

วารสารราชบัณฑิตยสภา

วารสารราย ๓ เดือน

ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ อดุลพันธุ์
ดร.โสภณ ชูพิกุลชัย ชปิลมันน์
ศาสตราจารย์ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์

นายกฯราชบัณฑิตยสภา
ประธานสำนักวรรณศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิต

ประธานคณะกรรมการ

รองศาสตราจารย์ ดร.พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์

ภาควิชาชีววิทยา

คณะกรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร.ผลิน ภู่อรุญ
ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนารถ บุนนาค
ศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูริย์ เอกจริยกร
ศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์
รองศาสตราจารย์ ดร.วรุฒิ หิรัญรักษ์
รองศาสตราจารย์วันดา ขำเขียว
นางสาวกนกวลี ชูชัยยะ
นางนัยนา วราอัศวปติ

ราชบัณฑิต
ราชบัณฑิต
ราชบัณฑิต
ราชบัณฑิต
ภาควิชาชีววิทยา
ภาควิชาชีววิทยา
เลขาธิการราชบัณฑิตยสภา
รองเลขาธิการราชบัณฑิตยสภา

กองบรรณาธิการ

นางสาวบุญธรรม กรานทอง
นางนฤมล กรีพร
นางสาวอิสริยา เลหาตีรานนท์
นายศักดิ์ดา มหิทธิการ

ผู้อำนวยการกองวรรณศาสตร์และการเมือง
นักวรรณศิลป์ชำนาญการพิเศษ
นักวรรณศิลป์ชำนาญการ
เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน

ผู้จัดการ

นางสาวสุปัญญา ชมจินดา

เลขานุการกรม

The Journal of the Royal Society of Thailand

Quarterly Journal

ADVISORY BOARD

Pakorn Adulbhan	<i>President of the Royal Society</i>
Sobha Chupikulchai Spielmann	<i>Chairperson, the Academy of Moral and Political Sciences</i>
Srisurang Poolthupya	<i>FRS</i>

EDITOR-IN-CHIEF

Puntip Sirivunnabood	<i>AFRS</i>
-----------------------------	-------------

EDITORIAL BOARD

Palin Phoocharoon	<i>FRS</i>
Piyanart Bunnag	<i>FRS</i>
Pathaichit Eagjariyakorn	<i>FRS</i>
Somwung Pitiyanuwat	<i>FRS</i>
Varawoot Hirunruk	<i>AFRS</i>
Wanida Kumkiew	<i>AFRS</i>
Kanokwalee Chuchaiya	<i>Secretary-General</i>
Naiyana Vara-Asvapati	<i>Deputy Secretary-General</i>

DEPARTMENTAL STAFF

Boontham Granthong	<i>Director of Moral and Political Sciences</i>
Naruemon Kriphon	<i>Literateur, Senior Professional Level</i>
Itsariya Lauhatirananda	<i>Literateur, Professional Level</i>
Sakda Mahitthikan	<i>General Service Officer, Experienced Level</i>

MANAGER

Supanya Chomchinda	<i>Secretary of Office of the Royal Society</i>
---------------------------	---

ประธานคณะกรรมการแถลง

วารสารราชบัณฑิตยสภา ปีที่ ๔๑ เล่มที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๙) อยู่ใน ช่วงโอกาสวันจักรี วันที่ระลึกมหาจักรีบรมราชวงศ์ ซึ่งตรงกับวันที่ ๖ เมษายนของทุกปี วันจักรีคือวันที่ระลึกถึงมหาจักรีบรมราชวงศ์ เป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหจักรีบรมนาถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์เป็น พระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรี

ฉะนั้น วารสารฉบับนี้ซึ่งออกในช่วงที่สำคัญยิ่งของราชวงศ์จักรี บทความในวารสารฉบับ ภายใต้วาระพิเศษนี้จึงนำเสนอความรู้ในหลากหลายมิติทั้งด้านการปกครอง การศึกษา ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และกฎหมาย ความรู้ที่นำเสนอ เหล่านี้มีทั้งลักษณะนำเสนอแบบศาสตร์บริสุทธิ์และศาสตร์ประยุกต์ที่สามารถนำไปพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ อันนำไปสู่การปฏิรูปประเทศอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนได้ร่วม พระบารมีของราชวงศ์จักรี

บทความทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและความพยายามของราชบัณฑิตและ ภาคีสมาชิกที่ต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของบ้านเมืองที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีทรัพยากรที่มีคุณค่ามากมาย มีหลักธรรมและแนวคิดที่ดีงามมีประโยชน์ แต่ปัญหา หลักของสังคมไทยคือ การนำความรู้ ความคิด และสิ่งดีงามเหล่านี้ลงสู่การปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ การพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศ

คณะกรรมการเชื่อมั่นว่างานวิชาการในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน และ สามารถที่จะนำองค์ความรู้ในบทความเหล่านี้มาสร้างประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเอง สังคม และ ประเทศชาติโดยส่วนรวมได้เพื่อประเทศไทยจะได้ผ่านพ้นจากการเป็นประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ ประเทศที่พัฒนาแล้วในสังคมโลกต่อไป.

รศ. ดร.พรรณทิพย์ (เกเกษนันทน์) ศิริวรรณบุศย์

ประธานคณะกรรมการ

วารสารราชบัณฑิตยสภา

The Journal of the Royal Society of Thailand

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๙

Volume 41 Number 2 April-June 2016

สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

The Academy of Moral and Political Sciences

พระมหากษัตริย์คุณด้านการบริหารราชการแผ่นดินใน “ระบบราชการ” ของพระมหากษัตริย์ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ปิยนาด บุณนาค	๑
ปรัชญาวัฒนธรรม สิทธิ บุตรอินทร์	๒๗
หนทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์บนเส้นทางปรัชญาของโชเพนเฮาเออร์ (Schopenhauer) วนิดา ชำเขียว	๕๑
พระเวทในสายตาแห่งพุทธปรัชญา เดือน คำดี	๖๘
อยู่คนเดียว : รูปแบบใหม่ของครัวเรือนในสังคมปัจจุบัน ชาย โพธิสิตา	๑๑๒
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับจักรพรรดิเฉียนหลงในความสัมพันธ์ไทย-จีน วุฒิชัย มูลศิลป์	๑๓๕
การค้ำมนุษย์ : กิจกรรมต้องห้ามทางจริยธรรมในมุมมองของพุทธปรัชญาและประชาคมโลก ภัทรพร สิริกาญจน	๑๖๙
สวัสดิการสังคม : แนวคิดและการประยุกต์ในสังคมไทย ปฐมภรณ์ บุชปอ์ารง	๑๙๐
การไตร่ตรองการสอน ทศนา แคมมณี	๒๑๐
กฎหมายแข่งขันทางการค้าในประเทศจีน ศักดา ธนิตกุล	๒๒๓
กลยุทธ์การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสาธารณรัฐสิงคโปร์ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร	๒๕๔

การลงทุนโดยตรงในกลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำ พรชัย ชุนหจินดา	๒๘๕
บทบาทของสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาในขบวนการเลิกทาส วงเดือน นาราสัจจ์	๓๐๓
ลม : กายภาพของบรรยากาศบนพื้นโลกที่น่ารู้ มนัส สุวรรณ	๓๒๗
ปฏิรูปกระบวนการพัฒนาการรู้คิด (Cognition) ในการพัฒนาเด็กให้ดีและเก่งด้วยการศึกษา พรรณทิพย์ (เกกะนั้นนทน์) ศิริวรรณบุศย์	๓๔๗
พลังการหลากหลายของกระแสข่าวโลก : กรณีศึกษาวิชาวิศวกรรมกรุงปารีส สุกัญญา สุดบรรทัด	๓๖๖
การปฏิบัติเศรษฐกิจธรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ วรวุฒิ หิรัญรักษ์	๓๙๓

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

พระมหากษัตริย์คุณด้านการบริหารราชการแผ่นดินใน “ระบบราชการ” ของพระมหากษัตริย์ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์^๑

ปิยนาด บุนนาค

ราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

พระมหากษัตริย์คุณในการวางรากฐานและพัฒนากิจการบริหารราชการแผ่นดินใน “ระบบราชการ” ไทยของพระมหากษัตริย์ ๙ รัชกาลแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ นับเป็นคุณูปการแก่ระบบราชการไทยมาจวบจนปัจจุบัน ในรัชกาลที่ ๑ เมื่อมีการสถาปนาพระบรมราชจักรีวงศ์ขึ้นบริหารแผ่นดิน ณ กรุงเทพฯ มีการวางโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินและการพัฒนาศักยภาพของข้าราชการ ในรัชกาลที่ ๒ ทรงให้มีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของข้าราชการในกรมกองต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ในรัชกาลที่ ๓ ทรงประสานความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีอำนาจ และบทบาททางการเมืองการปกครองให้ร่วมกันบริหารราชการแผ่นดินอย่างสมานฉันท์ ในรัชกาลที่ ๔ ไทยต้องเผชิญภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้ต้องทรงวางรากฐาน การดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ พร้อม ๆ กับการปรับบ้านเมืองให้เป็นแบบสมัยใหม่ซึ่งได้รับการปฏิบัติในรูปแบบของการปฏิรูปบ้านเมืองครั้งใหญ่ ในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ตามลำดับโดยเฉพาะในระบบบริหารราชการแผ่นดินทั้งในส่วนกลางและ ส่วนภูมิภาคอันได้กลายเป็นแบบอย่างต่อมาจนถึงปัจจุบัน ในรัชกาลที่ ๗ มีการพัฒนาระบบข้าราชการ พลเรือนในระบอบประชาธิปไตย โดยเลือกสรรผู้มีความรู้ความสามารถเข้ารับราชการโดยเสมอภาค และคุณธรรม กับทั้งทรงส่งเสริมให้เกิดองค์กรแห่งปราชญ์คือราชบัณฑิตยสภาขึ้นด้วย พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ทรงใช้พระราชอำนาจตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทรงให้ความสำคัญกับประชาชน ทรงแก้ไขปัญหาคอขวดระหว่างชาวไทยกับชาวจีนได้สำเร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงให้ความสำคัญกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทรงเน้นการสร้างสามัคคีในประเทศ พร้อมทั้งพระราชทาน แนวพระราชดำริและการปฏิบัติในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนและประเทศชาติ ทรงเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการสมัยใหม่ การพัฒนามนุษย์ด้านการศึกษา และการพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชน.

คำสำคัญ: พระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์, การบริหารราชการแผ่นดิน, “ระบบราชการ”

^๑ ปรับปรุงจากบทสรุปใน ปิยนาด บุนนาค และคณะ, ๙ แผ่นดินของการปฏิรูประบบราชการ, หนังสือในโครงการสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ หนังสือใหม่ที่ทรงคุณค่า ลำดับที่ ๔ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๖-๒๘๒

ความนำ

พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์มีพระมหากษัตริย์คุณเป็นล้นพ้นประมาณมิได้ต่อประชาชนชาวไทยและประเทศชาตินับตั้งแต่การสถาปนาพระบรมราชวงศ์จักรีวงศ์ปกครองบ้านเมืองและการสถาปนากรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางการบริหารบ้านเมืองนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ มาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา กว่า ๒ ศตวรรษแล้ว โดยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๕๙ มีพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองมาแล้ว ๙ แผ่นดินทุกพระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติอาณาประชาราษฎร์อย่างอเนกอนันต์ ซึ่งในบทความนี้เน้นกล่าวถึงเฉพาะด้านการบริหารราชการแผ่นดินในระบบราชการ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในฐานะที่เป็นองค์ปฐมบรมราชจักรีวงศ์ ผู้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นศูนย์กลางการบริหารราชการแผ่นดินแห่งใหม่แทนกรุงธนบุรี และทรงสถาปนาพระบรมราชวงศ์จักรีวงศ์ขึ้นปกครองประเทศ นับเป็นเส้นแบ่งมิติทางเวลาในประวัติศาสตร์อย่างชัดเจนให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ของไทยได้ก้าวขึ้นสู่ยุคใหม่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ใหม่ ณ ศูนย์กลางการบริหารราชการแผ่นดินแห่งใหม่ แม้โครงสร้างและรายละเอียดส่วนใหญ่ของระบบบริหารราชการแผ่นดินจะยังสืบทอดแบบแผนจากปลายสมัยอยุธยา แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดของตัวระบบที่แตกต่างไปจากเดิม มีความชัดเจนของพระบรมราชาบายในการบริหารราชการแผ่นดินที่ทรงเห็นความสำคัญของการมีข้าราชการที่มีศักยภาพ

เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ได้ปรากฏชัดเจนว่าในฐานะสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชา ทรงผสมผสานพระปรีชาสามารถทั้งทางพลเรือนกับทางทหารเข้าด้วยกัน แต่ราชการฝ่ายพลเรือนของพระองค์นั้น ดูจะมีมากกว่าราชการฝ่ายทหารซึ่งมีเพียงในช่วงบ้านเมืองมีศึกสงคราม ราชการฝ่ายพลเรือนประการแรกสุดของพระองค์ที่จะเป็นพื้นฐานให้กับพระราชกรณียกิจในการวางรากฐานระบบบริหารราชการแผ่นดินและการพัฒนาศักยภาพของข้าราชการแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือ พระราชกรณียกิจในฐานะองค์ปฐมบรมราชจักรีวงศ์ หรือที่ทรงได้รับการสดุดีพระเกียรติในฐานะ “พระผู้สร้าง” นั่นคือการสถาปนาพระบรมราชจักรีวงศ์เป็นราชวงศ์ใหม่ เป็นประธานของการบริหารราชการแผ่นดินและศูนย์รวมความจงรักภักดีของข้าราชการและอาณาประชาราษฎร์ การสถาปนาพระนครแห่งใหม่สำหรับเป็นศูนย์กลางการบริหารพระราชอาณาจักรให้คล้ายกับกรุงศรีอยุธยาศูนย์กลางเดิมอันรุ่งเรืองมายาวนานถึง ๔ ศตวรรษ การสถาปนาพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์รวมทั้งศูนย์กลางการบริหารทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร ซึ่งพระราชกรณียกิจในฐานะ “พระผู้สร้าง” นี้เป็นรากฐานสำคัญของพระราชกรณียกิจต่อไปในฐานะ “พระผู้ทรงวางรากฐาน” ให้กับการบริหารราชการแผ่นดินและการพัฒนาศักยภาพของข้าราชการ

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

นอกจากนี้ ทรงมีพระราชดำริว่า ราชอาณาจักรจะมีเสถียรภาพมั่นคงได้หากมีสมดุลงของฝ่ายพุทธจักรและฝ่ายอาณาจักรนั้นคือ ความสมดุลและเกื้อกูลกันของกิจการพระพุทธศาสนากับการบริหารราชการแผ่นดิน กิจการฝ่ายพุทธจักรคือกิจการพระพุทธศาสนานั้นต้องมีความบริสุทธิ์เที่ยงแท้ทั้งตัวพระธรรมวินัยและตัวบุคคลอันเป็นจักรกลในการบริหารพระพุทธศาสนาคือ พระภิกษุสงฆ์ พระพุทธศาสนาจึงจะสามารถน้อมนำจิตใจของชนทุกชั้นในราชอาณาจักรและยึดโยงเข้ากับฝ่ายอาณาจักร คือชนทุกชั้นมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรภายใต้พระบวรพุทธศาสนา นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมแก่ชนทุกชั้นในสังคม การศึกษานั้นยังเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะนำกุลบุตรไปสู่โอกาสในการเข้ารับราชการเพื่อเป็นจักรกลส่วนหนึ่งของฝ่ายอาณาจักรด้วยการส่งคายนาคพระไตรปิฎกเป็นกระบวนการตรวจสอบความบริสุทธิ์เที่ยงแท้ของพระธรรมวินัยให้สามารถสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาได้ต่อไป การปฏิรูปสถาบันสงฆ์ด้วยการตรากฎพระสงฆ์ทำให้สามารถคัดกรองเอาพระสงฆ์ผู้ย่อหย่อนในพระธรรมวินัยออกไป ยังผลให้เหลือเฉพาะพระสงฆ์ผู้มีความบริสุทธิ์เที่ยงแท้เพื่อทำหน้าที่นำสังคมได้ต่อไป การแต่งคัมภีร์ไตรภูมิโลกวิณีจฉายเป็นอีกกระบวนการหนึ่งในการสร้างศรัทธาและโลกทัศน์ของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การรู้จักบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละคนต่อสังคม กระบวนการทั้งหลายเหล่านี้มีวัตถุประสงค์อยู่ที่การสร้าง ความบริสุทธิ์เที่ยงแท้ให้กับฝ่ายพุทธจักรเพื่อให้สามารถเป็นหลักแก่ฝ่ายอาณาจักรได้

ส่วนฝ่ายอาณาจักรคือการบริหารราชการแผ่นดินนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้างเอกภาพและเสถียรภาพให้ฝ่ายอาณาจักรเป็นลำดับขึ้น เริ่มจากการสร้างสิทธิธรรมให้กับพระองค์เองในฐานะพระมหากษัตริย์แห่งสยามประเทศ เพื่อให้พระมหากษัตริย์ทรงมีความชอบธรรมในการเป็นหลักเป็นประธานของการบริหารราชการแผ่นดิน กระบวนการสร้างสิทธิธรรมให้องค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์นั้นจะเห็นได้จากการสถาปนาพระบรมมหาราชวัง การเฉลิมพระยศเจ้านาย การฟื้นฟูราชประเพณีและการพระราชพิธีต่าง ๆ ที่แสดงสิทธิธรรมและบารมีของกษัตริย์ เช่น จัดทำตำราพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีพระบรมศพ และการสร้างเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศราชูปโภคหมวดต่าง ๆ ต่อมาคือการวางโครงสร้างการปกครองบริหารราชการแผ่นดินที่สำคัญคือ การบริหารราชการแผ่นดินที่ศูนย์กลางและการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค ซึ่งจำต้องมีหลักการสำคัญให้ยึดถือ นำไปสู่ความจำเป็นในการชำระพระราชกำหนดกฎหมายให้บริสุทธิ์เที่ยงธรรมได้แก่ การชำระกฎหมายตราสามดวง

กฎหมายตราสามดวงหรือประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ มีความสำคัญต่อการวางรากฐานระบบบริหารราชการแผ่นดิน ๒ ด้าน ด้านแรกคือ ความเป็นประมวลกฎหมายสำหรับการพิพากษาอรรถคดี

ในกระบวนการทางยุติธรรม เพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยภายในราชอาณาจักรและควบคุมความประพฤติของอาณาประชาราษฎร์ ด้านที่ ๒ คือ ความเป็นหลักเกณฑ์ บทบัญญัติ และคู่มือในการบริหารราชการแผ่นดินให้แก่พระมหากษัตริย์และข้าราชการทุกระดับชั้น นอกจากนี้ยังมีความเป็นบรรทัดฐานที่แสดงกฎเกณฑ์การบริหารงานบุคคล

การสร้างและพัฒนาศักยภาพของข้าราชการเป็นพระบรมราชาไชยบายที่สำคัญอีกประการหนึ่งขององค์ปฐมบรมราชจักรีวงศ์ เพราะการบริหารราชการแผ่นดินจะเป็นเอกภาพมั่นคงได้ก็ด้วยมีข้าราชการดีปรากฏหลักฐานลายลักษณ์อักษรจำนวนไม่น้อยที่แสดงว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดบุคคลซึ่งมีความรู้ความสามารถให้เข้ารับราชการและมักเจริญในราชการด้วย ซึ่งในระยะแรกตั้งกรุงเทพมหานครนั้นการศึกษสงครามกับพม่ายังเป็นพระราชภาระสำคัญ งานราชการในระยะแรกจึงเน้นไปที่ราชการสงคราม ดังข้อความที่ว่า “ในรัชกาลที่ ๑ ใครมีฝีมือในทางรบทัพจับศึกก็เป็นคนโปรด” ดังได้ทรงชุบเลี้ยงบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ให้ได้เป็นข้าราชการในรัชกาลของพระองค์เป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือเจ้าพระยามหาเสนา (ปลี) เจ้าพระยารัตนาพิพิธ (สน) เจ้าพระยายมราช (ทองอิน) เจ้าพระยาเพชรพิชัย เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เจ้าพระยาธรรมาธิกรณ (บุญรอด) เจ้าพระยาพลเทพ (ปิ่น) เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) พระยาจุฬาราชมนตรี (ก้อนแก้ว) ซึ่งท่านเหล่านี้ล้วนเป็นข้าราชการที่รับราชการมาตั้งแต่ครั้งปลายกรุงศรีอยุธยาและตลอดรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และได้มาเป็นกำลังสำคัญในระบบบริหารราชการแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ยังผลให้ระบบบริหารราชการแผ่นดินในยุคแรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์สามารถเข้าสู่ความเป็นเอกภาพและความมั่นคงได้อย่างรวดเร็ว

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีความเป็นนักรบที่กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ขณะเดียวกันก็ทรงเป็นนักบริหารที่สุขุมอ่อนโยนและประนีประนอม พระองค์ไม่โปรดการใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ ในราชการ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการบริหารงานบุคคล ไม่โปรดการจำกัดบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ออกจากราชการโดยการประหารชีวิต แต่โปรดพระราชทานโอกาสให้ได้กลับตัวกลับใจและหันกลับมาใช้ความรู้ความสามารถเป็นประโยชน์ต่อราชการแผ่นดิน ดังจะเห็นได้จากการพระราชทานโอกาสให้บรรดาข้าราชการจำนวนมากที่เคยรับราชการในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้มีโอกาสถวายตัวรับราชการต่อไปในรัชกาลของพระองค์ตามความสมัครใจ แม้แต่พระราชาคณะที่ต้องปาราชิกพ้นจากความเป็นสงฆ์ก็ได้ทรงรังเกียจ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ได้เข้ารับราชการในฝ่ายพลเรือนจนมีความเจริญก้าวหน้าหลายคน แม้แต่กับเจ้าประเทศราชภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ เช่น อยุธยา เชียงตุง เมื่อครั้งที่

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปิยนถ บุนนาค

๕

องค์เชียงสือหลบหนีไปจากกรุงเทพฯ เพื่อกลับบ้านเมืองก็มิได้มีพระราชหฤทัยอาฆาต กลับมีรับสั่งว่า “เขียนด้วยมือแล้วอย่าลบด้วยเท้าไม่บังควร” สะท้อนให้เห็นพระราชวิสัยทัศน์ในการที่จะทรงผูกน้ำใจเจ้าประเทศราชไว้เป็นไมตรีกับสยาม เพราะภายหลังที่องค์เชียงสือกลับไปบ้านเมืองสำเร็จและปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้าเวียดนามยาหลงแล้วก็ได้แสดงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดจุฬาโลกมหาราชเสมอมา

พระบรมราชาบายอีกประการหนึ่งในการสร้างและพัฒนาศักยภาพให้ข้าราชการในรัชกาลของพระองค์คือ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการรวบรวมตำราความรู้ต่าง ๆ ที่เคยใช้เป็นหลักปฏิบัติราชการในสมัยอยุธยาขึ้นใหม่ ทรงได้เจ้าพระยาเพชรพิชัย ผู้รับราชการสืบมาจากปลายสมัยอยุธยา และเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นหลักในการนี้ โดยเฉพาะเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นกำลังสำคัญในการแปลวรรณกรรมในภาษาต่างประเทศ ๒ เรื่อง คือ เรื่อง*สามก๊ก* ของจีน และพงศาวดารมอญเรื่อง*ราชาธิราช* เนื่องจากวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องนี้ เป็นขุมความรู้สำหรับข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน

การวางระบบบริหารราชการแผ่นดินและการเสริมสร้างศักยภาพของข้าราชการในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดจุฬาโลกมหาราชนั้นประสบความสำเร็จอย่างงดงาม ทำให้ประเทศสยามกลับสู่ความเป็นเอกภาพอีกครั้ง และยังส่งผลให้พระมหากษัตริย์พระองค์ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสามารถสืบสานพระราชภาระในการบริการราชการแผ่นดินต่อไปได้อย่างราบรื่น

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีความใกล้ชิดและปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างพระเนตรพระกรรณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดจุฬาโลกมหาราชมาโดยตลอด ทรงได้เรียนรู้ ได้รับความฝึกอบรม และมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง การทหาร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จึงทรงมีพระราชวิสัยทัศน์ที่กระจายพระราชอำนาจสู่ผู้มีความรู้ความสามารถอย่างเหมาะสม ในการบริหารราชการส่วนกลาง ทรงตั้ง “ผู้กำกับราชการ” ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการของเสนาบดีกรมต่าง ๆ มีอำนาจสั่งราชการนับเป็นการสร้างดุลอำนาจระหว่างพระบรมวงศานุวงศ์กับข้าราชการมิให้อำนาจตกอยู่แก่ฝ่ายใดมากเกินไป ส่วนภูมิภาค โปรดเกล้าฯ ให้แบ่งแยกแล้วปกครองในการบริหารดังปรากฏในการบริหารราชการแผ่นดินเมืองสงขลา เมืองนครศรีธรรมราช หัวเมืองประเทศราช นอกจากนั้นยังได้มีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของข้าราชการ พระองค์ทรงส่งข้าราชการจากส่วนกลางตรวจสอบการปฏิบัติงานของข้าราชการหัวเมือง ซึ่งเป็นแบบอย่างในการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยังทรงริเริ่มจัดระเบียบสังคมน่านปการซึ่งเป็นต้นแบบในการบริหารราชการแผ่นดิน ได้แก่ การจัดการเรื่องการครอบครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีการรังวัด

ที่ดินเพื่อให้ราษฎรได้ใช้ที่ดินทำมาหากินให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้รกร้าง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เวนคืนที่ดินของเจ้านาย ข้าราชการ เจ้าเมือง และราษฎรที่มีได้ทำประโยชน์ในที่นั้นเพื่อให้ผู้อื่นได้ทำกิน นับว่าเป็นต้นแบบของการปฏิรูปที่ดิน การจัดระเบียบควบคุมไพร่ ทรงออกพระราชกำหนดสักเลก พ.ศ. ๒๓๕๓ เปรียบเสมือนการสำรวจประชากรและจัดทำทะเบียนราษฎร ทรงฟื้นฟูประเพณีวันวิสาขบูชา ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระปรีชาชาญด้านอักษรศาสตร์และด้านศิลปะ ดังปรากฏว่ารัชสมัยของพระองค์ได้ชื่อว่ายุคทองแห่งวรรณคดี ศิลปกรรม และนาฏยศิลป์ เป็นบ่อเกิดสิ่งสำคัญหลายประการ ได้แก่ พระราชนิพนธ์เรื่อง*อิเหนา* ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นยอดแห่งบทละครรำ และเป็นบ่อเกิดแห่งละครในด้วย พระราชนิพนธ์เรื่อง*สังข์ทอง ไชยเชษฐา ไกรทอง คาวี มณีพิชัย และสังข์ศิลป์ชัย* เป็นบ่อเกิดของบทละครนอก นอกจากนี้ในรัชสมัยของพระองค์ยังเป็นบ่อเกิดด้านวัฒนธรรมประเพณีทางศาสนา อาทิ พระราชพิธีวันวิสาขบูชา นอกจากนี้ ผลงานของกวีหลายท่าน เช่น สุนทรภู่ได้กลายเป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบัน ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าด้านการศึกษาของประเทศไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี

เนื่องจากพระปรีชาชาญในด้านอักษรศาสตร์ กวีนิพนธ์ ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นที่ปรากฏอย่างเด่นชัด ทรงเป็นทั้งกวีและศิลปิน ดังที่ทรงสร้างมรดกทางศิลปวัฒนธรรมชิ้นสำคัญ ๆ ให้แก่ประเทศ เช่น งานแกะสลักบานประตูพระวิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร ปรากฏว่าชาวไทยในสมัยปัจจุบันได้ถือเอาวันพระบรมราชสมภพคือวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ของทุกปีเป็นวันศิลปินแห่งชาติ เพื่อน้อมรำลึกในพระมหากษัตริย์คุณ และพร้อมใจกันศึกษาค้นคว้าวิจัยพระราชนิพนธ์ในพระองค์เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้เห็นพระปรีชาชาญและพระอัจฉริยภาพของพระองค์ ด้วยพระปรีชาชาญอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งน่านับการดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ถวายพระเกียรติคุณในฐานะบุคคลสำคัญที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก

นอกจากนี้ มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ดำเนินการจัดสร้างอุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่บริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม อันเป็นสถานที่เสด็จพระราชสมภพของพระองค์ และได้มีการจัดการแสดงนาฏศิลป์ตามบทพระราชนิพนธ์อยู่เป็นประจำ ณ บริเวณอุทยานแห่งนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธานกรรมการมูลนิธิ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าในรัชกาลของพระองค์ กรุงรัตนโกสินทร์จะเพิ่งก่อตั้งมาได้เพียง ๓ รัชกาลแต่อาจกล่าวได้ว่า สภาพการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมได้รับการปรับปรุงให้เป็นระบบอย่างชัดเจน อันเป็นผลมาจากการวางนโยบายของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ พระองค์ทรงประสานความสัมพันธ์ระหว่างเสนาบดีกับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีอำนาจและบทบาททางการปกครองและเศรษฐกิจให้ร่วมกันบริหารราชการบ้านเมืองได้อย่างสมานฉันท์ ไม่ร้าวฉาน เป็นฐานกำลังให้แก่ราชบัลลังก์ในด้านความมั่นคง ในช่วงรัชกาลนี้ยังเริ่มมีการคุกคามโดยชาวตะวันตกที่มุ่งแสวงหาอาณานิคม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวิจารณ์ญาณอันกว้างไกล ทรงตระหนักถึงภัยที่กำลังคืบคลานเข้ามาทั้งทางตรงและทางอ้อม การยอมทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตกก็เป็นไปเพื่อธำรงรักษาสถานภาพทางเศรษฐกิจและความเป็นชาติไทยเอาไว้อย่างเข้มแข็ง

นโยบายด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้สังคมเกิดการพัฒนาและเจริญขึ้นกว่าที่เคยเป็นในรัชกาลก่อนโดยที่โครงสร้างของระบบยังเป็นแบบเดิม นั่นคือโครงสร้างทางเศรษฐกิจด้านการเกษตรที่สามารถรักษาสมดุลทางเศรษฐกิจและสังคมไว้ได้เป็นอย่างดี ยิ่งกว่านั้นพระราชทรัพย์ที่ทรงเก็บสะสมไว้ใน “ถุงแดง” ซึ่งได้จากการที่ทรงทำการค้าขายส่วนพระองค์ก็ยังมีส่วนช่วยนำพาประเทศให้รอดพ้นจากการคุกคามของชาติตะวันตก กล่าวคือ เมื่อเกิดเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝรั่งเศสได้เรียกร้องให้สยามจ่ายเงินค่าปรับไหมและค่าชดใช้แก่ฝรั่งเศสซึ่งเป็นคู่กรณีตามสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นเงินถึง ๒,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจำต้องนำเงินถุงแดงนั้นมาใช้ในสถานการณ์ขณะนั้น

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงสนับสนุนส่งเสริมทางการเกษตรและอุตสาหกรรมทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชน เกิดการสร้างเมืองขึ้นใหม่อีกหลายเมืองทั้งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก นับเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานผลิตของสยามด้วย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่เพียงแต่ทรงพัฒนาปรับปรุงการปกครองและเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังได้ทรงพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นประชากรของพระองค์ด้วย โดยทรงเห็นความสำคัญของการศึกษา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จาริกวิชาความรู้ทั้งทางการแพทย์และวรรณคดีที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้ามาศึกษาและไม่หวังแทนที่จะมีการคัดลอกไปใช้ให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ ยังทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการซ่อมสร้างวัดหลายแห่ง การทรงศีลทรงทาน และการรวบรวมพระไตรปิฎก

พระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีคุณสมบัติของนักปกครอง นักเศรษฐศาสตร์ นักการศาสนา และนักการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลนี้ สยามต้องเผชิญกับการคุกคามจากการแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตก ที่สำคัญคืออังกฤษกับฝรั่งเศส ดังนั้น เพื่อความอยู่รอดในฐานะประเทศเอกราชของประเทศเล็กอย่างสยามซึ่งด้อยกว่าอังกฤษและฝรั่งเศส โดยเฉพาะด้านกำลังทัพและอาวุธยุทธภัณฑ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำเนินพระบรมราโชบายในการเจรจาผ่อนปรนทางการทูต การทำสนธิสัญญาไมตรีและพาณิชย์กับประเทศต่าง ๆ และการต้องยอมเสียดินแดนบางส่วนแก่มหาอำนาจตะวันตกเพื่อรักษาเอกราชของประเทศไว้ อันเป็นลักษณะของการยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนใหญ่คือเอกราชซึ่งเปรียบเสมือน หัวใจ เอาไว้ ขณะเดียวกับที่ต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก เพื่อที่มหาอำนาจตะวันตกจะไม่สามารถใช้ “เรื่องความเป็นบ้านเมืองที่ป่าเถื่อนไร้อารยธรรม” เป็นข้ออ้างในการยึดสยามเป็นเมืองขึ้นได้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินการต่าง ๆ ในด้านการบริหารราชการแผ่นดิน คือ การปรับปรุงการปฏิบัติงานของกรมกองต่าง ๆ การจัดตั้งหน่วยงานใหม่เกี่ยวกับด้านการทหาร และการตำรวจ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการตรากฎหมายที่ทรงดัดแปลงจากแบบแผนตะวันตก และให้มีการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวอย่างจริงจังในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยให้เป็นหลักการหรือแนวทางในการปฏิบัติราชการอย่างเหมาะสมของข้าราชการที่ดี เปรียบประดุจเป็น “ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน” เป็นเสมือน “คู่มือ” ในการดำเนินชีวิตของคนทั่วไป นอกจากนั้นยังทรงปรึกษาพระบรมวงศานุวงศ์ และเสนาบดีในการบริหารราชการแผ่นดินด้วย พร้อมกันนั้นยังได้ทรงดำเนินการเกี่ยวกับข้าราชการคือ ให้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา โดยพระองค์ทรงเป็นผู้นำในการตีม้าพระพิพัฒน์สัตยา เป็นการแสดงให้เห็นว่าทรงถือว่าทรงมีหน้าที่ต่อข้าราชการด้วย ไม่ใช่ข้าราชการมีหน้าที่ต้องซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระองค์เพียงฝ่ายเดียวดังแต่ก่อน นอกจากนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้วิธีเลือกตั้งผู้พิพากษาแทนการแต่งตั้งตามแบบเดิม รวมทั้งให้มีการคัดเลือกผู้มีคุณสมบัติที่ก่อปรด้วยคุณธรรมให้เข้าดำรงตำแหน่งข้าราชการระดับสูงด้วย

ในส่วนของราษฎรหรือไพร่ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานของสังคมนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราษฎรอย่างไม่เคยปรากฏในพระมหากษัตริย์พระองค์ใดมาก่อน มีพระราชดำริในทางมนุษยนิยมและเสรีนิยมตามแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาและตะวันตก ซึ่งได้ทรงนำมาใช้เพื่อยกฐานะของราษฎรให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในลักษณะของการพระราชทาน “สิทธิพลเมือง” แก่อาณาประชาราษฎร์ โดยผ่านกฎหมายหรือประกาศที่ทรงตราขึ้นไว้ใช้ในการปกครอง

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปิยนถ บุนนาค

๙

บ้านเมือง เช่น การเดือนสตรีราษฎรให้สงวนข้าวไว้พอแก่การบริโภคตลอดปี การให้สิทธิแก่ราษฎร ทั้งผู้ใหญ่ ผู้หญิง และเด็กในการได้รับการป้องกันจากรัฐ รวมทั้งกรณีผู้ถูกลอบวางเพลิง การให้สิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้เสรีภาพในการฟ้องร้องถวายฎีกา และการผ่อนคลายจากระบบไพร่

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงดำเนินการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในด้านอื่น ๆ ได้แก่ การทำนุบำรุงเศรษฐกิจอันเป็นผลสืบเนื่องจากการทำสนธิสัญญาทางไมตรี และพาณิชย์กับต่างประเทศโดยเริ่มจากสนธิสัญญาเบาว์ริง แม้สยามจะเสียประโยชน์ในเรื่องการเก็บภาษี โดยเฉพาะของสินค้าขาเข้า แต่การค้าขายกลับเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และข้าวได้กลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญเช่นเดียวกับดีบุก ไม้สัก และยาง ผลของการค้าที่เจริญเติบโตขึ้นดังกล่าวนำไปสู่การผลิตเงินเหรียญของสยามขึ้นเป็นครั้งแรก อันทำให้เงินหมุนเวียนคล่องตัวขึ้น พร้อมกันนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปรับเปลี่ยนทางกายภาพของกรุงเทพฯ เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเป็นแบบตะวันตก มีการตัดถนนแบบใหม่ขึ้น รวมทั้งการสร้างอาคารต่าง ๆ ตามแบบตะวันตกด้วย วิถีชีวิตของคนกรุงเทพฯ บางส่วนเริ่ม “หันหลัง” ให้คลองและ “หันหน้า” สู่ถนนตามการค้าขายที่อยู่บนตึกแถว ๒ ฝั่งถนนที่ตัดขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตามก็ได้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่และระยะเวลาของชาวตะวันตกที่จะซื้อหรือเช่าที่ดินเอาไว้ด้วย

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมุ่งดำเนินนโยบายต่างประเทศและปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเพื่อความอยู่รอดของสยามอย่างสมศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิอยู่นั้น พระองค์ก็มีได้ทรงละเลยที่จะอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของสยามนับตั้งแต่การทำนุบำรุงด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม การละคร และวรรณกรรม โดยเฉพาะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระและเขียนพงศาวดารขึ้นใหม่ และได้พระราชทานคำอธิบายเพิ่มเติมในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งน่าจะมีส่วนกระตุ้นให้เกิดสำนึกในความเป็นชาติที่มีเอกภาพในหมู่ราษฎรชาวสยามท่ามกลางสถานการณ์ที่ถูกลูกคูกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตกโดยรอบด้านในขณะนั้น

จากการศึกษาพระราชดำริและพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นว่าพระองค์ยังทรงดำเนินการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในด้านอื่น ๆ อีกด้วย อาทิ ด้านการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การโทรคมนาคมสื่อสาร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถและมีพระอัจฉริยภาพในแทบทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นนักปกครอง ผู้วางรากฐานการดำเนินนโยบายต่างประเทศและการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการบริหารราชการแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินการปฏิรูปประเทศในลักษณะการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่แบบ “พลิกแผ่นดิน” ของสยาม ซึ่งส่งผลเป็นคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่ออาณาประชาราษฎร์ และก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเป็นอนาคอนันต์แก่บ้านเมืองท่ามกลางกระแสการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกในขณะนั้น พระราชกรณียกิจต่าง ๆ นั้นล้วนเป็นการวางรากฐานและเป็นต้นแบบของความเจริญทั้งด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทยสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน พระองค์ได้รับการถวายพระราชสมัญญาว่า สมเด็จพระปิยมหาราช อันหมายถึงพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นที่รักของปวงชนชาวไทย

ในด้านการวางรากฐานระบบบริหารราชการแผ่นดินของสยามนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง “ทดลอง” จัดตั้งหน่วยงานใหม่ ๆ ให้ทำงานเฉพาะหน้าที่ เป็นการเริ่ม “กรุยทาง” ที่จะจัดระเบียบกระทรวง กรม กอง ใหม่ เพื่อให้เหมาะสมในการรองรับการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองซึ่งเป็นผลจากการปรับตัวให้ทันสมัย เช่น การแยกเอางานด้านทหารบก ทหารเรือจากกรมกองต่าง ๆ มารวมอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานเดียวคือ กรมยุทธนาธิการ ที่ทำหน้าที่โดยเฉพาะ หรือการรวมงานโยธาที่กระจายอยู่ในกรมกองต่าง ๆ มาไว้ในหน่วยงานเดียว ซึ่งจัดตั้งเป็นกระทรวงโยธาธิการ เมื่อมีการเตรียมงานมาพอสมควรแล้ว ในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการจัดตั้งงานของกระทรวงตามระเบียบใหม่ โดยระยะแรกมี ๑๒ กระทรวง แต่ละกระทรวงมีหน้าที่เฉพาะอย่างของตน และเสนาบดีมีอำนาจในการกำหนดนโยบายและบริหารงานตามนโยบายและขอบเขตความรับผิดชอบโดยมีสถานภาพเท่าเทียมกัน การจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินนี้ถือเป็นก้าวสำคัญของงานปฏิรูประบบราชการในระบบกระทรวงตามแบบตะวันตก

นอกจากนี้แต่ละกระทรวงก็ได้จัดการปฏิบัติงานในสายงานของตน เช่น งานประมวลกฎหมาย และจัดระเบียบศาลของกระทรวงยุติธรรม การจัดการปกครองของกระทรวงมหาดไทย งานสร้างกองทัพของกระทรวงกลาโหม การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงธรรมการ ในการปรับปรุงงานแต่ละประเภทนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศ ตลอดจนจัดให้มีการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับผู้มีความสามารถได้ออกไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ เพื่อกลับมาช่วย “สานต่อ” งานปฏิรูปบ้านเมือง นอกจากนี้ยังได้มีการปฏิรูปการปกครองในส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อม ๆ กันด้วย

เกี่ยวกับโครงสร้างของระบบกระทรวง เสนาบดีเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดราชการกระทรวงของตนโดยมีกฎระเบียบข้อบังคับรองรับ ซึ่งจะกลายเป็นโครงสร้างและรูปแบบที่เป็นตัวกำหนดขอบเขตหน้าที่ของข้าราชการในกระทรวงให้ได้รับทราบและปฏิบัติตาม ด้วยเหตุนี้ตัวแปรสำคัญประการหนึ่ง

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปิยนถ บุนนาค

๑๑

ที่ส่งผลต่อการจัดราชการในแต่ละกระทรวงก็คือระยะเวลาที่เสนาบดีแต่ละคนดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีในกระทรวงนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปเสนาบดีผู้ดำรงตำแหน่งอยู่นานพอสมควรก็ย่อมมีโอกาสจัดราชการและดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายของกระทรวงได้มากกว่าเสนาบดีผู้ดำรงตำแหน่งอยู่ในระยะเวลาสั้น ๆ ดังนั้น กระทรวงที่ไม่ค่อยเปลี่ยนตัวเสนาบดีย่อมปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นผลดีมากกว่ากระทรวงที่มีการสับเปลี่ยนเสนาบดีบ่อยครั้ง ซึ่งมักทำให้การทำงานหยุดชะงัก เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการปฏิบัติงานของกระทรวง นอกจากนี้ระยะเวลาของการอยู่ในตำแหน่งเสนาบดียังเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสามารถหรือบารมีของเสนาบดีแต่ละคนด้วย

กระทรวงการต่างประเทศเป็นกระทรวงแรกที่ได้มีการปรับเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและรูปแบบของกระทรวงให้มีลักษณะเป็นองค์การตามแบบตะวันตกก่อนการประกาศสถาปนากระทรวงต่าง ๆ ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ กล่าวคือ ระหว่างที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศช่วง พ.ศ. ๒๔๒๘-๒๔๕๓ นั้น พระองค์ทรงดำเนินการปรับปรุงแบ่งส่วนราชการและวิธีปฏิบัติราชการหลายประการนับตั้งแต่การแยกที่ทำการของกระทรวงกับบ้านหรือวังของเสนาบดีออกจากกัน โดยได้กราบบังคมทูลขอมิที่ทำการกระทรวงการต่างประเทศขึ้นเพื่อให้บรรดาข้าราชการไปทำงานร่วมกัน ณ ที่แห่งเดียวกัน ซึ่งก็ได้รับพระราชทานวังสราญรมย์ให้เป็นที่ทำการโดยพระราชทานว่า “ศาลาว่าการต่างประเทศ” นับเป็นกระทรวงที่มีสำนักงานต่างหากจากวังหรือบ้านของเสนาบดีดังที่เคยเป็นมา นอกจากนี้ มีการกำหนดเวลาทำงานและการอยู่เวรของข้าราชการการวางระเบียบงานสารบรรณ และการแบ่งส่วนราชการออกเป็นส่วน ๆ มีการโอนงานอื่นที่ไม่เกี่ยวกับการต่างประเทศให้กระทรวงซึ่งเป็นเจ้าสังกัดเกี่ยวกับลักษณะของงาน เช่น โอนการศาลให้แก่กระทรวงยุติธรรม โอนการปกครองในเขตหัวเมืองให้แก่กระทรวงมหาดไทย หลังจากนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงส่วนราชการใหม่อีกหลายครั้งเพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของงานและสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

ปรากฏว่าการปรับปรุงแบ่งส่วนราชการและวิธีปฏิบัติราชการของกระทรวงการต่างประเทศดังกล่าว ได้กลายเป็นแบบอย่างของกระทรวงอื่นในสมัยนั้นหลายอย่าง เห็นได้จากทุกกระทรวงต่างก็จัดให้มีสถานที่ทำงานของกระทรวงของตนเป็นการเฉพาะ เช่น กระทรวงมหาดไทยที่ทำงานอยู่ ณ ศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย กระทรวงพระคลังมหาสมบัติที่ตั้ง ณ หอรัษฎากรพิพัฒน์ในพระบรมมหาราชวัง กระทรวงกลาโหมในระยะแรก ณ ศาลาลูกขุนใน ต่อมาเมื่อมีการแยกงานราชการพลเรือนออกจากกลาโหมอย่างเด็ดขาดใน พ.ศ. ๒๔๓๗ จึงได้ย้ายที่ทำการมาอยู่ที่ศาลายุทธนาธิการ (คือ ที่ตั้งกระทรวงกลาโหมปัจจุบัน) และกระทรวงเกษตรราธิการมีที่ทำการอยู่ ณ ตึกโรงเรียนนายสิบที่วังพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ

ประเด็นที่น่าสนใจคือ หลักการบริหารราชการแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงความเป็นพระมหากษัตริย์นักบริหารของพระองค์ กล่าวคือ นอกจากทรงวางรากฐานระบบบริหารราชการแบบใหม่ด้วยการปฏิรูปแล้ว ยังได้ทรงวางหลักปฏิบัติทั้งของพระองค์เองและของข้าราชการในส่วนพระองค์เองทรงตั้งพระราชปณิธานในการปฏิบัติงานว่าจะไม่ให้ราชการคั่งค้าง ทรงถือหลักความตรงต่อเวลา มีพระวิริยอุตสาหะในการเรียนรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในบ้านเมืองและความเป็นไปในต่างประเทศ โดยจะไม่ทรงพิจารณาเพียงรายงานจากเสนาบดีเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อประกอบพระบรมราโชบายและพระบรมราชวินิจฉัยอย่างรอบคอบ

ในส่วนของข้าราชการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงปัญหาเกี่ยวกับคุณสมบัติของข้าราชการที่พระองค์ทรงประสบคือ การใช้ข้าราชการที่เป็น “คนเก่า” และ “คนใหม่” ทรงแสดงความต้องการที่จะประสานความเป็น “คนเก่า” “คนใหม่” ที่รู้ทั้ง “นอก” และ “ใน” เข้าด้วยกัน

ปัญหาคุณสมบัติของข้าราชการจึงเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในช่วงปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใช้เป็นหลักในการพระราชทานข้อแนะนำแก่ข้าราชการ กล่าวคือ ในระดับเสนาบดี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการใช้นโยบายในการบริหารบุคลากรของกระทรวงด้วยการประสาน “คนเก่า” กับ “คนใหม่” และการทำงานให้เป็นระบบและมีระเบียบ ในระดับปลัดทูลฉลอง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้การทำงานประสานกับผู้บังคับบัญชาในการวินิจฉัย การทำงานให้ตรงเวลา และการลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตาม ในระดับข้าราชการทั่วไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการคือ ใช้การปฏิรูปทางสายกลางในการรับความเจริญของตะวันตก และการปรับปรุงแบบแผนประเพณีของไทยให้เหมาะสมกับยุคสมัย การปลูกฝังความสามัคคี การปฏิบัติราชการโดยยึดหลักการประสานงาน การลงมือปฏิบัติจริง และความใส่ใจติดตามผลการทำงานโดยยึดหลักการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน

หลักข้างต้นนับว่าเป็นเรื่องที่ไม่ล้าสมัย ซึ่งข้าราชการทุกยุคทุกสมัยควรยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการอันจะยังประโยชน์สุขแก่ประชาชน และก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติเป็นที่สุด ส่วนในด้านราชฎานั้น ได้ทรงดำเนินการสืบเนื่องพระราชดำริของสมเด็จพระบรมชนกนาถคือการสร้างคนสร้างชาติ ได้แก่ การยกเลิกระบบไพร่และทาส การให้การศึกษา การสร้างและส่งเสริมอาชีพ การอำนวยความสะดวกสบายและรวดเร็วในการคมนาคมสื่อสาร การให้ความยุติธรรม การให้มีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น ส่วนในด้านเศรษฐกิจ ทรงปรับปรุงการคลังให้ทันสมัยตามแบบสากล ได้แก่ การทำงานประมาณแผ่นดิน การเปลี่ยนแปลงมาตราของเงิน การตั้งธนาคาร การเปลี่ยนแปลงมาตรฐานเงินมาเป็นมาตรฐานทองคำ และการยกเลิกบ่อนเบี้ย นับเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาประเทศกับทั้งยัง

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปิยนภ นุชนาค

๑๓

เป็นการนำเศรษฐกิจสู่มาตรฐานสากลด้วย ส่วนในด้านศิลปวัฒนธรรม ทรงทำนุบำรุงด้านศิลปะให้มีลักษณะเฉพาะเป็นการผสมผสานกับศิลปะแบบตะวันตก และด้านวัฒนธรรม มีพระราชดำริที่จะปรับปรุงกิจการทางฝ่ายศาสนจักร พระราชกรณียกิจที่สำคัญทางด้านศาสนา คือ การชำระและจัดพิมพ์พระไตรปิฎก การตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ และการจัดตั้งสถานศึกษาของคณะสงฆ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ทรงได้รับการศึกษาในประเทศอังกฤษตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับอุดมศึกษา ทั้งด้านการทหารและด้านการพลเรือน ทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ รวมทั้งการทอดพระเนตรกิจการต่าง ๆ ซึ่งทรงนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการบริหารราชการแผ่นดินในเวลาต่อมา เมื่อครั้งที่ประทับอยู่ในต่างประเทศนั้น สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระอภิบาลชาวสยามเป็นผู้ถวายพระอักษรพิเศษโดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องของสยามควบคู่ไปด้วย ดังนั้น พระองค์จึงเข้าพระราชหฤทัยความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกกับตะวันออก ทั้งยังตระหนักว่าการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาในยุโรปนั้นเป็นการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจเรื่องราวและแนวความคิดของชาติตะวันตก ที่ไม่อาจนำมาใช้กับประเทศสยามและชาวสยามได้โดยทันที แต่ต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่ประเทศสยามและชาวสยามตามสถานการณ์อันสมควร

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถทางด้านอักษรศาสตร์ ได้รับงานบทประพันธ์นานาประเภทเป็นจำนวนมาก ดังพระราชสมัญญา “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” แต่มิได้ทรงเป็นเพียงปราชญ์ทางด้านอักษรศาสตร์เท่านั้น พระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีความสุขุมคัมภีรภาพ มีพระราชวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล จึงทรงวางแผนบริหารประเทศในลักษณะ “การตั้งรับและป้องกัน” ปัญหาของสยามประเทศที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การป้องกันตนเองของพลเรือน การวางระบบให้การศึกษาแก่ราษฎรทั้งประเทศ เพื่อให้เป็นพื้นฐานสำคัญในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยในวันข้างหน้า การตั้งสภาเผยแผ่พาณิชย์และศาลาแยกธาตุเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยึดแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระอัยกาธิราช และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนาถ ดังนั้น การปฏิรูปประเทศและระบบราชการในรัชสมัยนี้จึงเป็นการสานต่อพระราชดำริ พระราชกรณียกิจที่สมเด็จพระอัยกาธิราช และสมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงวางรากฐานและดำเนินการไว้แล้ว แต่ได้มีการปรับปรุงกิจการต่าง ๆ ให้เหมาะสมตามกาลสมัยยิ่งขึ้นทั้งเรื่องการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของราษฎรที่สำคัญคือ การปลูกฝังความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของราษฎร ที่แม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านเผ่าพันธุ์ ศาสนา และ

วัฒนธรรม แต่ก็มีความรักชาติ มีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน เป็นคนดีมีคุณธรรมตามหลักศาสนาของตน และมีความสามัคคีในหมู่คณะเหมือนกัน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติขณะที่ประเทศสยามต้องประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและเมื่อครองราชย์ได้ระยะหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร พระองค์ได้ทรงใช้พระปรีชาญาณและพระราชวิสัยทัศน์แก้ไขสถานการณ์ ทรงเป็นนักปกครองที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นทรงแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภาเป็นที่ปรึกษาการแผ่นดิน ต่อมาทรงตั้งกรมการองคมนตรีสภา องค์การดังกล่าวนี้ได้ช่วยพิจารณาและแสดงความคิดเห็นตลอดจนข้อเสนอแนะต่อปัญหาต่าง ๆ ตามที่ทรงขอให้ช่วยพิจารณา

จากพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจโดยทั่วไป จะเห็นได้ว่าทรงมีพระราชดำริและพระราชประสงค์ที่จะมอบอำนาจการปกครองให้แก่ประชาชนในรัชกาลของพระองค์ ทรงเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญเพื่อนำไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยทรงถือเอาประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง ทรงตระหนักในพระราชภาระหน้าที่ของพระองค์ในการทำนุบำรุงประเทศชาติเป็นสำคัญ แม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติเป็นเวลาเพียง ๙ ปี แต่ตลอดรัชสมัยได้ทรงริเริ่มสิ่งใหม่ในด้านต่าง ๆ หลายประการ ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะการวางรากฐานระบบข้าราชการพลเรือนไทยในยุคปัจจุบัน อันมีที่มาจากแนวพระราชดำริ ๔ ประการคือ ๑) ให้ข้าราชการพลเรือนอยู่ในระเบียบเดียวกัน ๒) ให้เลือกสรรผู้มีความรู้ความสามารถเข้ารับราชการ ๓) ให้ข้าราชการพลเรือนยึดถือการเข้ารับราชการเป็นอาชีพ และ ๔) ให้ข้าราชการพลเรือนมีวินัย ซึ่งจากแนวพระราชดำริดังกล่าวได้มีการร่างกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ และประกาศเป็นพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๔๗๑ เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ในปัจจุบันนี้แม้ว่าจะได้มีการปรับปรุงแก้ไข เปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองมาโดยตลอด แต่กฎหมายดังกล่าวทุกฉบับก็ยังคงยึดหลักการระบบคุณธรรมตามรากฐานที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มขึ้น

อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาราชบัณฑิตยสถานขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๙ ซึ่งได้มีบทบาททางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วรรณคดี และโบราณคดี ต่อมาราชบัณฑิตยสถานแยกออกเป็น ๒ หน่วยงาน คือ สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน และกรมศิลปากร ในปัจจุบันสำนักงานราชบัณฑิตยสถานเป็นสถาบันทางวิชาการที่เป็นแหล่งรวมนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้ทรงความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่ครอบคลุมทั้ง วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรม เป็นศูนย์กลาง

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปิยนถ นุชนาค

๑๕

ในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ในสาขาวิชาดังกล่าว กับทั้งมีบทบาทในการให้คำปรึกษาทางวิชาการ ให้แก่รัฐบาล ภาคราชการ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนมายุเพียง ๙ พรรษา แต่ยังคงประทับอยู่ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อทรงศึกษาเล่าเรียน จึงต้องมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติหน้าที่ และเนื่องจากทรงดำรงพระราชฐานะพระมหากษัตริย์ ในระบอบประชาธิปไตยจึงทรงบริหารราชการแผ่นดินผ่านคณะรัฐมนตรี

พระราชกรณียกิจสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการบริหารราชการแผ่นดิน ได้แก่ พระราชกรณียกิจในฐานะที่เป็นยุวกษัตริย์ผู้ทรงเป็น “แบบอย่างอันงดงาม” แก่เยาวชนไทย ทั้งนี้เนื่องด้วยพระราชอัธยาศัยอันงดงาม ประกอบด้วย ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความอดทน อดกลั้น และความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ความขยันหมั่นเพียรเอาใจใส่ต่อการศึกษาเล่าเรียน ความชวนชวนไขว่คว้ารู้ในสิ่งที่เป็นสาระประโยชน์ การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยทำงานอดิเรกด้านการช่าง การกีฬา และการดนตรี ตลอดจนทรงเป็นแบบอย่างของความประหยัด มัธยัสถ์ ความสุภาพ อ่อนโยน ความมีเมตตา ความอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งสามารถเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง รวมทั้งสามารถเอาชนะจิตใจผู้อื่นได้ และความเป็นประชาธิปไตยโดยไม่แบ่งชนชั้น เคารพในเหตุผลผู้อื่น

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลทรงมีส่วนทำให้เหตุการณ์ทางการเมืองคลี่คลายไปสู่ความสงบสุขจากปัญหาทางการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นอกจากนี้ ทรงมีส่วนทำให้สภาพของประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ ทรงยุติความขัดแย้งระหว่างชาวไทยกับชาวจีนได้สำเร็จจากการเสด็จประพาสสำเพ็ง การพระราชทานรัฐธรรมนูญและเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดสภาผู้แทนราษฎร ตลอดจนการพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย ในด้านการบริหารบุคคล ทรงสามารถประสานประโยชน์กับกลุ่มต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะทรงสามารถ “เข้าถึง” ประชาชนได้อย่างแท้จริง ทรงได้รับความจงรักภักดีอย่างยิ่งจากพสกนิกร ทรงสามารถสร้างความเป็นเอกภาพและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชาติได้สำเร็จ

นอกจากนี้ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจซึ่งเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอีกหลายประการ ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านศาสนา และด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่เคารพรักและทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจร่วมกันของประชาชน อันก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีภายในชาติ ดังนั้น รัฐบาลจึงประกาศให้วันที่ ๒๐ กันยายนของทุกปีเป็นวันเยาวชนแห่งชาติ เนื่องด้วยวันที่ ๒๐ กันยายน

ตรงกับวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลทั้ง ๒ พระองค์ ซึ่งแม้เสด็จขึ้นครองราชย์ขณะเมื่อทรงพระเยาว์ แต่ก็ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่มีคุณูปการแก่ประเทศหลายประการ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์ยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย คือ เป็นระยะเวลา ๗๐ ปี ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานัปการด้วยพระราชปณิธานอันแน่วแน่ดังที่พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงรับทราบปัญหาของราษฎรด้วยพระองค์เอง ทรงหาทางแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้ดีขึ้นด้วยการที่ทรงริเริ่มโครงการพัฒนาของพระองค์ การพัฒนาในระยะแรกทรงเน้นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ดังพระราชดำริว่า “...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก... ต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน... มันไม่ได้แก้อาการจริงแต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่จะคิดได้...”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงริเริ่มด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้านการสาธารณสุขและทรงพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการศึกษา เพราะมีพระราชประสงค์ให้คนไทยมีการศึกษาและมีความรู้ในการประกอบอาชีพเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ จากพระราชกรณียกิจในระยะเริ่มแรกที่ทรงเน้นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า นำไปสู่การมุ่งพัฒนาที่สูงขึ้นตามลำดับโดยเน้นที่การเกษตรเป็นหลัก ด้วยทรงตระหนักว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดการศึกษา ขาดหลักวิชาสมัยใหม่ และต้องเผชิญกับปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน ป่าไม้ ซึ่งปัญหานี้มีความแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชประสงค์ให้ราษฎรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศได้เรียนรู้การทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยวิธีการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพ ดังที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ

พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาที่สำคัญของพระองค์ คือการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็นเรื่องที่สนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ทรงตระหนักว่า ปัญหาสำคัญของเกษตรกรคือปัญหาอันเนื่องมาจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศที่เสื่อมโทรมหรือถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก พระราชทานแนวทางพระราชดำริและวิธีการบริหารจัดการปัญหาเหล่านั้นด้วยการทรงคิดค้น ดัดแปลงปรับปรุง และแก้ไขให้เป็นการพัฒนาที่ดำเนินการได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยรวมของแต่ละภูมิภาค พระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติมาตลอดรัชกาลเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปิยนภ บุณนาค

๑๗

อดุลยเดชทรงสร้างรูปแบบที่เป็นตัวอย่างของการพัฒนาแบบยั่งยืน ผสมผสานความต้องการของราษฎร ให้เข้ากับการประกอบอาชีพ โดยทรงนำพระราชดำริมาปฏิบัติจริง และสามารถพัฒนาให้เป็นทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นระบบการจัดการที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน ทำให้เกษตรกรสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระองค์จึงทรงเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาประเทศ

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชยังทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย เพราะแม้จะไม่มีพระราชอำนาจดังเช่นพระมหากษัตริย์ในสมัยการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อความอยู่ดีกินดีของราษฎร ทรงเป็น “นักรบ” ที่ไม่เคยท้อถอย ไม่เคยยอมแพ้ในการต่อสู้กับศัตรูคือ ความยากจนของประชาชนมาโดยตลอด พระราชกรณียกิจของพระองค์ที่ทรงปฏิบัติมาตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ ครอบคลุมวิถีชีวิตของประชาชนในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา การศึกษา การปกครอง กฎหมาย ศิลปวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นยังทรงเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคีของชนในชาติ ทรงมีบทบาทเกื้อหนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทรงวางพระองค์เป็นกลางในความขัดแย้งทางการเมือง ทรงเป็นที่พึ่งของประชาชน ทรงแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้ทุกครั้ง เพราะทรงเป็นที่เคารพสักการะสูงสุดของชาวไทย ในยามที่บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์และไม่มีผู้ใดสามารถแก้ไขปัญหาได้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชจึงทรงเป็น “เสาหลัก” ที่ค้ำจุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อการพัฒนาประเทศโดยทรงเน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนามาโดยตลอด ทรงเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการที่ดีในทุกกิจกรรมที่ทรงปฏิบัติ ในฐานะพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ทรงมีบทบาทเกื้อหนุนการบริหารราชการของรัฐบาลทุกคณะอย่างพอเหมาะพอดี แนวพระราชดำริหลายประการที่พระราชทานให้รัฐบาลและภาคราชการนำไปปฏิบัติ ล้วนมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนชาวไทยมีความสุข ได้รับความสำเร็จอย่างทั่วถึง และมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรของชาติอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญในการปฏิรูประบบราชการครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของระบบราชการไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๔๕ คือการเน้นให้การบริหารราชการแผ่นดินและการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่องานของรัฐ มีประสิทธิภาพเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เกินจำเป็น ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ รวมทั้งมีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมออีกด้วย

จะเห็นได้ว่าการปฏิรูประบบราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีศูนย์กลางอยู่ที่ประชาชนซึ่งเป็นการดำเนินตามแนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัติมาตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชสมบัติร่วม ๗๐ ปีเศษ (๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ถึง ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๙) ของพระองค์สมดังพระปฐมบรมราชโองการ

สรุป

ด้วยพระราชดำริและพระราชกรณียกิจของพระบรมราชจักรีวงศ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้อาณาประชาราษฎร์มีความร่มเย็นเป็นสุข ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกราชและอำนาจอธิปไตยตลอดมาจวบจนปัจจุบันด้วยพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อมแห่งพระมหากษัตริย์ราชทั้ง ๙ รัชกาลแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ และด้วยสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๙ รัชกาล ทางราชการได้กำหนดวันสำคัญประจำแต่ละรัชกาลคือ วันที่ ๖ เมษายน วันที่ระลึกมหาจักรีบรมราชวงศ์และวันพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ วันพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย วันที่ ๓๑ มีนาคม วันมหาเจษฎาบดินทร์ วันที่ ๑๘ สิงหาคม วันพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและวันวิทยาศาสตร์ไทย วันที่ ๒๐ กันยายน วันเยาวชนแห่งชาติ วันที่ ๒๓ ตุลาคม วันปิยมหาราช วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน วันมหาธีรราชเจ้า วันที่ ๑๐ ธันวาคม วันรัฐธรรมนูญ วันที่ ๙ มิถุนายน วันพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และวันที่ ๕ ธันวาคม วันชาติไทยและวันพ่อแห่งชาติ ซึ่งในวันดังกล่าวพสกนิกรไทยต่างน้อมรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ด้วยความจงรักภักดีและกตเวทิตาคุณ.

บรรณานุกรม

เอกสารชิ้นต้นที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือ

- ๒๐๐ ปี มหาจักรีบรมวงศ์ : วัฒนาการของระบบข้าราชการพลเรือน. กรุงเทพฯ : สำนักงาน ก.พ. : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๖.
- กนกวลี ชูชัยยะ. พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๒๔. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- กนต์ธีร์ ศุภมงคล. การวิเทโศบายของไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.
- กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. แนวพระราชดำริเก๋ารัชกาล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๘.
- กรมศิลปากร. ประชุมประกาศ รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๑-๒๔๐๔. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๓.
- _____. ประชุมประกาศ รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๘.
- _____. ประชุมประกาศ รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๘.
- _____. ประชุมประกาศ รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๔.
- กระทรวงการต่างประเทศ. ประวัติและระบบงานของกระทรวงการต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมพงษ์, ๒๕๑๘. (จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสเฉลิมฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปีของกระทรวงการต่างประเทศ ๑๔ เมษายน ๒๕๑๘).
- กรมพล ทอธรรมนูญชาติ. การเมืองระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๖.
- กองบัญชาการทหารสูงสุด. ประวัติกองทัพไทยในรอบ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๒๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๒๕.
- กัลยาณวัฒนา, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. เจ้านายเล็ก ๆ-ยุคกษัตริย์. กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑.
- กิติมา ปรีดีดิถก. ทฤษฎีบริหารองค์การ. กรุงเทพฯ : ธนะการพิมพ์, ๒๕๒๙.

ขวัญชัย เสงี่ยมูลธนา. การปรับปรุงระบบข้าราชการพลเรือนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (ม.ป.ป.)

คณิตา เลชะกุล. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, (ม.ป.ป.).

_____. พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการปกครองและความมั่นคงของชาติ. ใน มหาเจษฎาบดินทรานุสรณ์. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๓๑.

_____. บรรณาธิการ. พระร่มเกล้าของชาวไทย. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๙.
จดหมายเหตุร้ายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗. (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.ชัชวาลิต เกษมสันต์ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗).

จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พร้อมคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร โปรดให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระรัตนธัชมุนี (อิสสรญาณเถร) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร, ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕).

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมโคลงสุภาพและพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๔.

_____. ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรียุคใหม่, ๒๕๐๓.

_____. พระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนายกระเจิม สิงหนเสนี ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ๑๗ ธันวาคม ๒๕๓๗).

_____. พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๓.

จุลจักรพงษ์, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปริเวออร์บุคส์ จำกัด, ๒๕๓๑.

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปิยนถ นุชนาค

๒๑

เจริญรอยพระยุคลบาท. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๘.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต, รวบรวม. เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. ๒๔๑๗-
๒๔๗๗). พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาล
ที่ ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๖.

_____. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๕. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

_____. ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ในรัชกาลที่ ๒ ใน ตำนานคณะสงฆ์. พระนคร : วัชรินทร์
การพิมพ์, ๒๕๑๓.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา และพระยาราชเสนา. เทศาภิบาล. พระนคร :
โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๔๙๕.

ได้ร่มพระบารมี จักรีนฤพดินทร์ สยามินทรอารีราช. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๗.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ใน สร้างคน
สร้างชาติ : พระราชดำรัสเนื่องสัรัชกาล. กรุงเทพฯ : หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๗. (เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ ณ ห้อง ๑๐๕ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๗).

_____. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในฐานะนักบริหาร. ใน สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม ๑๔.
กรุงเทพฯ : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๓๘.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมต์, ๒๔๗๐.

ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ สวนลุมพินี พ.ศ. ๒๔๖๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมต์, ๒๔๗๐.

นริศรานวัตตวงศ์, สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยา. บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ เล่ม ๑. พระนคร : สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๖.

ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ภาค ๒
ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๓๔ ถึงพุทธศักราช ๒๔๕๓. พระนคร : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
๒๕๐๙.

ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ภาค ๓ (ตอน ๒) ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๓๔ ถึงพุทธศักราช ๒๔๕๓. พระนคร : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๓.

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาธีรราชเจ้า. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการที่ปรึกษาการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและค่ายหลวงบ้านไร่, ๒๕๓๑. (จัดพิมพ์ในวารสารที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและค่ายหลวงบ้านไร่ ที่ตำบลคลองตาครุ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดราชบุรี พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๑).

_____. ลายพระราชหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจากหอบจดหมายเหตุของเมืองกลีอัสเตอร์ในประเทศอังกฤษ. ใน *วชิราวุธานุสรณ์สาร ๑๑* (๒) (๖ เมษายน ๒๕๓๔) : ๓๙-๔๙.

ปียนาด บุนนาค. *การเมืองระหว่างองค์การของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีความขัดแย้งที่สำคัญระหว่างกระทรวงต่าง ๆ ในสมัยปฏิรูป* (พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๓). วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

_____. *การวางรากฐานการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

_____. *สิทธิพลเมืองในแผ่นดินพระจอมเกล้า*. *วารสารสมาคมนักวิจัย ๑๕* (๑) (มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๗) : ๑-๑๖๐.

ปียนาด บุนนาค และคณะ. *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว : พระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), ๒๕๔๙.

ปียนาด บุนนาค และคณะ. *๙ แผ่นดินของการปฏิรูประบบราชการ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

พระบรมราชาวาทและพระราชดำรัส Royal Addresses and Speeches. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๘.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบบรัฐสภา. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการรัฐสภา, ๒๕๒๓. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๒๓).

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙.

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่วันที่ พ.ศ. ๒๔๑๗-พ.ศ. ๒๔๕๓). (ธนาคารแห่งประเทศไทย พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว. ทองเถา ทองแถม, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๑๐).

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๓. (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงไผ่ เกษมศุขการี ต.จ. ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม, วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๓).

พระราชธรรม พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระราชบันทึกรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารประชากร, ๒๕๒๗.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๓. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ ๕ และ ๖ กับเรื่องประกอบ. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์, ๑๗ มีนาคม ๒๕๐๗).

พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ร.ศ. ๑๓๓-๑๑๘. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงเสงี่ยม พระเสด็จสุเรนทราธิบดี พ.ศ. ๒๕๐๔).

“พลิกแผ่นดิน” : พระจอมจักรินทร์ ทรงนำไทยก้าวมันทั่วโลก. กรุงเทพฯ : หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕. (เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาส ๑๕๐ ปี วันพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕).

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *ปลุกใจเสือป่า*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๐.

_____. *พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม ๑๐๐ ครั้ง*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๙.

_____. *หนังสือหลักราชการ*. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ และพิมพ์พระราชทานแจกข้าราชการ ในพิธีตรุษสงกรานต์พระพุทธศักราช ๒๔๕๗. พระนคร : โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย, ๒๔๕๗.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) *พระอัจฉริยภาพ ร.๔ ที่ระลึกในวโรกาสแห่งวันพระราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี*. กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๔๗.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑ (ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนเจ็ด ปีกอ ฉศก ๗ จ.ศ. ๑๒๓๖).

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑ (๒๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๓).

สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขและเพิ่มเติม. ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๐.

ศาสน์สมเด็จพระ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

สำนักงาน กปร. *กษัตริย์นักพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, ๒๕๔๘.

_____. *หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : เซนจูรี จำกัด, ๒๕๔๘.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับระบบข้าราชการพลเรือน : ตอนที่ ๑ การวางรากฐานระบบข้าราชการพลเรือน*. กรุงเทพฯ : สำนักงาน ก.พ., ๒๕๓๖.

_____. *เรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการร่วมกับมูลนิธิวิจัยกฎหมาย. *พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๔๖.

สำนักนายกรัฐมนตรี. *พระบรมราชโองการและพระราชดำรัส*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๘.

สำนักราชเลขาธิการ. *พระบรมราชโองการและพระราชดำรัส*. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์กรุงเทพฯ (๑๙๘๔)
จำกัด, ๒๕๓๑.

Dhiravegin, Likhit. *Siam and Colonialism (1855-1909): An Analysis of Diplomatic Relations*. Bangkok: Thai Watana Panich, 1974.

Ingram, James C., *Economic Change in Thailand Since 1850*. Stanford: Stanford University Press, 1955.

Siam: National Exhibition, 1926. (n.p., n.d.)

Vella, Waiter F. *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*. Honolulu: the University Press of Hawaii, 1978.

Abstract : The Royal Benevolence of Kings of the Chakri Dynasty in an Aspect of the Country Administration, "the bureaucratic system"

Piyanart Bunnag

*Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

The royal benevolence of all kings of the Chakri Dynasty in laying the ground and developing the country administration has contributed beneficially to the Thai bureaucratic system. In the reign of King Rama I, when the House of Chakri was established as the ruling dynasty of Thailand and the capital was moved from the Thonburi side to the Bangkok side of the Chao Phraya River, the country administrative structure was framed and government officials' capacities were developed. In the reign of King Rama II, the focus was on monitoring and evaluation of government officials' performance, while King Rama III emphasized the building of collaborative relationship between senior government officials who had great political power and role in order to bring about coordinative administration of the country.

During the reign of King Rama IV, the Kingdom was threatened by Western colonial powers and this forced His Majesty the King to build the foundation of systematic and effective application of the country foreign policy and of domestic modernization. Following the lead of King Rama IV, both King Rama V and VI put their emphasis on the great reform in all aspects of the country, in particular the reform of the country administration at both central and regional levels. The results of the country administrative reform during the time have still effected the country administration of today Thailand. King Rama VII concentrated his attention on the development of civil servant system in democratic regime, especially on laying the ground for fair, open and merit-based recruitment and selection process of civil servants ensuring that the individual with great ability, knowledge and expertise could be fairly recruited to serve the country. Moreover, the organization of the country servants was established as Office of the Royal Society during this reign.

King Rama VIII exercised his power in accordance with democratic principles and he paid great attention to his subjects. The king was able to successfully solve the deep-rooted conflict between the Thais and the Oversea Chinese in Thailand. King Rama IX placed importance on constitutional monarchy principles throughout his reign. He put an emphasis on the foundation of the country unity and harmonization and on giving his advises, initiatives as well as demonstrating the right examples to his subjects in order to encourage the country development, with which the poverty of the people and the country as a whole could be lessened. Moreover, the visionary king performed as the role model of the behaviors and skills in the modern administration and management, human development and the development of his subjects' standard of living.

Keywords: The Royal Benevolence of the Kings of the Chakri Dynasty, The Country Administration, "the bureaucratic system"

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปรัชญาวัฒนธรรม^๑

สิทธิ์ บุตรอินทร์

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

ปรัชญาวัฒนธรรมเป็นปรัชญาประยุกต์สาขาหนึ่ง นิยมศึกษาอย่างกว้างขวางในวงการศึกษา วิชาปรัชญาทั่วโลก ทางตะวันออกมีจีนกับอินเดียเป็นบ่อเกิด และทางตะวันตกมีกรีกเป็นแหล่งกำเนิด นักปรัชญาทั้ง ๒ สายมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนปัญญาสมบัติ-ทรัพย์สินทางปัญญานี้ ถ่ายทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าล้ำเลิศนี้แก่นุชนจนปัจจุบัน ด้วยหวังให้เพื่อนมนุษย์ข้ามพหุนิยมแบ่งแยกวิถีชีวิตเดิม ๆ ว่า ‘ตะวันตกคือตะวันตก ตะวันออกคือตะวันออก ทั้งสองหาเป็นหนึ่งเดียวกันได้ไม่’

ปรัชญาวัฒนธรรมวิเคราะห์ กลั่นกรอง และประยุกต์ความจากภววิทยา ญาณวิทยา ตรรกศาสตร์ จริยศาสตร์ และ สุนทรียศาสตร์ มี **คุณวิทยา-อคมวิทยา** เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงปรัชญาบริสุทธิ์เหล่านั้นให้ได้รับความกลมกลืนกัน ประมวลลงที่เรื่อง **คุณค่าความเป็นมนุษย์** แนวมนุษย์นิยมและสัมพัทธนิยม ทำให้มนุษย์ได้ชื่อว่า **สัตว์วัฒนธรรม** ผู้อาศัยธรรมชาติสมบัติ สร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้นมา และมนุษย์ถูกกำหนดวิถีชีวิตโดยวัฒนธรรมนั้น ๆ อีกระดับหนึ่ง จนได้ **ครองชีวิตเป็นแบบมนุษย์** ทั้งหมดต้องอาศัยคุณค่า **ปัญญาสมบัติ** ของมนุษย์ผ่านวัฒนธรรมทางการศึกษา

มนุษย์จึงเป็นสัตว์ชนิดเดียวครองชีวิต ๒ มิติ หรือ **ทวิภาพ** คือชีวิตทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม ภายใต้กฎธรรมชาติ-**ธรรมชาติบัญญัติ** และกฎกำหนดขึ้นใช้โดยมนุษย์-**มนุษย์บัญญัติ** วัฒนธรรมอันหมายถึงสภาวะและวิถี ความเจริญรุ่งเรืองในความเป็นมนุษย์จึงประกอบด้วย **วัฒนธรรมคตินิยม** ที่กำหนดคุณค่าแห่งองค์ความรู้ ความคิดเห็น สติปัญญา ความเชื่อ เหตุผล ความถูกต้อง ดีงาม อีสรภาพ และความสมัครใจ **เหนืออำนาจนิยม** และวัฒนธรรมคตินิยมนี้ คือพลังสร้างสรรค์ ปูร่อง **วัฒนธรรมวัตถุประสงค์** ด้านต่าง ๆ หลากหลายลักษณะ อาทิ ปัจจัยเครื่องยังชีพและปัจจัยเสริมชีพ นานาชนิด สนองความต้องการและความอยากอันไร้ขอบเขตไร้ความเพียงพอและไม่สิ้นสุด

คำสำคัญ : วัฒนธรรมคตินิยม, วัฒนธรรมวัตถุประสงค์, ธรรมชาติสมบัติ, ปัญญาสมบัติ, ธรรมชาติบัญญัติ, มนุษย์บัญญัติ, คุณค่า-ค่านิยม

^๑ ปรับแต่งขึ้นจากบทความบรรยายในที่ประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสภา เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๗

ความน่า

ชนชาติใด ชุกชนทางความคิด ขยันคิด คิดไม่มีอิม คิดได้ก่อน กว้างไกล ลึกซึ้ง สูงส่ง มีเหตุผล ฉลาดปราดเปรื่อง มีค่านิยมเชื่อถือถือว่า ชนชาตินั้นก็จะได้ครองพลังสูงสุด คือ ปรัชญา ที่เหนือกว่าและเป็นฝ่ายนำ ชนชาติอื่น ให้ต้องกลายเป็นอาณานิคมทางความคิด ความเชื่อ คุณค่า ค่านิยมและอื่น ๆ ตามมา ภายใต้พลังอำนาจชั้นนำสูงสุด คือ ปรัชญา ดังปรากฏความจริงในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ แต่อดีตจนปัจจุบัน และสู่ออนาคต....

มนุษย์เป็นสัตว์วัฒนธรรม เกิดมามีชีวิต ครองชีวิต ดำรง และดำเนินวิถีชีวิต จนสิ้นสุดชีวิต เป็นมนุษย์ในวัฒนธรรม แม้ภายใต้กฎธรรมชาติเดียวกันแท้ ๆ กับสรรพสิ่งมีชีวิตอื่น ที่มนุษย์จะเกิดมา มีชีวิตเป็นอยู่มีอยู่อย่างมนุษย์นอกวัฒนธรรมย่อมเป็นไปได้ และที่มนุษย์จะมีชีวิตเป็นแบบมนุษย์ขึ้นมา ได้นั้น ก็ด้วยมีวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตเสริมธรรมชาติ ถ้าไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่ใช่มนุษย์ เป็นได้แต่เพียงระดับ สัตว์ชนิดหนึ่ง ที่คงชีวิตอยู่เยี่ยงสัตว์อื่นตามธรรมชาติล้วน ๆ และอย่างสิ่งธรรมชาติอื่น ๆ ในกฎธรรมชาติเดียวกัน สืบสายพันธุ์รุ่นแล้วรุ่นเล่าผ่านยุคแล้วยุคเล่า

ในความเป็นมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญและจำเป็นยิ่ง สร้างสรรค์ปรุงแต่งขึ้นมาทั้งรูปธรรมและนามธรรม ให้เป็นแบบอย่าง ระบบ มีเนื้อหา และสิ่งมุ่งหมายระดับต่าง ๆ ด้านต่าง ๆ ในวิถีชีวิตแบบมนุษย์ มนุษย์เองอิงอาศัยปัญญาธรรมชาติสร้างสรรค์ปรุงแต่งวัฒนธรรมให้เป็นวิถีชีวิต ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมก็หวนกลับมาเสริมสร้างมนุษย์ให้เป็นสัตว์ประเสริฐ กระนั้น ทั้งมนุษย์และวัฒนธรรมอันเป็นผลงานแท้ ๆ ของมนุษย์ หาได้เป็นอยู่มีอยู่นอกเหนือความเป็นธรรมชาติในกฎธรรมชาติไม่ ในข้อนี้ วิชาตรรกศาสตร์และคณิตศาสตร์^๒ ได้แสดงเหตุผลเอาไว้ว่า ธรรมชาติ มนุษย์ และวัฒนธรรม ย่อมสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลกันและกันอยู่ ไม่มีมนุษย์ไม่มีวัฒนธรรม ไม่มีวัฒนธรรมมีชีวิตเป็นแบบมนุษย์ ไม่ได้ ไม่มีทั้งมนุษย์และวัฒนธรรมหากไม่มีธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม แม้นไม่มีมนุษย์และวัฒนธรรม ธรรมชาติ ก็ยังมีอยู่เป็นอยู่อย่างนั้น หาได้ขึ้นอยู่กับมนุษย์และวัฒนธรรมแต่ประการใดไม่

ปรัชญาวัฒนธรรมแสดงให้เห็นเนื้อหาตามนัย **คุณวิทยา** หรือ **อักษวิทยา** (Axiology) สัมพันธ์กับ **ภาววิทยา** (Ontology) **จริยศาสตร์** (Ethics) **สุนทรียศาสตร์** (Aesthetics) และ **ญาณวิทยา** (Epistemology) ในความเป็นมนุษย์ ชีวิตมนุษย์จึงมี **๒ มิติ** หรือ **ทวิภพ** กล่าวคือ **ภาวะทางธรรมชาติ**

^๒ ศึกษาเพิ่มเติมใน สิทธิ บุตรอินทร์ : ตรรกศาสตร์ บทที่ ๖

ตรงกัน เหมือนกัน และใกล้เคียงกัน เทียบได้กับสิ่งทั่วไปในโลกและจักรวาล ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต กับอีกภาวะหนึ่งของมนุษย์ คือ ภาวะทางวัฒนธรรมที่รับการพัฒนา ทำให้มนุษย์มีคุณสมบัติและคุณลักษณะพิเศษต่างจากสัตว์อื่น ดังที่ทางพุทธปรัชญาถือว่า มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ (เวเนยยสโต มนุสโส) หมายถึงสัตว์ชนิดนี้ชนิดเดียวเท่านั้น ที่มีสภาวะและศักยภาพพิเศษตามธรรมชาติเฉพาะของมนุษย์ รองรับการพัฒนาเสริมแต่งให้เป็นสัตว์ประเสริฐ-อารยชน เหนือสัตว์อื่น ๆ โดยผ่านกิจกรรม กระบวนการ ขั้นตอน และแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรมการศึกษาเรียนรู้ ปลูกฝัง อบรมสั่งสอน ชัดเกลา ประยุกต์ หล่อหลอม และนำพาอารยวิถีนี้นี้สู่การบรรลุคุณค่าแห่งความรู้ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล มนุษยธรรม คุณธรรม จริยธรรม สุนทรียธรรม และ คุณประโยชน์ ระดับต่าง ๆ ที่พึงประสบได้ในปัจจุบัน ในอนาคต และสูงสุดคือ ความสิ้นทุกข์

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่ง วัฒนธรรมที่กำหนด สร้างสรรค์ และปรุงแต่งขึ้นโดยมนุษย์แท้ ๆ ก็เพื่อให้เป็นอารยวิถี เป็นเป้าหมายหล่อม ปลูกฝัง พัฒนา และนำพาชีวิตมนุษย์ทั้งทางกายภาพและจิตภาพ-ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดจิตใจ ความคิดเห็น ความเชื่อ สติปัญญา คุณค่า ค่านิยม ของมนุษย์ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม ในแนวปรัชญาวัฒนธรรมนั้น ๆ ปรัชญาวัฒนธรรมหาได้หมายเอาเฉพาะ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี พิธีกรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และสุนทรียกรรมลักษณะต่าง ๆ มีปรากฏหลากหลายในครอบครัว ชุมชน และสังคมมนุษย์ เท่าที่สัมผัสได้เท่านั้นไม่ หากแต่เนื้อแท้ของปรัชญาวัฒนธรรมนั้น หมายถึงองค์ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดจิตใจ เป็นต้นดังกล่าวมาแล้ว และที่ยิ่งกว่านี้คือ ระบบคุณค่า-ค่านิยม แนวปรัชญาสาขาหนึ่งโดยตรงคือ คุณวิทยาหรืออักษวิทยา โยงถึงปรัชญาสาขาอื่นอีกดังกล่าวมาแล้ว เป็นระบบคุณค่าที่กำหนดกรอบ กรอบงำ นำพา กำกับ ชี้นำ และประเมินวินิจฉัย การประกอบกรรม พฤติกรรม หรือความประพฤติปฏิบัติ ทางใจ วาจา และกายของมนุษย์ในเรื่องต่าง ๆ ด้านต่าง ๆ ระดับต่าง ๆ ส่วนบุคคล สังคม การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา การศึกษา ศิลปะ สุขภาพพลานามัย การครองชีวิต ดำรงและดำเนินชีวิตแบบมนุษย์ในวัฒนธรรมนั้น ๆ ตามผังแสดงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับระบบคุณค่าในลำดับต่อไป

วัฒนธรรมในมิตินี้ จึงหมายถึงวิถีชีวิตรวมถึงสิ่งเสริมสร้างและพัฒนาขึ้นในวิถีชีวิตของมนุษย์ แต่เกิดจนตาย มิใช่สิ่งชั่วคราวชั่วคราวและเลิกลาเสื่อมเลือนกันไป แต่เป็นระบบคุณค่า-ค่านิยมกำหนดวิถีชีวิตที่สร้างสรรค์ขึ้น รับช่วง สืบทอดแบบฉบับและแบบอย่างชีวิตให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ใคร ๆ จะมาลบลู่บังคับขู่เข็ญ ข่มขืน และข่มเหงจิตใจให้ใคร ๆ ทำตามไม่ได้ หากแต่เป็นระบบคุณค่าที่ได้รับการเชิดชวน ปลูกฝัง หล่อหลอม แนะนำพร่ำสอน ฝึกอบรม ให้ซึมซับฝังลึกเข้าครองชีวิตจิตใจ จนกลายเป็นอุปนิสัยใจคอ นิสัย สันดาน คุณลักษณะ คุณสมบัติ อัตลักษณ์ และบุคลิกลักษณะ ประจำบุคคล วงศ์ตระกูล ชุมชน สังคม และเชื้อชาติเผ่าพันธุ์มนุษย์นั้น ๆ รวมทั้งชนชาติไทยด้วย โดยอนุรักษ์ไว้แต่อดีตสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและอีกต่อไปในอนาคต

๑. มนุษย์กับวัฒนธรรม

ดังได้ปรารภในเบื้องต้นว่า มนุษย์แม้เป็นสัตว์แต่ไม่เหมือนสัตว์อื่นไปทุกอย่าง ทุกลักษณะ และทุกเรื่อง ในความมีชีวิต การดำเนินวิถีชีวิต และสิ่งมุ่งหวังของชีวิต เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ทิวิภ^๓ หรือ สัตว์สถานะแต่เกิดจนตาย คือ สถานะเป็นสัตว์ธรรมชาติ เช่นเดียวกับสัตว์ชนิดอื่น คู่กับสถานะเป็นสัตว์วัฒนธรรม ที่สัตว์อื่นไม่มี

๑.๑ มนุษย์เป็นสัตว์ธรรมชาติ : มนุษย์เป็นเพียงสัตว์ชนิดหนึ่ง สังกัดเผ่าพันธุ์ประเภทหนึ่งในโลกและจักรวาล ท่ามกลางบรรดาสัตว์ชนิดอื่น สังกัดเผ่าพันธุ์ประเภทอื่น ที่มีอยู่หลากหลายในธรรมชาติ มนุษย์ได้ชีวิตและดำเนินชีวิตเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสิ่งธรรมชาติในกฎธรรมชาติ สืบทอดชีวิตความเป็นมนุษย์ (ที่มนุษย์เรียกชื่อเองตามวัฒนธรรมภาษาของมนุษย์) ทางสายเลือด สายพันธุ์ หรือ พันธุกรรม จากบรรพชนสู่ทายาทชน ทำให้มนุษย์มีทั้งความเหมือนและความต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์อื่น และมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน สามารถบอกได้ว่าใครเป็นใคร รูปร่างหน้าตาได้ใคร เกี่ยวพันทางสายเลือดกับใคร ดังคำพังเพย ‘เชื้อไม่ทิ้งแถว แนวไม่ทิ้งหน่อ ต่อไม่ทิ้งต้น คนไม่ทิ้งเชื้อชาติเผ่าพันธุ์’

มนุษย์มีความจำเป็นและความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติ เทียบได้กับสัตว์อื่น แม้คุณค่า และลักษณะไม่ตรงกันและเหมือนกันนัก อาทิ อาหาร สิ่งห่อหุ้มปกปิดกาย ขับถ่าย สืบพันธุ์ เพื่อความอยู่รอดของชีวิต และการดำรงเผ่าพันธุ์ แต่สำหรับมนุษย์มีความหลากหลายและสลับซับซ้อน ไม่เพียงเพื่ออยู่รอดเท่านั้น แต่เพื่ออยู่ดีด้วย มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเลี้ยงชีวิต ดำรง และดำเนินชีวิต ในกระบวนการวิวัฒนาการของธรรมชาติ มนุษย์ไม่สามารถคาดเดา และเอาชีวิตเข้าไปกำหนดจัดการ ครอบงำ และกำกับธรรมชาติ ให้เป็นไปตามความประสงค์และสนองความหวังอันหาขอบเขตมิได้ของตน ทุกอย่างในทุกเรื่อง ทุกระดับ แม้อาศัยวิทยาการใดๆ ก็ตามเกิด มนุษย์ทำได้ในระดับหนึ่ง และเฉพาะบางเรื่องเท่านั้น การเกิดขึ้น ความเป็นอยู่ และแปรเปลี่ยนไป ที่นักคิดนักวิชาการยุคต่อมาพากันเรียกว่า กระบวนการพัฒนาการและวิวัฒนาการของสรรพสิ่งรวมทั้งมวลมนุษย์ ย่อมดำเนินไปไม่หยุดยั้ง ภายใต้กฎเกณฑ์สากลของธรรมชาตินี้ ที่ผู้เขียนใช้คำว่า ธรรมชาติบัญญัติ ไม่ใช่ มนุษย์บัญญัติ ซึ่งอย่างหลังเป็นเรื่องวัฒนธรรม

ปวงปรัชญาเมธีตะวันออก ได้พากันค้นพบกฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ เช่น กฎไตรลักษณ์ กฎวัฏจักร กฎแห่งกรรม และหลักปฏิจสมุพบาทในพุทธปรัชญา และเต๋าในปรัชญาเหลาจื้อ ที่ท่านสอนเน้นด้านคุณวิทยา จริยศาสตร์ และภววิทยา ให้คนตระหนักและเข้าถึงความจริงของกฎนี้ และพยายามทำตน

^๓ ศึกษาความละเอียดใน Albert, S.: *The Philosophy Culture and Civilization*, Trans. By C.T. Campion, Eurasia Publishing House. New Delhi 1968 pp. 174-188.

ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎนี้ แต่สามัญชนคนจำนวนมากอาศัยปรัชญาวิทยาศาสตร์ พยายามปรับกฎนี้ และบริหารจัดการให้เป็นไปตามวิทยาการสนองความอยากของตน ความไหลเลื่อนเคลื่อนวงจรชีวิต ย่อมเป็นไปตามบรรทัดฐานแห่ง**ธรรมดา** (ธมมดา) ไม่ฝืนความเป็นปรกติของธรรมชาติดำเนินชีวิต ให้เป็นไปตาม**ความสมดุลแห่งเหตุกับผล**ที่อยู่ใน**ความพอดี**ของสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ที่มีความ**พอดี** และ**ความเป็นปรกติ**ในตัวเอง สอดคล้องกับความพอดีความเป็นปรกติของธรรมชาติ แต่ไหนแต่ไรมา

การดิ้นรนพยายามล่วงเกินและเอาชนะ**ความเป็นธรรมดา** และฝืนความจริงตามธรรมชาติ อาจทำได้ที่ไม่เกินพอดี เกินเหตุเกินผล แต่ก็ได้ชื่อว่าเป็นความพยายามกระทำตัวให้พิการ เพราะความผิดปรกติ ใน**ความเป็นสัตว์ธรรมชาติของมนุษย์** อุปมาเหมือนพยายามตัดขานกระสามาต่อขานกเปิด ซึ่งละเมิด ธรรมชาติของสัตว์ทั้ง ๒ ชนิด ด้วยหวังให้สัตว์ ๒ ชนิดมีความเหมือนกันเสมอภาคกันสมใจคาดหวังของ มนุษย์ และให้เอาอย่างมนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์ทวีภพ-เป็นได้ทั้ง**สัตว์ธรรมชาติ**และ**สัตว์วิเศษธรรม** ในวิถีชีวิต เดียวกันแต่เกิดจนตาย **ปรัชญาเมธีจวงจื้อ** นักปราชญ์สำนักเต๋าของจีน อีกท่านหนึ่งที่เข้าถึงธรรมชาติ ของโลกและชีวิต สอน**วิเศษธรรมคติธรรม**ไว้ว่า ชีวิตเป็นสิ่งเกิดขึ้น ดำรงอยู่ เปลี่ยนแปลง และสิ้นสุดลง ตามเหตุปัจจัยธรรมชาติ และได้รับการดัดแปลงปรุงแต่งเพิ่มเติมเสริมขึ้นภายหลัง โดยสมบัติทางปัญญา ของมนุษย์ เหตุดังนี้ จึงไม่เศร้าโศกเสียใจต่อการตายของภรรยาท่าน :

“...แต่เดิมนางก็ไม่มีชีวิตมาก่อน นอกจากไม่มีชีวิตมาก่อนแล้ว นางยังปราศจากรูปร่าง ปราศจากลักษณะ ต่อมาธรรมชาติได้ ปรุงแต่งประกอบเป็นรูปเป็นร่างและลักษณะขึ้นเป็นชีวิตของนาง บัดนี้ โดยกระบวนการธรรมดาของการเปลี่ยนแปลง นางได้ถึงที่สุด แห่งชีวิตแล้ว ซึ่งก็เป็นไปตามธรรมชาติ เฉกเช่นความหมุนเวียนของ ฤดูกาลทั้ง ๔ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ-ธรรมดา จะให้ฉันโศกเศร้าอาดูร นั้น ฉันเห็นว่าเป็นการไม่เข้าใจกฎเกณฑ์ธรรมชาติโดยแท้...ชีวิตมนุษย์ และสรรพสิ่งเมื่อเกิดขึ้นย่อมแปรเปลี่ยนแล้วก็ตาย นี่คือ**สังขารธรรม** กฎ สากลแห่ง**ความเป็นธรรมดา**...”^๔

^๔ Fung Yu-Lan. *A Short History of Chinese Philosophy*, The Free Press, Maxmillan Publishing Co., Inc. New York 1948, p. 109.

๑.๒ มนุษย์เป็นสัตว์วัฒนธรรม : สรรพสิ่งในธรรมชาติ อาทิ พืช สัตว์ และมนุษย์ ย่อมมี ทั้งคุณลักษณะทั่วไปตรงกันเหมือนกัน และลักษณะพิเศษเฉพาะให้ต้องแตกต่างกัน มนุษย์มีธรรมชาติ และคุณลักษณะพิเศษเฉพาะเป็นของมนุษย์เอง ประจักษ์เสริมสร้างธรรมชาติให้กลายเป็น**สัตว์วัฒนธรรม** แม้ในหมู่มนุษย์ด้วยกันแท้ ๆ ก็ยังมีความเหมือนและความต่าง ทั้งทางกายและทางจิตใจ ความเคลื่อนไหว วงจรชีวิตย่อมเป็นไปตามบรรทัดฐานแห่งความเป็น**ธรรมาคู่กับวัฒนธรรม** ที่มนุษย์เสริมสร้างปรุงแต่งขึ้น แต่ต้องไม่ฝืนความเป็นจริงตามปกติธรรมชาติ ให้ชีวิตดำเนินไปตามความสมดุลแห่งเหตุกับผล ที่อยู่ใน ความพอดีของสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ซึ่งมีความพอดีเป็นของตัวเอง การที่มนุษย์พยายามดิ้นรนเอาชนะหรือ ปรับเปลี่ยนความเป็นธรรมชาติ หรือฝืนความจริงตามธรรมชาติ ด้วยวัฒนธรรมทางสติปัญญา-**วัฒนธรรม คติธรรม**ของมนุษย์ อาจทำได้ในระดับที่**ไม่เกินไป-ไม่เกินเหตุเกินผล** แต่ย่อมได้ชื่อว่ากระทำวิถีชีวิตให้ **พิการ** คือ **ผิดปกติ**ในความเป็นธรรมชาติ ให้มนุษย์ต้องประสบปัญหาชีวิต คือ **ความทุกข์นานับการ** อุปมาได้กับพยายามตัดขานกระสามาต่อขานกเปิด ด้วยหวังให้สัตว์ ๒ ชนิดแม้สังกัดประเภทเดียวกันคือ สัตว์ ๒ ขามีปีก ให้มีความเหมือนกันเท่าเทียมกันตามใจมนุษย์ และให้อาแบบอย่างชีวิตมนุษย์ ดังกล่าว ข้างต้น แต่นอกเหนือจากเป็น**สัตว์ธรรมชาติ**แล้ว มนุษย์ยังเป็น**สัตว์วัฒนธรรม**ในวิถีชีวิตเดียวกัน รับช่วง สืบทอดจากบรรพชนสู่อนุชน

ในภาวะวัฒนธรรมที่มนุษย์กำหนดและปรุงแต่งขึ้นเองเรียกว่า **มนุษย์บัญญัติ** พิเศษจาก **ธรรมชาติบัญญัติ** มีการสืบทอดสืบสานเป็นวิถีชีวิต โดยอาศัยวัฒนธรรมการศึกษาเรียนรู้ ปลูกฝัง อุ่มชู เลี้ยง ดู ตามแบบชีวิตมนุษย์ชาติ มีต้นแบบและแบบอย่างให้เลียนแบบ เอาอย่าง ผักผ่อนอบรม แนะนำพร่ำสอน ชัดเกลา ให้ได้คุณลักษณะมนุษย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งในระบบและนอกระบบ ให้ครองชีวิต ดำรง และดำเนินวิถีชีวิตเป็นแบบมนุษย์ ทั้งส่วนบุคคลและทางสังคม กระทั่งรับการหล่อหลอมให้ได้ตามรูปแบบ เนื้อหา และบ่งบอกสิ่งมุ่งประสงค์ของชีวิตระดับต่าง ๆ ด้านต่าง ๆ ให้ได้**ตัวตน** หรือ **อัตลักษณ์** เป็นบุคคล และ**สังคม**ขึ้นมา ในฐานะเป็น**สัตว์วัฒนธรรม** มนุษย์ถือคุณค่าต้นแบบ แบบอย่าง วิถีและวิถีการดำรงชีวิต อาทิ ทางการกินอยู่หลับนอน การขับถ่าย สืบพันธุ์ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยพักพิง แม้กระทั่งการดูแล รักษา ปกป้องคุ้มครอง ตลอดจนการ**ประกอบกรรม-พฤติกรรม**อื่นปรากฏเป็น**รูปธรรม** ลึกลงไปถึงความ รู้สึกรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความเชื่อและความคิดความเห็น อันเป็น**นามธรรม** ที่แตกต่างจากลิง สุนัข ช้าง ม้า วัว ควาย และสัตว์เดรัจฉานชนิดและประเภทอื่น ๆ เพราะมีความจำเป็นและความต้องการไม่เพียง**เพื่ออยู่รอด** เท่านั้น แต่**เพื่อความอยู่ดีเหนือสัตว์อื่น** สงบสุขสง่างาม ที่ไม่มีขอบเขตจำกัด มีความหมายและทรงคุณค่า ในฐานะเป็น**สัตว์ประเสริฐ-เวไนยสัตว์ : สัตว์วัฒนธรรม**

ดังนั้น ในแต่ละวัฒนธรรมของแต่ละสังคม มนุษย์จึงต้องศึกษา เรียนรู้ กำหนด วางแนวทาง ลอกเลียนแบบ บริหารจัดการเรื่องการประกอบกรรม หรือ พฤติกรรม เริ่มจากจิตใจ สู่วาจาและกาย

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สิทธิ์ บุตรอินทร์

๘๓๓

อย่างเช่น แนวทางการแสวงหาเครื่องกินอยู่หลับนอน เครื่องนุ่งห่ม การสืบพันธุ์ การทำงาน ความเกี่ยวข้องทางสังคม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ต้องตามแนวทาง ระบบคุณค่า-ค่านิยมต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบ ลักษณะ ระดับและสิ่งมุ่งหวัง ความเป็นสัตว์วัฒนธรรมที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้นนี้ ทำให้มนุษย์ต้องพัฒนาวิถีชีวิตทั้งด้าน **วัฒนธรรม** และ **คตินิยม** เพื่อสนองความจำเป็นความต้องการและความมุ่งหวังอันจำกัดขอบเขตมิได้ในชีวิต ทั้งระดับพื้นฐานและระดับเสริมต่อ ทั้งยังทำให้มนุษย์มีความเหมือนในกลุ่มของตนและแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ทั้งที่เป็นมนุษย์ด้วยกันแท้ ๆ อาศัย **วัฒนธรรมการศึกษาเรียนรู้** มนุษย์ได้ค่อย ๆ พัฒนาศักยภาพและความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ (และหรือทำลาย) ค้นพบคุณค่า สร้างคุณค่า **ให้คุณค่าและความหมาย ความสำคัญ แก่ความเป็นมนุษย์เอง** และแก่สิ่งเกี่ยวกับมนุษย์ ส่งผลให้มนุษย์ทรงอำนาจและพละนาภาพเบียดเบียนธรรมชาติและอยู่เหนือสัตว์อื่นที่ยังคงครองชีวิตอยู่แบบเดิม ๆ ในระดับธรรมชาติเดิม ๆ และโดยสัญชาตญาณล้วน ๆ มิติชีวิตระดับนำพาด้วยคุณค่า ความหมาย และความสำคัญ ผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของมนุษย์นั่นเอง **สัตว์ชนิดมนุษย์** จึงได้รับขนานนามเป็น **สัตว์วัฒนธรรม-คุณค่า** หลักการ และแนวทาง ให้ได้มาซึ่ง **ความเจริญรุ่งเรือง** ในวิถีชีวิตตามกระบวนการและวิวัฒนาการของการครองชีวิต ดำรง และดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์ กำหนดบริหารจัดการ และรับผิดชอบโดยมนุษย์ ท่ามกลางสรรพสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติ

ธรรมชาติของมนุษย์คือ มูลเหตุให้เกิดมี **‘วัฒนธรรม’** ทั้งวัฒนธรรมคตินิยมและวัฒนธรรม วัฒนธรรม เช่น เครื่องมือเครื่องใช้สอย รวมถึงบรรดาปัจจัยเครื่อง **ยังชีพ** และปัจจัยเครื่อง **เสริมชีพ** ในรูปแบบและชนิดต่าง ๆ มากมายหลากหลาย ที่มนุษย์อาศัยวัฒนธรรมคตินิยม เป็นพลังประดิษฐ์สร้างสรรค์และปรุงแต่งขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติมาสนองความจำเป็นและความอยากอันหาที่สุดมิได้นี้ของมนุษย์ขับเคลื่อนโดยพลังคุณค่าทางคตินิยมนี้-ความรู้สึก นึกคิด จิตใจ ความเชื่อ สติปัญญา และความคิดความเห็น กำหนด ครอบงำ กำกับ นำพา และประเมินวินิจฉัย การประกอบกรรมหรือพฤติกรรมของมนุษย์อีกต่อหนึ่ง ทำให้ชีวิตมนุษย์ซึ่งเป็นเพียงชนิดหนึ่งของบรรดาสรรพชีวิตในธรรมชาติ มีศักยภาพ ความสามารถและพละนาภาพในการค้นหา เข้าถึง เลือกพ้น แปรเปลี่ยน ประดิษฐ์ ดัดแปลง ปรุงแต่ง และใช้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติใต้น้ำ บนน้ำ ใต้ดิน บนดิน และอากาศ ได้มากและพิศดารกว่าสัตว์ชนิดอื่น ทั้งยังอาศัยวัฒนธรรมที่ตนสร้างสรรค์ขึ้นและสะสมไว้นี้ ปรุงแต่งชีวิตที่นิยมเรียกกันว่า **“พัฒนา”** ซึ่งวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ เรื่อยมาแต่อดีตถึงปัจจุบันสู่ออนาคต วัฒนธรรมทั้ง ๒ มิติที่เป็น **ทวิภาคี** นี้สัมพันธ์กันดำเนินไปแนวพลวัตวัฏจักร เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ซึ่งมนุษย์ไม่อาจจะระบุแน่นอนลงไปได้ว่าอะไรก่อนอะไรหลัง เพราะชีวิตความเป็นมนุษย์นั้นนอกจากองค์ประกอบทางร่างกายอันเป็นรูปธรรมแล้ว ยังมีองค์ประกอบทาง **จิตใจหรือจิตวิญญาณ** อันเป็นนามธรรมที่นิยมกล่าวว่า **ชีวิตจิตใจ** ถือเป็นองค์ประกอบทรงคุณค่ายิ่ง-ยิ่งกว่าทางร่างกาย ดังคำภาษิตกล่าวไว้ในวัฒนธรรมไทยว่า **‘อันว่ามนุษย์เรานี้ ใจเป็นนายกายเป็นบ่าว...’**

แม้ให้คุณค่าความเป็นมนุษย์ทั้งกายและใจแยกกันไม่ได้ แต่ให้คุณค่าทางจิตใจเหนือทางร่างกาย **‘จะทำอะไรก็ทำไปเถิดขออย่าขมเหงทำร้ายทำลายจิตใจกันเลย’ ‘สามีภรรยาคู่นี้อกใจกัน’**

จิตใจเป็นนามธรรม ตระหนักใน**ความมี**และ**ความเป็น**ของความเป็นมนุษย์ แสดงให้รู้ ๆ เห็น ๆ กันอยู่ แสดงพลังผ่านการประกอบกรรมทางวาจาและทางกาย สู่กิจกรรมและความเคลื่อนไหวด้านต่าง ๆ ของชีวิตทั้งส่วนบุคคลและสังคม แม้ความจำเป็นและความต้องการทางกายภาพเป็นเพียงสัจยชาติญาณ ในฐานะเป็นสัตว์ธรรมชาติ แต่บางครั้งในบางเรื่อง มนุษย์สละชีวิตทางกายเพื่อให้ได้มาและรักษาไว้ ซึ่งสิ่งทรงคุณค่าเหนือกว่า อาทิ ความรู้ ความจริง ความถูกต้อง ความดี ความงาม คุณธรรม มนุษยธรรม ยุติธรรม ประชาธรรม อิสระเสรีธรรม และแม้กระทั่งเพื่อความหลุดพ้นจากความชั่วร้าย-อนารยะในลักษณะต่าง ๆ นานา โดยมนุษย์ด้วยกันเองและโดยสิ่งอื่น **“พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละให้ได้แม้กระทั่งชีวิตเพื่อรักษาธรรม-พุทธภาคิต”** ยิ่งทำยสุดแล้ว แม้วัฒนธรรมทรงพลังให้ชีวิตอยู่รอดสะดวกและสบายได้ แต่วัฒนธรรมคติธรรมย่อมทรงพลังานุภาพ กำหนดขึ้นำประเมินและวินิจฉัย คุณค่าทางความรู้สึกรู้จักคิดจิตใจ ความเชื่อ คตินิยม ค่านิยม ลักษณะนิสัยใจคอ ระเบียบแบบแผนชีวิต ศิลปวิทยา สุนทรียภาพ ของแต่ละวิถีชีวิตและแต่ละสังคม รวมยอดอยู่ที่**คุณค่าความเป็นมนุษย์** จึงได้เกิดวัฒนธรรมทางศาสนาและจริยธรรม ศีลธรรม ธรรมเนียมประเพณี ขึ้นในหมู่มนุษย์ เพราะมนุษย์เป็น**สัตว์วัฒนธรรม**ในมิติชีวิตเหนือมิติสัตว์ธรรมชาติล้วน ๆ มนุษย์ได้คิดค้นสร้างสรรค์และใช้ระบบคุณค่า ระบบความคิด ความเชื่อ เหตุผล และวิถีประเพณีปฏิบัติ ในชีวิตของบุคคลและมวลหมู่บุคคลหนึ่ง ๆ ให้มีรูปแบบและเนื้อหาลักษณะตรงกัน เหมือนกัน คล้ายกัน ใกล้เคียงกัน และแม้กระทั่งต่างจากคนอื่น สังคมอื่น ชนชาติเผ่าพันธุ์อื่น ที่มีความหลากหลาย การและการณ์เช่นนี้ย่อมไม่หยุดนิ่งตายตัวเป็นนิตย์นิรันดร์

บุคคล คือ ภาวะบัญญัติเรียกทางมนุษย์วัฒนธรรม ทำให้มนุษย์ **‘เป็นและมี’** อะไร อย่างไร และเพื่ออะไรในชีวิต กำหนดและจัดแบ่งให้**บุคคล**ในสังคมมีสถานภาพ บทบาทหน้าที่ ตำแหน่ง ยศถาบรรดาศักดิ์ เป็นตัวเป็นตน เป็นเขาเป็นเรา เป็นพ่อแม่เป็นบุตรธิดา และอื่น ๆ ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็น **‘นาม’** เรียกขานกันและเกี่ยวดองกันของ**บุคคล** หมุนเวียนอยู่ในวัฏจักรแห่ง**โลกธรรม**ของวิถีชีวิตมนุษย์ มีลาภเสื่อมลาภ ยศเสื่อมยศ นิพทาสรเสรีญ สุขทุกข์ ความหมายและความสำคัญของ**บุคคล**ย่อมขึ้นอยู่กับขีดขั้น **คุณค่า** ที่ผู้นั้นมีอยู่ในการครองชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสมและให้เกิดคุณประโยชน์อัน**ชอบธรรม**ตามสถานภาพของตน และปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบให้ตาม**วัฒนธรรม**ของชาติสังคมนั้น ๆ ดีมากน้อยเพียงไร ในข้อนี้ วัฒนธรรมคติธรรมแนวพุทธปรัชญากับแนวปรมาจารย์ขงจื้อสอดคล้องกันใกล้เคียงกัน ที่ให้แต่ละ**บุคคล**ต้องครองสถานภาพชีวิตและมีบทบาทหน้าที่พื้นฐานความเป็นมนุษย์ตาม**วิถีชีวิต-วัฒนธรรม**ของตน ซึ่งสัมพันธ์กันอยู่แต่เกิดจนตายและแม้แต่หลังตายไปแล้ว พร้อมวางแนวทางและสิ่งมุ่งประสงค์ด้านต่าง ๆ ระดับต่าง ๆ ในการปฏิสัมพันธ์กัน ต้องตาม**วัฒนธรรมคติธรรม** อันเป็นฐานและสายสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์

ปวงปรีชญาเมธีจึงพากันพร่ำสอนศิษยานุศิษย์ว่า ชีวิตมนุษย์อยู่รอด อยู่ดี สงบสุข และสง่างามได้ ต้องอาศัยความจริงตั้งที่เป็นตามธรรมชาติเป็นพื้นฐาน เหตุเพราะมนุษย์เป็นสัตว์ธรรมชาติ ขณะเดียวกัน ก็ต้องอาศัยความจริงตามที่ควรจะเป็นตามวัฒนธรรม โดยต้องสามารถดำเนินชีวิต ประสานสัมพันธ์ ทางสังคมวัฒนธรรมให้อยู่กันได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และดีงาม ตามสถานภาพและบทบาทหน้าที่ต่อกัน **ที่ได้รับมาและที่ตนสร้างเสริมด้วยคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรม และมนุษยธรรม** ในโลกมนุษย์ ปัญหาที่เกิดขึ้นแม้เพราะ**ภัยธรรมชาติ**บ้างย่อมเป็นเรื่องธรรมดาตามความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ **แต่ที่ทำให้ ผลรุนแรงโหดร้ายยิ่ง เพราะภัยโดยมนุษย์ด้วยกัน** ที่ละทิ้งคุณค่าแห่งเหตุผล ความจริง และความถูกต้อง ดีงาม ตามวัฒนธรรมคตินิยม มุ่งแต่สนองความต้องการอันไร้ขอบเขตและหาที่สุ่มได้ มากกว่าสนอง ความจำเป็นของชีวิต อันความจำเป็นยังพอกำหนดควบคุมได้ แต่ความต้องการ (desires-ตัณหา) ของ บุคคลกำหนดควบคุมได้ยาก ทำให้เพิ่มขยาย**อัตตา-อหังการ มมังการ** ที่เรียกทางปรัชญาการเมืองว่า **“อัตตาริปไตย”** มากยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น

วัฒนธรรมคตินิยมอันเป็นแก่นแกนและหลักวิถีชีวิตแนวปรัชญาวัฒนธรรมตะวันออก จึงสอน ให้มนุษย์เพียรพยายาม กำหนดและควบคุมความต้องการให้อยู่ในกรอบและเหลือในระดับ**พอดี พอ ประมาณ พอเหมาะพอควร ตามวิถีสายกลาง** ครองชีวิตและดำเนินความเป็นมนุษย์ด้วยความเรียบง่าย สงบสุข และสง่างาม ไม่เบียดเบียนกัน และที่สำคัญยิ่งคือ **ไม่ฝืนคุณค่าแห่งความเป็นธรรมตาและ ทำร้ายทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์** ไม่นำสู่ความเสียหายสมดุลการมีชีวิตทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและ ระดับสังคม และส่งผลร้ายกระทบมวลมนุษยชาติ จึงจักเข้าถึงความจริงว่า มนุษย์เป็น**สัตว์วัฒนธรรม** คู่กันกับความเป็น**สัตว์ธรรมชาติ** มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ปรุงแต่ง**ชีวิตธรรมชาติสู่ชีวิตวัฒนธรรม** พึ่งพิงคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นพลังกำหนดวิถีชีวิต และช่วยปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากการ ครอบงำของการมีชีวิตอีกระดับหนึ่งที่เต็มไปด้วยเงื่อนไข อยู่ในวงจำกัด มีความทุกข์ เหนืออื่นใด มนุษย์ได้ชื่อว่า **สัตว์วัฒนธรรม** เพราะมีหลักการและแนวทางสู่ภาวะความเจริญรุ่งเรืองและก้าวหน้า ในวิถีชีวิตที่เรียกว่า **พัฒนาการชีวิตทั้งด้านคตินิยมและวัตรธรรม** ให้มนุษย์ได้ชื่ออีกอย่างว่า **อารยชน** ด้วยอารยธรรมคือวัฒนธรรม ตามองค์ความรู้และคุณธรรมที่ศึกษาได้จากศิลปวิทยา

๒. ความหมายและลักษณะของวัฒนธรรม

๒.๑ ความหมาย :

๒.๑.๑ วัฒนธรรม^๕ ได้จากคำบาลี **วทฺธน** หมายถึง **สภาพความเจริญรุ่งเรืองและก้าวหน้า** ผสมกับคำสันสกฤต **‘ธรม’** หมายถึง **คุณธรรมอันทรงคุณค่า** ในการปลูกฝัง ชำรงไว้และคุ้มครองรักษา

^๕ ศึกษาเพิ่มเติมใน เสฐียรโกเศศ. *ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม*, สำนักพิมพ์บรรณาคาร นครหลวงฯ ๒๕๑๕ ตอนที่ ๓-๔

ซึ่งความเจริญรุ่งเรือง รวม ๒ คำเข้าด้วยกันเป็น **วัฒนธรรม** หมายความว่า คุณธรรม จริยธรรม หลักการ และแนวทางอันประเสริฐทรงคุณค่า ให้เกิด นำพา และดำรงไว้ ซึ่งความเจริญรุ่งเรืองและก้าวหน้าในการครองชีวิต ดำรง และดำเนินชีวิต เสริมสร้างและปรุงแต่งชีวิตมนุษย์ให้เป็นไปตามแบบแผนแบบอย่าง ระบบ และวิถีทางที่ถูกต้องดีงามสู่สิ่งมุ่งหวังด้านต่าง ๆ คุณค่าระดับต่าง ๆ ที่อยู่เหนือสิ่งที่ยุติธรรมชาติมีอยู่ และกำหนดให้อย่างไรก็อย่างนั้น ภายใต้กฎธรรมชาติเดียวกับสรรพสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็น**มนุษย์บัญญัติ** ให้วิถีชีวิตมนุษย์ประสบความสำเร็จเจริญรุ่งเรืองและความประเสริฐ อยู่เหนือสภาพชีวิตที่ปล่อยให้ไปไปตามธรรมชาติเท่านั้น ดังสำนวนคิดและพูดของคนไทยที่ทำอะไร ๆ ให้ดีขึ้นไปกว่าเดิมไม่ได้ว่า **‘ปล่อยตามยถากรรม’** ซึ่งไม่ตรงกับความหมายในหลักคำสอนเรื่อง **‘กรรม ตามกฎแห่งกรรม’** ของพุทธปรัชญาวัฒนธรรม ความเจริญรุ่งเรืองในเรื่องนี้ ตรงกับ **‘พัฒนาการ’** ในสำนวนคิดและพูดของคนปัจจุบัน เป็นความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตมนุษย์ ๒ มิติประกอบกัน กำหนดและสร้างสรรค์ปรุงแต่งขึ้นมาโดยมนุษย์ด้วยพลังสติปัญญาอันเป็น**วัฒนธรรมคตินิยม**ของมนุษย์ มนุษย์นี้เองพยายามศึกษา แสวงหา ค้นคว้า ปรับแต่ง ประดิษฐ์ ดัดแปลง แปรเปลี่ยน ทรัพยากรธรรมชาติ สนองความจำเป็นและความต้องการที่ถูกที่ควรโดยเหตุโดยผลของตน

ความหมายใน**มิติแรก** เป็นความเจริญรุ่งเรืองเรื่อง**ด้านนามธรรม**หรือทางจิตภาพ เรียกว่า **วัฒนธรรม คตินิยม** เป็นอำนาจหรือพละภาพนำพาให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองหรือความเจริญก้าวหน้า

มิติที่ ๒ คือ **ด้านวัตถุธรรม**หรือทางกายภาพที่อาศัยวัฒนธรรมคตินิยมเกิดขึ้น อาทิ ปัจจัย เครื่องยังชีพ มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาป้องกันและรักษาโรค สุขภาพกาย เรียกความเจริญรุ่งเรืองด้านนี้ว่า **วัฒนธรรมวัตถุธรรม** ความเจริญทั้ง ๒ มิติในวิถีชีวิตมนุษย์เป็นเหตุเป็นผลของกันและกันแนววิภาษจักรดังกล่าวมาแล้ว ในทำนองเดียวกัน **ปรัชญาวัฒนธรรมกรีก** ได้แนะนำให้ถือเป็น**คตินิยม**ในการพัฒนาชีวิตมนุษย์เอาไว้ว่า **‘จิตใจที่เข้มแข็งในร่างกายที่แข็งแรง’** (Sound Mind in Sound Body) **ทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตได้บูรณาการทั้งสุขภาพกายกับสุขภาพจิต**^๖ ในลักษณะเดียวกัน พุทธปรัชญาวัฒนธรรมสอนให้พัฒนาชีวิตมนุษย์ได้ **‘บูรณาการคุณภาพชีวิตแห่งสุขภาพกายกับสุขภาพจิต’** (กายิกสุขขณจ เจตสิกสุขขณจ) จนบรรลุความมุ่งหวังสูงสุดของชีวิตมนุษย์คือ **ความสิ้นทุกข์**

๒.๑.๒ วัฒนธรรม หมายถึง **ปัญญา-ปรัชญา** เป็นรากเหง้าแก่นและองค์ประกอบสำคัญยิ่งของวัฒนธรรมคตินิยม ซึ่งรวมถึงความรู้สึกรู้จักคิดจิตใจ อัจฉริยะ ความเห็น สติปัญญา เหตุผลและความเชื่อ ความรู้ของตนเองที่รับสืบทอดเป็น**มรดกทางปัญญา** ผสมผสานกับของคนที่ได้มาใหม่หรือคิดขึ้นใหม่เพิ่มเติมและปรุงแต่งดัดแปลงเข้ากับความรู้เก่าที่สะสมเป็นพลังเดิมอยู่แล้วให้เป็นความ

^๖ Cormford, F.M. (Trans) : *The Republic of Plato*, Oxford University Press 1941 chap.xiii

เจริญยิ่งขึ้นเป็นลำดับ สำแดงออกเป็นพลังสร้างสรรค์ปรุงแต่งตัดแปลงสิ่งธรรมชาติ เพื่อคุณประโยชน์ ในการพัฒนาวิถีชีวิตของบุคคลและสังคม ตลอดจนกิริยาอาการทางวาจาและกายที่สำแดงออกเป็น ความประพฤติ และบุคลิกลักษณะประจำตัว วงศ์ตระกูล สังคม และชาติบ้านเมือง ความรู้สึกและกิริยา อาการที่สำแดงออก ไข่ม้อยู่แต่ในวิถีชีวิตมนุษย์เท่านั้นไม่ แม้สัตว์อื่นก็มีบางอย่างบางระดับคล้ายคลึง กันกับของมนุษย์ เพียงแต่ของสัตว์อื่นเกิดมีขึ้นและเป็นไปเองโดยสัญชาตญาณและความเคยชินล้วน ๆ ของสัตว์ประเภทและชนิดนั้น ๆ แยกเพี้ยนแตกต่างกันออกไปในความจำกัดตามธรรมชาติ กิริยาอาการ ที่สัตว์นั้นสำแดงให้ปรากฏออกมา มีอยู่อย่างใดก็คงมีอยู่อย่างนั้น สืบทอดทางสายพันธุ์แต่เกิดจนตาย แต่อดีตจนปัจจุบันและสู่นาคต ลักษณะคงอยู่อย่างนั้น ตามต้นแบบเผ่าพันธุ์ของมัน ไม่ได้รับการปรุง แต่งตัดแปลงให้พิศดารขึ้นสลับซับซ้อนขึ้นโดยตัวมันเอง จึงถือเป็นความเจริญรุ่งเรือง-วัฒนธรรมไม่ได้ แต่สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ต้องอาศัยสติปัญญาผ่านวัฒนธรรมการศึกษาเรียนรู้ ในการเพิ่มเติม ตัดแปลง และปรับปรุงวิถีชีวิตให้พิศดารขึ้น ดียิ่งขึ้น ประเสริฐขึ้น ดังนั้น สิ่งใด ๆ เรื่องใด ๆ ทั้งวัฒนธรรมและคตินิยม ที่ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรม จึงไม่ใช่เกิดมาเองมีอยู่เองเรียบร้อยแล้วตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งและเป็นเรื่อง ที่มนุษย์อาศัยสติปัญญา-วัฒนธรรมคตินิยม สร้างสรรค์ปรุงแต่งขึ้นใหม่ เสริมเติม ตัดแปลง ประดิษฐ์ ประดอย สิ่งที่เป็นอยู่มีอยู่ก่อนแล้วตามธรรมชาติที่ไม่เกินกฎธรรมชาติ

๒.๑.๓ วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งส่วนบุคคลและสังคม อันเป็นมรดกสืบทอด ทางสายเลือดแห่งวงศ์ตระกูล เชื้อสาย สังคม ที่มนุษย์เป็นทายาทรับช่วงผองถ่ายไม่ขาดสายไม่ให้เกิด ‘วัฒนธรรมขาดตอน’ มนุษย์ทุกคนแต่ละคนรับวิถีชีวิต-ต้นแบบ รูปแบบ แบบอย่าง และ แบบฉบับเดิม ๆ และเพิ่มเติมเสริมแต่ง ด้วยการสร้างสรรค์วิถีชีวิตแนวใหม่เข้ามาเสริมวัฒนธรรมเดิม ‘โดยไม่ทอดทิ้งของเก่าไม่เอาแต่ของใหม่ เสียทั้งหมด’ ทั้งนี้เพื่อหลอมรวมให้เป็นวิถีในการครองชีวิต ดำรงและดำเนินชีวิต สู่ความเจริญรุ่งเรือง ด้านต่าง ๆ ระดับต่าง ๆ ตามที่ได้รับการสั่งสอนอบรมบ่มเพาะมาแต่อ่อนแต่อก วัฒนธรรมในความหมายวิถีชีวิตนี้ จึงเป็นต้นแบบ แบบแผน แบบอย่าง แบบฉบับ จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม ผ่านกระบวนการวัฒนธรรมการศึกษาเรียนรู้ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมทางปัญญาที่ได้รับการ สืบทอดเพื่อการมีชีวิตอยู่อย่างมนุษย์

อนึ่ง วัฒนธรรมที่ตัดแปลงปรุงแต่งสิ่งธรรมชาติสนองคุณประโยชน์ในวิถีชีวิต ไม่ใช่เฉพาะชีวิต บุคคลคนหนึ่งคนใด แต่เพื่อคนอื่นด้วย เพราะมนุษย์เกิดคนเดียว อยู่คนเดียว และแม้กระทั่งตายไปคนเดียว โดยไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นสิ่งอื่นเลย ย่อมผิดความจริงทั้งทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ วัฒนธรรมจะได้ชื่อว่า ‘วิถีชีวิต’ ก็ต้องเกิดขึ้นในสังคมและด้วยสังคมมนุษย์ หากไม่มีสังคมมนุษย์ วัฒนธรรม ย่อมเกิดมีขึ้นไม่ได้ สมมติว่า มีนายสิทธิ์เกิดเองและอยู่เพียงคนเดียว นายสิทธิ์ก็ไม่อาจครองชีวิตอยู่ แบบมนุษย์ได้ ไม่ต้องมีภาษามนุษย์ เพราะไม่มีใครพูดจาปราศรัยด้วย ไม่ต้องมีจรรยา มารยาท จริยธรรม

ศีลธรรม มนุษยธรรม บทบาทหน้าที่ ศาสนา กฎหมาย กติกา ความถูกต้อง ความดีความงาม ความเป็นธรรม ความยุติธรรม เป็นต้น อาศัยแต่สัญญาชาตญาณอยากทำอะไรก็ทำไป เพราะไม่ต้อง ‘พัฒนา’ สติปัญญาและคุณธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต ไม่มีสิทธิหน้าที่และไม่ถือคุณค่า-ค่านิยมใด ๆ ในความเป็นมนุษย์ ที่จะกระทบกระเทือนเป็นผลดีผลร้ายต่อผู้อื่น

ยิ่งกว่านี้ ถ้าไม่มีวัฒนธรรม-วัตรธรรมและคติธรรมไว้ให้เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ และสำหรับเป็นคุณค่าคุ้มครอง ป้องกัน บำรุงรักษา และพัฒนาวิถีชีวิตสังคม โดยเฉพาะไม่มีวัฒนธรรมคติธรรมบนรากฐานปรัชญาสำหรับวิชาเป็นมนุษย์-ทั้งวิชาชีวิตและวิชาชีพ ไม่มีภาษาใช้สื่อสารทำความเข้าใจกัน และเป็นสื่อการเรียนรู้ ไม่มีศาสนาที่มาแห่งคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม และจรรยาธรรม สำหรับการพัฒนาจิตใจ และพฤติกรรมหรือการประกอบกรรมทางวาจาและทางกาย ไม่มีกฎหมาย ระเบียบแบบแผน กติกา ยุติธรรม สำหรับให้คุณให้โทษ จัดระเบียบการอยู่รวมและร่วมกันให้เรียบร้อยสงบสุข สง่างาม อีกทั้งไม่มีอะไรอื่นที่ทรงคุณค่าเหนือวัฒนธรรมในฐานะเป็นวิถีชีวิต บุคคลและสังคมนั้น ๆ ย่อมเกิดขึ้นมีขึ้นไม่ได้ และแม้เมื่อบังเอิญเกิดมาแล้วย่อมคงชีวิตอยู่ไม่ได้ จะต้องตกอยู่ในมิลล์ยูนิภาพ เหตุเพราะมีชีวิตไปตามสัญชาตญาณธรรมชาติแท้ ๆ โดยปราศจากวัฒนธรรม

ดังนั้น สำหรับมนุษย์ ที่ใดเมื่อไรมีบุคคลและสังคม ที่นั่นเมื่อนั้นต้องมีวัฒนธรรมในฐานะเป็นวิถีชีวิต และที่ใดเมื่อไรมีวัฒนธรรม ที่นั่นเมื่อนั้นต้องมีบุคคลและสังคม สังคมกับวัฒนธรรมย่อมเป็นสิ่ง ๆ เดียวกัน ทั้งวัฒนธรรมและสังคมย่อมไหลเลื่อนเคลื่อนไหวและแปรเปลี่ยนไปตามธรรมชาติและทิศทางโลกทัศน์กับชีวิตทัศน์แห่งปรัชญาวัฒนธรรม แนวหนึ่ง ๆ ที่บุคคลและสังคมหนึ่ง ๆ กำหนดและยึดถือเป็นวิถีชีวิต ยิ่งกว่านี้ วัฒนธรรมเป็นพลังกำหนดและปรุงแต่งระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า ค่านิยม คตินิยม อุดมคติ อุดมการณ์ กำกับชี้แนะและประเมิน ความเป็นจริง ความเป็นเท็จ ถูกผิด ดีชั่ว ยุติธรรม อยุติธรรม นำรึกนำเกลียดน่าชัง ทรงคุณค่าไร้คุณค่า ต่ำต้อยสูงส่ง อารยะ อนารยะ พัฒนา กำลังพัฒนา ต้อยพัฒนา ประเสริฐ ต่ำทราม สุขทุกข์ เมือง ชนบท คนดี ผู้ดี เป็นผู้ดีแต่ไม่ใช่คนดี บ้านนอกในกรุง เจ้าขุนมูลนายข้าทาสบริวารบ่าวไพร่ ราชบัณฑิตไม่เป็นราชบัณฑิต และอื่น ๆ มากหลาย วัฒนธรรมจึงเป็นมนุษยบัญญัติ (กำหนด) ไม่ใช่ธรรมชาติบัญญัติ (ไม่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ) แม้อย่างหลังคือบ่อเกิดแหล่งที่มาของอย่างแรก

๒.๒ ลักษณะ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า วัฒนธรรมคือสภาพความเจริญงอกงามในความเป็นมนุษย์และเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์แบบตะวันตกและแบบตะวันออก ทั้งหมดย่อมเป็นไปตามพลังความรู้สึกนึกคิดจิตใจ สติปัญญา และความเชื่อของมนุษย์ภายใต้กฎวิวัฒนาการในแนววิภูจักร มีการเกิด เปลี่ยนแปลง และดับสลาย แล้วเกิดขึ้นใหม่อีก มีการสร้างสรรค์ เสริมแต่ง ดัดแปลง ปรับปรุง ปรุงแต่ง สะสม อนุรักษ์ ทำลาย

ปลูกฝังอบรม หล่อหลอม เรียนรู้ สม่ครใจ ถ้ายทอด ผูกขาดไม่ได้ บังคับขึ้นใจข่มเหงไม่ได้ เพราะทั้งหลาย ทั้งปวงเป็นเรื่องคุณค่าและค่านิยมอันใคร ๆ มิสิทธิ คัดศีลรี อิศรเสรี ยอมรับนับถือหรือไม่ยอมรับนับถือได้ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีลักษณะหลากหลายสรุปได้ ดังนี้

๒.๒.๑ ลักษณะ เป็นสิ่งทรงคุณค่าที่มนุษย์แสวงหา ประดิษฐ์ คิดขึ้น สร้างสรรค์ และปรับปรุงขึ้น ด้วยสติปัญญาของมนุษย์ เพื่อสนองความจำเป็นและความต้องการของมนุษย์ ทั้งทางกายภาพ และจิตภาพ ช่วยให้มีมนุษย์เป็นอิสระจากสิ่งจำกัดที่ได้มาตามธรรมชาติ มนุษย์อาศัยปัญญาธรรมอันเป็น **วัฒนธรรมคิตธรรม** สร้างสรรค์**วัฒนธรรมวัตถุธรรม** ให้เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต ด้านต่าง ๆ ระดับต่าง ๆ หลากหลาย เริ่มด้วยปัจจัยยังชีพพื้นฐาน ตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกสบายสนุกบรรเทิง ขยายและยกระดับการพัฒนาวิถีชีวิต ชีตความสามารถและศักยภาพ ให้เข้าถึงการจัดการและการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและพลังมนุษย์ให้ได้มากที่สุดและนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ **วัฒนธรรม**จึงมิใช่ สิ่งเกิดมีเองอยู่แล้วตามธรรมชาติ แต่โดยปัญญา-ปรัชญาในฐานะ**วิชาเป็นมนุษย์** แนวคุณวิทยา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ เป็นหลัก

๒.๒.๒ ลักษณะ เป็นสิ่งทรงคุณค่าทางความรู้สึกนึกคิดจิตใจ ความเชื่อ และเหตุผล ในด้านตรรกศาสตร์ จริยศาสตร์-คุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม มนุษยธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี กฎหมาย ระเบียบแบบแผน แบบอย่าง ในวิถีชีวิต รวมถึงคุณค่าด้าน**สุนทรียศาสตร์**ทุกประเภททุกระดับ อันเป็นเครื่องเสริมแต่ง**ชีวิตให้งาม** เพิ่มเติมจากที่ได้ตามธรรมชาติ ให้มนุษย์งามทางอารมณ์ ทางมารยาท ทางความรู้ และทางจิตใจ แสดงออกทางศิลปะต่าง ๆ ซึ่งแม้ไม่เน้นคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอยให้ ความสุขสะดวกสบายทางกาย แต่ให้คุณค่าทางอารมณ์ความรู้สึกและจิตใจด้วยความบันเทิง สนุก เพลิดเพลิน รื่นเรึง มีชีวิตชีวา พึงใจในชีวิต เป็นต้น

๒.๒.๓ ลักษณะ เป็นเรื่องของมนุษย์ในวิถีชีวิตมนุษย์เท่านั้น **ทั้งที่เป็นส่วนบุคคลและส่วนรวม**ร่วมกับคนอื่น ๆ แต่เกิดจนตาย แยกตัวอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังเบ็ดเสร็จเด็ดขาด โดยไม่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกันเลย ย่อมมีชีวิตอยู่เป็นแบบมนุษย์ไม่ได้ คุณค่า ความหมาย เกียรติ คัดศีลรี ความนิยม ชมชื่น เป็นต้น ของชีวิตมนุษย์ อยู่ที่สถานภาพและภาระหน้าที่สัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ดังนั้น วัฒนธรรม จึงเป็นรากฐาน สัญลักษณ์ หลักการ แบบอย่าง ระบบ และแนวทาง ความเป็นความมี และความสัมพันธ์ ของมนุษย์กับมนุษย์ ที่อยู่รวมร่วมกันเป็นครอบครัว วงศ์ตระกูล สังคม ประเทศชาติ และโลกมนุษย์กับสรรพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ทรงมหิทธานุภาพเหนือมนุษย์และธรรมชาติ อีกทั้งมนุษย์มิได้เพียงต้องการมีชีวิตอยู่รอด แต่อยาก**อยู่ดี** อยู่อย่างอารยชนอย่าง**ผู้เจริญ** อย่างมีความหมาย ความสำคัญ และความดีงาม ท่ามกลางหมู่มนุษย์ด้วยกัน เราได้**ความอยู่รอดและอยู่ดี**เพราะหลายอย่าง หลายทาง ต้องสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยคนอื่นสิ่งอื่นและวัฒนธรรมอื่น **วัฒนธรรมมีลักษณะปฏิสัมพันธ์**

แลกเปลี่ยนผสมผสานกับบางส่วนบางระดับของวัฒนธรรมอื่นทั้งใกล้และไกล จึงไม่มีวัฒนธรรมใดบริสุทธิ์มีอยู่เป็นอยู่เสมอมาและตลอดไป

๒.๒.๔ ลักษณะ ไม่หยุดนิ่ง ไม่คงตัว เริ่มแรกอย่างไร ต่อมาและอีกต่อไปก็อย่างนั้น แต่อยู่ในกระบวนการไหลเลื่อนเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งอาจเป็นไปได้ในลักษณะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ต่อเนื่องหรือขาดตอน กระทั่งล่มสลาย หรือถูกกลืนโดยวัฒนธรรมอื่นที่แข็งแรงกว่าของบุคคลหรือสังคมที่ทรงพลานุภาพเข้มแข็งกว่า ทางความคิด สติปัญญา และอื่น ๆ เพราะวัฒนธรรมก็เหมือนสังขาร มีชีวิตและไม่มีชีวิตอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และแปรเปลี่ยนไป และอาจเกิดขึ้นมาใหม่วนเวียนอยู่ในลักษณะวัฏจักรนี้ไม่สิ้นสุด ตามสำนวนปรัชญาวัฒนธรรมว่า ‘วัฒนธรรมเสื่อมสลายย่อมนำมาซึ่งการสิ้นชาติ’ เป็นการสูญสิ้นวิถีชีวิตของชนชาติและเชื้อชาตินั้น ๆ ที่อ่อนแอกว่าทางความคิด สติปัญญา ความเชื่อ และเหตุผล อันเป็นแก่นวัฒนธรรมคตินิยม นำสู่ความอ่อนแอในด้านต่าง ๆ มีสังคมเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา เป็นต้น ‘คนไร้รากสังคมไร้ฐาน ล้วนชีวิตง่อนแง่น ปราศจากความมั่นคงฉันใด สังคมประเทศชาติไร้วัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาของตนเอง พังพาดตนเองเป็นตัวของตัวเอง ก็ย่อมตกเป็นทาสวัฒนธรรมของประเทศอื่นชาติอื่นฉันนั้น’^๗

๒.๒.๕ ลักษณะ เป็นระบบคุณค่า ค่านิยม เสรินิยม เจตจำนงอิสริยยศ ศักดิ์ศรี และสมรรถใจ เป็นรากเหง้าและแก่นแกนของวัฒนธรรม ตามนัยคุณวิทยา ตรรกศาสตร์ จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ ที่ผู้ใดอาศัยอำนาจนิยมหรือพระเดชนิยมใด ๆ มาบีบบังคับ ชูเชิญ ช่มเหง และชื่นใจให้ใคร ๆ มาเลื่อมใส เห็นดีเห็นงาม เชิดชู นิยมชมชื่น และยอมรับเชื่อถือด้วยน้ำใสใจจริง มาเป็นวิถีชีวิต หรือนำเข้ามามีส่วนปรุงแต่งชีวิตโดยปราศจากนิยม อิสระภาพ เสรีภาพ และความสมรรถใจ ย่อมเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปได้ไม่ได้เลย เพราะวัฒนธรรมมีองค์คุณค่าเป็นรากเหง้าและแก่นแกนที่ต้องผ่านกระบวนการและขั้นตอนวัฒนธรรมการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ ได้รับการปลูกฝัง อบรมบ่มเพาะ หล่อหลอมให้ค่อย ๆ ซึมซับเอาอย่างเสพคุ้น สะสมให้เจริญงอกงามทีละเล็กละน้อย ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ประสบการณ์เคยชินต่อเนื่องกันมาไม่ขาดตอน ‘แต่อ่อนแต่อกจนเติบโตใหญ่เป็นผู้เป็นคน’ ดำเนินไปตลอดชีวิต จนฝังลึกอยู่ในจิตสำนึก ความรู้สึกนึกคิด จิตใจสันดานและความเชื่อที่ถือ ๆ กันอยู่ กลายเป็นอุปนิสัยใจคอ นิสัย คุณสมบัติ บุคลิกลักษณะ อ่อนนอก แข็งในหรือแข็งนอกอ่อนใน กิริยามารยาท อัตลักษณ์ ของบุคคล วงศ์ตระกูล ชุมชน และมวลประชาชาติในสังคมประเทศนั้น ๆ จนสามารถชี้บอกและระบุได้ว่า ใครเป็นใคร เป็นคนแบบไหน หมู่นอะไร

^๗ เสน่ห์ จามริก. ฐานความคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย-วิถีทัศน์, กรุงเทพฯ ๒๕๔๑ คำนำ

ระดับไหน อย่างไร คนพวกนั้นพวกนี้ ครองชีวิต ดำรงและดำเนินชีวิตอย่างไร แบบไหน ระบบใด และเพื่ออะไร ในความเป็นมนุษย์ โดยไม่จำเป็นต้องถือเอาเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เท่านั้นเป็นเกณฑ์กำหนดรู้

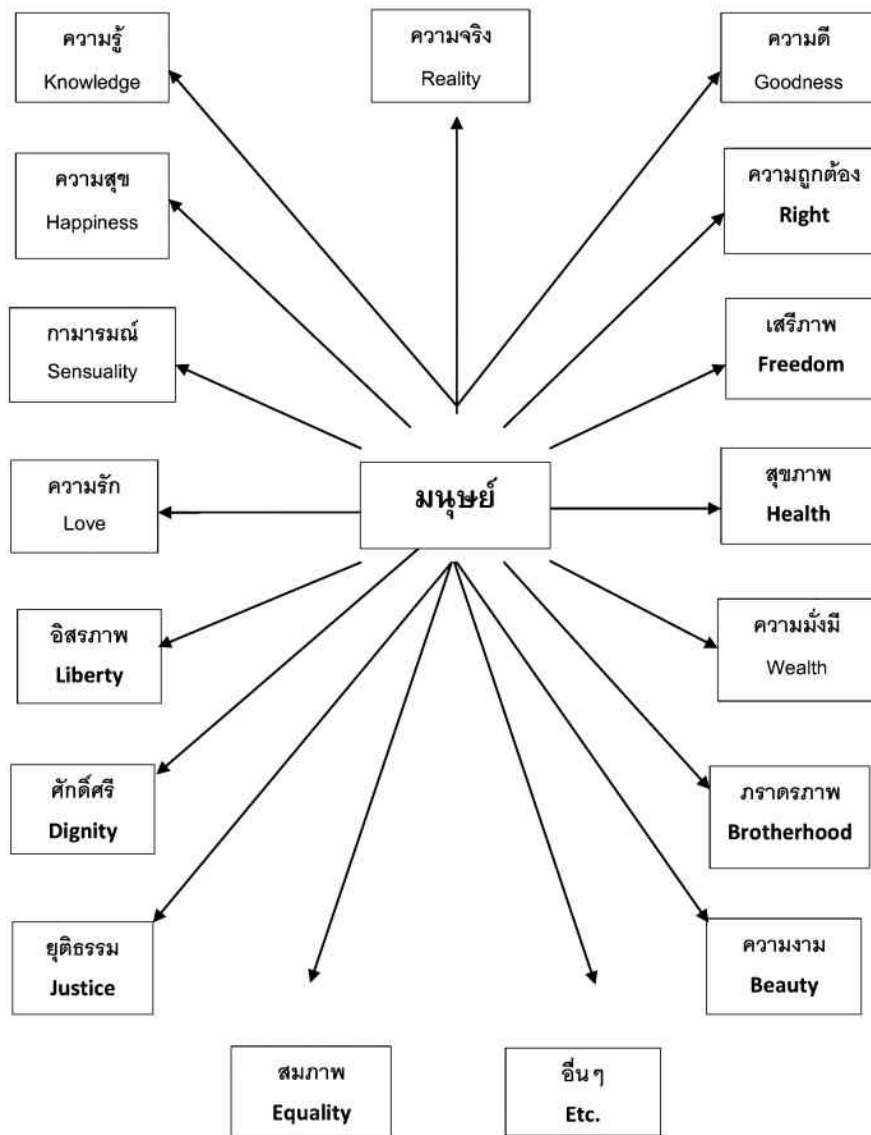
๒.๒.๖ ลักษณะ เป็นสัมพัทธนิยมที่ได้รับการผสมผสานสร้างสรรค์ปรุงแต่งขึ้น ขยายตัวเติบโตแพร่ขยาย หมุนเวียนแปรเปลี่ยน ถ้ายทอด สืบเนื่องเรื่อยมาเป็นลำดับ ด้วยการลอกเลียนแบบกันบ้างสำเนากันบ้าง ดูดซึมและแลกเปลี่ยนกันบ้าง ประสานสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นทั้งใกล้และไกล ทั้งอ่อนแอกว่าและแข็งแรงกว่า จึงไม่อาจมีวัฒนธรรมใดผูกขาดสำหรับชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งและชนชาติใดชาติหนึ่ง ไม่มีวัฒนธรรมใดเกิดมีมาด้วยเครื่องปรุงแต่งเฉพาะตัวเท่านั้น เติบโตขึ้นและดำรงอยู่ได้โดดเด่นโดยไม่ต้องสัมพันธ์ ปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่นทั้งในยุคก่อนและยุคปัจจุบัน อย่างที่มีผู้ตกหลุมแห่งฉันทาคติและโหมหาคติมักกล่าวเชิดชูตนเองด้วยความภาคภูมิใจเป็นนักเป็นหนาทำนองว่า ‘นี่แหละคือวิถีชีวิตไทยแท้ ๆ คิดแบบไทย กินแบบไทย อยู่แบบไทย ประชาธิปไตยแบบไทย ใช้ภาษาไทยเท่านั้น เพราะไทยเป็นไทไม่เคยเป็นทาส ไม่เคยเป็นอาณานิคม ไม่เคยอาศัยใครขึ้นอยู่กับใคร เช่นนี้จึงจักได้ชื่อว่า รักชาติไทย จงให้ความสุขและคืนความสุขแก่คนไทย (ผู้นิยมความมักได้ มักง่าย มักสะดวก มักสนุก และมักสบาย) ...’ นับว่าเป็นข้อกล่าวอ้างที่คลาดเคลื่อนเหตุผลทางตรรกศาสตร์ คุณวิทยาและจริยศาสตร์ เพราะในความแท้จริงทางปรัชญาวัฒนธรรมนั้น วัฒนธรรมไทย ความเป็นคนไทย และวิถีชีวิตแบบไทยล้วน ๆ ไทยบริสุทธิ์แท้ ๆ ไร้เครื่องปรุงแต่งผสมผสาน สัมพันธ์แลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรม-คุณค่า ค่านิยมอื่น ย่อมไม่มี

๓. วัฒนธรรมกับคุณค่าและค่านิยม

เกิดมามีชีวิตเป็นแบบมนุษย์จนเติบโตใหญ่ได้ ‘วุฒิภาวะพอรู้ความคน’ เป็นลำดับ ย่อมต้องการเลือกก่อนการตัดสินใจหรือตกลงใจประกอบกรรมใด ๆ จนถึงประเมินคุณค่าสิ่งต่าง ๆ เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นของตน ที่เกี่ยวข้องกับตนและกับคนอื่น ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรจริงอะไรเท็จ อะไรทุกข์อะไรสุข อะไรดีอะไรเลว ดีกว่าเลวกว่า อะไรให้คุณอะไรให้โทษ อะไรเจริญอะไรเสื่อม อะไรประเสริฐอะไรต่ำทราม อะไรน่ารักอะไรน่าชัง เป็นต้น นำมากำหนดจัดระดับและมาตรฐาน **คุณค่าและค่านิยม** ในสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ว่าเราเห็นคุณค่าควรชื่นชมสรรเสริญหรือตำหนิติเตียน สูงส่งหรือต่ำต้อย ถูกหรือผิด ให้ให้คุณหรือให้โทษ เป็นประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ สมเหตุสมผลหรือไร้เหตุไร้ผล แค่นั้นเพียงไร จึงแสดงข้อคิดความเห็นหรืออาการความรู้สึกออกมาได้ว่า น่ารักน่าชื่นชม หรือ น่าเกลียดน่าชัง ควรค่าแก่การเอาชีวิตตนเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือคบหาพาเข้ามาสู่ชีวิตตน คนแบบนั้น ชุมชนอย่างนั้น น่าคบหาสมาคม หรือพึงหลีกเลี่ยงละเว้น เป็นบัณฑิตหรืออันทพาล เป็นกัลยาณมิตรหรือปาปมิตร เป็นต้น มนุษย์แต่ละชีวิตย่อมต้องมีความรู้สึกนึกคิดไม่มากก็น้อยใน **คุณค่าและค่านิยม** อีกทั้งย่อมไม่มีสังคมใดยุคใดสมัยใดเกิดขึ้นและ

ดำเนินมาได้โดยปราศจากระบบคุณค่าและค่านิยมเป็นของตนเอง หาไม่แล้ว บุคคลอื่นสังคมอื่นและชาติอื่นจะเลือกคุณค่านั้น ๆ ค่านิยมนั้น ๆ ให้เรา และหยิบยื่นซึ่งชวน กล่อม และแม่บีบบังคับให้เราต้องยอมรับ ถ้อยตาม **เข้าลักษณะอาณานิคม**ทางความคิด ความเชื่อ และการประกอบกรรมด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ศิลปะ เป็นต้น ให้เป็นไปตามพลาณภาพแห่ง**คุณค่า ค่านิยม** และแม่กระทั่งรสนิยมของคนอื่น ชาติอื่น ไปจนได้

คุณค่าและค่านิยม ถือเอาความจากคำบาลี-สันสกฤต ‘คุณวิทยาหรืออักษวิทยา’ สาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา เทียบความหมายได้กับคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ‘Value - Axiology’ ที่แปลงมาจากรากศัพท์กรีก ‘axios’ หมายถึงคุณค่าและสิ่งทรงคุณค่า ให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและความประเสริฐสุข ในการครองชีวิต ดำรงและดำเนินอารยวิถีให้ได้ชีวิตเป็นแบบมนุษย์ ทั้งส่วนบุคคลและสังคม **คุณวิทยา** ในที่นี้มีความหมายและเนื้อหาสัมพันธ์โดยตรงกับจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ ทั้งยังเชื่อมโยงถึง ภาววิทยา ญาณวิทยา และตรรกศาสตร์ อีกด้วย ดังนั้น คุณค่าและค่านิยม จึงหมายถึง ‘สิ่งนามธรรม หรือคตินิยมที่ให้เกิดคุณงามความดี มีคุณมีประโยชน์ ประจำอยู่ในสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ บุคคลนั้น ๆ ที่มนุษย์เห็นดีเห็นงามและนิยมถือเป็นอุดมการณ์ อุดมคติ หลักการและแนวทาง หรือเครื่องช่วย คัดเลือกตัดสินใจตกลงใจกำหนดและประเมินความประพฤติหรือพฤติกรรม หรือการประกอบกิจกรรม ด้านต่าง ๆ ให้ได้คุณประโยชน์และความสุขความเจริญรุ่งเรือง ในวิถีชีวิตของสัตว์ประเสริฐชนิดหนึ่ง ที่ได้ชื่อว่า สัตว์วัฒนธรรม’

คุณค่าให้คุณอย่างเดียว แต่เมื่อแปลงเป็นค่านิยมและรสนิยม อาจให้คุณหรือให้โทษก็ได้ คุณค่าและค่านิยมเป็นนามธรรม เกี่ยวกับความรู้สึก นึกคิดจิตใจ ปัญญา และความเชื่อของมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อสนองการใช้สอยทางวัตถุโดยตรง แต่เป็นคุณประโยชน์ในการปลูกฝังและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็น มนุษย์สมชื่อ และเป็นคุณสมบัติของจิตใจ-เป็นคุณค่าทางความจริง ความรู้ เหตุผล คุณธรรม ศีลธรรม มนุษยธรรม ความถูกต้อง ความดี และความงาม คุณค่าทางจิตใจนี้เองเรียกว่า **วัฒนธรรมคตินิยม** ที่มา และเป็นพลังกำหนดสร้างสรรค์คุณค่าทางวัตถุที่เรียกว่า **วัฒนธรรมวัตถุธรรม** อีกต่อหนึ่ง โดยกำหนดและ ประเมินสิ่งสร้างสรรค์ขึ้น ให้มีคุณค่าเป็นที่นิยมกันในหมู่มนุษย์ เรียกว่า **ค่านิยม** นำมาถือเป็นหลักการ และแนวทางประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิต ต้องตามสถานภาพและบทบาทหน้าที่ด้านต่าง ๆ สมองสิ่งประสงค์ ต่าง ๆ ระดับต่าง ๆ ต่อไป

คุณค่าของสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ด้านนั้น ๆ และ ระดับนั้น ๆ ที่สร้างสรรค์ปรุงแต่งขึ้น ให้เป็นที่ นิยมชมชอบและเชื่อถือนำมาประพฤติปฏิบัติตาม จึงเป็น**ผลกรรม**ทางวัฒนธรรมคตินิยมหรือวัฒนธรรม ทางจิตใจ ที่มนุษย์แสวงหา ค้นพบ หรือริเริ่มสร้างสรรค์และปรุงแต่งขึ้น ให้ใช้เป็นมาตรฐาน แบบอย่าง ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความนิยมชมชื่น ของคนในส่วนรวม ที่พากันยอมรับนิยมเชื่อถือ เป็นสิ่งทรง คุณค่าอยู่เหนือคุณประโยชน์ทางการใช้สอยเป็นวัตถุปัจจัยเครื่องยังชีพ และเสริมแต่งชีวิตให้เพิ่มคุณค่า กว่าที่ได้มาตามธรรมชาติ ถือว่า มีคุณค่ายิ่ง จำเป็นและสำคัญยิ่ง แก่ความเจริญเริ่มต้นจากจิตใจของบุคคล เพื่อนร่วมชาติและร่วมโลก ตลอดจนลูกหลานผู้สืบทอดเป็นทายาททาง**วัฒนธรรม** มีศาสนา จรรยาธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณี เป็นต้น ซึ่งควรค่าแก่การทะนุถนอม บำรุงพิทักษ์รักษาไว้เป็นสมบัติ ของวงศ์ตระกูลและของชาติ ขอกล่าวย้ำอีกครั้งว่า **คุณค่าของวัฒนธรรมวัตถุธรรมเกิดจากคุณค่าของ**

วัฒนธรรมคตินิยม เพื่อสนองคุณประโยชน์แห่งการใช้สอยให้ความสะดวกสบายและมั่นคงมั่นคงทางกายภาพหรือ**วัตถุธรรม** ส่วนวัฒนธรรมคตินิยมมุ่งสนองคุณค่าทางจิตใจ หล่อเลี้ยง บำรุง ประคับประคอง ปรับแต่งทางกาย วาจา จิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก นึกคิด ปัญญา และความเชื่อ ให้มั่นคง ลุ่มลึก และละเอียดกว้างไกลและสงบสุขสง่างามออกไปไม่สิ้นสุด

วัฒนธรรมคตินิยมแสดงคุณค่าออกมาทางศาสนา ปรัชญา สัจธรรม ศิลธรรม มนุษยธรรม ความกล้าหาญทางจริยธรรม สัจการแห่งตน จิตสำนึกอะไรคืออะไรชั่ว อะไรคุณอะไรโทษ อะไรถูกต้องอะไรผิด อะไรงามอะไรน่าเกลียด อะไรน่ารักอะไรน่าชัง อะไรประโยชน์มิใช่ประโยชน์ อะไรควรไม่ควร อะไรยุติธรรม อยุติธรรม การบ้านการเมือง จารีตประเพณี กฎหมาย ระเบียบกติกากฎ กติกา ภาษา วรรณกรรม กิริยามารยาท ศิลปกรรม เสริมแต่ง เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ดุริยางคศิลป์ วรรณศิลป์ นาฏศิลป์ ที่รวมลงใน**คุณค่าแห่งความงาม**ความมีชีวิตจิตใจ ดังคำพังเพย **'ไถ่งามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง'** ยิ่งกว่านี้ วัฒนธรรมคตินิยมทรงคุณค่าในการปลูกฝัง สร้างเสริม ประคับประคอง และพัฒนาคนในชาตินั้น ๆ ให้ได้คุณสมบัติ คุณลักษณะ บุคลิกลักษณะ และอุปนิสัยใจคอ เป็นคนเช่นไร แบบไหนอย่างไร **อารยชนหรืออนารยชน** เป็นแบบคนหรือเป็นแบบสัตว์ ขยันหมั่นเพียรหรือเกียจคร้าน ระเบียบเรียบร้อยหรือหยาบคาย ผู้ดีหรือผู้ร้าย ฉลาดเฉลียวหรือโง่เขลาเบาปัญญา เข้มแข็งหรืออ่อนแอ เคารพปฏิบัติตามหรือละเมิดเหยียบย่ำกฎหมายบ้านเมือง มัธยัสถ์หรือฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย นอบน้อมถ่อมตนหรือหยิ่งยโสโอหัง เสพติดอำนาจนิยม ศักดินานิยมหรือมนุษยนิยม อุปถัมภนิยมหรืออัตนาคานิยม และมีคุณลักษณะอื่นด้วยคุณค่าแห่งความ เข้มแข็งอดทน หนักแน่นมั่นคง สุขุมเยือกเย็น สะอาดสว่างสงบ ทั้งหลายทั้งปวงลักษณะนี้คือ **คุณค่า** เพื่อความเป็นมนุษย์ผู้ได้ชื่อว่า เจริญทั้งทางคตินิยมและวัตถุธรรมไปพร้อม ๆ กันในวิถีชีวิตของสัตว์พิเศษชนิดหนึ่งที่ได้ชื่อว่า**เวไนยสัตว์-สัตว์วัฒนธรรม**

วัฒนธรรมของมนุษย์มีลักษณะหลากหลายดังกล่าวนั้นแล้ว ต่างกันบ้าง เหมือนกันบ้าง เอาอย่างกันบ้าง คล้ายกันบ้าง ลอกเลียนแบบอย่างกันบ้าง เหตุเพราะมนุษย์ **'ย่อมต่างจิตต่างใจ ไม้ลำเดียวกัน ยังต่างปล้อง ฟีน้องยังต่างใจ'** ต่างคตินิยม คตินิยม ปรัชญา ศาสนา ต่างระดับการศึกษาอบรม และเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ สภาวะแวดล้อม การครองชีวิตจะให้ตรงกันเหมือนกันและลักษณะเดียวกันทุกเรื่องทุกอย่างย่อมเป็นไปได้ กระนั้น มวลมนุษย์ทุกชาติทุกวัฒนธรรมยังถือ**คุณค่า**และค่านิยมประการหนึ่งเหมือนกันและตรงกันคือ **คุณค่าความเป็นมนุษย์** ผู้มุ่งดำเนินวิถีชีวิตด้านคตินิยม ตามด้วยวัตถุธรรม แนวปรัชญาวัฒนธรรมแห่งอารยวิถี-อารยมรรค ที่มนุษย์ควรต้องมี คือ **สุขภาพกับอิสรภาพ** อันเป็นคุณค่าสูงยิ่งในการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกสิ่งใด ๆ เรื่องใด ๆ พฤติกรรมใด ๆ ที่ควรค่าแห่งความจริง ความถูกต้องดีงาม และประโยชน์สุข ทั้งหมดย่อมต้องเริ่มด้วยความ**สมัครใจ เจตจำนงเสรี** ไม่ใช่ด้วยการบีบบังคับ **ข่มขู่** **ขืนใจ ข่มเหง** เช่นนี้ถือเป็นลักษณะพื้นฐานและสำคัญที่สุดในเรื่องคุณค่าและค่านิยม

อนึ่ง คุณค่าให้เกิดกิจกรรมหรือการประกอบกรรมหนึ่ง ๆ ของมนุษย์ ย่อมมุ่งหมายเพื่อกิจกรรมนั้น ๆ และเป็นวิถีสู่กิจกรรมอื่น ๆ ต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่ กิจกรรมทุกอย่างทุกด้านทุกระดับ จึงอยู่ในระบบและกระบวนการความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลกัน ระหว่างวิถีกับสิ่งมุ่งหมาย ลักษณะเทียบได้กับหลักปฏิบัติสุขภาพของพุทธปรัชญา ในปรัชญาตะวันตกนั้น จอมปราชนิโอริสโตเติล^๔ ได้แสดงทรรศนะลักษณะเดียวกันนี้ว่า สิ่งมุ่งหมายที่ดีมีคุณค่าของทุก ๆ กิจกรรม จะต้องสิ้นสุดลงที่สิ่งมุ่งหมายใดสิ่งมุ่งหมายหนึ่งจนได้ ที่มุ่งมนุษย์พากันนิยมถือเป็นสิ่งมุ่งหมายสูงสุดทรงคุณค่าสูงสุดเป็นคุณค่าสากล รวมเอาสิ่งดี ๆ ที่สุดทุกอย่างในชีวิตมนุษย์ประมวลหลอมรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นสิ่งประเสริฐสุด (Summum Bonum) เป็นสิ่งสุดท้ายปลายทางของวิถีชีวิตมนุษย์ (Human Culture) โดยสรุป งานชีวิตหรือกิจกรรมในวิถีชีวิตมนุษย์ จัดแบ่งตามลักษณะและระดับของคุณค่าได้ ๓ ประการคือ

๑) กิจกรรมบางอย่างทรงคุณค่าและให้คุณค่าเพียงเพื่อเป็นวิถีสู่กิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปเท่านั้น ลักษณะนี้เรียกคุณค่านอกตัว

๒) กิจกรรมบางอย่างทรงคุณค่าและให้คุณค่าเพื่อตัวกิจกรรมนั้น ๆ เอง และให้เป็นวิถีสู่กิจกรรมอื่นด้วย ความกล้าหาญทางจริยธรรม ความมีวินัย นำพาสู่ความเป็นธรรม ความยุติธรรม ความสงบสุข ความสามัคคีปรองดอง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชาติบ้านเมือง ลักษณะนี้เรียกคุณค่าในตัวและนอกตัว

๓) กิจกรรมบางอย่างให้คุณค่าเพื่อตัวกิจกรรมเองเท่านั้นและสิ้นสุดเท่านั้น ไม่เป็นวิถีสู่คุณค่าอื่นสิ่งมุ่งประสงค์อื่นอีกต่อไป เป็นคุณค่าสมบูรณ์สูงสุดและประเสริฐสุดในพุทธปรัชญาวัฒนธรรม คุณค่าอันเป็นความมุ่งหวังสูงสุดคือ ความสิ้นทุกข์ ทั้งนี้ คุณค่าและค่านิยมย่อมถือตามปรัชญาวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ชนชาติ เผ่าพันธุ์ และยุคสมัย

ขอย้ำความอีกครั้ง ปรัชญาวัฒนธรรมถือคุณค่าและค่านิยมเป็นประเด็นหลักแนวคุณวิทยา โยงคุณค่าแห่งความถูกต้องดีงามทางจริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ และโยงถึงคุณค่าแห่งความจริงทางภววิทยา คุณค่าแห่งความรู้ทางญาณวิทยาและคุณค่าแห่งเหตุผลทางตรรกศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ใจความสรุปแล้วได้คุณค่า ๓ มิติคือ

๑) **คุณค่าส่วนบุคคล** เป็นคุณค่าทางนิสัยอุปนิสัยส่วนบุคคล หรือประมวลประสบการณ์ส่วนบุคคล ถือว่าคุณลักษณะและอัตลักษณ์ของบุคคล ที่แต่ละคนเห็นดีเห็นงาม นิยมชมชอบเชื่อถือในการครองชีวิต ดำรงและดำเนินวิถีชีวิต ถึงกระนั้นก็ต้องไม่ละทิ้งคตินิยมไทย ๆ ‘ให้คำนึงถึงหัวอกเรา หัวอกเราเสมอ’ ที่โยงชีวิตส่วนตนสู่ชีวิตผู้อื่น

^๔ ศึกษาเพิ่มเติมใน Ross, Sir.D. (Ed.). *The Works of Aristotle Vol.I.chap.V.* Oxford University Press 1937 pp. 351-365

๒) **คุณค่าทางสังคม** เป็นคุณค่าที่คนหมู่มากในสังคมหนึ่ง ๆ ชาติหนึ่ง ๆ พร้อมกันยอมรับนับถือ และเลือกเป็นแบบอย่างแนวทางการครองชีวิต ดำรงและดำเนินชีวิตรวมร่วมกัน คุณค่าบางเรื่องผ่านเวลายาวนานสืบทอดกันมาจากบรรพชนถึงอนุชนรุ่นต่อมาและรุ่นต่อไป

๓) **คุณค่าสากลหรือทั่วไป** เป็นคุณค่าที่ไม่อยู่ในกรอบจำกัดของวัฒนธรรมและสังคมใด ๆ ไม่หวงแหนผูกขาดไว้สำหรับบุคคล สังคม และ เชื้อชาติเผ่าพันธุ์มนุษย์ทั้งในโลกตะวันออกและโลกตะวันตก เป็นคุณค่านำพามนุษย์ข้ามพรมแดนแห่งความเป็นเขาเป็นเรา เป็น**ตัวกูของกู** ไร้มิติทางกาลเวลา สถานที่ และชุมชน เป็นคุณค่าแห่งความเป็นธรรม ยุติธรรม ความรัก ความสงบสุข ภารตภาพ เอกภาพ และเสรีภาพ ความดี ความงาม คุณประโยชน์โดยปราศจากเงื่อนไขและคุณค่าสูงสุดคือ **คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์และความสิ้นทุกข์**

ปรัชญาเมธีจีนสอนคุณค่าสูงสุดคือ **ความฉลาดกับความดี** เป็นหนึ่งเดียวกัน เตือนลูกจีนหลานจีนให้เป็นคนใจกว้างฉลาดค้นหา รับ เลือก วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ก่อนถือเอาปรัชญาวัฒนธรรมอื่นเข้ามารวมกับปรัชญาวัฒนธรรมจีนที่ปรับแล้วเหมือนกัน ให้เป็น**ของจีน** ดังคำแนะนำของท่านขงจื้อใจความตอนหนึ่งว่า ‘พึงสังวรให้จงดีเอาไว้เสมอ อย่าทิ้งของเก่าอย่ามัวเมาของใหม่ สิ่งเก่าใช้ว่าจะทรงคุณค่าทั้งหมด และสิ่งใหม่ก็ใช้ว่าจะไร้คุณค่าเสียทั้งหมด ผู้มีปรีชาญาณย่อมรู้จักเลือกเฟ้น คัดสรรกลั่นกรอง ด้วยเหตุผล ถือเอาแต่คุณค่าส่วนดีให้คุณประโยชน์ ไม่ว่าสิ่งเก่าหรือสิ่งใหม่ ต่อเมื่อได้ทดสอบทดลองชิมดูดีแล้ว จึงปลงใจรับ ที่สำคัญยิ่งอีกคือ ต้องรู้เขารู้เราใจเขาใจเรา..’^๔

อนึ่ง แม้ปรัชญาเมธีไทยยังได้แนะนำพร่ำสอนเป็นนัยเป็นหนาซึ่งคตินิยมไทยให้ลูกไทยหลานไทย ด้วยสุภาษิตคำกลอนอีกข้อหนึ่งในหลากหลายคตินิยม เพื่อพัฒนาคุณค่าความเป็นไทยแนววิถี-วัฒนธรรมไทย

“...เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ให้หาสินเมื่อใหญ่ อย่าใฝ่เอาของรัก
ท่าน อย่าร้ออันแก่ความ ประพฤติตามบูรพระบอบ เอาแต่ชอบละ
ผิด อย่างอบกิจเป็นพาล อย่างอดหาญแก่เพื่อน...อย่าใฝ่สูงเกินศักดิ์
ที่รักอย่าดูถูก ปลุกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย...อย่าประมาท
ท่านผู้ดี มีสินอย่างอดอ้าง ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ ...สู้เสียสินอย่า
เสียศักดิ์...”

^๔ Lin Yutang (Ed.). *The Wisdom of China*, Jaico Publishing House, Bombay 1964 pp. 29-31

‘ไร้สินลี้ลับอับแสง	ปัญญา
อิกญาตวิวงศ์พงศา	ปใกล้
คนรักย่อมโรยรารสรัก	กันแฮ
พบแทบทางทำใบ้	เปียงหน้า เมินหนีฯ’

พันเอก พระยาสารสาสนพลขันธ คนเยอรมันจากวิถีชีวิตเดิมชาวเยอรมันแท้ ๆ เป็นท่านแรก
ที่ได้รวบรวมคตินิยมไทยออกเป็นสุภาชิตไทย กล่าวไว้ตอนหนึ่งความว่า ‘สุภาชิตไทยแสดงให้เห็นวิถีชีวิต
ไท้อธยาศัย อุปนิสัยใจคอ และความคิดอ่านอันเฉียบแหลม แห่งความเป็นไทยแนวคตินิยมไทย ค่านิยม
ไทย ในวิถีไทยอย่างดีเลิศ’^{๑๐}

๔. ความส่งท้าย

ท้ายสุดนี้ ผู้เขียนขอเชิญชวนท่านผู้อ่านได้ช่วยกันศึกษาวิเคราะห์และตระหนักในวัฒนธรรม
การศึกษาไทยจากคำกล่าวเหน็บแนมแถมเหยียดหยันทำนองว่า “คนไทยทันสมัยแต่ไม่พัฒนา” และ
น้อมรำลึกถึงความในพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภกับ
พระอนุชาทั้ง ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และ สมเด็จพระยา
ดำรงราชานุภาพ ภายหลังเสด็จกลับจากประเทศทางยุโรป ได้ทรงแสดงพระราชดำริเกี่ยวกับวัฒนธรรม
การศึกษาพร้อมคุณค่าและเหตุผลในการจัดการศึกษาของชาติกับพระศาสนาคู่กัน ใจความตอนหนึ่งว่า

‘การศึกษาก็เพื่อพัฒนาความเป็นไทยในวัฒนธรรมไทยให้ถูกทาง
ต้องทำให้ไทยเข้มแข็ง สามารถพัฒนาตนเองได้ เป็นตัวของตัวเองได้ ฟังพา
ตนเองและฟังพากันแลกันได้...หลักการของวัฒนธรรมการศึกษา ต้องให้คน
เข้าถึงคุณค่าการเรียนรู้ รู้แล้วต้องทำได้ ต้องมีความคิดความอ่านให้ลุ่มลึก
ยาวไกล ถี่ถ้วนทันคน เป็นไท ต้องเลือกสรรให้เป็น และหมายมั่นว่า จะได้ใช้ให้
เกิดประโยชน์สุขในบ้านเมืองเราได้หรือไม่ หรือว่าจะต้องยกย้ายออกให้เป็น
เหมือนเขา เดินตามรอยเท้าเขา เห็นเขาคิดอะไร เชื่ออะไร ทำอะไร นิยมอะไร
จะเอาอย่างไรหมด ไม่ใช่ไตร่ตรองวิเคราะห์วิจัย คัดสรรกลั่นกรอง ให้ละเอียด

^{๑๐} คัดจากงานวรรณกรรมของพระครูวินัยธรประจักษ์ (จำปาทอง). พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพฯ ๒๕๔๕ หน้า ๓๖-๓๗.

ลุ่มลึกและรอบคอบถี่ถ้วนนั้น เห็นไม่ชอบ เช่น เห็นเขากันขมขมปัง จะเลิกกิน ข้าวกันเสียอย่างไร จะต้องรู้จักรู้ถึงค่านิยมความคิดความอ่านความเชื่อของเขา จะต้องรู้จักรู้ถึงห้วนนอนปลายตีนของตัว ไม่ใช่ยิ่งเรียนก็ยิ่งโกงกินพิศดารกว่าคน ไม่ได้เรียน ยิ่งเรียนก็ยิ่งล้มตัวเสียตัวเสียคน ตามหลังเขาให้ได้เป็นดีไปทุกทาง ดังนั้น การจัดการศึกษา ต้องทำให้คนไทยเป็นได้ทั้งไทยนิยมและสากลนิยม อย่างกลมกลืน มีความรู้ความคิดอ่าน ความสามารถ และศีลธรรมในกิจการ อันเป็นวิสัยของตน เพื่อตนและเพื่อผู้อื่น จึงได้ชื่อว่าสำเร็จประโยชน์ในการศึกษาเล่าเรียน เพื่อความสุขความเจริญโดยแท้...'^{๑๑}

^{๑๑} ศึกษาความละเอียดใน งานวิจัยเรื่อง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส : พระดำริด้านการศึกษาและการปกครอง บริหาร โดยสิทธิ บุตรอินทร์และคณะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ ๒๕๔๖. หน้า ๔๗-๕๘.

บรรณานุกรม

- พระครูวินัยธรประจักษ์ (จำปาทอง). *พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. *งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย*, กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๔๙๙.
- สิทธิ์ บุตรอินทร์. *สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส : พระดำริด้านการศึกษ และการปกครองบริหาร*, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๖.
- _____. *ปรัชญาเปรียบเทียบมนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก*, กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- _____. *ตรรกศาสตร์*, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๖, พ.ศ. ๒๕๕๔.
- สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ. *ปรัชญาถนอสยาม-บทวิเคราะห์ด้านการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- เสฐียรโกเศศ. *ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม*, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร ๒๕๑๕.
- _____. *เรื่องของเมืองไทยสื่อการค้า*, กรุงเทพฯ, ๒๕๑๕.
- Albert, S. (1968). *The Philosophy of Culture and Civilization*, trans. By C.T. Campian, Eurasia Publishing House, Delhi.
- Herskovits, Melville (1952). *Man and His Works-Philosophy of Culture and Value*, The Macmillan Com., New York, NY.
- Malinowsky, B. (1944). *A Scientific Theory of Culture*, USSR. Aca. Sciences, Moscow.
- Moore, C.A. (Ed.), (1962). *Philosophy and Culture*, Honolulu, University of Hawaii Press.
- Pepper, S.C. (1958). *The Sources of Values and Cultures*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Ross, Sir D. (Ed.), (1937). *The Works of Aristotle*, Oxford University Press, oxford.
- Tylor, E.B. (1974). *Axiology and Culture*, The Free Press, New York, NY.
- Yamaguchi, S. (1960). *Buddhism and Culture*, Tokyo University Press, Tokyo.

Abstract : Philosophy of Culture

Siddhi Butr-Indr

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand.*

Culture philosophy, as one of the applied philosophies, becomes widely accepted in the world of philosophical studies, in China and India as philosophical sources of the East and Greece as origin of the West. Both maintain relationship and exchange of man's wisdom treasure-intellectual property to be transferred into their cultural heritage of most value up to present generation, with hope for human fellows to transcend their old sentiment as "East is East and West is West, never the twin shall meet".

Cultural philosophy analysis and applies essentials from all pure philosophies of ontology, epistemology, logic, ethics and aesthetics, of which axiology represents, integrals and synthesizes them into the central heart principle of 'Human value', based on Humanism and Relativism, to enculturate man to be entitled 'the Cultural animal', who makes use of the natural treasure to work up cultural creativities, which in term upgrade his life-way as Human Being. All depends on man's own intellectual property, through educational culture of various forms and levels.

Man is then only one of living beings, who lives a double life of 'natural-cultural existence', under the Natural law in term of the Natural regulation and the laws initiated by man as Human regulation. Culture, as therefore the state of human-development and progress and civilized life way is of two categories : spiritual culture, from which exist the values of knowledge, thought, wisdom, belief, reason, beauty, right and good and free will, all transcend dictatorship. It implies human creative power for initiation of Material culture of various kinds, phases and levels to serve human necessities, demands and even desires, without limitation, moderation and everlasting.

Keywords: Spiritual culture, Material culture, Natural law, Intellectual property, Natural treasure, Human regulations, Values.

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

หนทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์บนเส้นทาง ปรัชญาของโชเพนเฮาเออร์ (Schopenhauer)

วนิดา ขำเขียว

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

อาร์ทวร์ โชเพนเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer) เป็นนักปรัชญาเทวนิยมชาวเยอรมันที่สามารถหาทางหลุดพ้นจากความทุกข์ได้โดยใช้แนวคิดทางปรัชญาของตนเอง และใช้ปัญญาในการเพ่งพินิจชีวิตจนเห็นถึงความไม่มีอะไร (nothingness) ในปรากฏการณ์ทั้งหลาย แล้วสละความต้องการทางโลกและปลุกฝังคุณธรรมแห่งความรักให้มีอยู่ในจิตใจ เขาเชื่อว่าจะช่วยให้เจตจำนงอันเป็นพลังต้นร่นที่นำมนุษย์ไปสู่ความทุกข์นั้นลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ จนสลายไปในที่สุด

คำสำคัญ : เจตจำนง, เจตจำนงที่จะมีชีวิต, การเพ่งพินิจ, ความทุกข์และความไม่มีอะไร

การศึกษาประวัติของนักปรัชญาเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะทำให้เห็นถึงพลังบางอย่างที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางปรัชญา และเห็นวิธีเสริมสร้างกำลังใจของนักปรัชญาที่จะก้าวไปข้างหน้าเพื่อค้นหาคำตอบต่อปัญหาที่ความสงสัยได้ก่อให้เกิดขึ้นมา

อาร์ทวร์ โชเพนเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer) เป็นนักปรัชญาท่านหนึ่งที่มีชีวประวัติที่น่าสนใจเพราะเหตุว่า นักปรัชญาท่านนี้ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่รุนแรงมาตั้งแต่วัยเด็ก ประกอบกับการขาดความรักและความอบอุ่น จึงทำให้เขาเติบโตมาเป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ไม่ดี ไม่ใคร่มีเพื่อนฝูงและเพื่อนต่างเพศ ประวัติของเขาจึงมีเรื่องราวที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการสร้างจิตใจของเขาซึ่งโยงใยเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางปรัชญาที่เขาค้นพบและนำไปสู่ความสำเร็จในตอนบั้นปลายของชีวิตจนมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก จากจุดนี้มีประเด็นที่น่าสนใจซึ่งนำไปสู่คำถามที่ว่าโชเพนเฮาเออร์มีแนวคิดอย่างไรที่ช่วยให้ตนเองสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้โดยไม่ฆ่าตัวตาย และสามารถนำพาชีวิตไปสู่ความสำเร็จได้อย่างสูง การค้นพบคำตอบในเรื่องนี้น่าจะช่วยให้บุคคลหลายคนที่มีความท้อแท้ในชีวิตได้นำไปขบคิดและ

รู้จักประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองจนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางความทุกข์ได้อย่างสมศักดิ์ศรี
กับความเป็นมนุษย์

ชีวประวัติและความเป็นมาของชีวิต

โซเพนเฮาเออร์เกิดเมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๗๘๘ ที่เมืองดานซิก (Danzig) ในอดีตนั้น
เมืองนี้เคยเป็นของเยอรมนีแต่ปัจจุบันเป็นของโปแลนด์ บิดาของโซเพนเฮาเออร์มีนามว่า ไฮน์ริช ฟลอริส
โซเพนเฮาเออร์ (Heinrich Floris Schopenhauer) ซึ่งเป็นนักธุรกิจที่ร่ำรวยของดานซิก เขาเป็นคนที่มี
นิสัยมุ่งมั่นแต่มีความวิตกกังวลสูง อีกทั้งยังเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นคนรักอิสรภาพและเป็น
คนที่ไม่ชอบฟังใคร มารดาของโซเพนเฮาเออร์มีนามว่า โยฮันนา เฮนเรียต ทรอยซีเนอร์ โซเพนเฮาเออร์
(Johanna Henrieth Troisiener Schopenhauer) ซึ่งเป็นนักเขียนนวนิยายที่มีชื่อเสียงและมาจาก
ตระกูลที่ร่ำรวยมั่งคั่ง มารดาของเธอเป็นคนชอบสังคม รักอิสรภาพ และเป็นคนอารมณ์ร้อน เนื่องจาก
มารดาของเขามีอายุน้อยกว่าบิดาถึง ๒๐ ปี จึงไม่มีใครมีความสุขในชีวิตสมรสเพราะทัศนคติที่แตกต่างกัน
ส่วนน้องสาวของโซเพนเฮาเออร์คือ หลุยส์ อาเดเลด ลาวีนียา โซเพนเฮาเออร์ (Luise Adelaide Lavinia
Schopenhauer) มีอายุอ่อนกว่าเขาถึง ๙ ปี โซเพนเฮาเออร์เติบโตมาท่ามกลางธุรกิจและการเงินที่มั่งคั่ง
บิดาของเขามีความตั้งใจที่จะให้บุตรชายเป็นผู้สืบทอดธุรกิจของครอบครัว ดังนั้น โซเพนเฮาเออร์
จึงมิได้รับการศึกษาที่เป็นไปตามระบบเหมือนเด็กทั่ว ๆ ไป ครั้นมีอายุได้ ๕ ปี ครอบครัวต้องย้ายออก
จากเมืองดานซิกไปอยู่ที่เมืองฮัมบูร์ก (Hamburg) และเพื่อเป็นการปลูกฝังแนวคิดในด้านการค้า
ระหว่างประเทศ บิดาของเขาจึงพาท่องเที่ยวและอยู่ในสังคมชนชั้นสูง จนกระทั่งโซเพนเฮาเออร์มีอายุ ๙ ปี
ได้ถูกส่งไปอยู่ในครอบครัวฝรั่งเศสถึง ๒ ปี เพื่อศึกษาภาษาและชีวิตความเป็นอยู่ของคนฝรั่งเศส
จากนั้นเขาก็ถูกส่งตัวกลับไปบ้านที่เมืองฮัมบูร์ก เพื่อเข้าโรงเรียนประจำ ในช่วงเวลานี้เองที่เขาเกิดความ
สนใจในด้านวรรณกรรมและคิดว่าจะดำเนินอาชีพเป็นนักประพันธ์ บิดาของเขาจึงยื่นข้อเสนอให้เลือก
ระหว่างการเป็นนักประพันธ์ที่จะต้องอยู่ในฮัมบูร์ก เพื่อศึกษาวรรณกรรม ภาษาละติน และวิชาการเขียน
กับการเลือกอาชีพเป็นพ่อค้าซึ่งจะได้ท่องเที่ยวทั่วทวีปยุโรปเพื่อศึกษางานด้านการค้า โซเพนเฮาเออร์
ตัดสินใจเลือกเดินทางท่องเที่ยวยุโรปพร้อมกับครอบครัวเพื่อดูงานด้านการค้า ขณะอายุ ๑๕ ปี และ
การเดินทางในครั้งนั้นได้ใช้เวลานานถึง ๒ ปี ซึ่งทำให้เขามีโอกาสศึกษาวิถีชีวิตของคนในแต่ละวัฒนธรรม
 อีกทั้งยังได้เห็นความยากจน ความเจ็บป่วยและความทุกข์ยากของมนุษย์ ทั้งหมดนี้ ต่อไปจะมีผลต่อทัศนคติ
ของเขามีสื่อโลกในเวลาต่อมา

เมื่อกลับจากยุโรปแล้วโซเฟนเฮาเออร์ได้ฝึกงานเป็นเสมียนในบริษัทของครอบครัวนานถึง ๔ เดือน บิดาก็มาเสียชีวิต ศพของบิดาถูกพบในคลองใกล้กับกุ้งดิงสินค้าของครอบครัวและดูเหมือนกับว่าเป็นการฆ่าตัวตาย โซเฟนเฮาเออร์ในขณะนั้นมีอายุ ๑๗ ปี และมีประสบการณ์ทางการค้าน้อยมาก การตายของบิดามีส่วนทำให้เขาอดใจไม่ยอมเป็นพ่อค้าอีกต่อไป แต่กระนั้นเขาก็พยายามที่จะทำตามความตั้งใจของบิดาโดยดำเนินธุรกิจที่บิดาได้วางรากฐานไว้ให้ทั้ง ๆ ที่เขามีความทุกข์ใจเป็นอย่างมากจนไม่สามารถเรียนหนังสือได้อีกต่อไป ต่อมาบ้านของตระกูลโซเฟนเฮาเออร์ต้องถูกขายไป มารดาและน้องสาวได้พากันย้ายไปอยู่ที่เมืองไวมาร์ (Weimar) อันเป็นศูนย์กลางทางด้านวรรณกรรมของเยอรมนีในสมัยนั้น โซเฟนเฮาเออร์รู้สึกที่ตนเองถูกทอดทิ้งให้เผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ตามลำพัง ความทุกข์และความสิ้นหวังได้เกิดขึ้นในใจ ทำให้เขารู้สึกเกลียดงานเสมียนและเกลียดโลกของพ่อค้า เขาตัดสินใจทิ้งอาชีพพ่อค้าและกลับไปศึกษาต่อที่เมืองไวมาร์โดยอาศัยอยู่กับมารดาและน้องสาว มารดาของเขาเป็นคนชอบสังคมนิ่งไม่มีใครมีเวลาให้กับเขามากนัก ทำให้โซเฟนเฮาเออร์มีอิสระอย่างมากภายใต้การใช้ชีวิตแบบลูกคนรวยที่บิดาทิ้งมรดกไว้ให้และชอบทำอะไรตามใจตนเอง เขามักจะมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับมารดาอยู่เสมอและไม่เคยชื่นชมในวิถีชีวิตของมารดาที่ชอบมีอิสรภาพในความรัก อย่างไรก็ตาม มารดาของเขาเป็นพลังสำคัญที่ทำให้เขาทิ้งชีวิตพ่อค้าและกลับไปศึกษาต่อ ทำให้มีโอกาสอยู่ในสังคมปัญญาชนซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเพื่อนของมารดาทั้งนั้น โดยเฉพาะโยฮันน์ โวล์ฟกัง ฟอน เกอเท (Johann Wolfgang von Goethe) เป็นบุคคลที่สนิทสนมและมีอิทธิพลต่อโซเฟนเฮาเออร์มากจนนำไปสู่งานเขียนที่มีชื่อเสียงใน ค.ศ. ๑๘๑๖ ที่ชื่อว่า “Über Sehn und die Farben” (On vision and Colors)

ใน ค.ศ. ๑๘๐๙ โซเฟนเฮาเออร์ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเกิททิงเงิน (Göttingen) ขณะนั้นเขาอายุได้ ๒๑ ปี เขาเลือกศึกษาทางด้านการแพทย์และวิทยาศาสตร์ แต่พอถึงภาคการศึกษาที่ ๓ เขาตัดสินใจเปลี่ยนไปศึกษาทางปรัชญาและได้ศึกษาปรัชญาคลาสสิก (Classic) อย่างลุ่มลึก โดยเฉพาะปรัชญาของเพลโต (Plato) และคานท์ (Kant) อีกทั้งยังศึกษาแนวคิดในพระพุทธศาสนาและคัมภีร์อุปนิษัทของศาสนาฮินดู ซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวคิดของเขาในเวลาต่อมา^๑

ใน ค.ศ. ๑๘๑๑ โซเฟนเฮาเออร์ตัดสินใจย้ายไปเรียนที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน (Berlin) เพื่อจะได้ฟังการบรรยายของฟิชเทอ (Fichte) และชไลเออร์มาเคอร์ (Schleiermacher) ขณะนั้นเขาศึกษาในสาขาวิทยาศาสตร์และวรรณคดี

ใน ค.ศ. ๑๘๑๓ เขามีอายุได้ ๒๕ ปี และพร้อมที่จะเขียนวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอกเพื่อนำเสนอต่อมหาวิทยาลัยเยนา (Jena) เรื่อง “The Fourfold Root of the Principle of Sufficient

^๑ Ted Honderich. (1995). *The Oxford Companion to Philosophy*. p. 802.

Reason” อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับหลักเหตุผลเพียงพอ ซึ่งเป็นแบบแผนเดียวที่ทำให้ทุกสิ่งมีขึ้นมาได้ การที่เขาเขียนเรื่องนี้ก็เพื่อเสนอแนะแนวคิดที่ว่ากลไกของมนัสหรือจิตนั้นมีได้มี ๑๒ วิภาค ตามที่คานท์เชื่อหากแต่มีวิภาคเดียวนั้นคือ วิภาคแห่งเหตุผลเพียงพอ ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีเหมือนกันหมด^๒ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ทำให้เขาได้รับปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยเยนา

ต่อมาโชเพนเฮาเออร์มีความขัดแย้งกับมารดาจนเกิดการทะเลาะกันอย่างรุนแรง มารดาของเขาเกิดโทสะและได้ผลักโชเพนเฮาเออร์ตกจากบันได โชเพนเฮาเออร์รู้สึกชื่นชมต่อชีวิตจึงออกจากบ้านไปนับแต่บัดนั้นมาทั้งสองคนก็ไม่ได้พบหน้ากันอีกเลย ซึ่งในขณะที่เกิดเรื่องรุนแรงนี้โชเพนเฮาเออร์มีอายุได้ ๒๖ ปี เขาออกจากเมืองไวมาร์ไปอยู่ที่เมืองเดรสเดน (Dresden) และได้เขียนหนังสือ *The World as Will and Idea* อยู่หลายปี หนังสือเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์จนกระทั่งตีพิมพ์เป็นเล่มใน ค.ศ.๑๘๑๘ แต่ที่ปกของหนังสือกลับพิมพ์เป็น ค.ศ.๑๘๑๙ หนังสือเล่มนี้แสดงออกซึ่งระบบความคิดอันสมบูรณ์ทางปรัชญาของโชเพนเฮาเออร์และเขาเชื่อว่าเขาได้พบคำตอบต่อปัญหาทางปรัชญาแล้ว แต่เป็นเรื่องน่าเศร้าที่หนังสือเล่มนี้ไม่มีใครซื้อเลยหรือแม้แต่การวิจารณ์ก็ไม่มี ถึงกระนั้นเขาก็มิได้ท้อถอยเพราะมีความเชื่อมั่นว่าปรัชญาของเขาได้เปิดหนทางแห่งความเป็นจริงและแนวคิดทางอภิปรัชญาของเขานั้นมีความถูกต้องและสมบูรณ์แบบที่สุด เขาเชื่อมั่นว่าตนเองเป็นผู้สามารถเข้าถึงความเป็นจริงอันสูงสุดนี้ได้เป็นคนแรกทั้ง ๆ ที่ในสมัยนั้นนักปรัชญาหลายคนโดยเฉพาะคานท์ไม่ยอมรับที่ว่าจะมีใครสามารถเข้าถึงความจริงอันสูงสุดได้เพราะต้องถูกโครงสร้างของสมองบิดเบือนไปทุกครั้ง และนักปรัชญาหลายคนที่เห็นด้วยกับคานท์ต่างปฏิเสธความมีอยู่ของอภิปรัชญา แต่โชเพนเฮาเออร์กลับเชื่อมั่นว่าตนเองได้ค้นพบความเป็นจริงอันสูงสุดนี้แล้ว ซึ่งมีโชพระเจ้าอย่างที่เขาเชื่อหากแต่ว่าเป็นพลังดิ้นรนที่เรียกว่า เจตจำนง (the will) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่มีอยู่ในสรรพสิ่งและเป็นพลังที่อยู่เหนือเหตุผล อีกทั้งยังมีอำนาจที่สามารถล้มแผนการทั้งหมดของเหตุผล เขามีความเชื่อมั่นว่าสักวันหนึ่งแนวคิดของเขานี้จะต้องเป็นที่ยอมรับ สังคมจะต้องเข้าใจในความคิดอันสมบูรณ์แบบนี้และเขาจะต้องเป็นผู้มีชื่อเสียงต่อไป ความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะเป็นคนมีชื่อเสียงได้ทำให้เขาเกือบเป็นโรคประสาทในเวลาต่อมา

ต่อมาโชเพนเฮาเออร์ได้ย้ายไปที่กรุงเบอร์ลินและได้มีโอกาสนิพนธ์วิทยานิพนธ์ในมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ด้วยความมั่นใจที่คิดว่าตนเองจะสามารถสู้กับเฮเกิล (Hegel) ได้จึงทำให้เขาเลือกตารางการบรรยายตรงกับเวลาของเฮเกิล ผลปรากฏว่ามีผู้เข้าฟังการบรรยายในชั้นเรียนของเขาเพียง ๓ คนเท่านั้น แต่ในชั้นเรียนของเฮเกิลมีนักศึกษาฟังบรรยายถึง ๓๐๐ คน โชเพนเฮาเออร์รู้สึกเสียใจและผิดหวังเป็นอย่างมาก เขาจึงตัดสินใจออกจากกรุงเบอร์ลินไปท่องเที่ยวในประเทศอิตาลีแล้วก็กลับมาที่กรุงเบอร์ลิน

^๒ Christopher Janaway. (1994). *Schopenhauer*. p. 4.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

วนิดา ข้าเขียว

๕๕

ใหม่เพื่อบรรยายปรัชญาที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เขารู้สึกผิดหวังต่ออาชีพอาจารย์ ในมหาวิทยาลัยจึงหันเหชีวิตไปเป็นนักแปลโดยแปลผลงานต่าง ๆ รวมทั้งแปลผลงานปรัชญาของคานท์ เป็นภาษาอังกฤษ สำนักพิมพ์ทั้งหลายต่างปฏิเสธงานของเขาทั้ง ๆ ที่ความสามารถทางภาษาอังกฤษของ เขานั้นดีมาก ขณะนั้นเขามีอายุ ๔๓ ปีแล้วและได้เกิดความรักกับหญิงสาวอายุ ๑๗ ปี แต่ก็ต้องผิดหวัง เพราะถูกหญิงสาวปฏิเสธที่จะคบหาสมาคมด้วย เขารู้สึกขมขื่นกับชีวิตที่มีแต่ความผิดหวังครั้งแล้วครั้งเล่า จนเกือบเป็นโรคประสาท เมื่อเขาตั้งสติได้ก็ตัดสินใจออกจากกรุงเบอร์ลินอีกครั้งใน ค.ศ. ๑๘๓๓ เพื่อค้นหา ชีวิตอันสงบเงียบที่เมืองแฟรงก์เฟิร์ตอัมไมน์ (Frankfurt am - Main) ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่เป็นศูนย์กลาง ธนาคารแห่งภาคพื้นยุโรป เขาได้พักอยู่ในอะพาร์ตเมนต์กับสุนัขพันธุ์พุดเดิล (puddle) ที่เลี้ยงติดต่อกันมา หลายตัว เพราะเขารู้สึกว่าสุนัขพันธุ์นี้มีความอ่อนโยนและอ่อนน้อมถ่อมตนกว่ามนุษย์ โซเฟนเฮาเออร์ ได้กล่าวว่า “การที่ได้เห็นสัตว์ใด ๆ ก็ตามทำให้ข้าพเจ้ามีความสุขและทำให้หัวใจเบิกบานทันที”^๓

จากคำพูดประโยคนี้ทำให้เห็นว่าโซเฟนเฮาเออร์ที่ดูเหมือนว่าเป็นคนก้าวร้าวหากแต่ภายใน จิตใจของเขาก็เป็นคนรักสัตว์ โดยเฉพาะสุนัขนั้นเมื่อเวลาเขากล่าวถึงสุนัขเขาจะใช้สรรพนามแทนสุนัขว่า “ท่าน” อีกทั้งยังให้ความใส่ใจอย่างจริงจังในความเป็นอยู่ของสุนัข^๔

โซเฟนเฮาเออร์ดำเนินชีวิตประจำวันซ้ำ ๆ กันทุกวันอย่างไม่เบื่อหน่าย แต่เนื่องจากเขาเป็น ผู้มีความสามารถในการบริหารเวลาให้สมดุลกันระหว่างเวลาพักผ่อนกับเวลาทำงาน เขาจึงสามารถดำเนิน ชีวิตไปอย่างสบาย ไม่เร่งร้อน เขาชอบตื่นนอนแต่เช้าตรู่เวลา ๗ นาฬิกา จากนั้นไปล้างหน้าอาบน้ำ แต่ยังไม่รับประทานอาหารเช้าเข้านอกจากดื่มกาแฟอย่างเข้มข้นเพียง ๑ ถ้วย แล้วนั่งเขียนหนังสืออีกจนกระทั่งถึง เวลาเที่ยงจึงหยุดพักเล็กน้อยด้วยการเป่าฟลูต (flute) แล้วออกไปรับประทานอาหารกลางวันนอกบ้านที่ ร้านอิงลิชฮอฟ (English Hof) พอกลับบ้านก็อ่านหนังสือต่อไปจนถึง ๔ โมงเย็นแล้วออกไปเดินเล่นแถวริม แม่น้ำไมน์ (Main) กับสุนัขเป็นเวลานานถึง ๒ ชั่วโมง โดยไม่สนใจกับสภาวะอากาศ ช่วงเย็นเขาชอบไป ห้องสมุดของสโมสรรเพื่ออ่านหนังสือพิมพ์ *The Times* พออ่านเสร็จแล้วก็ไปโรงละครหรือไม่กี่ไปฟัง คอนเสิร์ต จากนั้นจึงรับประทานอาหารเย็นที่โรงแรมหรืออาจจะไปภัตตาคารแล้วกลับบ้านนอน

ต่อมาใน ค.ศ. ๑๘๓๙ โซเฟนเฮาเออร์ได้รับรางวัลที่ ๑ จากผลงานที่มีชื่อว่า *Über die Freiheit des Menschlichen Willens* (On the Freedom of Human will) โดยสมาคม the Royal Norwegian Society เป็นผู้มอบให้

^๓ พจมาน บุญไกรศรี. (๒๕๕๖). *ปรัชญาประโลมใจ*. หน้า ๒๓๑.

^๔ แหล่งเดิม. หน้า ๒๓๑.

ใน ค.ศ. ๑๘๔๐ โซเพนเฮาเออร์ได้สืบทอดใหม่เป็นพันธุ์พุดเดิล ซึ่งเขาตั้งชื่อให้ว่า “อาตมา” (Atma) ตามชื่อที่เรียกวิญญาณสากลในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ชีวิตของเขายังคงดำเนินไปตามกิจวัตรที่กำหนดไว้ ซึ่งทำให้เขามีความสงบเพราะไม่ต้องมีชีวิตที่เร่งร้อน อาจจะมีบางช่วงเวลาที่เขาอาจหงุดหงิดอยู่บ้างคือ ตอนที่หญิงรับจ้างทำความสะอาดมาปิดฝุ่นพระพุทธรูปในห้องเขียนหนังสือทั้ง ๆ ที่เขาได้สั่งไว้แล้ว^๕ ว่าห้ามแตะต้องพระพุทธรูป และอีกช่วงหนึ่งคือตอนที่เขาไปฟังคอนเสิร์ตแล้วมีผู้ทำเสียงดังในขณะที่เขากำลังเพลิดเพลินกับบทเพลง

ใน ค.ศ. ๑๘๕๐ อาตมาตาย โซเพนเฮาเออร์ได้สืบทอดเดิลตัวใหม่ เขาให้ชื่อว่า บุทซ์ (Butz) ในช่วงชีวิตบั้นปลายนี้โซเพนเฮาเออร์มีผลงานแพร่หลายและเริ่มเป็นที่รู้จักไปทั่วยุโรป มีผู้มาเยี่ยมเยียนเขามากมาย บางคนที่มาไม่ได้ก็ส่งจดหมายมาแสดงความยินดีและชื่นชมในตัวเขา ผู้หญิงหลายคนให้ความสนใจในตัวเขาโดยเฉพาะช่างแกะสลักหญิงที่ชื่อว่า เอลิซาเบท เนย์ (Elisabet Ney) มีความชื่นชมในตัวเขามากจนถึงขนาดขออาศัยในอพาร์ทเมนต์ของเขาเพื่อแกะสลักรูปเหมือนตัวเขาแบบครึ่งตัว ชีวิตในตอนบั้นปลายนี้จึงต่างจากช่วงวัยหนุ่มที่มีแต่ความทุกข์ระทมและความสิ้นหวังในความรัก ใบหน้าของโซเพนเฮาเออร์ในวัยหนุ่มไม่มีใครมีรอยยิ้มมากนัก ส่วนนัยน์ตานั้นคอยจับจ้องระแวงระวังภัยอยู่เสมอ การที่เป็นคนขี้สงสัยและมองโลกในแง่ร้ายได้ทำให้เขาต้องมึนงงไขว่คว้า หรือแม้แต่วิถีชีวิตที่ดัดตนเขาก็กลัวช่างตัดผมจะปาดคอด้วยมีดโกน โซเพนเฮาเออร์ใช้ชีวิตในวัยหนุ่มอย่างโดดเดี่ยว ไม่มีแม่ ไม่มีญาติ ไม่มีภรรยา และลูก ไม่มีแม่แต่เพื่อน เขาใช้ชีวิตอย่างยาวนานโดยไม่ได้รับความใส่ใจและการยกย่องจากใครเลย ความผิดหวังในชีวิตเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่พอถึงบั้นปลายของชีวิต ชื่อเสียงและเกียรติยศก็เกิดขึ้นมาซึ่งทำให้เขามีความปีติยินดี ทั้งนี้เป็นเพราะผลงานทางปรัชญาที่เขาตั้งใจเขียนอย่างมุ่งมั่นเพื่อเผยแพร่แนวคิดนั้นได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายไปทั่วยุโรป ชีวิตที่มีแต่ความขมขื่นกลับกลายเป็นชีวิตที่มีแต่ความนิยมยินดีจากสังคม ในขณะที่ผลงานของเขามีอิทธิพลต่อนักคิดและนักดนตรีตะวันตกหลายคน เช่น ฟรีดริช วิลเฮล์ม นีทซ์เชอ (Friedrich Wilhelm Nietzsche) ริชาร์ด วากเนอร์ (Richard Wagner) ลูทวิก โยเซฟ โยฮันน์ วิทท์เกนซ์ไตน์ (Ludwig Josef Johann Wittgenstein) ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) คาร์ล ยุง (Carl Jung) เลโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoy) และโทมัส มันน์ (Thomas Mann)

ต่อมา โซเพนเฮาเออร์มีสุขภาพที่แยลงเรื่อย ๆ ในที่สุด เขาเสียชีวิตอย่างสงบหลังจากที่ได้รับประทานอาหารเช้าแล้วและยังคงนั่งอยู่ที่เก้าอี้ตามลำพังเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๐ ขณะนั้นเขามีอายุได้ ๗๒ ปี

^๕ แหล่งเดิม. หน้า ๒๓๔.

ผลงานสำคัญที่เกิดจากความมุ่งมั่น

ผลงานของโซเพนเฮาเออร์มีทั้งหนังสือและบทความ แต่ผลงานที่สำคัญและได้รับการตีพิมพ์อย่างแพร่หลายมี ดังนี้

๑. Über die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde (On the Fourfold Root of the Principle of Sufficient Reason) พิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. ๑๘๑๓ และพิมพ์ปรับปรุงครั้งที่ ๒ ใน ค.ศ. ๑๘๔๗

๒. Über das Sehn und die Farben (On Vision and Colors) พิมพ์ใน ค.ศ. ๑๘๑๖

๓. Die Welt als Wille und Vorstellung (The World as Will and Idea) พิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. ๑๘๔๔ มี ๒ เล่ม และพิมพ์อีกเป็นครั้งที่ ๓ ใน ค.ศ. ๑๘๕๙ มี ๒ เล่ม

๔. Über den Willen in der Natur (On the Will in Nature) พิมพ์ใน ค.ศ. ๑๘๓๖

๕. Über die Freiheit des Menschlichen Willens (On the Freedom of the Human Will) พิมพ์ใน ค.ศ. ๑๘๓๙

๖. Über die Grundlage der Moral (On the Basis of Morality) พิมพ์ใน ค.ศ. ๑๘๔๐

๗. Die Beiden Grundprobleme der Ethik (The Two Fundamental Problems of Ethics) พิมพ์ใน ค.ศ. ๑๘๔๑

๘. Parerga und Paralipomena (Parerga and Paralipomena) ตีพิมพ์ใน ค.ศ. ๑๘๕๑^๖ จากการศึกษาประวัติและผลงานของโซเพนเฮาเออร์ ทำให้เห็นประเด็นสำคัญซึ่งเป็นแนวคิดที่ทำให้เขาสามารถเผชิญกับปัญหาจนผ่านพ้นวิกฤตการณ์ของชีวิตและประสบความสำเร็จซึ่งมีดังนี้

๑. แนวคิดในเรื่องโลกและชีวิต

๒. แนวคิดในเรื่องการฆ่าตัวตายและการหลุดพ้นจากความทุกข์

๑. แนวคิดในเรื่องโลกและชีวิต

ผลงานต่าง ๆ ของโซเพนเฮาเออร์นั้นได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของเพลโตและคานท์ อีกทั้งยังได้รับกระแสดวงความคิดมาจากพระพุทธศาสนาและอุปัชฌาย์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทั้งหมดนี้ส่งผลให้โซเพนเฮาเออร์นำความคิดทั้งของตะวันตกและตะวันออกมาบูรณาการกันอย่างลงตัว ซึ่งทำให้เขาเชื่อว่าตนเองได้เข้าถึงความเป็นจริงอย่างสมบูรณ์แล้วและเกิดการรู้แจ้งว่าโลกที่ปรากฏแก่ตาเป็นเพียงโลกแห่งปรากฏการณ์ เป็นมายาที่หาความจริงไม่ได้เลย และเป็นโลกที่มีอยู่โดยถูกรับรู้ โซเพนเฮาเออร์

^๖ R.J. Hollingdale. (2004). p. 37.

คิดว่าทุกอย่างในโลกนี้มีอยู่อย่างสัมพันธ์กันภายใต้หลักการที่เรียกว่า หลักแห่งเหตุผลที่เพียงพอ (Principle of Sufficient Reason) เขาได้พบว่าหลักการนี้ประกอบไปด้วย เวลา อวกาศ และความเป็นเหตุเป็นผล มนุษย์ทุกคนมีโครงสร้างและกลไกของจิตที่เหมือนกันและมีแบบเดียวกันคือ หลักเหตุผลเพียงพอ การที่มนุษย์เป็นเช่นเดียวกับวัตถุอื่น ๆ คืออยู่ภายใต้หลักแห่งเหตุผลเพียงพอนี้ มนุษย์จึงรับรู้โลกได้โดยผ่านกายของตน และความเป็นจริงที่มนุษย์ค้นหาก็พบได้ในกายนี้อีกเช่นกัน การกระทำของกายเกิดมาจากเจตจำนงที่แสดงออกมา และทุกสิ่งก็เช่นกันล้วนเป็นการสำแดงออกของเจตจำนง วัตถุทั้งหมดจึงมีอยู่อย่างเปิดเผยการณโดยมีเจตจำนงเป็นแก่นของสรรพสิ่ง

โซเพนเฮาเออร์เชื่อว่าเขาได้บรรลุเห็นความจริงแล้วว่าเจตจำนงเป็นความจริงแท้สูงสุดซึ่งมีความเป็นจริงในตัวเอง ซึ่งอยู่นอกเวลาและอวกาศและยังอยู่นอกหลักเหตุผลเพียงพอ เจตจำนงมีความเป็นอิสระและมีการดิ้นรนตลอดเวลา แต่ก็ยังเป็นแก่นแท้ของสรรพสิ่ง ทุกสิ่งที่มนุษย์เห็นและทุกสิ่งที่ปรากฏขึ้นมาในเอกภพล้วนแล้วแต่เป็นการสำแดงออกของเจตจำนงในระดับต่าง ๆ โดยระดับต่ำสุดคือสิ่งไม่มีชีวิตสูงขึ้นมาคือ พืช สัตว์ และมนุษย์ ไปตามลำดับ เจตจำนงในระดับที่สูงมากจะมีความทุกข์มาก มนุษย์ซึ่งมีเจตจำนงในระดับสูงจึงมีทุกข์มากกว่าสัตว์ พืช และสิ่งอื่น ๆ เพราะมนุษย์ไม่เพียงแต่มีการรับรู้ได้เท่านั้น แต่ยังสามารถคิดได้ด้วยเหตุผล ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีสำนึกที่เข้มข้นและมักสร้างความทุกข์ให้แก่ตนเอง ยิ่งกว่าได้รับความทุกข์จากธรรมชาติ

เจตจำนงในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์เหนือกว่าปัญญาเพราะเจตจำนงสร้างสมองซึ่งเป็นที่ตั้งของปัญญาและทำให้มนุษย์เกิดสำนึก อีกทั้งยังสามารถล้มแผนการต่าง ๆ ที่เหตุผลได้วางไว้ การที่ทุกอย่างเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาก็เป็นผลมาจากการสำแดงออกของเจตจำนง และความเปลี่ยนแปลงนี้เองเป็นลักษณะแห่งการดิ้นรนของเจตจำนงเพื่อความมีอยู่ โซเพนเฮาเออร์จึงเรียกว่า “เจตจำนงที่จะมีชีวิต” (The-will-to-live) เมื่อทุกสิ่งดิ้นรนไปยอมทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างระดับต่าง ๆ ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่าพืชดิ้นรนให้ชีวิตรอดโดยดูดแร่ธาตุในดิน สัตว์ดิ้นรนให้มีชีวิตรอดโดยกินพืช มนุษย์ดิ้นรนเพื่อชีวิตรอดโดยกินพืชและสัตว์ อีกทั้งยังต่อสู้กันเองอีกเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งจะพบได้จากประวัติศาสตร์ของมนุษยชาตินั้นมีการต่อสู้ฆ่าฟันกันตลอดเวลา จึงทำให้เกิดสงครามและความวุ่นวายในสังคม โซเพนเฮาเออร์คิดว่าสันติภาพเป็นเพียงแค่การหยุดพักและการหยุดพักจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมนุษย์ผ่านการต่อสู้กับคนอื่น ๆ มาแล้ว ดังนั้นความกังวล ความเหนื่อยยากและความวุ่นวายล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเผชิญมาตลอดชีวิต และยังคงต้องเผชิญอีกต่อไป มนุษย์ไม่มีวันที่จะมีความสุขได้อย่างถาวร และความสุขที่เกิดขึ้นจากความพอใจมีอะไรอื่นนอกจากความทุกข์ที่มีคุณค่าในเชิงบวก เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ได้ในสิ่งที่สมปรารถนาแล้วมิใช่ว่ามนุษย์ได้บรรลุถึงจุดสิ้นสุดของความอยาก แต่พวกเขาจะต้องเกิดความอยากใหม่อีกต่อไป ทั้งนี้เป็นเพราะมนุษย์มีแก่นแท้คือเจตจำนง ซึ่งมีลักษณะเป็นความอยาก

ทำให้เกิดการตื่นนอนตลอดเวลาอย่างไม่มีจุดจบ ซึ่งเหมือนกับพลังตาบอดที่ตื่นนอนตลอดเวลาอย่างไร้ทิศทาง ความทุกข์จึงไม่มีวันหมดไป

โซเฟนเฮาเออร์ได้สมมติถึงสังคมที่มีมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นมาโดยไม่มี ความอยาก ไม่มีความต้องการ เขาได้กล่าวถึงสังคมนั้นว่าจะมีแต่มนุษย์ซึ่งเต็มไปด้วยความเบื่อหน่าย โดยเขาได้ยกตัวอย่างโดยให้เราลองจินตนาการถึงดินแดนในฝันที่เหมือนยูโทเปีย (Utopia) ซึ่งมีทุกอย่างพร้อม มีโค้งงอที่บินวนไปรอบ ๆ ตัวเราเพื่อพร้อมที่จะถูกย่าง มีคนรักที่เราพบได้ทันทีโดยไม่รีรอและปราศจากอุปสรรคขัดขวาง ในสถานที่เช่นนี้เองเป็นที่ที่เราสามารถพบได้กับคนบางคนที่ต้องตายไปเพราะมีสาเหตุมาจากความเบื่อหน่าย เช่น ผูกคอตายและต่อสู้กันตาย สภาพเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ได้มากกว่าความทุกข์ที่เกิดจากธรรมชาติ ซึ่งกระทำต่อมนุษย์^๗

แนวคิดในเรื่องการฆ่าตัวตายและการหลุดพ้นจากความทุกข์

ศาสนาที่นับถือพระเจ้านั้นโซเฟนเฮาเออร์คิดว่าล้วนเป็นศาสนาที่ต่อต้านการฆ่าตัวตาย โดยเฉพาะศาสนายิวมีแนวคิดที่ค่อนข้างรุนแรงถึงแก่ตำหนิว่าการฆ่าตัวตายเป็นอาชญากรรมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการทำลายตนเองและแสดงถึงความซื่อสัตย์ซึ่งมีแต่คนบ้าเท่านั้นที่กระทำเช่นนี้ โซเฟนเฮาเออร์คิดว่าถ้าการฆ่าตัวตายเป็นอาชญากรรมดังนั้นก็น่าจะนำเรื่องนี้มาเปรียบเทียบกับอาชญากรรมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การฆาตกรรมและการทำทารุณกรรมต่อผู้อื่น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการกระทำเหล่านี้มักกระตุ้นผู้คนจนเกิดการเรียกร้องให้มีบทลงโทษผู้กระทำให้สาสมหรือมีการแก้แค้นเพื่อตอบแทน ส่วนการฆ่าตัวตายนั้นสิ่งที่ตามมาคือ ผู้คนส่วนมากให้ความสงสารและเกิดความเศร้าใจต่อผู้ตาย พวกที่ชอบประณามคนฆ่าตัวตายส่วนมากเป็นพวกนักบวชหรือคนสอนศาสนาที่ผู้คนในสังคมยกย่องและให้เกียรติไปยื่นเทศนาต่อหน้าผู้คนที่ทั้งหลาย แต่คนที่ฆ่าตัวตายซึ่งเป็นพวกสมัครใจในการจากโลกนี้ไปกลับถูกคนของศาสนาปฏิเสธที่จะให้มีการฝังศพตามพิธีกรรมทางศาสนาอย่างสมเกียรติ โซเฟนเฮาเออร์คิดว่าการกระทำเช่นนี้เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่ใคร ๆ จะไปรุมลงโทษพวกฆ่าตัวตายโดยใช้หลักการทางศีลธรรม และการฆ่าตัวตายก็ได้เกิดขึ้นมาด้วยสาเหตุแห่งความคับแค้นในชีวิตเท่านั้น แม้พวกนักบวชในศาสนาตะวันออกที่ถือพรต อดอาหาร หรือมีการบำเพ็ญทุกรกิริยาก็มีการปฏิบัติที่ถือได้ว่าเป็นการฆ่าตัวตายเช่นกัน โซเฟนเฮาเออร์เชื่อว่าสภาพที่แท้จริงของมนุษย์คือความทุกข์และการมีชีวิตอยู่ในโลกเป็นเรื่องที่น่ากลัวยิ่งกว่าความตายเพราะความตายคือการหยุดความมีอยู่ของความทุกข์ แต่กระนั้นโซเฟนเฮาเออร์ก็ไม่เห็นด้วยที่จะฆ่าตัวตายเพื่อหนีความทุกข์ การฆ่าตัวตายเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของการยืนยันอย่างเข้มแข็งของเจตจำนงเพื่อปฏิเสธเงื่อนไขต่าง ๆ

^๗ Ibid. p. 43.

ที่เข้ามาในชีวิต ผู้ประสงค์ฆ่าตัวตายนั้นเขาทำลายได้แค่ปรากฏการณ์ของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ไม่สามารถทำลายตัวเจตจำนงซึ่งเป็นแก่นแท้หรือสิ่งที่เป็นจริงในตัวเอง (thing-in-itself)^๘ ดังนั้นความทุกข์ยากและความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ต้องมีอยู่ในโลกตลอดไป คนที่มีชีวิตแบบป่วย ๆ ในทัศนะของโชเพนเฮาเออร์คือคนที่มีชีวิตซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์ระทมและมีความขัดแย้งต่อสิ่งรอบตัว คนเหล่านี้ไม่มีวันที่จะได้รับชัยชนะจนกว่าเจตจำนงของเขาไปอยู่ใต้บัญชาการของความรู้และปัญญา และการทำลายความชั่วร้ายให้หมดไปได้นั้นก็ด้วยการมีปัญญาที่เกิดจากการเพ่งพินิจชีวิตและดำเนินชีวิตด้วยการเป็นผู้มีความรักที่ฝังอยู่ในจิตใจ อีกทั้งจะต้องเป็นผู้สละความเห็นแก่ตัว โชเพนเฮาเออร์ได้เปรียบเทียบคุณธรรมเหล่านี้เปรียบเหมือนกับน้ำหอมที่พรมรดไปทั่วโลกแห่งเจตจำนงอันเป็นโลกที่มีแต่ความผิดพลาดและความโง่เขลา^๙ ซึ่งคนส่วนมากไม่มีใครรู้ว่าสิ่งต่าง ๆ รอบตัวนั้นล้วนเป็นวัตถุของตัณหาที่ทำให้เกิดทุกข์ โชเพนเฮาเออร์จึงเสนอแนวคิดให้ทุกคนลดเจตจำนงลงให้ได้ เพราะว่าใครก็ตามที่ทำให้เจตจำนงลดน้อยลงเท่าใด ความทุกข์ก็จะลดน้อยลงเท่านั้น ฉะนั้นการมีความรู้บริสุทธิ์จึงสามารถเห็นแจ้งในเรื่องความจริงแท้ย่อมทำให้พบกับอิสรภาพอย่างแท้จริง^{๑๐}

โชเพนเฮาเออร์ได้เสนอหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์หรือการเข้าถึงทางแห่งความรอดพ้นจากทุกข์ ซึ่งในที่นี้สรุปได้มี ๒ ประการคือ

๑. การดำเนินชีวิตแบบนักพรตด้วยการสละความต้องการทางโลกแล้วทำให้ความยินดีตายไปและทำให้ความร่าเริงและความดีใจตายตามไปด้วย นั่นคือการทำลายเจตจำนงอันเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ เมื่อมนุษย์หมดสิ้นซึ่งความต้องการและความยึดถือยึดติดในตัวตนแล้วจะเห็นความไม่มีอะไร (nothingness) ซึ่งเป็นความไม่มีอะไรที่ไม่มีอะไรอีกต่อไป โชเพนเฮาเออร์กล่าวว่าชาวพุทธเรียกสภาวะนี้ว่านิพพาน (Nirvana)^{๑๑}

๒. การหลุดพ้นจากความทุกข์ด้วยการอาศัยศิลปะซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ได้สัมผัสกับสุนทรียภาพและทำให้ความรู้สึกไปหลอมรวมเป็นเอกภาพเดียวกับศิลปะได้ในชั่วขณะหนึ่ง และในช่วงที่มนุษย์เพ่งพินิจศิลปะจนเกิดประสบการณ์สุนทรียะนั้นจะเกิดการหยั่งรู้ได้ว่ามนุษย์กับธรรมชาติต่างก็เป็นสิ่งเดียวกัน ภาวะที่มนุษย์ก้าวไปถึงจุดนี้จะทำให้พวกเขาหมดความทุกข์และหมดความปวดร้าวใจได้ในชั่วขณะหนึ่ง การเพ่งพินิจศิลปะอย่างจดจ่อโดยรับรู้ซึ่งความงามหรือรับรู้ซึ่งความกลมกลืนกันของเสียงจิตในขณะนั้น ๆ จะไม่เกิดความอยากได้เพราะตัวตนจะหายไป ทำให้สามารถหยุดยั้งการเกิดขึ้นของ

^๘ Schopenhauer. (1819). *The World as Will and Representation*. Vol. 1. Translated by E.F.J. Payne. p. 398.

^๙ Will Durant. (1961). *The Story of Philosophy*. p. 434.

^{๑๐} *Ibid.* p. 443.

^{๑๑} Schopenhauer. (1844). *The World as Will and Representation*. Vol. 2. Translated by E.F.J. Payne. p. 508.

เจตจำนง และสิ่งที่ถูกรู้ก็ไม่เป็นสิ่งเฉพาะหน่วยแต่จะเป็นมโนคติสากล นั่นคือขณะที่มีการเพ่งพินิจความมั่งคั่งของศิลปะ ตัวตนขณะนั้นจะหายไปทำให้หมดความอยาก หมดความต้องการ หมดความดีนรรและหมดความทุกข์ แต่ถ้าเราหยุดเพ่งพินิจ ความเป็นตัวตนจะกลับมาเป็นปัจเจกบุคคลที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของเจตจำนง ศิลปะในทัศนะของโซเฟนเฮาเออร์จึงมีความยิ่งใหญ่ เพราะทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริงได้และในขณะที่จิตของมนุษย์อยู่กับความมั่งคั่งของศิลปะนั่นเองจิตจะว่างจากความผูกพันและมีความบริสุทธิ์ ในขณะที่จิตของมนุษย์อยู่กับความมั่งคั่งของศิลปะนั่นเองจิตจะว่างจากความผูกพันและมีความบริสุทธิ์ ในขณะที่จิตของมนุษย์อยู่กับความมั่งคั่งของศิลปะนั่นเองจิตจะว่างจากความผูกพันและมีความบริสุทธิ์

อย่างไรก็ตาม โซเฟนเฮาเออร์ยกย่องดนตรีว่าเป็นศิลปะที่ต่างจากศิลปะอื่น ๆ เพราะมีความเป็นตัวของตัวเองเด่นชัดที่สุด ศิลปะแขนงอื่น ๆ เพียงแค่บอกเราให้ทราบถึงวิญญาณศิลปะที่อยู่เบื้องหลังศิลปะ แต่ดนตรีกลับสามารถเจาะลึกเข้าถึงอารมณ์และแสดงออกซึ่งเจตจำนงโดยตรงและนั่นคือเหตุผลที่ทำให้ดนตรีมีพลังเข้มข้นมากกว่าศิลปะในแขนงอื่น ๆ โซเฟนเฮาเออร์จึงเลือกที่จะเล่นดนตรีในยามว่าง โดยเฉพาะฟลูตเป็นเครื่องดนตรีที่เขาชื่นชอบมากที่สุดเขาจึงใช้เวลาว่างทุกวันเป่าฟลูตก่อนออกไปรับประทานอาหารกลางวันนอกบ้านเพื่อผ่อนคลายและลดความดีนรรในจิตใจ

โซเฟนเฮาเออร์คิดว่าศิลปะแม้จะช่วยมนุษย์ในการระงับเจตจำนงแต่ก็ทำได้ชั่วขณะหนึ่ง ซึ่งทำให้ความทุกข์หมดไปในขณะนั้น แต่ความทุกข์มิได้หมดไปอย่างถาวร ดังนั้นมนุษย์จำเป็นที่จะต้องก้าวต่อไปอีกในการที่จะมีความรู้ที่ดับเจตจำนงอย่างถาวร

ถึงกระนั้นศิลปะก็ยังมีผลดีตรงที่ทำให้มนุษย์เห็นความแตกต่างระหว่างจิตในขณะที่กำลังเพ่งพินิจศิลปะซึ่งทำให้มนุษย์พ้นจากอำนาจของเจตจำนง และจิตที่หยุดเพ่งพินิจศิลปะนั้นกลับจะทำให้มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของเจตจำนง ซึ่งมีผลทำให้มนุษย์ต้องเผชิญกับความทุกข์และดีนรรต่อไปใหม่

โซเฟนเฮาเออร์คิดว่าหนทางที่จะทำให้ถึงจุดสิ้นสุดของเจตจำนงไม่ใช่การฆ่าตัวตาย แต่เป็นการใช้ปัญญาหยั่งเห็นความจริงของโลกและสรรพสิ่ง จากนั้นจะต้องปฏิเสธการดีนรรซึ่งเท่ากับปฏิเสธเจตจำนงที่จะมีชีวิต จึงจะทำให้ใจสงบได้และสามารถปล่อยวางไม่มีความยึดถือและหมดความเห็นแก่ตัว ให้กระทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนสามารถดับความดีนรรอย่างสมบูรณ์ ผู้ที่ไม่สามารถดับความดีนรร เมื่อตายไปเจตจำนงที่เป็นปัจเจกนั้นจะไปร่วมกับเจตจำนงใหญ่ที่เป็นพลังมหาศาล แล้วก็ดีนรรต่อไปใหม่ด้วยความทุกข์ทรมาน ผู้ที่หยั่งเห็นความจริงนี้ได้เท่านั้นคือผู้รู้วิธีดับทุกข์อย่างถาวรและเข้าถึงความไม่มีอะไร (สุญวาท)

ดังนั้น จากการศึกษาประวัติชีวิตของโซเฟนเฮาเออร์ทำให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอุปนิสัยสำคัญของเขาในตอนวัยรุ่น สรุปได้มีดังนี้คือ

^{๑๒} Christopher Janaway. (1994). *op. cit.* pp. 5-6.

๑. เป็นคนฉุนเฉียวและเจ้าอารมณ์
๒. เป็นคนเย่อหยิ่งทะนงตน
๓. เป็นคนเชื่อมั่นในตนเอง
๔. เป็นคนทะเยอทะยาน
๕. เป็นคนอยากรู้ อยากเห็น
๖. เป็นคนชอบวิตกกังวล^{๑๓}

ด้วยลักษณะที่กล่าวมานี้ทำให้โซเฟนเฮาเออร์เป็นคนมีอัตราสูงและมักเกิดปัญหากับคนรอบข้าง เขาจึงต้องใช้ชีวิตอยู่ตามลำพัง แต่ด้วยความที่เขาเป็นคนรักสัตว์ เขาจึงเลี้ยงแมวและสุนัขด้วยความใส่ใจ ทำให้เขามีชีวิตที่สงบและไม่โดดเดี่ยวมากนัก

อย่างไรก็ตาม เมื่อโซเฟนเฮาเออร์ออกจากสังคมในช่วงที่อายุได้ ๔๕ ปี คือ ค.ศ. ๑๘๓๓ เขาได้ใช้ชีวิตอย่างสงบและดำเนินชีวิตบนเส้นทางปรัชญาที่เขาเสนอคือปฏิเสธความต้องการและหยุดการดิ้นรนในชีวิต เขาปฏิบัติภารกิจประจำวันซ้ำกันทุกวันอย่างไม่เบื่อหน่าย โดยมีสุนัขพุดเดิลเป็นเพื่อน ซึ่งทำให้เห็นถึงแนวคิดในเรื่องการหลุดพ้นจากทุกข์ที่แฝงอยู่ในการดำเนินชีวิตของเขา ในที่นี้สรุปได้มีดังนี้

๑. เฟ่งพินิจชีวิตจนเห็นแต่ความเป็นมายาที่ปรากฏและเห็นว่าความจริงแท้คือเจตจำนงที่มีอยู่ในโลกและเอกภพ
๒. ดำเนินชีวิตด้วยการมีความรักที่ฝังแน่นในจิตใจ
๓. ดำเนินชีวิตด้วยความเสียสละและไม่เห็นแก่ตัว
๔. ลดความดิ้นรน
๕. ทำวิถีชีวิตในการทำงานให้สมดุลกับวิถีชีวิตในการเพลิดเพลินกับความสุข

สรุป

ดังได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดของโซเฟนเฮาเออร์มีลักษณะแบบอเทวนิยมที่ไม่อ้างอิงถึงพระเจ้าผู้สร้างโลก เขาเชื่อว่าเขาได้พบความเป็นจริงอย่างสมบูรณ์แล้ว และรู้แจ้งชัดถึงโลกที่ปรากฏแก่ตาว่าเป็นเพียงโลกแห่งปรากฏการณ์ เป็นมายาที่ไม่มีความเป็นจริงและมีอยู่โดยถูกรับรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมีอยู่อย่างสัมพันธ์กันภายใต้หลักแห่งเหตุผลที่เพียงพอ มนุษย์ทุกคนมีโครงสร้างและกลไกของจิตแบบเดียวกันคือหลักเหตุผลเพียงพอซึ่งเหมือนกับวัตถุอื่น ๆ ที่อยู่ภายใต้หลักการนี้เช่นกัน มนุษย์จึงสามารถรับรู้โลกได้โดยผ่านร่างกาย และร่างกายนี้ก็สามารถค้นหาความจริงได้ ซึ่งทำให้พบว่า

^{๑๓} Will Durant. (1961). *Op.cit.* pp. 434 – 435.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

วนิดา ข้าเขียว

๖๓

สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเป็นปรากฏการณ์โดยมีเจตจำนงเป็นแก่นแท้ที่อยู่นอกเวลาและอวกาศและอยู่เหนือหลักเหตุผลเพียงพอ แม้แต่ปัญญาของเราที่เป็นตัวผลิตเหตุผลให้กับมนุษย์ก็เป็นสิ่งสร้างของเจตจำนง ดังจะพบได้ว่าแผนการทั้งหลายของมนุษย์ที่วางไว้มักจะถูกล้มโดยเจตจำนง ซึ่งเป็นพลังตาบอดที่ไม่อยู่นิ่งและดิ้นรน การดิ้นรนทำให้เกิดการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง และไม่คงที่คงตัว การดิ้นรนของเจตจำนงเพื่อความมีอยู่นี้เมื่อไปปรากฏอยู่ในสรรพสิ่ง โขเพนเฮาเออร์เรียกพลังนี้ว่า “เจตจำนงที่จะมีชีวิต” ซึ่งทำให้ทุกสิ่งต้องดิ้นรนไปเพื่อความอยู่รอด มนุษย์ สัตว์ พืช รวมไปถึงวัตถุต่าง ๆ ก็ล้วนมีเจตจำนงที่จะมีชีวิต มนุษย์จึงจำเป็นต้องศึกษาพลังดิ้นรนนี้เพื่อจะได้รู้จักควบคุมและรู้จักหยุดการดิ้นรน บุคคลใดก็ตามที่ไม่สามารถควบคุมตนเองและไม่มีความรู้ว่ามีมนุษย์ทุกคนต้องพบกับอุปสรรคตลอดเวลา บุคคลนั้นจะต้องเผชิญกับความโกรธ ความผิดหวังและความทุกข์ระทมด้วยความปวดร้าว จนกระทั่งตกเป็นทาสของความทุกข์เหล่านั้นซึ่งอาจนำไปสู่การฆ่าตัวตาย โขเพนเฮาเออร์คิดว่าเขาได้รู้เรื่องนี้อย่างถ่องแท้แล้ว แต่ผู้ที่ไม่รู้ในเรื่องนี้ย่อมพอใจที่จะดิ้นรนหาความสุข และเมื่อพบกับความสุขมนุษย์ก็ไม่สามารถอดรู้ความสุขให้อยู่กับตนได้นาน ความสุขที่ได้รับจึงอยู่ได้ในช่วงสั้น ๆ แต่ถ้าผู้ใดสามารถอดรู้ความสุขให้อยู่กับตนเองได้นานก็ต้องพบกับอุปสรรคอีกคือความเบื่อหน่ายแล้วก็เกิดความอยากใหม่ต่อไปอีก และจะต้องต่อสู้กับอุปสรรคอีกเพื่อให้ได้มาซึ่งความพอใจ จึงเป็นเช่นนี้เรื่อยไปอย่างไม่วันจบสิ้น ดังนั้นความสุขที่ทุกคนใฝ่หานั้นหาไม่จริงไม่ โขเพนเฮาเออร์เห็นว่าความสุขก็คือ ความทุกข์ที่คนดวงโลกทั้งหลายไปให้คุณค่าในทางบวก ด้วยเหตุนี้แนวคิดของโขเพนเฮาเออร์จึงถูกมองว่าเป็นทุนิยม (pessimism)

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าความสามารถในการหยั่งเห็นพลังตาบอดที่ดิ้นรนนี้เองที่ทำให้โขเพนเฮาเออร์เข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของโลกและมองเห็นความเป็นมายาของสรรพสิ่ง ถึงแม้ว่าเขาจะได้รับความผิดหวังอย่างรุนแรงในชีวิตไม่ว่าจะเป็นความรักของมารดา ความรักของเพื่อนต่างเพศ และความผิดหวังในการทำงาน ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นสาเหตุในการบั่นทอนกำลังใจของเขามาก แต่ด้วยการที่เขาฝึกฝนการใช้ปัญญาจนถึงขั้นลุ่มลึกอันเป็นผลมาจากการฝึกคิดแบบปรัชญามาตั้งแต่วัยรุ่น ประกอบกับการได้อ่านแนวคิดปรัชญาของทางตะวันออก จึงทำให้เขาสามารถบูรณาการแนวคิดของสองซีกโลกได้อย่างลงตัวจนนำไปสู่การค้นพบความรู้ที่ใช้วิธีการเพ่งพินิจซึ่งอยู่เหนือขั้นเหตุผล และทำให้เขาเข้าใจในแก่นแท้ของโลกและชีวิต อีกทั้งยังเห็นแจ้งชัดในสรรพสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏแก่อายตนะของมนุษย์ว่าล้วนเป็นการแสดงออกของเจตจำนงที่เป็นพลังดิ้นรนตลอดเวลา มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากเจตจำนงได้ต่อเมื่อพวกเขาารู้จักปฏิเสธเจตจำนงคือปฏิเสธความต้องการต่าง ๆ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นไปตามเจตจำนง ถ้ามนุษย์มีความรู้เช่นนี้พวกเขาจะไม่ทำอะไรเพื่อสนองความอยากและความต้องการของตนอีกต่อไป และด้วยความคิดเช่นนี้โขเพนเฮาเออร์จึงปลีกตนออกจากมหาวิทยาลัยไปอยู่ที่แฟรงก์เฟิร์ตอัมไมน์ โดยใช้ชีวิตอย่างสงบและทำงานแต่พอเพียง โขเพนเฮาเออร์ได้ใช้ชีวิตในช่วงนี้พิจารณาตนเองและปฏิบัติ

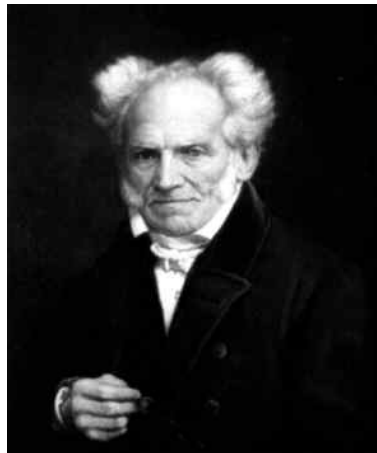

ตนอย่างไม่กระตือรือร้นมากมายนักต่อความทะเยอทะยาน ซึ่งดูเหมือนกับว่าเขาอาจจะกำลังทดลองวิธีปฏิบัติเจตจำนง แต่ถึงกระนั้นมีหลายครั้งที่เขาแสดงออกถึงความกระวนกระวายและความอยากรู้อยู่บ้างด้วยการติดตามผลงานที่เขาส่งไปยังสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ว่ามีการตอบรับจากสังคมมากน้อยเพียงใด เมื่อไม่ได้รับผลตามต้องการเขาไม่ทุกข์ใจอะไรมากนักและยังคงเขียนหนังสือหรือบทความส่งสำนักพิมพ์ต่อไป ในขณะที่เดียวกันโซเพนเฮาเออร์ได้วางแผนชีวิตไว้อย่างเคร่งครัดในแต่ละวัน โดยทำให้วิถีชีวิตในการทำงานกับวิถีชีวิตในการเพลิดเพลินกับความสนุกสนานตัวเกิดการสมดุลงันตอนนั้นปลายชีวิตของเขาจึงเป็นช่วงที่อารมณ์ฝ่ายลบค่อย ๆ ลดน้อยถอยลงไปเรื่อย ๆ จิตใจของเขาจึงมีความสงบมากขึ้น จนกระทั่งเขาได้รับรางวัลจากสมาคมในประเทศนอร์เวย์ ชีวิตของโซเพนเฮาเออร์เริ่มดีขึ้นตามลำดับจนกระทั่งมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก นักเขียนประวัติปรัชญาส่วนมากจึงกล่าวถึงมุมมองของเขาในช่วงนี้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปโดยมองโลกในแง่ดีมากขึ้น ความเหน็ดเหนื่อยที่โซเพนเฮาเออร์ต้องต่อสู้และฝ่าฟันอุปสรรคตลอดมาเริ่มลดน้อยลงเมื่ออายุของเขามากขึ้น กำลังใจและกำลังปัญญาที่เขาใช้อย่างสมดุลงันได้เกิดผลผลิตทางปรัชญาไว้มากมาย สิ่งหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนในชีวิตของเขาคือความไม่ท้อแท้และกำลังใจที่ดิ้นรนต่อสู้กับอุปสรรคโดยใช้ปัญญามากกว่าที่จะคิดสั้นในการฆ่าตัวตาย เมื่อเขาเชื่อว่าเขาหยั่งเห็นความจริงของโลกและชีวิตแล้ว เขาลองปฏิบัติโดยใช้วิธีที่เขาเชื่อว่าเป็นหนทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์นั่นคือการเพ่งพินิจชีวิตและดำเนินชีวิตด้วยการเป็นผู้มีความรักฝังอยู่ในจิตใจและมีความเสียสละแบบไม่เห็นแก่ตัว คุณธรรมเหล่านี้เขาเชื่อว่าจะทำให้เจตจำนงลดการดิ้นรนน้อยลง

หลายคนในสมัยนั้นที่รู้จักโซเพนเฮาเออร์ต่างวิจารณ์กันว่าเขาเป็นคนฉุนเฉียว อวดตาสุง ชอบเสียดสีสังคม แต่นั่นเป็นลักษณะนิสัยที่มีมาตั้งแต่วัยรุ่น ครั้นต่อมาเมื่อเกิดมรสุมของชีวิตที่ทำให้ไม่ได้รับในสิ่งที่สมปรารถนาเขาจึงหยุดดิ้นรนชั่วขณะ เมื่อรู้ว่าตนเองเกือบเป็นโรคประสาท เขายังคงเขียนปรัชญาตามที่เขาเชื่อมั่นและศรัทธาว่าตนเองได้ค้นพบแล้วซึ่งความมีอยู่จริงทางอภิปรัชญาคือเจตจำนงซึ่งเป็นแก่นแท้ของสรรพสิ่ง แนวคิดของเขาจะให้ความจริงแก่เราได้หรือไม่นั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญ เท่ากับการที่เขาต่อสู้ชีวิตและอุปสรรคด้วยความอดทน อันเป็นแบบอย่างที่ดีของบุคคลที่มีชีวิตล้มเหลวหรือไม่ได้รับในสิ่งที่สมปรารถนา แต่ได้ศึกษาหาแนวทางของการเผชิญหน้ากับอุปสรรคต่าง ๆ จนสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้อย่างสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งหนทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ของโซเพนเฮาเออร์มีทั้งวิธีเพ่งพินิจศิลปะ เพื่อเป็นทางผ่านไปสู่ความสงบของจิตใจ และวิธีการเพ่งพินิจชีวิตแล้วสลະความต้องการทางโลกเพื่อให้เจตจำนงสลายไป แต่ไม่ว่าจะเป็นวิธีใดพอลถึงที่สุดแล้ววิธีการเหล่านั้นต้องทำให้มนุษย์เห็นถึงความไม่มีอะไร (nothingness) ด้วยเหตุนี้บุคคลส่วนมากจึงสรุปกันว่าโซเพนเฮาเออร์เป็นพวกสูญนิยม (nihilism) แต่ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้สูญนิยม แต่ไม่ได้ยอมรับวิธีการฆ่าตัวตายว่าเป็นทางออก

ของการหลุดพ้นจากความทุกข์ โชเพนเฮาเออร์ได้เขียนไว้ในบทความที่ว่าด้วยเรื่องความทุกข์ของโลก (On the Suffering of the World) ซึ่งถูกรวบรวมไว้ใน *Parerga and Paralipomena* โดยเขาได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่มนุษย์ทุกคนต้องมีคุณธรรมหลักเมื่ออยู่ท่ามกลางโลกที่เต็มไปด้วยทุกข์นี้ คุณธรรมเหล่านั้นได้แก่ ความอดกลั้น ความอดทน การให้อภัยและความเมตตา แล้วใช้ปัญญาเห็นทุกอย่างว่าเป็นทุกข์จนถึงเห็นความไม่มีอะไรที่มีอยู่ในสรรพสิ่ง บุคคลใดก็ตามที่ทำเช่นนี้ได้ก็เท่ากับว่าผู้นั้นปฏิเสธเจตจำนงจึงดับเจตจำนงได้และไม่มีทุกข์อีกต่อไป^{๑๔}

อาร์ทวร์ โชเพนเฮาเออร์

https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Schopenhauer

^{๑๔} R.J. Hollingdale. (2004). *Op. cit.* pp. 41-50.

บรรณานุกรม

พจมาน บุญไกรศรี. (๒๕๕๖). *ปรัชญาประโลมใจ*. กรุงเทพฯ : เอนไลต์เทน.

Aiken, Henry D. (1962). *The Age of Ideology*. New York: A Mentor Book.

Durant, Will. (2006). *The Story of Philosophy*. New York: Simon & Schuster.

Hollingdale, R.J. (2004). *Arthur Schopenhauer : Essays and Aphorisms*. New York: Penguin Books.

Honderich, Ted. (1995). *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.

Janaway, Christopher. (1994). *Schopenhauer*. Oxford: Oxford University Press.

Schopenhauer, Arthur. (1819, 1844). *The World as Will and Representation*. V1., V2. Translated by E.F.J. Payne. n.p. New York: Dover, 1969.

The Wikimedia Foundation, Inc. Arthur Schopenhauer from Wikipedia, the free encyclopedia https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Schopenhauer

Abstract Schopenhauer's Philosophy on the Way towards Liberation from Suffering.

Wanida Kumkiew

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

Arthur Schopenhauer as the German atheist philosopher can seek relief from suffering by his own philosophical concepts and use wisdom of concentrated life seen as nothingness in the phenomenal things then selfless for desire of the flesh and cultivate the virtues of love to appear in the mind. He believes the will as floundering power that leads to human suffering will be reduced until finally dissipating.

Keywords: the will, the-will-to-live, concentrate, suffering, nothingness

พระเวทในสายตาแห่งพุทธปรัชญา

เดือน คำดี

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

พระเวทคือ ศรุตี เรื่องพรหมัน-อาตมัน เรื่องไตรเพทและเทพเจ้า เรื่องวรรณะ เรื่องกรรม การดำเนินชีวิตตามขั้นตอนของอาศรม การบูชาขัยญ อาตมัน คือวิญญาณในร่างกายแม้ร่างกายแตกดับไป แต่วิญญาณไม่ดับไปด้วย จะออกจากร่างเดิมไปแสวงหาร่างใหม่ วิญญาณนั้นเวียนว่ายไปตามวิถีทางแห่งกรรมและสังสารที่กำหนดไว้ จนกว่าจะหลุดพ้นจากกรรมและสังสาร การศึกษาพระเวท การสวดสรรเสริญเทพเจ้า การบูชาขัยญการบำเพ็ญตบะและหน้าที่ในแต่ละวรรณะเป็นทางนำไปสู่ความเป็นเอกภาพกับพรหมัน พระพุทธเจ้าทรงแสดงทรรศนะปฏิสัมพันธ์ต่อคำสอนในพระเวทที่ว่าด้วยเรื่องต่าง ๆ เหล่านั้น ๔ วิธี ด้วยกัน คือ การปฏิรูปด้วยการอนุโลม เรื่องพรหมณ์ เรื่องวรรณะ การสวดสรรเสริญสังเวทเทพเจ้า เรื่องกรรม และเรื่องเทพเจ้าตามสภาพความเป็นจริงที่สังคมยึดถือปฏิบัติกันอยู่ขณะนั้น แต่เปลี่ยนความหมายใหม่บนพื้นฐานแห่งเหตุผล การปฏิวัติด้วยการปฏิเสธและเปลี่ยนแปลงคำสอน และหลักการปฏิบัติที่ว่าด้วยเรื่องฤกษ์ยาม น้ำศักดิ์สิทธิ์ และเรื่องการบูชาขัยญด้วยการฆ่าสัตว์อื่น บวงสรวงเทพเจ้า เหล่านี้อย่างสิ้นเชิง ด้วยหลักมนุษยธรรม หลักกรรม และการพึ่งตนเอง การประดิษฐานระบอบพรหมจรรย์ขึ้นมาใหม่ด้วยหลักธรรมวินัย การปฏิบัติสุจริตทางกาย วาจา ใจ โดยไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และทำจิตใจให้ผ่องใส ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา การหลีกเลี่ยงจากามสุขัลลิกานุโยคและอัตตภิสมถานุโยคบนพื้นฐานแห่งอริยสังขธรรมไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาทกรรม สังสารวัฏ และนิพพานที่ไม่เคยมีศาสดาใดในโลกค้นพบและประกาศสั่งสอนมาก่อน บูรณาการพุทธบริษัท ๔ เป็นองค์รวมด้วยจริยธรรม บุคคล สิ่งแวดล้อม และสังคม บนฐานสัมมาทิฐิ และอริยมรรค ทรงยกระดับการพัฒนาคูณภาพชีวิตจากปุถุชนสู่อริยบุคคล เป็นเอกภาพในพระรัตนตรัยคือพระพุทธ พระธรรมและพระอริยสงฆ์ อย่างสมดุลง

คำสำคัญ: พระเวท, ปฏิรูป, ปฏิวัติ, ประดิษฐาน, บูรณาการ, อริยสัง ๔

ความนำ

สายธารแห่งความคิดและความเชื่อรวมกันขึ้นเป็นอารยธรรมของมนุษยชาติมีวิวัฒนาการและเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์มาจนถึงทุกวันนี้นับเป็นเวลาประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปีแล้ว แต่ที่ได้วิวัฒนาการในรูปของความเชื่อและเหตุผลนั้น ประมาณ ๕,๐๐๐ ปี ความคิด ความเชื่อ และเหตุผลที่ถือว่าเป็นปรัชญานั้น อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ สาย คือ สายปรัชญาตะวันตกได้เริ่มขึ้นที่กรีกประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว กลายเป็นอู่อารยธรรมของโลกตะวันตก ซึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นปรัชญาสารนิยม ธรรมชาตินิยม และปรัชญาสังคม ในปัจจุบันได้พัฒนาขึ้นเป็นวิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ รวมทั้งเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสังคมมาโดยตลอด ส่วนอีกสายหนึ่ง คือ สายปรัชญาตะวันออกแยกย่อยออกเป็นปรัชญาอินเดียและปรัชญาจีนเริ่มขึ้นตั้งแต่ประมาณ ๕,๐๐๐ ปีมาแล้วได้กลายเป็นอู่อารยธรรมของโลกตะวันออกสายธารแห่งความคิดและความเชื่อที่เป็นระบบปรัชญาอินเดียเริ่มขึ้นจากยุคพระเวทประมาณ ๑,๐๐๐ ปีถึง ๑๐๐ ก่อนพุทธกาล ปรัชญาเหล่านั้นล้วนแต่เป็นเรื่องปฏิสัมพันธ์และปฏิพัฒนาการทางความคิดและความเชื่อของมนุษย์ที่มีอิทธิพลต่อกันอย่างสำคัญ ปรัชญาตะวันตกและปรัชญาตะวันออกทั้ง ๒ สายแม้จะมุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตแต่ก็มีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ปรัชญาตะวันตกมุ่งแสวงหาความจริงหรือข้อเท็จจริงจากโลกภายนอกหรือธรรมชาติแวดล้อมเป็นสำคัญ ส่วนปรัชญาตะวันออกโดยเฉพาะปรัชญาอินเดียมุ่งแสวงหาความจริงหรือสัจจะภายในโดยให้ความสำคัญแก่โลกภายในคือจิตใจ ปรัชญาทั้ง ๒ สาย จึงมีลักษณะต่างกัน โดยที่ปรัชญาตะวันตกมีลักษณะเป็นเรื่องของทรรศนะหรือทฤษฎีว่าด้วยโลกและชีวิต (view of the world and life) ไม่เกี่ยวข้องับศาสนา ส่วนปรัชญาอินเดียเป็นเรื่องวิถีชีวิต (a way of life) ปรัชญาอินเดียทุกระบบเกิดขึ้นเพราะความรู้สึกลึกซึ้งไม่พึงพอใจต่อสภาพที่เป็นอยู่ของชีวิต โดยมองเห็นว่าชีวิตมนุษย์เต็มไปด้วยความทุกข์ชานัน์ปการ และเห็นว่าทางหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงนั้น มีและเป็นไปได้ด้วยวิธีการบำเพ็ญเพียรภายใน คือ สมาธิหรือตบะ หรือวิปัสสนา ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงมีการแสวงหาโมกษะด้วยวิธีเป็นของตนเองซึ่งสัมพันธ์กับศาสนาอย่างแยกไม่ออก ปรัชญาอินเดียแบ่งออกเป็น ๒ ระบบคือ ระบบที่ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อและยอมรับพระเวทว่าเป็น “ศรัติ” จากเทพเจ้าเรียกว่า **อัสติกะ** และอีกระบบหนึ่งที่ปฏิเสธฐานะของพระเวทว่าพระเวทไม่ใช่ศรัติ ปฏิเสธพิธีกรรมบวงสรวงบูชาัญรวมทั้งการปฏิเสธเรื่องวรรณะในคัมภีร์พระเวท ระบบนี้เรียกว่า **นาสติกะ** อย่างไรก็ตาม ปรัชญาอินเดียทุกระบบย่อมได้รับอิทธิพลของพระเวทไม่โดยตรงก็โดยอ้อมทั้งในแง่ยอมรับและปฏิเสธ ทั้งนี้เพราะบริบทเงื่อนไขการอุบัติขึ้นของความคิดและความเชื่อในกาลเวลาในภูมิศาสตร์และบรรยากาศของสังคมอินเดียในยุคนั้น ฉะนั้นปรัชญาอินเดียสายนาสติกะ รวมทั้งพุทธ-ปรัชญาจึงมีเรื่องราวหรือคำสอนและวิถีปฏิบัติในพระเวทปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของตน

บทความนี้ประสงค์ที่จะนำเสนอถึงอิทธิพลคำสอนของพระเวทที่เป็นปฏิสัมพันธ์ต่อกันในพระพุทธศาสนา ในฐานะปรัชญาเพื่อแสดงให้เห็นว่าที่พระพุทธเจ้าทรงมีทรรศนะต่อพระเวทในเรื่องพรหมันก็ดี เรื่องเทพเจ้าก็ดี เรื่องวรรณะก็ดี เรื่องการบูชาโยคีก็ดี เรื่องฤกษ์ยาม และน้ำศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งเรื่องกรรมสังสาร และเรื่องโมกษะนั้นอย่างไร พระพุทธเจ้าใช้หลักการอะไรสำหรับมองไปที่พระเวทและทรงสถาปนาศาสนาของพระองค์ขึ้นได้อย่างไรซึ่งคำสอนต่าง ๆ เหล่านี้มีปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นอันมาก

คัมภีร์พระเวท : บ่อเกิดปรัชญาพราหมณ์-ฮินดู

พระเวท เป็นชื่อคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่เก่าแก่ที่สุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คำว่า “เวท” แปลว่า ความรู้ ซึ่งหมายถึง ความรู้ที่ไม่ได้ขีดเขียนหรือบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้โดยมนุษย์ แต่เป็น “ศรุต” (Revelation) คือ ความรู้ทิพย์ที่ได้ยินได้ฟังมาโดยตรงจากเทพเจ้า เป็นการเปิดเผยของเทพเจ้า โดยผ่านลงมาทางพระฤาษีทั้งหลายผู้ศักดิ์สิทธิ์ พระฤาษีเหล่านั้น เมื่อได้รับมาแล้วก็ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ด้วยการท่องจำปากเปล่า (มุขปาฐะ) และต่อมาพวกพราหมณ์ก็ได้เป็นผู้รับถ่ายทอดจากพระฤาษีอีกต่อหนึ่ง คัมภีร์พระเวทยังมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อเปารุชยะ” หมายถึง สิ่งที่มีได้สร้างหรือประพันธ์ขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ แต่เป็นสิ่งที่เทพเจ้าได้เปิดเผยให้รู้โดยผ่านทางพระฤาษี ๑๐ ตน ได้แก่ ฤาษีอัญฐะ ฤาษีวามกะ ฤาษีวามเทวะ ฤาษีเวสสามิตร ฤาษีมัตคคี ฤาษีอังคีส ฤาษีภารทวาชะ ฤาษีวาเสฏฐะ ฤาษีกัสสปะ และ ฤาษีภคฤ ฤาษีเหล่านี้เป็นปฐมาจารย์และบูรพาจารย์ผู้สอนพระเวทให้แก่พวกพราหมณ์ ซึ่งว่าด้วยสิ่งเป็นจริงสูงสุดคือ พรหมัน และมีทบัญญัติไว้ในคัมภีร์พระเวทว่าพวกพราหมณ์เท่านั้นมีสิทธิ์ที่จะศึกษาคัมภีร์พระเวทได้ ส่วนบุคคลในวรรณะอื่น ๆ ถูกห้ามไม่ให้มีสิทธิ์อ่านศึกษาแม้แต่การแตะต้องพระคัมภีร์เดิมที่คัมภีร์พระเวทมีอยู่เพียงคัมภีร์เดียว คือ ฤคเวท ต่อมาได้มีการแบ่งออกเป็น ๔ คัมภีร์คือ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท และอถรวเวท ตามลำดับดังนี้

๑. ฤคเวท นับเป็นคัมภีร์ที่เก่าที่สุดและสำคัญที่สุดประกอบขึ้นด้วยคำฉันทเป็นบทร้อยกรองเป็นต้นตอของพระเวททั้ง ๓ ที่เหลือ เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ (Hymns) ที่มีชื่อในคัมภีร์นี้ซึ่งประจำอยู่ในธรรมชาติในลักษณะเป็นพหุเทวนิยม (Polytheism) เช่น อินทะ อคนิ สุรยะ วรุณะ วิษณุ ฯลฯ เทพเจ้าเหล่านี้ล้วนปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างอิสระ ไม่ขึ้นแก่กัน ในกาลต่อมาได้มีการลดฐานะของเทพเจ้าบางองค์ลงและยกย่องเทพเจ้าองค์หนึ่งให้เห็นว่าสำคัญทรงอำนาจขึ้นเป็นใหญ่เหนือเทพองค์อื่น ๆ เรียกว่า ลัทธิอติเทวนิยม (Henotheism) คัมภีร์ฤคเวทรวมเป็นหนังสือได้ ๑๐ เล่ม แต่ละเล่มแต่ละสุตะก็ยังมีบทย่อย ๆ ซึ่งเรียกว่า มंत्रะ และยังมีหลาย ๆ มंत्रะรวมกัน

๒. ยชुरเวท เป็นคัมภีร์ที่เนื้อหาส่วนใหญ่่นำมาจากคัมภีร์ฤคเวท และเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นบทประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว โดยมีบทร้อยกรองแทรกเป็นบางตอน คัมภีร์นี้ประกอบด้วยเนื้อหา ๒ ประเภท คือการกำหนดแบบแผนในการทำพิธีบูชาขัณฑ์บวงสรวงต่าง ๆ โดยอ้างอิงข้อความในฤคเวท บางตอนมาประกอบ เช่น กำหนดรูปแบบของโรงประกอบพิธีกรรม แทนบูชา เครื่องสังเวย ประเภทหนึ่ง และอีกประเภทหนึ่งเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับระเบียบวิธีในการประกอบพิธีกรรมบูชาขัณฑ์และบทสวดที่จะปฏิบัติหรือใช้ในพิธีกรรมการบวงสรวงต่าง ๆ

๓. สามเวท เป็นคัมภีร์ที่ใกล้เคียงกับฤคเวทที่สุด เพราะเนื้อหาเกือบทั้งหมดที่ปรากฏในสามเวทนี้นำมาจากคัมภีร์ฤคเวท โดยเฉพาะจากฤคเวทมณฑลที่ ๘ และมณฑลที่ ๙ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “โสม” คือ การบูชาพระอินทร์ด้วยน้ำโสมและขัณฑ์ล่อมเทพเจ้าอื่น ๆ เนื้อหาของสามเวทเป็นเรื่องเกี่ยวกับการร่ายหรือสวดขับร้อง กล่อมเสียงเสนาะ เพื่อให้เทพเจ้าในพิธิบันเทิงพึงพอใจ (คายนตรี) ซึ่งต่างจากฤคเวทที่ตรงที่มีการกำหนดเน้นเสียงหนักเบา หรือทำนองในการสวด เช่น เสียงสูง ต่ำ จังหวะ ตลอดจนการเอื้อนเสียงในเวลาบูชาขัณฑ์ สามเวทประกอบด้วย บทร้อยกรองเป็นคำฉันท์ทั้งสิ้น ๑,๕๔๙ บท ส่วนใหญ่เป็นบทคายนตรีหรือบทขับร้อง

๔. อถรรวเวท เป็นคัมภีร์สุดท้ายในกลุ่มพระเวท ประกอบด้วย บทร้อยกรองประมาณ ๖,๐๐๐ บท มีเนื้อหาเกี่ยวกับไสยศาสตร์ คาถาอาคม และมนต์ขลังศักดิ์สิทธิ์ สำหรับใช้ร่ายแก้เสนียดจัญไร นำสวัสดิมงคลมาสู่ตน เรียก เกษขานี และใช้เพื่อทำลายศัตรูหรือทำให้เกิดผลร้ายแก่ศัตรู เรียก อภิฆาน ตอนแรกไม่ได้รับการยอมรับ แต่ต่อมาก็เป็นที่นับถือว่าเป็นพระเวทที่สี่

คัมภีร์พระเวทเหล่านี้ถือกันมาแต่เดิมว่าเป็น “สังหิตา” คือ เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมไว้ในฐานะคัมภีร์ทางศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องราวที่เกี่ยวกับเทพเจ้าทั้งหลาย และการกระทำพิธีบูชาบวงสรวงต่อเทพเจ้าต่าง ๆ เหล่านั้นด้วย ในสมัยแรก ๆ มีคำเรียกคัมภีร์เหล่านี้ว่า ตริวิทยา หรือไตรเทพ ซึ่งหมายถึง ฤคเวท ยชुरเวท และสามเวท เท่านั้น ต่อมาแม้เมื่อมีอถรรวเวทเกิดขึ้นมาเพิ่มทีหลังแล้วก็ยังคงเรียกว่า ไตรเทพ อยู่อย่างเดิม โดยไม่มีการเปลี่ยนชื่อว่า จตุรเวท แต่อย่างไร นอกจากส่วนที่เรียกว่า สังหิตา คือ ฤคเวท สังหิตา ยชुरเวทสังหิตา สามเวทสังหิตา และอถรรวเวทสังหิตา นี้แล้ว พระเวทยังได้รับการพัฒนามาตามลำดับแยกออกอีกได้ ๔ คัมภีร์หรือ ๔ ตอน ประกอบด้วย

๑. คัมภีร์มันตระ เป็นคัมภีร์บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ ในพิธีกรรม และในวาระต่าง ๆ ประกอบขึ้นเป็นร้อยกรองมีโคลกหรือคาถาต่าง ๆ สำหรับนำไปสวดในยัญพิธีต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในพระเวท

๒. คัมภีร์พราหมณะ เป็นคัมภีร์ประเภทร้อยแก้ว อธิบายความหมายของบทสวดสฤตีเทพเจ้า และอธิบายถึงระเบียบการแบบแผนประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อนในคัมภีร์พระเวท เป็นตอนที่ว่าด้วยข้อห้ามและข้อที่พึงกระทำต่อเทพเจ้า ตลอดจนแบ่งหน้าที่ของพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรม โดยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบการร้ายพระเวทสังหิตา การบูชาัญญุประเภทต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในคัมภีร์พระเวท ฉะนั้นต้องมีพราหมณ์ผู้ทำพิธีกรรม ๔ พวกคือ ๑) พราหมณ์โหตา ทำหน้าที่ร้ายมนตร์ระจากฤคเวทสังหิตาสรรเสริญเทพเจ้า เพื่ออัญเชิญให้มาปรากฏ และเป็นประธานในัญญุพิธี ๒) พราหมณ์อุทคาตา ทำหน้าที่สวดมนตร์ด้วยสำเนียงเสียงเสนาะร้ายสามเวท ทำหน้าที่สวดมนตร์ด้วยสำเนียงเสนาะเพื่อกล่อมเทพเจ้าที่อัญเชิญมาเป็นประธานรับเครื่องบวงสรวงสังเวทในัญญุพิธีให้เกิดความบันเทิง ๓) พราหมณ์อฮวารยู ทำหน้าที่ร้ายยชुरเวท มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรม บวงสรวงเทพเจ้าตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ในคัมภีร์พระเวท และ ๔) พราหมณ์พรหมัน ทำหน้าที่ร้ายอถรวาทและทำหน้าที่ทรงจำคัมภีร์พระเวททั้งหมดให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในพระเวทนั้น รวมทั้งการควบคุมัญญุพิธีให้เป็นไปถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้

๓. คัมภีร์อาร์ณยกะ เป็นคัมภีร์ที่เกิดขึ้นต่อจากพราหมณะ มีเนื้อหาว่าด้วยระเบียบการบำเพ็ญพรตในป่า ว่าด้วยบทเรียนลึกลับและต้องทำการศึกษากันในป่า มิใช่หมู่บ้าน เป็นคัมภีร์ที่ไม่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม แต่กล่าวถึงเรื่องศักดิ์สิทธิ์และมหัศจรรย์ โดยแสดงนัยของปรัชญาและการถือบวช

๔. คัมภีร์อุปนิษท เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยความคตินิกทางด้านปรัชญา หรือนัยหนึ่ง คือ ความนึกคิดเกี่ยวกับจิตวิญญาณหรืออาตมัน เรื่อง พระเป็นเจ้า เรื่องโลก และมนุษย์ เป็นคัมภีร์ที่บรรจุหลักคำสอนที่ลึกซึ้ง เป็นปรัชญาชั้นสูง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เวทานตะ แปลว่า ที่สุดแห่งพระเวท ซึ่งเป็นพัฒนาการขั้นสุดท้ายของคัมภีร์พระเวทนั่นเอง

คัมภีร์เวทานตะ ซึ่งหมายถึงอุปนิษทที่เป็นคำสอนตอนสุดท้ายของพระเวท และเป็นคำพรรณนาของฤาษีมีเนื้อหาเป็นปรัชญาลึกซึ้งว่าด้วย พรหมัน อาตมัน อวิทยา มายา สังสาร โมงกะ และกำเนิดจักรวาล เป็นต้น ซึ่งเป็นการอธิบายข้อความที่คลุมเครือ ยากแก่การเข้าใจในพระเวท นอกจากคัมภีร์ที่เป็น “ศรุติ” ตามที่กล่าวมาแล้วยังมีคัมภีร์ประเภทที่เรียกว่า “สมฤติ” ที่แปลว่า จดจำสืบ ๆ ต่อกันมา ซึ่งเป็นคำสอนของบรรพบุรุษ มี ๒ อย่าง อย่างแรกเรียก “ปุราณ” เป็นคัมภีร์ประเภทกล่าวถึงตำนานเทพเทวฤาษี การสร้างจักรวาลและความเป็นมาของอาทิตย์วงค์และจันทร์วงค์ เป็นคัมภีร์สาธารณะสำหรับคนทั่วไปศึกษาได้ ไม่ห้ามวรรณะทั้งหมด ๑๘ ปุราณะ มีวิษณุปุราณะ ศิวปุราณะ และพรหมปุราณะ เป็นต้น ซึ่งแต่ละปุราณะแตกต่างกันที่เนื้อหาและความสั้นยาวของเรื่อง อย่างที่ ๒ ระดับสุดท้าย คัมภีร์ประเภทที่เรียก “อิติहाส” คือ มหากาพย์มี ๒ เรื่อง ได้แก่ คัมภีร์รามายณะ และคัมภีร์มหาภารตะ

อีกประเภทหนึ่งเรียก “ตันตระ” ว่าด้วยแบบพิธีกรรมและการบูชา ส่วนคัมภีร์ทั้งหลายที่ลงท้ายด้วย “ศาสตร์” เช่น มนุธรรมศาสตร์หรือกามศาสตร์ จัดอยู่ในประเภทสมฤติ คัมภีร์ทุกระดับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ เพราะเกี่ยวเนื่องกับเทพเจ้า ส่วนแรกของชีวิตที่พรหมณ์ต้องศึกษาพระเวทในบ้านครูเรียกว่า พรหมจรยน์ นั้นต้องใช้เวลา ๑ ใน ๔ ของชีวิตอยู่กับครูฟังแต่งงานและอยู่บ้านตนในช่วงที่ ๒ ของชีวิต คัมภีร์เหล่านี้ เกิดหลังพุทธกาลประมาณ ๕๐๐-๑๐๐๐ ปีเนื้อหาสำคัญในคัมภีร์พระเวทที่ประกอบขึ้นจากคัมภีร์ ทั้ง ๔ ตามที่กล่าวมาแล้วเหล่านั้นว่าด้วยเรื่องสำคัญดังนี้

๑. **เรื่องพรหมัน เทพเจ้า และระเบียบจักรวาล** ในคัมภีร์พระเวท พรหมัน ตอนแรก อยู่ในรูปของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ มีกลางวัน กลางคืน พายุ สายฝน เป็นต้น เพราะชาวอินเดีย โบราณใช้ชีวิตอยู่ธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และได้ประสบพบเห็นปรากฏการณ์ทาง ธรรมชาติต่าง ๆ จึงทำให้พวกเขาเกิดความเชื่อว่าสรรพสิ่งที่ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ ที่ล้อมรอบ มนุษย์อยู่นั้นจะต้องมีตัวแทน (agent) ที่มีอำนาจคอยควบคุมอยู่เบื้องหลัง มิฉะนั้นก็เป็นไปไม่ได้เลย ที่ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ดวงอาทิตย์หรือดวงจันทร์จะสามารถโคจรขึ้นและอสดง ตลอดจน สามารถแผ่รังสีที่ร้อนและเย็นทุก ๆ วัน เดือน และปีได้ เมื่อเกิดความเชื่อเช่นนี้ขึ้น ก็จึงทำการบูชา บวงสรวงทุกสิ่งทุกอย่างที่พวกเขาารู้สึกกลัวเกรง หรือเห็นว่าสามารถทำให้เกิดความสวัสดีแก่ตน ดังนั้น ฟาดิน ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ หรือสัตว์ เช่น ม้า วัว ตลอดจนสิ่งที่ตนทำขึ้นเอง เช่น อาวุธ รถศึก เครื่องใช้ใน พิธีกรรมต่าง ๆ จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีเทพสถิตอยู่เบื้องหลังเป็นเชิงพหุเทวนิยม (Polytheism) ควรแก่การเคารพสักการบูชา เทพเจ้าทั้งหลายในคัมภีร์พระเวท นอกจากพัฒนาการขึ้น มาจากพรหมันแล้วยังแบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามความนิยมนับถือ ที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทและ อถรวเวท มี ๓ กลุ่ม คือ ๑) หยุสถานะ (Dyusthana) กลุ่มที่อยู่ในสวรรค์ มี เทยาส์ วรุณะ มิตระ สุรยะ สาวิตรี ปุศัน วิษณุ อาทิตยะ อุษา และอัศวิน เป็นต้น ๒) อันตริกษสถานะ (Antariksasthana) กลุ่มที่อยู่ในบรรยากาศหรือสวรรค์ มี อินทระรุทธะ วายุตะ ประชันยะ อาปาหะ และมาติศวิน เป็นต้น และ ๓) ปถุถิวีสถานะ (Prthivisthana) กลุ่มที่อยู่บนโลก มี ปถุฐวี อัคนี โสมะ พฤทสฺปติ และแม่น้ำต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มมีเทพเจ้าจำนวน ๑๑ องค์เท่ากัน รวมเทพเจ้าทั้งหมด ๓๓ องค์ เรียกว่า พหุเทวนิยม

การสร้างโลก จากคัมภีร์พระเวทนั่นเองกล่าวว่า พระอินทร์เป็นผู้สร้างโลก จักรวาล และ สร้างความเป็นระเบียบขึ้นมาจากกาหลอลหมาน (อัสต) นั้น คือพระอินทร์ได้สร้างสิ่งมีอยู่ (สัต) จากสิ่ง ไม่มีอยู่ (อัสต) จึงทำให้สวรรค์และโลกสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ ในคัมภีร์ฤคเวท มีข้อความตอนหนึ่งว่า “ในเบื้องต้นไม่มี ความไม่มี (อภาวะ) และความมี (ภาวะ) ก็ไม่มี ทั้งไม่มีท้องฟ้า ไม่มีอากาศเบื้องบน

แล้วอะไรเล่าที่ปิดบังสากลโลกอันอุดมนี้ไว้ สากลโลกนี้บรรจุอยู่ในที่ใสอะไรเล่า บรรจุไว้ในอ่างที่มีน้ำลึกหรือ ในขณะที่ยังไม่มีความตาย ไม่มีกลางวัน กลางคืน แสงสว่างหรือความมืด มีแต่พระพรหมทรงหายใจอย่างสงบอยู่ในพระองค์เองไม่มีผู้อื่นนอกจากพระองค์ ทั้งเบื้องบนทั้งถัดไป ครั้นแล้วครั้งแรก ความมืดซึ่งซ่อนอยู่ในความมืด ความมืดซึ่งซ่อนอยู่ในความมืดก็ปรากฏออกมา ต่อมาก็เป็นน้ำไปหมด สิ่งทั้งปวงเป็นความว่างเปล่า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระองค์ทรงอยู่ในความว่างเปล่านั้น ทรงอยู่ในความไม่มีอะไรเราจะบูชาเทพองค์ใดเล่าด้วยการบูชาัญญ ขอให้เราสรรเสริญพระองค์ พระสุพรรณไวคุณฐผู้อุบัติขึ้นในเบื้องต้น พระองค์ผู้เกิดมาเป็นพระผู้เป็นเจ้าของ พระเป็นเจ้าของคนเดียวแห่งสิ่งทั้งปวงที่เกิดขึ้นผู้สร้างโลกสร้างฟ้า ผู้ประทานชีวิต ผู้ประทานพลังกำลังผู้เทพทั้งหลายที่เกิดจากพระองค์พากันบูชา”^๑ และอีกตอนหนึ่งในคัมภีร์ฤคเวท นั้นเองก็กล่าวไว้เป็นคำถามเชิงปรัชญาว่า “ใครรู้จักโลกบ้าง ณ ที่นี้ ใครสามารถป่าวประกาศเรื่องโลกได้บ้าง คือป่าวประกาศบอกว่า โลกเกิดมาจากอะไร และการสร้างสรรค์นี้เกิดมาจากไหน ทวยเทพปรากฏขึ้นมาในตอนหลัง ๆ เท่านั้นเองคือหลังจากสร้างโลกแล้ว ใครเล่าที่ทราบว่าการวิวัฒนาการมาจากอะไร การสร้างสรรค์นี้เกิดมาจากไหน เขาได้สร้างสรรค์มันขึ้นมาหรือมิได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเลย เขาซึ่งเป็นผู้ดูแลโลกนี้ในสวรรค์ชั้นสูงสุด...เขาเท่านั้นที่ทราบ หรือบางทีแม้เขาเองก็ไม่ทราบ”^๒

ในคัมภีร์อุปนิษัท ซึ่งถือว่าเป็นส่วนประกอบตอนที่ ๔ ของคัมภีร์พระเวทกล่าวแสดงลักษณะของอาดมันมาจากพรหมัน ว่าเป็นวิญญานอันบริสุทธิ์ดังนี้ “มันเป็นอาดมัน ฐานะวิญญานบริสุทธิ์ที่มีความรักเป็นสัจจะ ความคิดเป็นสัจจะ แม้แต่ที่นี้ในโลกนี้เสมือนข้าราชการบริพารของพระราชาที่เชื่อฟังคำสั่งของพระราชา ไม่ว่าพระราชาจะประทับอยู่ ณ ที่ใด ข้าราชการบริพารก็จะอยู่ ณ ที่นั้น ไม่ว่าพระองค์จะเสด็จไปแห่งหนตำบลใด ข้าราชการบริพารก็ไปที่นั่นกับพระองค์ ดังนั้น ความรักทั้งหมดที่เป็นสัจจะเชื่อฟังอาดมัน คือพระผู้เป็นเจ้าของ”^๓ ในอีกตอนหนึ่งของคัมภีร์อุปนิษัท ก็กล่าวว่าพรหมันเป็นจิตวิญญานอมตะว่า “มีจิตวิญญานอันยิ่งใหญ่ ซ่อนอยู่ในความเร้นลับของคัมภีร์อุปนิษัทและคัมภีร์พระเวท และพระพรหม พระผู้เป็นเจ้าของทรงเป็นหนึ่งจิตวิญญานอันยิ่งใหญ่ ในฐานะที่เป็นพระผู้สร้างของพระองค์ จิตวิญญานที่ยิ่งใหญ่ ดังกล่าวคือจิตวิญญานของพระผู้เป็นเจ้าของและสามารถเห็นได้โดยปวงเทพและบรรดาฤาษีทั้งหลายในกาลก่อนซึ่งเมื่อได้รวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระองค์จะเป็นอมตะ”^๔ อีกตอนหนึ่งอธิบายพรหมันว่า เป็นองค์แห่งความสุขในชีวิตมนุษย์ว่า “พรหมันเป็นปีติสุข มวลมนุษย์จึงเกิด โดยความปีติสุข

^๑ ฤคเวท.๑๐.๑๒๔

^๒ ฤคเวท.๑๐.๑๒๔

^๓ จัณโทกียะอุปนิษัท, ๘, ๑

^๔ เสวตตวัตรอุปนิษัท V.6

มนุษย์จึงมีชีวิตอยู่ได้ และเพราะมุ่งปิติสุขมวลมนุษยจึงกลับมา”^๕ และอีกตอนหนึ่งในคัมภีร์อุปนิษัท ก็กล่าวว่า เป็นอิตตาที่ปราศจากบาป “ขณะนี้อิตตาเป็นสะพาน เป็นเขตแบ่งแยกโลกไปอีกส่วนหนึ่งเป็น วันและคืน แม้ความแก่ ความตาย ความทุกข์ กุศลกรรม หรือ อกุศลกรรม ไม่สามารถผ่านสะพานนั้น ไปได้ เนื่องจากโลกแห่งพรหมันเป็นแดนที่ปราศจากบาป ดังนั้น บาปทั้งปวงจึงล่าถอยออกจากโลกแห่ง พรหมัน”^๖ ใน **คัมภีร์อุปนิษัท** ตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่าผู้รู้จักพรหมันแล้วจะได้รับพลังอยู่เหนือการเกิดตายว่า “ผู้รู้จัก พรหมัน จะเป็นอิสระหมดสิ้นแห่งกองทุกข์ ปราศจากการเกิดและความตาย เมื่อเขาได้มารวมอยู่ในพระผู้เป็นเจ้าของเขาจะอยู่ในสภาวะเหนือสภาวะของโลกที่เป็นรูปกายอันเป็นโลกที่สาม ซึ่งเป็นโลกแห่ง พระผู้เป็นเจ้าของเขา เป็นสถานที่ที่เป็นพลังของพระผู้เป็นเจ้าของเขาและเขาจะได้รับพลังจากพระผู้เป็นเจ้าของเขา เพราะเขา ได้เข้ามารวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระผู้เป็นเจ้าของเขา”^๗ จากข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า **คัมภีร์พระเวท** สอนว่ามีอิตตาสูงสุดคือพรหมัน (God) ในเชิงวัตถุวิสัยแสดงตนออกมาเป็นเทพเจ้าและสรรพสิ่ง ในจักรวาลทั้งหมด ดังนั้น พรหมันจึงเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งรวมทั้งโลกและชีวิต และรวมทั้งเทพเจ้า ทั้งปวงในเชิงอัตวิสัย **คัมภีร์พระเวท** กล่าวถึงเทพเจ้าในลักษณะที่เป็นพหุนิยม ประจําธรรมชาติต่าง ๆ และว่าด้วยวิวัฒนาการของเทพเจ้าจากพหุนิยมเป็นเอกเทวนิยม (monotheism) ตามลำดับ คือ จาก พระปชาบดีหรือพระพรหม มีลักษณะเป็นเอกนิยม (Monism) พัฒนาการในเชิงปรัชญาเป็นการอธิบาย ให้เห็นสรรพสิ่งรวมเป็นหนึ่งเดียวกันในเทพเจ้า เป็นตอนสุดท้าย ซึ่งว่าด้วยเทพเจ้าที่เรียกว่า **พระพรหม** ทรงแทรกซึมอยู่ในทุกสิ่ง พระองค์เดียวที่เรียกว่า “**โอม**” และเป็นอมตะ ที่ต้องกราบไหว้บูชาเป็น นิตยนิรันดร ใน**คัมภีร์อุปนิษัท** นั้นเองกล่าวว่า พรหมัน-อาตมัน คือ อันติมสัจ ความเป็นจริงสูงสุด (Ultimate Reality) เป็นสิ่งเดียวกันแต่มองจากแงที่ต่างกัน กล่าวคือมองจากแงวัตถุวิสัยหรือในฐานะ สิ่งที่ถูกรู้เรียกว่า **พรหมัน** มองในแง่อัตวิสัยหรือในฐานะผู้รู้ เรียกว่า **อาตมัน** คำทั้งสองนี้หมายถึง สิ่งเดียวกัน คือความเป็นจริงสูงสุดได้แก่ พรหมัน ซึ่งสำแดงตนออกมาเป็นผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ใน ขณะเดียวกันก็อยู่เหนือทั้ง ๒ อย่าง ดังคำว่า “**ตต ตวัม อสิ**” แปลว่า “ท่าน คือพรหมัน” และคำว่า “**สตัด จิต อานันตะ**” ซึ่งอธิบายว่า ๑) สตัด แสดงให้เห็นภววิสัย (Existence) ของพรหมันว่า ภาวะมีอยู่ นิรันดร เพราะพระองค์ ทรงมีอยู่ตลอดไป และไม่มีกาลทั้งสาม คือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ขัดขวางได้ ๒) จิต มีอยู่ในฐานะเป็นจิตบริสุทธิ์ (pure consciousness) เพราะพระองค์ทรงมีปัญญาสุดยอด ให้ปัญญา แก่วิญญูณทั้งปวง และทำให้วิญญูณเหล่านั้นแยกความจริงจากความไม่จริงได้ และ ๓) อานันตะ

^๕ ไตตริยาอุปนิษัท ๑๑.๑-๖

^๖ จัณโฑกียะอุปนิษัท, V111.4,7

^๗ เสวตตฉัตร์อุปนิษัท, ๑.๑๑

ความสุขสูงสุดเป็นนิรามิสสุข (bliss) เพราะพรหมัน เป็นตัวความสุข ผู้ที่พระองค์ทรงเลือกแล้วทั้งหมด
เสวยสุขในพระองค์ และพระองค์ให้พรแก่สรรพสัตว์

เดิมทีเดียว **พรหมัน** หมายถึง บทสวดและการบูชาขัณฑ์หรือขัณฑ์พิธี ต่อมาความหมายเปลี่ยนไป
กลายเป็นผู้สวดสรรเสริญเทพเจ้า แต่ในที่สุดก็หมายถึงความเป็นจริงสูงสุด หรืออันติมสัง ซึ่งได้วิวัฒนาการ
ออกมาเป็นโลกและชีวิตรวมทั้งสรรพสิ่งในจักรวาล ดังนั้น ในปัจจุบันคำว่า พรหมัน จึงมีหมายถึงสิ่งที่เป็น
เป็นมูลการณ์ของสรรพสิ่ง ซึ่งใน**คัมภีร์อุปนิษัต**ได้แสดงถึงวิวัฒนาการแห่งธาตุต่างๆ ไว้ว่า “จากพรหมัน
เกิดเป็นอากาศ (Ether) จากอากาศเกิดมีลม จากลมเกิดมีไฟ เกิดมีน้ำ จากน้ำเกิดมีดิน และจากดิน
เกิดมีพืชพรรณธัญญาหารต่าง ๆ และอีกทฤษฎีหนึ่ง ที่เรียกว่า โภคะ อธิบายวิวัฒนาการ ๕ ชั้นของ
พรหมันว่า ชั้นที่ ๑ เป็นร่างกายหรือวัตถุ (อันนมยโภคะ) ชั้นที่ ๒ เป็นชีวิตหรือลมปราณ (ปราณมยโภคะ)
ชั้นที่ ๓ เป็นจิต (มโนมยโภคะ) ชั้นที่ ๔ เป็นสัมผัสขัณฑ์ (วิชญาณมยโภคะ) และชั้นที่ ๕ เป็นนิรามิสสุข
(อานันทมยโภคะ)” ซึ่งเป็นที่ดับสูญไปแห่งไตรภาวะ คือ ผู้รู้ สิ่งที่ถูกรับรู้ และไม่มีทั้งทวิภาวะ (duality)
ของจิตและวัตถุ และของพหุภาวะ (Plurality) ของสรรพสิ่ง คงมีแต่ความเป็นเอกภาพหรือความเป็นหนึ่ง
(unity) อันไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภาวะแห่งอานันทมยโภคะนี้ ก็คือภาวะแห่งพรหมันหรือพระพรหม
นั่นเอง ต่อมาภายหลัง พระพรหม ได้พัฒนาออกเป็นเทพเจ้า ๓ องค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ และ
พระศิวะ รวมเรียกว่า ตริมูรติ มีคำอธิบายว่า ที่เรียกว่า พระพรหม เพราะสร้างโลกทั้งปวง ที่เรียกว่า
วิษณุ ก็เพราะทรงแผ่อยู่ทั่วไป ที่เรียกว่า ศิวะ เพราะทรงให้รางวัลแก่ผู้ทำความดี

การบูชาเทพเจ้า ส่วนการบูชาขัณฑ์และสรรเสริญเทพเจ้าในพิธีต่าง ๆ นั้น มีข้อความบางตอน
ในพระเวทที่อาจแสดงไว้ ดังเช่น คำสวดสรรเสริญอัคนีเทพ เทพเจ้าแห่งไฟ อินทระ เทพเจ้าแห่งสงคราม
ทั้งนี้เนื่องจากพวกอารยันเชื่อว่า อัคนีเทพมี ๓ รูป คือ ในโลกมีรูปเป็นไฟ ในบรรยากาศมีรูปเป็น
แสงสว่างและในสวรรค์มีรูปเป็นดวงอาทิตย์ ดังนั้นหน้าที่ของอัคนีเทพในฐานะที่เป็นไฟสำหรับบูชาขัณฑ์
ของพราหมณ์ จึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าต่าง ๆ ในสรวงสวรรค์ ทรงถือเอา
สิ่งของที่พราหมณ์เทลงในไฟเพื่อถวายเทพเจ้า มีคุณอนอกอนันต์แก่มนุษย์ เพราะให้ทั้งแสงสว่างและ
ความอบอุ่นแก่โลกทรงเป็นเทพที่นำขัณฑ์กรรมไปสู่พระสุพรรณไวคุณฐ์จึงได้กล่าวสรรเสริญว่า “ที่เรียก
พระองค์ว่า อัคนี เพราะพระองค์ทรงรุ่งเรืองสว่างใสในพระองค์ ที่เรียกว่า มนุ เพราะพระองค์มีความรู้
อย่างมนุษย์ที่เรียกว่า อินทระ เพราะทรงปกป้องสรรพสัตว์และทรงเป็นเจ้าของเจ้าทั้งปวง ที่เรียกว่า ปราณ
เพราะพระองค์ทรงเป็นบ่อเกิดของชีวิตทุกชีวิต และที่เรียกว่า พรหมัน เพราะพระองค์ทรงเป็นหลักแผ่
ทั่วไปในสกลจักรวาล”^๘

^๘ ไตรยอุปนิษัต ๒.๑.๖

^๙ มนุ.๑.๒๘

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

อีกตอนหนึ่งว่า “ข้าฯ ขอสรรเสริญอัคนีเทพฤาษีวิเศษ ผู้เป็นเทพเจ้าแห่งยัญพิธี ผู้ทรงเวทมนต์ ความอบอุ่น เทพเจ้าแห่งความมั่งคั่ง พระองค์ทรงพาเทพอื่น ๆ มาชุมนุม ณ ที่นี้ ข้าแต่อัคนีเทพผู้ทรง ความกรุณา ขอยัญพิธีอันดีเลิศที่พระองค์ช่วยให้ได้รับได้เพื่อแผ่ไปยังเทพเจ้าทั้งหลาย ขออัคนีเทพ ฤๅษี ผู้สุขุมคัมภีรภาพ องค์แห่งสัจจะ องค์แห่งความรุ่งเรืองเหนือสิ่งอื่นใดเสด็จมาในพิธีแห่งนี้พร้อมกับเทพ เหล่าอื่น พรใด ๆ ที่พระองค์ประทานแก่ข้าฯ ผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระองค์ล้วนเป็นส่งจริงแท้สำหรับข้าฯ ข้าแต่อัคนีเทพ ผู้ขจัดความมืด ปวงข้าฯ มาชุมนุมสรรเสริญแสดงความเคารพในพระองค์ผู้เป็นราชัน แห่งยัญพิธี ผู้ผูกดวงแห่งธรรมผู้มีรัศมีอันเจิดจ้า ข้าแต่อัคนีเทพ ขอพระองค์ได้ทรงอยู่ใกล้ชิดกับพวกข้าฯ เหมือนพ่ออยู่ใกล้ลูก เพื่อความสมบูรณ์มั่งคั่งแห่งยัญพิธีของปวงข้าเทอญฯ”^{๑๐} สำหรับพระอินทร์ พวก อารยันเชื่อว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าแห่งนักรบ เจ้าแห่งสงคราม เทพเจ้าแห่งสายฟ้า แกว่งอาวุธที่เรียกว่า วัชระ ทรงทำลายล้างปีศาจแห่งฝนแล้งและความมืด ทรงป่าวประกาศบอกให้ฝนตกเพื่อชุบชีวิตประชาสัตว์ ในโลก ในคัมภีร์ฤคเวทตอนหนึ่งกล่าวสรรเสริญพระอินทร์ เมื่อพระอินทร์ทรงแกว่งสายฟ้าได้ทรงฆ่า พญานาค ทรงปล่อยน้ำให้ไหลและทรงทำให้ข้าง ๆ ภูเขาแยกออกจากกันว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงประหาร พญานาคที่นอนเหยียดยาวอยู่บนภูเขา ทวีขตาร ได้ทำรูปพระองค์เป็นรูปสายฟ้าคำราม น้ำได้ไหลหลัง ตรงไปสู่มหาสมุทรเสียงกึกก้องคล้ายเสียงร้องของแม่โค เพื่อแสดงให้เห็นอำนาจที่เข้มแข็งของพระองค์ พระองค์ก็ทรงเรียกน้ำโสมจาก “กทรุกส” ทั้งสาม ทรงดื่มโสมที่กลืนแล้ว เทพเจ้าผู้ทรงมหากุณาก็หยิบ สายฟ้า พระองค์ได้ทรงประหารพญานาคที่เกิดมาเป็นตัวแรก ข้าแต่พระอินทร์ เมื่อพระองค์ได้ทรง ประหารพญานาคที่เกิดมาเป็นตัวแรก และทรงมีอำนาจเหนือมาयाของพวกมาयाกรทั้งหลายในขณะที่ เดียวกันนั้นเองก็ทรงนำเอาดวงอาทิตย์ สวรรค์ แลอรุณมาให้ นับแต่นั้นมา พระองค์ก็ได้ทรงพบข้าศึก อีกเลย...พระอินทร์แกว่งสายฟ้าอยู่ในมือ เป็นใหญ่เหนือสิ่งที่เคลื่อนไหวและสิ่งที่หยุดนิ่ง เป็นใหญ่เหนือ สิ่งที่รักสันติและสิ่งที่มิใช่เขา พระอินทร์เท่านั้นที่ปกครองเผ่าชนต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นราชาของชนเผ่าต่าง ๆ เหล่านั้น พระอินทร์ทรงล้อมรอบเผ่าชนเหล่านั้นไว้ด้วยวงล้อมรอบสี่ล้อมรอบนั้น”^{๑๑} พระอินทร์โปรดการ เสวยน้ำจันทน์ พราหมณ์จึงสวดสรรเสริญแสดงธรรมชาติของพระอินทร์ว่า “เหมือนพายุร้าย น้ำโสมได้ปลุก ข้าให้ตื่นขึ้น เป็นเพราะข้าได้ดื่มน้ำโสม เหมือนราชรถที่ถูกม้าอุคตระชาไปข้างหน้า น้ำโสมช่วยปลุกข้า ให้ตื่นขึ้น เป็นเพราะข้าได้ดื่มน้ำโสมเหมือนแม่วัวย่อตัวลงหาลูกวัว การสรรเสริญมาสู่ข้าเป็นเพราะข้า ได้ดื่มน้ำโสม การสรรเสริญมาสู่หัวใจข้า ดังช่างไม้ตัดไม้ทำที่นั่งราชรถอย่างตั้งใจ เป็นเพราะข้าได้ดื่มน้ำโสม คนทั้งเผ่านี้ไม่เป็นแม่ผิงรุลีในนัยน์ตาของข้า เป็นเพราะข้าได้ดื่มน้ำโสม สรรวงสวรรค์และโลกนี้ไม่ได้แม้ครึ่ง

^{๑๐} ฤคเวท.๑.๑

^{๑๑} ฤคเวท.๑.๓๒

หนึ่งของตัวข้า เป็นเพราะข้าได้ดื่มน้ำโสม ข้าอยู่เหนือฟ้าและเหนือโลก เป็นเพราะข้าได้ดื่มน้ำโสม ข้าจะจับโลกนี้พลิกเล่น แล้ววางไว้ตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้าง เป็นเพราะข้าได้ดื่มน้ำโสม”^{๑๒} ดังนั้น พิธีถวายน้ำโสม แต่พระอินทร์จึงสำคัญมากจะขาดเสียมิได้

ส่วนวรรณเทพนั้น เนื่องจากวรรณเทพเป็นผู้บริหารกฎจักรวาลทำพฤติกรรมทั้งปวงในจักรวาลให้ดำเนินเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ทรงขยายโลกนี้ออกไปทำให้ดวงอาทิตย์เคลื่อนคล้อยไปได้ ทรงหลั่งฝนลงมาทรงเป็นใหญ่เหนือศีลธรรมของมนุษยชาติ ควบคุมธรรมชาติไม่ให้มีการละเมิดกฎจักรวาลและกฎของมนุษย์ใด ๆ ใน**ฤคเวท** มีบทสวดสรรเสริญว่า “พระวรรณเทพขยายอากาศขึ้นไปเหนือห่มไม้ได้ประทานความเข้มแข็งให้แก่ม้า ประทานนมให้แก่แม่วัว ประทานกำลังให้แก่หัวใจ ประทานไฟให้แก่น้ำ ประทานดวงอาทิตย์ให้แก่สวรรค์ และประทานน้ำโสมให้แก่ภูเขา ทรงทำให้สวรรค์และโลกมีความชุ่มชื้น ประทานฝนให้หลั่งลงมาทำให้ข้าวกล้าในนาสดชื่นอยู่ จงสาธยายบทสวด (พรหมัน) ที่ทำให้บริสุทธิ์และนำขนลูกถวายแต่เทพผู้ยิ่งใหญ่ จงทำตัวให้เป็นที่โปรดปรานของวรรณเทพผู้รุ่งเรืองเถิด”^{๑๓}

๒. เรื่องวาระในคัมภีร์พระเวท ได้กล่าวถึงวาระคือการแบ่งชั้นของบุคคลในสังคมออกเป็น ๔ วาระเพื่อทำหน้าที่ให้โลกเจริญและหมุนไปได้ และเพื่อให้สังคมพัฒนาไปดีที่สุด สังคมต้องประกอบด้วยวาระทั้งสิ้น บุคคลในแต่ละวาระซึ่งมาจากพระพรหมย่อมเหมาะสมแก่ฐานะของตนและต้องอยู่ในฐานะเช่นนั้นตามความประสงค์ของพระเจ้าผู้สร้าง ดังใน**คัมภีร์ฤคเวท** ได้กล่าวไว้ว่า “ปุรุषะ (พ่อเกิดของจักรวาล) มีพันเศียร พันตา พันเท้าซึ่งแทรกซึมอยู่ทั่วไปในโลกทุกแห่งทุกมุม นั้นยังคงขยายนิ้วทั้งสิบไปเหนือโลกอยู่ ปุรุषะเท่านั้นเป็นสิ่งที่หมดนี้คือเป็นสิ่งที่มิเป็นมาแล้วและสิ่งที่กำลังจะมีเป็นต่อไป อนึ่ง ปุรุषะเป็นเจ้าของอมฤตภาพ และเป็นใหญ่เหนือสิ่งที่เจริญเติบโตขึ้นมาเพราะอาหาร สรรพสัตว์ทั้งปวงประกอบขึ้นเป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของปุรุषะเท่านั้น อีกสามเสี้ยวเป็นอมรต้อยอยู่ในสรวงสวรรค์...เมื่อเทพแบ่งปุรุषะออกไปนั้นได้จัดแจงให้ปุรุषะมีส่วนต่าง ๆ มากน้อยเท่าใด อะไรที่เกิดจากปากของปุรุषะ อะไรที่เกิดจากแขนของปุรุषะ ต้นขาทั้งสองของปุรุषะเรียกว่าอะไร และเท้าทั้งสองของปุรุषะเรียกกันว่าอะไร ปากของปุรุषะได้กลายเป็นพราหมณ์ แขนทั้งสองได้กลายเป็นราชันย์ ขาทั้งสองได้เป็นไวศยะ พวกศูทรเกิดจากเท้าทั้งสอง พระจันทร์เกิดจากจิต พระอาทิตย์เกิดจากนัยน์ตาทั้งสอง พระอินทร์และพระอัคนีเกิดจากปาก ลม (วายุ) เกิดจากลมหายใจ (ปราณ) บรรยากาศได้ถูกสร้างขึ้นมาจากสะดือ สวรรค์เกิดจากศีรษะ โลกเกิดจากเท้าทั้งสองและทิศใหญ่ทั้งสี่เกิดจากหู ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงได้บันดาลให้

^{๑๒} ฤคเวท.๑๕:๑๑๙.๒-๙

^{๑๓} ฤคเวท ๕.๘๕

เกิดเป็นโลกต่าง ๆ ขึ้นมา”^{๑๔} วรรณะทั้งสี่เป็นสิ่งติดตัวมาแต่กำเนิด ในคัมภีร์**มนุธรรมศาสตร์**จึงอธิบายว่า เพื่อยังโลกให้เจริญ พระพรหม ทรงรังสรรค์พรหมณ์ กษัตริย์ ไวศยะ และศูทรขึ้นจากพระโอษฐ์ พระพาหา พระเพลลา และพระบาท พรหมณ์ กษัตริย์ และไวศยะเหล่านี้คือวรรณะทั้งสาม อันเป็นทิวชาติ ส่วนวรรณะที่ ๔ คือ ศูทร เป็นผู้เกิดครั้งเดียว และในคัมภีร์**ฤคเวท** กล่าวถึงหน้าที่ของบุคคลในแต่วรรณะไว้ว่า “เพื่อจะรักษาสิ่งสร้างทั้งปวงพระผู้ทรงรังสรรค์มีอันรุ่งเรือง จึงให้มีหน้าที่เฉพาะแก่ผู้อุบัติขึ้นมาจากพระโอษฐ์ พระพาหา พระเพลลา และพระบาทนั้น พรหมณ์ทรงมีโองการให้สอน ศึกษา บูชายัญ และบูชา เพื่อคนเหล่านี้ ให้และรับทาน ป้อนกันประชาชน บริจาคทาน บูชายัญ ศึกษา และละความผูกพันจากวัตถุแห่งผัสสะ เป็นต้น คือหน้าที่ของกษัตริย์ เลี้ยงปศุสัตว์ บริจาคทาน บูชายัญ ศึกษา คำขาย ออกเงินกู้ และทำสิกรรม คือหน้าที่ของไวศยะ ทำหน้าที่ประการเดียวอันพระผู้เป็นเจ้าของทรงมอบแก่ศูทรคือรับใช้ชนทั้งสามพวกนั้นโดยเต็มอกเต็มใจ”^{๑๕} ซึ่งอาจขยายความได้ดังนี้

๒.๑ วรรณะพรหมณ์ คือ พวกเขาทำหน้าที่ศึกษา ทรงจำ และสืบต่อคัมภีร์พระเวท เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาสำหรับวรรณะอื่น ๆ ทุกวรรณะ วรรณะพรหมณ์เกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม วรรณะพรหมณ์เป็นวรรณะที่มีเอกสิทธิ์ ได้รับการยกย่องสูงสุดว่าเป็นวรรณะที่ประเสริฐและศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในวรรณะทั้งหมด ในคัมภีร์**มนุธรรมศาสตร์**กล่าวว่า “ส่วนที่ถือว่าบริสุทธิ์กว่าแห่งมนุษย์ได้แก่ส่วนเหนือสะดือขึ้นไป ดังนั้น พระผู้ทรงมีสภาวะเองย่อมตรัสว่า ส่วนอันบริสุทธิ์ที่สุดแห่งมนุษย์คือปาก โดยเหตุที่อุบัติขึ้นจากส่วนอันดีเลิศ โดยเหตุที่อุบัติขึ้นก่อนโดยเหตุที่เป็นผู้ทรงพระเวท พรหมณ์จึงนับว่ามีสิทธิ์เป็นนายของสิ่งสร้างทั้งปวง การอุบัติขึ้นแห่งพรหมณ์คือการอุบัติอันนิรันดร์แห่งธรรมะ เหตุเพราะพรหมณ์มีอยู่ก็เพื่อธรรมะ และเพื่อความคงอยู่แห่งพระเวท พรหมณ์อุบัติขึ้นสูงกว่าโลก เป็นนายของสิ่งทั้งปวงเป็นผู้รักษาสมบัติคือธรรมะ เหตุนี้สิ่งทั้งปวงในจักรวาลจึงเป็นสมบัติของพรหมณ์ เพราะพรหมณ์ชื่อว่ามีสิทธิ์เหนือสิ่งทั้งปวงเหล่านี้โดยฐานะและการเกิดอันสูงส่ง พรหมณ์จึงเป็นผู้กินของของตนเอง สวมใส่ของของตนเอง และให้ของของตนเอง โดยอาศัยความกรุณาแห่งพรหมณ์ คนเหล่านี้จึงมีความรื่นเริง” และใน**มนุธรรมศาสตร์**นั่นเองได้แสดงให้เห็นว่า วรรณะพรหมณ์ประเสริฐกว่าวรรณะอื่นทั้งหมด แม้วรรณะกษัตริย์ก็ไม่อาจที่จะทำให้พรหมณ์โกรธเคืองได้ เพราะพรหมณ์เป็นวรรณะสูงเกิดจากลมปากของพระพรหมโดยกำเนิด ดังข้อความว่า “แม้ตกอยู่ในความเดือดร้อนแสนสาหัส พระราชาก็ไม่พึงทำให้พรหมณ์โกรธ เพราะเมื่อพรหมณ์โกรธแล้วย่อมจะทำลายพระราชาได้ด้วยบริวาร กำล้างและอุปกรณ์ทั้งหลาย เนื่องจากกษัตริย์อุบัติขึ้นจากพรหมณ์ พรหมณ์เท่านั้นที่ควรอยู่เหนือกษัตริย์

^{๑๔} ฤคเวท.๑๐.๙๐

^{๑๕} ฤคเวท.๑๐.๙๐ ๑๒

ในกาลทุกเมื่อที่กษัตริย์ทำการโอหังต่อพราหมณ์” และอีกตอนหนึ่งว่า “ไม่ว่าจะฉลาดหรือไม่ฉลาด พราหมณ์ก็คงสภาวะอันศักดิ์สิทธิ์ ดังไฟมีความศักดิ์สิทธิ์เสมอ ไม่ว่าจะใช้บูชาอยู่หรือไม่ก็ตาม” ใน **ทิมิกายมทวารรศพระไตรปิฎก เล่มที่ ๙** กล่าวว่า โสณพราหมณ์ตอบคำถามพระพุทธเจ้าที่ตรัสถามว่า พราหมณ์มีคุณสมบัติอย่างไร ตอบว่ามี ๕ อย่าง คือ ๑) มีชาติดีได้แก่เกิดจากบิดามารดาเป็นพราหมณ์ สืบสายมา ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ๒) ท่องจำมนต์ในพระเวท ๓) มีรูปงาม ๔) มีศีล และ ๕) เป็นผู้เฉลียวฉลาด มีปัญญารอบรู้ในพระเวท เพราะถือกำเนิดจากอวัยวะเบื้องสูงของพระพรหมจึงเป็นกำเนิดสูงสุดมีอาชีพ ๖ อย่าง คือ การสั่งสอนพระเวท ปฏิบัติตามพระเวท บูชาด้วยตนเอง บูชาด้วยแทนผู้อื่น รับทาน และให้ทาน

๒.๒ วรรณะกษัตริย์ คือ วรรณะนักรบ ทำหน้าที่ปกครองและทำศึกสงครามขยายขอบเขต หรือป้องกันเขตแดนเวลาถูกข้าศึกภายนอกรุกราน วรรณะกษัตริย์เกิดจากพระพาทาหรือแขนของ พระพรหมใน **มนุธรรมศาสตร์** ได้กำหนดธรรมะหรือหน้าที่ของกษัตริย์ไว้ว่า “พระราชาก็ศึกษาไตรเพท จากผู้รู้ไตรเพทรู้ศาสตร์ว่าด้วยนโยบาย ธรรม และตัวตน ส่วนกิจการอื่น ๆ ทรงศึกษาจากประชาชน” เนื่องจากพระราชาทรงมีฐานะสูงส่งมีธรรมชาติเป็นทั้งเทพและเมืองค์ประกอบความเป็นเทพอยู่ในพระองค์ และมีหน้าที่เป็นกฎแฝงอยู่ในพระองค์ ดังข้อความที่ว่า “มีหน้าที่ในการศึกสงคราม การรบปกป้องเขตแดน และกรณแก่ประชาชนในแว่นแคว้นของพระองค์” ใน **คัมภีร์ภควัทคีตา** กล่าวถึงลักษณะของกษัตริย์ไว้ ตอนหนึ่งว่า “กษัตริย์เมื่อพระองค์คือพระอัครีและพระพายพระองค์คือพระอาทิตย์ และพระจันทร์คือ ราชาแห่งความยุติธรรม พระองค์คือท้าวฤเวร คือพระวรุณ คือพระเกรียงไกรแห่งอินทเทพ แม้ทรง พระเยาว์ พระราชามีใครจักดูหมิ่นว่าเป็นปุถุชนเหตุเพราะพระองค์คือเทวาอำนาจ ที่อยู่ในมนุษย์รูป พระราชาก็ยังความเจริญรุ่งเรืองและมีความประเสริฐแห่ง อินทร อรรกะ วายุ ยม จันทร อัครี และ ปฤถิวี องค์อินทเทพประทานฝนแก่มนุษย์ตลอด ๔ เดือน แห่งฤดูฝน ฉะนั้นใด พระราชาก็ปฏิบัติกฎแห่ง อินทรโดยแผ่พระกรุณาแก่ประชาชนในแว่นแคว้นของพระองค์อย่างทั่วถึงเมื่อถูกทำร้ายจากกษัตริย์ ที่เท่าเทียมกัน ที่มีอำนาจมากกว่าหรือที่มีอำนาจน้อยกว่าก็ตาม ต้องคุ้มครองพลเมืองของพระองค์ และ ต้องรำลึกถึงหน้าที่แห่งวรรณะกษัตริย์ ย่อมไม่หนีเข้าศึก กษัตริย์มุ่งประหัตประหารกัน ต่อสู้อย่างสุดกำลัง โดยไม่ถอยหนี ย่อมไปสวรรคต ทรงเป็นกลียุคเมื่อบรรทม เป็นทวาปรยุคเมื่อตื่นอยู่ เป็นเตรตรายุคเมื่อ ทรงปฏิบัติพระราชกิจ และทรงเป็นกฤตยุคเมื่อได้รับชัยชนะแก่ข้าศึก” ดังนี้ กษัตริย์แม้จะมีหน้าที่สำคัญ ที่สุดในการปกครองแล้วยังจะต้องยกย่องและทำนุบำรุงพราหมณ์เป็นหน้าที่ควบคู่ไปด้วย ดังข้อความว่า “พระราชาก็เมื่อทรงตื่นบรรทมแต่เช้าตรู่ พึงยำเกรงพราหมณ์ ผู้คงแก่เรียนในไตรเพททั้งสาม และพึงยึดถือ มติแห่งพราหมณ์โดยเคร่งครัด และพระองค์ต้องทรงยกย่องพราหมณ์ผู้รู้ไตรเพทและเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะผู้ยกย่องผู้มีวิญญูณนั้นแม้ปีศาจก็นับถือ” ข้อกำหนดในคัมภีร์พระเวทเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า วรรณะ

กษัตริย์จะไม่รุ่งเรืองถ้าปราศจากวรรณะพราหมณ์เช่นเดียวกัน วรรณะพราหมณ์จะไม่มีความสำเร็จ ถ้าปราศจากวรรณะกษัตริย์ แต่เมื่อใดวรรณะพราหมณ์และวรรณะกษัตริย์สามัคคีกัน ความสำเร็จย่อมอุบัติขึ้น ทั้งเมื่อนี้และเมื่อหน้า และในที่สุดแห่งหน้าที่ เมื่อได้ถวายทรัพย์อันได้จากค่าปรับไหมแก่พราหมณ์ และเวรราชสมบัติแก่พระโอรสแล้ว พระราชาพึงเสด็จสู่ความตายในสงคราม

๒.๓ วรรณะแพศย์ คือ วรรณะของคนส่วนใหญ่ของสังคมผู้ประกอบเกษตรกรรม พาณิชยกรรมและศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ วรรณะแพศย์เกิดจากส่วนร่างกายของพระพรหมแม้จะอยู่ในพวก ทวิชาติเช่นเดียวกับพราหมณ์และกษัตริย์แต่พระปะชาบดีหรือพระพรหมก็มอบหน้าที่ให้เป็นวรรณะพ่อค้า วาณิช ดูแลปศุสัตว์ กระทบการกสิกรรม ดั่งข้อความใน**มนูธรรมศาสตร์**ว่า “ไวศยะพึงรู้ค่าของรัตนชาติ มุก ปะการัง สินแร่ สิ่งทอ น้ำหอม และตัวยา ไวศยะพึงเข้าใจวิธีหว่านพืช รู้คุณภาพดิน และรู้จัก เครื่องดวงวัดอย่างถูกต้อง ไวศยะพึงรู้ใช้บริวาร รู้ภาษาต่าง ๆ ของมนุษย์ รู้วิธีรักษาผลิตภัณฑ์ และรู้วิธี ซื้อขายอย่างทะลุปรุโปร่ง” ดังนี้

๒.๔ วรรณะศูทร คือ วรรณะที่เกิดจากเท้าของพระพรหม เป็นวรรณะของพวกกรรมกร ผู้ที่รับจ้างที่ต้องใช้แรงงานแบกหามหรือให้บริการแก่วรรณะอื่น ๆ ใน**คัมภีร์มนูธรรมศาสตร์**กำหนดไว้ว่า “แม้จักเป็นอิสระจากนาย ศูทรก็หาได้เป็นอิสระจากการรับใช้ไม่ เพราะการรับใช้เป็นสิ่งอันติดตัวมา แต่กำเนิด ผู้ใดจักนำออกไปจากตัวเขาได้เล่า” วรรณะศูทรไม่สามารถเรียนรู้พระเวทได้แม้จะเป็นคนฉลาด มาแต่กำเนิดก็ไม่อาจได้รับการพัฒนา ดังนั้น ศูทรจะบริสุทธ์ได้เมื่อเชื่อฟังวรรณะที่สูงกว่า พุดจาแต่น้อย ปราศจากการถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ และยอมอยู่ใต้วรรณะอื่นเสมอแล้วจึงได้ความสวัสดิ์ ดังนั้น หน้าที่ยอันสูงสุดของวรรณะศูทรคือการรับใช้วรรณะพราหมณ์ เพราะคำสอนชี้แนะว่า ศูทรไม่ว่าจะถูกซื้อ มาแล้วหรือไม่ พราหมณ์อาจบังคับให้รับใช้ได้เสมอ ทั้งนี้เพราะศูทรนั้นพระพรหมสร้างมาเพื่อรับใช้ พราหมณ์ ซึ่งเป็นการรับใช้เพื่อสวรรค์และการยังชีพและเป็นหน้าที่อันประเสริฐสุดของศูทร ส่วนการสะสม ความมั่งคั่ง และการอ่านพระเวท ไม่ใช่หน้าที่ที่ศูทรจะทำได้ เพราะศูทรไม่มีสิทธิ์ในการมีทรัพย์สิน แม้บุคคลใดจักถือเอาของสองหรือสามอย่างจากบ้านของศูทรก็ทำได้ตามใจ เพราะในพระคัมภีร์กล่าวว่า ในการบูชาญันนั้น ศูทรไม่มีสิทธิ์ในการมีทรัพย์สิน เมื่อไรทรัพย์สินสมบัติหรือมีทรัพย์สินน้อยก็ถูกห้ามการบูชาญัน ดังข้อกำหนดว่า “การบูชาญันที่มีเครื่องบูชาน้อย ย่อมทำลายผู้บูชาทั้งประสาทสัมผัส ความสำเร็จ สวรรค์ อายุ ชื่อ บุตรบริวาร สัตว์เลี้ยง ดังนั้น ผู้มีทรัพย์สินน้อยไม่พึงบูชาญัน” วรรณะศูทรจึงถูกปิดกั้นทางไปสวรรค์

กฎการแต่งงาน ในคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ ว่าด้วยกฎการแต่งงานระหว่างวรรณะทั้งสี่ว่า “บุคคลพึงยกลูกสาวให้แต่งงานกับชายที่มาขอบพ้อ แม้เมื่อหญิงนั้นยังไม่ถึงวัยเจริญพันธุ์ หากชายนั้น มีตระกูลสูง หน้าตาดี และอยู่ในวรรณะเดียวกัน เมื่ออายุได้สามสิบปีชายอาจแต่งงานกับหญิงที่ตนรัก

ซึ่งมีอายุสิบสองปี หากชายอายุยี่สิบสี่ปีอาจแต่งงานกับหญิงอายุแปดปี หากไม่แต่งงานแล้วจะทำให้การทำหน้าที่ในทางศาสนาไม่สำเร็จก็อาจให้แต่งงานได้ทันที ... บทสวดสำหรับพิธีแต่งงานมีไว้เพื่อสาวพรหมจารี และเพื่อรับรองความเป็นภรรยาอันชอบ พิธีแต่งงานจะสมบูรณ์เมื่อคู่บ่าวสาวก้าวไปรอบกองไฟศักดิ์สิทธิ์ถึงเก้าที่เจ็ด ชายทิวชาติ (ชายวรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ และวรรณะแพศย์) แต่งงานข้ามวรรณะได้ ยกเว้นแต่งงานกับหญิงวรรณะศูทร ดังข้อความว่า ชายทิวชาติพึงเลือกแต่งงานกับหญิงวรรณะเดียวกัน เป็นปฐม แต่หากชายใดโดยค้นหาเป็นเหตุได้หญิงวรรณะต่ำกว่าก็นับเป็นภรรยาได้ ชายทิวชาติแต่งงานกับหญิงไร้วรรณะโดยความลุ่มหลงเป็นเหตุ ย่อมนำพาสกุลและลูกหลานไปสู่ภาวะเป็นศูทรโดยเร็ว เป็นแน่แท้ พราหมณ์เมื่อนำหญิงศูทรไปยังเตียงของตนย่อมก้าวไปสู่ทางต่ำ ยิ่งมีบุตรกับเธอเขาย่อมพัน ภาวะเป็นพราหมณ์”^{๑๖} ในทางกลับกันชายวรรณะต่ำย่อมถูกห้ามไม่ให้แต่งงานกับหญิงวรรณะสูง โดยเฉพาะหญิงในวรรณะพราหมณ์

๓. เรื่องกรรมและสังสาร ในคัมภีร์อุปนิษัท ได้มีการอธิบายไว้บนพื้นฐาน คัมภีร์พระเวทว่า **กรรม** คือ **ฤตะ** ได้แก่ ความเป็นระเบียบแห่งสรรพสิ่งในสากลจักรวาลหรือในธรรมชาติ ดังนั้น กรรมจึงหมายถึง การทำพิธีการบูชาัญญเพื่อกำหนดระเบียบความเป็นไปของจักรวาลให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอตามคำสอนในพระเวท โดยเฉพาะตอนที่ว่าด้วยมันตระและพราหมณะ เพราะเป็นตอนที่ว่าด้วยการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ (กรรมกัณฑ์) ดังนั้น เรื่องกรรมจึงหมายถึง การปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตไปตามคำสอนในพระเวทหมวดที่ว่าด้วยมันตระ และหมวดที่ว่าด้วยพราหมณะและอาจรวมเอาหมวดที่ว่าด้วยอาร์ณยกะเข้าไปด้วย **กรรม** ชั่วในคัมภีร์พระเวทหมายถึงการปฏิเสฐพระเวท ปฏิเสฐวรรณะและหน้าที่ในวรรณะ การไม่บูชาัญญเพื่อเทพเจ้า รวมทั้งการไม่ดำเนินชีวิตตามอาศรมทั้งสิ้น เป็นต้น **กรรมดี** นั้นหมายถึงการปฏิบัติตนตามกฎในวรรณะ การศึกษาการท่องบ่นพระเวท การถ่ายทอดพระเวท การสวดมนตร์สรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ กระทำในการบูชาัญญวงสว่างสังเวทเทพเจ้า และการดำเนินชีวิตตามอาศรม ๔ เป็นต้น อนึ่ง ในคัมภีร์ภควัทคีตาบทที่ ๓ กล่าวถึงความสำคัญของกรรมที่นำไปสู่ความหลุดพ้นหรือโมกษะไว้ ๒ ประการ คือ ๑) **สวกรรม** การทำตามหน้าที่ที่เหมาะสมกับวรรณะและอาศรมของแต่ละบุคคล และ ๒) **นิษกามกรรม** การกระทำที่ไม่มีอุปาทานไม่ยึดมั่นหวังผล สอดคล้องกับปุรุชาณะ ๔ ประการ คือ ๑) ธรรมะ ศีลธรรม หรือความดี ๒) อรรถะ ความมั่งคั่ง ๓) กามะ ความปรารถนาหรือการครอบครอง และ ๔) โมกษะ ความหลุดพ้น จากอภิวาทาความไม่รู้จักรักรหมัน

^{๑๖} มนุ. ๙.๙๘๘:๓.๑๒.๑๕-๑๗

ในคัมภีร์มโนธรรมศาสตร์ นอกจากการกระทำที่เรียกว่า กรรม ในความหมายของจริยธรรม หรือหน้าที่ตามวรรณะเป็นหลักแล้ว ยังได้กำหนดยัญพิธีที่ผู้ครองเรือนจะต้องปฏิบัติเป็นกรรมดินนอกเหนือจากการบูชายัญ ๔ ประเภทที่ว่าด้วยการฆ่าสัตว์และฆ่าคนสังเวทเทพเจ้าไว้ ๕ อย่างคือ ๑) พรหมยัชชฎะ การบูชาพรหมัน ด้วยการศึกษและการสอนพระเวท พร้อมด้วยการรักษาขนบประเพณีวัฒนธรรมและส่งผ่านไปยังลูกหลานอนุชนรุ่นต่อไป ๒) เทวยัชชฎะ การบูชาเทพเจ้าด้วยการใส่เครื่องสังเวทลงไฟ ๓) ปิตถยัชชฎะ การบูชาบรรพบุรุษผู้ล่วงลับด้วยการประกอบ “พิธีศราร” เป็นการแสดงการระลึกถึงความกตัญญูในบรรพบุรุษของตน ๔) ภูตยัชชฎะ การให้ทานแก่สรรพสัตว์ คนป่วย และคนขัดสน และ ๕) ปฏิสนธิฐานะ การทำหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันคือ การต้อนรับแขกที่มาเยือนอย่างจริงใจ การให้ที่พักแก่คนไร้ที่อยู่อาศัย และการให้ทานแก่พรหมจารี

ในคัมภีร์อุปนิษัท แสดงว่า “กรรมคือการดำเนินชีวิตไปตามอาศรม ๔ คือ ๑) พรหมจารยะ อาศรมะ เป็นพรหมจารี ปฏิบัติตนเป็นนักศึกษาพระเวทอย่างลึกซึ้ง ๒) คฤหัสถะ อาศรมะการแต่งงานครองเรือน ได้บุตรผู้ชาย ๓) วานปรสถะ อาศรมะออกจากเรือนไปบำเพ็ญพรตในป่า และ ๔) สันनยาสะ อาศรมะ การสละโลกีย์ออกจากเรือนบวชเป็นสันนยาสี”^{๑๗} ดังนั้น กรรมในพระเวทตามที่กล่าวมานี้ จึงหมายถึงการปฏิบัติตนตามหน้าที่ในกฎของวรรณะทั้งสิ้น ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้าหรือพรหมันโดยตรง เพราะเบื้องต้นของกรรมอยู่ที่พระเป็นเจ้า เบื้องกลางอยู่ที่มนุษย์ และเบื้องปลายหรือจุดมุ่งหมายสูงสุดของการกรรม คือความเป็นเอกภาพกับพรหมันเรียก พรหมลิขิต ส่วนสังสาร การเวียนว่ายตายเกิดใหม่ ในคัมภีร์อุปนิษัท นั้นเอง อธิบายว่าเมื่อร่างกายแตกดับหรือตายไป วิญญาณหรือชีวาตมันจะเคลื่อนล่องลอยออกจากร่างเก่าไปอาศัยอยู่ในรูปร่างใหม่ แต่ก่อนออกจากร่างเก่าต้องหาร่างใหม่ให้ได้เสียก่อนจึงจะทิ้งร่างเดิมไป ผลกรรมที่ดีและผลกรรมที่ชั่วที่ทำไว้ในอดีตก็จะตามไปด้วยคติของวิญญาณนั้น ในคัมภีร์อุปนิษัทก็กล่าวว่ามีทางไปเกิด ๒ ทาง คือ ๑) เทวยาน ทางสว่าง คือทางแห่งเทพ หรือ สำหรับผู้บำเพ็ญตบะเพื่อความรู้แจ้งในพรหมันเป็นทางอันเกษมโดยผ่านอากาศดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เข้าสู่โลกแห่งความเป็นเอกภาพกับพรหมันไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายอีก และ ๒) ปิตถยาน ทางแห่งโลกปิตร มีคติเป็น ๒ โลก คือ ๑) โลกแห่งปิตรผู้ที่ทำกรรมดีขั้นสามัญ ตายแล้วชีวาตมันหรือวิญญาณจะดำเนินไปตามทางแห่งความมืดหรือควันไฟไปอยู่ในโลกแห่งปิตรระยะเวลาหนึ่งเมื่อครบกำหนดแล้วก็จะกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก โดยกลับมาทางเดิม ลงมาสิงสถิตอยู่ในพืชพรรณธัญญาหารเมื่อมนุษย์บริโภคเข้าไปก็ไปถือกำเนิดในร่างของมนุษย์ ส่วนผู้ทำกรรมดีขั้นสูง ก็จะไปเกิดในที่ดี เช่น เกิดในสกุลพราหมณ์ ในวาระกษัตริย์ ในวาระแพศย์ เท่านั้นและ ๒) ยมโลก ผู้ทำกรรมชั่วไว้มาก

^{๑๗} จันโทภิกษุอุปนิษัท.๒:๒๓.๑

เมื่อตายแล้วจะไปสู่ยมโลกเสวยความทุกข์ตามผลกรรมชั่วของตน เมื่อพ้นจากยมโลกแล้วหากมาเกิดเป็นมนุษย์อีกก็จะเกิดในตระกูลต่ำ เช่น ตระกูลศูทร จัณฑาล หรือไม่ก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน เช่น สุนัข หมู แมว แพะ แกะ เป็นวัฏจักร วนเวียนอยู่อย่างนี้ในระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้าตราบเท่าจะเข้าถึงโมกษะกรรมและสังสาระจึงสิ้นสุดลง

โมกษะ (Salvation) คือ ความหลุดพ้นจากกรรม อวิชชา และสังสาร เป็นภาวะแห่งความเป็นเอกภาพกับพรหมัน เป็นอุดมการณ์สูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ผู้หลุดพ้นถือว่าได้ทำกิจของชีวิตอย่างเสร็จสิ้นสมบูรณ์ เข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับพระเป็นเจ้า ในคัมภีร์เวททานตะได้แสดงความหมายของโมกษะไว้ว่า หมายถึง การสิ้นสุดการเกิดใหม่ กล่าวคือ เมื่ออาตมันซึ่งมีสารัตถะ (Essence) อย่างเดียวกับพรหมัน เมื่อมาสัมพันธ์กับวัตถุ (ร่างกาย) ก็ถูกวัตถุจำกัดพลังอำนาจเดิมจึงทำให้เกิดตัณหา อุปาทาน ชักนำให้ทำทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว (อวิชชา) จนกลายเป็นเครื่องพันธนาการ (Bondage) ให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดในลักษณะออกจากร่างเก่าไปเข้าร่างใหม่เรื่อย ๆ ที่เรียกว่า สังสาร ไปจนกว่าอาตมันจะรู้แจ้งความจริงว่าตัวแท้ตัวจริงของอาตมันไม่ใช่ร่างกายจึงกำจัดอุปาทาน ความยึดมั่นในร่างกายลงเสียได้ด้วยปฏิบัติโยคะทั้งสาม คือ กรรมโยคะการประกอบกรรมดี ภักติโยคะ การถวายตนต่อเทพเจ้าด้วยศรัทธา และชญาณโยคะการศึกษาพระเวทและสั่งสอนพระเวท ดังนั้น โมกษะจึงหมายถึงการหลุดพ้นของชีวาตมันหรือวิญญาณจากพันธนาการของกิเลสและอุปาทาน กลับไปมีความบริสุทธิ์เหมือนเดิม คือการกลับไปเป็นหนึ่งเดียวหรือความเป็นเอกภาพกับพรหมัน

พรหมจรรย์ : บ่อเกิดพุทธปรัชญาและกรอบการมองพระเวท

เนื่องจากพระเวทอุบัติขึ้นก่อนพระพุทธศาสนาหรือพุทธปรัชญาประมาณไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ปีขึ้นไปย่อมมีคำสอน ข้อเชื่อ และเหตุผลที่ประกาศอยู่แล้วจนครอบคลุมสังคมอารยะ และแผ่ไปทั่วชมพูทวีป ความคิดข้อเชื่อเป็นเชิงศาสนาและปรัชญาย่อมมีเอกลักษณ์ที่ทำให้ข้อเชื่อและการปฏิบัตินั้นแสดงออกเป็นศาสนาเรียก ศาสนาพระเวทบ้าง ศาสนาพราหมณ์บ้าง ศาสนาฮินดูบ้าง หรือเรียกรวมกันว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งยึดถือเอาคำสอนในคัมภีร์พระเวทเป็นศูนย์กลางศาสนา และการปฏิบัติทางศาสนาก็กลายเป็นวิถีชีวิตของชาวฮินดูปัจจุบัน

พระพุทธศาสนา หรือพุทธปรัชญา คือ ผลการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เดิมทรงเรียกว่า พรหมจรรย์ หรือธรรมวินัย บางครั้งก็เรียกว่า สัทธรรม ในฐานะปรัชญา อุบัติขึ้นมาภายหลังพระเวท ก็ย่อมได้รับอิทธิพลของพระเวทไปด้วย ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ในท่ามกลางสังคมพราหมณ์ขณะนั้น แต่เมื่ออุบัติขึ้นมาแล้วย่อมจะต้องมีทฤษฎี วิธีการปฏิบัติ ตามคำสอนและจุดหมายหรืออุดมการณ์ เป็นของ

ตนเองที่แสดงให้เห็นความแตกต่างและปฏิพัฒนาการ (anti-thesis) ต่อลัทธิอื่นอย่างไร วิธีการสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าอาจยกมาแสดงให้เห็นลักษณะเบื้องต้น ๓ ประการ^{๑๘} คือ ๑) อภิญญาธัมมเทศนา ทรงสั่งสอนให้รู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ทรงสั่งสอนธรรมที่ควรแก่การประพฤติปฏิบัติตามและให้เกิดความเลื่อมใสและมั่นใจในพระองค์อย่างแท้จริง ๒) สนิทานธัมมเทศนา ทรงสอนธรรมที่มีเหตุผลที่ผู้ฟังอาจตรองตามเห็นจริงได้พิสูจน์ได้ไม่เลื่อนลอยและ ๓) สัปปาฏิหาริย์ธัมมเทศนา ทรงสั่งสอนธรรมเป็นอัศจรรย์ที่ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติด้วยให้มองเห็นชัดเจนสมจริงจนต้องยอมรับ

ในการศึกษาถึงลักษณะการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพระพุทธศาสนาในมิติแห่งปรัชญากับพระเวทนั้น จำเป็นต้องมีกรอบหรือเครื่องมือสองทางให้มองเห็นลักษณะที่แตกต่างและปฏิพัฒนาการ ในคำสอนทั้ง ๒ ระบบนั้นอย่างไร ในบทความนี้ผู้นำเสนอได้ใช้หลักการ หรือกรอบ ๔ ประการ คือ การปฏิรูป (Reformation) การปฏิวัติ (Revolution) การประดิษฐานพรหมจรรย์ขึ้นใหม่ (Foundation) และบูรณาการ (Integration) มาเป็นกรอบในการพิจารณาเพื่อแสดงให้เห็นขั้นการปฏิสัมพันธ์กันอย่างไรใช้ ๒ หลักการแรกมองถึงการปฏิสัมพันธ์กัน และใช้ ๒ หลักการหลังมองถึงปฏิพัฒนาการในระบอบพรหมจรรย์

๑. การปฏิรูป (Reformation) คือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ ในเรื่องเทพเจ้าเรื่องพรหม และเรื่องพราหมณ์และวรรณะพราหมณ์พระพุทธเจ้า ไม่ทรงปฏิเสธโดยสิ้นเชิง แต่แปลความเสียใหม่ในเชิงอนุโลม กล่าวคือ ทรงดัดแปลงของเก่าที่ยังไม่ดีให้ดีขึ้นให้เหมาะสมและสมเหตุสมผลยิ่งขึ้น

ในเรื่องความเป็นพราหมณ์ที่พระเวทสอนว่า ผู้จะเป็นพราหมณ์ได้ต้องเกิดในวรรณะพราหมณ์เท่านั้น ซึ่งเป็นวรรณะสูงประเสริฐที่สุด เหตุเกิดมาจากปากพระพรหมนั้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงปฏิเสธว่าไม่มีพราหมณ์ แต่ทรงอนุโลมโดยเปลี่ยนแปลงให้ความหมายใหม่ ทรงอธิบายให้เห็นว่า ย่อมมีพราหมณ์และวรรณะพราหมณ์ ในโลกนี้ตามที่สอนกันมาและที่ถือกันอยู่ขณะนั้น พราหมณ์นั้นเกิดจากนางพราหมณ์ ไม่ใช่เกิดจากปากพระพรหมและวรรณะพราหมณ์กับวรรณะอื่นก็เสมอกัน และไม่ได้ประเสริฐกว่าวรรณะอื่นตามที่เชื่อกันมาแต่สำหรับพระองค์แล้ว ทรงเห็นว่าคนจะเป็นพราหมณ์หรือเป็นผู้ประเสริฐได้นั้นก็เพราะกรรมหรือการฝึกฝนอบรมกายวาจาใจผู้อบรมตน ประพฤติดีงามทางกายวาจาใจชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ไม่ใช่เป็นพราหมณ์โดยชาติและโคตร เรื่องต่าง ๆ ตามที่สังคมพราหมณ์ยึดถือปฏิบัติกันอยู่ตามพระเวทมาแต่เดิมนั้น ก็ทรงอนุโลมตามภาษาและการยึดถือของพวกพราหมณ์ แต่ทรงเปลี่ยนความหมายใหม่ดังที่ตรัสกับพราหมณ์คนหนึ่งที่ชอบवादผู้คน ณ ร่มไม้ขอपालนิโครธเมื่อตอนตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงเปล่งอุทานเป็นใจความว่า “ผู้ที่จะนับว่าเป็นพราหมณ์คือ ผู้ลอยบาป ไม่มักवादคน ไม่มีกิเลสเหมือนน้ำฟาด ส้ารวมตน

^{๑๘} ม.ป.๑๓/๓๓๐/๓๒๒

มีความรู้จบเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้วไม่มีความพอง (เย่อหยิ่ง) คือ ความพองเพราะราคะ โทสะ โมหะ มานะ และทิฏฐิ” ดังนี้ ตามพุทธอุทานนี้ จะเห็นว่า พราหมณ์ที่แปลว่าผู้ประเสริฐนั้นเป็นผู้ไม่มักตวาดใคร มีความสำรวม ไม่มีกิเลส อยู่จบพรหมจรรย์แล้วไม่มีความพองเพราะราคะ โทสะ โมหะ มานะ และทิฏฐิ คนเป็นพราหมณ์อยู่ที่กรรมหรือความประพฤติ และทุกคนในแต่ละวรรณะเกิดมาเสมอกัน ไม่มีใครต่ำ ใครสูงกว่ากัน ใครในวรรณะใดทำดี สมาทานศีล ก็เป็นคนดี คนในวรรณะใดทำชั่ว ทุจริตทางกาย ทาง วาจา และทางใจ ก็เป็นคนชั่วเสมอเหมือนกัน ในวาเสฏฐสูตร ตรัสให้เห็นว่ากรรมทำให้คนเป็นอะไร แตกต่างกันดังนี้ “ดูกรวาเสฏฐะ ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดอาศัยโครักขกรรมเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นชวานา มิใช่ พราหมณ์ ...ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยศิลปะต่าง ๆ ผู้นั้นเป็นศิลปิน ผู้อาศัยการค้าขายเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นพ่อค้า ผู้ใด เลี้ยงชีพด้วยการรับใช้ผู้อื่น ผู้นั้นเป็นคนรับใช้ ..ผู้ใดอาศัยการลักทรัพย์เลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นโจร ผู้ใดอาศัย ศรและศัตราเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นทหารอาชีพ ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยการเป็นปุโรหิต ผู้นั้นเป็นเจ้าหน้าที่การบูชา หาใช่พราหมณ์ไม่ ผู้ใดปกครองบ้านเมือง ผู้นั้นเป็นพระราชา หาใช่พราหมณ์ไม่ ฯลฯ เราเรียกคนที่ไม่ มีกิเลสค้างใจ ไม่มีความถือมั่นว่าเป็นพราหมณ์ ...คนมิใช่เป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด แต่เป็นพราหมณ์ เพราะกรรม ไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นชวานาก็เพราะกรรม (การงาน อาชีพ ความประพฤติ การดำเนินชีวิต) เป็นศิลปิน เป็นพ่อค้า เป็นคนรับใช้ เป็นโจร เป็นปุโรหิต และแม้แต่เป็นพระราชา ก็เพราะกรรม บัณฑิตทั้งหลายเห็นปฏิจจสมุปบาท ฉลาดในกรรมและวิบาก ย่อมมองกรรมตามเป็นจริง อย่างนี้ โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่ประชาย่อมเป็นไปเพราะกรรม”^{๑๙} และในสังยุตตนิกาย ตรัสตอบ สุนทรภิกขุทวาทพราหมณ์ผู้ถามพระองค์ว่า “พระองค์ชาติอะไร” ตรัสตอบว่า จงอย่าถามเรื่องชาติเลย จงถามถึงความประพฤติดีกว่า แล้วทรงแสดงหลักธรรมว่า “ไฟย่อมเกิดได้จากไม้ทุกชนิด ผู้รู้แม้เกิดใน ตระกูลต่ำ แต่เป็นผู้มีความเพียรเป็นผู้กั้นความชั่วด้วยความละอาย มีสัจย์ฝึกฝนตนก็เป็นคนอาชาไนยได้”^{๒๐} และในศีลวิมังสาตก ได้แสดงเรื่องหลักธรรมเปรียบเทียบระหว่างศีลกับชาติชั้นวรรณะ ด้วยคำของ พราหมณ์คนหนึ่งเช่นว่า “เราสงสัยว่าศีล (การประพฤติกาย วาจาเรียบร้อย) ประเสริฐกว่าหรือสุตะ (ความรู้ที่เกิดจากการเรียน การฟัง) ประเสริฐกว่า แล้วเราก็ตายสงสัยแล้ว ว่าศีลประเสริฐกว่าสุตะ” ว่า “ชาติและวรรณะเป็นของเปล่า ศีลต่างหากที่เป็นของสูงสุด ถ้าไม่มีศีลแล้วสุตะ จะไม่มีประโยชน์ อะไร” และว่า “เป็นกษัตริย์ แต่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เป็นพ่อค้าแต่ไม่อาศัยธรรม คนเหล่านั้นย่อมสละโลก ทั้งสองคือโลกสวรรค์และโลกมนุษย์เข้าถึงทุกคติ” ดังนั้น “กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณฑาล

^{๑๙} ม.ม.๑๓/๗๐๗/ ๖๔๓-๔

^{๒๐} ส.สคา.๑๕/๓๑๒/๒๔๖

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เดือน คำดี

๘๗

ที่ทำหน้าที่สัปเทร่อ หรือคนรับใช้ที่ล้างส้วมก็ตาม ประพடுத்தธรรมในโลกนี้แล้ว ย่อมเสมอกันในโลกทิพย์” และว่า “พระเวทก็ตาม ชาติสกุลก็ตามพวกฟองก็ตามมิใช่เพื่อสัปรายภพ ศีลที่บริสุทธิ์ของตนต่างหาก นำความสุขในสัปรายภพมาให้”^{๒๑} และใน**มัชฌิมนิกาย** พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า “กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ถ้ามีคุณธรรมแล้วก็ชื่อว่าเสมอกันโดยทรงเปรียบว่า ถ้าจะนำไม้สาละ ไม้มะม่วง ไม้มะเดื่อ ที่แห้งมาเผาไฟ ผลคือ เปลวไฟ สีของไฟ และแสงไฟที่เกิดขึ้น ก็ไม่ต่างอะไรกัน”^{๒๒} และตรัสแก่อัมพัญญูมาณพว่า “ในหมู่คนผู้ถือเรื่องโคตร กษัตริย์นับเป็นผู้ประเสริฐสุด แต่ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ย่อมเป็นผู้ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์”^{๒๓}

ใน**เรื่องวรรณะ** ที่พวกพราหมณ์กล่าวว่า วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะที่สูง เกิดจากปากของพรหมัน และบริสุทธิ์ประเสริฐที่สุดในบรรดาวรรณะทั้งหมด แต่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นกำเนิดพราหมณ์และศูทรว่า เป็นมาอย่างไรไว้ใน**อัครคัญญสูตร**ตอนหนึ่งว่า “ยังมีคนบางกลุ่มออกบวชมุ่งลดยธรรมที่ชั่วที่เป็นอกุศล จึงมีนามว่า พราหมณ์ (ผู้ลอยบาป), สร้างกุฏิหญ้าขึ้น เ่งในกุฏินั้น จึงมีนามว่า ฌายกะ (ผู้เ่ง); บางคนไปอยู่รอบหมู่บ้านรอบนิคม แต่งตำรา แต่งพระเวท และสอนให้ผู้อื่นสวดสาธยาย คนจึงกล่าวว่า ไม่เ่ง ได้นามว่า อชฌายกะ (ผู้ไม่เ่ง) จึงเกิดขึ้นยังมีคนบางกลุ่ม ถือการเสพเมถุนธรรม ประกอบการงานเป็นส่วน ๆ จึงมีชื่อว่า เวสสะ (แพศย์) ยังมีคนบางกลุ่ม ถือการเสพเมถุนธรรม อาศัยการล่าสัตว์เลี้ยงชีวิตจึงมีชื่อว่าศูทร” ครั้นแล้วตรัสอีกว่า “ทั้งพราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เกิดจากพวกคนพวกนั้น มิใช่เกิดจากคนพวกอื่น เกิดจากคนที่เสมอกัน มิใช่เกิดจากคนที่ไม่เสมอกัน เกิดขึ้นโดยธรรม มิใช่เกิดขึ้นโดยอธรรม” แสดงว่าการแบ่งชั้นวรรณะนั้น ในชั้นเดิมมิได้มาจากหลักการอื่น นอกจากการแบ่งงานหรือแบ่งหน้าที่กันตามความสมัครใจ แล้วก็ไม่ใช่ว่าใครวิเศษกว่าใครมาแต่ต้น แท้จริงก็คนชั้นเดียวกันมาแต่เดิม ทั้งนี้เป็นการทำลายทิฏฐิมานะ ช่วยให้เกิดการดูหมิ่นกันและกัน เป็นการปฏิเสธหลักการของพราหมณ์ ที่ว่าใครเกิดจากส่วนไหนของพระพรหม ซึ่งสูงต่ำกว่ากัน ครั้นแล้วตรัสถึงความประพடுத்தสุจริตและทุจริตว่าเป็นเหตุให้คนเป็นตรงกันข้ามว่า “ทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และสมณะ ถ้าประพடுத்தุจริตทางกาย, วาจา, ใจ, มีความเห็นผิด, ประกอบกรรมซึ่งเกิดจากความเห็นผิด เมื่อตายไป ก็จะเข้าถึงอบาย ทุกคติวินิบาต นรก เหมือนกัน ถ้าตรงกันข้าม คือประพடுத்தสุจริตทางกาย, วาจา, ใจ มีความเห็นชอบ, ประกอบกรรม ซึ่งเกิดจากความเห็นชอบ เมื่อตายไป ก็จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เหมือนกัน หรือถ้าทำทั้งสองอย่าง (คือชั่วก็ทำดีก็ทำ) ก็จะได้รับทั้งสุขทั้งทุกข์เหมือนกัน อนึ่ง วรรณะ

^{๒๑} อ.จ.ว./๒๗/๑๗๕

^{๒๒} ม.ม./๑๓/๓๒๕/๕๑๗

^{๒๓} ที.สี.๙/๓๔/๑๑๗

ทั้งสี่นี้ ถ้าสำรวจมกาย วาจา ใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรม ก็จะปรินิพพานได้ในปัจจุบันเหมือนกัน และวรรณะทั้งสี่เหล่านี้ ผู้ใดเป็นภิกษุ เป็นพระอรหันต์ชีนาสพ หมตกิจ ปลงภาระ หลุดพ้นเพราะรู้ โดยชอบ ผู้นั้นก็นับว่าเป็นยอดแห่งวรรณะเหล่านั้นโดยธรรม มิใช่โดยอธรรม เพราะธรรมะเป็นสิ่ง ประเสริฐสุดในหมู่ชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต...พวกพราหมณ์มิได้นึกถึงความเก่า จึงกล่าวว่า วรรณะ พราหมณ์เท่านั้นประเสริฐสุด วรรณะอื่น ๆ เลว วรรณะพราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะขาว วรรณะอื่น ๆ ดำ พราหมณ์ทั้งหลายเท่านั้นยอมบริสุทธ์ิ คนที่มิใช่พราหมณ์ยอมไม่บริสุทธ์ิ พราหมณ์ทั้งหลายเป็นบุตร เป็นโอรสของพรหม เกิดจากปากพรหม มีพรหมเป็นแดนเกิด เป็นผู้อันพรหมสร้างสรรค์ เป็นทายาท ของพรหม แต่คนยอมเห็นกันทั่วไปว่า นางพราหมณ์ของพวกพราหมณ์ มีระดูก็มี มีครรภ์ก็มี กำลัง คลอดก็มี กำลังให้บุตรตีมนมก็มี ก็พวกพราหมณ์เหล่านั้นเกิดจากองค์กำเนิดของมารดา (โยนิชา) แต่ ๆ ยังกล่าวว่า วรรณะพราหมณ์เท่านั้นประเสริฐสุด วรรณะอื่นเลว เป็นต้น พราหมณ์เหล่านั้นยอมชื่อว่า กล่าวต่อพระพรหม กล่าวคำเท็จ และประสบสิ่งมิใช่บุญเป็นอันมาก.. บุคคลบางคนในโลกนี้ที่เป็นกษัตริย์ ก็มีเป็นพราหมณ์ก็มี เป็นแพศย์ก็มี เป็นศูทรก็มี ย่อมฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ... ธรรมเหล่านั้น บางข้อปรากฏในกษัตริย์ก็มี ในพราหมณ์ก็มี ในแพศย์ก็มี ในศูทรก็มี... บุคคลบางคน ในโลกนี้ ที่เป็นกษัตริย์ก็มี พราหมณ์ก็มี แพศย์ก็มี ศูทรก็มี ย่อมเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม ย่อมเว้นการพุดเท็จ... ธรรมเหล่านั้น บางข้อปรากฏในกษัตริย์ก็มี ในพราหมณ์ก็มี ในแพศย์ก็มี ในศูทรก็มี เมื่อวรรณะทั้งสี่ยังดาษดินทั้งสองทางยังประพฤติทั้งในธรรมที่ดำและขาว ที่ผู้รู้ ตีเตียนและสรรเสริญอยู่อย่างนี้ คำใดที่พวกพราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่าวรรณะพราหมณ์เท่านั้น ประเสริฐ สุด วรรณะอื่น ๆ เลว วรรณะพราหมณ์เท่านั้นขาว วรรณะอื่น ๆ ดำ พราหมณ์ทั้งหลายเท่านั้นยอมบริสุทธ์ิ คนที่มิใช่พราหมณ์ยอมไม่บริสุทธ์ิ พราหมณ์ทั้งหลาย เป็นบุตร เป็นโอรสของพรหม เกิดจากปากพรหม มีพรหมเป็นแดนเกิด เป็นผู้อันพรหมสร้างสรรค์ เป็นทายาทของพรหม ดังนี้ วิญญูชนทั้งหลายย่อมไม่รับรู้ คำกล่าวของพราหมณ์เหล่านั้น ข้อนั้นเพราะอะไร?”^{๒๔} นี้แสดงให้เห็นว่าพราหมณ์ไม่รู้ธรรมชาติความเป็นมาของตนเอง มิใช่วรรณะพราหมณ์ประเสริฐสุด แต่ธรรมะเป็นของประเสริฐสุดในหมู่ชน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ในอัสสลายนสูตร มาณพชี้อัสสลายนะ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วจึงทูลถามพระมติว่า จะทรงคิดเห็นอย่างไร ในข้อที่พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวว่า วรรณะพราหมณ์เท่านั้นประเสริฐ เป็นฝ่ายขาว บริสุทธ์ิ ส่วนวรรณะอื่นตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าตรัสตอบอ้างว่าพราหมณ์เกิดจากองค์กำเนิดของ นางพราหมณ์ จะว่าเกิดจากปากพรหมเป็นผู้ประเสริฐได้อย่างไร แล้วได้ตรัสถึงประเพณีในแคว้นโยนก

^{๒๔} ที.สี.9/213/ 288

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เดือน คำดี

๘๙

กับกัมโปช และชนบทชายแดนอื่นๆ ที่มีคนเพียง ๒ วรรณะ คืออัยยะ (นาย) กับทาส คนเป็นนายแล้ว เป็นทาสก็ได้ คนเป็นทาสแล้วเป็นนายก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ พวกพราหมณ์จะเอากำลัง เอาความสะอาดใจ อะไรมาอ้างในข้อที่ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นผู้ประเสริฐ เป็นต้น แต่มาณพก็ยังยืนยันถ้อยคำตามเดิมว่า แม้เช่นนั้นพวกพราหมณ์ก็ถือว่า วรรณะพราหมณ์ประเสริฐ ตรัสถามว่า ผู้ประพาศิขั้วทางกาย วาจา ใจ เมื่อตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาตนรก เพียงวรรณะใดวรรณะหนึ่ง เช่น กษัตริย์ ส่วนวรรณะอื่น ไม่เป็นเช่นนั้นหรือ ทูลตอบว่า “เปล่า” ตรัสถามทำนองเดียวกัน ในทางทำดีว่าวรรณะใดวรรณะหนึ่ง เมื่อตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ วรรณะอื่นไม่เป็นเช่นนั้นหรือ ทูลตอบว่าเปล่า จึงตรัสสรุปทั้ง ๒ ตอนว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ จะกล่าวว่าวรรณะพราหมณ์ประเสริฐสุดได้อย่างไร เมื่อไม่มีอะไรพิเศษ คงได้รับผล เท่าเทียมกับวรรณะอื่นแต่อัศจรรย์มาณพก็ยังยืนยันกรานว่าพวกพราหมณ์กล่าวว่า วรรณะพราหมณ์ ประเสริฐดังนี้ตรัสถามอีกว่า วรรณะใดวรรณะหนึ่งเท่านั้นหรือจึงควรเจริญพรหมวิหาร ๔ ควรถือด้วยตัว ไปอาบ น้ำ ลอยธูป ลีละอง ควรสวดไฟให้ติดได้มีเปลวไฟ มีสี มีแสง ก็ทูลตอบว่า ทำได้ด้วยกัน จึงตรัสสรุป ทั้ง ๓ ตอนนี้อีกให้เห็นว่า จะกล่าวว่าวรรณะพราหมณ์ประเสริฐสุดได้อย่างไร แต่มาณพก็ยังยืนยันตามเดิม และตรัสถามอีกว่า ชายหนุ่มที่เป็นกษัตริย์อยู่ร่วมกับหญิงสาวที่เป็นพราหมณ์ หรือชายหนุ่มที่เป็นพราหมณ์ อยู่ร่วมกับหญิงสาวที่เป็นกษัตริย์ มีบุตรออกมา จะเรียกว่ากษัตริย์ก็ได้ พราหมณ์ก็ได้ ใช่หรือไม่ ทูลรับรอง แสดงว่าพราหมณ์ไม่ประเสริฐจริง ตรัสถามว่า แม้ม้ากับพ่อหาอยู่ร่วมกันเกิดลูกขึ้น เรียกว่าม้าก็ได้ ฟากก็ได้ ใช่หรือไม่ ทูลตอบว่าลูกที่เกิดแต่สัตว์ทั้งสองนั้น เป็นม้าอัสตร ตนเห็นความต่างกันในเรื่องนี้ แต่ไม่เห็น ความเหมือนกันแห่งบุคคลในรายก่อน ตรัสถามว่า มาณพสองคนเป็นพี่น้องร่วมอุทร คนหนึ่งสาธยาย มนต์ได้ ได้รับการฝึกหัด อีกคนหนึ่งมิใช่ผู้สาธยายมนต์ มิใช่ผู้ได้รับการฝึกหัด พวกพราหมณ์จะเชิญให้ คนไหนบริโภคน้ำก่อนในพิธีสารท (อุทิศให้ผู้ตาย) ในอาหารบรรณาการ ในยัญพิธีและในของต้อนรับ ทูลตอบว่า เชิญให้สาธยายมนต์ ผู้ได้รับการฝึกหัดให้บริโภคน้ำก่อน เพราะของที่ให้ผู้ไม่สาธยายมนต์ ผู้มิได้รับการฝึกหัด จะมีผลมากได้อย่างไร ตรัสถามว่า มาณพ ๒ คนเป็นพี่น้องร่วมอุทร คนหนึ่งสาธยาย มนต์ได้ ได้รับการฝึกหัด แต่เป็นคนทุศีล มีบาปธรรม อีกคนหนึ่งไม่สาธยายมนต์ มิได้รับการฝึกหัด แต่มีศีล มีกัลยาณธรรม พวกพราหมณ์จะเชิญให้คนไหนบริโภคน้ำก่อน ทูลตอบว่า เชิญผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ให้บริโภคน้ำก่อน เพราะของที่ให้ผู้ทุศีลมีบาปธรรม จะมีผลมากได้อย่างไร ตรัสสรุปว่า “ครั้งแรกท่านกล่าว ถึงชาติ ว่าสำคัญ ครั้นแล้วกล่าวถึงมนต์ ว่าสำคัญ ครั้นแล้วก็ยกมนต์นั้นเสีย กล่าวถึงความบริสุทธิ์ที่มีใน วรรณะทั้งสี่ตามที่เราบัญญัติไว้” ดังนี้

ความตามพระสูตรนี้ แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงยกเหตุผลต่อนักมานพยอมแสดงว่า ชาติไม่ สำคัญเท่ามนต์ มนต์ไม่สำคัญเท่าความประพฤติ เป็นการจําแนกต่อเหตุผลอย่างสมบูรณ์แล้วที่สุด อัศจรรย์-

มาณพก็นิ่งงอเขิน ก้มหน้า”^{๒๕} และในมธุรสสูตร มีแสดงข้อความโต้ตอบกันระหว่างพระมหากัจจายนะกับพระเจ้ามธุรสราชผู้ไปถามถึงมติของพราหมณ์ในเรื่องวรรณะ พระเถระจึงแสดงเหตุผลว่าการประพตีกุศลกรรมบถเป็นเหตุให้คนเสมอกันดังนี้ “ในวรรณะ ๔ เหล่านี้ วรรณะเหล่าใด เป็นผู้มั่งมี วรรณะเดียวกันและวรรณะอื่น ย่อมเข้าเป็นสาวกของวรรณะนั้น วรรณะใดประพตีกุศลกรรมบถ เมื่อตายไปย่อมเข้าสู่อบายเสมอกันหมดไม่มีพิเศษ วรรณะใดประพตีกุศลกรรมบถ เมื่อตายไปย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ เสมอกันหมดไม่มีเว้นวรรณะใดทำโจรกรรมทำปทากรรม (ล่วงละเมิดภริยาผู้อื่น) วรรณะนั้นย่อมรับอาชญาเหมือนกันหมด ไม่มีเว้น วรรณะใดออกบวช ตั้งอยู่ในศีลธรรม วรรณะนั้นย่อมได้รับความนับถือ ได้รับการบำรุงและได้รับการคุ้มครองรักษาเสมอกันหมดไม่มีเว้น”^{๒๖} ในเรื่องพราหมณ์ไม่เคยเห็นพระพรหมนั้น ตอนหนึ่งในเทววิซชสูตรเล่าว่า มาณพทั้งสองคือวาเสฏฐะและภาร์ทวาชะนั้น ยืนยันว่า แม้พราหมณ์จะบัญญัติทางเข้าถึงพระพรหมต่าง ๆ กัน แต่ก็สามารถนำผู้ปฏิบัติตามเข้าถึงพระพรหมได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่ามีพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทสักคนหนึ่งไหมที่เคยเห็นพระพรหม กราบทูลว่า ไม่มี ตรัสถามว่าอาจารย์ผู้รู้ไตรเวทมีสักคนหนึ่งไหมที่เคยเห็นพระพรหม กราบทูลว่า ไม่มี ตรัสถามว่าอาจารย์ของอาจารย์ของพราหมณ์พวกนั้น มีสักคนหนึ่งไหมที่เคยเห็นพระพรหม กราบทูลว่า ไม่มี ตรัสถามว่า ใครคนใดคนหนึ่ง ๗ ชั่วโมง อาจารย์ของพราหมณ์ มีไหมที่เคยเห็นพระพรหม กราบทูลว่า ไม่มี ตรัสถามว่า ฤาษีรุ่นก่อน ๆ ที่แต่งมนต์รำยมนต์ซึ่งพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทในสมัยนี้เล่าเรียนท่องบ่นตามบทแห่งมนต์นั้น เช่น อัญฐกะ วามกะ มีใครบ้างเคยกล่าวว่าตนรู้เห็นพระพรหมอยู่ในที่ใด อยู่อย่างไร อยู่ที่ไหน กราบทูลว่า ไม่มี จึงตรัสสรุปว่าเหมือนคนตาบอดจูงคนตาบอดทั้งคนต้น คนกลาง คนสุดท้ายต่างก็มองไม่เห็น พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวททั้งคนต้น คนกลาง และคนสุดท้ายก็ไม่เคยเห็นพระพรหม คำกล่าวของพราหมณ์เหล่านั้นจึงว่างเปล่าไม่เคยเห็นพระพรหมแต่แสดงทางไปสู่พระพรหม เหมือนชายผู้รักหญิงงามในชนบท แต่ไม่รู้ว่าใครคืออะไร รูปร่างเป็นอย่างไร อยู่ที่ไหน หรือเหมือนคนที่ตั้งบันไดขึ้นสู่ปราสาทในทาง ๔ แพร่ง แต่ไม่รู้ว่าปราสาทนั้นอยู่ที่ไหน อย่างนี้ พราหมณ์เหล่านั้นแม้ตายไปก็ไม่รู้จักพระพรหม แล้วตรัสว่าด้วยการฟังธรรม ออกประพตีสรรพคุณจรริย ละนิวรรณ์ ๕ แผ่เมตตาจิตไปสู่ทิศทั้งสี่ ว่าเป็นทางเข้าสู่ความเป็นพรหม

ในเรื่องของเทพเจ้านั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องเทพไว้หลายประเภทรวมทั้งประเภทที่มนุษย์อาจเป็นได้ในชาติปัจจุบันนี้ ไม่ใช่เทวดานิรันดรที่มนุษย์ไม่อาจเป็นได้ ทรงแสดงคุณธรรมแห่งความเป็นเทพในชาตินี้ ด้วยหลักเทวธรรม ในขุททกนิกาย ทรงแสดงเทพหรือเทวดามีอยู่ ๓ ประเภทที่แตกต่างกันโดยคุณธรรมคือ ๑) สมมติเทพ เทวดาโดยสมมติ ได้แก่ พระราชา พระราชินี พระราชกุมาร และพระราชกุมารี

^{๒๕} ที.ปาฎิ.๑๑./๓๒๑/๘๗

^{๒๖} ม.ม.๑๓/๓๓๒/๔๒๙

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เดือน คำดี

๙๑

เทวดาประเภทนี้ใคร ๆ จะเลือกเป็นโดยชอบใจไม่ได้เพราะจะต้องเป็นไปตามกฎมนเทียรบาล หรือสี่บสกุล สันตติวงศ์ ๒) เทพโดยกำเนิด ได้แก่เทวดาจริง คือผู้เคยประกอบคุณงามความดีไว้ในชาติที่แล้วผลแห่งคุณงามความดีนั้นส่งสนองให้ได้ประสพสุขในเทวโลกหรือเกิดเป็นเทวดาในภพภูมิต่าง ๆ ในสุคติโลกสวรรค์ มีชั้นดาวดึงษ์ เป็นต้น และ ๓) วิสุทธิตเทพ เทพโดยความบริสุทธิ์อย่างสูงได้แก่พระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๒๗}

อนึ่ง พรหมันหรือพระพรหม เทพเจ้าสูงสุดในพระเวทนั้น มีสถานะเป็นนามธรรม มีความเป็นอมตะ สร้างโลกและสรรพสิ่งมีอยู่ เป็นอยู่นิรันดร ต่างจากพระพรหมหรือพระอินทร์ที่บางครั้งเรียกท้าวสักกะเทวราชที่เป็นเทวดาในตำแหน่ง หรือครองสวรรค์ชั้นใดก็ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้น มีสภาพล้วนแต่รูปธรรมเป็นสัตว์โลก มีเกิด มีจุติ และตายไปจากภพภูมิเทวดาของตนได้ เช่นเดียวกับมนุษย์ ที่ได้เป็นเทพก็เนื่องจากการบำเพ็ญกุศลบุญในภพมนุษย์มาก่อน พระพุทธเจ้าตรัสว่าเทวดาประเภทที่ ๓ นี้ คือผู้บริสุทธิ์พร้อมทางกาย ทางวาจา และทางใจ อย่างสมบูรณ์ เป็นเทวดาสูงกว่าเทวดาโดยสมมติสูงกว่าเทวดาในสวรรค์ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ที่ประพฤติปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาบนสวรรค์ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องเทวดาหรือพรหมบนพื้นโลกซึ่งทุกคนอาจเป็นได้ อันสูงกว่าเทวดาทุกประเภท ส่วนเทวธรรม เหตุแห่งความเป็นเทวดา พระองค์ตรัสว่า “ผู้ประกอบด้วยหิริ ความละอายแก่ใจ โอตตปิยะ ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริต ประพฤติธรรมฝ่ายขาวคือคุณงามความดี ชื่อว่ามีธรรมของเทวดา”^{๒๘} ใน อังคุตรนิกาย มีเรื่องที่แสดงถึงวิสุทธิตเทพคือ พระพุทธเจ้าผู้ปราศจากอาสวะกิเลสทั้งปวงเป็นผู้บริสุทธิ์ และทรงอยู่เหนือโลกที่ไม่ทรงมีทรงเป็นอะไรอีกแล้วว่า ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จพุทธดำเนินทางไกล พราหมณ์ผู้หนึ่งได้เดินทางไกลทางเดียวกับพระองค์ มองเห็นรูปจักรที่รอยพระบาทแล้วมีความอัศจรรย์ใจ ครั้นพระองค์เสด็จลงไปประทับนั่งพักที่โคนไม้ต้นหนึ่งข้างทาง พราหมณ์เดินตามรอยพระบาทมา มองเห็นพุทธลักษณะการ ที่ประนั่งสงบลึกซึ้ง น่าเลื่อมใสยิ่งนัก จึงเข้าไปเฝ้าแล้วทูลถามว่า “ท่านผู้เจริญคงจักเป็นเทพเจ้า” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “แน่พราหมณ์ เทพเจ้าเราก็จักไม่เป็น” ทูลถามต่อไปว่า “ท่านผู้เจริญคงจักเป็นคนธรรม” ตรัสตอบว่า “คนธรรมเราก็จักไม่เป็น” “ท่านผู้เจริญคงจักเป็นยักษ์” “ยักษ์เราก็จักไม่เป็น” “ท่านผู้เจริญคงจักเป็นมนุษย์” “มนุษย์เราก็จักไม่เป็น” ทูลถามว่า “เมื่อถามว่า ท่านผู้เจริญคงจักเป็นเทพ ท่านก็กล่าวว่า เทพเราก็จักไม่เป็น เมื่อถามว่าท่านผู้เจริญ คงจักเป็นคนธรรมเป็นยักษ์เป็นมนุษย์ ท่านก็กล่าวว่า จักไม่เป็นเมื่อเช่นนั้น ท่านผู้เจริญจะเป็นใครกันเล่า” ตรัสตอบว่า “นี่แน่พราหมณ์ อาสวะเหล่าใดที่เมื่อยังละไม่ได้

^{๒๗} ชุ.จ.๓๐/๒๑๔/๑๑๒

^{๒๘} อง.ทก. ๒๐/๒๕๕/๖๕

จะเป็นเหตุให้เราเป็นเทพเจ้า.... เป็นคนธรรมดา ...เป็นยักษ์ ...เป็นมนุษย์ อาสวะเหล่านั้นเราละได้แล้ว ถอนรากเสียแล้ว...หมดสิ้น ไม่มีทางเกิดขึ้นอีกต่อไปเปรียบเหมือนดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ แต่ตั้งอยู่พ้นน้ำ ไม่ถูกน้ำฉาบติดฉันใด เราก็นั้นเหมือนกัน เกิดในโลก เติบโตขึ้นในโลก แต่เป็นอยู่เหนือโลก ไม่ติดกัวด้วยโลก ฉะนั้น : นี้แน่ะพราหมณ์ จงถือเราว่าเป็น “พุทธะ” ^{๒๙} อนึ่ง พราหมณ์ได้สอนและพรรณนารูปร่างลักษณะของพระพรหมว่ามี ๔ หน้า ๘ กรนั่งเหนือดอกบัว แต่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโดยให้ความหมายใหม่ว่าได้แก่ บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ เรียกว่า พรหมวิหาร คือ ๑) เมตตา ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทุกถ้วนหน้าปราศจากความอิจฉา พยาบาท ๒) กรุณา เอ็นดู สงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ปราศจากความโหดร้าย และความคิดเบียดเบียน ๓) มุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข ปราศจากความริษยา และ ๔) อุเบกขา วางใจเป็นกลาง ปราศจากความลำเอียง^{๓๐} คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ชื่อว่าเป็นคุณธรรมของพรหมซึ่งเป็นเทวดาชั้นสูงและพระพุทธเจ้าทรงยกย่องบิดามารดา ว่าเป็นพรหมของบุตร เพราะบิดามารดามีอุปการะมากเป็นผู้บำรุงเลี้ยงดูบุตรเป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร มีคุณธรรมแห่งพรหมนี้ ดังนั้น ความเป็นเทวดาหรือพรหมทุกประเภทจึงขึ้นอยู่กับการประพฤติธรรมของมนุษย์ในชาตินี้

๒. การปฏิวัติ (Revolution) การปฏิวัติในที่นี้ คือการเปลี่ยนแปลงที่พลิกรูปแบบหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง ซึ่งความเชื่อ คำสอน การยึดถือ และวิถีชีวิต ในสมัยพุทธกาลมีเจ้าลัทธิ ศาสนาและปรัชญาต่าง ๆ ถกเถียงโต้แย้งกันในประเด็นว่า อะไรคือความเป็นจริงสูงสุด ในทางโลกและทางธรรม จะบรรลุความจริงสูงสุดอันเป็นเป้าหมายของการปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยวิธีอะไร ข้อโต้แย้งในการสนทนาเหล่านั้นที่สุดก็รวมลงในเรื่อง **อตฺตาหรือพรหมัน** เชื่อว่าเป็นปฐมกรของสรรพสิ่ง มีแต่พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นที่ตรัสปฏิเสธอตฺตานัน ด้วยหลักไตรลักษณ์ และหลักอิทัปปัจจยตา แสดงให้เห็นการปฏิเสธคำสอนของพราหมณ์เรื่องเทพเจ้า ซึ่งเป็นความคิดสูงสุดที่ครอบคลุมนะขอบทั้งหมดของลัทธิของพราหมณ์ ทรงปฏิวัติหักล้างคำสอนที่ว่าด้วยพรหมัน การสรีริ พราหมณ์ และการถือความศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ การถือฤกษ์ยามและการบูชาโยนทั้งหมดนี้ด้วยการแสดงความจริงตามหลักปฏิจจสมุปบาทและหลักไตรลักษณ์ ขณะเดียวกันก็ทรงให้เลิกการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้น ให้ตั้งหน้าสู้กับความจริงและมีเหตุผล พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ที่ยังมีตบอดถูกครอบคลุมนด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน มองไม่เห็นสังขธรรม คือ ธรรมฐิติ ธรรมนิยาม และไตรลักษณ์ มีความมืดมัวทางปัญญาและความกลัวเป็นพื้นฐานยังมองไม่เห็นสังขธรรม เมื่อถูกภัยคือความตายคุกคาม จึงสะดุ้งกลัว

^{๒๙} วจ. จตุกก.๒๑/๓๖/๔๘

^{๓๐} วจ.ปณจก. ๒๒/๑๙๒/๒๕๒

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เดือน คำดี

๙๓

แสวงหาที่พึ่งเข้าหาต้นไม้ เจดีย์ ภูเขา เป็นต้น เพื่อยึดถือเป็นที่พึ่งแห่งตน แต่สิ่งเหล่านั้นก็เป็นที่พึ่งเพียงภายนอกที่ไม่เกษม ยังไม่เป็นที่พึ่งของภายในคือจิตใจยังพร่อง ยังกลัว แล้วสร้างที่พึ่งตามสัญชาตญาณเป็นตัวตนมีรูปร่างตามจินตนาการที่มองไม่เห็น สัมผัสด้วยอายตนะไม่ได้ ให้เป็นสิ่งเป็นอัตตา หรือเทพเจ้าขึ้นมาเพื่อบรรเทาความกลัวต้องเที่ยวหาสิ่งสังเวทยภายนอกมาเป็นเครื่องบูชาเอาอกเอาใจ สิ่งทิพย์ที่เรียกว่า เทพเจ้าประเภทต่าง ๆ ประจำอยู่บนพื้นดินบ้าง บนอากาศบ้าง บนสวรรค์บ้าง หรือท้องฟ้าบ้าง ให้มีฤทธิ์มีเดชานุภาพ ให้โทษให้คุณได้ มนุษย์ปุถุชนจำนวนมากตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบันมีความเชื่ออย่างนี้หวั่นเกรงต่ออำนาจผีสามเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้วสอนกันให้เชื่อถือสืบ ๆ ตามกันมานั้นกลายเป็นลัทธิบูชาเทพเจ้า

การปฏิบัติความเชื่อและการยึดถือสิ่งเหล่านั้นเป็นการประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์และเพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชน ท่ามกลางเจ้าลัทธินานา นิยมทั้งหลายดังที่ตรัสส่งภิกษุทั้งหลายออกประกาศพรหมจรรย์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไป ประกาศพรหมจรรย์ อันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด เพื่อประโยชน์และความสุขแก่พหุชน”^{๓๑} ทรงวางหลักการต่าง ๆ ไว้บนพื้นฐานแห่งปัญญาที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีในการเกี่ยวข้องกับเรื่องเหนือสามัญวิสัย โดยอย่างน้อยก็ไม่เสียเวลาที่จะรุ่มรวยอยู่กับปัญหาว่าสิ่งเหล่านั้นว่ามีจริงหรือไม่ กล่าวคือไม่สนใจกับคำถามว่า เทวดา อิทธิปาฏิหาริย์ มีจริงหรือไม่ ดังนั้นจึงทรงปฏิเสธอภัยกตปัญหา ทรงแสดงว่า มนุษย์ควรมีทำที่และควรปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร ทรงสอนเรื่องเทพเจ้า เรื่องพรหมว่าเทวดาหรือเทพเจ้าตลอดจนถึงพรหมที่สูงที่สุด ล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายมนุษย์ แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลบ้าง ส่วนมากก็เป็นอริยบุคคลมาก่อนตั้งแต่ครั้งเป็นมนุษย์ แม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบโดยเฉลี่ยตามฐานะ เทพจะมีคุณธรรมสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกันคือในระดับสุดขีดด้วยกัน ดังที่ตรัสว่า “วิชา จรณสมปนโน โส เสฏโฐ เทวมานุเส” ความว่า มนุษย์ผู้มีวิชา และจรณะพร้อมย่อมประเสริฐกว่าเทพ ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักการและการเข้าถึงจุดหมายคือการดับทุกข์ ย่อมเป็นไปได้โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือสามัญวิสัย คือทั้งเรื่องเทพเจ้าและอิทธิปาฏิหาริย์นั้นแต่ประการใดเลย ดังที่ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนสุนัภขัตตะ เธอเข้าใจว่าอย่างไร เมื่อเราทำปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมของมนุษย์ยิ่งยวดก็ตาม ไม่ทำก็ตาม ธรรมที่เราได้แสดงแล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด จะนำออกไปเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้หรือไม่? สุนัภขัตตะ กราบทูลว่า ธรรมที่พระองค์ได้ทรงแสดงแล้ว ย่อมเป็นไปได้เพื่อประโยชน์คือความสิ้นทุกข์

^{๓๑} วินย.มหา.๔/๒๕/๒๕-๓๒/๒๘-๔๐

โดยแท้ตรัสถามต่อไปว่า เมื่อเราบัญญัติสิ่งที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ไม่บัญญัติก็ตาม ธรรมที่เราได้แสดงเพื่อความมุ่งหมายใด จะนำออกไปเพื่อประโยชน์มุ่งหมายนั้นคือความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบ ได้หรือไม่? สุนัขขั้ตตะ กราบทูลว่าเมื่อพระองค์ ทรงบัญญัติ หรือไม่ทรงบัญญัติก็ตาม ธรรมที่พระองค์ทรงแสดงแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมาย คือความสิ้นทุกข์โดยชอบได้”^{๓๒}

ในทีฆนิกาย ทรงแสดงเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ว่า เป็นอภิญญา คือความรู้ความสามารถพิเศษ ยวดยิ่งเรียกว่า อิทธิวิธี การแสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ แต่เป็นโลกียอภิญญา เป็นวิสัยของปุถุชน ยังอยู่ในอำนาจของกิเลสเช่นเดียวกับอภิญญาอื่น ๆ ทั้งหลายคือ หูทิพย์ ตาทิพย์ การรู้ใจคนอื่น และการระลึกชาติได้ โลกียอภิญญาทั้ง ๕ อย่างนี้ มีคนทำได้ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ไม่เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพรหมจรรย์ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตัวแท้ของพุทธธรรม ที่เป็นตัวแท้ของพุทธธรรม คือความรู้ที่ทำให้ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เรียกว่าอัสวักขยญาณ ได้แก่ ญาณที่ท่าอัสวะให้สิ้นไป ซึ่งเป็นอภิญญาข้อสุดท้ายคือข้อ ๖ เป็นโลกุตตรอภิญญา บรรดาอิทธิปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ คืออิทธิปาฏิหาริย์ การแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ อาเทศนาปาฏิหาริย์ การทนายใจคนอื่นได้ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือคำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริง และนำไปปฏิบัติได้ผล สมจริงนั้น พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ว่าเป็นเลิศประเสริฐกว่า เป็นหลักสามารถนำมาใช้ปฏิบัติเป็นประโยชน์ประจักษ์ได้ภายในตนเองจนบรรลุถึงอัสวักขยญาณ อันเป็นจุดหมายสูงสุด^{๓๓} การที่พราหมณ์สอนให้ถือฤกษ์ยามยามตีกัทรังปฏิเสธ โดยการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงใหม่อย่างตรงกันข้ามด้วยหลักกรรมที่ว่าทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ดังที่ตรัสไว้ในสังยุตตนิกายว่า “บุคคลหวานพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำความดีย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว”^{๓๔} สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม คือ กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตต่างกัน ทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตมนุษย์ย่อมมีสาเหตุเกี่ยวเนื่องกับการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น และว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายสัตว์เหล่าใดประพตีสุจริตทางกาย วาจา ใจ ในเวลาเช้า เช้าวันนั้นย่อมเป็นเช้าที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพตีสุจริตทางกาย วาจา ใจ ในเวลากลางวัน กลางวันนั้นย่อมเป็นกลางวันที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพตีสุจริตทางกาย วาจา ใจ ในเวลาเย็น เย็นวันนั้นย่อมเป็นเย็นที่ดีของสัตว์เหล่านั้น.”^{๓๕} ในเรื่องการฆ่าสัตว์บูชาอัญญเป็นการบูชาที่ชุ่มโชกเลือดที่พวกพราหมณ์สอนว่าเป็นสุดยอดแห่งบุญมี ๔ ประเภทคือ ๑) อัศวเมธะ การฆ่าม้าที่มีลักษณะดีผ่านการคัดเลือกอย่างถี่ถ้วน มีอายุไม่น้อยกว่า ๓ ปี บูชาเทวดา ๒) โคเมธะ ฆ่าโคที่มีลักษณะดี ไม่มีตำหนิ บูชาอัญญ ๓) ราชสุยะ

๓๒ ที.ปา.๑๑/๒-๓/๒-๔

๓๓ ที.สี ๙/๓๓๙-๓๒๔/๒๗๓-๖

๓๔ ส.ส.๕/๙๐๓/๓๓๓

๓๕ ส.ส.๕/๙๐๓/๓๔๓

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ฆ่าช้างบุชายัญญในพิธีราชาภิเษก และ ๔) นรเมธะ ฆ่าคนที่มีลักษณะดีมีร่างกายไม่พิกลพิการ ไม่เป็นนักโทษ หรือเชลยบุชายัญญสังเวทเทพเจ้า การฆ่ามนุษย์บุชายัญญในข้อที่ ๔ ยกเว้นคนในวาระพระพราหมณ์และวาระ กษัตริย์ การบุชายัญญด้วยการฆ่าสัตว์รวมทั้งการฆ่าคนบุชายัญญสังเวทเทพเจ้านี้ ถือว่าเป็นยอดบุญและเป็น ที่ถูกใจเทพเจ้าอย่างยิ่ง ผู้บูชาจะได้บุญ และพ้นจากบาปทั้งหมดซึ่งเคยทำมาแล้วตั้งร้อยชั่วคนเฉพาะ พราหมณ์เท่านั้นมีสิทธิ์ในการบุชายัญญชนิดนี้เพราะเป็นมหาอัญญ คนในวาระอื่นไม่มีสิทธิ์ ในเรื่องเหล่านี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิเสธด้วยการปฏิวัติการบุชายัญญเสียใหม่โดยเสนอวิธีการ เรื่องแห่งการบุชายัญญ เสียใหม่ อย่างตรงกันข้ามตั้งข้อความใน**กฎทันทสูตร** กล่าวว่า “กฎทันทพราหมณ์เตรียมประกอบอัญญพิธี เอาโคผู้ ๗๐๐, ลูกโคผู้ ๗๐๐, ลูกโคเมีย ๗๐๐, แพะ ๗๐๐, แกะ ๗๐๐. ผูกติดไว้กับเสา เพื่อเตรียม บุชายัญญ

กฎทันทพราหมณ์ กราบทูลถามพระพุทธเจ้าให้ทรงอธิบายถึงอัญญสัมปทา คือ สมบูรณ์แห่ง อัญญพิธี จึงทรงแนะนำว่า “ให้ปราบโจรผู้ร้ายก่อน แต่ไม่ใช่ด้วยวิธีฆ่าหรือจองจำ เพราะพวกที่หนีจาก ลูกฆ่าก็เบียดเบียนชนบทในภายหลัง ตัวตายตัวแทน โดยที่แท้ควรถอนรากโจรผู้ร้ายด้วยวิธีการ ทางเศรษฐกิจให้ดี คือแจกพืชแก่กสิกรในชนบทที่อุตสาหกรรมประกอบอาชีพ ให้ทุนแก่พ่อค้าที่อุตสาหกรรม ในการค้า ให้อาหารและค่าจ้างแก่ข้าราชการ ทำให้ทุกคนมีอาชีพมีรายได้ทรัพย์ก็จะเพิ่มพูน ชนบทก็จะ ไม่มีเสี้ยนหนาม มนุษย์ทั้งหลายก็จะรื่นเริงอุ้มบุตรให้พื่อนอยู่ที่อก ไม่ต้องปิดประตูเรือน” เมื่อได้ฟัง หลักธรรมนี้แล้วเลื่อมใสประกาศตนเป็นอุบาสกเข้าถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต พร้อมทั้งประกาศให้อภัย แก่สัตว์ที่เตรียมฆ่าอย่างละ ๗๐๐ ตัวนั้น ด้วยคำว่า “ข้าพระพุทธเจ้าขอปล่อยสัตว์เหล่านั้น ให้ชีวิตสัตว์ เหล่านั้น ขอสัตว์เหล่านั้นจงกินหญ้าอันเขียวสด ดื่มน้ำอันเย็นสนิท และขอลมเย็นจงโอบมาต่อกายสัตว์ เหล่านั้นเถิด”^{๓๖} พระเจ้าปัสเสนทิโกศล ทรงสั่งให้เตรียมการบุชายัญญโดยใช้สัตว์คือโค ๕๐๐ ตัว ลูกโคตัวผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคตัวเมีย ๕๐๐ ตัว แพะ ๕๐๐ ตัว และแกะ ๕๐๐ ตัว ผูกไว้กับเสาเพื่อฆ่าสังเวทเทพเจ้า และยังมีสัตว์และมนุษย์ที่เตรียมจะฆ่ามากประเภทด้วยกันมี ช้าง ม้า โคผู้ โคเมีย แพะ แกะ ไก่ สุกร เด็กหญิง และเด็กชาย แต่ละประเภทนับจำนวนร้อย ใครที่เป็นญาติของเด็กเหล่านั้นก็คร่ำครวญร้องไห้ ในการที่จะสูญเสียบุตรหรือหลานของตนอย่างน่าเวทนายิ่ง พระนางมัลลิกา อัครมเหสี ไม่เห็นด้วยกับการนี้ จึงกราบทูลเชิญพระเจ้าปัสเสนทิโกศล ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อพระเจ้าปัสเสนทิได้ไปเฝ้าสดับพระธรรม- เทศนาแล้วก็สั่งปล่อยสัตว์และคนที่เตรียมฆ่าเหล่านั้นทั้งสิ้น^{๓๗} ตามพุทธพจน์ที่นำมาแสดงนี้เป็นการชี้ให้เห็น ว่าการบุชายัญญด้วยวิธีชும்โซกเลือดเป็นการเบียดเบียนและทำลายชีวิตผู้อื่น ซึ่งไม่อาจจะตอบคำถามที่ว่า

^{๓๖} ที.สี 9/153 /162
^{๓๗} ส.ส.15/ 231/ 109

หากการฆ่าสัตว์อื่นบุชายัญ เป็นยอดบุญ ล้างบาปและไปสวรรค์ได้จริง ทำไมพวกพราหมณ์ จึงไม่นำ บิตามารดา สามีภริยาและบุตรของตนมาฆ่าบุชายัญเพื่อไปสวรรค์เสียเอง ในอังกุตรนิกาย พระพุทธเจ้า ตรัสแก่อุชชยพราหมณ์ผู้เข้าเฝ้าทูลถามว่าพระองค์ไม่สรรเสริญการบุชายัญมิใช่หรือว่า “ดูก่อนพราหมณ์ เรามิได้สรรเสริญการบุชายัญทุกชนิด แต่จะไม่สรรเสริญเลยก็ไม่ใช่ ก็แต่ว่าในการบุชายัญใดโค แพะ แกะ ไก่ สุกร และสัตว์มีชีวิตต่าง ๆ ถูกฆ่า เราย่อมไม่สรรเสริญการบูชาที่มีการริเริ่มเช่นนั้น เพราะเหตุว่า ในยัญเช่นนั้นพระอรหันต์ หรือท่านผู้บรรลอรหัตตมรรค ย่อมไม่เข้าไปสู่ยัญเช่นนั้น แต่ในการบุชายัญใด โค แพะ ไก่ สุกร และสัตว์มีชีวิตต่าง ๆ ไม่ถูกฆ่า เราย่อมสรรเสริญการบุชายัญ ซึ่งไม่มีการริเริ่มเช่นนั้น อันได้แก่การให้ทานซึ่งเป็นยัญสี่รสทุก เพราะเหตุว่าพระอรหันต์หรือท่านผู้บรรลอรหัตตมรรคยอมเข้าไป สู่ยัญที่ไม่มีการริเริ่มเช่นนี้คือไม่มีการฆ่าสัตว์”^{๓๘} และในอังกุตรนิกาย นั้นเอง มีพุทธพจน์ พรรณนา ส่งเสริมให้มีเมตตาไว้ว่า “ผู้ใดมีสติเจริญเมตตาอันมีประมาณไม่จำกัด ผู้นั้นผู้เห็นธรรมอันเป็นที่สิ้นไป แห่งกิเลส ย่อมมีกิเลสเครื่องร้อยรัดน้อยลง คนมีจิตไม่ประทุษร้าย แผ่เมตตาไปยังสัตว์เพียงตัวเดียวยังได้ กุศล ถ้ามีจิตใจอนุเคราะห์ไปยังสัตว์ทั้งปวงก็ชื่อว่า เป็นผู้ประเสริฐ ชื่อว่าทำบุญเป็นอันมาก ราชฤาษี ทั้งหลายผู้รับขณะแผ่นดินอันเป็นที่อยู่แห่งสัตว์ ทำการบุชายัญชื่อสี่รสเมธะ ปุริสเมธะ สัมมาปาสะ วาชเปยยะ นิรัคคะ ราชฤาษีเหล่านั้นยังมิได้รับผลแม้เสี้ยวที่ ๑๖ ของเมตตาจิตอันอบรมดีแล้ว เหมือนแสงจันทร์เทียบหมู่ดาวทั้งปวงฉะนั้น” ผู้ใดไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่เอาชนะเอง ไม่ใช้ให้คนอื่นเอาชนะ ผู้นั้นมีเมตตาต่อสัตว์ทั้งปวง ย่อมไม่มีเวรกับใคร ๆ”^{๓๙}

การบุชายัญตามแบบของพราหมณ์นั้น ทรงปฏิเสธเพราะเป็นการเบียดเบียน ประทุษร้าย และ เป็นการฆ่าผู้อื่นและสัตว์อื่น เป็นพิธีกรรมที่โหดร้ายขาดเมตตาธรรม จึงทรงปฏิวัติเปลี่ยนจากความโหดร้าย เห็นแก่ตัวจัด มาเป็นความเมตตาสังเคราะห์ อนุเคราะห์ผู้อ่อนแอที่ยากจนและไร้โอกาส โดยการเปลี่ยน วิธีปฏิบัติเสียใหม่คือ ๑) อัศวเมธะ การบุชายัญด้วยการฆ่าม้า เปลี่ยนเป็น สัสสมะธะ ฉลาดในการบำรุง ข้าวกล้า ส่งเสริมการเกษตรกรรม ๒) โคเมธะ การบุชายัญด้วยการฆ่าโค เปลี่ยนเป็นการบำรุงรักษาโค และพันธุ์โคให้สุขภาพดีเหมาะแก่การให้น้ำนม ๓) ราชสุยะ การบุชายัญด้วยการฆ่าช้าง เปลี่ยนเป็น การบำรุงรักษาช้างให้สมบูรณ์แข็งแรงเหมาะแก่การช่วยงาน ๔) ปุริสเมธะ การบุชายัญด้วยการฆ่าคน เปลี่ยนเป็นฉลาดในการบำรุงคนคือการสร้างบุคลากรและการสงเคราะห์คน ๕) สัมมาปาสะ การบุชายัญ ด้วยการโยนไม้ให้ลอดบ่วงไม้ตกที่ไหนก็สร้างเวทที่ตั้งเครื่องบุชายัญบนเวทที่นั้น เปลี่ยนเป็นวิธีสังเคราะห์ คนยากจนหรือดูแลสุขทุกข์ประชาชนพลเมือง ๖) วาชเปยยะ บุชายัญด้วยการฆ่าสัตว์ ๑๗ ชนิดสังเว

^{๓๘} อ.จ.ต.ก.21/43 /54

^{๓๙} อ.จ.อ.ก.ร.ก.23/331 /152

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เดือน คำดี

๙๗

เทพเจ้า และตีมน้ำศักดิ์สิทธิ์ เปลี่ยนเป็นการพุดจาไฟเพราะต่อกันหรือเปียจาท่อกัน และ ๗) นิรคคพะ การบูชาญด้วยการฆ่าหมดทั้งคนและสัตว์ เปลี่ยนเป็นการปกครองแผ่นดินให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจาก โจรผู้ร้าย บ้านเรือนไม่ต้องลงลิ้มลงกลอนประตุ ในสังยุตตนิกายแสดงหลักธรรมปฏิบัติ คัดค้านการ บูชาญทั้งหลายเหล่านั้นว่า “มหาญเหล่านี้คือ อัสวเมธะ โคเมธะ ราชสุยะ ปุริสเมธะ สัมมาปาสะ วาชเปยยะ และนิรคคพะ มีการเริ่มใหญ่ แต่ไม่มีผลมาก เพราะในญเหล่านี้ แพะ โค และสัตว์ต่าง ๆ ย่อมถูกฆ่า ท่านผู้ปฏิบัติชอบยอมไม่เข้าสู่ญนั้น ส่วนญเหล่าใดที่ไม่มีการริเริ่มดังกล่าว เป็นญที่สืบสกุล มา แพะ เกะ และสัตว์ต่าง ๆ ย่อมไม่ถูกฆ่า ในญนั้นท่านผู้ประพฤตชอบ ผู้แสวงคุณอันยิ่งใหญ่ยอมเข้าไป สู่ญนั้น ผู้มีปัญญาควรบูชาญชนิดนั้น ซึ่งมีผลมากเมื่อบูชาญนั้น ก็มีแต่ความดีงาม ไม่มีตำทรา มญก็เป็นของไปบูลย์ และเทวดาทั้งหลายก็ชื่นชม”^{๔๐} ในขุททกนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสปฏิบัติสิ่งที พราหมณ์ปฏิบัติในเวลานั้นว่า “การถือไม้กินปลาไม่กินเนื้อก็ดี การประพฤตเป็นซีเปลือยก็ดี ความมีศีรชะ โล้นก็ดีการมุ่นมวยผมเป็นชฎาก็ดี การอยู่คลุกฝุ่นธุลีก็ดี การนุ่งหม่หน่งเสื่ออันหยาบกร้านก็ดี การบูชาไฟ ก็ดี การบำเพ็ญพรตหมายจะเป็นเทวดาก็ดี การบำเพ็ญตบะต่าง ๆ มากมายในโลกก็ดี พระเวทก็ดี การบวงสรวงสังเวทก็ดี การบูชาญก็ดี การจำพรตตามฤดูกาลก็ดี จะชำระสัตว์ผู้ข้ามยังไม่พ้นความสงสัย ให้อริสุทธีได้ หาได้ไม่”^{๔๑}

มนุษยธรรม คือ เหตุผลในการห้ามฆ่าสัตว์เพราะหลักแห่งความเป็นมนุษย์ไม่นิยมการ เบียดเบียนกันหรือการฆ่าสัตว์ เพราะการฆ่าการเบียดเบียนสัตว์เนื่องมาจากความเห็นแก่ตัว ความโหดร้าย ทารุณ เป็นการเอาชีวิตคนอื่น สัตว์อื่นมาเป็นเครื่องมือ เป็นการเหยียบย่ำไปบนชีวิตเลือดเนื้อของคนอื่น สัตว์อื่น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้นึกถึงอกเขาอกเราว่า สรรพสัตว์ทุกตัวล้วนแต่รักตัวกลัวตายด้วยกันหมด ทั้งสิ้น จึงไม่ควรเบียดเบียนกัน ไม่ควรฆ่าเองหรือใช้ให้บุคคลอื่นฆ่า (อหิงสา) จากหลักการเอาใจเขามาใส่ใจ เราหรืออกเขาอกเราเอง พระองค์จึงทรงบัญญัติ เบญจศีล^{๔๒} และเบญจธรรม^{๔๓} คือ ศีล ๕ และธรรม ๕ ซึ่งมนุษยธรรม เป็นหลักการเว้นความชั่วและการทำความดี เพื่อให้เกิดบูรณาการในการครองชีวิต ศีล หมายถึง การเว้นความชั่ว ธรรม หมายถึง การพัฒนาความดี แบ่งออกเป็นฝ่ายละ ๕ เป็นคู่ๆ ดังนี้ ศีลข้อที่ ๑ เว้นจากการฆ่าสัตว์และมนุษย์ คู่กับธรรม ความมีเมตตาต่อสัตว์และมนุษย์ ศีลข้อที่ ๒ เว้น จากการลักทรัพย์ คู่กับธรรมการประกอบสัมมาชีพและมีใจเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ศีลข้อที่ ๓ เว้นจากความ ประพฤติผิดในกาม คู่กับธรรมความสำรวมในกามยินดีเฉพาะคู่ครองของตน ศีลข้อที่ ๔ เว้นจากการพุดปด

^{๔๐} ส.ส.๑๕ / ๓๖๕ / ๑๑๐

^{๔๑} พุ.สุ.๒๕ / ๓๑๕ / ๓๗๔

^{๔๒} ที.ปา.๑๑ / ๒๘๖ / ๒๗๔

^{๔๓} ม.ม.๑๒ / ๒๔๘๕ / ๕๒๓

ห้กรานประโยชน์คนอื่น คู่กับธรรมการพูดความจริง และศีลข้อที่ ๕ เว้นจากการดื่มสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คู่กับธรรมความมีสติสำรวมระวัง

พระพุทธเจ้าเมื่อทรงแสดงเรื่องศีลเพื่อปราศจากการเบียดเบียนกันแล้ว ยังทรงแสดงหลักธรรมใหม่ขึ้นในการทำความดีหรือบุญ (ยัญ) ไว้ ๑๐ ประการซึ่งตรงกันข้ามกับการบูชายัญในพระเวทเรียกบุญกิริยาวัตต์คือ ๑) ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน ๒) สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ๓) ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการอบรมจิตใจให้สงบ และให้เกิดปัญญา ๔) อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยความอ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญ โดยชาติ โดยคุณวุฒิหรือโดยวัยตามความเหมาะสม ๕) เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จได้ด้วยการช่วยชวนชวยในการทำความดีของผู้อื่นหรือช่วยเป็นธุระออกแรงหรือออกความคิด ๖) ธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม ๗) ธัมมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม ชี้แจงธรรมให้ผู้อื่นฟัง ๘) ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการแบ่งส่วนบุญแก่คนอื่น ๙) ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญของคนอื่นคือการพลอยยินดีในการทำคุณงามความดีของคนอื่น และ ๑๐) ทิฏฐุชกรรม บุญสำเร็จด้วยการทำความคิดเห็นให้ถูกต้อง สรุปลงในการทำบุญ ๓ ระดับ คือ ทาน ศีล ภาวนา^{๔๔} ในเรื่องแม่น้ำคงคาที่วาศักดิ์สิทธิ์ ลงอาบลอยบาป ทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์จากบาปได้ตามที่พวกพราหมณ์สอนและเชื่อว่าน้ำในแม่น้ำคงคาไหลมาจากสวรรค์ผ่านเศียรของพระศิวะผู้เป็นเจ้าของซึ่งช่วยให้กระแสน้ำอ่อนลง มิฉะนั้นก็จะท่วมโลกเพราะน้ำนั้นไหลผ่านเศียรพระศิวะจึงกลายเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ล้างบาปได้ ทำให้ผู้อาบลอยบาปไปตามกระแสน้ำหรืออาบแล้วทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์ นอกจากนี้พวกพราหมณ์ยังเชื่อว่าแม่น้ำในอินเดีย เช่น ยมุนา สรรภู สรัสวตี นินนคา อจิรวตี และมทิว รวมทั่วชมพูทวีปอีกจำนวนมาก เช่น พาหุกา คยา สุนทริกา สรัสสตี ปยาอะ แลพหุมตี รวมแม่น้ำเนรัญชราเข้าด้วย เชื่อว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่พราหมณ์พากันไปอาบและดื่มกิน สารายามนตร์วันละ ๓ ครั้ง พราหมณ์ผู้ที่อยู่หมู่บ้านไกล ยังนำน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแม่น้ำนั้นกลับบ้านไปฝากคนป่วย คนชรา ลูกหลาน และเด็กเล็กเป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำต่าง ๆ ดังกล่าว จึงตรัสตอบสุทริกภารทวาชพราหมณ์ว่า “ดูก่อนพราหมณ์ ท่านจงอาบน้ำในธรรมวินัย (พุทธศาสนา) นี้ จงทำความเกษมในสัตว์ทั้งหลายถ้าท่านไม่กล่าวเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ถือของที่เจ้าของไม่ได้ให้ มีความเชื่อตามเหตุผลไม่ตระหนี่ท่านจะไปแม่น้ำคยาทำอะไร แม่น้ำดื่มของท่านก็เป็นแม่น้ำคยาแล้ว”^{๔๕} ในพุทธอุทาน ก็ตรัสว่า “ความสะอาดย่อมไม่มีเพราะน้ำ ซึ่งคนส่วนมากพากันอาบผู้ใดมีสัจจะมีธรรมผู้นั้นเป็นผู้สะอาดเป็นพราหมณ์”^{๔๖} และในปุณณิกเถรีภาษิต ก็กล่าวว่า “ถ้าบุคคลจะพ้นจากบาปกรรมได้เพราะการรดน้ำ

^{๔๔} ที.อ.๓/๒๔๖:สังคห.๒๙

^{๔๕} ม.ม. ๑๒/๓๒๓/๗๐

^{๔๖} ขุ.ธ. ๒๕/๔๒๒/๒๑๓

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เดือน คำดี

๙๙

ศักดิ์สิทธิ์ แล้วจบ เต่า งู จระเข้ และสัตว์น้ำทั้งปวงก็จักไปสวรรค์ได้เป็นแน่”^{๔๗} แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุวัติตามความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้ความสำคัญแก่น้ำในแม่น้ำ ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเรื่องภายนอก แต่ให้ความหมายสำคัญกับความสะอาดด้านในคือจิตใจสะอาดด้วยศีลธรรม เป็นเครื่องอาบชำระพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาให้บริสุทธิ์แทน

การถือฤกษ์ยามนั้น พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธและทรงตำหนิว่า เป็นเรื่องเปล่าประโยชน์ และเสียเวลา เมื่อพราหมณ์คนหนึ่งทูลถามเรื่องนี้ จึงตรัสว่า “คนเขลามัวถือฤกษ์ยามอยู่ ประโยชน์ย่อมล่องเลยเขาไป ประโยชน์เป็นตัวฤกษ์ของประโยชน์ ดาวทั้งหลายจักทำอะไรได้” แสดงให้เห็นว่าทรงปฏิเสธ การหาฤกษ์จากดวงดาว ไม่เอาประโยชน์ไปขึ้นอยู่กับดวงดาวซึ่งเป็นเรื่องภายนอก ทรงถือเอาความ สะดวกและความสุจริตเป็นที่ตั้ง ดังที่ตรัสว่า “สัตว์ประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ในเวลาเช้า เช้าวันนั้น ย่อมเป็นเช้าที่ดีของสัตว์เหล่านั้น ประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ในเวลาเที่ยง เที่ยงวันนั้นย่อมเป็น เที่ยงที่ดีของสัตว์เหล่านั้น ประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ในเวลาเย็น เย็นนั้นย่อมเป็นเย็นที่ดีของสัตว์ เหล่านั้น” ในเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า การกระทำคุณงามความดีโดยไม่ต้องให้ชื่อว่าดี เพราะอาศัยเหตุ ภายนอกคือฤกษ์ยามหาก แต่ให้ทำดีที่กายวาจาและใจของตน ซึ่งเป็นการสร้างคุณความดีขึ้นเป็นพื้นฐาน เพื่อให้สิ่งอื่น ๆ ถูกงูมาให้ตีไปตามด้วย ทรงสอนไม่ให้ถือฤกษ์ยามเป็นสำคัญแต่ให้ถือคุณงามความดี และประโยชน์ของชีวิตเป็นสำคัญ ทำคุณงามความดีในวันเวลาใด วันเวลานั้นก็กลายเป็นฤกษ์ดียามดี และเป็นตัวจูงให้เกิดความดีงามหรือความสำเร็จผลอื่น ๆ ตามมาทรงสอนให้เข้าใจความจริง ตามที่ เป็นจริง มิได้สอนแฝงความลึกลับที่พิสูจน์ไม่ได้ แต่ทรงสอนเรื่องที่เกิด ไตร่ตรองตามเหตุผล และเห็นจริง ได้อย่างตรงไปตรงมา กล่าวคือเป็นการสอนตัดตรงเข้าหาความจริง ให้สู้หน้ากับความจริง เช่น เรื่อง การเกิด แก่ เจ็บ ตาย แล้วให้หาประโยชน์จากความจริงให้ได้ แม้ในเรื่องฤกษ์ยาม น้ำศักดิ์สิทธิ์ และ เรื่องเทพเจ้า ก็ทรงสอนให้เป็นเทวดาในชีวิตนี้โดยไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน ในเรื่องพรหมลิขิตก็เช่นเดียวกัน ที่พราหมณ์สอนว่าคนจะดีจะชั่วพระพรหมผู้สร้างโลกได้ลิขิตไว้เสร็จแล้ว รวมทั้งความสุข ความทุกข์ ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวทั้งปวง กระทั่งความเป็นไปต่าง ๆ ในโลกนั้น พระพรหมก็ได้กำหนดไว้แล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงเสียใหม่อีกด้วยหลักกรรมเป็นกรรมลิขิต จึงได้ชื่อว่า เป็นกรรมวาที กิริยวาที และเป็นวิริยวาที นั่นก็เพราะทรงสอนว่ากรรมหรือการกระทำเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผล ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลของการกระทำ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล ผลจะมีลักษณะอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับเหตุคือกรรมหรือการกระทำนั้น ๆ

^{๔๗} พุ.สุต.๒๖/๓๓๒/๔๗๕

การมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ก็คือการมีการกระทำหรือกรรมที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ จำแนกออกได้ ๓ ประเภทคือ ดี ไม่ดี หรือเป็นกลาง ๆ โดยถือเอาเจตนาในการกระทำเป็นเครื่องกำหนด คนจะเป็นคนดี หรือเป็นคนเลว สุข ทุกข์ ความสำเร็จ ความล้มเหลวของชีวิตปัจจุบันและอนาคตก็ขึ้นอยู่กับกรรมของตนเองดังที่ตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของ ๆ ตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ และมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยเขาทำกรรมอันใดไว้ไม่ว่าบุญหรือบาปเขาย่อมได้รับผลของกรรมนั้น กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีต”^{๔๘} และดังที่ตรัสไว้ในสังยุตตนิกายว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำความดี ย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำความชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว”^{๔๙} จึงเห็นได้ว่าแม้การถือฤกษ์ยาม และน้ำศักดิ์สิทธิ์ ก็ทรงปฏิวัติ โดยทรงเปลี่ยนแปลงระบอบของพราหมณ์ อย่างหน้ามือเป็นหลังมือในเรื่องพิธีบวงสรวงบูชาเพื่อพึ่งพาเทพเจ้านั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เปลี่ยนจากการคิดได้ดีด้วยการพึ่งพาสิ่งภายนอกโดยการอ้อนวอนและด้วยการบวงสรวงมาเป็นการพึ่งตนเองดังที่ตรัสว่า “สิ่งที่น่าปรารถนารักใคร่เจริญใจ ๕ อย่างคือ อายุ ผิวพรรณ ยศ สุข สวรรค์ นั้น เราไม่กล่าวว่าจะได้มาด้วยเหตุความวิงวอน ปรารถนา เพราะถ้าจักได้เพราะความวิงวอน ปรารถนาแล้ว ใครเล่าจะขาดแคลนอะไร ดูก่อนคฤหบดี อริยสาวกผู้ใคร่จะได้สิ่งเหล่านั้นไม่ควรจะวิงวอน และเพลิดเพลินยินดีสิ่งเหล่านั้น อริยสาวกนั้นพึงปฏิบัติข้อปฏิบัติที่จะให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้น... แม่ไก่ไม่กกไข่ มีแต่ปรารถนาจะให้ลูกไก่ออกจากฟองอย่างเดียว ย่อมไม่สำเร็จฉันใด ถ้าพึ่งความปรารถนาจะทำให้จิตพ้นจากกิเลสอาสวะ ย่อมเป็นไปไม่ได้ฉันนั้น... เราเอาน้ำมันเทลงไปในน้ำแล้วจะอ้อนวอนให้จมลงอย่างไร น้ำมันก็คงจะลอยขึ้นเหนือน้ำเสมอไป เราทิ้งก้อนหินลงในน้ำ แม้จะอ้อนวอนอย่างไร มันก็ไม่ลอยขึ้น คงจมลงไปสวนเดียวฉันใด การทำความดีย่อมเป็นเหตุให้เฟื่องฟู การทำความชั่วย่อมเป็นเหตุให้ล่มจม เมื่อทำแล้วจะใช้วิธีอ้อนวอนให้เกิดผลตรงกันข้ามก็ย่อมเป็นไปไม่ได้ฉันนั้น”^{๕๐} จะเห็นแล้วว่าพระพุทธเจ้า ทรงปฏิวัติเรื่อง พรหมัน อาตมัน หรืออัตตา รวมทั้งการบูชาัญญูที่ชุ่มโชกเลือดชีวิตของสัตว์อื่นพิธีเช่นสรวงบูชา รวมทั้งการถือฤกษ์ยามน้ำศักดิ์สิทธิ์และการอ้อนวอน เป็นต้น ทรงปฏิเสธเรื่องศรัทธิตามความรู้ที่พญากาฬการเปิดเผยของเทพเจ้า สรุปลงในหลักกาลามสูตร ๑๐ ประการคือ ๑) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา ๒) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา ๓) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ ๔) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ ๕) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรก ๖) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান ๗) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล ๘) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับ

^{๔๘} ม.อ. ๑๔/๕๗๙/๓๗๖; อัง.ทสก. ๒๔/๒๘๗/

^{๔๙} ส. ๑๕/๙๐๓/๓๓๓

^{๕๐} ส.สพ. 18/231/323

ทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว ๙) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้ และ ๑๐) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า “ท่านเป็นสมณะเป็นครูของเรา” ทรงแสดงต่อไปว่าต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนว่าธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น^{๕๑} จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงการปฏิบัติเรื่องพรหมันที่แสดงออกเป็นเทพเจ้าต่าง ๆ เสียใหม่ ทรงปฏิเสธเรื่อง อัตตานิรันดร ด้วยหลักปฏิจจนูปบาท พรหมันที่ว่า เป็นพระผู้สร้างสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษย์ด้วยนั้น ไม่มีอยู่จริง เพราะพวกพราหมณ์ไม่รู้ความจริง ตกอยู่ในความกลัวจึงประดิษฐ์ความคิดขึ้นมาให้มืดมัวเพื่อหาที่พึ่งจากภัยอันตรายที่ตนไม่รู้สาเหตุ ที่แท้สรรพสิ่งมีอยู่เป็นอยู่ ย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัยตามหลักปฏิจจนูปบาทและไตรลักษณ์กล่าวคือ สรรพสิ่งตกอยู่ในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และตรัสแสดงให้เห็นว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

๓. การประดิษฐานพรหมจรรย์ขึ้นใหม่ (Foundation) พรหมจรรย์ คือ การดำเนินชีวิตที่บริสุทธิ์ด้วยหลักอริยสัจธรรมพระพุทธเจ้าทรงแสดงความจริงของโลก ชีวิต และจริยธรรมของมนุษย์ด้วยหลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทาขึ้นมาใหม่ โดยที่พระองค์ไม่ได้ลอกเลียน หรือให้สอดคล้อง หรือให้แตกต่างจากลัทธิใด ๆ ในโลก ทรงปฏิเสธเจตนิมิตที่พัฒนาเป็นศาสนาเทวนิยมคือพระเวท ปฏิเสธวัตถุนิยมที่พัฒนาเป็นลัทธิดั่งสูญหรือโลกายัตรวมทั้งวิธีการปฏิบัติทรมานตนให้ลำบาก และวิธีการปล่อยตนให้เปียกชุ่มด้วยกามสุข ทรงแสดงระบอบพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ การดำเนินชีวิตด้วยสัมมาทิฐิ ไปตามทางแห่งการบรรลุลหุตพ้นจากทุกข์ทั้งปวงด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือการหลีกเลี่ยงจากส่วนสุดโต่งสองสายได้แก่ สัสสตทิฐิฐิ ความเห็นว่ามีอัตตา ยินโรจนิรันดรและนัตถิกทิฐิฐิ ความเห็นว่าขาดสูญ ทรงยกอริยสัจ ๔ ขึ้นมาเป็นศูนย์กลางพรหมจรรย์ศาสนาใหม่ของพระองค์ ที่ประกอบด้วยหลักธรรมสำคัญคือ อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ ปฏิจจนูปบาทกรรมและสังสาร และนิพพานหลักธรรมทั้งหลายนี้สรุปรวมลงในหลักอนัตตาธรรม ซึ่งยังไม่เคยมีศาสดาในโลกค้นพบมาก่อน มีแต่พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวที่ทรงค้นพบด้วยพระองค์แล้วนำมาสั่งสอนเรียกว่าระบอบ**พรหมจรรย์**

อริยสัจ คือความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อริยสัจทั้ง ๔ ประการนี้เป็นความรู้และทางนำไปสู่ความดับทุกข์หรือนิพพาน ความรู้ในอริยสัจประกาศว่าทุกข์คืออะไร สมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร จะดับทุกข์ได้อย่างไร นิโรธ จะทำให้แจ้งได้อย่างไร มรรค ทางแห่งการดับทุกข์นั้นเป็นอย่างไรรอริยสัจ ๔ มีความสำคัญที่สุดในฐานะเป็นผลการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การปฏิบัติธรรมทุกระดับล้วนแต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อรู้แจ้งในอริยสัจนี้ เพราะ ๑) เป็นศูนย์กลางแห่งหลักธรรมและ

^{๕๑} ๑. อ.ต.ก. 20/502/241

เป็นที่รวมลงแห่งกุศลธรรมทั้งปวง ๒) เป็นธรรมอันบุคคลรู้ได้ยาก ผู้ไม่บรรลूसัจธรรมนี้ย่อมตกอยู่ในอำนาจแห่งความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย เร่ร้อนท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏสิ้นกาลหาที่สุดไม่ได้ และ ๓) เป็นธรรมแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยบุคคลทั้งหลาย ในสังยุตตนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสว่าอริยสัจ ๔ เป็นธรรมจำเป็นสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทรงย้ำให้ภิกษุทั้งหลายสอนชาวบ้านให้เข้าใจอริยสัจ ๔ ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่พวกเขาพึงอนุเคราะห์ก็ดี เหล่าชนที่พอจะรับฟังคำสอนก็ดี ไม่ว่าจะเป็นมิตร เป็นผู้ร่วมงาน เป็นญาติ เป็นสาโลหิตก็ตาม พวกเขาพึงชักชวน พึงสอนให้ดำรงอยู่ ให้ประดิษฐานอยู่ ในการตรัสรู้ตามเป็นจริงซึ่งอริยสัจ ๔ ประการนี้”^{๕๒} อริยสัจ ๔ มีคำอธิบาย ดังนี้ ๑) ทุกข์ คือ ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก, สภาวะที่บีบคั้นขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง, ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่าอุปาทาน ๕ เป็นทุกข์ ๒) ทุกขสมุทัย คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ๓) ทุกขนิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกยึดม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือ นิพพาน และ ๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์อริยอัฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

อริยสัจ ๔ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามุกกัังสิกัธธรรมเทศนา แปลว่า พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงหยิบยกขึ้นถือเอาไว้ด้วยพระองค์เอง^{๕๓} อนึ่ง อริยอัฐังคิกมรรค คือ มรรคมืองค์ ๘ เป็นธรรมภาคปฏิบัติในอริยสัจ ๔ เป็นพื้นฐานจริยธรรมทั้งระบอบ ซึ่งนำไปเพื่อบรรลุนิพพาน ในที่ขนิกายมหาวรรค ตรัสว่าทางมืองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ คือ ๑) สัมมาทิฐิ เห็นชอบ ๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔) สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ ๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖) สัมมาวายามะ พยายามชอบ ๗) สัมมาสติ ระลึกชอบ และ ๘) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ มรรคมืองค์ ๘ นี้ เป็นอริยสัจ ข้อที่ ๔ รวมลงในไตรสิกขาได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และได้ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเป็นข้อปฏิบัติในทางสายกลาง และเพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้น จากความทุกข์ ปลอดภัยไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยคและอตตกิลมณานุโยค กล่าวคือ การบรรลุนิพพาน

^{๕๒} ส. ม.19/1720/552

^{๕๓} ส.ม.๑๙/๓๔๙/๙๘

ปฏิจจนุปบาท เป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเกิด ดำเนินไป และการดับไปของชีวิตรวมถึงการเกิด การดับแห่งทุกข์ด้วย ในกระบวนการนี้ สิ่งทั้งหลายจะเกิดขึ้น-เป็นอยู่-และดับลง ในลักษณะแห่งความสัมพันธ์กันเป็นห่วงโซ่ เป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่กันและกันในรูปวงจร ไม่มีส่วนไหนเป็นปฐมกร หรือปฐมเหตุ เพราะกระบวนการของชีวิตเป็นวัฏฏะแห่งกิเลส กรรม วิบาก ซึ่งกลายเป็นวัฏฏสงสาร เป็นผลการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าโดยตรง **ในสังยุตตนิกาย** นั้นเองมีพุทธภาษิตดังนี้

อิมสมิ สติ อิหิ โหติ	เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
อิมสสุปปาทา อิหิ อูปฺปชฺชติ	เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
อิมสสมิ อสติ อิหิ น โหติ	เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
อิมสส นิโรธา อิหิ นิรุชฺชติ	เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับไปด้วย” ^{๕๔}

ปฏิจจนุปบาทมีองค์หรือหัวข้อธรรม ๑๒ องค์แสดงการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายเพราะอาศัยกัน การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน ๆ จึงเกิดมีขึ้น”^{๕๕}

ไตรลักษณ์ คือ อากาโรที่ เป็นเครื่องกำหนดหมาย ๓ อย่าง อันให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมัน มี ๓ อย่างคือ ๑) อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ๒) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ และ ๓) อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตนลักษณะทั้ง ๓ เหล่านี้ มีแก่ธรรมที่เป็นสังขตะคือ สังขารทั้งปวง เป็นสามัญเสมอกัน จึงเรียกว่า สามัญลักษณะ หรือ สามัญลักษณ์ ไม่สามัญแก่ธรรมที่เป็นอสังขตะ อันได้แก่ วิสังขาร ซึ่งมีเฉพาะลักษณะที่ ๓ คือ อนัตตาอย่างเดียว ไม่มีลักษณะ ๒ อย่างต้น ดังที่ตรัสไว้ใน**สังยุตตนิกาย** ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือ ความตั้งอยู่ตามธรรมชาติ (ธรรมฐิติ) ความเป็นไปตามธรรมชาติ (ธรรมนิยาม) ก็คงอยู่อย่างนั้นคือข้อที่ว่า สังขาร (สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ (ทนอยู่ไม่ได้) ธรรม (ทั้งสิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง และไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง) ทั้งปวงเป็นอนัตตา ตถาคตตรัสรู้ เข้าใจชัดถึงธาตุนั้นแล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้เข้าใจง่ายถึงข้อที่ว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^{๕๖} ดังนั้น ธรรมทั้ง ๓ เหล่านี้ ปรากฏอยู่ตามธรรมดาที่แน่นอนเป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ ธรรมนิยาม นับเป็นองค์ธรรมตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นปรมัตถธรรมแตกต่างจากลัทธิคำสอนของศาสนาอื่น ๆ ในโลก

กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เรียกว่า กรรม ใน**มัชฌิมนิกาย** พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ว่า กรรมแสดงออก ๓ ทาง แต่ละทางย่อเมกิเลสกำกับที่เป็นแรงส่งให้สัตว์โลก

^{๕๔} ส.นิทาน.๑๖/๖๔-๑๔๔

^{๕๕} วินย.๔/๑/๑:ส.นิ.๑๖/๑/๑

^{๕๖} ส.สพ.18/25/1

ทำกรรมนั้น คือ โภคะ ความอยากได้ โทสะ ความคิดประทุษร้าย โมหะ ความหลงมัวเมา แสดงออกที่ทวารทั้งสาม คือ ๑) ทางกาย คือ กรรมทำด้วยกาย เรียก กายกรรม ๒) ทางวาจา คือ กรรมทำด้วยวาจา เรียก วาจากรรม และ ๓) ทางใจ คือ กรรมทำด้วยใจ เรียก มโนกรรม และกรรมดีเรียก กุศลกรรม กรรมชั่วเรียก อकुศลกรรม กฎแห่งกรรม มีว่า ทุก ๆ การกระทำด้วยเจตนาย่อมมีผลตอบแทน การทำดีย่อมได้รับผลดี การทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ในทางศีลธรรม พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า เพราะมีกิเลสจึงทำกรรม เพราะทำกรรม จึงยอมมีวิบากเป็นผลตอบแทน เป็นวัฏจักร ปุณชนที่ยังมีกิเลสวัฏคืออวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นแรงผลักดันย่อมกระทำการดีบ้างชั่วบ้างซึ่งต้องรับผลคือวิบากได้แก่ภพภูมิต่าง ๆ ๓๑ ภพ มีคติเป็น ๒ คือ สุขคติและทุกข์คติ ได้แก่ กามภพ รูปภพ และอรุภพ กลายเป็นสังสารวัฏ อันหาเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุดมิได้ เป็นวัฏจักรหรือวงจรชีวิตของสัตว์โลก ท่องเที่ยวไปในภพภูมิต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับแรงกรรมซึ่งแสดงให้เห็นวัฏสงสาร ๓ องค์ คือ กิเลสวัฏ กรรมวัฏ วิบากวัฏ เป็นเหตุให้หมุนเวียนอยู่อย่างนี้ไม่จบสิ้น ตราบเท่าที่สัตว์โลกยังมีกรรม ยังตัดกระแสแห่งกิเลสตัณหาไม่ได้ดังที่ตรัสใน **สังยุตตนิกายว่า** “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตนเป็นผู้รับผลของกรรม ...สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องขวางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ...บางคราวก็จากโลกนี้ไปสู่ปรโลก บางคราวก็จากปรโลกมาสู่โลกนี้ ... เมื่อบุคคลหนึ่งท่องเที่ยวไปมาอยู่ตลอดกับหนึ่ง พึงมีโครงกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูก ใหญ่เท่าภูเขาเวปุลละ ถ้ากองกระดูกนั้นพึงเป็นของที่ชนมารวมกันได้ และกระดูกที่ได้กองรวมไว้แล้ว ไม่พึงกระจัดกระจายไป ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะว่าสงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้”^{๕๗} ส่วนผู้ตัดกิเลสทั้งปวงได้ ย่อมดับสังสารวัฏเสียได้เรียกว่า บรรลุนิพพาน

ในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ พระพุทธเจ้าสอนให้รู้จักพึ่งตัวเองในการประกอบคุณงามความดี ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของตนให้สูงขึ้น ไม่สอนให้คิดแต่จะเอาดีด้วยการอ่อนนอบบงบงสรรวทรงสอนเป็นเหตุให้เกิดหลักเรื่องการทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ที่เรียกว่า กฎแห่งกรรม ใน **ขุททกนิกาย** ตรัสว่า “ความเพียรเป็นหน้าที่ที่ท่านทั้งหลายจะพึงทำเอง ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้ทางให้” และในอีกแห่งหนึ่งตรัสว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าพึ่งเป็นที่พึ่งได้”^{๕๘} และที่อีกแห่งหนึ่งก็ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีตนเป็นเกาะที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย”^{๕๙} ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การสอนกฎแห่งกรรม คือ

^{๕๗} ส.นิทาน.๑๖/๓๒๔/๔๔๐-๔๑

^{๕๘} พุ.ธ.๒๕/๕๑/๓๗-๕๑

^{๕๙} ส.ขันธ.๑๗/๕๓/๕๑

การให้พึ่งตัวเองเป็นการวางรากฐานจิตใจให้มั่นคง หนักแน่น ไม่ให้อ่อนแอ คอยแต่จะเหลียวหาผู้อื่น ช่วยเหลือตลอดเวลา บุคคลผู้คิดพึ่งตัวเองอยู่เสมอ ย่อมทำให้เป็นผู้ไม่ประมาท มีจิตใจเป็นอิสระ

นิพพาน คือ จุดมุ่งหมายสูงสุดของระบอบพรหมจรรย์ ปราศจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง เป็นโลกุตตรธรรม ทรงแสดงไว้ใน **ขุททกนิกาย** ตรัสแสดงไว้ ๒ อย่างคือ สอฺปาติเสสสนิพพานธาตุ กับ อนฺนุปาติเสสสนิพพานธาตุ อย่างแรก คือ การดับกิเลสยังมีเบญจขันธ์เหลือ สำหรับพระอรหันต์ชั้นสามผู้ยัง เสวยอารมณ์ที่น่าชอบใจและไม่น่าชอบใจทางอินทรีย์ ๕ รับรู้สุขทุกข์อยู่ และอย่างหลัง คือการดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ สำหรับพระอรหันต์ผู้ระงับการเสวยอารมณ์ทั้งปวง^{๖๐} มรรคมืองค์ ๘ ประการ เป็นทางนำไปสู่นิพพาน

๔. หลักบูรณาการ (Integration) บูรณาการคือ ปฏิบัติการนำหน่วยย่อยมารวมกันเข้าเป็น เอกภาพอย่างสร้างสรรค์สมดุลและสมบูรณ์ พระพุทธศาสนาประกอบด้วยบุคคล ๔ หน่วยย่อยคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา รวมลงเป็น ๒ ในหน่วยบรรพชิตและคฤหัสถ์ มีความเป็น ๑ เอกภาพคือ ความเป็นพุทธ ด้วยยึดถือองค์พระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะที่พึ่งอันประเสริฐสูงสุดของชีวิต พระรัตนตรัย จึงเป็นองค์รวมแห่งระบอบพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่าง สร้างสรรค์นั้น พระพุทธเจ้าทรงตระหนักว่ามนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาตนไปสู่ความสมบูรณ์สูงสุดได้ คือเป็นพระพุทธรูป สังคมที่พัฒนาสูงสุดด้วยการเข้าถึงความจริงคือสัจจะในธรรมชาติเรียกว่า ธรรมะตาม ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาเผยแผ่และสั่งสอนที่ผู้คนในสังคมปฏิบัติตามได้บรรลุธรรมคือ ความเป็นพุทธนั้นกลายเป็นสังฆะคือ สังคมอริยชนกลายเป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว มนุษย์ปฏิบัติตาม ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาอย่างบูรณาการกันเข้าเป็นเอกภาพด้วยหลักความสัมพันธ์ที่เป็นจริยธรรม บุคคล จริยธรรมสิ่งแวดล้อม และจริยธรรมสังคม ระหว่างมนุษย์กับพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันขึ้นเป็นองค์พระรัตนตรัย พระรัตนตรัยจึงเป็นแบบอย่าง (Example) แห่ง การพัฒนาตนสูงสุดของมนุษย์ ธรรมชาติแวดล้อมและสังคมแสดงให้เห็นบูรณาการความสัมพันธ์ของ พุทธบริษัท ๔ ทำให้ทุกคนมีส่วนพัฒนาศักยภาพของตนอย่างสมดุลในการเข้าถึงความเป็นเอกภาพ ในพระรัตนตรัย

๑. ในฐานะสัญลักษณ์ของพุทธบริษัท พระพุทธเจ้า คือ เจ้าชายสิทธัตถะทรงคุณลักษณะ ๒ ประการ คือ ในฐานะบุคคล และในฐานะมนุษย์ผู้มีตนอันพัฒนาสูงสุด และเป็นแม่แบบที่มนุษย์ทั้งปวง จะต้องถือเป็นแบบอย่างแห่งการพัฒนาตนในความเป็นมนุษย์จนถึงเป็นอรหันต์ กลายเป็นมนุษย์ผู้มี พัฒนาตนสมบูรณ์สูงสุด เรียก พุทธะ **พระธรรม** คือ ความจริงในธรรมชาติที่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วย

^{๖๐} ขุ.อิติ. ๒๕/๒๒๒/๒๕๘

ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้ค้นพบได้เป็นพระพุทธรูป และเมื่อนำความจริงนั้นมาประกาศสั่งสอนเผยแพร่ให้ผู้อื่นรู้ตาม จินตศาสตร์ได้กลายเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ถ้าค้นพบเองแต่ไม่ได้เผยแพร่ให้ผู้อื่นรู้ตามกลายเป็น พระปัจเจกพุทธะ และถ้าเป็นผู้รู้ความจริงนั้นตามที่พระพุทธรูปเจ้าสั่งสอน เรียก อนุพุทธะ พระธรรมทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ สรุปลงในอริยสัจ ๔ คือ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค” เรียก พระธรรม **พระสงฆ์** คือ มนุษย์ผู้เข้าถึงความจริงตามอย่างที่ว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ ทำให้เข้าถึงความจริงคือ พระธรรม มีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นองค์แรก และต่อมาก็ได้มีผู้สำเร็จ มรรคผลตามเรียกว่า พระอริยสงฆ์ มีทั้งที่เป็นเพศคฤหัสถ์และบรรพชิต มีทั้งเพศชายและเพศหญิง มีทั้งวัยเด็กและผู้ใหญ่ เรียกว่า พระสงฆ์

๒. ในฐานะแม่แบบความสมบูรณ์สูงสุด โลกและชีวิตเมื่อแบ่งออกเป็นส่วน ๆ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์กันแล้วมีอยู่ ๓ ส่วน คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม เมื่อทั้ง ๓ ส่วน ทรงตัวอยู่อย่างสมดุลกัน โลกและชีวิตจึงดำเนินไปด้วยความสมบูรณ์สูงสุดได้ มนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งส่วนทั้งสามนั้น เพราะ มนุษย์มีอิสระกระทำการต่าง ๆ ที่มีค่าเป็นบุญ บาป ได้ด้วยเจตนา ธรรมชาติ คือ สิ่งแวดล้อมตัวมนุษย์ และสังคม คือ กลุ่มความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกันในหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านการปกครอง ด้านกฎหมาย ความเชื่อ วัฒนธรรม มนุษย์ในฐานะที่มีอิสระกำหนดบทบาทของตนเองได้ พึงทำหน้าที่ประสานกลมกลืนกันทั้ง ๓ ส่วน ให้อย่างสมดุลด้วยจริยธรรมบุคคล จริยธรรมสิ่งแวดล้อม และจริยธรรมสังคม กลายเป็นองค์แม่แบบแห่งการพัฒนาและสมบูรณ์สูงสุด

๓. ในฐานะองค์รวมสูงสุด **มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม** มีส่วนสุดยอดตรงกันในแต่ละอย่าง คือ มนุษย์พัฒนาสูงสุดแล้วเป็น**พระพุทธรูปเจ้า** ธรรมชาติ เมื่อมนุษย์เข้าถึงตัวความจริงที่ปรากฏแก่มนุษย์ ในธรรมชาตินั้น คือ **ธรรมะ** และสังคมที่พัฒนาถึงขั้นอุดมคติแล้วก็เป็นหมู่ชนที่เรียกว่า **“สังฆะ”** คือ พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งมีอยู่ในตัวบุคคลแต่ละคนอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นคำว่ามนุษย์ในทางพุทธปรัชญาจึงได้นิยามว่า “เป็นเวไนยสัตว์ที่มีศักยภาพในการฝึกฝน (ศีล สมาธิ และปัญญา) แล้วเป็นผู้ประเสริฐ”

๔. ในฐานะความสัมพันธ์ของโลกและชีวิต **พระพุทธรูปเจ้า** ทรงพระคุณ ๓ ประการ คือ **พระปัญญาคุณ พระกรุณาธิคุณ และพระบริสุทธิคุณ** ซึ่งเป็นคุณสมบัติสัมพันธ์กับธรรมชาติ เพราะ ทรงมีปัญญารู้ เข้าใจ ค้นพบความจริงในธรรมชาติ และได้ตัวธรรมะขึ้นมาด้วยปัญญา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ กับพระพุทธรูปเจ้า และพระธรรม การที่ทรงค้นพบธรรมะในธรรมชาติด้วยปัญญานั้น ทำให้พระองค์ หลุดพ้นจากกิเลสและความชั่วทั้งปวง ทั้งกาย วาจา ใจ เป็นคุณสมบัติข้อที่ ๒ คือ พระบริสุทธิคุณ เมื่อทรงค้นพบพระธรรมแล้ว ก็กลายเป็นผู้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง คุณธรรมต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นตามมาทีละอย่างแสดงออกต่อสังคมโดยผ่านคุณธรรมทั้งที่เป็นตัวนำ คือ ความกรุณา คิดจะช่วยเหลือ

สัตว์โลกให้พ้นทุกข์ จึงทำให้เกิดพระสงฆ์ขึ้นมา **พระธรรม** คือ ความจริงที่เข้าถึงได้ด้วยปัญญา ผู้เข้าถึงได้กลายเป็นพระพุทธเจ้าและเป็นหลักของสงฆ์ ผู้ปฏิบัติตามธรรมะกลายเป็นสมาชิกสงฆ์ ทำให้เกิดสังฆะ ดังนั้น พระธรรมจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสงฆ์ **พระสงฆ์** คือ ผู้เข้าถึงพระธรรมตามอย่างพระพุทธเจ้า โดยอาศัยความกรุณาของพระพุทธเจ้า ทำให้เข้าถึงพระธรรมได้ พระสงฆ์ประกอบกันเป็นรูปแบบอยู่ได้ด้วยอาศัยพระวินัย เป็นฐานควบคุมให้คงความเป็นรูปสงฆ์ มีสามัคคี คือ พลังยึดเหนี่ยวและความเป็นกัลยาณมิตร กล่าวคือ เนื้อหาของพระสงฆ์ พระสงฆ์แบ่งเป็นสมมติสงฆ์และอริยสงฆ์ สมมติสงฆ์ ได้แก่ ผู้กำลังปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุอริยสัจธรรม และอริยสงฆ์คือผู้บรรลุอริยสัจธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งตั้งแต่โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหัตผลแล้ว กลายเป็นองค์หนึ่งในพระรัตนตรัย พระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมพุทธบริษัททั้ง ๔ เหล่าคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์ เข้าด้วยกัลยาณมิตรธรรม สถาบันสงฆ์กลายเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชาวโลก

๕. ในฐานะเป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์ **พระพุทธเจ้า** สัมพันธ์กับมนุษย์ในฐานะทรงเป็นแม่แบบ ตัวอย่างที่ทำให้มนุษย์เชื่อมั่นในศักยภาพของตนว่า สามารถฝึกฝนพัฒนาตนได้สูงสุดเป็นพระพุทธเจ้าได้ ซึ่งเป็นมนุษย์สมบูรณ์สูงสุด **พระธรรม** สัมพันธ์กับมนุษย์ในฐานะพระธรรมคือความจริงในธรรมชาติและในตัวมนุษย์ จึงต้องมีการปฏิบัติให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่แสดงออกเป็น “ธรรมะ” นั้น เพื่อหลีกเลี่ยงโทษภัย จึงได้อาศัยแม่แบบตามอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ **พระสงฆ์** สัมพันธ์กับมนุษย์ในฐานะเป็นแหล่งกัลยาณมิตร ที่จะช่วยแนะนำ เราเตือนมนุษย์ให้เดินหน้าไปในการพัฒนาตน ไปเป็นส่วนหนึ่งของสงฆ์ เมื่อมนุษย์มีตนพัฒนาแล้วก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรของผู้อื่นต่อไป ดังนั้น มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม จึงสัมพันธ์เชิงบูรณาการกับพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ รวมทั้งตัวมนุษย์เองอย่างแยกกันไม่ออก

สรุป

คำสอนในคัมภีร์พระเวทมีศูนย์รวมอยู่ในศรุตี เรื่องพรหมัน (อัตตา) วรรณการบูชาอัณยฤกษ์ยาม แสดงออกโดยมีอิตตาหรือเทพเจ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คอยปกป้อง คุ่มครองให้โทษให้คุณแก่มนุษย์ แบ่งผู้คนในสังคมออกเป็น ๓ พวก คือ

๑. พวกที่เชื่อว่าพรหมัน เป็นต้นคำของสรรพสิ่ง สำแดงออกเป็นเทพเจ้าทั้งหลาย มีพระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวรหรือศิวะ รวมทั้งพระอินทร์ด้วย ถือว่าสิ่งใดก็ตามที่ตนได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม โชคดีก็ตาม โชคร้ายก็ตาม ในโลกนี้ ล้วนแต่เป็นเพราะการบันดาลของเทพผู้ยิ่งใหญ่ เรียกว่าพรหมลิขิต

๒. พวกที่ถือระบบวรรณะมีการแบ่งชนชั้น วรรณะสูงสร้างเครื่องมือทางความเชื่อ หาผลประโยชน์จากความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคมกดขี่ผู้อ่อนแอกว่าก็ตักกันความเจริญก้าวหน้าของคนในวรรณะอื่น สร้างคำสอนศาสนาเกิดขึ้นเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์กลายเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความไม่เสมอภาคและอ้างอำนาจที่ไม่เป็นธรรม กลายลัทธิอิทธิฤทธิ์ขึ้น

๓. พวกที่ถือว่าสิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นเพราะกรรมคือการบุญช้ายัญและยึดถืออิทธิปาฏิหาริย์ ฤกษ์ยาม และน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นกิจกรรมชั้นสูงของชีวิตและสังคมไม่ได้รับการตอบสนองหรือโปรดปรานจากเทพเจ้า จึงต้องทำการบวงสรวงสังเวงอยู่ต่อไป พระพุทธเจ้าทรงแสดงคำสอนในทางปฏิสัมพันธ์ต่อพระเวท ๓ หลักการคือ

การปฏิรูป หรือการอนุโลม รัชสภาพความเป็นจริงของสังคมมนุษย์ในชมพูทวีปขณะนั้นที่มีความเชื่อเรื่องศฤติ ยึดถือวรรณะว่าวรรณะพราหมณ์ประเสริฐที่สุด เรื่องพรหมันเชื่อว่าเป็นปฐมกรของสรรพสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ ในเรื่องของพราหมณ์และวรรณะพราหมณ์ทรงอนุโลมตามความยึดถือของสังคม แต่ทรงให้ความหมายใหม่ว่าผู้ที่จะเป็นพราหมณ์ก็ดี บริสุทธ์ก็ดี ด้วยความประพฤติดีทางกาย วาจา ใจ คือการไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนคนอื่น และบำเพ็ญประโยชน์ กล่าวคือการไม่ทำบาปทั้งปวง การสร้างกุศลให้ถึงพร้อมและการทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว ทรงนำหลักกรรมมาอธิบายเรื่องเทพเจ้าอย่างมีเหตุผล แสดงให้เห็นว่าการเป็นเทพเจ้าหรือเป็นเทวดารวมทั้งพรหมนั้นมนุษย์ก็เป็นได้ในชีวิตนี้ด้วยหลักเทวธรรม

การปฏิวัติ การเปลี่ยนแปลงการบุญช้ายัญที่ชุ่มโชกเลือดการเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นเป็นความโหดร้าย การบริสุทธ์ย่อมได้ด้วยการทำกรรมดี ทรงสอนการนับถือฤกษ์ยาม การอาบน้ำชำระตนในแม่น้ำเสียใหม่ ด้วยหลักการประพาสสุจริตทางกาย วาจา ใจ การสังคมสงเคราะห์ และหลักมนุษยธรรม

การประกาศพรหมจรรย์ ทางแห่งการดำเนินชีวิตอย่างบริสุทธ์ หลุดพ้นจากทุกข์ต้องหลีกเลี่ยงจากข้อปฏิบัติสุดโต่งทั้งสองคือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมถานุโยค ขึ้นมาใหม่ ด้วยการดำเนินตามหลักทางสายกลาง คือ หลักมัชฌิมาปฏิปทา บนพื้นฐานของอริยสัจ ๔ แสดงหลักธรรมวินัยที่เรียกว่าพรหมจรรย์ว่าบริสุทธ์ได้ด้วยการปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ตามหลักไตรสิกขา การอธิบายโลกและชีวิตด้วยหลักไตรลักษณ์และปัจจุสมุปบาท

บูรณาการ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยหลักความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และสังคม ในการพัฒนาสังคมพุทธบริษัททั้งสิ้น ให้เกิดการยกระดับปัญญาไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคล และบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพานในองค์แห่งพระรัตนตรัยอย่างสมดุค

บรรณานุกรม

- เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา. *พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต-บาลี*. กรุงเทพมหานคร : (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.
- คึกฤทธิ์ ปราโมท. *ธรรมแห่งอริย*. (พิมพ์ครั้งที่ ๑) กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๗.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. *บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.
- จำลอง สารพัดนึก. *ประวัติวรรณคดีสันสกฤต*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. *ระบบปรัชญาการเมืองในมานวธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- พระไตรปิฎกสยามรัฐฉบับบาลี*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย จำนวน ๔๕ เล่ม (พิมพ์ครั้งที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๓. **ระบบอ้างอิงใช้ เล่ม/ข้อ/หน้า**
- พระราชวรมุนี (ประยูทธ ปยุตโต). *พุทธธรรม*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- วิสุทธิมรรคโดยพระพุทธโฆษาจารย์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. *พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน*. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๘) มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สุนทร ณ รังสี. *ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ*. สำนักพิมพ์พิพิธวิทยา, มปพ.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. *ปรัชญาอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๕.
- Arthur Anthony Maedonell. *A Vedic Reader for Students*, Motilah Banarasidass. Publishers Private Limited, Delhi, 1995.
- Burmelll, Arthur Coke. *The Ordinances of Manu*. London: kegan Paul, Truch Tribener & Co., 1891.
- Dowson, John. *A Classical Dictionary of Hindu Mythology*. London: Routlede & Kegan Paul Ltd., 1991.
- Morgan, Kenneth W. *The Religion of the Hindus*. New York: The Ronald Press Company, 1953.
- Patwardhan, M.V. *Manusmiti*. Delhi: Motilal Banarasidass, 1968.

Renou, Louis. *Vedic India*. Calcutta: Sucil Gupta Private Limited, 1957.

Sawammi and W.B. Yeats. *Ten Principal Upanishads*. London: Faber and Faber, 1981.

Sen, Chitrabhanu. *Dictionary of Vedic Rituals*. Delhi: Concept Publishing Company, 1982.

Senart Emile. *Caste in India*. New Delhi: DattaBook Centre, 1944.

Sharama, LP. *Ancient History of India*. New Delhi: Vikas Publishing House PVT Dtd., 1981.

The Brhadaranyaka Upanisad, Sri Ramakrishna Math, Malapore Madras India. 1968.

Abstract **The Veda in the Sight of Buddhist Philosophy**

Duan Kamdee

*Associate Fellow of The Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

The Veda is the doctrine revealed by God (Shruti). Its contents consist of Brahman-Atman and Deities, Castes (Varna), Karma, Samsara, Life in Ashrama, Sacrifice and Liberation (Moksha). All of the rituality can be performed by Brahmin caste only. The Atman still remains in human life until he dies and leaves the old body as soul to another one by the way determined by Karma until it is free from Samsara. To study the Veda, to teach the Veda doctrine, holy Sacrifice, religious Austerity (Tapa) and Life according to the duty of each caste, the Atman can be finally unified with Brahman.

The Buddha, in this circumstance, expressed his view against all mentioned Veda doctrines as wrong belief, in four ways; reformation, revolution, foundation and integration.

Keywords: The Veda, reformation, revolution, foundation, integration, the four Noble Truths

อยู่คนเดียว : รูปแบบใหม่ของครัวเรือน ในสังคมปัจจุบัน

ชาย โพรธิสตา

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

ครัวเรือนคนเดียวเป็นปรากฏการณ์ใหม่ทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่แทบไม่เกิดขึ้นเลยในอดีต แต่ในปัจจุบันปรากฏการณ์นี้กำลังแพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมที่พัฒนาทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ในสังคมที่กำลังพัฒนาอย่างเช่นสังคมไทยด้วย บทความนี้ต้องการนำเสนอภาพรวมของปรากฏการณ์นี้ ทั้งในระดับโลกและในประเทศไทย ทั้งนี้ โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่จากแหล่งทุติยภูมิ คำถามที่ต้องการจะหาคำตอบคือ เหตุใดในปัจจุบัน การอยู่คนเดียวหรือครัวเรือนคนเดียวจึงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และอะไรคือคำอธิบายที่มีเหตุผลสำหรับปรากฏการณ์นี้

ข้อมูลที่มีอยู่ชี้ให้เห็นว่า อัตราการอยู่คนเดียวผันแปรในเชิงบวกไปตามระดับการพัฒนาทางสังคมและอุตสาหกรรม ภูมิภาคที่มีการพัฒนาทางสังคมและอุตสาหกรรมสูงส่วนมากมีอัตราการอยู่คนเดียวสูง ขณะที่อัตราการอยู่คนเดียวจะต่ำในภูมิภาคที่การพัฒนาทางสังคมอุตสาหกรรมอยู่ในระดับต่ำ ภูมิภาคที่อัตราการอยู่คนเดียวสูงได้แก่ยุโรปตะวันออกร้อยละ ๓๑ อเมริกาเหนือร้อยละ ๒๗.๖ ยุโรปตะวันออกร้อยละ ๒๗.๔ และออสเตรเลียร้อยละ ๒๔.๒ ส่วนภูมิภาคที่มีอัตราการอยู่คนเดียวต่ำ ได้แก่ ลาตินอเมริการ้อยละ ๑๑.๔ ตะวันออกกลางและแอฟริการ้อยละ ๑๐.๙ และเอเชียร้อยละ ๘.๘ ในประเทศไทย ในช่วงเวลาประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมาสัดส่วนของครัวเรือนที่มีสมาชิกเพียงคนเดียว แม้จะยังอยู่ในระดับต่ำ แต่ก็มีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือใน พ.ศ. ๒๕๓๓ ครัวเรือนที่มีสมาชิกคนเดียวมีเพียงร้อยละ ๕ ของครัวเรือนทั้งหมด แต่เพิ่มเป็นร้อยละ ๙.๔ ใน พ.ศ. ๒๕๔๓ และ ๑๘.๓ ใน พ.ศ. ๒๕๕๓ ตามลำดับ นั่นคือ เกือบ ๑ ใน ๕ ของครัวเรือนในประเทศไทยเป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกอยู่เพียงคนเดียว

การวิเคราะห์โดยอาศัยข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิพบว่า ปรากฏการณ์การอยู่คนเดียวเป็นสิ่งที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลัก ๓ ด้าน คือ การเปลี่ยนผ่านทางประชากร การพัฒนาทางเศรษฐกิจสู่การเป็นอุตสาหกรรม และการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคมและวัฒนธรรม

คำสำคัญ : ครัวเรือนคนเดียว, การอยู่คนเดียว, การเปลี่ยนแปลงทางสังคม, ประเทศไทย

๑. ความน่า

การอยู่คนเดียวเป็นปรากฏการณ์ใหม่ทางสังคม ในอดีตที่ผ่านมาและในหลายส่วนของโลก การอยู่ในครัวเรือนโดยลำพังเพียงคนเดียวแทบเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลยในทางปฏิบัติ ในบางสังคม การใช้ชีวิตอยู่คนเดียวเป็นสิ่งที่คนทั่วไปคิดไม่ออกด้วยซ้ำว่าเป็นไปได้อย่างไร เพราะในสังคมเหล่านั้น การอยู่คนเดียวถ้าไม่ถูกมองว่าเป็นการก้าวออกไปนอกรอบของชีวิตตามปกติ ก็คงเป็นสิ่งที่คนทั้งหลาย เห็นว่าเป็นเรื่องนอกรอบทางศีลธรรมประเพณี คนที่ใช้ชีวิตอยู่คนเดียวอย่างนั้นถ้าไม่ใช่คนที่ถูกสังคม ปฏิเสธก็จะเป็นพวกนักพรตหรือนักบวชที่หลีกเลี่ยงโลกีย์วิสัยไปแสวงหาความหลุดพ้นอยู่โดยลำพัง

ในโลกปัจจุบัน บรรทัดฐานการใช้ชีวิตของคนในสังคมกำลังเปลี่ยนไป มีข้อมูลแสดงให้เห็น มากขึ้นว่า แม้ในสังคมที่ถือว่าการอยู่คนเดียวเป็นเรื่องที่คนคิดไม่ออกเลย ก็ยังมีแนวโน้มที่แสดงว่า การ อยู่คนเดียวกำลังเพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางประชากร บวกกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสวัสดิการ สังคม ซึ่งได้รับการหนุนเสริมจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้การอยู่คนเดียวไม่เพียงแต่จะเป็นไปได้เท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องปรกติที่คนจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะทำหรือไม่ก็จำเป็นต้องทำ เพื่อแลกกับบางอย่างที่เห็น ว่าพึงประสงค์ในชีวิตมากกว่า

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยมองผ่าน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการอยู่อาศัย การที่ใช้ครัวเรือนเป็นกรณีตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็น การเปลี่ยนแปลงของสังคมในที่นี้ก็คือด้วยเหตุผลว่า สังคมไม่มีตัวตนที่เป็นรูปธรรมชัดเจน แต่เกิดขึ้นและ ดำรงอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ถักทอขึ้นเป็นสถาบันต่าง ๆ การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง ของสังคมโดยตรงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เว้นแต่จะมองผ่านส่วนประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งของสังคม ครัวเรือนเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้น การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในครัวเรือนจึงเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ชัดเจน

ครัวเรือนที่กล่าวถึงในบทความนี้คือครัวเรือนที่มีคนอยู่คนเดียว (one-person household) ซึ่งเป็นรูปแบบการอยู่อาศัยแบบใหม่ การอยู่อาศัยแบบนี้มีสัดส่วนสูงในสังคมตะวันตกที่เป็นสังคม อุตสาหกรรม ในสังคมไทยแม้จำนวนจะยังไม่มากนักในปัจจุบัน แต่ก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นที่น่าสังเกต

ความหมายที่ตรงไปตรงมาของการอยู่คนเดียว (living alone) คือ การที่บุคคลอาศัยอยู่ โดยลำพังในเคหสถานชนิดใดชนิดหนึ่ง เคหสถานนั้นอาจเป็นอย่างใดก็ได้ เช่น บ้านเดี่ยว เรือนแถว ห้องแถว บ้านเช่า หรืออาจเป็นสถานที่ซึ่งมีผู้อยู่อาศัยหลายคน (group quarters) โดยแต่ละคนอยู่เป็น อิสระในพื้นที่ (ห้อง) เฉพาะของตน เช่น หอพัก อะพาร์ตเมนต์ คอนโดมิเนียม รวมถึงวัด บ้านพักคนชรา เรือนจำ สถานพินิจ ค่ายทหาร คนที่อยู่แบบนี้คือคนที่แยกออกมาจากครอบครัวหรือจากกลุ่มญาติ ไม่ว่าจะเพื่อจุดประสงค์หรือด้วยเหตุผลใดก็ตาม (Podhisita and Xenos, 2015)

การอยู่คนเดียวอาจจะวัดหรือนับเพื่อการวิเคราะห์ได้ ๒ วิธี แต่ละวิธีจะให้ตัวเลขที่ไม่ตรงกันเสียทีเดียว วิธีแรก เราอาจวัดโดยใช้ครัวเรือนเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ เพื่อทราบว่า ณ เวลาหนึ่ง ๆ ครัวเรือนที่มีคนอาศัยอยู่เพียงคนเดียวมีจำนวนเท่าไร หรือคิดเป็นร้อยละเท่าไรของครัวเรือนทั้งหมด อีกวิธีหนึ่งคือการใช้คนที่อาศัยอยู่คนเดียวเป็นหน่วยวิเคราะห์ว่าคนที่อยู่คนเดียวมีจำนวนเท่าไร หรือคิดเป็นร้อยละเท่าไรของประชากรทั้งหมด แม้ว่าจำนวนคนที่อาศัยอยู่คนเดียวจะเท่ากับจำนวนครัวเรือนที่มีคนอยู่คนเดียว แต่ร้อยละของครัวเรือนคนเดียวกับร้อยละของคนที่อยู่คนเดียวจะไม่ใช้ตัวเลขเดียวกัน เพราะตัวเลขฐานที่ใช้คำนวณเป็นคนละอย่างกัน อย่างแรก ฐานคือจำนวนครัวเรือน อย่างหลัง ฐานคือจำนวนประชากร

เนื่องจากเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ค่อนข้างใหม่ การอยู่คนเดียวเพิ่งได้รับความสนใจจากนักสังคมศาสตร์เมื่อไม่นานมานี้ อย่างน้อยงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการเพิ่งเริ่มปรากฏอย่างจริงจังในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นี้เอง ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าประเด็นทางวิชาการของเรื่องการอยู่คนเดียวยังเป็นเรื่องใหม่ ที่เป็นเช่นนี้คงเนื่องจากในอดีตการอยู่คนเดียวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นน้อยมาก อาจกล่าวได้ว่านอกเหนือจากคนที่ “ไร้ญาติขาดมิตร” และคนอีกจำนวนหนึ่ง (ซึ่งก็มีจำนวนเพียงเล็กน้อย) ที่เลือกจะอยู่ลำพังคนเดียวด้วยเหตุผลบางอย่างแล้ว คนที่เหลืออาศัยอยู่ในครัวเรือนประเภทใดประเภทหนึ่งร่วมกับคนอื่น ด้วยเหตุนี้ในช่วงเวลาที่ผ่านมาครัวเรือนคนเดียวจึงไม่ได้รับความสนใจจากนักสังคมศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวและครัวเรือน

ในบทความนี้ คำถามที่ต้องการจะหาคำตอบคือ เหตุใดในปัจจุบันการอยู่คนเดียว (ครัวเรือนคนเดียว) จึงมีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาที่ผ่านมา ทั้ง ๆ ที่ในอดีตคนคิดแล้วครัวเรือนควรเป็นที่อยู่ร่วมกันของสมาชิกครอบครัวหลายคน (มากกว่า ๑ คน) อะไรคือเหตุผลที่อธิบายปรากฏการณ์นี้

การนำเสนอต่อไปนี้จะเริ่มด้วยการทบทวนองค์ความรู้โดยสังเขป เกี่ยวกับปัจจัยที่มีนัยต่อการจัดการที่อยู่อาศัยทั่วไปเพื่อเป็นภูมิหลังสำหรับการทำความเข้าใจการอยู่คนเดียว (ครัวเรือนคนเดียว) จากนั้นจะกล่าวถึงปรากฏการณ์การอยู่คนเดียว ซึ่งจะให้ภาพของการอยู่คนเดียวในสังคมที่พัฒนาแล้วรวมทั้งในสังคมไทยด้วย สุดท้ายจะเป็นการพยายามตอบคำถามที่ให้ไว้ข้างต้นว่า เหตุใดการอยู่คนเดียวจึงเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อะไรคือเหตุผลที่อธิบายปรากฏการณ์นี้

๒. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการที่อยู่อาศัย

เพื่อเป็นภูมิหลังในการทำความเข้าใจเรื่องการอยู่คนเดียว จะขอสำรวจจุดแนวคิดและปัจจัยที่อาจส่งผลต่อการอยู่อาศัยโดยทั่วไปก่อน เนื่องจากที่ผ่านมาจนกระทั่งถึงประมาณครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ครัวเรือนที่มีสมาชิกหลายคนเป็นรูปแบบของการอยู่อาศัยกระแสหลักในสังคมทั่วโลก แนวคิดและองค์ความรู้ที่ทบทวนมาเสนอในส่วนนี้จึงหันไปในด้านที่สอดคล้องกับการอยู่อาศัยในครัวเรือน

หลายคนมากกว่า โดยจะเริ่มด้วยแนวคิดของปราชญ์ในยุคโบราณก่อน แล้วกล่าวถึงแนวคิดทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และจบลงด้วยเรื่องของ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

๒.๑ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม

ในสมัยดึกดำบรรพ์ก่อนที่อารยธรรมมนุษย์จะเริ่มขึ้น มนุษย์เรียนรู้ว่าจำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เพราะการอยู่กันอย่างนั้นไม่เพียงแต่จะช่วยให้มีความปลอดภัยจากอันตรายที่มีอยู่มากมายเท่านั้น แต่ยังช่วยให้หาอาหารได้ดีขึ้น และมีโอกาสสืบทอดพันธุ์ของตัวเองได้ด้วย มนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์จัดการเรื่องการอยู่อาศัยของตนแบบไม่ซับซ้อน อยู่กันเป็นกลุ่มเล็ก การผูกพันกันเป็นครอบครัวที่มั่นคงนอกเหนือจากความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกแล้ว ไม่มีอะไรชัดเจน ความสัมพันธ์อย่างอื่นเป็นเรื่องของการหาอาหาร และการปกป้องตัวเองมากกว่า การจัดการเรื่องการอยู่อาศัยวิวัฒนาการมากับความจำเป็นในการผลิตอาหารและการสร้างความปลอดภัย ผ่านยุคสมัยตลอดอารยธรรมที่ยาวนาน ปัจจุบันความจำเป็นพื้นฐานอย่างเดียวกันกับที่มนุษย์ดึกดำบรรพ์ได้ประสบก็ยังมีอยู่ แต่มนุษย์ปัจจุบันได้สร้างกลไกที่ซับซ้อนมากขึ้น กล่าวคือไม่เพียงแต่สร้างระบบครอบครัวบนฐานของความสัมพันธ์อันมั่นคงเท่านั้น แต่ยังสร้างระบบทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจขึ้นมาเพื่อประกันความมั่นคงยั่งยืนให้แก่กลุ่มของตนด้วย

อาริสโตเติล (Aristotle, ๓๘๔-๓๒๒ ปีก่อนคริสต์ศักราช) ปรัชญาเมธีกรีกยุคคลาสสิกกล่าวไว้ในหนังสือ *Politics* ว่า “โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เป็นสัตว์สังคม คนที่ไม่มีสังคมโดยธรรมชาติไม่ใช่โดยบังเอิญ คงไม่มีใครมองเห็น หรือมีฉะนั้นเขาก็คงเป็นมากกว่ามนุษย์ ... ถ้าไม่ใช่สัตว์เดียวก็คงเป็นพระเจ้า” ทศนะเช่นนี้ แม้จะไม่ได้บ่งบอกโดยตรงว่ามนุษย์ควรอยู่อย่างไร แต่ก็ชี้ชัดว่าการมีส่วนร่วมกับคนอื่นเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นจะตีความว่าไม่ควรอยู่ลำพังคนเดียวก็คงไม่ผิด

แม้ในยุคที่ศาสตร์ทางสังคมเกิดขึ้นแล้วในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ นักคิดที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งสังคมวิทยาอย่าง เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim, ค.ศ. ๑๘๕๘-๑๙๑๗) ก็มีแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นว่าการอยู่เป็นกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับชีวิตมนุษย์ เดอร์ไคม์เน้นความสำคัญของกลุ่มหรือสังคมว่าอยู่เหนือชีวิตของปัจเจกชน มนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่อาศัยคนอื่น ปราศจากกลุ่มหรือสังคมแล้วปัจเจกชนไม่มีตัวตน ไม่มีความมั่นคง และดำรงอยู่ไม่ได้ เดอร์ไคม์ชี้ให้เห็นว่าสังคม “มีชีวิต” ของมันเองแยกต่างหากจากชีวิตของบุคคล ดังนั้นจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับชีวิตบุคคล แต่สังคมอยู่เหนือบุคคลและมีอิทธิพลต่อชีวิตของบุคคล ไม่มีใครที่เกิดมานอกสังคม ทันทิที่เกิดมาคนทุกคนก็เป็นสมาชิกของสังคมหรือกลุ่มโดยอัตโนมัติ นอกจากนี้ สังคมยังกล่อมเกล้าให้บุคคลมีความรู้สึกผูกพันกัน อันนำไปสู่การมีเอกภาพในสังคม (social solidarity) และเอกภาพนั้นเกิดจากการที่ทุกคนมีสำนึกทางสังคม (social consciousness) นับคือการอยู่โดดเดี่ยวจากสังคมไม่ใช่สิ่งที่พึงปรารถนา (Durkheim, 1997) มองในระดับการอยู่อาศัยแนวคิดเช่นนี้เอื้อต่อการอยู่ในครัวเรือนหลายคนมากกว่าในครัวเรือนคนเดียว

๒.๒ ศาสนา

ในทุกศาสนามีหลักความเชื่อหรือคำสอนที่อาจตีความโดยอ้อมได้ว่ามนุษย์ไม่ควรอยู่คนเดียว เช่น ในศาสนาคริสต์มีแนวคิดที่ให้ตีความได้ว่า การอยู่ร่วมกับคนอื่นเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า และเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา พระคัมภีร์เยเนซิสกล่าวถึงการสร้างโลกว่า พระเจ้าทรงสร้างโลกและสิ่งต่าง ๆ วันละอย่าง เริ่มด้วยการสร้างสวรรค์และพื้นดินก่อน แล้วสร้างน้ำ แสงสว่าง กลางวัน กลางคืน และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ตามลำดับ เมื่อสร้างแต่ละอย่างเสร็จพระเจ้ายิ่งทรงเปล่งวาจาว่า “ดี ๆ” สุดท้ายพระองค์ทรงสร้างมนุษย์ผู้ชายขึ้นมาคนหนึ่ง คืออาดัม แต่พอสร้างเสร็จพระองค์ไม่ได้ทรงเปล่งวาจาว่า “ดี” เหมือนตอนสร้างสิ่งอื่น แต่ทรงเปล่งวาจาว่า “ไม่ดีเลยที่จะให้ออาดัมอยู่คนเดียว” แล้วพระองค์ก็ทรงสร้างอีวาขึ้นมา ตั้งแต่นั้นมาอาดัมก็ไม่ได้อยู่คนเดียวอีกต่อไป (Genesis 2:18, อ้างใน Klinenberg, 2012:1) นัยของเรื่องการสร้างโลกอาจตีความได้ว่า พระเจ้ามีพระประสงค์ให้มนุษย์อยู่ร่วมกับคนอื่นไม่ควรอยู่คนเดียว

ในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมีหลักการที่เปิดทางไว้พอสมควรสำหรับการใช้ชีวิตอยู่คนเดียว โดยมองการดำรงชีวิตว่าเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงวัยของชีวิต (life course) หรือตามสถานภาพของบุคคลในบางช่วงวัย หรือบางสถานภาพการหลีกออกไปอยู่คนเดียวอาจเป็นสิ่งที่พึงประสงค์มากกว่า โดยเฉพาะการอยู่คนเดียวเพื่อการแสวงหาความสงบและความหลุดพ้นในทางจิตวิญญาณ

ในศาสนาพราหมณ์มีหลักที่บุคคลพึงปฏิบัติในช่วงวัยต่าง ๆ ของชีวิต เรียกว่า “**อาศรม ๔**” ได้แก่

(๑) พรหมจารยะ คือ ชีวิตในวัยเด็กที่บุคคลพึงศึกษาเล่าเรียน ผู้ที่อยู่ในวัยนี้จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมที่ว่าด้วยการศึกษา ผู้ที่อยู่ในช่วงวัยนี้เรียกว่า **พรหมจารี**

(๒) กฤหัสถยะ คือ ขั้นตอนการครองเรือนหลังจากสำเร็จการศึกษาเล่าเรียนแล้ว จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมที่ว่าด้วยการครองเรือน เรียกผู้อยู่ในช่วงวัยนี้ว่า **กฤหัสถ์**

(๓) วานปรสถยะ คือ ขั้นการแยกตัวออกไปปฏิบัติธรรมอยู่ในป่า หลังจากครองเรือนจนมีสมบัติพอสมควร ครอบครัวมีฐานะมั่นคงและมีลูกหลานผู้จะสืบตระกูลได้แล้ว เรียกผู้อยู่ในช่วงวัยนี้ว่า **วานปรสถ์**

(๔) สันณะยาสะ คือ ขั้นการออกบวชหลังจากออกไปบำเพ็ญธรรมอยู่ในป่าพอสมควรแล้ว และมีศรัทธาแก่กล้าถึงกับเสียสละทุกอย่าง เรียกผู้อยู่ในช่วงวัยนี้ว่า **สันยาสี** (พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาฎก, ๒๕๔๘: ๗๑-๗๒)

ส่วนในพุทธศาสนาไม่มีหลักการเฉพาะที่จำแนกชีวิตคนออกเป็นช่วง ๆ เหมือนในศาสนาพราหมณ์ แต่ได้วางแนวทางสำหรับผู้ที่อยู่สถานภาพเป็น “บรรพชิต” คือผู้ออกบวช ซึ่งเป็นผู้ละบ้านเรือนหรือไม่ครองเรือน (อนาคาริก) ในภาวะเช่นนั้นผู้ถือเพศบรรพชิตต้อง “ออกจากเรือน” หรือออกจาก

ครอบครัว ไปเล่าเรียนและปฏิบัติธรรมอยู่ในเสนาสนะอันสงบสงัด ห่างไกลจากสิ่งรบกวน หรือในสำนักที่มีอุปฌาย์อาจารย์อบรมดูแล ต่างจากผู้ที่อยู่สถานภาพเป็นคฤหัสถ์ หรือฆราวาส ซึ่งต้องผูกพันอยู่กับเรื่องของครอบครัว และต้องอยู่ร่วมกับคนอื่น

๒.๓ วัฒนธรรมประเพณี

ประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณนับพัน ๆ ปีเกี่ยวกับครอบครัวในวัฒนธรรมกระแสหลักของตะวันออก โดยเฉพาะวัฒนธรรมจีนและอินเดีย อาจจะมีนัยต่อการจัดการเรื่องการอยู่อาศัยที่เอื้อต่อการอยู่ในครัวเรือนร่วมกับสมาชิกครอบครัวอื่น ๆ (อยู่หลายคน) มากกว่าอยู่คนเดียว วัฒนธรรมจีนซึ่งได้รับอิทธิพลจากลัทธิขงจื๊อ มีระบบครอบครัวที่เข้มแข็ง และระบบครอบครัวนี้ก็ปรากฏในสังคมอื่น ๆ ที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจีนด้วย (โดยเฉพาะเกาหลีและญี่ปุ่น) จุดเด่นของระบบครอบครัวจีนอยู่ที่การเคารพและกตัญญูต่อพ่อแม่และการบูชาบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังมีระบบควบคุมการแต่งงาน (แบบคลุมถุงชน) และเกณฑ์เกี่ยวกับการอยู่อาศัยร่วมกันของสมาชิกครัวเรือนที่ชัดเจนว่า ใครคือผู้ที่จะได้อยู่ในครัวเรือนเดียวกับพ่อแม่ต่อไป ใครจะต้องย้ายออกเมื่อแต่งงานแล้ว ระบบการอยู่อาศัยตามประเพณีของจีนจึงเป็นการอยู่ร่วมกันเป็นครัวเรือนใหญ่ (ครัวเรือนขยาย) เรื่องนี้ก็คล้ายกับระบบครอบครัวในวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศเอเชียใต้ที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากวัฒนธรรมอินเดีย ระบบครอบครัวแบบจีนและอินเดียมีลักษณะสำคัญร่วมกันอย่างหนึ่งคือ การสืบสายตระกูลข้างฝ่ายบิดา (patrilineal) เป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีระบบการเลือกที่อยู่หลังแต่งงานที่ให้ลูกชายที่แต่งงานแล้วทุกคนอยู่ร่วมในครัวเรือนเดียวกับพ่อแม่ อย่างน้อยจนกว่าพ่อแม่จะเสียชีวิต (ปิตาลัย -- patrilocal) ระบบนี้ทำให้ครอบครัวในอุดมคติมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ส่วนที่ต่างกันของทั้งสองระบบนี้อยู่ที่การนับถือบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของระบบครอบครัวแบบจีน แต่ทั้งสองระบบก็เอื้อต่อการอยู่กันเป็นครัวเรือนใหญ่ ระบบครอบครัวที่เข้มแข็งนี้มีอิทธิพลต่อหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย

แต่ระบบครอบครัวของไทยในอดีตต่างไปจากทั้งของจีนและอินเดีย ระบบของไทยนิยมให้ลูกที่แต่งงานแล้วย้ายออกไปสร้างครอบครัวของตัวเองต่างหาก หลังจากที่ใช้เวลาช่วงสั้น ๆ อยู่กับพ่อแม่แล้ว แต่ลูกที่ย้ายออกไปส่วนมากก็จะอยู่ในที่ดินที่พ่อแม่แบ่งให้ในบริเวณรั้วเดียวกัน โดยวิธีนี้พ่อแม่ก็จะไม่ถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพังในวัยชรา เนื่องจากจะยังมีลูกคนหนึ่งอยู่ด้วย (โดยมากคือลูกสาวคนเล็กที่แต่งงานแล้ว) ระบบนี้จึงไม่เอื้อด้วยประการใดต่อการอยู่คนเดียวในยามแก่เฒ่า แม้ว่าพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งจะเสียชีวิตไปก่อนก็ตาม เพราะจะยังมีลูกที่แต่งงานแล้วอยู่ด้วยและทำหน้าที่ดูแลไปจนชีวิตจะหาไม่ (Mizuno, 1971)

๒.๔ การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ

สิ่งที่มีผลต่อระบบการอยู่อาศัยอย่างสำคัญในช่วงเวลาที่ผ่านมา คือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ และมีความเข้มข้นขึ้นตามลำดับจนถึงปัจจุบัน ทำให้หลายสังคมในประเทศตะวันตกกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม ขณะที่สังคมอีกจำนวนมากในส่วนอื่น ๆ ของโลกก็กำลังก้าวไปในทิศทางเดียวกัน พลังของความเป็นอุตสาหกรรมที่อาจเปลี่ยนรูปแบบของการอยู่อาศัยได้ ในทัศนะของนักสังคมวิทยาอย่างวิลเลียม กู๊ด (William Goode, 1968) คือ

(๑) การเคลื่อนย้ายของคนทำได้ง่ายขึ้น เพราะการพัฒนาด้านการขนส่งและการคมนาคม ทำให้คนจำนวนมากกระจายออกไปยังที่ที่มีงานทำ แม้จะทำให้ต้องอยู่ห่างจากครอบครัวก็ตาม

(๒) การมีโอกาสที่เปิดกว้างสำหรับการเปลี่ยนสถานะทางสังคม (social mobility) ของบุคคล ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลจะพึ่งคนอื่นน้อยลง และเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นในทุกด้าน รวมทั้งด้านเศรษฐกิจและด้านที่อยู่อาศัย

(๓) การมีสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เข้ามาทำหน้าที่หลายอย่างที่แต่เดิมต้องอาศัยครอบครัวเท่านั้น ทำให้ความจำเป็นที่จะอาศัยครอบครัวลดน้อยลง เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถแยกเป็นอิสระจากครอบครัวได้มากขึ้น

(๔) บุคคลมีทางเลือกมากขึ้นในการใช้ชีวิต โดยเฉพาะในด้านการอยู่อาศัย ไม่ต้องถูกจำกัดอยู่ในกรอบทางวัฒนธรรมและประเพณีอย่างเดียว

(๕) ปัจเจกนิยมมีความเข้มแข็งขึ้น ทำให้คนตัดสินใจและเลือกทำสิ่งต่าง ๆ โดยยึดความสนใจและประโยชน์ที่ตนจะได้รับเป็นที่ตั้งมากขึ้น

ทั้งหมดนี้ไม่ได้เอื้อต่อการที่ครัวเรือนในโลกสมัยใหม่จะกลายเป็นครัวเรือนขนาดเล็กหรือครัวเรือนเดี่ยวอย่างที่กูดพยายามจะเสนอตามแนวคิดของเขาเท่านั้น แต่ยังคงตีความได้ว่ามีส่วนเอื้อต่อการอยู่คนเดียวในสังคมสมัยใหม่มากด้วย

แม้ว่าแนวคิดที่ได้ทบทวนมาข้างต้น บางส่วนอาจจะดูเหมือนเอื้อต่อการอยู่คนเดียวบ้าง เช่น หลักในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ แต่ก็ไม่ปรากฏว่าในอดีตการอยู่คนเดียวในสังคมที่รับเอาความเชื่อที่อิงอยู่กับศาสนาทั้งสองศาสนานี้ มีจำนวนมากแตกต่างจากในสังคมอื่นอย่างชัดเจน ในอดีตที่ผ่านมา การอยู่คนเดียวเป็นเพียงส่วนน้อย ขณะที่คนส่วนมากที่สุดอยู่ในครัวเรือนที่มีคนอื่นอยู่ด้วย แต่สถานการณ์ในปัจจุบันได้เปลี่ยนไปแล้ว เมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมเข้มข้นขึ้น ครัวเรือนคนเดียว (การอยู่คนเดียว) มีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นอย่างน่าสังเกต ดังจะเห็นได้ในข้อมูลที่เสนอในหัวข้อต่อไป

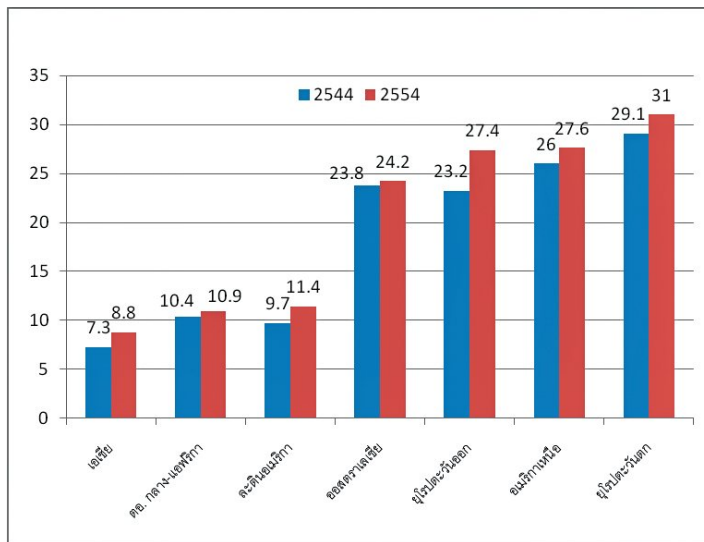
๓. ครั้วเรือนคนเดียวในสังคมปัจจุบัน

ข้อมูลต่อไปนี้จะให้ภาพของครั้วเรือนคนเดียว (การอยู่คนเดียว) ในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนจะแสดงข้อมูลเป็น ๒ ระดับ เริ่มด้วยข้อมูลครั้วเรือนคนเดียวในระดับโลก และในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว จากนั้นจึงจะให้ข้อมูลเฉพาะสำหรับประเทศไทย

๓.๑ การอยู่คนเดียวในระดับโลกและในประเทศที่พัฒนาแล้ว

ใน พ.ศ. ๒๕๕๕ ยูโรมอนิเตอร์อินเตอร์เนชันแนล (Euromonitor International) ซึ่งเป็นองค์กรวิจัยทางการตลาด ที่ได้รับความเชื่อถือมากแห่งหนึ่งของโลก ได้เสนอรายงานพิเศษเกี่ยวกับครั้วเรือนคนเดียว ซึ่งให้ภาพรวมของครั้วเรือนคนเดียวในระดับโลก โดยเสนอข้อมูลร้อยละของครั้วเรือนคนเดียวจำแนกตามภูมิภาคสำคัญ ๆ ของโลก ๗ ภูมิภาค (รูปที่ ๑)

รูปที่ ๑ : ร้อยละของครั้วเรือนคนเดียวในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๔

ที่มา : Euromonitor International, 2012

ข้อมูลในรูปที่ ๑ แสดงการกระจายร้อยละของครั้วเรือนคนเดียวตามภูมิภาคต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๔ ซึ่งอาจแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มที่มีอัตราการอยู่คนเดียวสูง และกลุ่มที่มีอัตราการอยู่คนเดียวต่ำ กลุ่มแรกประกอบด้วย ๔ ภูมิภาค ได้แก่ ยุโรปตะวันตก อเมริกาเหนือ ยุโรปตะวันออก และออสเตรเลีย^๑ ประเทศส่วนใหญ่ใน ๔ ภูมิภาคนี้คือประเทศที่พัฒนาทางอุตสาหกรรมระดับแนว

^๑ ประเทศในกลุ่มนี้ ได้แก่ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และประเทศต่าง ๆ ในย่านแปซิฟิก

หน้าของโลก (ยกเว้นบางประเทศในกลุ่มออสเตรเลีย ที่ยังเป็นประเทศกำลังพัฒนา) ใน พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งเป็นปีล่าสุดที่มีข้อมูล ภูมิภาคที่มีร้อยละของครัวเรือนคนเดียวสูงที่สุดในกลุ่มนี้คือ ยุโรปตะวันตก ร้อยละ ๓๑ รองลงมาคืออเมริกาเหนือร้อยละ ๒๗.๖ ยุโรปตะวันออกร้อยละ ๒๗.๔ และออสเตรเลีย ร้อยละ ๒๔.๒ ส่วนกลุ่มต่ำประกอบด้วย ๓ ภูมิภาค ได้แก่ ลาตินอเมริการ้อยละ ๑๑.๔ ตะวันออกกลาง-แอฟริการ้อยละ ๑๐.๙ และเอเชียร้อยละ ๘.๘ (Euromonitor International, 2012)

ยูโรมอนิเตอร์อินเตอร์เนชันแนล ยังคาดการณ์ด้วยว่า จำนวนครัวเรือนคนเดียวทั่วโลกจะเพิ่มจาก ๒๗๗ ล้าน หรือร้อยละ ๑๔.๙ ใน พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็น ๓๓๑ ล้าน หรือร้อยละ ๑๕.๗ ใน พ.ศ. ๒๕๖๓ การเพิ่มนี้จะเกิดในทุกภูมิภาค แม้ว่าอัตราเพิ่มในภูมิภาคเอเชียและตะวันออกกลาง-แอฟริกา จะช้ากว่าในภูมิภาคอื่นก็ตาม อัตราเพิ่มที่เร็วที่สุดเกิดขึ้นในภูมิภาคที่ประเทศส่วนใหญ่เป็นประเทศที่พัฒนาทางอุตสาหกรรม คือ ยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ (ข้อมูลไม่ได้แสดงในรูปที่ ๑)

เอเชียเป็นภูมิภาคที่มีสัดส่วนครัวเรือนคนเดียวต่ำที่สุด คำอธิบายเรื่องนี้น่าจะเป็นเรื่องของ การพัฒนา แต่ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างเดียวคงไม่เพียงพอที่จะอธิบายได้ทั้งหมด ปัจจัยสำคัญ อีกอย่างหนึ่งน่าจะเกี่ยวกับการที่หลายประเทศในภูมิภาคนี้มีระบบครอบครัวที่เข้มแข็งอยู่ถึง ๒ ระบบใหญ่ คือระบบครอบครัวแบบจีนและระบบครอบครัวแบบอินเดีย ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ในประเทศที่พัฒนาทางอุตสาหกรรม ครัวเรือนคนเดียวมีสัดส่วนสูงแตกต่างกันไป ตามระดับของการพัฒนา ส่วนใหญ่ที่สุดของประเทศเหล่านี้อยู่ในทวีปยุโรป มีจำนวนน้อยที่อยู่ในทวีป อเมริกาเหนือ ส่วนในภูมิภาคเอเชียมีญี่ปุ่นประเทศเดียวเท่านั้นที่อยู่ในกลุ่มนี้ น่าสังเกตว่า การเพิ่มขึ้น ของครัวเรือนคนเดียวในทุกประเทศที่มีข้อมูลเรื่องนี้เพิ่งเริ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ ศตวรรษที่ ๒๐ นี้เอง ประเทศที่อยู่แนวหน้าในด้านนี้คือประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวีย

ข้อมูลในตารางที่ ๑ แสดงร้อยละของครัวเรือนคนเดียวใน ๒๕ ประเทศที่มีสัดส่วน ครัวเรือนประเภทนี้สูงที่สุด เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย พร้อมทั้งแสดงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๓ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๓ จะเห็นว่าทุกประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวียมี สัดส่วนครัวเรือนคนเดียวสูงที่สุดในลำดับที่ ๑-๔ โดยประเทศสวีเดนมีสัดส่วนครัวเรือนคนเดียว สูงที่สุด คือ เกือบ ๑ ใน ๒ ของครัวเรือนทั้งหมดร้อยละ ๔๙ แม้ประเทศที่มีสัดส่วนครัวเรือนประเภทนี้ ต่ำที่สุด คือ ประเทศไอร์แลนด์ก็ยังมีสัดส่วนครัวเรือนคนเดียวสูงถึง ๑ ใน ๕ ร้อยละ ๒๑ ของครัวเรือนทั้งหมด ในช่วงเวลา ๕๐-๖๐ ปีที่ผ่านมา สัดส่วนของครัวเรือนคนเดียวในเกือบทุกประเทศ เพิ่มขึ้นมาตลอด ยกเว้นในฝรั่งเศส สาธารณรัฐเช็ก และไอร์แลนด์ ซึ่งสัดส่วนลดลงเล็กน้อยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๓ แต่การลดลงก็ไม่มากถึงขนาดจะถือว่ามียุคสำคัญ (Jamieson and Simpson, 2013)

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ในตารางที่ ๑ มีประเทศในเอเชียเพียงประเทศเดียวเท่านั้น คือ ญี่ปุ่น ซึ่งมีสัดส่วนครัวเรือนคนเดียวถึงเกือบ ๑ ใน ๓ ของครัวเรือนทั้งหมด นี่อาจไม่ใช่เรื่องแปลก เนื่องจากญี่ปุ่นมีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจเท่ากับหรือสูงกว่าประเทศที่พัฒนาทางอุตสาหกรรมในยุโรปและอเมริกาหลายประเทศ แต่ประเด็นที่น่าสังเกต คือ ระบบครอบครัวที่เข้มแข็งของญี่ปุ่นซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื้อของจีน บวกกับอิทธิพลของความเชื่อแบบชินโตที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นดูเหมือนกำลังจะเปลี่ยนไป อาจจะเป็นเพราะพลังของการเป็นสังคมอุตสาหกรรมและระบบสวัสดิการสังคมที่เข้มแข็งขึ้น ทำให้การอยู่คนเดียวเป็นเรื่องที่เป็นไปได้มากขึ้นก็เป็นได้

ตารางที่ ๑ : ร้อยละของครัวเรือนคนเดียวต่อครัวเรือนทั้งหมด ใน ๒๕ ประเทศที่มีสัดส่วนครัวเรือนคนเดียวสูงที่สุด เรียงตามลำดับจากสูงไปหาต่ำ พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๓

ลำดับที่	ประเทศ	๒๕๔๓	๒๕๔๓	๒๕๓๓	๒๕๔๓	๒๕๕๓
๑	สวีเดน	๒๑	๓๓	๔๔	๔๗	๔๙
๒	ฟินแลนด์	๑๘	๒๗	๓๒	๓๗	๔๑
๓	นอร์เวย์	๑๕	๒๘	๓๔	๓๘	๔๐
๔	เดนมาร์ก	๑๔	๓๐	๓๔	๓๗	๓๙
๕	เยอรมนี	๑๒	๓๐	๓๕	๓๖	๓๙
๖	สวิตเซอร์แลนด์	*	๒๙	๓๕	๓๖	๓๙
๗	เนเธอร์แลนด์	๙	๒๒	๓๐	๓๓	๓๖
๘	ออสเตรีย	๑๘	๒๘	๒๘	๓๐	๓๖
๙	เอสโตเนีย	*	*	*	๓๔	๓๕
๑๐	เบลเยียม	๑๖	๒๓	๒๘	๓๑	๓๔
๑๑	ญี่ปุ่น	๕	๒๐	๒๔	๒๘	๓๑
๑๒	ไอซ์แลนด์	๑๘	*	*	*	๓๑
๑๓	ฝรั่งเศส	๑๙	๒๕	๒๖	๓๑	๓๐
๑๔	สโลวาเกีย	*	๒๐	๒๒	๓๐	*
๑๕	สหราชอาณาจักร	๑๑	๒๒	๒๗	๒๙	๒๙
๑๖	ลักเซมเบิร์ก	๙	๒๑	๒๖	๒๙	*

ลำดับที่	ประเทศ	๒๔๙๓	๒๕๒๓	๒๕๓๓	๒๕๔๓	๒๕๕๓
๑๗	ฮังการี	*	๒๐	๒๔	๒๖	๒๙
๑๘	อิตาลี	๑๐	๑๘	*	๒๓	๒๙
๑๙	สาธารณรัฐเช็ก	*	๒๔	๒๗	๓๐	๒๗
๒๐	สหรัฐอเมริกา	๙	๒๓	๒๕	๒๖	๒๗
๒๑	แคนาดา	*	๒๐	๒๓	๒๖	๒๗
๒๒	ออสเตรเลีย	*	๑๖	๑๙	๒๔	๒๗
๒๓	ยูเครน	*	*	*	๒๑	๒๔
๒๔	นิวซีแลนด์	*	*	*	*	๒๓
๒๕	ไอร์แลนด์	๑๑	๑๗	๒๐	๒๓	๒๑

หมายเหตุ : * ไม่มีข้อมูล

ที่มา : Jamieson and Simpson, 2013

๓.๒ ครัวเรือนคนเดียวในประเทศไทย

สถิติจากการสำรวจสำมะโนประชากร พ.ศ. ๒๕๕๓ ประเทศไทยมีครัวเรือนทั้งสิ้น ๒๐,๓๖๔,๓๓๑ ครัวเรือน ในจำนวนนี้เป็นครัวเรือนที่มีคนอาศัยอยู่คนเดียว ๓,๗๓๘,๗๕๒ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๔ ของครัวเรือนทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๕) สัดส่วนนี้สูงกว่าในบางประเทศในภูมิภาคใกล้เคียงและในช่วงเวลาเดียวกัน เช่น จีน มีครัวเรือนคนเดียวคิดเป็นร้อยละ ๑๔.๕ (Cheung and Yeung, 2015) เวียดนามร้อยละ ๗.๓ (Guilmoto and Loenzien, 2015) อินเดียมีตัวเลขจากการคาดประมาณว่าใน พ.ศ. ๒๕๕๔ มีครัวเรือนคนเดียวร้อยละ ๓.๗ (Dhammaraju, 2015) แม้ในเกาหลีใต้ซึ่งมีระดับการพัฒนาสูงกว่าไทยก็มีครัวเรือนคนเดียวเพียงร้อยละ ๑๒ ของครัวเรือนทั้งหมดเท่านั้น (Park and Choi, 2015)

ย้อนไป ๒๐ ปีก่อนหน้า พ.ศ. ๒๕๕๓ ในการสำรวจสำมะโนประชากรประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๓๓ มีครัวเรือนทั้งสิ้น ๑๒,๓๐๕,๒๖๓ ครัวเรือน ในจำนวนนี้เป็นครัวเรือนคนเดียวเพียงร้อยละ ๕ เท่านั้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๓๗) ๑๐ ปีต่อมา ใน พ.ศ. ๒๕๔๓ ครัวเรือนคนเดียวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๙.๔ ของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ ๑๕,๘๗๗,๑๘๖ ครัวเรือน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๔๕) ใน พ.ศ. ๒๕๕๓ จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกอยู่คนเดียวเพิ่มขึ้นเป็น ๓,๗๓๘,๗๕๒ ครัวเรือน หรือร้อยละ ๑๘.๓ ของครัวเรือนทั้งหมด คำนวณคร่าว ๆ จะเห็นว่า ในทุก ๑๐ ปีที่ผ่านมา สัดส่วนของครัวเรือนคนเดียว

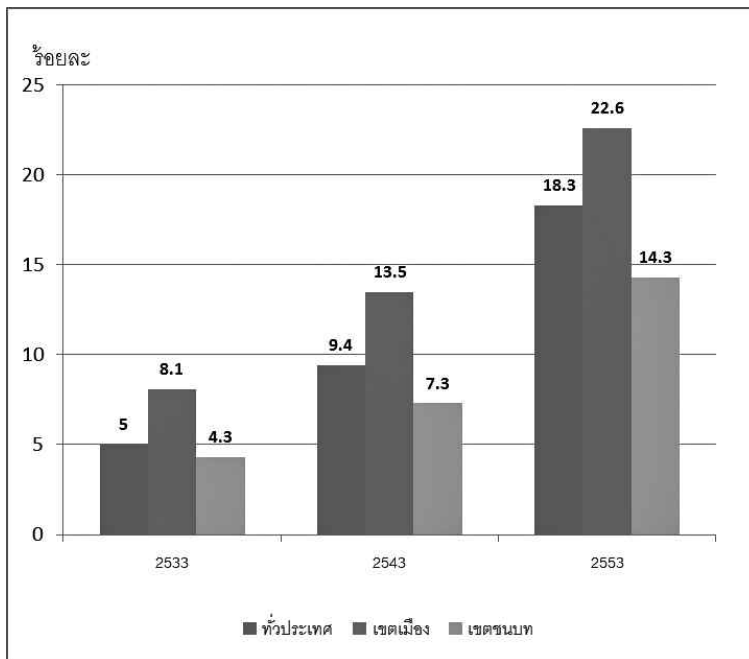
วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เพิ่มขึ้นประมาณ ๑ เท่าตัว แต่ถ้าคิดเป็นอัตราเพิ่มต่อปีเฉพาะในช่วง ๑๐ ปีหลัง (พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๓) อัตราเพิ่มเท่ากับร้อยละ ๑๕.๑ ต่อปี นับว่าเพิ่มเร็วมาก เร็วกว่าอัตราเพิ่มของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดหลายเท่า เพราะในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ครัวเรือนในประเทศไทยเพิ่มในอัตราร้อยละ ๒.๘ เท่านั้น

ข้อมูลในรูปที่ ๒ แสดงให้เห็นแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของครัวเรือนคนเดียว โดยแสดงเป็นอัตราส่วนร้อยละของครัวเรือนคนเดียวต่อครัวเรือนทั้งหมดในช่วงเวลา ๒๐ ปีระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๕๓ แยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างเขตเมืองกับเขตชนบทด้วย ในภาพรวมตลอดเวลา ๒๐ ปีนี้ ครัวเรือนคนเดียวในประเทศไทยเพิ่มขึ้นกว่า ๓ เท่า จากร้อยละ ๕ ของครัวเรือนทั้งหมดใน พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นร้อยละ ๑๘.๓ ใน พ.ศ. ๒๕๕๓ สัดส่วนของครัวเรือนคนเดียวในเขตเมืองสูงกว่าสัดส่วนในเขตชนบท และสูงกว่าสัดส่วนของทั้งประเทศ ใน พ.ศ. ๒๕๕๓ เกือบ ๑ ใน ๔ ร้อยละ ๒๒.๖ ของครัวเรือนทั้งหมดในเขตเมืองเป็นครัวเรือนที่มีผู้อาศัยอยู่คนเดียว ในเขตชนบทมีสัดส่วนที่ต่ำกว่าร้อยละ ๑๔.๓ นั่นคือในทุก ๆ ๗ ครัวเรือนจะมีครัวเรือนที่อยู่คนเดียว ๑ ครัวเรือนเท่านั้น

รูปที่ ๒ : จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่มีผู้อาศัยอยู่คนเดียวทั่วประเทศ จำแนกตามเขตเมือง และชนบท พ.ศ. ๒๕๓๓, ๒๕๔๓, ๒๕๕๓

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๕๓

เมื่อแยกพิจารณาตามลักษณะของผู้ที่อยู่คนเดียว เพื่อจะทราบว่าใครบ้างคือผู้ที่อยู่คนเดียวในประเทศไทย พบว่า คนที่อยู่คนเดียวเป็นชายและหญิงประมาณเท่า ๆ กัน คือเป็นชายร้อยละ ๕๐.๖ และเป็นหญิงร้อยละ ๔๙.๔ (ตัวเลขไม่ได้แสดงในตาราง) และเมื่อแยกพิจารณาตามอายุ สถานภาพสมรส การศึกษา และลักษณะงานที่ทำ ได้ผลดังแสดงในตารางที่ ๒ ภาพรวมจากข้อมูลในตารางนี้ชี้ให้เห็นว่า คนที่อายุน้อย ยังไม่ได้แต่งงาน มีการศึกษาน้อย และไม่ได้ทำงาน คือผู้ที่มีโอกาสจะอยู่คนเดียวมากกว่าคนที่ มีลักษณะอย่างอื่น แต่ก็มีความแตกต่างภายในแต่ละลักษณะที่น่าสนใจ

ตารางที่ ๒ : ร้อยละของผู้ที่อยู่คนเดียวในประเทศไทย จำแนกตามอายุ สถานภาพสมรส การศึกษา และ ลักษณะงานที่ทำ พ.ศ. ๒๕๕๓

ลักษณะทั่วไป (๑)	ทั่วประเทศ (๒)	ชาย (๓)	หญิง (๔)
อายุ			
๒๙ ปี และต่ำกว่า	๒๕.๗	๒๕.๓	๒๖.๑
๓๐-๓๙ ปี	๒๑.๔	๒๔.๕	๑๘.๓
๔๐-๔๙ ปี	๑๘.๙	๒๐.๙	๑๖.๘
๕๐-๕๙ ปี	๑๔.๘	๑๔.๕	๑๕.๒
๖๐ ปีขึ้นไป	๑๙.๒	๑๔.๙	๒๓.๖
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐
สถานภาพสมรส			
โสด	๔๘.๗	๕๓.๐	๔๔.๓
แต่งงาน	๑๗.๗	๒๐.๓	๑๕.๒
หม้าย, หย่า, แยก	๓๓.๖	๒๖.๗	๔๐.๔
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐
การศึกษา			
ประถมศึกษาและต่ำกว่า	๔๗.๖	๔๓.๗	๕๑.๔
มัธยมต้น	๑๐.๗	๑๒.๔	๙.๐
มัธยมปลาย	๑๔.๓	๑๖.๒	๑๒.๕
สูงกว่ามัธยมปลาย	๒๖.๕	๒๖.๖	๒๖.๓
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ชาย โพรธิตา

๑๒๕

ลักษณะทั่วไป (๑)	ทั่วประเทศ (๒)	ชาย (๓)	หญิง (๔)
ลักษณะงานที่ทำ			
เกษตรกรรม	๑๘.๒	๒๐.๓	๑๖.๑
งานบริการพื้นฐาน	๒๒.๙	๒๐.๑	๒๕.๘
งานกึ่งฝีมือ-มีฝีมือ	๑๕.๖	๒๐.๑	๑๑.๒
วิชาชีพ-วิชาการ	๑๑.๑	๑๒.๘	๙.๔
ทำงานแต่ไม่ทราบลักษณะงาน	๓.๗	๔.๑	๓.๓
ไม่ได้ทำงาน	๒๘.๔	๒๒.๗	๓๔.๒
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๕๓

จากตารางที่ ๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายกลุ่มอายุจะเห็นว่า ในบรรดาผู้ที่อยู่คนเดียวทั้งหมดทั่วประเทศ สัดส่วนของผู้ที่อยู่คนเดียวจะสูงที่สุดในวัยหนุ่มสาว พอถึงวัยผู้ใหญ่และวัยกลางคนสัดส่วนลดต่ำลง แล้วกลับสูงขึ้นอีกเล็กน้อยในช่วงวัยสูงอายุ (ดูคอลัมน์ ที่ ๒ ในตารางที่ ๒) วัยหนุ่มสาวนั้น ถ้านับเฉพาะผู้ที่อายุไม่เกิน ๒๙ ปี สัดส่วนที่อยู่คนเดียวก็มากถึง ๑ ใน ๔ ของผู้ที่อยู่คนเดียวทั้งหมด แต่ถ้า นับกลุ่มที่อายุไม่เกิน ๓๙ ปีรวมอยู่ในกลุ่มวัยหนุ่มสาวด้วย สัดส่วนก็เพิ่มขึ้นเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของทั้งหมด ร้อยละ ๔๗.๑ รูปแบบของการอยู่คนเดียวอย่างที่เราเห็นนี้คล้ายกับที่พบในการวิเคราะห์เรื่องการอยู่คนเดียวของหลายประเทศในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั่นคืออัตราการอยู่คนเดียวสูงในช่วงวัยหนุ่มสาว ต่ำในวัยผู้ใหญ่แล้วสูงขึ้นอีกในวัยสูงอายุ รูปแบบเช่นนี้เห็นได้ชัดในกรณีของประเทศบังกลาเทศ ซึ่งอาจถือว่าเป็นแบบฉบับที่พบในหลายประเทศในภูมิภาคทั้งสองนี้ (Podhisita and Xenos, 2015)

เมื่อแยกดูตามเพศ รูปแบบการอยู่คนเดียวของชายและหญิง (ดูคอลัมน์ที่ ๓ และ ๔ ในตารางที่ ๒) ก็คล้ายกับรูปแบบการกระจายของทั้งประเทศ จะต่างกันชัดเจนตรงที่หญิงในวัยสูงอายุมีสัดส่วนที่อยู่คนเดียวสูงมากกว่าชาย คือคิดเป็นเกือบ ๑ ใน ๔ ของหญิงในทุกกลุ่มอายุที่อยู่คนเดียว

ในด้านสถานภาพสมรส เกือบครึ่งหนึ่งร้อยละ ๔๘.๗ ของคนที่อยู่คนเดียวใน พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นคนโสด สัดส่วนในเรื่องนี้ลดลงในกลุ่มที่แต่งงานแล้ว และสูงขึ้นในกลุ่มที่เป็นหม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่ ชายและหญิงต่างกันค่อนข้างชัด ในกลุ่มผู้ชายที่อยู่คนเดียวทั้งหมด กว่าครึ่งหนึ่งร้อยละ ๕๓ เป็นคน

โสด สำหรับหญิงสัดส่วนในเรื่องนี้ก็จัดว่าสูงเหมือนกัน คือร้อยละ ๔๔ แต่ก็ยังน้อยกว่าชาย ที่น่าสังเกตก็คือในกลุ่มที่มีสถานภาพสมรสหม้าย หย่า แยก นั้น สัดส่วนของหญิงสูงกว่าของชายมาก คือ ๒ ใน ๕ ของหญิงที่อยู่คนเดียวเป็นหญิงหม้าย หย่า หรือแยกจากคู่สมรสไปแล้ว เทียบกับสัดส่วนในเรื่องเดียวกันของชายซึ่งมีราว ๑ ใน ๔ เท่านั้น การอยู่คนเดียวของผู้ที่มีสถานภาพหม้าย หย่า แยก ส่วนใหญ่เป็นเพราะลูก (กรณีที่มีลูก) ย้ายออกไปอยู่กับครอบครัวของตนหลังจากแต่งงานแล้ว หรือย้ายไปทำงานและอยู่ที่อื่นดังเรื่องราวของชายหม้ายที่อยู่คนเดียวในกรณีตัวอย่าง (ดูในกรอบข้อความ)

กรณีตัวอย่างที่ ๑ : ชายหม้ายในชนบท

วันนี้ สอนง (นามสมมติ) ชายวัย ๖๐ เศษ เพิ่งกลับเข้าบ้านตอนตะวันตกใกล้ค่ำ หลังจากใช้เวลาทั้งวันในทุ่งนา ดูแลการไถนาที่เขาว่าจ้างเจ้าของรถไถมาไถให้ ตั้งแต่ภรรยาเขาเสียชีวิตเมื่อ ๖ ปีที่แล้ว ชีวิตเขาเปลี่ยนไป ตอนที่ลูก ๒ คนยังอยู่ด้วยก็ไม่ลำบากเท่าไร แต่ตอนนี้ลูกสาวซึ่งเป็นคนโตเรียนจบมหาวิทยาลัยแล้วก็ได้งานทำที่โรงงานผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์แห่งหนึ่ง และอยู่ประจำที่กรุงเทพฯ ส่วนลูกชายกำลังเรียนมหาวิทยาลัยในจังหวัดที่อยู่ไกลออกไป ๒-๓ ปีที่ผ่านมาสอนงเป็นคนเดียวที่อยู่ประจำในบ้าน ส่วนลูก ๒ คนเป็นเหมือนแขกที่มาเยือนเพียงครั้งคราว นอกจากต้องทำอาหารกินเองและดูแลทุกอย่างในบ้านเองแล้ว เขายังต้องดูแลงานในนาตามลำพัง บางครั้งเขาอดคิดไม่ได้ว่าถ้าไม่มีเครื่องจักรสมัยใหม่อย่างรถไถและรถเกี่ยวข้าว เขาจะทำนาคนเดียวไหวหรือไม่ ทุกวันนี้งานในนาทุกอย่างเขาแทบไม่ต้องออกแรง ตั้งแต่เตรียมดินไปจนถึงเก็บเกี่ยว ขอให้เงินจ้างเท่านั้น ในชุมชนที่สอนงอยู่ก็มีอีก ๓-๔ ครัวเรือนที่มีเพียงพ่อหรือแม่วัยสูงอายุอยู่ประจำเพียงคนเดียว ส่วนลูกๆ ทั้งอาชีพทำนาไปทำงานอื่นทำในเมืองกันหมด สอนงรู้สึกว่ตั้งแต่เขาเติบโตมาจนถึงวัยนี้ชีวิตของคนในชุมชนของเขาเปลี่ยนแปลงไปมาก

ที่มา : การสัมภาษณ์ โดยผู้เขียน ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

รูปแบบการอยู่คนเดียวเมื่อกระจายตามระดับการศึกษาพบว่า อัตราการอยู่คนเดียวกระจุกตัวสูงอยู่ในกลุ่มที่มีการศึกษาน้อย คือระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ลดลงมาสู่ระดับค่อนข้างต่ำในกลุ่มที่มีการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย แล้วเพิ่มสูงขึ้นในกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา ในเรื่องนี้ชายและหญิงแทบไม่ต่างกัน ยกเว้นในกลุ่มที่มีการศึกษาน้อย ซึ่งมีสัดส่วนหญิงที่อยู่คนเดียวสูงถึงประมาณ ๑ ใน ๒ ของหญิงที่อยู่คนเดียวทั้งหมด

ในด้านลักษณะงานที่ทำสำมะโนประชากร พ.ศ. ๒๕๕๓ บันทึกข้อมูลลักษณะงานที่ทำของแต่ละคนไว้ โดยการอ้างอิงการจำแนกอาชีพตามมาตรฐานสากล (International Standard Classification of Occupation - ISCO-08) ข้อมูลมีรายละเอียดมาก แต่เป็นรายละเอียดที่บอกลักษณะงานที่บุคคลนั้น ๆ ทำมากกว่าจะบอกอาชีพ เช่น “ชาวนาปลูกข้าว” แทนที่จะเป็นอาชีพ “เกษตรกร” หรือ “คนงานแบกของในสถานที่ก่อสร้าง” แทนที่จะเป็นอาชีพ “กรรมกร” ดังนั้นจึงมีรายละเอียดประเภทงานมาก (เกือบ ๑,๐๐๐ ชนิด) ในบทความนี้จึงจัดกลุ่มงานเหล่านั้นใหม่เป็น ๕ กลุ่ม (หรือประเภท) โดยจัดผู้ที่ไม่ทำงานไว้เป็นกลุ่มหนึ่งต่างหาก รวมทั้งหมดเป็น ๖ กลุ่ม ดังปรากฏในตารางที่ ๒ ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์ว่า คนที่อยู่คนเดียวทำงานประเภทใดบ้าง

จากตารางที่ ๒ จะเห็นว่า คนที่อยู่คนเดียวในกลุ่มใหญ่ที่สุด คือกลุ่มที่ไม่ทำงาน ซึ่งมีจำนวนมากกว่า ๑ ใน ๔ ของผู้ที่อยู่คนเดียวทั้งประเทศ (ร้อยละ ๒๘.๔ - คอลัมน์ที่ ๒ ในตาราง) และเมื่อแยกดูตามเพศก็จะพบว่า สัดส่วนหญิงที่อยู่คนเดียวและไม่ทำงานมีมากกว่าชายคือกว่า ๑ ใน ๓ ของทั้งหมด (ร้อยละ ๓๔.๒ - คอลัมน์ที่ ๔) การวิเคราะห์ในที่นี้ยังไม่ได้มุ่งจะตอบคำถามว่าคนที่อยู่คนเดียวที่ทำงานลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นใครบ้าง (ในแง่ของอายุ การศึกษา และสถานภาพสมรส) และอยู่ที่ไหน (ชนบทหรือเมือง) จึงขอตั้งสมมติฐานว่า ส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้น่าจะเป็นผู้สูงอายุ และผู้ที่มีสถานภาพเป็นหม้าย หย่า หรือแยกจากคู่สมรส

สำหรับผู้อยู่คนเดียวที่ทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ข้อมูลในตารางที่ ๒ ชี้ให้เห็นว่ากว่า ๑ ใน ๕ ทำงานบริการทั่วไป ซึ่งรวมถึงงานรับจ้าง งานกรรมกร งานขายสินค้าส่วนตัว และงานบริการพื้นฐานทั้งหมด รองลงมาคือกลุ่มที่ทำงานเกษตรกรรม งานกึ่งฝีมือและงานมีฝีมือทุกประเภท (รวมพวกช่างและแรงงานมีฝีมือในทุกด้าน) กลุ่มที่เล็กที่สุดคือกลุ่มที่ทำงานวิชาชีพ-วิชาการ ซึ่งรวมงานข้าราชการและพนักงานวิชาชีพที่ต้องการการฝึกอบรมและมีทักษะเฉพาะทาง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ ๓.๗ เป็นผู้ที่ทำงานแต่ไม่บอกลักษณะงานที่ทำ

การเพิ่มขึ้นของครัวเรือนคนเดียว และรูปแบบของการอยู่คนเดียวในประเทศไทย (และในต่างประเทศ) ที่แสดงมาข้างต้น ทำให้มีประเด็นที่น่าพิจารณาต่อไปว่า อะไรคือปัจจัยที่อธิบายเรื่องนี้

๔. ปัจจัยที่อธิบายการเพิ่มขึ้นของการอยู่คนเดียว

การอยู่คนเดียวเป็นผลของปัจจัยหลายด้าน ทั้งด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในที่นี้จะชี้ให้เห็นว่าปัจจัยเหล่านี้มีส่วนทำให้การอยู่คนเดียวเป็นไปได้อย่างไร แน่นนอนว่าการอยู่คนเดียวนั้นเป็นสิ่งที่หลายคนเลือก แต่หลายคนไม่ได้เลือกที่อาจจำเป็นต้องอยู่อย่างนั้น อย่างน้อยก็ในบางช่วงวัยของชีวิต

๑) การเปลี่ยนผ่านด้านประชากร : ในโลกปัจจุบันได้เกิดการเปลี่ยนผ่านทางประชากร (demographic transition) ที่สำคัญมาแล้ว ๒ ระลอก ในระลอกแรกเป็นการเปลี่ยนผ่านด้านการตายและการเกิด ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ผลของการเปลี่ยนผ่านในส่วนนี้คือ คนมีอายุยืนมากขึ้น ขณะที่จำนวนบุตรต่อครอบครัวมีน้อยลงเพราะความสำเร็จของการคุมกำเนิดยังผลให้ครัวเรือนมีขนาดเล็ก การที่คนมีอายุยืนหมายความว่า ในบั้นปลายของชีวิตชาย-หญิงที่เป็นคู่สามีภรรยา กัน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีโอกาสจะอยู่เป็นหม้ายมากขึ้น แต่ส่วนมากแล้วคือฝ่ายภรรยา ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปเพศหญิงมีอายุยืนกว่าเพศชาย เมื่อฝ่ายชายที่เป็นสามีเสียชีวิตไปก่อน ฝ่ายหญิงที่อายุมากแล้วจึงอยู่ในสภาพที่เป็นหม้าย คนที่เป็นหม้ายมีความเสี่ยงสูงที่จะอยู่ตามลำพังคนเดียวมากกว่าคนที่มีความสมรส โดยเฉพาะในยุคที่สามีภรรยามีลูกน้อยคนอย่างในปัจจุบัน เพราะถ้าบังเอิญลูกที่มีอยู่น้อยคนนั้นไปทำงานหรือตั้งรกรากอยู่ในที่ห่างไกล โอกาสที่ผู้สูงอายุจะถูกให้อยู่คนเดียวก็เป็นไปได้มาก ข้อนี้อาจเป็นคำอธิบายส่วนหนึ่งของการที่หญิงในกลุ่มสูงอายุมีอัตราการอยู่คนเดียวสูงมากกว่าชาย ทั้งในประเทศไทยและในประเทศที่พัฒนาแล้ว ในกรณีประเทศไทย เกือบ ๑ ใน ๔ (ร้อยละ ๒๓.๖) ของหญิงที่อยู่คนเดียวเป็นผู้สูงอายุเทียบกับชายซึ่งมีเพียงร้อยละ ๑๕ เท่านั้นที่อยู่คนเดียว ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นหม้ายหรือมีฉะนั้นก็เป็นสัดส่วน ในกรณีประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา มีสถิติแสดงว่าใน พ.ศ. ๒๕๓๓ เกือบร้อยละ ๗๐ ของหญิงที่เป็นหม้ายอาศัยอยู่คนเดียว (Kramarow, 1995)

การเปลี่ยนผ่านทางประชากรระลอกที่สองเกิดขึ้นในเรื่องการแต่งงาน ปัจจุบันคนวัยหนุ่มสาวจำนวนมากชะลอการแต่งงานไว้จนอายุมากขึ้นถึงเกือบ ๓๐ หรือมากกว่า ๓๐ ปี จึงเริ่มต้นชีวิตครอบครัว ขณะที่อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ พอใจที่จะใช้ชีวิตอยู่เป็นโสดตลอดไป (ชาย โปธิสิตา, ๒๕๕๒) ดูเหมือนว่าการชะลอการแต่งงาน และแม้กระทั่งการไม่แต่งงาน กำลังกลายเป็นค่านิยมของชนชั้นหนึ่ง โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวในเมืองและคนที่มีการศึกษาสูง ซึ่งมีรสนิยมการใช้ชีวิตแบบ “ทันสมัย” ให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระ ทั้งในด้านการงานและการมีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนที่ชะลอการแต่งงานไว้และคนที่อยู่เป็นโสดจะอยู่คนเดียว ประเด็นในที่นี่คือ การแต่งงานช้าและการไม่แต่งงานตลอดชีวิตเพิ่มโอกาสที่จะอยู่คนเดียวมากกว่าปกติ อาจจะด้วยเหตุนี้คนโสดทั้งชายและหญิง จึงเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาคนที่อยู่คนเดียวทั้งหมด ดังข้อมูลที่แสดงในตารางที่ ๒ ข้างต้น

๒) การพัฒนาเศรษฐกิจ : การพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบันได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ตามมาอย่างน้อย ๒ ประการ ทั้งสองประการนี้มีผลต่อการอยู่คนเดียวไม่มากนัก ประการแรก การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้โอกาสการมีงานทำของคนในสังคมเพิ่มมากขึ้น และโอกาสนั้นมักจะเกิดขึ้นในที่ห่างไกลจากที่อยู่ตามปกติ ทำให้คนในวัยแรงงาน โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวต้องย้ายที่อยู่ไปยังเขตที่มีการจ้างงาน แรงงานย้ายถิ่นวัยหนุ่ม

สาวจำนวนมากในเมืองใหญ่ ๆ มักจะอยู่คนเดียว อาจจะอยู่ในหอพัก ห้องเช่า หรือสถานที่อยู่ประเภทอื่นตามอัธยาศัยที่แต่ละคนสามารถจัดการได้ ผลอีกประการหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจคือการที่คนมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้การจัดการที่จะอยู่คนเดียวเป็นไปได้ง่ายขึ้นถ้าเลือกที่จะอยู่คนเดียว

มิติหนึ่งของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ คือ การขยายตัวของเมืองและวิถีชีวิตแบบคนเมืองสองอย่างนี้มักจะควบคู่กับการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะด้านการสื่อสาร การดำเนินชีวิตแบบคนเมืองให้คุณค่าการพึ่งตัวเอง ความเป็นอิสระ และความเป็นปัจเจก คนเมืองสนใจคนอื่นน้อยกว่าคนในชนบท แม้จะเป็นเพื่อนบ้านกันก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าคนเมืองมีกิจกรรมทางสังคมน้อยกว่าคนชนบท เพียงแต่บริบททางสังคมนั้นแตกต่างกัน วิถีชีวิตแบบนี้เมื่อบวกกับการ “ปฏิวัติ” เทคโนโลยีการสื่อสารอย่างที่มีอยู่ในปัจจุบันทำให้การอยู่คนเดียวเป็นชีวิตที่ไม่ยากลำบากเกินไป คนที่อยู่คนเดียวไม่โดดเดี่ยวจากสังคมและไม่เปลี่ยวเหงา เพราะสามารถติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นได้ แทบไม่มีข้อจำกัดไม่ว่าคนอื่นจะอยู่ใกล้หรือไกลก็ตาม โดยผ่านทางเครื่องมือสื่อสารที่สามารถติดต่อกันได้แบบ real time และเสมือนจริงในเกือบทุกที่ทุกเวลา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การอยู่คนเดียวไม่ได้หมายความว่าเปลี่ยวเหงาดังเรื่องราวของกรณีที่ ๒ ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่อยู่คนเดียวในเมืองใหญ่ คือกรุงเทพมหานคร นี่คือการอธิบายอันหนึ่งที่เอริก คลินเนนเบิร์ก (Eric Klinenberg) ให้ในหนังสือของเขาว่า ทำไมการอยู่คนเดียวในเมืองใหญ่ ๆ ของประเทศที่พัฒนาแล้วจึงเพิ่มขึ้นเร็วมาก และทำไมการอยู่คนเดียวจึงมีเสน่ห์ดึงดูดคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันได้มาก (Klinenberg, 2012)

กรณีตัวอย่างที่ ๒ : คนรุ่นใหม่ในเมือง

เกือบ ๓ ท่วมแล้ว ัญญา (นามสมมติ) พนักงานบริษัทการเงินแห่งหนึ่งเพิ่งกลับถึงห้องพักหลังเลิกงานเธอนัดเพื่อนสนิท ๒-๓ คนไปเดินห้างและหาอะไรกินกันก่อนกลับ ปรกติหลังเลิกงานเธอจะแวะกินมื้อเย็นให้เรียบร้อยก่อนกลับห้องพัก เมื่อ ๕ ปีที่แล้วตอนเริ่มทำงานใหม่ ๆ เธอยังอยู่บ้านกับพ่อแม่แถบชานเมืองไกลจากที่ทำงานมาก พ่อแม่ซึ่งค่อนข้างมีฐานะทนเห็นเธอลำบากกับการเดินทางไม่ไหว จึงซื้อห้องสตูดิโอที่คอนโดมิเนียมแห่งหนึ่งในเมืองให้เธออยู่ แรก ๆ ก็ไม่ชิน แต่ทุกวันนี้เธอคิดว่าการอยู่คนเดียวก็มีส่วนดี ในความเห็นของเธอ อยู่คนเดียวอาจจะเหงาบ้าง แต่ก็ต้องแลกกับบางอย่างที่คิดว่าดีสำหรับเธอมากกว่า เช่น เธอมีเวลาให้ตัวเองมากขึ้น ใช้เวลากับเพื่อนและหาความบันเทิงแบบคนหนุ่มสาวได้มากขึ้น กลางคืนถ้าเหงาก็หาหนังสารเล่มโปรดหรือนิยายรัก ๆ ใคร่ ๆ มาอ่าน หรือไม่ก็ดูทีวีหรือคุยกับเพื่อนทางโทรศัพท์ อีเมล หรือไลน์ บางทีเลิกงานก็นัดเพื่อนไปดูหนัง เพื่อนบางคนของัญญาก็อยู่คนเดียว เธอบอกว่าสมัยนี้คนหนุ่มสาวที่ทำงานใช้ชีวิตอยู่คนเดียวกันมากขึ้น

ส่วนใหญ่เพราะความจำเป็นในการเดินทางไปทำงานและชอบความมีอิสระ สำหรับเธอวันที่จะได้อยู่กับพ่อแม่ก็มีเฉพาะวันเสาร์อาทิตย์หรือวันหยุดอื่น ๆ เท่านั้น เธอบอกว่า ทุกวันนี้ ครอบครัวของเธอกลายเป็น “ครอบครัวสุดสัปดาห์” ไปแล้ว

ที่มา : การสัมภาษณ์ โดยผู้เขียน ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๘

๓) **สวัสดิการสังคมและวัฒนธรรม** : ส่วนใหญ่ของการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมแยกไม่ออกจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในที่นี้ต้องการจะชี้ว่าสังคมที่รัฐมีระบบดูแลประชาชนหรือระบบสวัสดิการที่ดีมักจะมีกลไกสาธารณะให้ความดูแลประชาชนได้อย่างทั่วถึง อย่างน้อยก็ในด้านความจำเป็นพื้นฐานต่าง ๆ สังคมเช่นนั้นมักจะเอื้อต่อการอยู่คนเดียว อาจจะด้วยเหตุนี้ก็เป็นได้ที่ประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวียทั้งหมด (สวีเดน ฟินแลนด์ นอร์เวย์ เดนมาร์ก) ซึ่งมีระบบสวัสดิการสังคมที่เข้มแข็งมาก จึงมีอัตราการอยู่คนเดียว (ครัวเรือนคนเดียว) สูงที่สุด ดังข้อมูลในตารางที่ ๑ ที่ได้แสดงมาแล้วข้างต้น

ปัจจัยด้านวัฒนธรรมก็อาจจะมีส่วนช่วยให้การอยู่คนเดียวเป็นเรื่องที่ไม่ยากลำบากจนเกินไป ประเด็นในที่นี้คือ การมีวัฒนธรรมครอบครัวที่เข้มแข็ง ซึ่งโดยตัวมันเองแล้วไม่เอื้อต่อการที่สมาชิกจะแยกออกไปอยู่คนเดียวเท่าใดนัก แต่เมื่อใดที่มีสมาชิกจำเป็นต้องอยู่ลำพังคนเดียว ครอบครัวจะไม่ปล่อยให้สมาชิกนั้น “หลุด” ไปจากเครือข่ายสนับสนุนโดยสิ้นเชิง เพราะวัฒนธรรมครอบครัวที่เข้มแข็งมีตัวชี้วัดอันหนึ่งคือให้ความสำคัญอย่างสูงแก่ความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้น โดยนัยนี้ แม้การอยู่คนเดียวจะไม่ใช่วิถีทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับสมาชิกครอบครัวบางคน แต่ก็สามารถเกิดขึ้นได้ โดยที่คนที่อยู่อย่างนั้นยังมีครอบครัวและเครือญาติที่ให้การสนับสนุนได้เมื่อจำเป็น ในเรื่องนี้มีการศึกษาผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวในประเทศไทย เวียดนาม และเมียนมา ซึ่งให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวในทั้ง ๓ ประเทศนี้ส่วนมากยังมีบุตรหรือญาติใกล้ชิดอาศัยอยู่ใกล้ (อาจเป็นบ้านหลังถัดไป หรืออยู่ในชุมชนเดียวกัน) และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือได้ในยามต้องการ (Teeravichitchainan, Knodel and Pothisiri, 2015; Rittirong, Prasartkul and Rindfuss, 2013)

๕. สรุป

ถ้าถือว่าครัวเรือนที่มีสมาชิกอยู่กันหลายคนคือรูปแบบการอยู่อาศัยที่มีมาในประวัติศาสตร์อันยาวนานของมนุษย์ การอยู่คนเดียวก็เป็นปรากฏการณ์ใหม่ และเป็น “อาการ” อย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคม ปรากฏการณ์นี้เพิ่งปรากฏชัดเป็นครั้งแรกในสังคมตะวันตกในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และกำลังแพร่ไปสู่ส่วนอื่น ๆ ของโลก รวมทั้งในประเทศไทยด้วย บทความนี้ได้

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ชาย โพธิ์ลีตา

๑๓๑

แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าจะมีหลักการ ความเชื่อ และแนวคิดมากมายที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกับสมาชิกอื่นในครอบครัวเดียวกัน แต่การแยกออกมาอยู่คนเดียวก็เป็นสิ่งที่บางคนจงใจเลือก ขณะที่อีกหลายคนต้องเลือก เพราะเงื่อนไขส่วนบุคคลและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมบังคับให้ต้องอยู่คนเดียว ดูเหมือนว่าในที่สุดแล้วการอยู่คนเดียวกำลังกลายเป็นวิถีชีวิตอีกแบบหนึ่ง และเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาที่คนจำนวนมากขึ้นเห็นว่า “อยู่คนเดียวก็ได้ สบายดี”

สถิติที่มีอยู่แสดงให้เห็นว่า ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นคู่ขนานมาพร้อมกับการกลายเป็นอุตสาหกรรม (industrialization) ปัจจุบันประเทศที่พัฒนาถึงขั้นเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่สมบูรณ์แล้วส่วนใหญ่มีครัวเรือนคนเดียวคิดเป็นสัดส่วนไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๓ หรือมากกว่าของครัวเรือนทั้งหมด ในบางประเทศครัวเรือนเกือบครึ่งหนึ่งมีคนอยู่เพียงคนเดียวเท่านั้น ในประเทศไทยย้อนหลังไปประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนคนเดียวเป็นสัดส่วนเพียงน้อยนิดของครัวเรือนทั้งหมดเท่านั้น (ราว ๑ ใน ๒๐) แต่ ณ วันนี้เกือบ ๑ ใน ๕ ของครัวเรือนไทยทั้งหมดเป็นครัวเรือนประเภทนี้ ที่น่าสังเกตคือ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาครัวเรือนคนเดียวในประเทศไทยมีอัตราเพิ่มเร็วกว่าอัตราเพิ่มของครัวเรือนทุกประเภทรวมกันหลายเท่า

การเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของครัวเรือนคนเดียวในทุกภูมิภาคของโลกในช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมาคงไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ จะต้องมียุปัจจัยสำคัญที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์นี้ แต่ปัจจัยเหล่านั้นคืออะไร? เนื่องจากการศึกษาเกี่ยวกับการอยู่คนเดียวยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับวงวิชาการไทย บทความนี้อาศัยข้อค้นพบจากการศึกษาในที่อื่น และเสนอคำตอบต่อคำถามข้างต้นว่า ปรากฏการณ์การอยู่คนเดียวเป็นผลที่ตามมาของการเปลี่ยนแปลงหลัก ๆ ๓ ด้าน ในช่วงเวลา ๔-๕ ทศวรรษที่ผ่านมา คือ การเปลี่ยนผ่านทางประชากร การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคมและวัฒนธรรม.

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โปธิสิตา. ๒๕๕๒. เกิดอะไรขึ้นกับครอบครัว? ใน ชาย โปธิสิตา และ สุชาดา ทวีสิทธิ์ (บรรณาธิการ), *ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร*, (น. ๑-๑๕). นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๕๒. *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ ๓)*. กรุงเทพฯ : บริษัทบอล พรินติ้ง จำกัด.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ๒๕๓๗. *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๓๓ : ทวีราชอาณาจักร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ๒๕๔๕. *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๔๓ : ทวีราชอาณาจักร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ๒๕๕๕. *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๕๓ : ทวีราชอาณาจักร*. กรุงเทพฯ : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- Aristotle. (1955). *Politics*. Trevor. J. Saunders, Trans. New york: Oxford University Press.
- Cheung, Adam Ka-Lok. and Yeung, Wei-Jun Jean. (2015). Temporal-spatial patterns of one-person households in China, 1982-2005. *Demographic Research*, 32: 1209-1238.
- Dhammaraju, P. (2015). One-person households in India. *Demographic Research*, 32: 1239-1266.
- Durkheim, Emile. (1997). *The Division of Labor in Society*. Trans. W. D. Halls, intro. Lewis A. Coser. New York: Free Press.
- Goode, William. (1968). Industrialization and Family structure. In Bell Norman (Ed.) *A Modern Introduction to the Family*. New York: Free Press. pp. 113-120.
- Guilmoto, C. Z. and de Loenzien, M. (2015). Emerging, Transitory or residual? One-person households in Viet Nam. *Demographic Research*, 32: 1147-1176.
- Jamieson, L. and Simpson, R. (2013). *Living Alone: Globalization, Identity and Belonging*. New York, NY: Palgrave Macmillan.

- Kilinenberg, E. (2012). *Going Solo: The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone*. Penguin Books.
- Kramarrow, E. A. (1995). The Elderly Who Live Alone in The United States: Historical Perspective on Household Change. *Demography* 32(3): 335-352.
- Mizuno, Koichi. (1971). *Social System of Don Daeng Village: A community Study, Northeast Thailand*. Discussion Papers. Kyoto, Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University.
- Park, H. and Choi, J. (2015). Long-term trend in living alone among Korean adults: Age, gender and educational differences. *Demographic Research*, 32: 1177-1208.
- Podhisita, C. and Xenos, P. (2015). Living alone in South and Southeast Asia: An analysis of Census data. *Demographic Research*, 32: 1113-1146.
- Rittirong, J., Prasartkul, P. and Rindfuss, R.R. (2013). Availability of Adult Children with Elderly Parents and Their Spatial Patterns: Evidence from a Rural District, Northeastern Thailand. *Journal of Population and Social Studies*, 21(2): 133-153.
- Teeravichitchainan, B., Knodel, J. and Pothisiri, W. (2015). What does living alone mean for older person? A comparative study of Myanmar, Vietnam, and Thailand. *Demographic Research*, 32: 1329-1360.

Abstract **Living Alone: Emerging Pattern of Households in Present Societies**

Chai Podhisita

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

One-person household is a new social phenomenon that hardly existed in the past but is increasingly widespread today. This phenomenon is found not only among economically developed societies but also in less developed world including Thailand. This paper aims to give an overview of living alone in the global level and in Thailand. Drawing upon the existing data from secondary sources, the paper seeks to address why the phenomenon of living alone is continually growing and what the reasonable explanations are behind this.

Existing data reveal that living in one-person household varies positively with level of industrial and social development. Most countries in the regions with high level of social and industrial development have high rate of living alone, whereas those in the regions with low level of social and industrial development have low rate of living in one-person households. The regions with high rate of living alone are Western Europe (31.0%), North America (27.6%), Eastern Europe (27.4%), and Australasia (24.2%). The regions with low rate of living alone include Latin America (11.4%), Middle East and Africa (10.9%) and Asia (8.8%). In Thailand during the period of 20 years from 1990 to 2010 the proportion of one-person households, although relatively low, has rapidly increased. In 1990 one-person households accounted for just 5% of all households in the country; this increased to 9.4% in 2000 and 18.3% in 2010. That is, nearly one in five households is one-person household at the end of this 20 year period.

Analysis based on secondary data suggests that the phenomenon of living alone is associated with some key changes in society: demographic transition, industrialization, and development in social welfare and culture.

Keywords: one-person household, living alone, social changes, Thailand

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับจักรพรรดิเฉียนหลง ในความสัมพันธ์ไทย-จีน

วุฒิชัย มูลศิลป์*

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

ความสัมพันธ์ไทย-จีน ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับจักรพรรดิเฉียนหลง ผู้ยิ่งใหญ่ มีความซับซ้อนยิ่งกว่าสมัยใด ๆ ในประวัติความสัมพันธ์ของทั้งสอง โดยมีพื้นฐานทั้งจาก บุคลิกภาพของทั้ง ๒ พระองค์ โลกทัศน์ และธรรมเนียมของความสัมพันธ์ พระเจ้าตากสินต้องใช้ความ พยายามและความอดทนเป็นเวลานาน เพราะจักรพรรดิเฉียนหลงไม่ยอมรับสถานะที่พระเจ้าตากสิน เป็นลูกครึ่งไทย-จีน ทั้งแย้งชิงราชสมบัติ แต่เมื่อจักรพรรดิเฉียนหลงให้การรับรองและให้ตราตั้ง การเป็นกษัตริย์ พระเจ้าตากสินมหาราชก็ไม่ได้ยอมอ่อนข้อให้กับจักรพรรดิเฉียนหลงมากนัก

คำสำคัญ : พระเจ้าตากสิน, จักรพรรดิเฉียนหลง, ความสัมพันธ์ไทย-จีน สมัยธนบุรี

ในสมัยธนบุรี ความสัมพันธ์ไทย-จีนในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๔) กับจักรพรรดิเฉียนหลง (Qianlong, ค.ศ. ๑๗๓๖-๑๗๙๖/พ.ศ. ๒๒๗๙-๒๓๓๙) จักรพรรดิ ที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่งของราชวงศ์ต้าชิง (Da Qing, ค.ศ. ๑๖๔๔-๑๙๑๒/พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๕) หรือ เรียกสั้น ๆ ว่าราชวงศ์ชิง มีลักษณะสำคัญทั้งที่เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมเนียมประเพณีของฝ่ายไทย และโลกทัศน์ของฝ่ายจีนที่มีมาช้านาน กับบุคลิกภาพส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ ที่อยู่ร่วมสมัยกัน ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะพิเศษยิ่งกว่าสมัยใด ๆ ในความสัมพันธ์ ไทย-จีนตามแบบเก่าที่มีมายาวนาน

* รองประธานกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กระทรวงวัฒนธรรม บรรยายในที่ประชุมราชบัณฑิตและภาควิชาสังคมศาสตร์ และการเมือง ราชบัณฑิตยสภา เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘.

๑. สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับจักรพรรดิเฉียนหลง

๑.๑ บุคลิกภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช^๒

หลักฐานเกี่ยวกับชาติกำเนิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมีความแตกต่างกันอยู่มาก ที่ยอมรับกันมากที่สุด คือ “อภินิหารบรรพบุรุษ” ซึ่งเป็นหนังสือเก่า พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ เดิมเป็นสมุดข่อยไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ในหนังสือกล่าวว่า พระองค์เกิดใน พ.ศ. ๒๒๗๗ บิดาเป็นจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่พระนครศรีอยุธยา มารดาเป็นคนไทย เมื่อเป็นเด็ก บิดาได้ยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรี ทำให้เด็กชายสินมีโอกาสเล่าเรียนมากขึ้นโดยเรียนทั้งภาษาไทยและภาษาขอม ต่อมาเจ้าพระยาจักรีได้นำเด็กชายสินไปถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ในเวลาว่างได้เรียนภาษาเพิ่มเติม ทั้งภาษาจีน ภาษาญวน และภาษาบาลี จนใช้การได้ดี^๓

หลักฐานจีนร่วมสมัย คือ “ชิงสื่อลู่” ได้ข้อมูลจากการสืบข่าวของสยามหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ กล่าวว่า สมเด็จพระเจ้าตากสิน “เป็นคนต่ำต้อยในประเทศจีน” แล้วระเหเร่รอนไปจนได้เป็นขุนนาง^๔

มีหลักฐานที่ห่างออกมามากขึ้น แต่สำคัญ คือ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เป็นภาษาอังกฤษ ส่งไปลงหนังสือพิมพ์ *The Chinese Repository* ทรงกล่าวว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นคนเชื้อสายจีน เกิดที่บ้านตาก ต่อมาเป็นเจ้าเมืองตาก^๕

ที่กล่าวมาโดยสรุปจะเห็นความขัดแย้งในหลักฐานเกี่ยวกับชีวิตเบื้องต้นของสมเด็จพระเจ้าตากสินก่อนที่จะปรากฏในพระราชพงศาวดาร แต่ที่แสดงให้เห็นความสำคัญต่อบุคลิกภาพของพระองค์ คือ มีบิดาเป็นจีน ใฝ่หาความรู้และมีความรอบรู้หลายภาษา เป็นมหาดเล็กทำให้ใกล้ชิดกับราชสำนัก ต่อมาได้ไปราชการที่เมืองตาก จนได้เป็นเจ้าเมืองตาก ซึ่งเป็นที่มาของนามพระยาตากสิน

เมืองตากในสมัยก่อนมีความสำคัญทางชายแดน มีด่านสำคัญที่เป็นเส้นทางที่พม่ายกทัพเข้ามาโจมตีไทยได้ เมืองสำคัญที่อยู่ใกล้เคียงกันคือ กำแพงเพชร ซึ่งพระยาตากสินได้เป็นเจ้าเมืองในเวลาต่อมา เป็นพระยากำแพงเพชร หรือพระยาวชิรปราการ (สิน) แต่ท่านไม่มีโอกาสไปปกครอง เพราะอยู่ช่วยราชการในกรุงศรีอยุธยาเพื่อช่วยป้องกันบ้านเมืองจากข้าศึก ซึ่งแสดงให้เห็นความสามารถของท่าน

^๒ ต่อไปจะเรียกสั้น ๆ ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสิน

^๓ เค. ดับเบิลยู. เทย์เลอร์ (K.W. Taylor) ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์เวียดนาม กล่าวว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินรู้และพูดภาษาเขมรและภาษาญวน เพราะในวัยหนุ่มไปค้าขายที่เขมร จึงเรียนและใช้ภาษาเขมรและญวนได้คล่อง (*A History of the Vietnamese*, p. 365).

^๔ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, *ชิงสื่อลู่* (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๘๑๗) วันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๑๑.

^๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. “พงศาวดารสยามอย่างย่อ” วินัย พงศ์ศรีเพียร แปล ในเซอร์ จอห์น เบาว์ริง, *ราชอาณาจักรและราชอาณาจักรสยาม* เล่ม ๒, ชาลวีย์ เกษตรศิริ และกัญจิกา ศรีอุดม บรรณาธิการแปล (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘๖.

แต่ขณะช่วยราชการในกรุงนั้น พระยาวชิรปราการคาดการณ์ว่า บ้านเมืองคงไม่รอดจากเงื้อมมือของข้าศึก เพราะผู้นำอ่อนแอ ผู้ที่คิดเช่นนี้มีผู้อื่นด้วย เช่น พระเชียงเงิน จึงตัดสินใจตีฝ่าข้าศึกที่ล้อมกรุงออกไป เพื่อกลับมาครอบงำกรุงต่อไป

เมื่อพระยาวชิรปราการตีฝ่าพม่าออกไปนั้น มีไพร่พลติดตามไปด้วยประมาณ ๑,๐๐๐ คน^๖ ซึ่งมีจำนวนพอสมควรสำหรับเจ้าเมืองหัวเมืองที่มีผู้เห็นความสามารถ ในระหว่างทางได้แสดงความสามารถในการรบและการเป็นผู้นำที่กล้าหาญ คือ นำทหารม้าเพียง ๔ นาย สู้รบกับทหารม้าพม่า ๓๐ นาย จนทหารม้าพม่าแตกถอยไป ทำให้ไพร่พลเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น และสรรเสริญว่า “นายเรามีบุญมาก เหนจะได้เป็นกระษัตริย์ จะก่อกู้แผ่นดินคืนขึ้นได้เปนแท้”^๗ และที่เลื่องลือมากคือการใช้จิตวิทยาย่างสูงกับไพร่พลเพื่อจะโจมตีเมืองจันทบูร (จันทบุรี) โดย “ตรัสสั่งโยธาหาญทั้งปวงให้หุงอาหารรับพระราชทานแล้ว เหลือนั้นสั่งให้เทเสีย ต่อยหม้อข้าวหม้อแกงให้จิ้งลื่น ในเพลากลางคืนวันนี้ตีเอาเมืองจันทบูรให้ได้ ไปหาข้าวกินเข้าเอาในเมือง ถ้ามิได้ก็ให้ตายเสียด้วยกันเถิด”^๘ ซึ่งทำให้ไพร่พลฮึกเหิมต่อสู้จนได้ชัยชนะ

ตั้งแต่ออกจากพระนครศรีอยุธยา พระยาวชิรปราการมีปณิธานที่แน่วแน่ว่า “จะกลับมาแก้กรุงเทพมหานครทั้งบวรพุทธศาสนา”^๙ คือจะกลับมาครอบงำพระนครศรีอยุธยาและฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และเมื่อถึงเมืองระยองเห็นว่าภารกิจที่จะบรรลุปณิธานนี้ได้ก็โดยตั้งตนเป็นเจ้าเพื่อให้คนทั้งหลายนับถือยำเกรงมากขึ้น สถานะของพระยาวชิรปราการจึงเปลี่ยนไปเป็นเจ้า ผู้คนนิยมเรียกเป็น เจ้าตาก หรือสมเด็จพระเจ้าตากสิน และเจ้าตากเป็นเพียงผู้เดียวในผู้นำหลายชุมนุมหรือหลายก๊กที่มุ่งมั่นจะกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ส่วนผู้นำชุมนุมอื่นรวมทั้งกรมหมื่นเทพพิพิธ ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าบรมโกศ ก็เพียงตั้งตนเป็นใหญ่ในหัวเมือง

เมื่อพระเจ้าตากยึดเมืองจันทบูรได้ มีการเตรียมกำลังทั้งผู้คนไทยและจีนที่มาทำไร่พริกไทยและไร่อ้อย^{๑๐} และเรือรบเพื่อมาขับไล่กองกำลังของพม่าออกไปจากกรุงศรีอยุธยา ซึ่งทำได้สำเร็จในปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๐ เพียง ๗ เดือนเศษหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา

^๖ กรมหลวงนรินทรเทวี, *จดหมายเหตุทรงจำของพระเจ้าไปยกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพธิ์)*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ : ดันฉบับ, ๒๕๔๖), หน้า ๗ ว่ามี ๕๐๐ คน ต่อมาพระเชียงเงินมาร่วมกับพระยาวชิรปราการ

^๗ *พระราชพงศาวดารฉบับพระพนรัตน์*, หน้า ๓๕๔. (อาจารย์ไขฉบับไหนคะ ขอด้วยค่า)

^๘ พันจันทนุมาศ (เจิม), *พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)* ฯลฯ (กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, ๒๕๕๑), หน้า ๕๐.

^๙ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๓๖.

^{๑๐} Anthony Reid, *A History of Southeast Asia, Critical Crossroads*, (West Sussex: Wiley Blackwell, 2015), p. 214.

พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ภารกิจอันใหญ่หลวงและริบดวงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมีมากมาย อีกทั้งต้องทำไปพร้อม ๆ กัน คือ

ประการแรก การทำให้บ้านเมืองมั่นคง การขับไล่ข้าศึกออกไปไม่ได้หมายถึงการสิ้นสุดสงคราม เพราะข้าศึกยังคงทัพเข้ามาตลอดเวลาเกือบทุกปี รวม ๑๐ ครั้ง สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงนำทัพด้วยพระองค์เองทุกครั้งถึง ๑๒ ปี^{๑๑}

สงครามกับพม่า สมัยธนบุรี

ครั้งที่	พ.ศ.	สงคราม
๑	๒๓๑๐	ตีค่ายพม่าที่ค่ายโพธิ์สามต้น
๒	๒๓๑๐	รบพม่าที่บางกุ้ง/สมุทรสงคราม
๓	๒๓๑๓	พม่าตีหัวเมืองสุวรรณคโลก
๔	๒๓๑๓	ไทยตีเชียงใหม่ครั้งแรก/ไม่สำเร็จ
๕	๒๓๑๕	พม่าตีเมืองพิไชยครั้งแรก
๖	๒๓๑๖	พม่าตีเมืองพิไชยครั้งที่ ๒
๗	๒๓๑๗	ไทยตีเชียงใหม่ ครั้งที่ ๒/สำเร็จ
๘	๒๓๑๗	รบพม่าที่บางแก้ว/เขาชะงุ้ม เมืองราชบุรี
๙	๒๓๑๘	อะแซหุ่นกัตีหัวเมืองเหนือ ไทยถอนตัวจากพิษณุโลกแล้วตามตีทัพพม่า
๑๐	๒๓๑๙	พม่าตีเมืองเชียงใหม่

ที่มา : สมเด็จพระยามกุฎราชกุมาร, *ไทยรบพม่า*, หน้า ๓๖๙-๕๒๗.

^{๑๑} ขจร สุขพานิช, *ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยบางกอก* (กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๘), หน้า ๓๐-๓๒ เดิมเชื่อว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงนำทัพราว ๗-๘ ปี

สงครามของสมเด็จพระเจ้าตากสินมิได้มีแต่เพียงพม่า แต่ยังทำสงครามขยายอำนาจไปยังประเทศเพื่อนบ้านด้วยเพื่อความมั่นคง พระองค์เป็นจอมทัพที่มีความสามารถ เด็ดเดี่ยว ทำให้แม่ทัพนายกอง ไพร่พลทุกคนมีวินัย กล้าหาญ ไม่เกรงกลัวข้าศึก ผู้ใดกลัวข้าศึก ชัดคำสั่ง ปฏิบัติตนไม่ได้ตามที่มอบหมาย ทุจริตในหน้าที่ จะถูกลงโทษอย่างหนัก ตั้งแต่เอาบุตรภรรยาไปจองจำ เชี่ยนดี ประหารชีวิต เพราะบ้านเมืองอยู่ในภาวะอันตรายอย่างยิ่ง ส่วนไพร่บ้านพลเมืองทั้งไพร่หลวง ไพร่สม ต้องรับราชการกันเต็มที่ ปีละ ๑๒ เดือน รวมทั้งพวกเข้ารีต ซึ่งการรับราชการหนักเช่นนี้ไม่เคยมีมาก่อน ในส่วนพระองค์เอง แม้กรมพระเทพามาตย์ พระราชมารดาประชวรหนักจะสวรรคต ก็ไม่ได้เสด็จไปเฝ้า เพราะ “การแผ่นดินครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก... ไม่เห็นมีผู้ใดที่จะไว้อใจอยู่ต่อต้านข้าศึกได้” คือเรื่องของชาติบ้านเมืองมีความสำคัญมากกว่า

ประการที่ ๒ การแก้ไขความอดอยากและสร้างขวัญกำลังใจแก่ไพร่ฟ้าพลเมือง สงครามที่ยืดเยื้อมาหลายปีตั้งแต่เข้าศึกยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา ๒ ครั้ง จนเสียกรุงฯ ติดตามด้วยการถูกยึดครองกรุงฯ เป็นเวลา ๗ เดือนเศษ ทำให้การทำนาและเพาะปลูกยากลำบากจนถึงทำไม่ได้ และถูกซ้ำเติมด้วยการปล้นสะดมและโรคภัยไข้เจ็บ บ้านเมืองเกิดจลาจลไปทั่ว ทำให้เกิดความอดอยากและล้มตายเป็นมากมาย ทั้งในกรุงและหัวเมือง เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินยึดและขับไล่ข้าศึกจากกรุงศรีอยุธยาได้ ทรงพบว่า มีกองกระดุกผู้คนเป็นภูเขามาก มีคนอดอยากผอมโซ “รูปร่างดุหนึ่งเปรตปีศาจ”^{๑๒} เมื่อพระราชทานแจกข้าวสาร มีคนอดอยากอนาถมารับมากกว่า ๑๐,๐๐๐ คน ความอดอยากมิได้มีเพียงไพร่ฟ้าพลเมือง แต่รวมถึงข้าราชการ ทหาร พลเรือนไทย-จีน ทรงซื้อข้าวสาร เสื้อผ้าแจกเป็นจำนวนมาก “จนทุกข์พระทัย” และทรงตรัสว่า “บุคคลผู้ใดเป็นอาทิ คือ เทวดา บุคคลผู้มีฤทธิ์ มาประสิทธิ์ มากระทำให้ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ขึ้น ให้สัตว์โลกเป็นสุขได้ แม้นผู้นั้นจะปรารถนาพาหาแห่งเราข้างหนึ่ง ก็อาจตัดบริจาคให้แก่ผู้นั้นได้”^{๑๓} แต่เทวดา หรือผู้มีฤทธิ์ก็ไม่มี การซื้อข้าวในราคาแพงแจกก็ไม่ใช่นหนทางที่ถาวร ที่ถาวรคือการให้ทุกคน ทั้งขุนนาง ไพร่ ช่วยกันทำนา เพาะปลูก และค้าขายโดยเฉพาะกับจีน ซึ่งเป็นช่วงเวลามีความรุ่งเรืองทุกด้านรวมทั้งการค้าด้วย

ในอีกด้านหนึ่ง ทรงบำรุงขวัญและกำลังใจแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน โดยการทำงานบำรุงพระพุทธศาสนา ให้รุ่งเรือง โดยนิมนต์พระที่รู้ธรรมมาประชุมกันที่วัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตารามในปัจจุบัน) ตั้งสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ ฯลฯ และสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร กุฏิถวายเป็นถวายเป็นปัจจัย แต่พระภิกษุ สามเณร ขอให้สงฆ์ทั้งหลายรักษาศีลให้บริสุทธิ์ พระองค์จะ “... อุปถัมภ์เป็นเจ้าทั้งปวง

^{๑๒} พันจันทนุมาศ (เจิม), พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฯลฯ, หน้า ๕๔.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

... แม้จนถึงจะปรารภนามังชะและรุธิระของโยม ก็อาจสามารถจะเชือดเนื้อแลโลหิตออกถวายเป็นทานได้”^{๑๔} และมีการโปรยทานแก่ยากจกทุกวันพระ ๘ คำและ ๑๕ คำ ตั้งโรงทานเลี้ยงคนทุกชั่ยาก การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนายังทำในหัวเมืองเมื่อปราบชุมนุมใดได้ ก็ทำในลักษณะเดียวกัน รวมทั้งมีงานรื่นเริงการอัญเชิญพระไตรปิฎกมาคัดลอกที่กรุงธนบุรี เพียง ๒ ปี (พ.ศ. ๒๓๑๒) ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินก็ค่อยมี “ความผาสุกสนุกนี้บริบูรณ์คั่งคื่นขึ้นเหมือนครั้งแผ่นดินกรุงเก่ายังปรกติดีอยู่นั้น”^{๑๕}

ประการที่ ๓ การทำให้บ้านเมืองเป็นปึกแผ่น เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตก หลายเมืองตั้งตนเป็นอิสระเป็นชุมนุมหรือมีผู้นำที่หลากหลาย ทั้งเชื้อพระวงศ์ คือ กรมหมื่นเทพพิพิธ ที่เมืองพิมาย ขุนนาง คือ พระยาพิชัยโลก (เรื่อง) ที่เมืองพิษณุโลก เจ้านครศรีธรรมราช (หนู) ที่เมืองนครศรีธรรมราช พระเจ้าตาก (สิน) และพระสงฆ์คือ เจ้าพระฝาง (เรื่อน) ที่เมืองสวางคบุรี (ในเมืองอุตรดิตถ์) อีกทั้งยังมีผู้คนทั้งหลายหนีพม่าได้ ได้รวมกำลังกัน ผู้เข้มแข็งก็เป็นนายชุมนุมเล็ก ๆ เช่น ที่แขวงกรุงศรีอยุธยา แขวงหลังสวน (เมืองชุมพร) มีการรบพุ่งแย่งชิงอาหาร “เกิดฆ่าฟันกันเป็นจุลาจลไปทั่วทั้งแผ่นดิน”^{๑๖} ซ้ำยังมี สุกี้ นายกองพม่าอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น (ในพระนครศรีอยุธยา)

ในสภาพเช่นนี้ มีสมเด็จพระเจ้าตากสินเท่านั้นที่มุ่งกอบกู้บ้านเมือง และทำให้บ้านเมืองเป็นปึกแผ่น โดยขับไล่ข้าศึกออกไปจากกรุงศรีอยุธยา และทำการปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ ซึ่งทำได้สำเร็จใน พ.ศ. ๒๓๑๓

เมื่อปราบชุมนุมใด ถ้าจับหัวหน้าชุมนุมได้ สมเด็จพระเจ้าตากสินจะทำการเกลี้ยกล่อมหัวหน้าชุมนุมให้ร่วมมือกับพระองค์ ซึ่งแสดงให้เห็นบุคลิกภาพที่สำคัญของพระองค์ประการหนึ่ง คือเมื่อปราบชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราชได้ ทรงห้ามไพร่พลไทย-จีน ไปรังแกฆ่าสัตว์และข่มเหงชาวบ้าน พระสงฆ์สำหรับเจ้านครศรีธรรมราชเมื่อจับตัวได้ เมื่อทรงปรึกษากับเสนาบดี ได้กราบทูลขอให้ประหารชีวิต แต่ทรงไม่เห็นด้วย เพียงแต่คุมขังและนำตัวมาที่กรุงธนบุรี ให้ถอดเครื่องพันธนาการ ถือน้ำพิพัฒน์สัจจา และเป็นข้าราชการในกรุง^{๑๗} สำหรับกรมหมื่นเทพพิพิธ ไม่ยอมสวามิภักดิ์ จึง “ให้สำเร็จด้วยท่อนจันทน์ตามประเพณี” ซึ่งนับว่าเป็นการให้เกียรติแก่กรมหมื่นเทพพิพิธ ในฐานะที่เป็นเชื้อพระวงศ์^{๑๘}

^{๑๔} พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์, หน้า ๓๗๕.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๒.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๖.

^{๑๗} พันจันทนุมาศ (เจิม), พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฯลฯ, หน้า ๖๔ - ๖๖ และ พระราชพงศาวดาร ฉบับพระพนรัตน์, หน้า ๓๘๑-๓๘๒.

^{๑๘} สำหรับชุมนุมพิษณุโลก ถูกเจ้าพระฝางปราบลงได้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินไปปราบเจ้าพระฝาง เจ้าพระฝางหลบหนีตามจับตัวไม่ได้ และมีประกาศห้ามไพร่พล ข่มเหงรังแก ยึดทรัพย์สินของชาวบ้านเหมือนกับที่เมืองนครศรีธรรมราช

ที่กล่าวมาโดยสรุปเพื่อให้เห็นบุคลิกภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินได้ชัดเจนว่า ทรงเป็นนักรบที่เก่ง กล้าหาญ เด็ดขาด คำนึงถึงความอยู่รอดของบ้านเมืองเป็นอันดับแรก และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเพื่อบำรุงขวัญและจิตใจของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน แต่เป็นเรื่องที่น่าเศร้าในปลายรัชสมัย บุคลิกภาพของพระองค์เปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งอาจเป็นเพราะทรงตรากตรำกับการทำสงครามมากไป ความเด็ดขาดที่ต้องสั่งประหารชีวิตผู้ที่ฝ่าฝืนคำสั่งหลาย ๆ คน ประกอบกับการที่พระองค์สนพระทัยในพระพุทธศาสนา นิ่งกรรณฐานสมาธิ จึงทำให้สำคัญพระองค์ผิดไป จนถือว่า ทรงบรรลุโสดาบัน และให้พระสงฆ์กราบไหว้พระองค์ ทำให้ไพร่พลเมืองลำบากด้วยเหตุต่าง ๆ และก่อการกำเริบ นำไปสู่การสิ้นสุริยรัชสมัยของพระองค์ใน พ.ศ. ๒๓๒๔

๑.๒ บุคลิกภาพของจักรพรรดิเฉียนหลง (Qianlong)

จักรพรรดิเฉียนหลง เป็นจักรพรรดิองค์ที่ ๔ ของราชวงศ์ต้าชิง หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นราชวงศ์ของพวกแมนจูที่ปกครองประเทศจีน และเป็นราชวงศ์สุดท้ายในการปกครองระบอบจักรพรรดิของจีนที่ยาวนานกว่า ๒,๐๐๐ ปี

จักรพรรดิเฉียนหลง เป็นโอรสองค์ที่ ๔ (องค์ชายสี่) ของเจ้าชายอินเจิ้น (Yinchen-ต่อมาคือจักรพรรดิหย่งเจิ้ง-Yongzheng) ประสูติเมื่อ ค.ศ. ๑๗๑๑ (พ.ศ. ๒๒๕๔) ในสมัยของจักรพรรดิคังซี (Kangxi, ค.ศ. ๑๖๖๑-๑๗๒๒, พ.ศ. ๒๒๐๔-๒๒๖๕) คำว่าเฉียนหลง เป็นนามปรีชศก พระนามจริงคือหงลี่ (Hongli) เมื่อยังเยาว์วัย เป็นที่โปรดปรานของปู่ คือจักรพรรดิคังซีมาก ประกอบกับเป็นเด็กฉลาด ทรงได้รับการศึกษาอบรมทั้งแบบแมนจู แบบจีน รวมทั้งลัทธิขงจื้อ เช่นเดียวกับพระเชษฐา เพื่อเตรียมตัวเป็นจักรพรรดิ (ธรรมเนียมของพวกแมนจู ไม่ได้เคร่งครัดเหมือนจีน ที่ผู้สืบสันตติวงศ์ต้องเป็นโอรสองค์โต จักรพรรดิหย่งเจิ้งก็เป็นโอรสองค์ที่ ๔ ของจักรพรรดิคังซี)

เจ้าชายหงลี่ขึ้นครองราชย์ เมื่อ ค.ศ. ๑๗๓๖ (พ.ศ. ๒๒๗๙) ขณะมีพระชนมายุ ๒๕ ปี มีพระนามตามปรีชศกว่า เฉียนหลง ซึ่งจะกลายเป็นพระนามของพระองค์ เมื่อพระองค์ครองราชย์จะครบ ๖๐ ปีเท่ากับปู่ ใน ค.ศ. ๑๗๙๕ (พ.ศ. ๒๓๓๘) ทรงประกาศว่าจะสละราชสมบัติเพื่อไม่ให้ยาวนานเกินไป ซึ่งพระองค์เคารพและยึดเป็นแบบอย่างในการปกครองประเทศ ปีถัดมาทรงสละราชย์ให้กับโอรสองค์ที่ ๕ คือ หยงเจี้ยน (Yongyan) ซึ่งมีพระนามตามปรีชศกว่า เจียชิง (Jiaqing) แต่พระองค์ทรงมีอำนาจอยู่เบื้องหลังราชบัลลังก์ จนสวรรคตใน ค.ศ. ๑๗๙๙ (พ.ศ. ๒๓๔๒)

จักรพรรดิเฉียนหลง

จักรพรรดิเฉียนหลงในชุดนักรบ

เฉียนหลงเป็นจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ของราชวงศ์ชิง ทำให้ราชวงศ์ชิงขึ้นสู่ความรุ่งเรืองสูงสุด ทั้งอำนาจและความมั่นคง ทรงเชี่ยวชาญทั้งการทหาร การปกครองและอักษรศาสตร์ สมัยของพระองค์ เขตแดนจีนขยายเป็น ๒ เท่า จากการสงคราม ๑๐ ครั้ง ดังตารางต่อไปนี้

สงคราม ๑๐ ครั้ง สมัยจักรพรรดิเฉียนหลง

ครั้งที่	ปี ค.ศ./ (พ.ศ.)	การสงคราม
๑	๑๗๔๗, ๑๗๔๙/(๒๒๙๐, ๒๒๙๒)	ปราบชนพื้นเมืองเชื้อสายทิเบตที่จินฉวน ในมณฑลชื้อชวาน (เสฉวน) และหยุนหนาน (ยูนนาน)
๒	๑๗๕๕/(๒๒๙๘)	ปราบพวกซุงการในทางเหนือซินเจียง
๓	๑๗๕๖-๑๗๕๗/(๒๒๙๙-๒๓๐๐)	ปราบพวกซุงการในทางเหนือซินเจียง
๔	๑๗๕๘-๑๗๕๙/(๒๓๐๑-๒๓๐๒)	ปราบพวกหุยในทางใต้ของซินเจียง (สงครามครั้งที่ ๒, ๓, ๔ ทำให้พรมแดนของจีนขยายไปทางตะวันตก ต่อมาตั้งเป็นมณฑลซินเจียง)
๕	๑๗๖๖-๑๗๗๐/(๒๓๐๙-๒๓๑๓)	ทำสงครามกับพม่าทางเหนือของพม่า พม่าต้องยอมเป็นไมตรีกับจีน (ส่งจิ้มก้อง)
๖	๑๗๗๑-๑๗๗๖/(๒๓๑๔-๒๓๑๙)	ปราบชนพื้นเมืองที่จินฉวน
๗	๑๗๘๗-๑๗๘๘/(๒๓๓๐-๒๓๓๑)	ปราบกบฏที่ได้หวัน
๘	๑๗๘๘-๑๗๘๙/(๒๓๓๑-๒๓๓๒)	สงครามกับเวียดนาม เวียดนามต้องยอมรับอำนาจของจีน (ส่งจิ้มก้อง)
๙, ๑๐	ระหว่าง ๑๗๙๐-๑๗๙๒ (๒๓๓๓-๒๓๓๕)	สงครามกับพวกกูรข่าในเนปาล ๒ ครั้ง เนปาลต้องยอมส่งจิ้มก้องให้จีน

ที่มา : Immanuel C.Y. Hsu, *The Rise of Modern China*, Fourth Edition, 1990, p. 40 และ John E. Wills, Jr. *Mountain of Fame: Portraits in Chinese History*, 1994, pp. 245 – 252.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สงครามทั้งหลายทำให้อาณาเขตของจีนขยายเพิ่มขึ้นเป็นราว ๑๒ ล้านตารางกิโลเมตร (เทียบกับปัจจุบันประมาณ ๙.๖ ล้านตารางกิโลเมตร) ความยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิเฉียนหลงไม่ได้มีเพียง การสงคราม แต่ยังขึ้นกับการปกครอง เป็นนักปราชญ์ ผู้อุปถัมภ์ทางวิชาการและศิลปะด้วย

ทางการปกครอง ทรงตื่นแต่เช้าในเวลา ๖ นาฬิกา ช่วงเช้า ทรงงาน (อ่านรายงานที่ส่งขึ้นมา และว่าราชการ) เสวยเวลา ๘.๐๐ นาฬิกา ใช้เวลาเพียง ๑๕ นาที^{๑๙} “มีกลุ่มขุนนางระดับสูงในองคมนตรีสภา (จุนจีฉู่) ราว ๑๐ คน หรือมากกว่า ผลัดเปลี่ยนเข้ามาทำหน้าที่ในเวลาเช้าตรู่” ขุนนางผู้หนึ่งบันทึกไว้ ว่าตนเอง “ก็ยั่งรู้สึกเมื่อยล้า กระนั้น จักรพรรดิก็ยั่งทรงงานได้ทุกวัน จนเวลาตึกตื่น”^{๒๐} โดยมีบันทึก คำแนะนำและส่งต่อไปยังกระทรวงที่เกี่ยวข้อง โดยปรกติในเวลาช่วงบ่าย จักรพรรดิเฉียนหลงจะทรงใช้เวลาอ่าน วาดรูป และแต่งบทกวี เสวยอีกครั้งเวลา ๑๔.๐๐ นาฬิกา นี่เป็นพระราชกิจรายวันของพระองค์ และทรงทำต่อเนื่องจนสวรรคต

ในด้านความเป็นนักปราชญ์ จักรพรรดิเฉียนหลงทรงชื่นชมและโปรดปรานวรรณกรรม คลาสสิกของจีน โปรดให้รวบรวมผลงานเก่าแก่โดยให้นักปราชญ์ถึง ๑๕,๐๐๐ คน คัดลอกและพิมพ์เป็น หนังสือชื่อ ชื่อคู่ฉวนชู (Siku quanshu) หรือคลังวรรณกรรม ๔ สาขา คือ งานคลาสสิก, ประวัติศาสตร์, ปรัชญา และอักษรศาสตร์ มีความยาว ๓๖,๐๐๐ เล่ม เป็นสารานุกรมขนาดมหึมา (ปัจจุบันมีการพิมพ์ออกมาใหม่) ส่วนพระองค์ทรงแต่งโคลงกลอนประมาณ ๔๒,๐๐๐ บท ทรงโปรดปรานการวาดภาพ และให้สร้าง อุทยานหยวนหมิง (หยวนหมิงหยวน) ที่สวยงามมาก [อุทยานหยวนหมิงถูกกองทัพอังกฤษ ฝรั่งเศษ ปล้น และเผาใน ค.ศ. ๑๘๖๐ (พ.ศ. ๒๔๐๓) คราวสงครามฝิ่นครั้งที่ ๒]

ความรุ่งเรืองทั้งหลายสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงเริ่มเสื่อมตั้งแต่ ค.ศ. ๑๗๗๕ (พ.ศ. ๒๓๑๘ ตรงกับปลายสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน) ขณะมีพระชนมายุ ๖๕ ปี เมื่อทรงพบและเกิดความประทับใจ เหอเชิน (He Shen, ค.ศ. ๑๗๕๐-๑๗๙๙, พ.ศ. ๒๒๙๓-๒๓๔๒) ทหารกองธงชั้นผู้น้อยที่ทำหน้าที่รักษาการณ์ พระราชวัง อายุ ๒๕ ปี มีหน้าตาดี ว่ากันว่าเหมือนกับสาวในวังที่จักรพรรดิเฉียนหลงเคยหลงรักในวัยหนุ่ม^{๒๑} ทั้งเป็นคนพูดจาฉลาด หลึกแหลม จึงทำให้เป็นคนโปรดอย่างรวดเร็ว เป็นองครักษ์ประจำตัว และเลื่อน ตำแหน่งสูงอย่างรวดเร็ว เป็นถึงองคมนตรีในองคมนตรีสภา (จุนจีฉู่) เสนาบดีกระทรวงภาษีอากร ประธาน การรวบรวมจัดทำหนังสือชุด “คลังวรรณกรรม ๔ สาขา” ฯลฯ จักรพรรดิเฉียนหลงโปรดเหอเชินถึงขนาดว่า ให้ราชธิดาองค์ที่ ๑๐ แต่งงานกับบุตรชายของเหอเชินใน ค.ศ. ๑๗๙๐ (พ.ศ. ๒๓๓๓)^{๒๒}

^{๑๙} Ann Paludin, *Chronicle of the Chinese Emperors* (London: Thames & Hudson Ltd., 1998), p. 199.

^{๒๐} John K. Fairbank and Edwin O. Reischauer, *East Asia: The Great Tradition*, (Boston: Houghton Mifflin Company, 1960), p. 373.

^{๒๑} William T. Rowe, *China Last Empire: The Great Qing* (Cambridge: Harvard University Press, 2009), p. 153.

^{๒๒} Jonathan D. Spence, *The Search for Modern China*, Third Edition (New York: W.W. Norton & Company, 2013), p. 113.

เหอเซินใช้อำนาจและอิทธิพลที่เป็นคนโปรดของจักรพรรดิ แสวงหาผลประโยชน์ใส่ตนอย่างเต็มที่ ขุนนางกังฉินทั้งหลายต่างมาขอพึ่งโดยการติดสินบนเพื่อให้ได้ตำแหน่งและผลประโยชน์ ทำให้เหอเซิน มั่งคั่งร่ำรวยอย่างมาก ขุนนางตงฉินรู้ถึงพฤติกรรมการฉ้อฉลของเหอเซิน แต่ก็ไม่มีใครกล้ากราบทูลการฉ้อราชฎ์บังหลวงจึงระบดไปทั่ว จวบจน ค.ศ. ๑๗๙๙ (พ.ศ. ๒๓๔๒) เมื่อจักรพรรดิเฉียนหลงสวรรคต จักรพรรดิเจียซิงจึงสั่งจับเหอเซินทันที ให้เหอเซินฆ่าตัวตาย^{๒๓} และริบทรัพย์สมบัติของเหอเซิน ซึ่งประมาณว่ามีมูลค่ามหาศาลรวม ๘๐๐ ล้านตำลึงเงิน (tales)^{๒๔} หรือประมาณ ๑,๕๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ และเทียบได้กับภาษีที่ดินที่เก็บภายในจักรวรรดิถึง ๒ ปี^{๒๕}

ความเสื่อมอำนาจของจีนสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง ซึ่งอยู่ในช่วง ๒๐ ปีสุดท้ายของรัชสมัย ไม่ได้มีสาเหตุเฉพาะการฉ้อราชฎ์บังหลวง แต่ยังมีสาเหตุอื่นอยู่ด้วย คือ การสงครามทำให้ใช้เงินเป็นจำนวนมาก การเพิ่มจำนวนประชากร จากประมาณ ๑๒๗ ล้านคน ใน ค.ศ. ๑๗๒๙ (พ.ศ. ๒๒๗๒) เป็น ๒๗๕.๖ ล้านคนใน ค.ศ. ๑๗๙๖ (พ.ศ. ๒๓๓๙) โดยไม่ได้สัดส่วนกับการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกและไม่มีการปฏิวัติทางเกษตรกรรม ทำให้เกิดความอดอยาก ขาดแคลนอาหาร จนทำให้เกิดกบฏจากสมาคมลับหลายกลุ่มที่รุนแรงที่สุด คือ สมาคมลับบัวขาว (ค.ศ. ๑๗๙๖-๑๘๐๔, พ.ศ. ๒๓๓๙-๒๓๔๗)^{๒๖} ถือได้ว่าเป็นการสิ้นสุดรัชสมัยด้วยการเสื่อมอำนาจ และจีนเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว โดยมีการรุกรานจากมหาอำนาจตะวันตกเป็นแรงเสริมในเวลาต่อมา

ที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า บุคลิกภาพซึ่งถูกหล่อหลอมตั้งแต่เริ่มแรกของสมเด็จพระเจ้าตากสินและจักรพรรดิเฉียนหลง มีทั้งความแตกต่างและที่เหมือนกัน สมเด็จพระเจ้าตากสินถือกำเนิดจากบุคคลสามัญ ได้รับการศึกษาอบรมเพียงเพื่อเป็นขุนนางที่ดี ส่วนจักรพรรดิเฉียนหลงได้รับการอบรมเพื่อเตรียมตัวเป็นจักรพรรดิที่ดี แต่เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินต้องเป็นกษัตริย์ พระองค์ไม่เพียงกอบกู้เอกราชของบ้านเมืองจากความหายนะอย่างใหญ่หลวง หากทรงทำให้เขตแดนกว้างใหญ่เหมือนสมัยอยุธยา เช่นเดียวกับจักรพรรดิเฉียนหลงก็แผ่จักรวรรดิให้กว้างใหญ่ที่สุดเช่นกัน ทั้งสองพระองค์ต่างได้รับการยกย่องให้เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่

^{๒๓} William T. Rowe, *China Last Empire: The Great Qing*, p. 154

^{๒๔} นี่เป็นตัวเลขที่ใช้ในหนังสือประวัติศาสตร์จีนหลายๆ เล่ม เช่นของ John E. Wills Jr, Immanuel C.Y. Hsu แต่ John K. Fairbank and Edwin O. Reischauer, *East Asia: The Great Tradition*, p. 392 ให้ตัวเลขเป็น ๙๐๐ ล้านตำลึงเงิน

^{๒๕} John E. Wills, Jr., *Mountain of Fame: Portraits in Chinese History* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1994), p. 257.

^{๒๖} Immanuel C.Y. Hsu, *The Rise of Modern China*, pp. 123 – 130.

๒. โลกทัศน์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินกับจักรพรรดิเฉียนหลง

๒.๑ โลกทัศน์ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน

การกล่าวถึงโลกทัศน์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินยากจะสมบูรณ์ได้ เพราะหลักฐานมีจำกัด และยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับหลักฐาน แต่ก็สามารถกล่าวได้ว่าโลกทัศน์ของพระองค์คงเป็นแนกเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ไทยที่ยิ่งใหญ่ในอดีต คือการสร้างความมั่นคงให้กับบ้านเมือง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การทำให้ไพร่ฟ้าพลเมืองมีความสุข การป้องกันบ้านเมืองจากการรุกรานของข้าศึก มีพระราชดำรัสที่สำคัญเมื่อไปด้านทานและขับไล่พม่าที่บางแก้ว (หรือบางนางแก้ว) ใน พ.ศ. ๒๓๑๗ ซึ่งเป็นสงครามครั้งสำคัญมากเกี่ยวกับความอยู่รอดของบ้านเมือง แล้วมีทหารไทย-จีน ละเมิดคำสั่ง ที่ให้ยิงปืนพร้อมกัน ทำให้ข้าศึกรู้ตัว จึงสั่งลงโทษนายทหารและมีพระราชดำรัสว่า

“อันทำการศึกครั้งนี้ พ่อจะชิงชังแก่ลูกผู้ใดหามิได้ รักใคร่เสมอกัน อันเป็นกษัตริราชเจ้าแผ่นดิน ถ้าผู้ใดมีความชอบ มิได้ปูนบำเหน็จ ผู้ใดผิดมิได้เอาโทษ ทำฉะนี้ก็ไม่ควรแก่ราชการแผ่นดินหามิได้ อันประเวณีกษัตริราชเจ้าผู้ใดมีความชอบ ปูนบำเหน็จรางวัลให้รั้งเมือง ครองเมืองตามฐานานุกรมลำดับ ถ้าโทษผิดควรจะตีก็ตี ควรจะฆ่าก็ฆ่าเสีย จึงจะชอบด้วยราชการแผ่นดิน จะทำการสงครามกับพม่าไปได้ แลพ่ออุตสาหะทรมาณ เทียวทำสงครามมาทั้งนี้ ไซ้จะจงพระทัยปรารถนาหาความสุขแต่พระองค์ผู้เดียวหามิได้ อุตสาหะสู้ยากลำบากพระกายทั้งนี้ เพื่อจะทำนุบำรุงพระศาสนา ให้สมณะชีพราหมณ์ ประชากรราษฎร์เป็นสุขทั่วขอบขันธเสมา เพื่อจะมีให้มีคนอาสาจ้อธรรม...”^{๒๗}

เห็นได้ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงให้ความสำคัญเบื้องต้นแรกกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ไพร่ฟ้าพลเมืองมีความสุข และการปกครองที่เป็นธรรม ปูนบำเหน็จตามความดีความชอบ เมื่อทำผิดก็ลงโทษ ในครั้งนี้ทรงให้โอกาส “ทำราชการแก้ตัวครั้งหนึ่ง” โดยเอาลูกเมียมาจองจำไว้ เมื่อ “มีชัยชนะแล้วจึงจะพ้นโทษ”^{๒๘} ปรากฏว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีชัยชนะอย่างงดงาม จับข้าศึกได้จำนวนมาก

^{๒๗} พันจันทนุมาศ (เจิม), พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฯลฯ, หน้า ๙๕.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน.

๒.๒ โลกทัศน์ของจักรพรรดิเฉียนหลง

กล่าวได้ว่า โลกทัศน์ของจักรพรรดิเฉียนหลง เป็นส่วนประกอบของโลกทัศน์จีน ที่มองว่าตนเองเป็นศูนย์กลางความเจริญของโลก หรือเป็นอาณาจักรกลาง (จงกว้อ) กับโลกทัศน์ของแมนจูที่ต้องการแผ่อำนาจให้กว้างใหญ่ ดังนั้น ทุกชาติที่ติดต่อกับจีนต้องถวายบรรณาการ (จิ้มก้อง หรือ จิ้นกั้ง) เมื่อเข้าเฝ้าต้อง “โค้วโถว” หรือ เกาเตา คือ คุกเข่า ๓ ครั้ง แต่แต่ละครั้งค่านับให้หน้าผากจรดพื้น ๓ ครั้ง รวมค่านับ ๙ ครั้ง^{๒๙}

หลักฐานที่ดีในเรื่องโลกทัศน์ของจักรพรรดิเฉียนหลง คือการที่อังกฤษสมัยพระเจ้าจอร์จที่ ๓ ส่งเอิร์ลแห่งแม็กคาร์ตนีย์ (หรือ ลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์-Lord Macartney, ค.ศ. ๑๗๓๗-๑๘๐๖, พ.ศ. ๒๒๘๐-๒๓๔๙) ไปจีนโดยบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย เพื่อเจรจาขยายการค้าและเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน เมื่อเรือของลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์เดินทางไปถึงหน้าเมืองเทียนจิน (เทียนสิน) ในเดือนกรกฎาคม ใน ค.ศ. ๑๗๙๓ (พ.ศ. ๒๓๓๖) ทางกรงจีนก็ไปต้อนรับโดยยกป้ายแขวนที่เรือของลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์ว่า ราชทูตจากอังกฤษนำเครื่องราชบรรณาการมาถวาย จักรพรรดิเฉียนหลงตีพระทัยเป็นพิเศษในการมาของทูตอังกฤษครั้งนี้ โดยเข้าใจว่าเป็นการมาฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๓ ปีของพระองค์ จึงกำชับให้เจ้าหน้าที่ทั้งหลายให้การต้อนรับให้ดี ให้ค่าใช้จ่าย ๕,๐๐๐ ตำลึงเงิน (taels) ในการเดินทางเข้ากรุงปักกิ่ง ให้ค่าต้อนรับวันละ ๑,๕๐๐ ตำลึงเงิน และให้พำนักที่อุทยานหยวนหมิงที่สวยงามก่อนเดินทางไปเข้าเฝ้าจักรพรรดิเฉียนหลงที่เมืองเรอเหอ (Rehe ปัจจุบันคือเมืองเฉิงเต๋อ-Chengde) เมืองประทับในฤดูร้อนของจักรพรรดิราชวงศ์ชิงซึ่งอยู่ทางเหนือของกรุงปักกิ่ง^{๓๐}

ลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์ได้รับคำบอกเล่าจากเจ้าหน้าที่จีนว่า เมื่อเข้าเฝ้าจักรพรรดิจะต้องทำโค้วโถว แต่ลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์ไม่ยินยอม เพราะถือว่าเป็นการเสื่อมเกียรติของกษัตริย์อังกฤษ จักรพรรดิเฉียนหลงจึงผ่อนปรนให้เป็นพิเศษให้คุกเข่าข้างหนึ่ง ลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์จึงได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการในวันฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษา (๑๗ กันยายน) ท่ามกลางขุนนางชาวแมนจู ชาวจีนและข้าราชการสำนัก จักรพรรดิเฉียนหลงพระราชทานของขวัญตอบทั้งแก่กษัตริย์อังกฤษและลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์

^{๒๙} ดูรายละเอียดใน วุฒิชัย มูลศิลป์, “ไม่ไปจิ้มก้อง : ไทยยุคความสัมพันธ์กับจีน สมัยรัชกาลที่ ๔ – รัชกาลที่ ๕,” เสนอต่อที่ประชุมราชบัณฑิต และภาคีสมาชิก สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗ ลงพิมพ์ใน วารสารราชบัณฑิตยสภา ๔๐, ๓ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๘).

^{๓๐} Immanuel C.Y. Hsu, *The Rise of Modern China*, pp. 156 - 157.

ลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์เข้าเฝ้าจักรพรรดิเฉียนหลง

ลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์เปิดการเจรจากับเหอเซิน องคมนตรีผู้มีอำนาจและเป็นประธานคณะเสนาบดีหลังจากกลับจากเรือเหอ ในวันที่ ๒๖ กันยายน ก่อนการเสด็จกลับของจักรพรรดิเฉียนหลง ๔ วัน โดยขอเรียกร้องของลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์ เช่น ขอย้ายการค้าไปที่เมืองโจวชาน, หิงปอ และเทียนจิน ขอตั้งคลังสินค้าที่ปักกิ่ง ขอสถานที่ใกล้เมืองกว่างโจว (กว่างตุ้ง) เพื่อให้เป็นที่พำนักของพ่อค้าอังกฤษ และอนุญาตให้พ่อค้าเหล่านั้นไปมาระหว่างมาเก๊ากับกว่างโจวโดยเสรี^{๓๑}

จักรพรรดิเฉียนหลงไม่พอพระทัยอย่างยิ่งกับการเรียกร้องของอังกฤษ เหอเซินปิดการเจรจา โดยบอกว่า ลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์ต้องออกไปจากกรุงปักกิ่ง เพราะอยู่เกิน ๔๐ วันไม่ได้ตามกฎหมายของจีน ลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์ออกมาในวันที่ ๗ ตุลาคม พร้อมกับพระราชสาส์นของจักรพรรดิเฉียนหลงถึงพระเจ้าจอร์จที่ ๓ ปฏิเสธข้อเรียกร้องของอังกฤษทั้งหมด ทั้งแสดงให้เห็นโลกทัศน์ของจักรพรรดิเฉียนหลงด้วย ดั่งความตอนหนึ่งว่า “จักรวรรดิแห่งสวรรค์มีทุกสิ่งทุกอย่างและมีเป็นจำนวนมหาศาล ไม่มีสิ่งใดที่ขาดแคลน ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะนำเข้าสิ่งของใด ๆ จากพวกป่าเถื่อนภายนอก เพื่อมาแลกเปลี่ยนผลิตผลของเรา...” และปฏิเสธการขอแต่งตั้งทูตประจำกรุงปักกิ่งรวมทั้งคำขออื่น ๆ ของอังกฤษ^{๓๒}

ดังนั้นความพยายามของอังกฤษจึงไม่เป็นผล อังกฤษยังส่งทูตเข้าไปอีก ๒ ชุด ก่อนเกิดสงครามฝิ่น (ค.ศ. ๑๘๓๙-๑๘๔๒/ พ.ศ. ๒๓๘๒-๒๓๘๕) แต่ก็ล้มเหลวเช่นกัน โดยมีเรื่องไคว่โถวเป็นปัญหาสำคัญ

^{๓๑} *Ibid*, p. 160.

^{๓๒} J. Mason Gentzler, *Changing China: Readings in the History of China from the Opium War to the Present* (New York: Praeger Publishers, 1977), pp. 23 – 28.

๓. ความสัมพันธ์ไทย-จีน สมัยธนบุรี

การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ไทย-จีน สมัยธนบุรีส่วนใหญ่อาศัย “หลักฐานจีนชิงสื่อลู่”^{๓๓} ส่วนหลักฐานไทยมีน้อยมาก แต่กระนั้นก็แสดงให้เห็นบุคลิกภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินได้พอควร

ก่อนจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ไทย-จีน สมัยธนบุรี ขอกล่าวถึงลักษณะสำคัญของความสัมพันธ์ ซึ่งมีทั้งทางการเมืองเกี่ยวกับความมั่นคงของไทย และเศรษฐกิจ จีนเป็นตลาดการค้าของพื้นเมืองของไทย คือ ของป่า รวมทั้งงาช้างและข้าว ไทยซื้อสินค้าจีน เช่น ไบซา เครื่องลายคราม ทั้งเพื่อนำมาใช้เองและขายต่อ สำหรับสมัยธนบุรีไทยมีความต้องการสินค้าบางอย่างเป็นพิเศษ คือ ชี้อทองแดง ทองเหลือง เหล็ก เพื่อเป็นส่วนผสมในการหล่อปืนใหญ่ใช้ในการป้องกันบ้านเมือง และซื้อข้าวจากเมืองจีนในระยะแรกของ สมัยธนบุรีเพื่อมาแจกจ่ายราษฎร โดยมีพ่อค้าชาวจีนอพยพโดยเฉพาะพวกแต้จิ๋วเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ

ความสัมพันธ์ไทย-จีน สมัยธนบุรี แบ่งออกได้เป็น ๒ ระยะ

ระยะแรก จักรพรรดิเฉียนหลงปฏิเสศความสัมพันธ์ (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๑๕) เป็นระยะแห่งความมีดমনของสมเด็จพระเจ้าตากสิน เพราะมีอุปสรรคหลายด้าน คือ ทันที่ที่พระองค์ขับไล่ข้าศึกออกจากกรุงศรีอยุธยาได้ และตั้งราชธานีที่กรุงธนบุรี ก็ทรงขอตราตั้งจากจักรพรรดิเฉียนหลงทันที แต่ถูกปฏิเสธและตำหนิอย่างรุนแรงว่า

“กันเอินชื่อ (เจ้าเมืองกำแพงเพชร-หมายถึงสมเด็จพระเจ้าตากสิน) มีสถานภาพเป็นขุนนางของกษัตริย์แห่งประเทศเซียนหลัว (สยาม) บัดนี้ประเทศนั้นถูก (พม่า) ตีแตก และกษัตริย์หายสาบสูญ กลับบังอาจฉกฉวยโอกาสที่ประเทศอยู่ในอันตรายและปั่นป่วนยุ่งเหยิง คิดตั้งตนเป็นใหญ่ และหวังได้รับตราตั้งโดยมิชอบเพื่อเป็นเครื่องมือตั้งตนเหนือผู้อื่น มิได้สำนึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและน้ำพระทัยของเจ้านายเก่า อีกทั้งมิได้สืบทอดครุฑพายาท เพื่อกอบกู้ชาติและโจมตีศัตรู จึงเป็นการผิดคุณธรรมจริยธรรมและทำตนเกินศักดิ์...”^{๓๔}

และยังตำหนิว่า

^{๓๓} มีบทความสั้นๆ ๒ เรื่อง โดยใช้หลักฐานชิงสื่อลู่ ใน สุทธิพันธ์ ชูทรานนท์ (บรรณาธิการ), ปกฉกคดีประวัติศาสตร์ไทย เล่ม ๔ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐๙-๑๒๕.

^{๓๔} สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ชิงสื่อลู่ (เกาจงสื่อลู่ บรรพพ ๘๑๗) วันที่ ๒๙ กันยายน ค.ศ. ๑๗๖๘/พ.ศ. ๒๓๑๑ ความในวงเล็บเติมโดยผู้เขียน

“พื้นเพท่านเป็นชาวจีน ย่อมจะรู้ดีถึงคุณธรรม จริยธรรม อันเป็นธรรมสูงสุด แล้วจะไม่เคยทราบหลักคำสอนเรื่องการกำหนดสถานะบุคคลตามความสำคัญ ซึ่งไม่มีการผ่อนปรนให้แก่ผู้ที่ก้าวล่วงโดยมิชอบในสถานภาพของตนเองเป็นอันขาดหรือ”

พร้อมกันนี้ก็ได้ยกตัวอย่างของจีนว่า

“พระจักรพรรดิทรงปกครองทุกเผ่าชนในแคว้นแคว้นจีนโดยยึดถือการอบรมสั่งสอนด้วยคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลเป็นใหญ่ ทรงเป็นแบบอย่างแก่นานาประเทศ”^{๓๕}

จะเห็นได้ว่า จักรพรรดิเขียนหลงทรงดำเนินการขอตราตั้งและตั้งตัวเป็นใหญ่ว่าผิดคุณธรรม จริยธรรม ทั้งนี้ตามหลักคุณธรรม จริยธรรมในลัทธิขงจื้อ ถือเป็นการฉกฉวยโอกาสโดยไม่คิดถึงสถานภาพเดิมของตน แล้วยังยกตัวอย่างการปกครองของพระองค์ให้เห็นด้วย

การไม่ยอมรับและตำหนิสมเด็จพระเจ้าตากสินยังคงมีต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๓๑๔ แต่น้ำเสียงลดความรุนแรงลงเรื่อย ๆ โดยที่มีปัจจัยอื่น คือ การสงครามระหว่างจีนกับพม่า (สงครามครั้งที่ ๕ สมัยจักรพรรดิเฉียนหลง) ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

อุปสรรคประการต่อมาที่ทำให้จีนปฏิเสธความสัมพันธ์กับสมเด็จพระเจ้าตากสิน คือ การที่จักรพรรดิเฉียนหลงได้รับข้อมูลจากฝ่ายต่อต้านสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งอยู่ที่เมืองพุทโธมาศ (หรือฮาเตียน) คือ เจ้าจู้ยี้ เจ้าศรีสังข์ ซึ่งเป็นเชื้อสายราชวงศ์สุดท้ายของอู๋ยู่ยา และพระยาราชานครศรี เจ้าเมืองพุทโธมาศ (ซึ่งเป็นลูกครึ่ง มีบิดาเป็นจีนอพยพมาจากเมืองกว่างโจว หรือกว่างตุ้ง มารดาเป็นญวน)^{๓๖} ชื่อจีนคือ ม่อชื่อหลิน ชื่อญวนคือ มัง เทียน พู (ค.ศ. ๑๗๐๐-๑๗๘๐/พ.ศ. ๒๒๔๓-๒๓๒๓) (หลักฐานไทยเรียกว่า พระยาราชานครศรีญวน) เมืองพุทโธมาศเป็นแหล่งใหญ่ของจีนอพยพที่เป็นชาวกว่างตุ้ง ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับจีนแต้จิ๋ว แม้จะมาจากมณฑลกว่างตง (กว่างตุ้ง) เหมือนกัน ข้อมูลจากฝ่ายนี้ทำให้จักรพรรดิเฉียนหลงมีท่าทีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินในด้านลบ

ดังนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องแต่งกองทัพไปปราบพระยาราชานครศรีญวนในทันทีที่มีโอกาส แต่การตีเมืองพุทโธมาศที่สะดวกและปลอดภัยมากที่สุดคือผ่านทางเขมร สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงส่งพระราชสาส์นให้พระนารายณ์ราชา (นักงอนต) กษัตริย์เขมรให้ยอมสวามิภักดิ์

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๖} Chingho A. Chen, “Mac Thientu and Phraya Taksin, A Survey on their Political Stand, Conflicts and Background,” Proceedings Seventh IAHA Conference 1977 (Bangkok: Chulalongkorn University Press, 1977) : p. 1537.

แต่กษัตริย์เขมรไม่ยินยอม ใน พ.ศ. ๒๓๑๒ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาอภัยภทรณฤทธิ (ทองด้วง ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) คุมทัพไปตีเขมร ขณะพระองค์คุมทัพไปปราบก๊ก นครศรีธรรมราช แต่การโจมตีเขมรครั้งนี้ยังไม่สำเร็จก็ถอนทัพกลับมาก่อน เพราะมีข่าวลือว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินสวรรคตที่เมืองนครศรีธรรมราช

การที่ไทยโจมตีเขมรไม่สำเร็จ ทำให้พระยาราชเศรษฐีญวนคิดว่ากรุงธนบุรีอ่อนแอ จึงแต่ง กองทัพเรือมาโจมตีเมืองจันทบุรี และถ้าตีได้ก็จะมาโจมตีกรุงธนบุรีต่อไป แต่แผนการนี้ล้มเหลว ไม่สามารถ ตีเมืองจันทบุรีได้ จึงถอยทัพกลับไป

หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินรวมประเทศได้สำเร็จและหลังจากไปตีเชียงใหม่แล้ว ใน พ.ศ. ๒๓๑๔ จึงแต่งทัพไปตีเขมร มีเจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) เป็นแม่ทัพ ส่วนพระองค์คุมทัพเรือไปตีเมืองพุทไธมาศ โดยไปถึงในต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๑๔ และเพียง ๑๐ วัน นับแต่การยกพล หรือเพียง ๒ วัน ในการโจมตี ก็สามารถยึดเมืองพุทไธมาศได้ในวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน^{๓๑๗} พระยาราชเศรษฐีญวนหนีไปพึ่งญวน ฝ่ายไทย จึงจับได้แต่ลูกสาว ๒ คนของพระยาราชเศรษฐีญวน และเจ้าจู้ย สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงประกาศ แก่แม่ทัพนายกองว่าอย่าไปจับกุมโยยตีหรือฆ่าไพร่พลเมืองทั้งที่เป็นคนจีนและญวนที่ไปมาค้าขายตาม ท้องถนน แต่ให้เกลี้ยกล่อมทำมาหากินตามภูมิลำเนาแต่ก่อน เพื่อให้การค้าขายทำเป็นปรกติ ใครละเมิด จะถูกลงโทษถึงสิ้นชีวิต^{๓๑๘} และทรงแต่งตั้งพระยาพิพิธ ผู้ว่าราชการที่โกษาธิบดี ซึ่งเป็นจีนแต่จิวชื่อ ต้นเหลียง มีความเชี่ยวชาญทางการค้าขายทะเลตะวันออกเป็นพระยาราชเศรษฐี^{๓๑๙} หลักฐานไทยเรียกว่าพระยาราชเศรษฐีจีน จากนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินยกทัพไปร่วมตีเขมรซึ่งทำได้สำเร็จ ทรงตั้งพระรามธิบดี (นักร้อง) น้องของพระนารายณ์ราชา (นักร้อง) เป็นกษัตริย์เขมร

ดังนั้นฝ่ายให้ข้อมูลต่อจีนที่เป็นการโจมตีสมเด็จพระเจ้าตากสินจึงถูกปราบลงได้ เหตุการณ์นี้ แสดงให้เห็นความเข้มแข็งขึ้นของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งมีผลให้จักรพรรดิเฉียนหลงมีท่าทีที่ตึงเครียดต่อ สมเด็จพระเจ้าตากสินด้วย

เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์ที่น่าจะเป็นตัวแปรในความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนในสมัยนี้ คือ การสงครามระหว่างจีนกับพม่า (สงครามครั้งที่ ๕ สมัยจักรพรรดิเฉียนหลง) ทางด้านมณฑลยูนนาน (ยูนนาน) ซึ่งยึดเยื้ออยู่นานหลายปี และบางครั้งจีนก็เพลี่ยงพล้ำแก่พม่าด้วย ในเรื่องนี้จักรพรรดิเฉียนหลง

^{๓๑๗} Jeffery Sng and Pimpraphai Bisalputra, *A History of the Thai – Chinese* (Singapore: Editions Didier Millet, 2015), p. 105 มีหลักฐานของไทยที่ให้รายละเอียดในสงครามครั้งนี้ ใน *พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฯลฯ*, หน้า ๑๘๑ – ๒๒๔ หรือใน *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๖*.

^{๓๑๘} พันจันทนุมาศ (เจิม), *พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฯลฯ*, หน้า ๑๙๓ – ๑๙๔.

^{๓๑๙} Jeffery Sng and Pimpraphai Bisalputra, *A History of the Thai – Chinese*, p. 106.

ทรงคิดถึงว่าไทยกับพม่าก็เป็นศัตรูกัน ถ้าไทยช่วยเงินกระหนาบพม่า หรือช่วยสะกັดกั้นกษัตริย์พม่า คือพระเจ้ามังระ ถ้าหลบหนีเข้าไปในไทย “จึงประสงค์จะให้จัดส่งหนังสือ แจ่งแก่ประเทศนั้น เพื่อโจมตีสกัดและจับกุมพร้อมกัน”^{๔๐} แต่เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินขึ้นปกครองไทยแล้ว ซึ่งโลกทัศน์ของจักรพรรดิเฉียนหลงถือว่าเป็นการแย่งชิงราชสมบัติ ดังนั้นการที่จะร่วมมือกับสมเด็จพระเจ้าตากสินจึงไม่เกิดขึ้น

แต่ถึงกระนั้น โอกาสก็เกือบมี เมื่อจักรพรรดิเฉียนหลงสั่งให้ลিপู้ตาทั้งหรือเสนาบดีกระทรวงพิธีการ ซึ่งมีหน้าที่ในการติดต่อกับรัฐบาลราชการทั้งหลาย มีสาส์นถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า เงินจะยกทัพไปโจมตีอังวะ จะขอให้กองทัพจีนส่วนหนึ่งมาขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา เพื่อยกไปกระหนาบกรุงอังวะ แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินก็ไม่ได้ทรงรีบร้อนหรือฉวยโอกาสที่จะเปิดความสัมพันธ์กับจีน โดยทรงเห็นว่าสถานการณ์ของบ้านเมืองยังไม่พร้อม “ขัดสนด้วยเข้าปลาอาหาร”^{๔๑} จึงปฏิเสธ การร่วมมือช่วยเหลือจีนจึงยังไม่เกิดขึ้นถึง พ.ศ. ๒๓๑๔ เมื่อรวบรวมประเทศได้แล้ว และภาวะอดอยากหมดไป อีกทั้งมีการเตรียมกองทัพไปตีพม่าที่ยึดครองเมืองเชียงใหม่อยู่ จึง “จให้มีศุภอักษรออกไปถึงลিপู้ตาทั้ง... ให้นำเอากราบบงคมทูลแด่สมเด็จพระเจ้าตากสินผู้ยิ่งใหญ่*...ให้ยกกองทัพมาขึ้น ณ กรุงศรีอยุธยา ๆ ก็เกินกองทัพยกไปกระทำแก่กรุงอังวะ”^{๔๒} แต่ความร่วมมือนี้คงไม่เกิดขึ้น ด้วยไม่ปรากฏหลักฐาน กระนั้นก็แสดงให้เห็นการดำเนินนโยบายกับจักรพรรดิเฉียนหลงของสมเด็จพระเจ้าตากสินได้

ระยะหลัง จักรพรรดิเฉียนหลงยอมรับและรับรองสมเด็จพระเจ้าตากสิน (พ.ศ. ๒๓๑๕-๒๓๒๕) หลักฐานเงินแสดงให้เห็นว่าจักรพรรดิเฉียนหลงติดตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในไทยตลอดเวลา และสั่งให้มีการรายงานอย่างรีบด่วนด้วย ทรงทราบดีว่า “รัชทายาทของตระกูลเจ้า (ราชวงศ์บ้านพลูหลวง) อาจตกต่ำอย่างที่สุดแล้ว แนวโน้มของสถานการณ์โดยรวมได้ถูกกันเอนชื่อครอบงำแล้วอย่างสิ้นเชิง เป็นเรื่องยากลำบากที่จะคาดหวังให้ฟื้นคืนขึ้นมาอีก”^{๔๓} นั่นคือทรงเห็นว่าเจ้านายราชวงศ์บ้านพลูหลวงไม่มีทางจะกลับคืนสู่อำนาจได้ และอำนาจทั้งหมดอยู่ในมือของสมเด็จพระเจ้าตากสินแล้ว ดังนั้นท่าทีของจักรพรรดิเฉียนหลงจึงค่อยเปลี่ยนไป เพราะคงหวังประโยชน์จากราชวงศ์เดิมไม่ได้แล้ว โดยใน พ.ศ. ๒๓๑๓

^{๔๐} สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ชิงสื่อลู่ (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๘๔๙) วันที่ ๑๕ มกราคม ค.ศ. ๑๗๗๐/พ.ศ. ๒๓๑๓.

^{๔๑} “พระราชสาส์นกรุงธนบุรีถึงกรุงศรีสัตนาคนหุต,” ลงวันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ จ.ศ. ๑๑๓๓ (วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๔) ใน พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำของพระเจ้าไป๋ก้าเฮอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพธิ์), หน้า ๕๔๕.

*หมายถึงจักรพรรดิเฉียนหลง ต้าฉิง คือ ต้าชิ่ง ชื่อราชวงศ์ของพวกแมนจูที่ปกครองจีน เรียกสั้น ๆ ว่า ราชวงศ์ชิง

^{๔๒} “พระราชสาส์นกรุงธนบุรีถึงกรุงศรีสัตนาคนหุต,” ลงวันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ จ.ศ. ๑๑๓๓ (วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๔) ใน พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำของพระเจ้าไป๋ก้าเฮอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพธิ์), หน้า ๕๔๕.

^{๔๓} สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ชิงสื่อลู่ (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๘๓๘) วันที่ ๑๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๗๖๙/พ.ศ. ๒๓๑๒ ความในวงเล็บเดิมโดยผู้เขียน.

ทรงเรียกนามสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า “พีหย่าซิน” หรือ พระยาสิน และมีพระราชโองการถึงพระยาราชฯ เศรษฐัญญวน (ม่อซื่อหลิน) ว่า ถ้ามีเจตจำนงจะช่วยกอบกู้บ้านเมืองให้กับเจ้านายราชวงศ์บ้านพลูหลวงที่อยู่ เมืองพุทไธมาศก็ให้ทำเอง^{๔๔} จีนจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย นั่นคือทรงมีท่าทีที่ดีขึ้นต่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน

ท่าทีที่ดีขึ้นของจักรพรรดิเฉียนหลงมีขึ้นหลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินแสดงไมตรีจิตส่งตัว ขาวพาน เป็นชาย ๘ คน หญิง ๔ คน ไปให้จีน โดยชายหลายคนเป็นชาว “ชิงไห่” หรือเซียไห่ (เวลานั้น อยู่ใต้อำนาจของพม่า) อีกคนหนึ่งเป็นชาว “เหมียนเตี้ยน” หรือพม่า ทางจีนตีความว่าสมเด็จพระเจ้าตากสิน แสดงความนบนอบต่อจีน อนึ่ง หลักฐานฉบับเดียวกันนี้มีขึ้นหลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงปราบ พระยาราชฯ เศรษฐัญญวนลงได้ ๕ วัน จักรพรรดิเฉียนหลงทรงกลับลำในเรื่องเป็นกบฏแย่งชิงราชสมบัติ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า “การแย่งชิงราชบัลลังก์และเปลี่ยนแซ่ (เปลี่ยนราชวงศ์) เป็นเรื่องที่เกิดขึ้น เป็นนิรันดร์ อาทิ แซ่เฉิน แซ่ม่อ แซ่หลี่ (ราชวงศ์เจิ้น, หมัก และ เล ในเวียดนาม) แห่งอันหนาน (เวียดนาม) ก็เปลี่ยนกษัตริย์บ่อยครั้ง ไซ้ว่าจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในเซียนหลัว (สยาม) แห่งเดียวเท่านั้น...” คือ การแย่งชิงราชสมบัติเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในหลายที่เช่นเวียดนาม และจริง ๆ แล้วในจีนก็มีทั้งในแซ่ (ราชวงศ์) เดียวกัน และต่างราชวงศ์ “จึงไม่มีความจำเป็นต้องยึดติดและยุ่งเกี่ยวกับสถานะดั้งเดิม” ดังนั้น “ต่อแต่นี้ไปหากทาง พีหย่าซินมิได้ส่งใครมาอีกก็แล้วไป แต่ถ้าหากได้แต่งทูตมาเพื่อขอให้พระราชทานตราตั้ง และประสงค์จะ ส่งเครื่องราชบรรณาการต่อไป ก็ไม่จำเป็นต้องยื่นกรานปฏิเสธดังเช่นแต่ก่อน”^{๔๕}

นี่เป็นการเปลี่ยนท่าทีที่ดีมากของจักรพรรดิเฉียนหลงที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน ในปีต่อมา (พ.ศ. ๒๓๑๕) เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินส่งพวกคนจีนและครอบครัวซึ่งเป็นชาวไท่เฟิง มณฑลกว่างตง ที่หลบหนีไปต่างประเทศทางทะเล คืนให้จีน คราวนี้จักรพรรดิเฉียนหลงได้ออกพระนามสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า เจิ้งเจา หรือ เจ้าแซ่เจิ้ง (หรือแซ่แต้ในสำเนียงแต้จิ๋ว) ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับสถานะ ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน พร้อมกับรับสั่งว่า “จะพิจารณาชมเชยให้กำลังใจเพื่อเป็นน้ำใจไมตรี และ คงจะดำเนินการได้เพียงเท่านี้”^{๔๖}

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าใน พ.ศ. ๒๓๑๕ จักรพรรดิเฉียนหลงให้การยอมรับสถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสิน แต่การรับรองโดยให้ตราตั้งยังไม่เกิดขึ้น

ต่อมามีความก้าวหน้าที่น่าไปสู่การรับรองมากขึ้นเรื่อย ๆ คือ ใน พ.ศ. ๒๓๑๘ สมเด็จพระเจ้าตากสินได้ส่งคนจากหยุนหนานรวม ๑๙ คน ให้กับจีน และมีหนังสือฝากไปกับพ่อค้าที่เดินเรือค้าขาย

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๘๘๗) วันที่ ๒๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๗๗๐/พ.ศ. ๒๓๑๓.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๘๙๕) วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๗๗๑/พ.ศ. ๒๓๑๔ ความในวงเล็บเติมโดยผู้เขียน.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๙๑๕) วันที่ ๒๓ กันยายน ค.ศ. ๑๗๗๒/พ.ศ. ๒๓๑๕.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

วชิรชัย มุลลิลป์

๑๕๓

และขออาสาช่วยเงินไปตีอั้งด้วย พร้อมกับขอซื้อกำมะถัน กระทะเหล็ก และปืนใหญ่ แต่ทางการเงินอนุญาตให้ซื้อกำมะถันและกระทะเหล็กได้ แต่ไม่อนุญาตให้ซื้อปืนใหญ่ ส่วนเรื่องไทยขออาสาไปช่วยรบพม่า นั้น จักรพรรดิเฉียนหลงรับสั่งว่า “ประเทศจีนซึ่งอยู่ในสภาพรุ่งเรืองสูงสุดในปัจจุบันนี้ ถ้าหากประสงค์จะไปปราบปรามเหมียนเตี้ยน มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องไปอาศัยประเทศเล็กที่ดินแดนไกลโพ้นเล่า”^{๔๗} คำตอบส่วนนี้ถือได้ว่า เป็นการแสดงออกซึ่งบุคลิกภาพของจักรพรรดิเฉียนหลง และความคิดเช่นนี้ยังปรากฏต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๐ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินเสนอว่าจะช่วยเงินรบกับอั้งวะอีก (พระราชสาส์นฝากไปกับเรือพ่อค้า) พร้อมกับขอซื้อกำมะถันอีก ๑๐๐ หาบ (๖,๐๐๐ กิโลกรัม)^{๔๘} ซึ่งก็อนุญาตให้ซื้อตามที่ขอมา

พ.ศ. ๒๓๒๐ เป็นปีที่มีความก้าวหน้ามากในความสัมพันธ์ไทย-จีน เพราะจักรพรรดิเฉียนหลงทรงยอมรับอีกครั้งถึงการเปลี่ยนราชวงศ์ในดินแดนโพ้นทะเล ว่าเป็นเรื่องเกิดขึ้นได้ ไม่ใช่เฉพาะในเซียนหลัว (สยาม) และการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินส่งคนจีน คนยูนหนาน และเคลยศึกพม่าให้เงินซึ่งเงินถือว่าเป็นการแสดงความนอบนอบอย่างจริงจัง” ดังนั้น ถ้า “เจิ้งเจา...กราบบังคมทูลขอให้พระราชทานตราตั้งอีกให้...กราบบังคมทูลเพื่อให้ทรงทราบโดยด่วน เพื่อดำเนินการพระราชทานตราตั้ง ซึ่งเป็นกุศโลบายผูกใจให้ยอมรับนับถือเรา”^{๔๙} และกล่าวในเวลาต่อมาอีกว่า ถ้าเจิ้งเจา “จะขอให้พระราชทานตราตั้ง คงไม่จำเป็นต้องยกเอาเหตุจะไปปราบเหมียนเตี้ยนทรชนเป็นข้ออ้างแต่อย่างใดเลย”^{๕๐} คือ จักรพรรดิเฉียนหลงได้เปิดทางในการรับรองสมเด็จพระเจ้าตากสินโดยไม่มีข้ออ้างใด ๆ เพื่อการปฏิเสศแล้ว

เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงทราบการเปิดทางในการรับรองพระองค์ แทนที่จะรีบดำเนินการส่งทูต กลับถ่วงเวลาขอยืดเวลาการถวายเครื่องราชบรรณาการ และมีการฝากพระราชสาส์นไปกับเรือสินค้า เรื่องนั้นน่าจะเป็นบุคลิกภาพอย่างหนึ่งของพระองค์ คล้ายกับว่าไม่จำเป็นต้องรีบร้อน เพราะพระองค์ก็อยู่มาได้ถึง ๑๐ ปีแล้ว โดยที่จักรพรรดิเฉียนหลงไม่ได้รับรองพระองค์ ซึ่งจักรพรรดิเฉียนหลงก็ได้ผ่อนปรนให้อีก พร้อมกับเตือน “จุนจีต้าฉิน” หรือสำนักราชเลขาธิการ ที่ถวายความเห็น ว่า ข้อความตำหนิ “ออกจะรุนแรงไป...เมื่อฝ่ายเขารู้จักยกย่องราชสำนักจีนก็น่าจะผ่อนปรนบ้าง คงไม่จำเป็นต้องประณามจนเกินไบนัก เพียงแต่ต่อว่าต่อขานก็พอ” พร้อมกันนี้ก็แสดงความเห็นใจและตักเตือนสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า การผิดโบราณราชประเพณีอาจเป็นเพราะ “ท่านอยู่ที่ต่างประเทศเป็นเวลานาน ไม่ทราบถึงระบบโบราณราชประเพณี จึงจะไม่สืบสาวเอาความแต่อย่างใด”^{๕๑} เพียงแต่ขอให้รอบคอบยิ่งขึ้น

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๑๑๐๐) วันที่ ๔ ตุลาคม ค.ศ. ๑๗๗๕/พ.ศ. ๒๓๑๘.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๑๐๒๒) วันที่ ๑๘ มกราคม ค.ศ. ๑๗๗๗/พ.ศ. ๒๓๒๐; พันจันทนุมาศ (เจิม), พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฯลฯ, หน้า ๑๑๖.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๑๐๓๖) วันที่ ๑๔ สิงหาคม ค.ศ. ๑๗๗๗/พ.ศ. ๒๓๒๐.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๑๐๓๗) วันที่ ๒๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๗๗๗/พ.ศ. ๒๓๒๐ เพราะตอนนั้นพม่าได้ยอมถวายเครื่องราชบรรณาการให้เงินแล้ว

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๑๐๖๕) วันที่ ๘ ตุลาคม ค.ศ. ๑๗๗๘/พ.ศ. ๒๓๒๑

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงทอดเวลาจนถึง พ.ศ. ๒๓๒๔ จึงแต่งราชทูต ๒ ชุด นำเครื่องราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดิเฉียนหลง คณะราชทูตนำโดยพระยาสุนทรภักย์เป็นราชทูต หลวงพิชัยเส่นหาเป็นอุปทูต หลวงพจนานิมลเป็นตรีทูต ขุนพจนานิจิตรเป็นท่งสี่ หรือล่าม ราชทูตชุดนี้นำเครื่องราชบรรณาการและพระราชสาส์นไปถวายจักรพรรดิเฉียนหลง อีกชุดหนึ่งมีเจ้าพระยาศรีธรรมราช (ตักโต โทร) เป็นราชทูต และมีหลวงนายฤทธิ์ (ทองจีน-ต่อมาในรัชกาลที่ ๑ เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรนคร และมักถูกเรียกว่า เจ้าปักกิ่ง) เป็นอุปทูต กับหลวงนายศักดิ์ (อัน ต่อมาคือเจ้าพระยามหาหนุภาพ ผู้แตงนิราศกวางตุ้ง หรือนิราศพระยามหาหนุภาพไปเมืองจีน) ร่วมไปด้วย เพื่อคุมของกำนัลนอกเครื่องราชบรรณาการ และเป็นของที่นำไปขายที่เมืองกวางโจว (กวางตุ้ง) กรมหลวงนรินทรเทวีว่าชุดนี้เพื่อ “จะขอลูกสาวพระเจ้าปักกิ่ง” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรวจสอบรายการสิ่งของส่วนนอกเหนือเครื่องราชบรรณาการตามธรรมเนียมทรงพบว่า สิ่งของถวายจักรพรรดิเฉียนหลงมีมูลค่า ๑,๘๖๖ ชั่ง ๓ ตำลึง ๒ บาทสลึง (๑๔๙,๒๙๔ บาท ๑ สลึง) ให้ข้าหลวงใหญ่ ข้าหลวงมณฑลกวางตุ้ง (กวางตุ้ง) และนายห้าง ๔ ห้าง รวม ๖๗ ชั่ง ๑๐ ตำลึง (๕,๔๐๐ บาท) รวมสิ่งของกำนัลที่เป็นส่วนนอกเครื่องราชบรรณาการคิดเป็นเงิน ๑,๘๘๙ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาทสลึง (๑๕๙,๑๙๔ บาท ๑ สลึง) และมีสินค้าที่บรรทุกเรือออกไปเพื่อจำหน่ายคิดเป็นราคาเงิน ๔๕๓ ชั่ง ๖ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึงเฟื้อง (๓๖,๒๖๗ บาท ๒ สลึงเฟื้อง)^{๕๒} เฉพาะราคาสิ่งของกำนัลนอกเครื่องราชบรรณาการที่ถวายแด่จักรพรรดิเฉียนหลง และมอบให้ข้าหลวงใหญ่ ข้าหลวง และนายห้าง นับได้ว่าเป็นจำนวนเงินก้อนโตทีเดียว และถ้ารวมสิ่งของที่เป็นเครื่องราชบรรณาการซึ่งไม่รู้จำนวนเงินก็ยิ่งจะมากขึ้น เปรียบเทียบกับมูลค่าสินค้าที่นำไปจำหน่ายมีความแตกต่างกันมาก คือน้อยกว่ามาก

กองเรือที่ไปจิมก่องครานี้มี ๑๑ ลำ ออกเดินทางในวันอังคาร เดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๔ ซึ่งเป็นเวลาต้นฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ การเดินทางใช้เวลา ๓๓ วันถึง “ทวารพัคฆ์” หรือประตูเสือ ซึ่งเป็นด่านสำคัญก่อนเข้าเมืองกวางโจว (กวางตุ้ง) แล้วจึงตกหมู้อี* ได้ทำรายงานขึ้นไปกรุงปักกิ่ง จักรพรรดิเฉียนหลงมีรับสั่งให้ราชทูตไปเฝ้าและนำเครื่องราชบรรณาการตามธรรมเนียมไปถวาย ส่วนของกำนัลนอกเครื่องราชบรรณาการให้ส่งงาช้างกับนอแรดขึ้นไปถวาย เพราะ “เป็นข้อประสงคนาน” คือมีความต้องการมานานแล้ว ที่เหลืออนุญาตให้นำออกขายเพื่อจะได้เป็นทุนค่าใช้จ่าย

^{๕๒} จดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพธิ์), หน้า ๑๓๓ - ๑๓๖.

* จดตก คือ ข้าหลวงใหญ่ (Governor-General) มีอำนาจปกครองควบสองมณฑลหรือมากกว่า หมู้อี หมู้อี หรือหมู้อี คือ ข้าหลวง (Governor) มีอำนาจปกครองมณฑลเดียว การปกครองมณฑลกวางตุ้งอยู่ในลักษณะนี้ คือมีทั้งข้าหลวงใหญ่ และข้าหลวง ข้าหลวงใหญ่ มีอำนาจมากกว่าข้าหลวง

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ดังนั้น ทูตชุดพระยาสุนทรธรรมาภัยจึงเดินทางขึ้นไปกรุงปักกิ่ง แต่พระยาสุนทรธรรมาภัยถึงแก่อนิจกรรมก่อน ส่วนคณะที่เหลือได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิเฉียนหลงในวันเฉลิมพระชนมพรรษา (เหมือนกรณีลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์ที่กล่าวมาแล้ว) ถวายเครื่องราชบรรณาการเป็น

ข้างหน้า

ข้างปลาย ๑ ซ้าง	ข้างพัง ๑ ซ้าง	รวม ๒ ซ้าง**
เนื้อไม้กฤษณาหนัก	๒	ซั่ง
อำพันหนัก	๑	ซั่ง
กากเพชร	๗	ตำลึง
พรม	๒	ผืน
หางนกยูง	๑๐	หาง
ปีกนก	๖๐๐	ตัว
งาช้างหนัก	๓	หาบ
นอระมด	๖	ยอด
กรักซี่	๓	หาบ
จันทน์	๑	หาบ
ชันปัก	๑	หาบ
การบูร	๑	หาบ
ดีปลี	๑	หาบ
ลูกกระวาน	๓	หาบ
รงหนัก	๓	หาบ
ลูกกะเบา	๓	หาบ
ไม้ดำหนัก	๓	หาบ
อบเชย	๑	หาบ
เปลือกสีเสียด	๑	หาบ
ฝางหนัก	๓๐	หาบ

** หลักฐานของไทยในเรื่องนี้ไม่ชัดเจน ไม่มีรายละเอียด กล่าวถึงข้าง ๒ ซ้าง เท่านั้น แต่หลักฐานจีนได้กล่าวถึงเครื่องราชบรรณาการครั้งนี้ อย่างละเอียดในหนังสือของลিপู้ตาทั้งถึงโกษาธิบดี ฉบับนี้กล่าวถึงเครื่องราชบรรณาการทั้งหมด รวมทั้งข้าง ๒ ซ้างด้วย ว่าจีนได้รับไว้แล้ว

ข้างใน

ไม้กฤษณาหนัก	๑	ซั่ง
อำพันหนัก	๘	ตำลึง
กากเพชร	๓	ตำลึง
พรม	๑	ผืน
หางนกยูง	๕	หาง
ปีกนก	๓๐๐	ตัว
งาช้าง	๑	หาบครึ่ง
นอระมادت	๓	ยอด
กรักซี่	๑	หาบครึ่ง
จันทน์	๑/๒	หาบ
ชันปีก	๑/๒	หาบ
การบูร	๑/๒	หาบ
ดีปสี	๑/๒	หาบ
กระวาน	๑	หาบครึ่ง
รงหนัก	๑	หาบครึ่ง
ลูกกะเบา	๑	หาบครึ่ง
ไม้ดำหนัก	๑	หาบครึ่ง
อบเชย	๑/๒	หาบ
สีเสียด	๑/๒	หาบ
ฝางหนัก	๑๕	ตำลึง
ข้างใน		
ข้างปลาย	๑	ข้าง
นอระมادت	๑	หาบ

ส่วนพระราชสาส์นมีทั้งเป็นการบอกกล่าวหรือฟ้องพระเจ้ากรุงจีนว่า เจ้าหน้าที่จีนทำผิดอย่างไร และมีข้อเรียกร้องต่อจีนหลายประการ ดังนี้

๑. กล่าวโทษเจ้าหน้าที่จีนกรุงปักกิ่งว่า เรียกเงินค่ารับบรรณาการ โดยลดเงินทองพระคลังลง ๓๐ ซั่ง (๒,๔๐๐ บาท) เรื่องนี้จักรพรรดิจีนทรงทราบหรือไม่

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

๒. ทูตที่คุมเครื่องราชบรรณาการมา ทำไมจึงถูกให้อยู่แต่ภายในตึกโดยใส่กุญแจห้องไว้ทุกครั้ง ทำให้ไม่ได้เที่ยวดูสภาพบ้านเมือง หรือกลัวว่าจะเป็นกบฏคิดประทุษร้าย
๓. ทำไมเจ้าหน้าที่จีนจึงไม่ให้ทูตคุมเครื่องราชบรรณาการกลับโดยเรือสำเภาของไทยที่นั้งออกไป แต่กลับให้นั่งเรือสำเภาจีนกลับเข้ามา ทูตไทยจะฟ้องร้องก็ไม่ยอมรับฟัง
๔. เซลยที่ไทยส่งไปให้จีน ถ้าจีนไม่ต้องการสืบเรื่องการศึกข้างพม่าแล้ว ขอให้ส่งเซลยเหล่านั้น กลับคืน อย่าให้พลัดถิ่นฐานเลย เพื่อ “เอาบุญ”
๕. ไทยเคยช่วยชาวประมงจีนที่ออกมาปลา แล้วถูกลมพัดซัดเข้ามา ๓๕ คน ทั้งให้เสื้อผ้า และเลี้ยงดู เป็นเงิน ๑ ชั่ง (๘๐ บาท) ข้าวสาร ๓๕ ถัง ถังละ ๑ บาท รวมทั้งสิ้น ๑ ชั่ง ๘ ตำลึง ๓ บาท (๑๑๕ บาท) ต่อมาไทยเคยส่งเซลยจีนที่พม่าจับได้แล้วไทยช่วยมาได้ส่งกลับไปให้จีนครั้งแรก ๑๙ คน ไทยต้องใช้เงินเป็นค่าอาหาร เสื้อผ้า รวม ๒ ชั่ง ๓ ตำลึง ๒ สลึง (๑๗๕ บาท ๒ สลึง) และครั้งที่สาม ๓ คน ไทยต้องเสียค่าเลี้ยงดูเป็นเงิน ๑๐ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง (๔๓ บาท ๒ สลึง) รวมทั้ง ๓ ครั้ง ไทยช่วยเหลือเป็นเงิน ๓๓๔ บาท จักรพรรดิจีน ทรงทราบหรือไม่ อย่างไรก็ดี ไทยขอถวาย “โดยคลองพระราชไมตรี”
๖. ไทยจะขอแต่งสำเภาไปขายที่จีน ๓ ครั้งครั้งละ ๓ ลำ โดยขอ “ทิวหนุ” หรือยกเว้น ค่าจ้างกอบ โดยสินค้าที่จะส่งออกไปขายคือ ข้าวสาร ผาง ที่เมืองกวางตุ้ง ๑ ลำ เลียงโผ (หนิงปอ) ๑ ลำ และเอ๋หมุย (เซียะเหมิน) ๑ ลำ และชื่อของที่ไม่ใช่ของต้องห้าม เช่น อีฐ หิน เพื่อนำมาสร้างราชธานีใหม่
๗. ไทยขอจ้างต้นหนที่เป็นคนจีนนำเรือไปบรรทุกทองแดงที่ญี่ปุ่น ๒ ลำ
๘. ไทยขอถวายสิ่งของนอกราชบรรณาการแต่จักรพรรดิจีน คือ ผาง ๑๐,๐๐๐ หาบ งาช้าง ๑๐๐ หาบ ดีบุก ๓๐๐ หาบ นอระมาดหนัก ๑ หาบ รง ๑๐๐ หาบ พริกไทย ๓,๐๐๐ หาบ ช้างพลาย ช้าง ๑ เป็นของถวายโดย “เชิงใจ”^{๕๓}

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายเกี่ยวกับพระราชสาส์นฉบับนี้ว่า จีนไม่รับถูกส่งคืนให้แก่ใหม่ จึง “ไม่สำเร็จประโยชน์อะไรเลย”^{๕๔} อนึ่งในจดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ

^{๕๓} สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *สัมพันธ์ภาพไทย-จีน*, หน้า ๑๗-๑๘; *จดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพธิ์)*, หน้า ๑๓๑ - ๑๓๓ (เลขหน้าเดิม).

^{๕๔} *จดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพธิ์)*, หน้า ๑๓๓.

กรมหลวงนรินทรเทวียังบันทึกข้อมูลที่น่าสนใจมาก คือ การส่งทูตไปครั้งนี้ มี “พระราชสาส์นไปถึงพระเจ้ากรุงปักกิ่งว่า จะขอลูกสาวพระเจ้ากรุงปักกิ่ง”^{๕๕} เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวิจารณ์ว่า “เคยได้ยินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรับสั่งเล่าให้ฟัง”^{๕๖} แต่ทรงไม่พบหลักฐาน

อย่างไรก็ดี มีหลักฐานเปิดเผยในภายหลังที่สามารถนำมาวิเคราะห์ประกอบได้ คือ นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับการไปจี้มก้องในครั้งนี้กับหลักฐานจีน คือ ซิงสี่อู่ ซึ่งหลักฐานทั้ง ๒ ส่วนนี้สอดคล้องกัน แต่แตกต่างกันที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายไว้ คือ จักรพรรดิเฉียนหลงโปรดให้คณะราชทูตไทยขึ้นไปกรุงปักกิ่ง และเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นพร้อมก็นำของนอกเครื่องราชบรรณาการ ๒ อย่าง คือ งานช้างกับนอระมาดหรือนอแรดขึ้นไปถวายด้วย เพราะทรงมีความต้องการมากมาเป็นเวลานานแล้ว ที่เหลือให้นำออกขายได้ดังกล่าวมาแล้ว

ยังมีหลักฐานที่สำคัญมากอีกอย่างหนึ่ง คือ พระราชสาส์นของจักรพรรดิเฉียนหลงฉบับหนึ่งของลিপุตาทัง ๒ ฉบับ และของจงตงหมู้อี้อีกฉบับหนึ่ง ที่ส่งมาพร้อมกับเครื่องราชบรรณาการตอบแทน ที่จริงหลักฐานนี้ส่วนใหญ่คือฉบับแรกมีการพิมพ์ในหนังสือสัมพันธ์ภาพระหว่างไทย-จีน ของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ แต่ฉบับที่ ๔ สุดท้าย ไม่ได้พิมพ์ และไม่ได้พิมพ์ส่วนหัวของหน้าแรกที่ว่า พระราชสาส์นและหนังสือ ๔ ฉบับ “เข้ามาปีชวล จัตุวาศก จุล (ศก) ราช ๑๑๔๔ ปี ครั้งแผ่นดินโน้น”^{๕๗} คือสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน จึงทำให้เกิดปัญหาในการทำความเข้าใจ

ขอย้อนกลับมากล่าวถึงการเดินทางของคณะราชทูตที่เดินทางไปจีน ได้ความจากหนังสือของจงตงหมู้อี้อีกถึงเจ้าพระยาพระคลังว่า ออกจากเมืองกว้างโจวไปกรุงปักกิ่ง ณ วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลู (ตรงกับวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๒๔) โดยมีขบวนแห่และหาบหามเครื่องราชบรรณาการถึงกรุงปักกิ่ง จักรพรรดิเฉียนหลงโปรดให้จัดงานเลี้ยงรับรองคณะราชทูต (แต่พระยาสุนทรธรรมาภัย ราชทูต ถึงแก่นิจกรมก่อน) ๒ ครั้ง (ที่เมืองกว้างโจว ๑ ครั้ง) และได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิเฉียนหลงในวันเฉลิมพระชนมพรรษา (เหมือนกรณีลอร์ดแม็กคาร์ตนีย์ ดังที่กล่าวมาแล้ว) เมื่อเข้าเฝ้าราชทูตไทยเห็นขุนนางจีนทำโค้วโถว “ก็กลั่นสรवलอยู่จนถ้วนทั้งสามครา” คือ กลั่นหัวเราะเมื่อเห็นขุนนางจีนทำความเคารพจนครบ ๓ ครั้ง เพราะเห็นแปลกสำหรับคนไทย ราชทูตอยู่จนถึงต้นเดือน ๑๒ (ปลายตุลาคม-ต้นพฤศจิกายน) ก็กลับไปที่กว้างโจว ถึงใน

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๗} สำนักหอสมุดแห่งชาติ, “จดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) เลขที่ ๓ สมุดไทยดำ (ตัวเขียน),” ในสัมพันธ์ภาพระหว่างไทย - จีน (กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๑), หน้า ๑.

วันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๔ ปีชาล (ตรงกับวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๕* พร้อมพระราชสาส์น เครื่องราชบรรณาการตอบแทน แล้วสมทบกับส่วนที่รอคอย “แต่นั่งตรอง นอนตรอมจนผอมผำ”^{๕๘} คือ กลุ่มที่รอที่กว้างใจ รอจนผอม

จักรพรรดิเขียนหลงทรงมีพระราชสาส์นตอบสมเด็จพระเจ้าตากสิน โดยไม่กล่าวถึงข้อความใน ๕ ข้อแรกในพระราชสาส์นของไทย แต่กล่าวถึงข้อความใน ข้อ ๖ และ ๗ ว่า

“การขอซื้อเครื่องทองแดงซึ่งห้ามนำออกนอกราชอาณาจักรก็สมควร
ปฏิเสธไป... ส่วนเรื่องที่ขออนุญาตนำสินค้าไปขายที่เมืองเซี่ยเหมินและหนิงปอ
อีกทั้งขอให้... จัดหาได้ก่งเรือเพื่อไปขายสินค้าที่ญี่ปุ่นอีกต่อหนึ่งนั้นนาฬิกา..ทำไม่ได้
เป็นอันขาด”^{๕๙}

พร้อมกันนี้ยังมีการตักเตือนสมเด็จพระเจ้าตากสินด้วยว่า

“ประเทศท่านเพิ่งขออนุญาตเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการ กลับ
เห็นแต่ผลประโยชน์ทางการค้าเพื่อหวังผลกำไรถ่ายเดียว หาได้แสดงถึงความจงรัก
ภักดีที่ท่านมีต่อราชสำนักจีนไม่ ฝ่ายเราเห็นว่าประเทศท่านอยู่ถึงต่างแดนอันไกลโพ้น
คงไม่คุ้นเคยกับธรรมเนียมปฏิบัติของจีน จึงไม่ได้ตำหนิติเตียน เพียงแต่บอกกล่าว
ตามความจริงให้ทราบไว้ ต่อไปควรจะมีควมขนบอ่อนน้อมมากกว่านี้ และปฏิบัติตาม
ตามกฎระเบียบของขุนนางอย่างเคร่งครัด จะละเมิดมิได้”^{๖๐}

โดยหลักฐานนี้ แสดงให้เห็นว่าพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการตามธรรมเนียมและของ
กำนัลนอกเครื่องราชบรรณาการ โดยเฉพาะข้อ ๖, ๗ ได้นำถวายจักรพรรดิเขียนหลง แต่เรื่องบอกกล่าวหรือ
ฟ้องจีนรวมทั้งเรื่อง “จะขอลูกสาวพระเจ้ากรุงปักกิ่ง” จีนไม่กล่าวถึง แต่สามารถกล่าวได้ว่าพระราชสาส์น
ของสมเด็จพระเจ้าตากสินที่มีอยู่แสดงให้เห็นบุคลิกภาพของพระองค์ได้อย่างดี คือ มีชั้นเชิงทางการทูต

* จดหมายของจงดกหม้อถึงเจ้าพระยาพระคลัง แต่วันเวลานี้น่าสงสัยว่าจะผิด เพราะนานเกินไป คือเป็นเวลาถึงปีเศษ น่าจะเป็นปลายปี ๒๓๒๕ ตามการนับของไทย

^{๕๘} “นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน,” ใน พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฯลฯ, หน้า ๒๓๘.

^{๕๙} สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ชิงสื่อลู่ (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๑๑๓๗) วันที่ ๗ กันยายน ค.ศ. ๑๗๘๑/พ.ศ. ๒๓๒๔ และ (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๑๑๔๐) วันที่ ๑๘ ตุลาคม ค.ศ. ๑๗๘๑/พ.ศ. ๒๓๒๔.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๑๑๓๗) วันที่ ๗ กันยายน ค.ศ. ๑๗๘๑/พ.ศ. ๒๓๒๔.

จักรพรรดิเฉียนหลงได้มอบบรรณาการตอบแทนแก่สมเด็จพระเจ้าตากสิน ทั้งตามธรรมเนียม นอกธรรมเนียม ข้างหน้าคือสมเด็จพระเจ้าตากสิน ข้างในคือพระมเหสี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแพรชนิดต่าง ๆ หินฝนหมึก เครื่องถมขัด เครื่องถ้วยชามอย่างดี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ข้างหน้า

แพรกิมตัวน	๘	ม้วน
แพรจิตรกิมตัวน	๘	ม้วน
แพรจิตกิมเส้ (ตัวพิมพ์เป็น กิมแส)	๘	ม้วน
แพรจิตกิมล่อ (ตัวพิมพ์เป็น กิมโล่)	๘	ม้วน
แพรเส้ (ตัวพิมพ์เป็น แส)	๑๒	ม้วน
แพรตัวน (ตัวพิมพ์เป็น ตัวน)	๑๘	ม้วน
แพรโล่	๑๘	ม้วน
รวม	๘๐	ม้วน

ข้างใน

แพรจิตรกิมตัวน	๔	ม้วน
แพรจิตกิมเส้ (ตัวพิมพ์เป็น กิมแส)	๔	ม้วน
แพรจิตกิมล่อ (ตัวพิมพ์เป็น กิมโล่)	๔	ม้วน
แพรตัวน (ตัวพิมพ์เป็น ตัวน)	๖	ม้วน
แพรแส	๖	ม้วน
แพรโล่	๖	ม้วน
รวม	๓๐	ม้วน
รวมทั้งสิ้น	๑๑๐	ม้วน

นอกธรรมเนียม

แพรมังตัวน	๒	ม้วน
แพรกิมตัวน	๒	ม้วน
แพรเสียมตัวน	๑	ม้วน
แพรเพียนกิมตัวน	๑	ม้วน
แพรแปะสรี่ต้อน	๔	ม้วน
รวม	๑๐	ม้วน

ชังยดตี	๑
ชังมาเล่า	๑
ศรีลาฝนหมึก (ตัวพิมพ์ สีลาฝนหมึก)	๒

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เครื่องถมปิด	๑๓	สิ่ง
เครื่องถ้วยชามอย่างดี	๑๐๔	สิ่ง
รวม	๑๒๑	สิ่ง

นอกจากนี้ จักรพรรดิเฉียนหลงยังได้พระราชทานสิ่งของ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแพรชนิดต่าง ๆ แก่ราชทูต (ที่ถึงแก่อนิจกรรม) อุปทูต ตริทูต ปันสือ (ล่าม) และพระราชทานแพรแก่ท่งสือ ไพร่สมของทูต ขุนนางจีนที่นำคณะทูตไปกรุงปักกิ่งในจำนวนที่ลดหลั่นกันลงมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระราชทาน อุปทูต ตริทูต ปันสือ รวม ๓ คน และราชทูตผู้ตาย ๑ คน รวม ๔ คน ๆ หนึ่ง

แพรจิตกิมลอ (ตัวพิมพ์เป็น กิมโล่)	๓	ม้วน
แพรตวน (ตัวพิมพ์เป็น ต่วน)	๘	ม้วน
แพรโล (ตัวพิมพ์เป็น โล่)	๕	ม้วน
แพรลิ	๒	ม้วน
แพรคิน	๕	ม้วน
ผ้ากำบ	๑	

พระราชทานท่งสือคนหนึ่ง

แพรตวน (ตัวพิมพ์เป็น ต่วน)	๕	ม้วน
แพรลอ (ตัวพิมพ์เป็น โล่)	๕	ม้วน
แพรเตียม (ตัวพิมพ์เป็น เตียน)	๓	ม้วน
และไพร่สมทูตทั้งปวง ๒๑ คน ๆ หนึ่ง		
แพรเตียน (ตัวพิมพ์เป็น เตียน)	๓	ม้วน
ผ้า	๘	กำบ

แลขุนนางจีนซึ่งนำทูตขึ้นไปเมืองปักกิ่ง ๓ คน พระราชทานคนหนึ่งเสื้อคนผืน (ตัวพิมพ์เป็น คนละตัว)

เครื่องบรรณาการตอบแทนทั้งหลายที่กล่าวมา มีหลักฐานในหนังสือของจงดกหมู้อีถึงเจ้าพระยาพระคลัง (ฉบับที่ไม่ได้พิมพ์) ว่า “ให้พระองค์ใหม่รับไว้”^{*} คือ ให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรับไว้ เพราะทางจีนได้รับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงในเมืองไทยแล้ว

^{*} จดหมายลงวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๓๒๕ มาพร้อมกับคณะทูตที่ตกค้าง

ระหว่างการส่งทูตไปจีน ที่กรุงธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงทำบุญครั้งใหญ่ตั้งแต่เข้าพรรษา ครึ่งเดือน มีการเย็บจีวร ๔๓๓ ผืน และสบง ๗,๐๐๐ ผืน มีพระสงฆ์ร่วมเย็บทำบุญด้วย แล้วพระราชทาน ให้เจ้านายและขุนนางไปทอดพระกฐินทั่วกรุงเก่าไม่เว้นสักวัดเดียว และในเดือน ๑๐ เดือน ๑๑ (ระหว่าง กลางเดือนสิงหาคม-ต้นเดือนตุลาคม) ก็ทรงพระราชทานเงินแก่คนยากจนและข้าราชการน้อยใหญ่ เป็นอันมาก^{๖๑} การทำบุญเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญประการหนึ่งของสมเด็จพระเจ้าตากสิน และเป็นเรื่องที่ พระองค์ทรงเชื่อ อีกทั้งอาจจะเป็นการรู้อนาคตของพระองค์เองในไม่ช้า

กลับไปกล่าวถึงการเดินทางของคณะราชทูตมากรุงธนบุรี ซึ่งค่อนข้างจะเป็นปัญหา หลักฐานจีน ก็มีปัญหาในเรื่องวันเวลาที่เนิ่นนานเกินพอดี ส่วนนิราศพระยามหาอนุภาพก็มีความสับสนเหมือนกันระหว่าง ไปกรุงปักกิ่งหรือมากรุงธนบุรี และไม่ปรากฏวัน เดือน ปี เหมือนกับในตอนต้นของนิราศ ดังนั้น จึงกล่าว ตามหนังสือของจงดกหมู้อี้ที่มีมาถึงเจ้าพระยาพระคลัง (หนังสือฉบับที่ ๔) ที่กล่าวมาแล้ว

ในหนังสือดังกล่าวได้ระบุว่า คณะราชทูตไทยกลับจากกรุงปักกิ่งถึงเมืองกว๋างโจว เมื่อเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ปีขาลจัตวาศก (ตรงกับวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๕)* จะเห็นได้ว่าเป็นเวลานานมากเกิน กว่าปี ไม่ปรากฏหลักฐานว่า การเดินทางมีอุปสรรคอย่างไร หรือจะคล้ายกับคณะราชทูตชุดสุดท้ายในต้น รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ถูกพวกกบฏไต้เผิง (ไท่ผิง) ปล้น

จงดกหมู้อี้อธิบายว่า เมื่อคณะราชทูตไทยกลับมานั้น ฤกษ์สมสู่สมตะวันออกเฉียงเหนือเปลี่ยน เป็นตะวันตกเฉียงใต้แล้ว ไม่สามารถเดินทางกลับมาได้ ต้องคอยจนกว่าเดือน ๑๒ (ราวเดือนพฤศจิกายน) ลมจึงจะเปลี่ยนทิศเดินทางมาได้ แต่มีหลักฐานไทยเกี่ยวกับการเดินทางกลับของทูตชุดที่ ๒ ว่า ในราวเดือน ๘ แรก (กลางเดือนมิถุนายน-กลางเดือนกรกฎาคม) ของ พ.ศ. ๒๓๒๕ หลังจากการขึ้นครองราชสมบัติ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ราว ๓ เดือน หลวงนายฤทธิ์ อุปทูตชุดที่ ๒ กลับถึงปากน้ำเมืองสมุทรปราการ ซึ่งเวลานี้ก็ดูดีสำหรับการเดินทางไปกลับจีน แต่เป็นไปได้ว่าทูตชุดที่ ๒ กลับมาก่อน ไม่รอทูตชุดที่ ๑^{๖๒}

เป็นไปได้ว่า การเดินทางที่ใช้เวลานานผิดปกติ ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินส่งทูตไปติดตาม เพราะหลักฐานจีนจึงสื่อได้กล่าวไว้ว่า “แจ้งจากซัตริย์เฉียนหลั้วทรงแต่งตั้งคณะทูตจำทูลพระราชสาส์นเข้า

^{๖๑} พันจันทนมาศ (เจิม), *พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนมาศ (เจิม)* ฯลฯ, หน้า ๑๒๐.

* เป็นปลาย พ.ศ. ๒๓๒๕ เพราะต่อมาอีก ๑๒ วัน (๒ เมษายน) ก็ขึ้นศกใหม่เป็น พ.ศ. ๒๓๒๖ ในเวลานั้นกำหนดวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ เป็นวันขึ้นศกใหม่ จน พ.ศ. ๒๔๓๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเปลี่ยนวันขึ้นศกใหม่เป็นวันที่ ๑ เมษายน เพราะของเดิม ไม่แน่นอนเมื่อเทียบเป็นวันสุริยคติ

^{๖๒} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (นครปฐม : นครปฐม การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๓.

มาถวายของพื้นเมืองเป็นเครื่องบรรณาการ”^{๖๓} จักรพรรดิเฉียนหลงได้พระราชทานเลี้ยงด้วย ถ้าข้อมูลนี้ ถูกต้องความเห็นเดิมที่ว่าราชทูตชุดแรกกลับมาเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงที่กรุงธนบุรี น่าจะเป็นราชทูต ชุดที่ ๒ นี้เอง

คณะราชทูตชุดแรกออกเดินทางเมื่อวันที่ ๑๒ เมื่อลมเปลี่ยนฤดู โดยไทยส่งหลวงภักดีวานิชนำเรือ สำเภากลับไปรับ พร้อมกับทูต คือ หลวงอภัยชลทิภักชุนภักดีกัลยาเป็นอุปทูต ถือนหนังสือออกไปแจ้งข่าว การขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และทางจักรพรรดิเฉียนหลง ตรัสว่าสมเด็จพระเจ้าตากสิน “ไม่รักไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ เปียดเบียนไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ถึงที่จะตาย”^{๖๔} และจงตกหม้อได้จัดแจงให้สำเภาไทยออกจากเมืองกว๋างโจวในวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๓๒๕ ซึ่งเป็นปลายปี พร้อมพระราชสาส์นของจีน ความสัมพันธ์กับจีนสมัยธนบุรีจึงสิ้นสุดลง แต่ก็ได้เปิดทาง ให้สมัยต่อมาเป็นอย่างดี

สรุปและส่งท้าย

ความสัมพันธ์ไทย-จีน สมัยธนบุรี มีลักษณะพิเศษและซับซ้อนมากกว่าสมัยใด ๆ เพราะเป็น ช่วงเวลาไม่ปกติของการเมืองไทย ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์กับจีน ประกอบกับภูมิหลังเรื่องชาติกำเนิด การอบรมสั่งสอน โลกทัศน์ ที่หล่อหลอมให้เป็นบุคลิกภาพเฉพาะตัวของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งเป็น ลูกครึ่งจีน-ไทย และได้รับการเล่าเรียน อบรมสั่งสอนแบบไทยเพื่อเป็นขุนนางที่ดี ให้รักบ้านเมือง ศรัทธา ในพระพุทธศาสนา แต่จักรพรรดิเฉียนหลงเป็นโอรสของจักรพรรดิ ได้รับการศึกษาอย่างดีตามแบบแมนจู และจีน และเป็นหลานรักของปู่ที่เป็นจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ คือ คังซี ซึ่งให้การอบรมสั่งสอนเพื่อให้เป็น จักรพรรดิที่ดีอีกด้วยแม้จะเป็นองค์ชายสี่

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึกใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ความมุ่งมั่นของสมเด็จพระเจ้าตากสิน คือ การกอบกู้พื้นฟูบ้านเมืองให้เหมือนสมัยรุ่งเรือง ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แก้ไขปัญหาความอดอยากให้ ไพร่ฟ้ามีชีวิตที่ดีขึ้น ทุกเรื่องทำด้วยความเด็ดเดี่ยวฉับไว ซึ่งก็ทำได้ในเวลาเพียง ๓ ปี ขณะเดียวกันทรงริบ ฟันฟูความสัมพันธ์กับจีน ขอ “ตราตั้ง” จากจักรพรรดิเฉียนหลง เพื่อความมั่นคงและขยายโอกาสทางการค้า

แต่จักรพรรดิเฉียนหลงซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ นิยมการขยายอำนาจ และยึดมั่นในลัทธิขงจื้อ ในระบบคุณธรรม-กตัญญู ไม่แย่งชิงราชสมบัติ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินส่งพระราชสาส์นไปจึงไม่ไหว

^{๖๓} สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, *ชิงสื่อลู่* (เกาจงสื่อลู่ บรรพ ๑๑๔๙) วันที่ ๙ มีนาคม ค.ศ. ๑๗๘๒ นับตามแบบเก่าของไทย เป็น พ.ศ. ๒๓๒๕

^{๖๔} สำนักหอสมุดแห่งชาติ, “จดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) เลขที่ ๓ สมุดไทยดำ (ตัวเขียน); *สัมพันธ์ภาพ ระหว่างไทย-จีน*, หน้า ๙. เวลานั้นจวนแจ่มมากกับการสิ้นรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสิน

การรับรอง ไม่พระราชทานตราตั้ง ชำยยังประณามการแย่งชิงราชสมบัติ และเรียกพระนามเดิมว่า กั้นเอนชื่อ ต่อมาก็เรียก พิหย่าซิน จนถึง พ.ศ. ๒๓๑๕ จึงเรียก เจิ้งเจา (เจ้าแซ่เจิ้ง) ซึ่งเท่ากับว่ายอมรับฐานะของ สมเด็จพระเจ้าตากสิน และไม่ประณามการตั้งตนเป็นกษัตริย์ โดยให้เหตุผลกับพระองค์ว่าการแย่งชิง ราชสมบัติเปลี่ยนราชวงศ์เป็นเรื่องธรรมดาในแถบนี้ โดยยกตัวอย่างกรณีเวียดนาม และตรัสว่าถ้ามีการร้องขอการถวายเครื่องราชบรรณาการเข้ามา ก็อนุญาต

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงรื้ออการถวายเครื่องราชบรรณาการจน พ.ศ. ๒๓๒๔ ซึ่งอาจกล่าว ได้ว่าเป็นขั้นเชิงทางการทูตของสมเด็จพระเจ้าตากสิน จนจักรพรรดิเฉียนหลงต้องยอมอ่อนข้อให้ว่า อย่าได้ตำหนิให้รุนแรง แต่ก็มีกรอบมบ้าง

พ.ศ. ๒๓๒๔ ถือได้ว่าจักรพรรดิเฉียนหลงรับรองฐานะ พระราชทานตราตั้งให้ มีข้อที่น่าสังเกต อย่างสำคัญในพระราชสาส์นของสมเด็จพระเจ้าตากสิน คือ มีการบอกกล่าวหรือทวงบุญคุณกับเงินที่ พระองค์ให้ความช่วยเหลือจีน พร้อมกับขอนำสินค้าไปขายในเมืองท่าอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ และ ขอตันหน้นำเรือไปค้าขายที่ญี่ปุ่นด้วย แต่จักรพรรดิเฉียนหลงไม่อนุญาต เรื่องนี้เป็นการเปลี่ยนความเชื่อ ตั้งเดิมที่ว่า จีนไม่รับพระราชสาส์น

แต่คณะราชทูตชุดนี้เดินทางจากกรุงปักกิ่งมายังเมืองกว่างโจว ใช้เวลานานผิดปกติ โดย ไม่ทราบสาเหตุ ทำให้เดินทางกลับกรุงธนบุรีไม่ได้ เพราะลมเปลี่ยนฤดูแล้ว แต่ทูตชุดที่ ๒ ที่มีหลวงนายฤทธิ์ เป็นอุปทูต เดินทางกลับถึงปากน้ำเมืองสมุทรปราการหลังการขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ราว ๓ เดือน เป็นไปได้ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงส่งทูตไปติดตาม และได้เข้าถวายเครื่องราชบรรณาการด้วย เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขึ้นครองราชย์ต่อทรงแจ้งไปยังจีนว่า พระองค์เป็นโอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสิน กล่าวได้ว่าจาก ประสบการณ์ที่ได้รับรู้มาตลอดถึงปัญหาการเปลี่ยนราชวงศ์ทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชแจ้งจีนเช่นนั้น เพื่อให้จักรพรรดิเฉียนหลงยอมรับและพระราชทานตราตั้งโดยไม่มีปัญหา และ ทรงใช้แซ่เจิ้ง หรือ แซ่ ตามแซ่สมเด็จพระเจ้าตากสิน โดยมีการใช้ต่อมา จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยุติการจิมก้องต่อจีนใน พ.ศ. ๒๓๙๖^{๖๕}

^{๖๕} ประพฤทธิ์ ศุภรัตน์เมธี, “เอกสารประวัติศาสตร์จีนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-จีน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ,” *ประวัติศาสตร์ปริทรรศน์*, วินัย พงศ์ศรีเพียร บรรณาธิการ, หน้า ๑๒๕.

บรรณานุกรม

หลักฐานขั้นต้น

วรรณกรรมและประวัติศาสตร์, สำนัก (ผู้แปล). *ชิงสื่อลู่*. กำลังจัดพิมพ์ในหนังสือประชุมพงศาวดารฉบับ
กาญจนานิกเชก เล่ม ๑๓.
สัมพันธ์ภาพระหว่างไทย-จีน. กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๑.
หอสมุดแห่งชาติ, สำนัก. *จดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕)* เลขที่ ๓
สมุดไทยดำ (ตัวเขียน).

หลักฐานชั้นรอง

ขจร สุขพานิช. *ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยบางกอก*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว ประสานมิตร,
๒๕๑๘.
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. “พงศาวดารอย่างย่อ”. วินัย พงศ์ศรีเพียร แปล ใน เซอร์ จอห์น
เบาว์ริง. *ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม เล่ม ๒*. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกัมภูิกา ศรีอุดม
บรรณาธิการ แปล. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒.
_____. *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. นครปฐม : นครปฐม
การพิมพ์, ๒๕๔๘.
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. *ไทยรบพม่า*. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๑.
ถ้วน ลีเชิง. *พลิกต้นตระกูลไทย*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : พิราบ, ๒๕๔๕.
นรินทร์เทวี, กรมหลวง. *จดหมายเหตุความทรงจำของพระเจ้าไยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพธิ์)*.
พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ, ๒๕๔๖.
นิธิ เอียวศรีวงศ์. *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๖.
ประพฤษี ศุภรัตน์เมธี, “เอกสารประวัติศาสตร์จีนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-จีน รัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกา,” *ประวัติศาสตร์ปริทรรศน์*. วินัย พงศ์ศรีเพียร บรรณาธิการ.
กรุงเทพฯ : กองทุนดำเนียร เลขาเกตุ เพื่อประวัติศาสตร์, ๒๕๔๗.

- พันจันทนุมาศ (เจิม). *พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฯลฯ*. กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, ๒๕๕๑.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. “ไม่ไปจิ้มก้อง : ไทยยุคความสัมพันธ์กับจีน สมัยรัชกาลที่ ๔-รัชกาลที่ ๕.” เสนอที่ประชุมราชบัณฑิตและภาคีสมาชิก สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗ ลงพิมพ์ใน *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. ๔๐, ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๗).
- สังข์ พิธโนทัย. “สมเด็จพระเจ้าตากสินในพระราชพงศาวดารจีนานาฬิกา” *วิทยาสารปริทัศน์*. ๒๑, ๔๗ (๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๓).
- สุทธิพันธ์ ขุทรานนท์ (บก). *ปกิณกคดีประวัติศาสตร์ไทย เล่ม ๔*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๗.
- อรพินท์ คำสอนและคณะ (บรรณาธิการ). *๑๐๐ เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ ๑๔*. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “๑๐๐ เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย”, ๒๕๕๕.
- Chen, Chingho A. “Mac Thien Tu and PhrayaTaksin, A survey on their Political Stand, Conflicts and Background.” *Proceedings Seventh IAHA Conference*. Vol II 22-26 August 1977, Bangkok: Chulalongkorn University Press, 1977 : pp. 1534-1575.
- Cranmer-Byng, J.L. *An Embassy to China*. London: Longman, 1962.
- Fairbank, John K., and Reischauer. *East Asia: The Great Tradition*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1960.
- Gentzler, J. Mason. *Changing China: Reading in the History of China from the Opium War to the Present*. New York: Praeger Publishers, 1977.
- Paludan, Ann. *Chronicle of the Chinese Emperors*. London: Thames & Hudson Ltd., 1998.
- Peyrefitte, Alain. *The Immobile Empire*. New York: Vintage Books, 2013.
- Reid, Anthony. *A History of Southeast Asia, Critical Crossroads*. West Sussex: Wiley Blackwell, 2015.
- Rowe, William T. *China's Last Empire: The Great Qing*. Cambridge: Harvard University Press, 2009.
- Sng, Jeffery and Bisalputra, Pimpraphai. *A History of the Thai-Chinese*. Singapore: Editions Didiler Millet, 2015.

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

Spence, Jonathan D. *The Search for Modern China*. Third Edition. New York: W.W. Norton & Company, 2013.

Taylor, K.W. *A History of the Vietnamese*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Wills Jr., John E. *Mountain of Fame: Portraits in Chinese History*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1994.

Abstract : Thai-Chinese relations during the Reigns of King Taksin and Emperor Qianlong
Wutdichai Moolsilpa

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

The relationship between Thailand and China in the reigns of King Taksin and Emperor Qianlong was more complicated, regarding their personality, their visions and a relationship tradition. Moreover, Emperor Qianlong disapproved of King Taksin's mixed-race and usurpation. As such, King Taksin had made a lot of effort until Emperor Qianlong approved of his status as a Thai King. However, King Taksin was not submissive to the Emperor.

Keywords: King Taksin, Emperor Qianlong, Thai-Chinese relations in Thonburi period

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

การค้ำมนุษย์ : กิจกรรมต้องห้ามทางจริยธรรม ในมุมมองของพุทธปรัชญาและประชาคมโลก

ภัทรพร สิริกาญจน

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

“การค้ำมนุษย์” ตามความหมายในราชกิจจานุเบกษา จากมาตรา ๖ ของ “พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ำมนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๑” คือ “การเป็นธุระจัดหา ซื่อ ขาย จำหน่าย พามาจากหรือส่งไปยังที่ใด หน่วงเหนี่ยว กักขัง จัดให้อยู่อาศัย หรือรับไว้ซึ่งบุคคลใด โดยข่มขู่ใช้กำลังบังคับ ลักพาตัว ฉ้อฉล หลอกลวง ใช้อำนาจโดยมิชอบ หรือโดยให้เงินหรือผลประโยชน์อื่นแก่ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลบุคคลนั้น เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้ดูแลให้ความยินยอมแก่ผู้กระทำความผิดในการแสวงหาประโยชน์จากบุคคลที่ตนดูแล” การค้ำมนุษย์เป็นการค้าทาสแบบใหม่ซึ่งแตกต่างกับการค้าทาสแบบเก่า และการมีทาสของไทยในสมัยโบราณ จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะการค้าทาสแบบใหม่ซับซ้อนหลากหลายมากกว่าการค้าทาสแบบเก่าและแตกต่างกับการมีทาสของไทยยุคเก่าตรงที่ทาสไทยมีลักษณะเป็นบริวารของนาย มีความผูกพันกับนาย มีโอกาสไถ่ถอนตนจากความ เป็นทาส และโดยทั่วไปมักได้รับการเลี้ยงดู และความเมตตาากรุณาจากนายตามสมควร การค้ำมนุษย์ เป็นการลดทอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ จึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากหลักจริยธรรมตามคำสอนทาง พระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนามีทรรศนะว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีคุณค่าและประเสริฐกว่า สัตว์โลกประเภทอื่น ๆ เนื่องจากมนุษย์มีสติปัญญา และสามารถปฏิบัติธรรมจนบรรลุความพ้นทุกข์หรือนิพพานได้ ในพระไตรปิฎกจึงมีคำสอนเรื่อง อภริณียวณิชชา (ในคัมภีร์อรรถกถาเรียกว่า “มิจฉาวณิชชา” ซึ่งแสดงถึงการค้าขายที่ชาวพุทธไม่ควรทำ ๕ ประการ โดยมีอยู่ประการหนึ่งที่กล่าวห้ามเรื่องสัตว์นิชชา คือ การค้ำมนุษย์ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการค้าขายมนุษย์ทำให้มนุษย์หมดอิสรภาพซึ่งนำไปสู่การปิดกั้น ความสามารถในการพัฒนาตนเอง นอกจากนี้ การค้ำมนุษย์ยังส่งเสริมให้ผู้กระทำและผู้เกี่ยวข้องละเมิด พุทธจริยธรรมในเรื่องอื่นๆ เช่น ความเมตตา กรุณา ความขยันหมั่นเพียร ความสันโดษ ความซื่อสัตย์ สุจริต ในทำนองเดียวกับการค้ำมนุษย์ก็เป็นสิ่งที่ประชาคมโลกไม่สนับสนุน เพราะละเมิดสิทธิและ เสรีภาพของมนุษย์ในมุมมองแบบมนุษยนิยม (Humanism) การค้ำมนุษย์จึงจำเป็นต้องถูกยับยั้งด้วย การส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนของสังคมได้มีการศึกษาให้เข้าใจโลกและชีวิตอย่างรอบรู้ และให้มีพัฒนา ทางจริยธรรมจนสามารถลดทอนความเห็นแก่ตัว และพัฒนาความสำนึกต่อประโยชน์ของผู้อื่นและ ของส่วนรวมให้มากขึ้น

คำสำคัญ : การค้ำมนุษย์, จริยธรรม, การค้าทาส, มนุษยนิยม

ความนำ

เรื่องราวเกี่ยวกับ “การค้ำมนุษย์” เป็นประเด็นสำคัญที่ประชาชนชาวไทยให้ความสนใจกันทั่วไปตั้งแต่กลาง พ.ศ. ๒๕๕๘ ที่มีข่าวกรณีการอพยพเข้าประเทศต่าง ๆ ของชาวโรฮิงจาที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันที่จริง “การค้ำมนุษย์” ไม่ได้เกิดขึ้นจากกรณีของโรฮิงจาเป็นลำดับแรก แต่เกิดขึ้นมานานแล้วในสังคมไทย เพียงแต่ยังไม่เป็นประเด็นที่คนทั่วไปให้ความสนใจอย่างจริงจัง ชาวโรฮิงจาเป็นมุสลิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนอาระกันหรือรัฐยะไข่ซึ่งอยู่ในประเทศเมียนมาทางทิศตะวันตก โดยเป็นกองกำลังของฝ่ายทหารอังกฤษในการสู้รบกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ต่อมาเมื่อสงครามยุติ ชาวพุทธในเมียนมามีอำนาจเหนือดินแดนอาระกันทำให้เกิดความขัดแย้งกับชาวมุสลิม^๑ โรฮิงจาเป็นชาติพันธุ์เดียวในเมียนมา ที่ไม่ได้รับสัญชาติพม่า เนื่องจากรัฐบาลนายพลเนวินออกกฎหมายห้ามรับชาวโรฮิงจาเป็นพลเมืองเมียนมาใน พ.ศ. ๒๕๒๕ และชาวโรฮิงจาถูกจำกัดสิทธิตามกฎหมายของรัฐ เช่น ห้ามมีบุตรเกิน ๒ คน ซึ่งขัดกับหลักศาสนาอิสลามที่ห้ามการคุมกำเนิด เมื่อมุสลิมโรฮิงจามีบุตรเกิน ๒ คนก็ไม่กล้าแจ้งต่อรัฐและกลายเป็นคนไม่มีสัญชาติ ความยากลำบากในการดำรงชีวิตในเมียนมา ทำให้ชาวโรฮิงจาบางส่วนอพยพไปลี้ภัยอยู่ในประเทศบังกลาเทศหลายหมื่นคนจนสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติหรือยูเอ็นเอชซีอาร์ (United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR) ต้องตั้งศูนย์อพยพขึ้นในบังกลาเทศเพื่อรองรับผู้ลี้ภัยชาวโรฮิงจาและดำเนินการให้ชาวโรฮิงจาในเมียนมาได้เข้าร่วมอยู่ในพื้นที่เฉพาะด้วยกัน

เมื่อยูเอ็นเอชซีอาร์เข้าไปให้ความช่วยเหลือชาวโรฮิงจาที่อาศัยอยู่ในรัฐยะไข่โดยฝึกสอนให้ประกอบอาชีพทางการเกษตร ประมง ก่อสร้างถนนและสะพาน ก็ทำให้เกิดการคมนาคมติดต่อกันได้ ต่อมา ชาวโรฮิงจาได้ปะทะกับชาวพุทธในรัฐยะไข่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ เนื่องจากสตรีชาวพุทธถูกชาวโรฮิงจาข่มขืนและฆ่า จึงเกิดการล้างแค้นต่อเนื่องระหว่างชาวพุทธในเมียนมากับชาวโรฮิงจามีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ทางรัฐบาลเมียนมาได้เข้ามาควบคุมสถานการณ์และขอให้ยูเอ็นเอชซีอาร์ลดบทบาทในรัฐยะไข่ลงไป ชาวโรฮิงจาบางส่วนจึงอพยพทางเรือไปประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียซึ่งเป็นประเทศมุสลิมเพื่อขายแรงงาน ต่อมา การอพยพได้ใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่าน จึงเกิดเป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการค้ำมนุษย์ในประเทศไทย^๒

สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติได้ออกแถลงการณ์แสดงความยินดีต่อท่าทีของรัฐบาลมาเลเซียและอินโดนีเซียที่เสนอให้ที่พักพิงแก่ผู้ลี้ภัยชาวโรฮิงจาที่อพยพขึ้นฝั่งของประเทศดังกล่าว ในประเทศไทยก็มีการจับกุมผู้ที่ลักลอบนำชาวโรฮิงจาเข้าประเทศโดยการค้ำมนุษย์ เช่น

^๑ เดลินิวส์ (๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘) : ๒.

^๒ รุจิระ บุนนาค, “เบื้องลึก...โรฮิงจา”, เดลินิวส์ (๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘) : ๑๐.

นำผู้อพยพไปขายเป็นแรงงานเถื่อนในที่ต่าง ๆ แต่ผลการจับกุมยังไม่ดีเท่าที่ควร ในปัจจุบัน ประเทศไทย ได้ถูกสหรัฐอเมริกาจัดอันดับความสามารถในการแก้ปัญหาด้านการค้ามนุษย์ให้อยู่ในระดับกลุ่มบัญชี ๓ (Tier 3) ซึ่งจำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไข เนื่องจากแสดงว่าถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีปัญหาการค้ามนุษย์ ชั้นเลวร้ายที่สุดในโลก (ประเทศไทยถูกจัดอันดับในระดับนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๗)^๓

สถานการณ์การค้ามนุษย์ (TIP Report หรือ Trafficking in Person Report) เป็นรายงานที่กระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาจัดทำขึ้นเป็นประจำทุกปีตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันเหยื่อการค้ามนุษย์หรือทีวีพีเอ (Trafficking Victims Protection Act of 2000-TVPA) เพื่อรายงานต่อรัฐสภาสหรัฐอเมริกา โดยเปรียบเทียบสถานการณ์การค้ามนุษย์ของทั่วโลกกับมาตรฐานของสหรัฐอเมริกาและจัดลำดับประเทศต่าง ๆ เป็น ๔ ระดับ ดังนี้

เทียร์ ๑ (Tier 1) เป็นระดับที่ดีที่สุด หมายถึง ประเทศที่ดำเนินการสอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกาในการป้องกันและบังคับใช้กฎหมายการต่อต้านการค้ามนุษย์

เทียร์ ๒ (Tier 2) หมายถึง ประเทศที่มีการดำเนินการยังไม่สอดคล้องกับกฎหมายของสหรัฐอเมริกา แต่ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามแก้ไขปัญหา

เทียร์ ๒ เฝ้าระวัง (Tier 2 –Watch List) หมายถึง ประเทศที่มีรายงานเหยื่อการค้ามนุษย์เพิ่มขึ้นหรือไม่มีหลักฐานชัดเจนว่ารัฐบาลได้พยายามต่อต้านการค้ามนุษย์

เทียร์ ๓ (Tier 3) เป็นระดับต่ำสุด หมายถึง ประเทศที่ดำเนินการไม่สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำของกฎหมายสหรัฐอเมริกา และไม่มี ความพยายามในการแก้ปัญหา^๔

การจัดประเทศไทยให้อยู่ในระดับเทียร์ ๓ มีผลต่อความเชื่อมั่นที่ประเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งสหรัฐอเมริกาและประเทศของเหยื่อการค้ามนุษย์มีต่อประเทศไทย จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ประเทศไทยต้องพยายามเลื่อนระดับให้สูงขึ้นต่อไป

๑. การค้ามนุษย์คืออะไร

การค้ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของการย้ายถิ่น แต่แตกต่างกับการย้ายถิ่นและการลักลอบเข้าเมือง เพราะการค้ามนุษย์มีวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากผู้ที่ถูกค้าที่ต้องกลายเป็นเหยื่อและถูกกลั่นแกล้ง ไม่สามารถกำหนดเลือกทางชีวิตของตนเองได้ ต้องดำรงชีวิตในการควบคุมของ

^๓ เดลินิวส์ (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๘) : ๘.

^๔ เดลินิวส์ (๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘) : ๙

ผู้อื่น ในอดีต เหตุของการค้ามนุษย์อาจถูกบังคับหรือลักพาตัวจากถิ่นฐานเดิมของตน แต่ในปัจจุบันเหตุนี้อาจย้ายถิ่นด้วยความสมัครใจโดยถูกหลอกลวงให้หลงผิดเรื่องงานและรายได้ นักค้ามนุษย์อาจลักลอบพาเหยื่อเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ทำให้เหยื่อกลายเป็นแรงงานผิดกฎหมายและถูกลงโทษจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงทำให้เหยื่อมีสภาพเดือดร้อนลำบากซ้ำซ้อน อย่างไรก็ตาม หากการดำรงชีวิตในประเทศต้นกำเนิดเป็นภัยคุกคามต่อชีวิต บุคคลก็สามารถย้ายถิ่นเพื่อขอลี้ภัยในประเทศอื่นได้โดยอาจลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมายและขอสถานะภาพการเป็นผู้ลี้ภัยจากรัฐใหม่ หากได้รับสถานะภาพเป็นผู้ลี้ภัย บุคคลนั้นก็จะมีสิทธิได้รับการคุ้มครองตามอนุสัญญาผู้ลี้ภัยขององค์การสหประชาชาติ ตามอนุสัญญานี้ “ผู้ลี้ภัย” หมายถึง บุคคลผู้มีความหวาดกลัวซึ่งเชื่อได้ว่าอาจถูกข่มเหงรังแกเนื่องจากเชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ และการเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมหรือความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างจากประเทศต้นกำเนิดและไม่ต้องการกลับถิ่นพำนักเดิม^๕

โดยทั่วไป “การย้ายถิ่น” หมายถึงการเคลื่อนย้ายออกจากถิ่นกำเนิดของตน อาจเคลื่อนย้ายภายในประเทศหรือออกนอกประเทศก็ได้ วัตถุประสงค์หลักในการย้ายถิ่นคือ การทำงานใหม่ได้ค่าตอบแทนที่ดีกว่าเดิม ในปัจจุบัน หลายประเทศได้ส่งเสริมการค้าเสรี ทำให้เงินทุนและสินค้าข้ามพรมแดนได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น แต่รัฐกลับเข้มงวดในการย้ายถิ่นโดยการตั้งกฎระเบียบการเข้าเมืองของคนต่างชาติ เช่น ต้องแสดงหลักฐานทางการเงิน รายได้ และทรัพย์สิน ตลอดจนต้องมีผู้ค้ำประกันในประเทศที่จะเข้าอยู่อาศัย ทำให้ผู้ย้ายถิ่นต้องพึ่งอาศัยผู้จัดหางาน ผู้ลักลอบพาคนเข้าเมือง และนักค้ามนุษย์ เพื่อจัดหาหลักฐานและข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็นในการข้ามพรมแดน การย้ายถิ่นด้วยความเต็มใจจึงกลายเป็นการลักลอบเข้าเมืองและการค้ามนุษย์^๖

ในปัจจุบัน “การค้ามนุษย์” มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทั้งในเรื่องเหตุปัจจัยและวิธีการ ทั้งด้วยความสมัครใจของเหยื่อและการถูกขู่เชี้ยบังคับ เช่น การแสวงหาประโยชน์จากการค้าประเวณีของบุคคลอื่น การหาประโยชน์ทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ การบังคับใช้แรงงาน การบังคับคนเป็นทาสและการตัดอวัยวะของคนอื่นออกจากร่างกายเพื่อการค้า^๗

อาจกล่าวได้ว่า นิยามของ “การค้ามนุษย์” อย่างกว้างที่สุดคือ “การค้าทาสแบบใหม่” การค้าทาสแบบเก่า (ยุคเก่า) แตกต่างกับการค้าทาสแบบใหม่ (ยุคใหม่) หรือการค้ามนุษย์ กล่าวคือ

^๕ ศิริพร สโรคราแนค, *การค้ามนุษย์ แนวคิด กลไก และประเด็นท้าทาย*, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ม.ป.ป., น. ๓๖-๓๘.

^๖ *เรื่องเดียวกัน*, น. ๒๙.

^๗ พันตำรวจตรีหญิง จริยวรรณ พุทธานุรักษ์, ชายไทย รักษาชาติ และ อนุรักษ์ สมสวัสดิ์, “การค้ามนุษย์” พินิจในแนวคิดริเริ่มในพื้นที่ของอินเทอร์เน็ต กระบวนการทางกฎหมาย และหน่วยงานภาครัฐ., (เชียงใหม่ : วนิตเพรส ๒๕๕๐), น. ๑๖๗.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

๑. การค้าทาสยุคเก่า เกิดจากความแตกต่างทางชนชั้น (class) และทางชาติพันธุ์ (race) ส่วนการค้าทาสยุคใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าว
๒. การค้าทาสยุคเก่าแสดงให้เห็นการกดขี่แรงงานและการกดขี่ทางเพศอย่างชัดเจนและตรงไปตรงมา ส่วนการค้าทาสยุคใหม่มีรูปแบบที่ซับซ้อนและหลากหลายอย่างมาก
๓. การค้าทาสยุคเก่าใช้วิธีบังคับ ลักพา และกักขังโดยตรง ส่วนการค้าทาสยุคใหม่ใช้วิธีหลอกล่อ จูงใจ และอื่น ๆ
๔. การค้าทาสยุคเก่าใช้ต้นทุนสูง กำไรต่ำ และราคาซื้อขายสูง ส่วนการค้าทาสยุคใหม่ใช้ต้นทุนต่ำ กำไรสูง และราคาซื้อขายต่ำ
๕. การค้าทาสยุคเก่ามีผู้ได้รับผลประโยชน์และผู้เกี่ยวข้องจำนวนน้อย มีเพียงผู้ขายกับผู้ซื้อเท่านั้น ส่วนการค้าทาสยุคใหม่มีผู้เกี่ยวข้อง ผู้ได้รับผลประโยชน์หลายฝ่ายหลายคน เช่น นายหน้า ผู้จัดหา และผู้ซื้อ
๖. การค้าทาสยุคเก่าต้องการยืนยันกรรมสิทธิ์ในตัวทาสตามกฎหมายเพราะมีกฎหมายรองรับ แต่ผู้ค้าทาสยุคใหม่พยายามหลีกเลี่ยงเรื่องทางกฎหมายทุกขั้นตอนเพราะเป็นกิจกรรมผิดกฎหมาย
๗. การค้าทาสยุคเก่าขาดแคลนผู้ที่จะเป็นทาส ส่วนการค้าทาสยุคใหม่หาผู้ที่จะมาเป็นทาสได้ง่ายและหาได้จำนวนมาก
๘. การค้าทาสยุคเก่าสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนายกับทาสได้ยืนยาวและนายทาสต้องดูแลทาสในเรื่องที่พักและอาหาร ส่วนการค้าทาสยุคใหม่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างนายกับทาสเพียงช่วงเวลาสั้นๆ และนายทาสไม่จำเป็นต้องดูแลทาสในเรื่องการดำรงชีวิต^๘

เรื่องการค้ามนุษย์ได้มีประกาศในมาตรา ๖ ของ “พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๑” ใน **ราชกิจจานุเบกษา** ว่า ความผิดฐานค้ามนุษย์ หมายถึงความผิดจากการ ๑) เป็นธุระจัดหา ซื้อ ขาย จำหน่ายพามาจากหรือส่งไปยังที่ใด หน่วงเหนี่ยวกักขัง จัดให้อยู่อาศัยหรือรับไว้ซึ่งบุคคลใด โดยข่มขู่ใช้กำลังบังคับ ลักพาตัว ฉ้อฉล หลอกลวง ใช้อำนาจโดยมิชอบ หรือโดยให้เงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้ปกครองหรือผู้ดูแลบุคคลนั้น เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้ดูแลให้ความยินยอมแก่ผู้กระทำความผิดในการแสวงหาประโยชน์จากบุคคลที่ตนดูแล หรือ ๒) เป็นธุระ จัดหา ซื้อ ขาย จำหน่ายพามาจาก หรือส่งไปยังที่ใด หน่วงเหนี่ยวกักขัง จัดให้อยู่อาศัยหรือรับไว้ซึ่งเด็ก^๙ พระราชบัญญัติฉบับนี้

^๘ เรื่องเดียวกัน, น. ๑๑๘.

^๙ ราชกิจจานุเบกษา, “พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๑,” ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑, เล่มที่ ๑๒๕/ตอนที่ ๒๙ ก/หน้า ๒๘/๖.

ประกาศขึ้นเพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์การค้ำมนุษย์ที่ซับซ้อนแยะยลมากขึ้นในปัจจุบัน นอกจากนี้ ประเทศไทยก็ได้ลงนามอนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กรและในการลงนามในพิธีสารเพื่อป้องกัน ปราบปราม และลงโทษการค้ำมนุษย์ โดยเฉพาะผู้หญิงและเด็ก เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการค้ำมนุษย์มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การค้ำมนุษย์ในปัจจุบันกับการค้าทาสในยุคเก่ามีความแตกต่างกัน เห็นได้จาก **ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑** ที่กล่าวว่า หลักสำคัญที่กฎหมายลักษณะทาสถือปฏิบัติคือ ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวมีกรรมสิทธิ์ในตนเอง ภรรยา และบุตร จึงมีสิทธิตามกฎหมายที่จะขายตนเอง ภรรยา และบุตรให้คนอื่นได้^{๑๐} ฐานะและอำนาจของหัวหน้าครอบครัวถูกจำกัดไว้ตามประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๑๐ ว่า การซื้อขายเช่นนี้ จะต้องได้รับการยินยอมจากผู้ที่จะถูกนำไปซื้อขาย โดยกฎหมายไทยถือว่า ทาสเป็นทั้งวัตถุและเป็นทั้งบุคคลตามกฎหมาย ในฐานะที่เป็นวัตถุตามกฎหมาย ทาสถูกนำไปขายได้และให้เช่าแรงงานได้ด้วย แต่ในฐานะที่เป็นบุคคลตามกฎหมาย ทาสได้รับอนุญาตให้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน ได้รับมรดกในทรัพย์สิน และสามารถเข้าถึงศาลยุติธรรมได้ ตลอดจนมีสิทธิตามกฎหมายที่จะไถ่ถอนตนเองได้ ที่น่าสังเกตก็คือ ในประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ระบุว่า จะทำการซื้อขายทาสโดยแสวงหากำไรไม่ได้ เพราะราคาของทาสจะอยู่ที่การซื้อขายทาสครั้งแรก หากเจ้านายจะขายทาสต่อไปอีกทอดหนึ่งด้วยราคาที่สูงกว่าราคาเดิมที่ซื้อมา และปรากฏว่าต่อมาทาสต้องการอิสรภาพและขอจ่ายเงินไถ่ตัวเอง ทาสก็จะจ่ายเงินเพียงจำนวนเงินที่เจ้านายเดิมซื้อมาเท่านั้น เจ้านายคนใหม่ต้องไปเรียกร้องส่วนต่างที่ตนจ่ายในการซื้อทาสจากเจ้านายคนเดิมเอาเอง^{๑๑}

ในการซื้อขายทาส กฎหมายไทยได้ระบุไว้ให้ทำสัญญาการขายทาสกันเป็นลายลักษณ์อักษร สารกรมธรรม์การขายทาสกันนี้ จะต้องลงวันที่ทำการขาย เงินที่จ่ายในการซื้อ ชื่อของผู้ซื้อ ผู้ขาย นายประกันและทาส ในกรณีที่มีการขายต่อกทอดหนึ่งด้วยราคาที่สูงขึ้น ทาสหรือนายประกันทาส จะเป็นผู้ถือสารกรมธรรม์ของราคาขายครั้งแรกไว้ ทาสจึงรู้จำนวนเงินที่แน่นอนในการซื้อขายครั้งแรก^{๑๒}

คำว่า “ทาส” ในความหมายของสังคมไทย แตกต่างกับ “ทาส” ในความหมายดั้งเดิมของประชาคมโลกซึ่งชวนให้นึกถึงภาพของชนผิวดำจากทวีปแอฟริกาที่ถูกนักล่าอาณานิคมจับมาขายทอดตลาดในอเมริกาหรือโลกใหม่ ทาสเหล่านี้ต้องถูกบังคับให้ทำงานหนัก และถูกกระทำตามอำเภอใจของเจ้าของ^{๑๓} ผู้ที่เป็นทาสจะถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน กล่าวคือ

^{๑๐} *ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑* มาตรา ๓ ลักษณะทาส, เล่ม ๒, หน้า ๗๔ อ้างใน ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์, *สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์* : พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๖, แปลโดย ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และ พรรณี สรุงบุญมี, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิฆเนศ, ๒๕๒๑, น. ๒๑๒-๒๑๓.
^{๑๑} *พระราชกำหนด พ.ศ. ๒๔๓๘, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑*, เล่มที่ ๓, หน้า ๔๔-๔๕ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. ๒๑๒-๒๑๓.
^{๑๒} Sir John Bowling, *Kingdom and People of Siam*, Vol. I. London: n.p., 1857, pp. 191-192, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. ๒๑๔.
^{๑๓} ศิริพร สโรบราแนค, *การค้ำมนุษย์ แนวคิด กลไก และประเด็นท้าทาย*, น. ๒๒.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

๑. ถูกบังคับให้ทำงานด้วยการข่มขู่ให้เกรงกลัวทั้งทางร่างกายและจิตใจ
๒. ถูกนายจ้างควบคุม ข่มขู่ หรือประทุษร้ายทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยอ้างสิทธิ์การเป็นเจ้าของ
๓. ถูกกระทำราวกับเป็นทรัพย์สินและสินค้าที่ซื้อขายได้และไม่ใช่มนุษย์
๔. ถูกควบคุมจำกัดไม่ให้เคลื่อนย้ายได้อย่างเสรี^{๑๔}

ในปัจจุบัน การค้าทาสยังคงปรากฏอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

๑. แรงงานที่ติดหนี้
๒. แรงงานที่ถูกบังคับ
๓. แรงงานเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน (ไม่ได้รับการเลี้ยงดูให้เติบโตพัฒนาทางกายและใจ ไม่ได้รับการศึกษาและไม่ได้รับการปกป้องจากอันตราย)
๔. การค้ามนุษย์ ซึ่งหมายถึง การขนส่งและการซื้อขายมนุษย์เช่นสินค้า^{๑๕}

จะเห็นได้ว่า คำว่า “ทาส” ในภาษาไทยและในความหมายของสังคมไทยมีความหมายกว้างกว่าคำว่า “slave” ในภาษาอังกฤษ และในความหมายของสังคมตะวันตก ในสังคมไทย “ทาส” มีลักษณะคล้ายลูกหนี้ และในระบบศักดินาทาสสามารถถือครองที่ดินได้ ๕ ไร่^{๑๖} ทาสได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายไทย สามารถไถ่ถอนตัวเองได้ เช่น ใช้เงินค่าไถ่หรือหนีไปอยู่ที่อื่น ถ้าทาสหนีไปอยู่กับผู้อื่นและนายตามไปเอาคืนมาไม่ได้ ทาสก็เป็นอิสระ นายมีหน้าที่คุ้มครองทาสและไม่สามารถข่มเหงรังแกทาสได้ เช่น เมื่อเกิดทุกข์ภัย นายต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูทาส และนายจะถูกลงโทษถ้าเป็นชู้กับเมียทาส นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังคุ้มครองและเอื้อให้ทาสได้รับอิสรภาพโดยเมื่อเจ้าของทาสหรือนายทาสอนุญาตให้ทาสรับ การอุปสมบทเป็นพระภิกษุหรือถือบวชเป็นแม่ชี ทาสก็จะได้รับอิสรภาพทันที^{๑๗}

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเลิกทาสโดยการตราพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไท ร.ศ. ๙๓ ขึ้น (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๑๗) และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๐ เมื่อทรงเจริญพระชนมายุครบ ๒ รอบ (๒๔ พรรษา) ได้ทรงบริจาคทรัพย์จำนวน ๘,๗๖๗ บาท เพื่อช่วยไถ่ถอนทาสที่ขายตัวอยู่กับนายเดียนาน ๒๕ ปี โดยไม่เคยย้ายไปสังกัดที่นายอื่น ทั้งนี้ เพราะทรงดำริว่า ทาสที่ทนอยู่กับนายเดียนานได้นานเช่นนั้นย่อมต้องเป็นคนดีมากพอที่จะทำมาหากินโดยสุจริตเพื่อมีความสุขได้ในชีวิต

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, น. ๑๒.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, น. ๒๓-๒๔.

^{๑๖} ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์, *สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์* : พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๖, น. ๒๓๗.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, น. ๒๒๕-๒๒๖.

นอกจากนั้น การยอมเป็นทาสนานมาดั่งกล่าวยอมสมควรที่จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้ได้รับความเป็นไท เมื่อนายทาสทราบพระราชประสงค์จึงได้ลดหย่อนค่าตัวทาสเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลด้วย ทำให้มีทาสที่ได้รับการไถ่ถอนตัวทั้งสิ้นมีจำนวน ๔๔ คน เป็นชาย ๑๖ คน หญิง ๒๐ คนและลูกทาส ๘ คน ทาสทั้งหมดนี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานควายและที่นาแถวบางปะอินเพื่อตั้งตัวทำมาหากินต่อไป^{๑๘}

ในปัจจุบัน ประเทศไทยไม่มีทาสแล้วและนายจ้างกับลูกจ้างก็ไม่ได้ทำสัญญากันเป็นลายลักษณ์อักษรเสมอไป เมื่อเกิดกรณีลูกจ้างหรือเด็กในอุปถัมภ์ทำงานไป นายก็อาจเสียทั้งเงินและงานพร้อมกัน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างก็มีความหลากหลายและมีความซับซ้อนมากขึ้น จนกลายเป็นอาชญากรรมประเภทหนึ่งที่เรียกว่าการค้ำนุษย์ โดยสรุป การค้ำนุษย์อาจจำแนกออกได้เป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. การค้ำนุษย์จากการเอาเปรียบทางเพศที่กระทำต่อสตรี การค้ำนุษย์ลักษณะนี้มีอยู่ทั่วโลกโดยหลอกลวงสตรีและเด็กหญิงจากประเทศที่กำลังพัฒนาหรือพัฒนาแล้วว่า จะจัดหางานให้ทำและให้มีชีวิตที่ดีกว่าเดิมในดินแดนแห่งใหม่ ทำให้เหยื่อต้องละทิ้งถิ่นฐานเดิมไปถูกบังคับให้ขายตัว เป็นทาสทางเพศ ถูกกักขังหนองเหนียว และดำรงชีวิตอย่างหวาดกลัวในต่างถิ่น
๒. การค้ำนุษย์ด้วยการบังคับใช้แรงงาน เหยื่อมักมาจากประเทศกำลังพัฒนา ถูกหลอกลวงและถูกบังคับขู่เชือดให้เป็นทาสแรงงานโดยถูกใช้ให้ทำงานด้านเกษตรกรรมและการก่อสร้าง เป็นคนใช้และคนงานประเภทต่าง ๆ เหยื่อของการค้ำนุษย์ในลักษณะนี้มีทั้งบุรุษ สตรี และเด็ก
๓. การค้ำนุษย์โดยการละเมิดสิทธิของเด็กในทางเพศ การละเมิดสิทธิของเด็กในทางเพศเป็นอาชญากรรมที่ปรากฏชัดในทวีปเอเชีย แอฟริกา อเมริกากลาง และอเมริกาใต้ เป็นการค้ำนุษย์ที่เกิดขึ้นในวงการการท่องเที่ยวที่คนบางกลุ่มนิยมหาความสุขทางเพศจากเด็ก ๆ ในประเทศหรือดินแดนที่กฎหมายเรื่องการละเมิดทางเพศต่อเด็กและเยาวชนยังไม่รัดกุมเพียงพอ

^{๑๘} เอนก นาวิกมูล, *ประมวลเรื่องรัชกาลที่ ๕*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๓, น. ๑๐๑-๑๐๓.

๔. การค้ำมนุษย์โดยการใช้ประโยชน์จากอวัยวะ การค้าขายอวัยวะของมนุษย์เป็นอาชญากรรมที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าขายไต ผู้ที่ต้องการเงินและมีปัญหาจนไม่ต้องการมีชีวิตอยู่ยาวนานอาจตัดสินใจขายไตหรืออวัยวะของตนเอง นอกจากนี้ ผู้สูงอายุและผู้ที่เป็นโรคเบาหวานในประเทศที่พัฒนาแล้วก็มีความต้องการผ่าตัดเปลี่ยนอวัยวะกันมากขึ้น ทำให้การค้ามนุษย์โดยการหลอกลวงให้ขายอวัยวะมีความแพร่หลายชัดเจนมากขึ้นด้วย

แม้การจำแนกลักษณะของการค้ำมนุษย์จะมีหลากหลายแต่ก็มีแง่มุมร่วมกัน นั่นก็คือ การล่วงละเมิดความด้อยสมรรถภาพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในผู้ตกเป็นเหยื่อ ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจึงจำเป็นต้องพัฒนาสติปัญญาและจริยธรรมเพื่อตั้งรับและจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมของตนและในสังคมโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. การค้ำมนุษย์ในมุมมองทางพุทธจริยธรรม

หากพิจารณาจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปแล้ว จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาส่งเสริมให้มนุษย์เป็นผู้มีความเพียบพร้อมทางจริยธรรมเพื่อให้ตนเองและผู้อื่นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ชาวพุทธจึงควรปฏิบัติตามศีลขั้นพื้นฐานซึ่งหมายถึงเบญจศีล (ศีล ๕) ซึ่งได้แก่ เว้นจากการฆ่า เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม เว้นจากการกล่าวเท็จ และเว้นจากการเสพเครื่องดองของเมาอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท นอกจากนี้ ก็ควรปฏิบัติตามเบญจธรรม (ธรรม ๕) กล่าวคือ มีความเมตตา กรุณา ประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสำรวมในกาม ถือความสัตย์และซื่อตรง และมีสติสัมปชัญญะ อยู่เสมอ การมีศีลและธรรมดังกล่าวอยู่เสมอทำให้สามารถดำรงชีวิตได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ ในการประกอบอาชีพของชาวพุทธ เช่น การค้าขาย พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนเรื่อง **อภินิหารนิชชา** หรือการค้าขายที่ชาวพุทธไม่ควรทำ ๕ ประการ ได้แก่ ๑) **สัตถวนิชชา** (การค้าขายคัสตราวุธ) หมายถึง การให้สร้างอาวุธแล้วขายอาวุธนั้น ที่ห้ามค้าขายก็เพราะการค้าขายอาวุธเป็นเหตุให้ทำความผิดก่อโทษแก่ผู้อื่นได้ ๒) **สัตตวนิชชา** (การค้าขายสัตว์) ในที่นี้หมายถึงการค้าขายมนุษย์ที่ห้ามค้าขายก็เพราะการค้าขายมนุษย์ทำให้มนุษย์หมดอิสรภาพ ๓) **มังสวานิชชา** (การค้าขายเนื้อ) หมายถึง การเลี้ยงสัตว์ไว้ขายหรือการขายเนื้อสัตว์ ที่ห้ามค้าขายก็เพราะการค้าขายเนื้อเป็นเหตุให้ต้องฆ่าสัตว์ ๔) **มัชชาวณิชชา** (การค้าขายของเมาซึ่งรวมถึงสิ่งเสพติดทั้งหลาย) หมายถึงการให้ปรุงของมีนเมาชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วขาย ที่ห้ามขายก็เพราะการค้าขายของมีนเมาเป็นเหตุให้มีการดื่มแล้วเกิดความ

ประมาณ ๕) **วิสวณิชา** (การค้าขายยาพิษ) หมายถึง การให้ทำยาพิษแล้วค้าขายยาพิษนั้น การค้าขายยาพิษเป็นเหตุให้เกิดการฆ่าและการละเมิดศีลข้อแรกที่ทำให้เว้นจากการฆ่า^{๑๙}

การค้ำมนุษย์เป็นประเด็นที่แสดงถึงการละเมิดคำสอนเรื่องการค้าขายที่ชาวพุทธไม่ควรทำข้อที่ว่าด้วยสัตตตวณิชาซึ่งปฏิเสธศีลและธรรมขั้นพื้นฐานในข้อที่ให้เว้นจากการฆ่า เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม เป็นต้น เพราะการค้ำมนุษย์อาจนำไปสู่การฆ่าเหยื่อเพื่อปิดปากการลักลอบเอาบุตร ภรรยา หรือสามีของผู้อื่นไปขายและนำไปค้าประเวณีซึ่งเป็นการประพฤตินอกใจในกาม ส่วนการละเมิดเบญจธรรมซึ่งเป็นธรรมขั้นพื้นฐานของชาวพุทธ ก็เห็นได้จากการขาดความเมตตา กรุณา มองเห็นมนุษย์เป็นเพียงสิ่งของที่สามารซื้อขายกันได้ ไม่มีความเห็นใจในความทุกข์ยากของเหยื่อ และเป็นการประกอบอาชีพที่ต้องห้ามสำหรับชาวพุทธ เป็นต้น

ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของคนเรานั้น จำเป็นต้องอยู่ในกรอบของศีลธรรม เพื่อให้เกิดความสุขและความสงบของตนเองและสังคมที่เราอิงอาศัย ข้อคิดที่ชวนให้เราจำเป็นต้องมีศีลคือการรู้จักเทียบเคียงความรู้สึกนึกคิดของเรากับผู้อื่นว่าเป็นเช่นเดียวกัน ไม่แตกต่างจากกัน เพื่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนไม่คิดเบียดเบียนกัน ดังพุทธโอวาทในพระไตรปิฎกที่ว่า

เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิต เราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร^{๒๐}

ด้วยเหตุนี้ การสร้างความเดือดร้อนนานาประการแก่ผู้อื่น เช่นในกระบวนการค้ำมนุษย์ จึงเป็นสิ่งไม่ควรกระทำตามหลักคิดทางพระพุทธศาสนา

เหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้บุคคลบางคนหรือบางกลุ่มประกอบธุรกิจการค้ามนุษย์คือความอยากร่ำรวยเพราะความร่ำรวยทรัพย์เป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของผู้มีบุญบารมีตามความเข้าใจของคนทั่วไป ซึ่งเชื่อมโยงกับการเป็นคนดี ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ตั้งข้อสังเกตว่า

^{๑๙} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, เล่ม ๒๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙, น. ๒๙๕.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๙, น. ๕๐๒.

การนิยมยกย่องคนเพียงเมื่อเห็นเขามั่งมี โดยคิดว่าเขาเป็นคนมีบุญ ได้ทำกรรมดีไว้ในปางก่อน (ชาติก่อน) ไม่มองดูการสร้างเหตุแห่งความมั่งมีของเขา ในชาติปัจจุบัน นับว่าเป็นการปฏิบัติผิดจากแนวทางของพระพุทธศาสนาทั้งสองด้าน คือทั้งเป็นการไม่ดำเนินตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวข้างต้น และทั้งเป็นการไม่ใช้ปัญญาสืบสาวเหตุปัจจัยให้ตลอดสาย^{๒๑}

การพิจารณาเรื่องความร่ำรวยของบุคคลจึงควรแยกเป็น ๒ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนของการกระทำที่ทำให้เกิดความร่ำรวยและขั้นตอนของการกระทำจากความร่ำรวยหรือทรัพย์ที่มีอยู่นั้น คำสอนในพระพุทธศาสนาไม่เน้นความสำคัญของการมีทรัพย์ แต่เน้นเรื่องการแสวงหาและใช้จ่ายทรัพย์ ถ้าคนเราทำชั่ว ปฏิบัติไม่ถูกต้อง แทนที่ทรัพย์ที่มีอยู่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ก็อาจกลับเป็นให้โทษทำลายทั้งตนเอง ความเป็นมนุษย์และสังคมโดยรวม ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏดังนี้

น้ำเย็นในถันอมมนุษย์ที่ไม่ได้ใช้สอย ย่อมเหือดแห้งไปฉับใด

ทรัพย์ที่คนชั่วได้แล้ว ตนเองไม่ได้ใช้

และไม่ให้คนอื่นใช้ ก็เสียไปเปล่าฉับนั้น

ส่วนวิญญูชนผู้มีปัญญานั้น ได้โภคะแล้ว

ย่อมใช้สอยและประกอบกิจการงาน

เขาเป็นคนอาจหาญ เลี้ยงดูหมู่ญาติ ไม่ถูกติเตียน

ย่อมเข้าถึงแดนสวรรค์^{๒๒}

อาจกล่าวได้ว่า ความชั่วร้ายที่เกี่ยวกับทรัพย์สินโดยทั่วไปมีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) การแสวงหาทรัพย์โดยไม่ถูกต้อง ๒) การครอบครองทรัพย์โดยไม่ก่อประโยชน์ และ ๓) การใช้จ่ายทรัพย์อย่างให้โทษ นอกจากนั้น พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ส่งเสริมให้คนทุกคนเป็นคนร่ำรวย แต่ส่งเสริมให้คนทั่วไปพ้นจากความยากจนและมองเห็นความยากจนเป็นทุกข์ในโลก โดยตระหนักว่า สาเหตุสำคัญของอาชญากรรมและความชั่วร้ายต่าง ๆ ในสังคม คือความยากจนหรือความยากไร้ขาดแคลน แนวคิดดังกล่าวปรากฏในกฎทันทสูตตร แห่งพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบปัญหาของกฎทันทพราหมณ์ว่า วิธีกำจัดโจรผู้ร้ายที่ถูกต้องคือการกำจัดความยากจน ถ้าผู้คนพ้นจากความยากจน บ้านเมืองก็จะพ้นจากโจรที่ปล้นผู้อื่นเพื่อหากิน ในพระสูตรนี้ วิธีการที่พระเจ้ามหาวิจิตรราชปราบปรามโจรผู้ร้ายได้ก็คือการกำจัดความยากจนของ

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิธรรม, ๒๕๕๕, น. ๗๕๑.

^{๒๒} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, เล่ม ๑๕, น. ๑๕๗.

ประชาชนโดย ๑) พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกรผู้ขยันในการทำการเกษตร ๒) พระราชทาน
 ต้นทุนแก่ราษฎรผู้ขยันในการค้าขาย ๓) พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการผู้ขยันในหน้าที่
 ราชการ^{๒๓} ซึ่งวิธีการเหล่านี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในปัจจุบันของไทยได้ทรงปฏิบัติ
 มาแล้วทั้งสิ้นเพื่อให้บ้านเมืองได้ดำรงอยู่อย่างสงบร่มเย็น นอกจากนี้ พระองค์ยังได้พระราชทานแนวคิด
 เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ประชาชนได้นำไปใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตให้พ้นจากความยากจน ดังมีความว่า

เราควรจะปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้แปลว่า เศรษฐกิจพอ
 เพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี
 และประเทศไทยเวลานั้น ก็เริ่มจะไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย
 สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชั่งจะไม่พอมีพอกิน จึงต้องมีนโยบายที่จะทำ
 เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจะให้ทุกคนมีพอเพียงได้ ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า
 มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย
 แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ก็กว้างขวาง
 กว่า self-sufficiency คือ self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรที่พอจะใช้
 ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (ฟังตนเอง)^{๒๔}

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานสำหรับ “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ซึ่งเป็นแนวการพัฒนาและบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำสำหรับเกษตรกรรายย่อยที่มีที่ดินทำกินขนาด
 จำกัดเพื่อให้สามารถผลิตข้าวได้พอเพียงในการบริโภค และพ้นความยากจนได้ หลักการของ “ทฤษฎีใหม่”
 เสนอแนะให้เกษตรกรจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินโดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ส่วนที่หนึ่งมีพื้นที่ร้อย
 ละ ๓๐ สำหรับขุดสระเก็บกักน้ำในฤดูฝน เพื่อปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์นั้น ส่วนที่สองเป็นพื้นที่ร้อยละ ๓๐
 สำหรับปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อเป็นอาหารของครอบครัวตลอดปี ส่วนที่สามเป็นพื้นที่ร้อยละ ๓๐ ใช้สำหรับ
 ปลูกผลไม้ พืชไร่ พืชสมุนไพร และอื่น ๆ เพื่อเป็นอาหารหรือจำหน่ายส่วนที่เหลือและส่วนที่สี่เป็นพื้นที่
 ร้อยละ ๑๐ ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ การจัดแบ่งพื้นที่ดังกล่าว จะสามารถใช้
 ประโยชน์จากที่ดินได้อย่างเต็มที่ ทำให้มีกินมีใช้ได้ตลอดปีจนปลอดพ้นจากความยากจน^{๒๕}

พระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสอดคล้องกับคำสอนในพระไตรปิฎกที่
 ถือว่า เป็นหน้าที่ของรัฐและผู้ปกครองที่ต้องบริหารจัดการดูแล ไม่ให้มีคนยากจนในแผ่นดิน และอิงอาศัย

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๙, น. ๑๓๐ -๑๔๕.

^{๒๔} พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ อ่างใน ราชบัณฑิตยสถาน, *ได้ร่วมพระบารมี*
จักรีนฤพดินทร์ สยามินทราธิราช. กรุงเทพฯ : ด่านสุทธการพิมพ์, ๒๕๔๗. น. ๔๕๔.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, น. ๔๔๐.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

หลักคิดในพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักหาทรัพย์อย่างสุจริต รู้จักรักษาทรัพย์ไว้ใช้ประโยชน์ ในยามจำเป็นและให้ได้ประโยชน์สูงสุด ตลอดจนรู้จักเพิ่มพูนทรัพย์ให้งอกงามอย่างสุจริตเพื่อความมั่นคง ในการดำรงชีวิต ดังปรากฏในคำสอนทางพระพุทธศาสนาเรื่อง **ทิวฐธัมมิกัตถะ** (ธรรมเพื่อประโยชน์ ในปัจจุบัน) ซึ่งประกอบด้วย ๑) การถึงพร้อมด้วยความหมั่น (อุฏฐานสัมปทา) หมายถึง ความขยัน หมั่นเพียรในการประกอบอาชีพการงานอย่างสุจริตเชี่ยวชาญ และมีสติปัญญา ๒) การถึงพร้อมด้วยการ รักษา (อารักขสัมปทา) หมายถึง การรู้จักเก็บรักษาทรัพย์สินของตนให้ปลอดภัย ๓) การคบคนดีเป็นมิตร (กัลยาณมิตรตตา) หมายถึง การรู้จักคบหาคนดี คนที่มีความสามารถและน่าเคารพนับถือซึ่งเกื้อกูลต่อ การทำงาน ไม่คบคนชั่วที่นำไปสู่ความเสื่อม ๔) การเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสม (สมชีวิตา) หมายถึงการรู้จัก กำหนดรายได้และรายจ่ายให้พอดี ให้รายได้มากกว่ารายจ่าย และมีการประหยัดอดออมไว้ใช้ยามจำเป็น^{๒๖} การเข้าใจและการปฏิบัติตามพระบรมราโชวาทและพุทธทศนะดังกล่าวต้องอิงอาศัยความมีศีลและปัญญา ซึ่งยังผลให้ผู้ปฏิบัติสามารถพ้นจากความยากจน เห็นโทษจากความร่ำรวยทรัพย์อย่างทุจริตและเกินพอดี และมองเห็นภัยจากการยุ่งเกี่ยวกับขบวนการค้ามนุษย์ทุกรูปแบบอย่างชัดเจน

๓. การค้ามนุษย์ในมุมมองของประชาคมโลก

ในที่นี้ อาจถือได้ว่า “ประชาคมโลก” หมายถึงกลุ่มประชาชนในโลกซึ่งสะท้อนความต้องการและ ความรู้สึกนึกคิดผ่านทางองค์การสหประชาชาติซึ่งมีตัวแทนของชาติต่าง ๆ ทั่วโลก องค์การสหประชาชาติ (The United Nations) พิจารณาว่า การค้ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของอาชญากรรมข้ามชาติ เป็นการละเมิด สิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงและเป็นปัญหาที่บั่นทอนความมั่นคงของมนุษย์ การที่องค์การสหประชาชาติรับรอง พิธีสารเรื่องการป้องกันปราบปรามและลงโทษการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าหญิงและเด็ก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของอนุสัญญาต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ จึงเป็นการประกาศเจตนารมณ์ของประชาคม โลก ในอันที่จะร่วมมือกันปราบปรามแก้ไขปัญหานี้ให้หมดไปในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑^{๒๗} ทั้งนี้ เนื่องจาก ปฏิญญาสากลสหประชาชาติระบุไว้ว่า คนทุกคนเกิดมาเป็นอิสระและเท่าเทียมกันในเรื่องศักดิ์ศรีและความ เป็นมนุษย์ ไม่มีผู้ใดสมควรถูกกดลงเป็นทาส การเป็นทาสและการค้าทาสจำเป็นต้องถูกขจัดให้หมดสิ้น^{๒๘}

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, น. ๒๘. อ่านเพิ่มเติมใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๒๓, น. ๓๘๘ - ๓๙๒.

^{๒๗} ศิริพร สโรครบาแนค, การค้ามนุษย์ แนวคิด กลไก และประเด็นท้าทาย, น. ๙.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, น. ๒๒.

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งใน ๑๒๔ ประเทศที่ได้ลงนามในพิธีสาร (Protocol) ว่าด้วยการป้องกัน ปรามปราม และลงโทษการค้ามนุษย์ ซึ่งผนวกทำอนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติ (Convention on Transnational Organized Crime) พิธีสารดังกล่าวสนับสนุนและยืนยันประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนของบุคคลทุกคนตามหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. ๑๙๔๘ (Universal Declaration of Human Rights, 1948) โดยองค์การสหประชาชาติ (UN) ได้บัญญัติสาระสำคัญของสิทธิมนุษยชนว่าเป็นสิทธิโดยสมบูรณ์และสิทธิขั้นพื้นฐานที่บุคคลพึงมีในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ชนชั้นหรือวรรณะ ศาสนาหรือสภาวะใด ๆ ของบุคคล สิทธิมนุษยชนมีขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองมนุษย์ทุกคนจากการล่วงละเมิดหรือการกดขี่ข่มเหงในกระบวนการทางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สิทธิดังกล่าวนี้ได้แก่ สิทธิในการได้รับการปฏิบัติโดยเท่าเทียม ปราศจากการเลือกปฏิบัติ สิทธิในการมีสัญชาติ สิทธิในการได้รับการศึกษา สิทธิเสรีภาพจากการไม่ถูกใช้เป็นทาส และแรงงานทาส สิทธิที่จะมีเสรีภาพในการโยกย้ายถิ่นฐาน สิทธิเสรีภาพทางอุดมการณ์ ความคิดเห็น และการแสดงออก เป็นต้น^{๒๙}

การเน้นความสำคัญในเรื่องสิทธิมนุษยชน เสรีภาพของมนุษย์ และความสำคัญของมนุษย์โดยทั่วไปปรากฏอยู่ชัดเจนในแนวคิดแบบมนุษยนิยม (Humanism) ซึ่งถือว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ มีศักดิ์ศรี มีค่า และมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้โดยอาศัยเหตุผลและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่ต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติ ในทางปรัชญาถือว่ามนุษย์มีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดในจักรวาล ความเป็นมนุษย์มีความสำคัญสูงสุด มนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตนเองและเป็นศูนย์กลางในการกำหนดมาตรการและมาตรฐานของทุกสิ่ง ส่วนมนุษยนิยมในทฤษฎีทางศาสนา เช่นในพระพุทธศาสนาก็ถือว่ามนุษย์จะพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ได้ก็โดยอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา^{๓๐} คำว่า Humanism เริ่มต้นใช้กันในอารยธรรมตะวันตก เพื่อแสดงโลกทัศน์และชีวทัศน์แบบหนึ่ง que พัฒนาไปตามประวัติศาสตร์ของมนุษย์และเป็นแกนสำคัญของอารยธรรมตะวันตก แนวคิดแบบ Humanism หรือมนุษยนิยมมีท่าทีตรงข้ามกับแนวคิด ๒ แนว คือ ๑) แนวคิดที่เน้นอำนาจเหนือธรรมชาติและเหนือโลก ซึ่งเห็นว่ามนุษย์ต้องพึ่งพิงกฎเกณฑ์ของเทพเจ้า และ ๒) แนวคิดที่ต่อต้านการปฏิบัติต่อมนุษย์ราวกับว่าเป็นส่วนหนึ่งของกฎธรรมชาติหรือมีสภาวะเท่าเทียมกับสิ่งมีชีวิตประเภทอื่น ๆ มนุษยนิยมมีทฤษฎี

^{๒๙} พันตำรวจตรีหญิง จรรย์วรรณ พุทธานุรักษ์, ชายไทย รักษาชาติ และ ณรัตน์ สมสวัสดิ์, “การค้ามนุษย์” พินิจในแนวคิดมนุษยนิยมในพื้นที่ของอินเทอร์เน็ต กระบวนการทางกฎหมายและหน่วยงานภาครัฐ, น. ๑๗๒.

^{๓๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘, น. ๔๔.

แบบกลาง ๆ ว่ามนุษย์มีสมรรถนะพิเศษที่พัฒนาได้ด้วยตนเองและพัฒนาเพื่อความก้าวหน้าของตนเอง คำว่า Humanism เริ่มใช้กันแพร่หลายในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยก่อนหน้านั้นก็ใช้คำนี้ในแง่ของการพัฒนาทางปัญญาและทางวัฒนธรรมมาบ้างแล้ว^{๑๑} นักคิดที่สำคัญทางมนุษยนิยมในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ มีหลายท่าน ดังเช่น ฌ็อง-ฌัก รูโซ (Jean-Jacques Rousseau, ค.ศ. ๑๗๑๒ - ๑๗๗๘) ชาวฝรั่งเศส เจเรมี เบนทัม (Jeremy Bentham, ค.ศ. ๑๗๔๘-๑๘๓๒) ชาวอังกฤษและอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, ค.ศ. ๑๗๒๔ - ๑๘๐๔) ชาวเยอรมัน ซึ่งล้วนแต่ยกย่องคุณค่าของเสรีภาพ ความเสมอภาค และขันติธรรม เป็นต้น นักคิดนักปรัชญาเหล่านี้เชื่อมั่นในธรรมชาติของมนุษย์ สำนึกทางจริยธรรม ความรับผิดชอบ และความสามารถในการพัฒนาตนเองของมนุษย์ให้ก้าวหน้าได้อย่างเต็มที่

รูโซได้นำเสนอเรื่องสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ไว้อย่างน่าคิดในงานเขียนของท่านเรื่อง **สัญญาประชาคม (The Social Contract)** รูโซเชื่อว่า มนุษย์มีธรรมชาติที่ดีงาม แต่ที่ต้องยอมสละเสรีภาพที่ตนมีอย่างสมบูรณ์ในชีวิตดั้งเดิมตามธรรมชาติ นั้น ก็เพราะต้องการความสะดวกสบายและความปลอดภัยในชีวิต^{๑๒} ส่วนเบนทัมก็เห็นว่า สถาบันทางสังคมไม่ได้อิงอาศัยกฎธรรมชาติ แต่อาศัยประโยชน์สุขที่สมาชิกของสังคมพึงจะได้ ระบอบการปกครองที่ดีที่สุดจึงได้แก่ระบอบการปกครองที่ค้าประกันความสุขมากที่สุดและก่อความทุกข์น้อยที่สุดแก่ประชาชนส่วนใหญ่ เบนทัมเชื่อว่าระบอบการปกครองดังกล่าวคือระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการเลือกสิ่งที่ตนพอใจได้มากที่สุด^{๑๓} สำหรับคานท์ก็เชื่อมั่นในเสรีภาพของมนุษย์ โดยอธิบายว่า เจตจำนงเสรี (free will) เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดเพราะพระเป็นเจ้าสร้างมนุษย์ตามฉายาของพระองค์ โดยให้มนุษย์มีวิญญาณ (soul) ที่มีเจตจำนงเสรีซึ่งแม้แต่พระเป็นเจ้าก็ไม่อาจเอาไปจากมนุษย์ได้ มนุษย์จึงสามารถทำดีทำชั่วได้ตามต้องการ แต่ต้องรับผิดชอบในผลของการกระทำนั้นเอง^{๑๔}

นักมนุษยนิยม (Humanists) โดยทั่วไปให้ความสำคัญกับการศึกษาโดยมองเห็นว่า การศึกษาทำให้มนุษย์มีพัฒนาการทางความชาญฉลาดด้านบุคลิกภาพและปัจเจกภาพ นักมนุษยนิยมตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมามีความโดดเด่นด้านเสรีภาพทางความคิดความเห็นและมีความเชื่อมั่นว่า มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นใจโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาสิ่งเหนือธรรมชาติหรือยึดมั่นในศาสนา นอกจากนั้น

^{๑๑} Robert Audi, gen.ed., *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, sec. ed. New York: Cambridge University Press, 2009, p. 397.

^{๑๒} รูโซ ฌ็อง ฌัก, *สัญญาประชาคม*, แปลโดยวิภาดา กิตติโกวิท, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ทัพบกหนังสือ, ๒๕๕๕, น. ๓-๕.

^{๑๓} Robert Audi, gen. ed., *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, p. 80.

^{๑๔} Immanuel Kant, *Critique of Pure Practical Reason*, ed. Carl J. Friedrich. New York: Random House, Inc., 1949., p. 223.

ความคิดเห็นต่าง ๆ ของมนุษย์ก็สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ กล่าวคือ มนุษย์สามารถเจริญก้าวหน้าได้ด้วยการสื่อสารติดต่อกัน ถกเถียงอภิปรายกัน วิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันได้โดยไม่จำเป็นต้องถูกบังคับ

ศาสนาคริสต์ซึ่งได้รับการยอมรับนับถืออย่างแพร่หลายในโลกตะวันตกก็มีแนวคิดแบบมนุษยนิยม ดร. เสรี พงศ์พิศ นักคิด นักวิชาการ และนักกิจกรรมเพื่อสังคมในแวดวงชาวคริสต์ได้ชี้ให้เห็นทรรศนะแบบมนุษยนิยมในศาสนาคริสต์ว่าปรากฏอยู่ในความคิดและคำสอนเรื่องมนุษย์คือฉายาของพระเป็นเจ้าซึ่งตีความได้ ๒ แนว ทั้งในแบบสายกลางและในแบบเน้นย้ำความสำคัญของมนุษย์เหนือสิ่งอื่น กล่าวคือ ๑) ในความหมายแบบสายกลาง มนุษย์คือส่วนหนึ่งของสิ่งที่พระเป็นเจ้าทรงสร้างขึ้นจากความว่างเปล่าเช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด มนุษย์ไม่มีแก่นสารของตนเอง มีชีวิตจากพระเป็นเจ้าและขึ้นอยู่กับพระเป็นเจ้า ๒) ในความหมายแบบสุดโต่ง มนุษย์เป็นนายเหนือธรรมชาติและเป็นสิ่งสร้างสรรค์พิเศษของพระเป็นเจ้า โดยเหตุที่มนุษย์สืบสายมาจากบรรพชนที่พระเป็นเจ้าสร้างขึ้นคู่เดียวกัน มนุษย์ทุกคนจึงเป็นพี่น้องกันและมีความเป็นเอกภาพ ไม่ว่าจะเชื่อชาติหรือเผ่าพันธุ์ใดก็ตาม ส่วนสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดในโลกธรรมชาติล้วนเป็นสิ่งที่พระเป็นเจ้าทรงสร้างขึ้นเพื่อให้มนุษย์ควบคุมและใช้ประโยชน์เพื่อตัวมนุษย์เองทั้งสิ้น ดร. เสรี พงศ์พิศ ชี้ให้เห็นว่า การที่มนุษย์ถือว่าตนเองเป็นนายเหนือธรรมชาติทำให้เกิดความตระหนักว่า ตนเองมีศักดิ์ศรีสูงกว่าสิ่งอื่นทั้งปวงที่พระเป็นเจ้าได้สร้างมา ดังที่ **คัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม** (The Old Testament) ตอนที่ เป็น **คัมภีร์ปฐมกาล ๑ : ๒๘** กล่าวถึงพระบัญชาของพระเป็นเจ้าต่ออาดัม (Adam) และคูครองในสวนสวรรค์ให้คนทั้งสองดูแลควบคุมพืชและสัตว์ในโลกธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นใหญ่กว่าสิ่งสร้างสรรค์อื่น ๆ ในธรรมชาติ การที่มนุษย์มีความคิดว่าตนเองเป็นนายธรรมชาติทำให้มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ ไม่ยอมจำนนต่อการถูกบีบคั้นจากธรรมชาติจนเกิดพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และการค้นคิดประดิษฐ์เครื่องมือต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาจากสภาพธรรมชาติที่บีบคั้นตนเองและเพื่อให้ตนเองดำรงชีวิตอย่างมีความสุขให้มากที่สุดในโลกธรรมชาติ นอกจากนั้น การที่มนุษย์ใช้เสรีภาพของตนในทางที่ผิดโดยการพยายามเอาชนะธรรมชาติเพื่อเสพสุขก็ทำให้มนุษย์เหินห่างจากพระเป็นเจ้าและสร้างปัญหาร้ายแรงหลายประการให้ตนเอง^{๓๕}

คำสอนในพระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญต่อมนุษย์เช่นกัน จึงมีลักษณะเป็นมนุษยนิยม แต่พระพุทธศาสนาเน้นเรื่องความหมาย บทบาทและหน้าที่ของมนุษย์ในเชิงจริยธรรมและความพ้นทุกข์ ไม่ได้เน้นเรื่องการเอาชนะโลกธรรมชาติหรือการพยายามครอบครองโลกภายนอก พระพุทธศาสนาเน้นเรื่อง

^{๓๕} เสรี พงศ์พิศ, “คนในทรรศนะของคริสต์ศาสนา,” ใน *คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลาม และคริสต์ศาสนา*, รวบรวมโดย เสรี พงศ์พิศ. กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๒๔, น. ๒๐๒-๒๐๖.

การใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตระหนักว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ และมีหน้าที่ในการเอาชนะกิเลสตัณหาของตนเอง มนุษย์มีความประเสริฐกว่าสัตว์โลกอื่น ๆ ตรงที่สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ ตามหลักพระพุทธศาสนา การพัฒนาตนขั้นแรกคือการทำตนให้เป็นผู้มีศีล ได้แก่ การปฏิบัติตามเบญจศีล หากปฏิบัติตามเบญจศีลไม่ได้ ก็เป็นคนดีไม่ได้ การเป็นผู้มีศีลทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้โดยตนเองก็เป็นสุขและสังคมก็เป็นปกติสุข พระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมเสรีภาพที่ไร้ขอบเขตแต่ส่งเสริมเสรีภาพที่อยู่ในกรอบของจริยธรรม เป็นเสรีภาพที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่นซึ่งเป็นไปได้เมื่อมนุษย์ใช้สติปัญญาในการพิจารณาหาเหตุผลและใช้ศีลเป็นเครื่องกำกับและเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เมื่อมนุษย์สามารถเอาชนะกิเลสของตนเองได้อย่างสิ้นเชิงแล้ว มนุษย์ก็จะเข้าถึงเสรีภาพที่สมบูรณ์คือการบรรลุความพ้นทุกข์หรือนิพพาน

ความเข้าใจแนวคิดและแนวทางแบบมนุษยนิยมจะทำให้เกิดความเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ตลอดจนยกย่องคุณค่าของมนุษย์ การค้ำมนุษย์เกิดขึ้นและเป็นไปอย่างแพร่หลายในสังคมปัจจุบันได้ก็เพราะมนุษย์ที่ค้ำมนุษย์อื่น ๆ ไม่ตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ ส่วนมนุษย์ที่ยอมขายตนเองให้พ่อค้ำมนุษย์ก็เป็นเพราะเห็นแก่ทรัพย์สินเงินทองและขาดสติปัญญา เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่รอการแก้ไขทั้งในด้านการปรับทัศนคติของผู้เกี่ยวข้องและการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง

๔. สรุป

การค้ำมนุษย์เป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ที่คนทั่วไปยังไม่ตระหนักว่าผิดทางจริยธรรมและทางศีลธรรมอย่างไร ปัญหาทางจริยศาสตร์หมายถึงปัญหาในการประเมินว่าการกระทำใดดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร ผู้ที่ไม่อิงอาศัยหลักคำสอนหรือหลักคิดที่มุ่งสันติสุขของส่วนรวมก็มักประเมินการกระทำต่าง ๆ โดยอาศัยประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก เช่น การกระทำใดที่ให้ความสุขและความก้าวหน้าแก่ตนเองได้ก็มักถือว่าการกระทำนั้นเป็นการทำดี ถ้าทำแล้วตนไม่ได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์ก็ถือว่าเป็นการทำชั่ว เมื่อคิดเช่นนี้ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาของส่วนรวมและไม่สามารถทำให้สังคมของตนและสังคมโลกร่มเย็นเป็นสุขได้ ผู้ที่ค้ำมนุษย์ยังคงดำเนินกิจกรรมดังกล่าวต่อไปก็เพราะเห็นว่าการที่ตนได้ผลประโยชน์และทรัพย์สินเงินทองมากขึ้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง การเลิกค้ำมนุษย์หรือยุ่งเกี่ยวกับขบวนการค้ำมนุษย์จะยุติลงได้เมื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องผิดจริยธรรมและผิดศีลธรรมผิดจริยธรรมเพราะประเพณีวัฒนธรรมที่เจริญแล้วไม่ยอมรับและผิดศีลธรรมเพราะหลักคำสอนทางศาสนา กล่าวห้ามและมีบัญญัติเรื่องความผิดบาป การค้ำมนุษย์จะบรรเทาเบาบางลงหรือหมดไปได้ด้วยมาตรการ ๒ แนวทางคือ ๑) การให้การศึกษาและส่งเสริมความรู้ทางจริยธรรมและทางศีลธรรมให้เห็นข้อเสียของ

การค้ำมนุษย์และการเกี่ยวข้องกับการค้ำมนุษย์ในฐานะต่าง ๆ ๒) การออกกฎหมายและการปราบปรามการค้ำมนุษย์อย่างจริงจัง ซึ่งเป็นเรื่องของผู้ปกครองและผู้บริหารฝ่ายรัฐโดยเฉพาะ

ในมาตรการ ๒ แนวทางนี้ มาตรการแรกเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาชนผู้เป็นสมาชิกของสังคมอย่างใกล้ชิดมากกว่าและเป็นมาตรการเชิงบวกที่สถาบันการศึกษาและหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง การให้การศึกษาและการส่งเสริมความรู้ทางจริยธรรมและทางศีลธรรมเพื่อต่อต้านการค้ำมนุษย์นั้นสามารถทำได้ทั้งในสถาบันการศึกษาและในกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชน โดยนำเสนอสาระสำคัญในเรื่องต่อไปนี้ :

๑. แนวคิดแบบมนุษยนิยม

การนำเสนอแนวคิดแบบมนุษยนิยมทำให้ตระหนักถึงคุณค่า คักดิ์ศรี และความสามารถของมนุษย์ในการก้าวพ้นอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงได้จนสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จและความสุขด้วยความเพียร แนวคิดแบบมนุษยนิยมส่งเสริมให้มนุษย์เคารพความเป็นมนุษย์และไม่เห็นมนุษย์เป็นสินค้า จึงกระตุ้นเตือนทั้งผู้ค้ำมนุษย์และเหยื่อของการค้ำมนุษย์ให้เกิดความสำนึกในคุณค่าและในคุณค่าของตนเองและผู้อื่น

๒. ความสามารถในการวิเคราะห์เรื่องคุณค่าของชีวิต

ความสามารถในการวิเคราะห์เรื่องคุณค่าของชีวิตมาจากการพิจารณาคำสอนทางศาสนาด้วยปัญญาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ศาสนาที่สำคัญของโลกล้วนมีคำสอนทางจริยศาสตร์ให้มนุษย์ประเมินเรื่องดีชั่วโดยอาศัยการพิจารณาคุณค่าของสิ่งต่างๆ ที่เป็นเป้าหมายว่ามีคุณค่าแท้หรือคุณค่าเทียม เช่น เกียรติยศชื่อเสียงและความร่ำรวยเป็นคุณค่าเทียมในชีวิตของบุคคล เป็นสิ่งที่ต้องแสวงหาจากภายนอกและไม่อยู่ยั่งยืนกับบุคคลนั้น เมื่อยังมีเกียรติและเงินทองก็มีผู้คนมาห้อมล้อมสรรเสริญเมื่อหมดเกียรติหมดเงิน ผู้คนก็ห่างหายไป ส่วนคุณความดีเป็นคุณค่าแท้เป็นสิ่งที่เราสามารถสร้างสมได้ไม่รู้หมดสิ้น การประกอบกรรมดีทำให้บุคคลนั้นเจริญรุ่งเรืองด้วยความดีตามกรรมดีของตนได้ไม่สิ้นสุด การค้ำมนุษย์เพื่อความร่ำรวยจึงเป็นการแสวงหาคุณค่าเทียมที่ไม่สามารถนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าตามที่ถูกกระทำมุ่งหวังได้

๓. การพึ่งตนเองด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง

หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดและแนวการปฏิบัติที่ทำให้คนเรารู้จักประมาณความสามารถของตนเองและพึ่งตนเองได้ในการประกอบอาชีพ เมื่อคนเราสามารถทำมาหากินเลี้ยงตนและครอบครัวได้ ถึงพร้อมด้วยปัจจัย ๔ เป็นพื้นฐาน ไม่ลำบากยากเข็ญในการดำรงชีวิตก็ไม่จำเป็นต้องเข้าสู่ขบวนการค้ำมนุษย์และตกเป็นเหยื่อของการค้ำมนุษย์

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ภัทรพร สิริกาญจน

๑๘๗

การให้การศึกษาและการส่งเสริมความรู้ทางจริยธรรมและทางศีลธรรมในเรื่อง ๓ เรื่องที่ยกมาเป็นสังเขปดังกล่าว อาจไม่สามารถยับยั้งขบวนการค้ำมนุษย์ได้อย่างรวดเร็วทันที แต่ก็สามารถเป็นรากฐานในการกระตุ้นเตือนคนทั่วไปได้ว่า การค้ำมนุษย์เป็นกิจกรรมต้องห้ามทางจริยธรรม.

บรรณานุกรม

จริยวรรณ พุทธานุกรักษ์, พันตำรวจตรีหญิง, ชายไทย รักษาชาติ และณรัตน์ สมสวัสดิ์. “การค้ำมนุษย์” ทัศนะในแนวคิดจริยธรรมในพื้นที่ของอินเทอร์เน็ต กระบวนการทางกฎหมายและหน่วยงานภาครัฐ. เชียงใหม่ : วนิตเพรส, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ พลธิมม, ๒๕๕๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่ม ๙, ๑๕, ๑๙, ๒๒, ๒๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชกิจจานุเบกษา. “พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ำมนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๑.” ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑. เล่มที่ ๑๒๕/ตอนที่ ๒๙๗/หน้า ๒๘/๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. ใต้ร่มพระบารมีจักรีนฤพดินทร์ สยามมินทราธิราช. กรุงเทพฯ : ด้านสุภาคารพิมพ์, ๒๕๔๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘.

รุจิระ บุณนาค. “เบื้องลึก...โรฮีนจา.” เดลินิวส์ (๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘) : ๑๐.

_____ . เดลินิวส์ (๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘) : ๒.

_____ . เดลินิวส์ (๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘) : ๘.

_____ . เดลินิวส์ (๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘) : ๙.

รุโซ, ฉิ่ง ฉัก. สัญญาประชาคม. แปลโดย วิภาดา กิตติโกวิท. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ทับบนังสือ, ๒๕๕๕.

ศิริพร สโครบาแนค. การค้ำมนุษย์ แนวคิด กลไก และประเด็นท้าทาย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ม.ป.ป.

เสรี พงศ์พิศ. รวบรวม. *คนในวรรณคดีของพุทธศาสนา อิสลาม และคริสตศาสนา*. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์
การพิมพ์, ๒๕๒๔.

อดิน รพีพัฒน์, *ม.ร.ว.สังคมาไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ : พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๖*. แปลโดย ม.ร.ว.ประกายทอง
สิริสุข และ พรรณี สรุงบุญมี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์นิเทศ, ๒๕๒๑.

เอนก นาวิกมูล. *ประมวลเรื่องรัชกาลที่ ๕*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๓.

Audi, Robert. Gen. Ed. *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. Second Edition. New York:
Cambridge University Press, 2009.

Bowling, Sir Johh. *Kingdom and People of Siam*. Vol. I. London: n.p., 1857.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Practical Reason*. Edited by Carl J. Friedrich. New York:
Random House, Inc., 1949.

Abstract **Human Trafficking: A Morally Prohibited Activity in the Buddhist Ethics and the World Community**

Pataraporn Sirikanchana,

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand.*

“Human Trafficking”, according to the **Rājakiccānpeksā** Section of the Royal Act of Prevention and Suppression against Human Trafficking of B.E. 2511,” is defined as “the recruitment, transportation, transfer, harboring or receipt of persons by means of the threat or use of force or other forms of coercions of abduction, of fraud of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation.” Human Trafficking is a new form of slave trade which is different from the old one and from the Thai slavery which was abolished in the reign of King Rāma V while the new form of slave trade is multifarious and without mental relationship between the owner and his/her slave, Thai slavery shows a close relationship between the owner and the slave through some moral conducts, e.g., merciful treatment and faithfulness. Since human trafficking devalues humankind, it is not supported by the Buddhist ethics. According to Buddhist teachings, human beings take more values and nobility than all other world beings because they can develop their mindfulness and wisdom through their dhammic practices toward the attainment of the End of Suffering (Nibbāna). Besides, in the Tipitaka, one can find the Buddha’s teaching of Akaraāiya Vaāijjā (trades which should not be done by good people). In this teaching, The Buddha forbids trades in human beings (Satta-vanijjā) because they destroy human freedom leading to self-development and encourages the trader to transgress Buddhist morality, e.g., loving-kindness and compassion, perseverance, contentment, and honesty. Human trafficking is also rejected by the world community because it is against human right and freedom in Humanist perspectives. Human trafficking therefore should be prevented and suppressed through a proper education and moral development for egoistic reduction and altruistic growth of all people.

Keywords: human trafficking, morality, slave trade, Humanism

สวัสดิการสังคม : แนวคิดและการประยุกต์ ในสังคมไทย

ปฐมภรณ์ บุชปอ์ารง

ราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในประเทศไทย ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาส่งผลต่อการพัฒนาสวัสดิการสังคมในภาครัฐและเอกชน บทความนี้อภิปราย สวัสดิการสังคมโดยครอบคลุมความหมาย แนวคิด และการประยุกต์ในภาครัฐและเอกชน ประเด็นที่ เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยแบ่งเป็น ๖ หัวข้อดังนี้ ๑) บทนำ ๒) ความหมาย ของสวัสดิการสังคม ๓) แนวคิดสวัสดิการสังคม ๔) การประยุกต์ในภาครัฐและเอกชน ๕) ผู้สังคมผู้สูง อายุ : สวัสดิการสังคมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๑๒ และ ๑๓) บทสรุป

คำสำคัญ : สวัสดิการสังคม, ความเป็นอยู่ที่ดี, คุณภาพชีวิต, การพัฒนาสังคม, บริการทางสังคม

๑. ความนำ

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในประเทศไทยส่งผลให้มี การอพยพจากชนบทสู่สังคมเมืองในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา กระแสการอพยพดังกล่าวดำเนินมาอย่าง ต่อเนื่อง ส่งผลให้มีการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป การพัฒนาสวัสดิการสังคมมีปัจจัย ที่มีอิทธิพลหลายปัจจัยด้วยกัน คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ระบบศาสนา เป็นต้น

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการอภิปรายความหมาย แนวคิด รูปแบบ และการประยุกต์ สวัสดิการสังคมในสังคมไทย เนื่องด้วยสภาพสังคมในปัจจุบันส่งผลต่อความไม่แน่นอนในวิถีชีวิตของ คนเราทั้งในวัยเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ดังคำพระท่านสอนไว้ ความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนที่ว่านี้ บางเรื่องก็เกิดขึ้นตามวัยต่าง ๆ เช่น คนในวัยเด็ก และวัยสูงอายุช่วยตัวเองไม่ได้ จำเป็นต้องมีผู้ดูแล

นอกจากนั้นยังมีความเสี่ยงอันเกิดจากการเจ็บป่วยทางร่างกายและจิตใจ เช่น การเจ็บป่วยด้วยโรคระบาด อุบัติภัย สาธารณภัย และความเสี่ยงอันเป็นผลมาจากสภาพทางเศรษฐกิจ ความไม่แน่นอนจากการประกอบอาชีพ ความผันผวนของกระแสเศรษฐกิจ และสาเหตุอื่น ๆ ในสภาวะเจ็บป่วย ตกทุกข์ได้ยาก และช่วยตัวเองไม่ได้ จำเป็นต้องได้รับความอนุเคราะห์และช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือจากองค์กรสาธารณะเป็นการชั่วคราว จนกว่าจะช่วยตัวเองได้ แต่ถ้าเป็นผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ ผู้ติดเชื้อเอชไอวี และผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างถาวร ก็ต้องมีองค์กรสาธารณะเข้าไปทำหน้าที่ให้การสงเคราะห์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง องค์กรสาธารณะที่ทำหน้าที่จัดให้มีระบบสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนทั่วไปอาจมีได้หลายรูปแบบ ตั้งแต่กลุ่มองค์กรประชาชน มูลนิธิ สมาคม ชมรมต่าง ๆ ไปจนถึงภาครัฐกิจ การจัดระบบการประกันภัยประกันชีวิต บทบาทของภาครัฐบาลในการจัดให้มีระบบสวัสดิการสังคมแก่ประชาชน

๒. ความหมายของสวัสดิการสังคม

ความหมายของสวัสดิการสังคมมีความหลากหลายครอบคลุมการจัดสวัสดิการสังคมในภาครัฐและชุมชน ในที่นี้ขอสรุปความหมายของสวัสดิการสังคมเป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๒.๑ สวัสดิการสังคมในฐานะที่เป็นระบบการให้ความคุ้มครองทางสังคม

“สวัสดิการสังคม” คือ ระบบการให้ความคุ้มครองทางสังคมแก่ประชาชนซึ่งรวมถึงการจัดการประกันสังคม การสงเคราะห์แบบให้เปล่า และการจัดบริการทางสังคมเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม ตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน มีคุณภาพชีวิต และพึ่งตนเองได้ทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรม ตามมาตรฐานทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรมและบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับและมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ (ศุภฤกษ์ พรหมชัย, ๒๕๕๘ : ๕; Christopher Read, 2012 : 15)

“สวัสดิการสังคม หมายถึง ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน”

Social Welfare = Social Well-being

๒.๒ สวัสดิการสังคมในฐานะที่เป็นการจัดระบบคุณภาพชีวิต

สวัสดิการสังคม คือ คุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิต ระดับของอาชญากรรม การจัดบริการทางสังคมสำหรับประชาชน ระบบความเชื่อและศาสนา การจัดระบบความช่วยเหลือสำหรับภาคสาธารณะ การให้ความคุ้มครองทางสังคม การบรรเทา

ภัยพิบัติ โดยครอบคลุมวงจรชีวิตการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การช่วยเหลือเกื้อกูลในระบบค่านิยมทางสังคม และวัฒนธรรม ระบบค่านิยมในครอบครัว (ประมวล น้อมจิต, ๒๕๕๗ : ๑๒)

ความหมายของสวัสดิการสังคมในข้อ ๒.๑ และ ๒.๒ มีความคล้ายคลึงกันที่เป็น การมุ่งเน้นคุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การสุขภาพอนามัย มีความแตกต่างกัน ที่ความหมายแรกมีความครอบคลุมถึงการจัดการประกันสังคม การสงเคราะห์แบบให้เปล่า และการจัด บริการทางสังคม ความหมายที่ ๒ ครอบคลุมระบบความค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม

หากนำความหมายทั้งสองมาสรุปสวัสดิการสังคมเป็นแนวทางอันประกอบด้วยกิจกรรม และหลักการในสังคม โดยมีการพัฒนาและสร้างกฎเกณฑ์ในการใช้แทรกแซง สนับสนุน และส่งเสริม ในระดับปัจเจกชน กลุ่ม ชุมชน และสถาบันทางสังคม โดยหลักการและกิจกรรมมุ่งเน้นที่คุณภาพชีวิต ของประชาชน มีความเชื่อมโยงกับคุณค่า ค่านิยม ขนบธรรมเนียม และประเพณีของสังคม ทั้งนี้ มีการ จัดสรรทรัพยากรทางสังคม ดังนั้น สวัสดิการสังคมจึงรวมถึงแผนงานด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย การแก้ไขและป้องกันปัญหาอาชญากรรม ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงทางสังคม ซึ่งดำเนินการ โดยรัฐ และองค์การเอกชน

๒.๓ สวัสดิการสังคมตามที่กำหนดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หากศึกษาความหมายของสวัสดิการสังคมโดยอ้างอิงจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน กล่าวโดยย่อสรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ และความหมายในภาพรวม อาจสรุปได้ดังนี้

(๑) ในภาพรวมซึ่งได้รวมความคิดที่เกี่ยวข้องทั้งในภาครัฐและเอกชน มีข้อสรุป ความหมายที่ครอบคลุม ดังนี้ สวัสดิการสังคม หมายถึง ระบบการจัดบริการสังคมเพื่อตอบสนองความ จำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้เพื่อป้องกันและ แก้ไขปัญหาทางสังคมและพัฒนาสังคม รวมทั้งการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อให้ประชาชนสามารถ ดำรงชีวิตได้ในระดับมาตรฐาน โดยบริการดังกล่าวต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน ให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ทั้งการมีการศึกษาที่ดี การมีสุขภาพอนามัย การมีที่อยู่อาศัย การมีงานทำ การมีรายได้ การมีสวัสดิการสังคม การมีความมั่นคงทางสังคม นันทนาการ และบริการสังคมทั่วไป โดยระบบบริการสังคมต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ และสิทธิที่ประชาชน ต้องได้รับและการมีส่วนร่วมในระบบการจัดบริการสังคมในทุกๆระดับ ทั้งนี้ ระบบการจัดบริการสังคมที่จัด ขึ้นโดยภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปฐมภรณ์ บุชปธำรง

๑๙๓

และภาคองค์กรชุมชน ซึ่งหมายถึงชุมชนและประชาชน ที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นพื้นฐานของประชาชนตามสิทธิที่ประชาชนต้องได้รับ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

(๒) ขอบเขตของงานสวัสดิการสังคมในภาครัฐ

ขอบเขตของงานสวัสดิการสังคมในภาครัฐประกอบด้วยงานสวัสดิการสังคม ดังนี้

- การศึกษา (Education)
- สุขภาพอนามัย (Health Care)
- การประกันรายได้ (Income Maintenance) : มีงานทำ มีรายได้ มีสวัสดิการ

แรงงาน

- ที่อยู่อาศัย (Housing)
- ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความมั่นคงทางสังคม (Safety in Life and Property)
- นันทนาการ (Recreation)
- บริการสังคมปัจเจกบุคคล (Personal social services)

(๓) โครงการด้านสวัสดิการสังคมในภาครัฐ ประกอบด้วย การประกันสังคม โครงการจัดบริการสังคม และโครงการด้านการสงเคราะห์

• โครงการประกันรายได้ เช่น การประกันสังคม (Social Insurance) การประชาสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือทางสังคม (Social Assistance)

- บริการสุขภาพ (Health Services)
- โครงการทางการศึกษา (Educational Programs)
- ที่อยู่อาศัย (Housing)
- บริการสังคมสงเคราะห์ หรือบริการสังคมปัจเจกบุคคล (Social work Services or Personal Social Services)

• บริการแก้ไขผู้กระทำความผิด (Correctional Services) โครงการโภชนาการ (Nutrition Programs) การวางแผนครอบครัว (Families Planning) และบริการสังคมอื่น ๆ ในการจัดบริการสังคมนี้ รัฐจะดำเนินการภายใต้ระบบภาษี (the tax system) การให้เงินอุดหนุน (subsidies) หรือการสร้างแรงจูงใจ (incentives)

สรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑-๑๑

ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙

- เน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการลงทุนในสิ่งก่อสร้างขั้นพื้นฐานในรูปแบบของระบบคมนาคมและขนส่ง ระบบเขื่อนเพื่อการชลประทานและพลังงานไฟฟ้า สาธารณูปการ ฯลฯ รัฐทุ่มเททรัพยากรเข้าไปเพื่อการปูพื้นฐานให้มีการลงทุนในด้านเอกชนเป็นหลัก

ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๔

- ยึดแนวทางแผน ๑ โดยขยายขอบเขตของแผนให้ครอบคลุมถึงการพัฒนาของรัฐโดยสมบูรณ์ กระจายให้บังเกิดผลไปทั่วประเทศ เน้นเขตทิวกันดารและห่างไกลความเจริญ และมีโครงการพิเศษนอกเหนือไปจากหน้าที่ปกติของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ เช่น โครงการพัฒนาภาค โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการช่วยเหลือชาวนา

ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙

- รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โดยรักษาอัตราการขยายตัวของปริมาณเงินตรา รักษาระดับราคาสินค้าที่จำเป็นต่อการครองชีพ รักษาเสถียรภาพทางการเงินระหว่างประเทศ ส่งเสริมการส่งออก ปรับปรุงโครงสร้างการนำเข้า

- ปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและยกระดับการผลิต เร่งรัดการส่งออกและทดแทนสินค้านำเข้า ปรับงบลงทุนในโครงการก่อสร้างมาสนับสนุนการลงทุนเพื่อใช้ประโยชน์จากโครงการขั้นพื้นฐานที่มีอยู่

- กระจายรายได้และบริการทางสังคมโดยลดอัตราค่าเพิ่มประชากร กระจายบริการเศรษฐกิจและสังคมสู่ชนบท ปรับปรุงสถาบันและองค์กรทางด้านเกษตรและสินเชื่อ รักษาระดับราคาสินค้าเกษตร

ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔

- เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศโดยมุ่งขยายการผลิตสาขาเกษตร ปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อส่งออก กระจายรายได้ และการมีงานทำในภูมิภาค มาตรการกระตุ้นอุตสาหกรรมที่ชบเซา รักษาดุลการชำระเงินและการขาดดุลงบประมาณ

- เร่งบูรณะและปรับปรุงการบริหารทรัพยากรหลักของชาติ รวมทั้งการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ โดยเฉพาะที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และแหล่งแร่ เร่งรัดการปฏิรูปที่ดิน จัดสรรแหล่งน้ำในประเทศ อนุรักษ์ทะเลหลวง สำรวจและพัฒนาแหล่งพลังงานในอ่าวไทยและภาคใต้ฝั่งตะวันออก

ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙

- ยึดพื้นที่เป็นหลักในการวางแผน กำหนดแผนงานและโครงการให้มีผลทางปฏิบัติทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เช่น พื้นที่เป้าหมายเพื่อพัฒนาชนบท พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พื้นที่เมืองหลัก

วาระราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปฐมภรณ์ บุชประจักษ์

๑๙๕

- เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเงินของประเทศเป็นพิเศษโดยการเร่งระดมเงินออม สร้างวินัยทางเศรษฐกิจ การเงิน และการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น ปรับโครงสร้างการเกษตร ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกและกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ส่วนภูมิภาค ปรับโครงสร้างการค้าต่างประเทศและบริการ ปรับโครงสร้างการผลิตและการใช้พลังงาน

- เน้นความสมดุลในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ
- เน้นการแก้ปัญหาคอขวดความยากจนในชนบทล้าหลัง กำหนดพื้นที่เป้าหมาย ๒๘๖ อำเภอและกิ่งอำเภอ

- เน้นการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ เช่น มีระบบการบริหารการ พัฒนาชนบทแนวใหม่ประกาศใช้ พ.ศ. ๒๕๒๗

- เน้นบทบาทและการระดมความร่วมมือจากภาคเอกชน

ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๔

- เน้นการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการรักษาเสถียรภาพของการเงิน การคลัง โดยเน้นการระดมเงินออมในประเทศ เน้นการใช้จ่ายภาครัฐอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ และเน้นบทบาทภาคเอกชนในการพัฒนา

- เน้นการพัฒนาฝีมือแรงงานและคุณภาพชีวิต
- เน้นการเพิ่มบทบาทองค์กรประชาชนในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- เริ่มแผนหลักการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- ทบทวนบทบาทรัฐในการพัฒนาประเทศ
- มีแผนพัฒนารัฐวิสาหกิจ
- มุ่งปรับโครงสร้างการผลิตและการตลาดของประเทศให้กระจายตัวมากขึ้น
- เน้นการนำบริการพื้นฐานที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่
- พัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะ กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค
- ขยายขอบเขตพัฒนาชนบทครอบคลุมทั่วประเทศ เขตล้าหลัง ๕,๗๘๗ หมู่บ้าน เขตปานกลาง ๓๕,๕๑๔ หมู่บ้าน และเขตก้าวหน้า ๑๑,๖๑๒ หมู่บ้าน

ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙

- เน้นการรักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและมีเสถียรภาพ
- เน้นการกระจายรายได้และการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบท
- เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม
- เน้นการพัฒนากฎหมาย รัฐวิสาหกิจ และระบบราชการ

ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔

เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ในปีแรกของแผนฯ ประเทศไทยต้องประสบวิกฤติเศรษฐกิจอย่างรุนแรง และส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นอย่างมาก จึงต้องเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพมั่นคง และลดผลกระทบจากวิกฤติที่ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและความยากจนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

- การพัฒนาศักยภาพของคน
- การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน
- การเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาของภูมิภาคและชนบทเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง
- การพัฒนาสมรรถนะทางเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิต
- การจัดหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- การพัฒนาประชาธิปไตย เป็นการพัฒนาภาครัฐให้มีสมรรถนะ และพันธกิจหลักในการเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถนะของคนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ
- การบริหารจัดการเพื่อให้มีการนำแผนพัฒนาฯ ไปดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติด้วยแนวทางการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ

ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙

- เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤติ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพ และยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ สรุปได้ว่า ประสบความสำเร็จที่น่าพอใจ เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ ๕.๗ ต่อปี เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ปรับตัวสู่ความมั่นคง ความยากจนลดลง ขณะเดียวกัน

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปฐมภรณ์ บุชประจักษ์

๑๙๗

ระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมาก อันเนื่องมาจากการดำเนินการเสริมสร้างสุขภาพอนามัย การมีหลักประกันสุขภาพที่มีการปรับปรุงทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศ และการลดลงของปัญหายาเสพติด

วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและมีภูมิคุ้มกัน

(๒) เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้อย่างรู้

เท่าทันโลก

(๓) เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ

(๔) เพื่อแก้ปัญหาความยากจน เพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งพาตนเอง

ลำดับความสำคัญของการพัฒนา

(๑) การเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้ฟื้นตัวอย่างรวดเร็วและมีเสถียรภาพ

(๒) การสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก

(๓) การบรรเทาปัญหาสังคม

(๔) การแก้ปัญหาความยากจน

ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔

– ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยยังคงอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ และให้ความสำคัญต่อการรวมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนของแผนฯ พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง

ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

– ตามวิสัยทัศน์ ๓ พันธกิจ ๓ วัตถุประสงค์ ๔ เป้าหมายหลัก และ ๗ ยุทธศาสตร์ ตามการศึกษาจากบริบทตลอดจนจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและภัยคุกคามของประเทศไทย

วิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคงเป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”

๓ พันธกิจ ได้แก่ การพัฒนาฐานการผลิตและบริการ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และสร้างภูมิคุ้มกันจากวิกฤตการณ์

๓ *วัตถุประสงค์* เพื่อให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน คนไทยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และพร้อมเชิญกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุข

๔ *เป้าหมายหลัก* ได้แก่ เศรษฐกิจมีความเข้มแข็งสมดุล ความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น มีหลักประกันสังคมที่ทั่วถึง และสังคมไทยมีความสุขอย่างมีธรรมาภิบาล

๗ *ยุทธศาสตร์* ได้แก่ การสร้างฐานการผลิตให้เข้มแข็ง สมดุล อย่างสร้างสรรค์ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการผลิต การค้า การลงทุน การพัฒนาคุณภาพคน ทั้งความรู้คู่คุณธรรม สังคมมั่นคงเป็นธรรมและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

โดยสรุป ความหมายและขอบเขตของสวัสดิการสังคมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมีความสอดคล้องกับความหมายของสวัสดิการสังคมในระดับสากล กล่าวคือ ๑) เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึงเหมาะสม ๒) เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทางสังคมและพัฒนาสังคม ๓) ส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้ในระดับมาตรฐาน ๔) ครอบคลุมทั้งในด้านการมีศึกษาที่ดี การมีสุขภาพอนามัย การมีที่อยู่อาศัย การมีงานทำ การมีรายได้ นันทนาการ และความจำเป็นพื้นฐาน ๕) คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิที่ประชาชนต้องได้รับและเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการจัดบริการสังคมในทุกระดับ และ ๖) เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

การศึกษาความหมายของสวัสดิการสังคมอาจสรุปว่า ในปัจจุบันการจัดสวัสดิการสังคมในภาครัฐแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่

- (๑) บริการประกันสังคม
- (๒) การสงเคราะห์แบบให้เปล่า
- (๓) บริการสังคม

การจัดสวัสดิการสังคมจะต้องอาศัยสถาบันทางสังคม โครงสร้างสังคมที่มีอยู่จริง เช่น ครอบครัว โบสถ์ วัด ชุมชน เผ่า รัฐ สหภาพแรงงาน ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอยู่จริง มักทำหน้าที่ให้การช่วยเหลือกลุ่มที่เดือดร้อนและจำเป็นอยู่แล้ว หากสถาบันสังคมเหล่านี้สามารถทำหน้าที่ในการสร้างสวัสดิการที่ดีให้แก่สมาชิกของตนเอง ก็จะนำไปสู่การมี “สังคมสวัสดิการ” (Welfare Society) ซึ่งเป็นสังคมที่มีการจัดระเบียบทางสังคม โดยใช้สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ในสังคมให้ทำหน้าที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ของคนในสังคมที่ดี

ความเป็นมาของสวัสดิการสังคม สวัสดิการสังคมในต่างประเทศ สวัสดิการสังคมได้รับการพัฒนาเนื่องจากกระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรมได้เปลี่ยนแปลงแบบแผนการใช้ชีวิตของประชาชนจากสังคมครอบครัว เครือญาติ และชุมชน มาเป็นสังคมที่เน้นระบบการทำงานในภาคอุตสาหกรรม

สถานที่ทำงานและโรงงานกลายเป็นศูนย์กลางในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน ไม่ใช่ชุมชนและหมู่บ้าน เกษตรกรรมเหมือนสมัยก่อนสังคมอุตสาหกรรม ทั้งนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาการขยายตัวของเมือง ความแออัดของประชากรในเมือง ความห่างเหินแปลกแยกของสมาชิกครอบครัว ความขัดแย้งระหว่าง นายจ้างลูกจ้าง การว่างงาน การถูกปลดออกจากงาน อุบัติเหตุ และโรคร้ายจากการทำงาน ซึ่งปัญหา เหล่านี้เป็นการบั่นทอนต่อการเพิ่มผลผลิต และเป็นปัญหาที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและการดำรงชีพของ กำลังแรงงาน และเนื่องจากรัฐในสังคมอุตสาหกรรมมีแนวคิดที่ว่ากำลังแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตหลัก ของชาติ จึงจำเป็นที่ “รัฐ” จะต้องดูแลและพัฒนาให้กำลังแรงงานเหล่านี้มีศักยภาพในการผลิตและมีโครงการที่จะสร้างผลผลิตให้แก่สังคมได้ ถ้ากำลังแรงงานนี้ไม่สามารถทำงานได้ รัฐก็จำเป็นต้องจัดระบบ การให้บริการและการดูแลปัญหาดังกล่าวของกำลังแรงงานในประเทศ ในเยอรมนีเรียกนโยบายการแก้ไข ปัญหาเหล่านี้ว่า นโยบายสวัสดิการสังคม (social welfare policy) ซึ่งปรากฏอยู่ใน Social Welfare Laws of the Federal Republic ครอบคลุมด้านต่าง ๆ โดยสรุปดังนี้

(๑) การศึกษาและฝึกอบรม ซึ่งรัฐบาลได้จัดงบประมาณและสิ่งอำนวยความสะดวก สนับสนุน การศึกษาและการฝึกอบรมนักเรียน นักศึกษา เพื่อให้เป็นกำลังแรงงานที่มีประสิทธิภาพ รวมไปถึง การศึกษาและการฝึกอบรมกำลังแรงงานที่กำลังทำงานอยู่ในสาขาการผลิตต่าง ๆ ด้วย

(๒) การส่งเสริมการมีงานทำ ซึ่งได้ออกเป็นรัฐบัญญัติการส่งเสริมแรงงาน (Labour Promotion Act 1969) เพื่อประกันให้ทุกคนมีงานทำหรือรักษาภาวะการมีงานทำให้สูงสุด

(๓) การให้ความคุ้มครองแรงงานและสุขภาพอนามัย เพื่อให้กำลังแรงงานมีความปลอดภัยใน ที่ทำงาน คุ้มครองมิให้มีการกดขี่เด็กและสตรี คุ้มครองแรงงานที่ทำงานในครัวเรือน

(๔) การประกันสังคม ซึ่งครอบคลุมการประกันสุขภาพ อุบัติเหตุ ชราภาพ คลอดบุตร สงเคราะห์ บุตร การเสียชีวิต ทูพพลภาพ และการว่างงาน ทั้งหมดนี้รวมกันเรียกว่า โครงการ “ความมั่นคงทางสังคม” ซึ่งในโลกตะวันตก ประเทศเยอรมนีได้ชื่อว่าเป็นประเทศแรกที่ได้จัดให้มีการประกันสังคม โดยเริ่มจาก การประกันสุขภาพ ใน ค.ศ. ๑๘๘๓ เป็นที่ยอมรับกันว่าพระราชบัญญัตินี้เป็นการพัฒนาสวัสดิการสังคม โดยรัฐอย่างเป็นทางการเป็นระบบเป็นครั้งแรกในประเทศอุตสาหกรรม

๓. แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคม

ในที่นี้ แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคม ครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในการ จัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสม เป็นธรรม ทั้งถึง เท่าเทียม มีมาตรฐาน เป็นรูปแบบที่มีความหลากหลาย เป็นสวัสดิการแบบทางเลือกให้แก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในสังคม

กลไกการจัดสวัสดิการสังคม หมายถึง กลไกที่ทำให้การจัดสวัสดิการสังคมเกิดขึ้น ได้แก่ กลไกของนโยบาย กลไกการบริหารจัดการ และกลไกการดำเนินงาน ซึ่งการจัดสวัสดิการสังคมจะบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับการใช้กลไกการทำงานทั้ง ๓ ส่วนไปพร้อม ๆ กัน

- จุดแข็ง หมายถึง จุดเด่น จุดเข้มแข็ง หรือข้อดีที่ทำให้การจัดสวัสดิการสังคมบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
- จุดอ่อน หมายถึง ข้ออ่อนหรือข้อเสียที่ทำให้การจัดสวัสดิการสังคมเกิดปัญหาอุปสรรค และไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้

บทความนี้สรุปแนวคิดสวัสดิการสังคมดังนี้

๓.๑ แนวคิดสวัสดิการสังคมกระแสหลักและแนวคิดสวัสดิการสังคมกระแสรอง

สวัสดิการสังคมกระแสหลัก หมายถึง สวัสดิการโดยรัฐ เป็นการจัดสวัสดิการภาคบังคับของรัฐที่จัดให้แก่ประชาชน โดยคำนึงถึงความครอบคลุม ทั่วถึง เป็นธรรม ครอบคลุม รูปแบบที่จัดให้ เช่น การจัดบริการในรูปแบบของสถาบันการจัดบริการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดสวัสดิการกระแสหลักนี้ส่วนใหญ่เป็นการจัดโดยผ่านกลไกระบบการเงินการคลัง ระบบภาษีของรัฐ และโครงสร้างการบริหารงานของ องค์กรเป็นหลัก เช่น รูปแบบสวัสดิการพื้นฐาน (ภาคบังคับ) รูปแบบสวัสดิการท้องถิ่น (อานนท์ พรพรม, ๒๕๕๗ : ๑๕-๒๓)

สวัสดิการสังคมกระแสรอง หมายถึง สวัสดิการทางเลือกที่เกิดขึ้นจากศักยภาพ ความเข้มแข็งของภาคชุมชน ภาคประชาชน และภาคพื้นถิ่น สวัสดิการในรูปแบบนี้เกิดขึ้นจากความสนใจ ความสมัครใจร่วมกันของกลุ่มเป้าหมายเป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล (อานนท์ พรพรม, ๒๕๕๗ : ๑๕-๒๓)

๓.๒ แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมตามพื้นที่

การจัดสวัสดิการสังคมโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน โดยทั่วไปเป็นการจัดตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ พื้นที่การปกครองประเทศ เช่น ภาค จังหวัด อำเภอ ท้องถิ่น ตำบล รูปแบบการจัดสวัสดิการลักษณะนี้หน่วยงานในพื้นที่จะต้องมาร่วมกันจัดบริการตามภารกิจหน้าที่ขององค์กรสวัสดิการสังคม เพื่อให้เกิดความครอบคลุม ทั่วถึง เป็นธรรม และมีมาตรฐานที่ดีด้านคุณภาพบริการ (Donaldson, 2015 : 135)

๓.๓. แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมตามวิธีการ

แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับวิธีการให้บริการทางสังคมสงเคราะห์ระดับจุลภาค เช่น เฉพาะราย กลุ่มชน ชุมชน ซึ่งถือเป็นรูปแบบการจัดบริการโดยตรงกับกลุ่มเป้าหมาย ขณะที่การให้บริการโดยทางอ้อมระดับมหภาค เช่น การบริหารงานองค์กร การวิจัย ก็เป็นการสนับสนุนให้เกิดแนวคิดการจัดสวัสดิการใหม่ ๆ ขึ้น แต่โดยทั่วไปรูปแบบการจัดสวัสดิการจะเน้นที่การให้บริการเฉพาะ

รายนาม จึงส่งผลให้รูปแบบการจัดสวัสดิการวิธีการอื่น ๆ มีความสำคัญน้อยกว่าแนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมในลักษณะนี้ จึงต้องใช้ทั้งระดับจุลภาคร่วมกับระดับมหภาค

ปัจจุบัน การจัดสวัสดิการฯ จึงต้องมีการพัฒนาหลาย ๆ วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ เน้นการบูรณาการร่วมกัน โดยเฉพาะการกระทำทางสังคม (Social Action) เช่น การรณรงค์ การผลักดัน การต่อรองกับกลไกต่าง ๆ ทางสังคม เพื่อให้เกิดรูปแบบสวัสดิการใหม่ ๆ ขึ้น (Hamilton, 2015 : 25-29)

๓.๔ แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมในลักษณะของความเคลื่อนไหวทางสังคม

การจัดสวัสดิการสังคมในลักษณะนี้เป็นการสร้างกระแสใหม่ กระแสทางเลือกของสังคมต่อการจัดสวัสดิการที่เชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาสำคัญของสังคมที่เชื่อว่าจะต้องเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ รู้จักการปกป้องคุ้มครองสิทธิของตนเอง การเมือง และสังคมวัฒนธรรม การเคลื่อนไหวทางสังคมก็เพื่อสร้างความตระหนักของคนในสังคมสร้างความรับผิดชอบทางสังคมร่วมกันด้านสวัสดิการสังคม เช่น การใช้เครือข่าย การใช้องค์กรชุมชนเคลื่อนไหวต่อรองกับอำนาจรัฐ รูปแบบนี้เชื่อว่าจำเป็นต้องกำหนดแผนยุทธศาสตร์ เป้าหมาย กลไกการทำงาน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนไปในทิศทางที่เหมาะสม (Greenwood, 2015 : 25)

๓.๕ แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมโดยสถาบัน

การจัดสวัสดิการสังคมโดยสถาบันเป็นการจัดสวัสดิการที่รัฐเชื่อว่า รัฐควรแทรกแซงการจัดสวัสดิการให้แก่ประชาชน โดยใช้โครงสร้างอำนาจของรัฐทำหน้าที่จัดระบบสวัสดิการสังคมในลักษณะต่าง ๆ เช่น สวัสดิการภาคบังคับ เป็นการจัดผ่านกลไกทางสังคมภายใต้กฎหมายด้านสังคม เช่น บริการประกันสังคม บริการการศึกษาภาคบังคับ บริการประกันสุขภาพ บริการสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ แต่เนื่องจากบริการดังกล่าวไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนทุกคนในสังคมได้ จึงทำให้เกิดรูปแบบการจัดบริการสวัสดิการที่ลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐลง (Deinstitutional-based) บริการในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นจากภาคส่วนของชุมชน ประชาชนที่มีศักยภาพ ความเข้มแข็ง เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มฅมนาปนกิจสงเคราะห์ชุมชน บริการลักษณะนี้มีความเชื่อที่ว่า รัฐควรลดบทบาทการแทรกแซงการจัดสวัสดิการลง แต่ปล่อยให้กลไกของชุมชนประชาชนทำหน้าที่จัดสวัสดิการสังคมแทนรัฐ (สำราญ ปรานนพ : ๒๕๕๗ : ๑๕-๒๓)

๓.๖ แนวคิดสวัสดิการพื้นถิ่น

แนวคิดสวัสดิการพื้นถิ่น หมายถึง การสร้างหลักประกันผ่านช่องทางของวัฒนธรรมให้แก่คนในชุมชน เป็นสวัสดิการที่เกิดขึ้นจากฐานคิดด้านประเพณี ด้านวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านศาสนา ด้านจิตวิญญาณ ด้านอื่น ๆ เช่น กองบุญข้าว กองทุนซากาดในศาสนาอิสลาม (สำราญ ปรานนพ : ๒๕๕๗ : ๑๕-๒๓)

๓.๗ แนวคิดสวัสดิการชุมชน

สวัสดิการชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ให้ความหมายสวัสดิการชุมชน หมายถึง การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน หมายรวมถึง ทุกอย่างที่ทำให้คนในชุมชน มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปแบบของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง กับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น กองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนออมวันละบาท กองทุนสวัสดิการ ผู้นำชุมชน กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน (สำราญ ปรานนพ : ๒๕๕๗ : ๑๕-๒๓)

๓.๘ สวัสดิการสังคมโดยรัฐสู่ท้องถิ่น

สวัสดิการสังคมโดยรัฐที่เกิดจากการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น เป็นรูปแบบ การจัดสวัสดิการร่วมระหว่างรัฐบาลกลางกับรัฐบาลท้องถิ่น โดยใช้แผน โครงการ กิจกรรมด้านสวัสดิการ สังคมที่ตอบสนองต่อความต้องการของแต่ละท้องถิ่น

โดยสรุปแนวคิดสวัสดิการสังคมมีความหลากหลายในด้านการมีส่วนร่วมของภาคต่าง ๆ ในด้านการกระจายอำนาจ นักวิชาการหลายท่านด้านสวัสดิการสังคมเชื่อว่า การจัดสวัสดิการสังคม ของไทยควรใช้ทั้งแนวคิดสถาบัน (Institutional-based) และการลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐ (Deinstitutional-based) มาเป็นสวัสดิการสังคมแบบผสม (Mixed Model) ที่ใช้ทั้ง ๒ ลักษณะเข้าด้วยกัน จึงจะส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนโดยรวม (สำราญ ปรานนพ : ๒๕๕๗ : ๒๖-๓๓)

๔. การประยุกต์แนวคิดสวัสดิการสังคมในภาครัฐและภาคเอกชน

๔.๑ สวัสดิการสังคมในภาครัฐ

การประยุกต์แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมในภาครัฐอาจศึกษาจากหน่วยงานและกลไก ในการจัดสวัสดิการสังคม

บทความนี้ได้ศึกษาสวัสดิการสังคมในภาครัฐโดยศึกษากรณีของสำนักงานคณะกรรมการ ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. กำหนดนโยบายยุทธศาสตร์ด้านการจัดสวัสดิการสังคม รวมถึงเสนอแนะนโยบาย ระดับประเทศ

๒. จัดทำแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมเสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการ สังคมแห่งชาติ และติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคม

๓. เป็นศูนย์กลางประสานงาน เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์งานหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการ จัดสวัสดิการสังคม และผลักดันการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานในกรอบนโยบายการส่งเสริมและ จัดสวัสดิการระดับชุมชน

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปฐมภรณ์ บุชประจักษ์

๒๐๓

๔. ให้การรับรองมาตรฐานการปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมขององค์การสวัสดิการสังคม นักสังคมสงเคราะห์ และอาสาสมัคร ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด ตลอดจนดำเนินการและสนับสนุนให้มีการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามมาตรฐาน รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้มีการพัฒนามาตรฐานดังกล่าวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

๕. จัดทำทะเบียนกลางเกี่ยวกับองค์การสวัสดิการสังคม นักสังคมสงเคราะห์ อาสาสมัคร และผู้รับบริการสวัสดิการสังคม รวมทั้งกำกับ ดูแล และตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรสาธารณประโยชน์และองค์กรสวัสดิการชุมชน

๖. ส่งเสริมและสนับสนุนองค์ความรู้ด้านวิชาการสวัสดิการสังคมและการพัฒนา นักสังคมสงเคราะห์ อาสาสมัคร และหน่วยงาน

๗. บริหารจัดการกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม เงินอุดหนุนองค์การสวัสดิการสังคมภาคเอกชน และการระดมทุน

๘. รับผิดชอบงานธุรการของคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการบริหารกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม คณะกรรมการติดตามประเมินผลกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม และคณะอนุกรรมการซึ่งคณะกรรมการแต่งตั้ง

๙. ร่วมมือ ประสานงาน และสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ

๑๐. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายโดยมีโครงสร้างภายในสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ประกอบด้วย

- (๑) ฝ่ายบริหารทั่วไป
- (๒) กลุ่มมาตรการและกลไก
- (๓) กลุ่มส่งเสริมและประสานงาน
- (๔) กลุ่มพัฒนาและรับรองมาตรฐาน
- (๕) กลุ่มบริหารกองทุน

กรณีการจัดสวัสดิการสังคมในภาครัฐมีหน่วยงานและฝ่ายบริหารมารองรับ ตลอดจนมีกลไกในการจัดสวัสดิการสังคมในกรณีของภาคธุรกิจ ดังที่จะเสนอในลำดับต่อไป เป็นการสวัสดิการโดยบริษัทเอกชน ซึ่งนำเสนอเป็นกรณีศึกษา ดังนี้

๔.๒ กรณีศึกษาในภาคธุรกิจ

ในภาคธุรกิจ สวัสดิการสังคมโดยภาครัฐได้กำหนดกรอบพื้นฐานภายใต้พระราชบัญญัติประกันสังคม ทั้งนี้ สถานประกอบการมีทางเลือกสำหรับสถานประกอบการจัดให้แก่พนักงานแบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ ดังนี้

- (๑) สวัสดิการที่มุ่งพัฒนาบุคลากร
- (๒) สวัสดิการที่ช่วยเหลือในเรื่องการเงิน เช่น ค่าครองชีพ ค่าใช้จ่ายยามจำเป็น
- (๓) สวัสดิการที่ช่วยเหลือการออมเงินของพนักงาน
- (๔) สวัสดิการที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของพนักงาน
- (๕) สวัสดิการที่ส่งเสริมความมั่นคงในการทำงาน
- (๖) สวัสดิการนันทนาการและสุขภาพอนามัย

ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน คนทำงานส่วนใหญ่ที่มีครอบครัวและภาระหน้าที่ที่ต้องดูแลครอบครัว ทำให้คนทำงานต้องรับผิดชอบและห่วงใยสภาวะการณ์ปัจจุบันที่มีการขยายตัวด้านอุตสาหกรรมภาคธุรกิจและบริการมีมากขึ้น ส่งผลให้มีกระแสการอพยพเพื่อการทำงานเข้าสู่บริเวณที่มีโรงงานอุตสาหกรรม ระบบโครงสร้างครอบครัวจึงเปลี่ยนแปลงไปสู่ครอบครัวเดี่ยว ประกอบกับการทำงานนอกบ้านทั้งสามีและภรรยาเป็นการลดโอกาสที่สมาชิกในครอบครัวจะอยู่ใกล้ชิดกัน

ในปัจจุบันมีกระแสการเรียกร้องของประชาชนในองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคอุตสาหกรรม เพื่อคุณภาพชีวิตของพนักงานเพื่อการจัดสวัสดิการในภาครัฐและภาคเอกชนมีความสอดคล้องในด้านของบริการที่จัดให้แก่ประชาชนและพนักงานในภาคเอกชน สำหรับความแตกต่างหลัก ๆ คือ ผู้จัดบริการและผู้สนับสนุนเป็นรัฐบาล และสำหรับภาคเอกชนคือ องค์กรเอกชน นอกจากนี้การจัดสวัสดิการในภาคเอกชนมีความสอดคล้องกับผลกำไรและสถานะของบริษัทด้วย

ในส่วนสุดท้ายของบทความนี้เป็นประเด็นสวัสดิการสังคมในปัจจุบันซึ่งอยู่ในช่วงที่มีการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๑๒

๕. ผู้สังคมผู้สูงอายุ : สวัสดิการสังคมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๑๒

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (คสช.) และแผนพัฒนาชาติฉบับที่ ๑๒ ปูทางสู่วิสัยทัศน์ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”

การดำเนินการตามแผนแม่บทชาติในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๑๑ จะสิ้นสุดลง ใน พ.ศ. ๒๕๕๙ ทำให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (คสช.) อยู่ระหว่างการจัดทำ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒” โดยได้จัดประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นจากประชาชนทุกภาคส่วน เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ที่ผ่านมา เพื่อนำไปปรับปรุงร่างทิศทางของแผนพัฒนาฯ ซึ่งเป็นแผนระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) และจะนำกลับมาระดมความคิดเห็นจากประชาชนอีกครั้งในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ จากนั้นจะดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อประกาศใช้ในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นต้นไป

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

อย่างไรก็ตาม จากการประเมินสถานะในปัจจุบันพบว่า ประเทศไทยยังคงติดอยู่ในกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง จากภาวะเศรษฐกิจโดยรวมที่ชะลอตัวลง เนื่องมาจากความล่าช้าในการเปลี่ยนผ่านด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย การลงทุนลดลง รวมไปถึงการขาดแคลนบุคลากรด้านกาวิจัยและพัฒนา ขณะเดียวกัน หนี้สาธารณะเพิ่มสูงขึ้น แต่รายได้เข้าประเทศกลับลดลง ซึ่งกระทบต่อเสถียรภาพทางด้านการเงินการคลัง ด้านนักลงทุนขาดความเชื่อมั่น ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ และขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศลดลง จากการจัดอันดับล่าสุด พ.ศ. ๒๕๕๘ ขีดความสามารถของไทยลดลงจากเดิมอันดับ ๒๙ ลงมาอยู่อันดับ ๓๐ จาก ๖๑ ประเทศทั่วโลก

ในด้านสังคม ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ กระทบค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุขที่ต้องมีเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน การกระจายประโยชน์ของการพัฒนาไปยังกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมยังไม่ทั่วถึง จึงจำเป็นต้องมีแนวทางในการแก้ปัญหาทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข และสวัสดิการสังคม รวมไปถึงปัญหาการค้า ยา ความขัดแย้งทางการเมือง การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนความท้าทายจากภัยธรรมชาติที่มีมากขึ้น

สำหรับกรอบหลักการของแผนฉบับที่ ๑๒ ยังคงน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเริ่มใช้มาตั้งแต่แผนฉบับที่ ๘ อีกทั้งจะยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม และการพัฒนาที่ยึดหลักสมดุล ส่วนวิสัยทัศน์ของการพัฒนา มุ่งให้ความสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทย จากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีการกระจายรายได้และพัฒนาอย่างเท่าเทียม มีระบบนิเวศที่ดี สังคมเป็นสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาวของประเทศคือ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

แนวทางการพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ประกอบด้วย ๗ เรื่องหลัก คือ

๑. การพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวม ประกอบด้วย การลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งและระบบโลจิสติกส์ของประเทศ สนับสนุนการเป็นฐานการผลิตของอุตสาหกรรมและบริการที่ทันสมัย การลงทุนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ภายใต้ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำระยะ พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๙ และการใช้ประโยชน์จากประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (เออีซี) การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน

๒. การพัฒนาเศรษฐกิจรายสาขา มุ่งส่งเสริมด้านการวิจัยและพัฒนา การพัฒนาผลิตภาพแรงงาน ยกกระดับคุณภาพแรงงานทั้งในระบบและนอกระบบ การพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (โอท็อป) การเพิ่มขีดความสามารถและสร้างแรงจูงใจให้เอสเอ็มอี การส่งเสริมผู้ประกอบการให้เข้มแข็งสู่เศรษฐกิจดิจิทัล การปรับโครงสร้างภาคอุตสาหกรรมและบริการ

๓. การพัฒนาการเกษตรสู่ความเป็นเลิศด้านอาหาร โดยให้ความสำคัญในการปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตร และเร่งพัฒนาและขับเคลื่อนการผลิตเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง เป็นต้น

๔. การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ประกอบด้วย การพัฒนาคนในทุกช่วงทุกวัยให้สนับสนุนการเติบโตของประเทศ ยกกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ การสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค และการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีมีสุขของครอบครัวไทยให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

๕. การสร้างความเสมอภาคเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ โดยการสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการทางสังคมอย่างเสมอภาค สร้างความมั่นคงด้านรายได้ และโอกาสในการประกอบอาชีพ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น

๖. การพัฒนาพื้นที่ ภาค และการเชื่อมโยงภูมิภาค โดยการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน พัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่ฐานเศรษฐกิจหลัก และการพัฒนาด้านขนส่งและโลจิสติกส์เชื่อมโยงในประเทศและภูมิภาค โดยพัฒนาโครงข่ายทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง พัฒนาโครงข่ายระบบรางเชื่อมโยงเมือง ศูนย์กลางความเจริญทั่วประเทศ และพัฒนาระบบอำนวยความสะดวกด้านการค้าและการผ่านแดนที่มีความคล่องตัวในประตูการค้าชายแดนที่สำคัญ

๗. การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ เพื่อให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ข้อท้าทายของสวัสดิการสังคมในปัจจุบันมีหลายประการด้วยกัน ในที่นี้ขอหยิบยกมา ๒ เรื่องใหญ่ ๆ คือ

๑. จะเป็นสวัสดิการแบบถ้วนหน้า (จนหรือรวยได้รับสวัสดิการเหมือนกัน) หรือเป็นแบบให้เฉพาะคนจน (ต้องพิสูจน์ว่าจนถึงจะได้)

๒. รัฐจะหาเงินมาจากไหนเพื่อใช้จ่ายด้านสวัสดิการสังคม จะมาจากรายได้ภาษีอากรหรือมาจากการสมทบเงินของผู้ได้ประโยชน์ เช่น ระบบประกันสังคมของไทยในปัจจุบัน ข้อถกเถียงนี้ถือว่าเป็นข้อถกเถียงพื้นฐานที่จะต้องเกิดกับทุกประเทศที่รัฐต้องการจัดระบบสวัสดิการสังคม

จากการอภิปรายข้างต้น ในภาพรวมแนวคิดสวัสดิการสังคมของคนไทยในปัจจุบันยังคงมีภาครัฐเป็นผู้นำในด้านการจัดสวัสดิการสังคมทั้งแบบสงเคราะห์และแบบประกัน บทบาทในภาคเอกชน

มีแนวโน้มให้ความช่วยเหลือภายใต้กฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติประกันสังคม ไม่ว่าจะสวัสดิการสังคม จะเน้นแนวคิดใดก็ตาม สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการจัดสวัสดิการสังคมโดยใช้แนวคิดแบบผสมให้กับประชาชนทุกกลุ่มอย่างถ้วนหน้า

๖. บทสรุป

สวัสดิการสังคมเป็นการจัดการคุ้มครองทางสังคมที่ครอบคลุมชีวิตพื้นฐานของประชากรได้รับการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน การเข้าถึงคุณภาพชีวิตและความมั่นคงของชีวิตในระยะยาวอย่างยั่งยืน การได้รับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับต่าง ๆ สวัสดิการสังคมมีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุมเรื่องระบบการให้บริการและความมั่นคงของชีวิตมากขึ้น เช่น การศึกษา สาธารณสุข ที่อยู่อาศัย รายได้ และการมีงานทำ ความมั่นคงทางสังคม นันทนาการ

สวัสดิการสังคมให้ความสำคัญกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค ความเท่าเทียมทางโอกาส การเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่กลุ่มเป้าหมายได้มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการของตนเองมากขึ้น สวัสดิการจึงเป็นเรื่องการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิ การส่งเสริมสวัสดิภาพ การพัฒนาความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การให้ความหมายของงานสวัสดิการสังคมในทุกมิติจึงเกี่ยวข้องกับกลไกของนโยบายรัฐ กลไกการบริหารจัดการ กลไกการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล โดยทั่วไป งานสวัสดิการสังคมทั่วโลกจึงเลือกทำเฉพาะด้านหลักที่นำส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคม เช่น ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ด้านที่อยู่อาศัย การจัดสวัสดิการสังคมจึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบทุกด้าน ให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะการสร้างสวัสดิการสังคมเป็นแบบสากลมากขึ้นและกระจายความรับผิดชอบทางสังคมสู่ภาคส่วนต่าง ๆ

สรุปความหมายของ “สวัสดิการสังคม” หมายถึง ระบบการจัดสรรและจัดการบริการสังคม ในลักษณะของโครงการหรือบริการต่าง ๆ ให้แก่คนทุกคนในสังคม ภายใต้หลักการสิทธิความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาค และเป็นธรรมทางสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคม การพัฒนาสังคมโดยรวม รวมทั้งการสร้างระบบความมั่นคงของมนุษย์และสังคมในระยะยาว

บทความนี้ได้อภิปรายความหมายของสวัสดิการสังคม แนวคิดและการประยุกต์ในภาครัฐ ภาคเอกชน และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวโดยสรุป สวัสดิการสังคมในประเทศไทยมีแนวคิดแบบผสมระหว่างภาครัฐ เอกชน คริวเรือน และชุมชน.

บรรณานุกรม

- คม ชัด ลึก ออนไลน์. *ศสช. : แผนพัฒนาชาติฉบับ ๑๒ ปูทางสู่วิสัยทัศน์มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน*. ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘. <http://www.komchadluek.net/detail/๒๐๑๕๐๙๑๕/๒๑๓๔๐๔.html>
- ประมวล น้อมจิต. *สวัสดิการสังคม*. กรุงเทพฯ : ชนากรพิมพ์. ๒๕๕๗.
- ศุภฤกษ์ พรหมชัย. *วันเวลาที่เปลี่ยนไป*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยท努. ๒๕๕๘.
- สำราญ ปราณนพ. *สถาบันทางสังคม*. กรุงเทพฯ : ศึกษากรพิมพ์. ๒๕๕๗.
- อานนท์ พรหมชัย. *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบต่อสวัสดิการสังคม*. กรุงเทพฯ : ศึกษากรพิมพ์. ๒๕๕๗.
- Donaldson, Eric. *Social Welfare*. London, England: Double Tree Ink. 2015.
- Greenwood, Everlyn. *Technological Changes and Social Welfare*. Palo Alto, CA, USA. 2015.
- Hamilton, Bright. *Social Welfare in Contemporary Society*. Philadelphia, PA, USA.: Writer Association. 2015.
- Read, Christopher. *Social Changes and Social Welfare*. Kansas City, MO, USA., Weston Press. 2015.

Abstract **Social Welfare: Approaches and Applications in Thai Society.**
Pattamaporn Busapathumrong

*Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand.*

As Thailand has been facing social changes from agricultural to industrial society in the past decades, the needs for social welfare development in public and private sectors is essential for Thailand. This article discusses social welfare covering the meaning, approaches, applications both in public and private sectors. The article also discusses major issues relevant to current economic and social development plans. This article is divided into six parts: 1) Introduction, 2) The meaning of social welfare, 3) Social welfare approaches, 4) Applications in public and private sectors, and 6) Conclusion.

Keywords: social welfare, social well-being, quality of life, social development, social service

การไตร่ตรองการสอน

ทศนา แคมมณี

ภาควิชาศึกษาศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

การไตร่ตรองการสอนเป็นการสอนที่ผู้สอนมีการหันกลับไปดูสิ่งที่ทำไปแล้วหรือได้เกิดขึ้นแล้วในการจัดการเรียนการสอนของตน และคิดพิจารณาทบทวนการคิดการกระทำและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และคิดไตร่ตรองถึงพฤติกรรมการเรียนการสอน เหตุและผลของการกระทำต่าง ๆ รวมทั้งค้นหาหรือตรวจสอบความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังของการกระทำนั้นและพิจารณาถึงความเหมาะสมตามหลักคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม สังคม และบริบทเกี่ยวข้อง การปฏิบัติการสอนหรือปฏิบัติงานใด ๆ โดยมีการคิดไตร่ตรองอย่างเป็นระบบและใช้เทคนิควิธีการ และเครื่องมือที่หลากหลาย สามารถช่วยให้ผู้สอนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในปรากฏการณ์การสอนที่เกิดขึ้น รวมทั้งเข้าใจตนเองและผู้เรียนมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้สอนมีการปรับปรุงหรือพัฒนาการสอนของตนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเกิดการพัฒนาและความก้าวหน้าทางวิชาชีพต่อไป

คำสำคัญ: การไตร่ตรองการสอน, การคิดไตร่ตรอง, การไตร่ตรอง, การไตร่ตรองเชิงวิพากษ์, การพัฒนาวิชาชีพครู

๑. ความนำ

ตามทฤษฎีและหลักการด้านการเรียนรู้และการสอน กล่าวได้ว่าตัวแปรสำคัญที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาในการออกแบบการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วย

๑) หลักสูตรซึ่งกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ จุดมุ่งหมาย สาระการเรียนรู้ และวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

๒) ผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในด้านพื้นฐานทางครอบครัว เศรษฐกิจ และสังคม รวมไปถึงพื้นฐานทางการเรียน ความรู้ ความสนใจ ความถนัด ความสามารถและเจตคติต่อการเรียน

๓) ผู้สอนซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งทางด้านความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ เจตคติต่อสาระวิชาที่สอน ผู้เรียน การสอน และวิชาชีพ

๔) บริบทในการเรียนการสอน ซึ่งได้แก่ โรงเรียนสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและกายภาพ

การสอนที่ดีจำเป็นต้องพิจารณาตัวแปรทั้ง ๔ ด้านที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อนำผู้เรียนไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดและมีคุณภาพตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ แต่ในทางปฏิบัติแล้วกลับพบว่า ครู อาจารย์ที่เป็นผู้สอนส่วนใหญ่ให้ความสนใจและใส่ใจกับตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร เป็นสำคัญ และค่อนข้างละเลยตัวแปรอื่น ๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะมีสาเหตุหลายประการ แต่ที่สามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนประการหนึ่งก็คือ ผู้สอนทั้งหลายต่างก็มีความกังวลว่าตนจะต้องได้รับการประเมิน การปฏิบัติการสอนสาระต่าง ๆ ตามหลักสูตร จึงให้ความสนใจมุ่งไปที่การออกแบบการสอนเนื้อหาสาระ ให้ตอบสนองจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนด และพยายามแสวงหาหรือคิดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้อง กับทฤษฎีหรือหลักการต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับ ทำให้ได้แบบการสอนที่ดี แต่ในทางปฏิบัติอาจไม่ได้รับ ผลดีเท่าที่ควร เนื่องจากยังมีตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งผู้สอนยังไม่ได้นำมา พิจารณาและจัดการอย่างเหมาะสม

มีนักการศึกษาหลายท่านที่ได้พยายามจัดระดับการปฏิบัติการสอนของครู แนวคิดหนึ่ง ที่น่าสนใจคือแนวคิดของเยอร์เมน แท็กการ์ด (Germaine Taggart, 2005) ที่จัดระดับไว้เป็น ๓ ระดับ แต่ผู้เขียนขอปรับเป็น ๔ ระดับ โดยเพิ่มระดับการปฏิบัติงานที่ยังไม่มีการคิดไตร่ตรอง ซึ่งเป็นระดับพื้นฐาน ของ ๓ ระดับดังกล่าว เพื่อให้ครอบคลุมการปฏิบัติงานของครู อาจารย์ ในภาพรวม ดังนี้

ระดับที่ ๑ ระดับการปฏิบัติงานที่มุ่งใช้ความรู้ทางวิชาการ (technical level) เป็นระดับการ ปฏิบัติการสอนที่ผู้สอนมุ่งใช้ความรู้ทางวิชาการในการออกแบบและจัดการเรียนการสอน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการ วิธีการ และเทคนิคต่าง ๆ ที่จะช่วยให้การสอนบรรลุจุดมุ่งหมาย เป็นระดับพื้นฐาน ของการปฏิบัติงานสอนที่ผู้สอนยังไม่มีมีการคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับตัวแปรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ระดับที่ ๒ ระดับการปฏิบัติงานที่มุ่งใช้ความรู้ทางวิชาการอย่างไตร่ตรอง (reflective technical level) การปฏิบัติงานในระดับนี้ ผู้สอนมีการคิดไตร่ตรองในการนำความรู้มาใช้ เริ่มมีการตั้ง คำถามถึงความเหมาะสมของเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้กับผู้เรียน มีการสังเกตพฤติกรรมตอบสนอง ของผู้เรียน และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมีการสังเกตและรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา มีการแสวงหา คิดค้น วิธีการและนวัตกรรมมาใช้เพื่อผลลัพธ์ที่ดีขึ้น และมีการพัฒนาปรับปรุงตนเอง พัฒนาการสอน และพัฒนา ผู้เรียนให้มีคุณภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

ระดับที่ ๓ ระดับการปฏิบัติงานที่ตระหนักถึงความสำคัญของบริบท (contextual level) เป็นระดับการปฏิบัติงานที่ผู้สอนมีการคิดไตร่ตรองในตัวแปรด้านบริบท เพิ่มขึ้นจากระดับที่ ๒ มีการมองหา

ทางเลือกใหม่ ๆ ที่จะเหมาะสมกับบริบทที่แตกต่างกันมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินแบบปฏิบัติต่าง ๆ และตัดสินใจบนฐานความรู้ ข้อมูล และบริบทที่เกี่ยวข้อง

ระดับที่ ๔ ระดับการปฏิบัติงานที่ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม (dialectical level) เป็นระดับการปฏิบัติงานที่ผู้สอนมีการคิดไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ในประเด็นที่ส่งผลกระทบกว้างต่อสังคม และประเทศชาติ เช่น ประเด็นเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม กฎหมาย การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของการศึกษาที่จะต้องชี้นำสังคมให้ก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ควร

หากมองสถานการณ์การเรียนการสอนของประเทศไทยในภาพรวม คงพอจะกล่าวได้ว่า ครูอาจารย์ส่วนใหญ่ที่สอนในระดับการศึกษาต่าง ๆ มีการปฏิบัติงานสอนอยู่ในระดับที่ ๑ และมีส่วนน้อยจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับที่ ๒ และ ๓ ส่วนในระดับที่ ๔ อาจมีอยู่บ้างแต่คงเป็นส่วนที่น้อยมาก หากรัฐหรือผู้เกี่ยวข้องให้ความสนใจศึกษา สืบสวนและวิจัย ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนในเรื่องนี้ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาครู อาจารย์ และการศึกษาของประเทศ การพัฒนาครู อาจารย์ ซึ่งเป็นบุคลากรสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนและการศึกษาของประเทศให้สามารถปฏิบัติงานสอนของตนเพิ่มจากระดับที่ ๑ ขึ้นเป็นระดับที่ ๒ และ ๓-๔ ต่อไป จะช่วยเพิ่มคุณภาพการศึกษาของประเทศในภาพรวม ซึ่งการดำเนินการในเรื่องนี้ สามารถทำได้โดยใช้นวัตกรรมการสอนที่เรียกว่า การไตร่ตรองการสอน หรือการสะท้อนคิดการสอน (reflective teaching)

๒. ความหมายของการไตร่ตรองหรือการสะท้อนคิด (reflective thinking)

คำว่า “reflect” ตามพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕ มีความหมายถึงการ “วกกลับ ย้อนกลับ เช่น แสงสะท้อน เสียงสะท้อน” เมื่อนำมาใช้สื่อความหมายทางการศึกษาจะหมายถึงการไตร่ตรอง หรือการสะท้อนคิด คือ การคิด พิจารณา ทบทวนย้อนกลับไปมาอย่างรอบคอบ เกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์และการกระทำทั้งของตนและผู้อื่นในสถานการณ์และบริบทต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและลึกซึ้งซึ่งอันจะส่งผลต่อการตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ ในอนาคต ความหมายนี้นับว่าสอดคล้องกับความคิดของนักศึกษามากท่านที่กล่าวว่า “reflection” เป็นคำที่สื่อความหมายถึง “การสะท้อนภาพของกระจก” (mirroring) “การทำสมาธิ” (meditation) “การคิดอย่างลึกซึ้ง” (deep thinning) และ “การแปลงสภาพ” (transformation)

แนวคิดการไตร่ตรองหรือการสะท้อนคิดนี้มีที่มาจากนักการศึกษาคนสำคัญคือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, 1993) ซึ่งได้อธิบายว่า พฤติกรรมหรือการกระทำของคนทั่วไป สามารถจัดได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑) พฤติกรรมหรือการกระทำตามความเคยชิน (routine or habitual action) เป็นการกระทำที่ทำบ่อย ๆ จนเป็นอัตโนมัติ ส่งผลให้เกิดการกระทำโดยไม่ต้องคิด ทำไปตามความเคยชินจนอาจลืม

วัตถุประสงค์หรือเหตุผลในการทำสิ่งนั้น เป็นการกระทำที่ขาดการคิดวิพากษ์และการคิดไตร่ตรองในสิ่งที่ทำ และ ๒) พฤติกรรมหรือการกระทำแบบไตร่ตรอง (reflective action) เป็นการกระทำที่มีการคิดพิจารณาถึงความเชื่อ เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ รวมทั้งเหตุและผลของการกระทำนั้น พฤติกรรมการคิดไตร่ตรองจึงเป็นพฤติกรรมที่กระทำด้วยความเข้าใจอย่างชัดเจน

จอห์น ดิวอี้ ได้เชื่อมโยงพฤติกรรมของคนทั่วไปดังกล่าวสู่ความสำคัญและความจำเป็นที่การศึกษาจะต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงชีวิตกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม คุณธรรม และการเมือง มิใช่เพียงรับและถ่ายทอดความรู้ที่เรียนต่อ ๆ กันมาเท่านั้น แต่จะต้องทำหน้าที่พิจารณาและวิพากษ์ความเหมาะสมของความรู้เหล่านั้นกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม การเมือง กฎหมาย คุณธรรมและจริยธรรมด้วย ดังนั้นทักษะการคิดไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ (critical reflection) ซึ่งเป็นทักษะการคิดไตร่ตรองระดับสูงสุด จึงเป็นภาระหน้าที่ของการศึกษาที่จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน เพื่อคุณภาพของชีวิตและสังคมที่ดีขึ้น โดยมีการพัฒนาไปตามระดับขั้นของการคิดซึ่งจัดได้เป็น ๔ ระดับคือ

ระดับที่ ๑ การคิดตามความเคยชิน (habitual action) บุคคลที่มีการคิดระดับนี้เป็นผู้ที่คิดโดยใช้วิธีการแบบเดิม ๆ ที่ตนเคยใช้มาก่อน เป็นการคิดการปฏิบัติที่เป็นไปอย่างอัตโนมัติตามความเคยชินหรือประสบการณ์เดิม

ระดับที่ ๒ การคิดจากความเข้าใจ (understanding) เป็นการคิดที่บุคคลใช้ในการทำงานและการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยการนำความรู้ความเข้าใจที่มีมาใช้ในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ หรือใช้สร้างความเข้าใจในปัญหาและคิดหาวิธีแก้ปัญหา

ระดับที่ ๓ การคิดไตร่ตรองหรือการสะท้อนคิด (reflection) เป็นการคิดที่บุคคลใช้ในการสร้างความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยการมองย้อนกลับไปในเรื่องที่ได้กระทำหรือเกิดขึ้นแล้ว และคิดพิจารณาทบทวนเหตุและผล ความคิด ความเชื่อ ข้อมูลหลักฐาน ผลที่เกิดขึ้น รวมทั้งความเหมาะสมกับบริบทด้านต่าง ๆ การไตร่ตรองดังกล่าวสามารถสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้คิดเพิ่มขึ้น และมักส่งผลให้ผู้คิดมองเห็นช่องทาง แนวทาง หรือวิธีการใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาหรือการปฏิบัติงาน

ระดับที่ ๔ การคิดไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ (critical reflection) เป็นการคิดไตร่ตรองที่มีการพินิจพิจารณาตรวจสอบหาเหตุผลทางด้านคุณธรรม จริยธรรม ในประเด็นต่าง ๆ ทางด้านสังคม กฎหมาย การเมือง วัฒนธรรม บริบทและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น

จากแนวคิดข้างต้น จะเห็นได้ว่า การไตร่ตรองหรือการสะท้อนคิดเป็นทักษะที่สำคัญ เพราะเป็นทักษะที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้มาก คือ

๑) ใช้ในขณะที่ปฏิบัติงาน เผชิญสถานการณ์ หรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรียกว่า การไตร่ตรองหรือการสะท้อนคิดขณะปฏิบัติงาน (reflection in action)

๒) ใช้หลังจากการปฏิบัติงาน หรือหลังจากเกิดเหตุการณ์ หรือการกระทำต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นหรือเพื่อพิจารณาความถูกต้อง เหมาะสมของเรื่อง เหตุการณ์ ความคิดและการกระทำที่ได้เกิดขึ้นแล้ว เป็นการไตร่ตรองหรือการสะท้อนคิดหลังการกระทำหรือเหตุการณ์ (reflection on action)

๓) ใช้ในการวางแผนปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น เป็นการไตร่ตรองหรือการสะท้อนคิดเพื่อการปฏิบัติงานต่อไปในอนาคต (reflection for action)

ในทางการศึกษา การพัฒนาครูอาจารย์ให้สามารถคิดไตร่ตรองการปฏิบัติงานของตนในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดหลักสูตร และกิจกรรมการเรียนการสอน การปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน การดูแลและแก้ปัญหาผู้เรียน การใช้สื่อเทคโนโลยี การวัดและประเมินผล เหล่านี้สามารถช่วยให้ครูอาจารย์เกิดความเข้าใจในความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตน ส่งผลให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาตนเองและปรับปรุงการสอนของตนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ การคิดไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้เชิงวิชาการซึ่งนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาชีพ ด้วยเหตุผลดังกล่าว “reflective teaching” ซึ่งก็คือ การไตร่ตรองการสอน หรือการสะท้อนคิดการสอน จึงได้รับความสนใจนำมาใช้ในวงการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการพัฒนาครู อาจารย์ และวิชาชีพทางการศึกษา

๓. ความหมายของการไตร่ตรองการสอน หรือการสะท้อนคิดการสอน (reflective teaching)

ในวงการศึกษานิยมใช้คำ “reflect” คู่กับคำว่า “การคิด” (thinking) ซึ่งหมายถึง “การคิดไตร่ตรอง” หรือ “การสะท้อนคิด” (reflective thinking) นอกจากนั้น ยังนำมาใช้คู่กับคำว่า “การสอน” (teaching) ซึ่งมีความหมายถึง การไตร่ตรองการสอน หรือ การสะท้อนคิดการสอน (reflective teaching) ด้วย

การไตร่ตรองการสอนหรือการสะท้อนคิดการสอน หมายถึง กระบวนการที่ผู้สอนมีการหันกลับไปดูสิ่งที่ได้ทำไปแล้วหรือได้เกิดขึ้นแล้ว และคิดพิจารณาทบทวนการคิดการกระทำและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอนของตน โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และคิดไตร่ตรองถึงเหตุและผลของการกระทำต่าง ๆ รวมทั้งค้นหาหรือตรวจสอบความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังของการกระทำ รวมไปถึงความเหมาะสมตามหลักคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม สังคม และบริบทเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการสอนของผู้สอนและพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน การคิดทบทวนและไตร่ตรองนี้สามารถช่วยให้ผู้สอนเกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์การสอนที่เกิดขึ้น เข้าใจตนเองและเข้าใจผู้เรียนมากขึ้น

รวมทั้งช่วยให้เห็นประเด็นปัญหาและความสำคัญในการปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาการสอนของตนให้ดีขึ้นและมีประสิทธิภาพขึ้น

๔. กระบวนการของการไตร่ตรองการสอน

อันที่จริง ครู อาจารย์ โดยทั่วไป มีการไตร่ตรองหรือสะท้อนคิดการสอนอย่างไม่เป็นทางการ อยู่บ้างแล้ว ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ครู อาจารย์ ทั้งหลาย มักจะพูดคุยหรือปรับทุกข์กันเกี่ยวกับผู้เรียนและการสอนของตน แต่การพูดคุยกันนั้นมักเป็นการบอกเล่าโดยใช้เวลาน้อย ๆ และผู้เล่ามักสรุปเรื่องตามความเข้าใจของตนอย่างรวดเร็ว ขาดการคิดวิเคราะห์เหตุและผล ขาดการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ และขาดการอภิปรายที่จะช่วยให้เห็นแง่มุมที่หลากหลาย จึงอาจทำให้การคิด การสรุปผล และการตัดสินใจ เกิดความผิดพลาดได้ การไตร่ตรองหรือการสะท้อนคิดที่ดีมีกระบวนการที่เป็นระบบ มีการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการคิดเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เหมาะสม สามารถนำไปใช้พัฒนาตนเอง พัฒนาการเรียนการสอน และพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น

การไตร่ตรองการสอนเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเป็นวัฏจักร ประกอบด้วยขั้นตอนหลักสำคัญ ๔ ขั้นตอน ได้แก่

- ๑) ขั้นการเกิดเหตุการณ์
- ๒) ขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น
- ๓) ขั้นการคิดไตร่ตรอง และ
- ๔) ขั้นสรุป ตัดสินใจ และวางแผนพัฒนา

ทั้งนี้ เมื่อตัดสินใจที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ก็จะนำกลับไปสู่ขั้นที่ ๑ คือ การเกิดเหตุการณ์ (ครั้งใหม่) เป็นการเริ่มต้นกระบวนการไตร่ตรองเป็นรอบที่ ๒ ต่อไป ขั้นตอนดังกล่าวมีลักษณะการดำเนินการดังนี้

ขั้นที่ ๑ การเกิดเหตุการณ์ จุดเริ่มต้นของการไตร่ตรองการสอนก็คือ เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการสอนของผู้สอน ซึ่งจะนำไปสู่จุดหรือประเด็นที่ผู้สอนจะดำเนินการคิดไตร่ตรองต่อไป ประเด็นที่นำไปไตร่ตรองอาจค้นพบโดยผู้สอนเอง หรืออาจจะได้จากการสังเกตของผู้อื่น เช่น ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ หัวหน้าสายงาน หรือเพื่อนครูก็ได้

ขั้นที่ ๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการเก็บข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง โดยไม่มีการตัดสินหรือเสริมเติมความคิดเห็นใด ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริง ในขั้นนี้ผู้สอนสามารถใช้วิธีการหลากหลายในการเก็บข้อมูล เช่น การบันทึกเหตุการณ์การสอน การบันทึกเสียงการสอน

การบันทึกเทปวีดิทัศน์การสอน การสังเกตการสอนโดยเพื่อน การให้ผู้เรียนให้ข้อมูลย้อนกลับ การสอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้เรียน

ขั้นที่ ๓ การไตร่ตรองการสอน เป็นขั้นที่ผู้สอน/ผู้ไตร่ตรอง นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาศึกษาทำความเข้าใจและคิดไตร่ตรอง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วผู้ไตร่ตรองจะใช้วิธีการหลัก ๆ ที่สำคัญ ๔ ประการ ดังนี้

๓.๑ คิด คือการศึกษาและเชื่อมโยงข้อมูลอย่างพินิจพิจารณาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เกิดขึ้น วิธีการที่ใช้ การตอบสนองของผู้เรียน ผลลัพธ์ที่ได้รับ อุปสรรค และปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งบริบทแวดล้อม โดยให้ความสนใจในจุดที่ตนอาจไม่เคยสังเกตหรือรู้มาก่อน แล้วเลือกหรือกำหนดประเด็นการไตร่ตรอง ต่อไปจึงดำเนินการคิดไตร่ตรองในประเด็นนั้น โดยการวิเคราะห์หาเหตุผล ค้นหาความคิด ความเชื่อ หรือความต้องการต่าง ๆ ที่อยู่เบื้องหลังของการกระทำ พิจารณาความสัมพันธ์และความเหมาะสมของประเด็นที่คิดไตร่ตรองกับหลักคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม สังคม การเมือง กฎหมายและวัฒนธรรม จนกระทั่งได้คำตอบที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัว

๓.๒ พูด เมื่อคิดจนได้ข้อสรุปและความคิดเห็นส่วนตัวแล้ว ผู้ไตร่ตรองควรพูดเล่าและอธิบายความคิดที่สรุปได้ให้เพื่อนครูหรือบุคคลอื่นฟัง โดยมีการขอและรับฟังความคิดเห็น และอภิปรายร่วมกัน จนได้ข้อสรุปที่สามารถนำไปใช้พัฒนาตนเอง และพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

๓.๓ อ่าน ในการดำเนินการตามข้อ ๓.๑ และ ๓.๒ ข้างต้น ถ้าผู้ไตร่ตรองพบว่าตนยังขาดข้อมูลความรู้บางเรื่อง หรือเกิดความสงสัยและต้องการคำตอบในบางประเด็น ควรพยายามค้นคว้าหาแหล่งเรียนรู้ อ่านและศึกษาข้อมูลความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น

๓.๔ ถาม นอกเหนือจากการอ่านแล้ว ผู้สอนอาจใช้การถามขอความคิดเห็นจากผู้อื่น หรือสามารถขอความคิดเห็นผ่านทางสื่อและบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Online Network Service) ได้

ขั้นที่ ๔ สรุป ตัดสินใจ และวางแผนพัฒนา หลังจากดำเนินการคิดไตร่ตรองจนเกิดความเข้าใจในประเด็นที่ไตร่ตรอง และได้ข้อสรุปเป็นที่พอใจแล้ว ผู้สอนหรือผู้ไตร่ตรองจะต้องคิดและตัดสินใจว่าควรจะทำอะไร อย่างไร ต่อไปในเรื่องที่คิด จะทำอะไรเหมือนเดิม หรือจะปรับเปลี่ยน หรือพัฒนาอะไรให้ดีขึ้นอย่างไร และดำเนินการวางแผนปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงการสอนหรือการปฏิบัติงานของตนต่อไป

หลังจากขั้นที่ ๔ ผู้สอนที่ได้ดำเนินการไตร่ตรองการสอนของตนจะมีแผนการพัฒนาการสอนที่พร้อมนำไปใช้ และเมื่อนำไปใช้ก็จะเกิดเหตุการณ์การเรียนการสอนขึ้น ซึ่งจะนำผู้สอนกลับไปดำเนินการตามขั้นที่ ๑ อีกครั้ง เป็นการเริ่มต้นวัฏจักรของการไตร่ตรองการสอนรอบใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ ดังนั้นการไตร่ตรองการสอนจึงเป็นกระบวนการของการพัฒนาตนเอง พัฒนาการสอน และพัฒนาวิชาชีพที่มีความต่อเนื่องซึ่งก่อให้เกิดความมั่นคงและความยั่งยืนในการพัฒนา

๕. วิธีการ เทคนิค และเครื่องมือที่ใช้ในการไตร่ตรองการสอน

เนื่องจากการไตร่ตรองการสอนจำเป็นต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และดำเนินการคิด จึงต้องอาศัยวิธีการ เทคนิค และเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งมีให้เลือกหลากหลายเพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลที่ดีและวิธีคิดที่ดี ดังตัวอย่างเช่น

๕.๑ การเขียนบันทึกประจำวัน (diary keeping)

วิธีนี้เป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้สอนได้ข้อมูลจำนวนมาก และสะดวกสำหรับครูในการทำ แต่อาจใช้เวลามาก วิธีการเขียนบันทึกประจำวันสามารถทำได้หลายแบบ เช่น

๕.๑.๑ การเขียนบันทึกประจำวันโดยผู้สอน คือ ผู้สอนเขียนบันทึกประจำวันเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอน หรือในสถานการณ์อื่น ๆ โดยเล่าเหตุการณ์ ความคิด ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ข้อมูลจากบันทึกประจำวันนี้ เป็นข้อมูลที่ดีมากสำหรับนำไปใช้ในการไตร่ตรอง เพราะเป็นข้อมูลสดที่เขียนขึ้นทันทีหรือไม่นานหลังจากเหตุการณ์เกิดขึ้น ผู้สอนจึงยังสามารถรายละเอียดของเหตุการณ์และความคิด ความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้

๕.๑.๒ การเขียนบันทึกประจำวันเป็นกลุ่ม (collaborative diary keeping) เป็นการร่วมมือกันของผู้สอนหลายคนที่ตกลงกันว่าแต่ละคนจะเขียนบันทึกประจำวันของตน และมีการแลกเปลี่ยนบันทึกกันอ่าน โดยมีการให้ความคิดเห็น แรงเสริมและข้อเสนอแนะแก่กันและกัน โดยอาจนัดหมายกันเดือนละครั้ง หรือตามความต้องการ เพื่ออภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน การเขียนบันทึกแบบนี้ ผู้สอนได้รับประโยชน์มากขึ้นกว่าการทำตามลำพัง เพราะพบว่าผู้สอนได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นจากการอ่านบันทึกของเพื่อนครู

๕.๑.๓ การเขียนบันทึกประจำวันโดยผู้เรียน การให้ผู้เรียนเขียนบันทึกประจำวัน เช่นเดียวกับผู้สอน และนำบันทึกของผู้เรียนมาใช้เป็นข้อมูลควบคู่กับบันทึกของผู้สอน เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ผู้สอนได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ขึ้น เพราะปฏิกิริยาของผู้เรียน ความคิด และความรู้สึกต่าง ๆ ของผู้เรียนเป็นข้อมูลสำคัญที่จะช่วยให้ผู้สอนเข้าใจตนเอง เข้าใจการสอนของตนและเข้าใจผู้เรียนมากขึ้น

๕.๒ การบันทึกเทปเสียงการสอน และการบันทึกเทปวีดิทัศน์การสอน (audio or video recording of lessons)

การบันทึกเสียงและบันทึกเทปวีดิทัศน์การสอนช่วยให้ผู้สอนได้ยินและได้เห็นพฤติกรรม ทั้งของผู้สอนและผู้เรียนละเอียดขึ้น ชัดเจนขึ้น เป็นวิธีที่ช่วยให้ได้ข้อมูลเพิ่มมากขึ้นจากการเขียนบันทึกประจำวัน ได้มุมมองที่กว้างขึ้น รวมทั้งได้เห็นบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม

๕.๓ การสังเกตการสอนโดยเพื่อนครู (peer observation)

ผู้สอนสามารถช่วยเหลือกันและกันในการเก็บข้อมูลการเรียนการสอนเพื่อการไตร่ตรอง โดยการผลัดกันสังเกตการสอนของกันและกัน ซึ่งควรดำเนินการอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนดังนี้

๕.๓.๑ การมอบหมายบทบาทการทำหน้าที่ โดยผู้สอนอาจจับคู่กันและผลัดกันเป็นผู้สังเกตและผู้ถูกสังเกต

๕.๓.๒ การทำความเข้าใจก่อนการสอน โดยผู้สอนให้ข้อมูลแก่ผู้สังเกตเกี่ยวกับชั้นเรียน ผู้เรียน เป้าหมายการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ วิธีการสอน สื่อและวัสดุการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล รวมทั้งปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตกลงกันเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการให้สังเกต เช่น การใช้คำถามของครู การตอบสนองต่อกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ความสนใจและการใช้เวลาของผู้เรียน ในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย การตอบคำถามของผู้เรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ทั้งนี้ ผู้สอนอาจจัดทำเครื่องมือในการสังเกตหรือผู้สอนและผู้สังเกตร่วมกันจัดทำขึ้น เพื่อความสะดวกและความสมบูรณ์ในการสังเกต นอกจากนี้ ผู้สังเกตจำเป็นต้องเข้าใจวิธีการสังเกต และวิธีการบันทึกข้อมูลการสังเกตโดยไม่มีประเพณีตัดสิน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริง

๕.๓.๓ การสังเกตการสอน คือการสังเกตการสอนของผู้สอน โดยผู้สังเกตมีการสังเกตและบันทึกข้อมูลการสังเกตตามที่ได้ตกลงกันไว้

๕.๓.๔ การอภิปรายหลังการสังเกตการสอน ผู้สังเกตการสอนควรพบผู้สอนให้เร็วที่สุดหลังการสังเกตการสอนเพื่อให้ข้อมูลการสังเกตแก่ผู้สอน การได้พูดคุยกันทันที ไม่ทิ้งช่วงนานเกินไป ช่วยให้ข้อมูลไม่ตกหล่นสูญหาย เพราะทั้งผู้สอนและผู้สังเกตยังไม่ทันลืมเหตุการณ์ ข้อมูล ความรู้สึก และความคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ช่วยให้การสื่อสารกันเกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ในขั้นนี้ ผู้สอนจะได้รับข้อมูลจำนวนมากเกี่ยวกับการสอนของตน และอาจค้นพบประเด็นสำคัญที่ต้องการนำไปคิดไตร่ตรองต่อไป

๕.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เรียน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ความรู้สึก เจตคติ และพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ของผู้เรียน โดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น แบบสอบถาม แบบวัดเจตคติ แบบสอบถามความคิดเห็น แบบสำรวจพฤติกรรม การปฏิบัติ แบบสัมภาษณ์ผู้เรียน รวมทั้งแบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) เกี่ยวกับการเรียนการสอนที่ได้จากผู้เรียน เป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากต่อการไตร่ตรองการสอน

๕.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการดำเนินการคิดไตร่ตรองผ่านการจัดกลุ่มแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มร่วมมือ (cooperative learning group) กลุ่มระดมสมอง (brainstorming group) กลุ่มหามติเอกฉันท์ (consensus building group) กลุ่มอภิปราย (discussion group)

๕.๖ การใช้คำถาม เป็นเทคนิคที่ง่ายและใช้ได้ผลดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ในทุกชั้นของการไตร่ตรองการสอน โดยอาจเป็นคำถามเดี่ยว หรือชุดคำถามที่ถามต่อเนื่องกันไปจนครบกระบวนการ เช่น

ชุดคำถามสำคัญเพื่อการไตร่ตรองการสอน

๑. ฉันทำอะไรในชั้นเรียน?
๒. ทำไมฉันจึงทำอย่างนั้น?
๓. ผู้เรียนตอบสนองอย่างไร?
๔. มีอุปสรรค ปัญหาอะไรเกิดขึ้น?
๕. ผลที่ได้รับมีอะไรบ้าง บรรลุวัตถุประสงค์เพียงใด?
๖. ฉันมีความเข้าใจอะไรเพิ่มขึ้น อธิบายให้เข้าใจ
๗. ฉันควรจะทำอะไรให้ดีขึ้น และจะทำได้อย่างไร?
๘. แผนงานที่จะทำมีรายละเอียดอะไรบ้าง?

คำถามนับเป็นเครื่องมือหรือเทคนิคสำคัญในการไตร่ตรองการสอน เพราะส่งผลให้ผู้สอนเกิดการสะท้อนคิดหรือคิดไตร่ตรอง ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องที่คิด จนเกิดการเรียนรู้ที่ต้องการ ตัววลีที่นิยมพูดกันในแวดวงการศึกษาว่า “ถามคือสอน สะท้อนคิดคือเรียน”

๖. การฝึกทักษะการคิดไตร่ตรอง

เนื่องจากการไตร่ตรองการสอนเป็นทักษะที่ผู้สอนในทุกระดับการศึกษา สามารถนำไปใช้ในการคิดปรับปรุงและพัฒนาการสอนของตน ซึ่งจำเป็นอย่างมากสำหรับการเป็นครูคนใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ อันเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในแทบทุกด้าน ด้วยเหตุนี้ เคนเนท เอ็ม. ไซซ์เนอร์ (Kenneth M. Zeichner, 1993) จึงได้เสนอแนะขั้นตอนการฝึกครู อาจารย์ให้มีความสามารถในการคิดไตร่ตรองการสอนไว้ ๓ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ ขั้นฝึกการให้เหตุผลเชิงวิชาการ (technical rationality) เป็นการฝึกให้ผู้สอนสามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับการสอนของตน และสามารถให้เหตุผลตามแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางการสอน

ขั้นที่ ๒ ขั้นฝึกการคิดไตร่ตรอง (reflectivity) คือการฝึกให้ผู้สอนย้อนคิดไปถึงการกระทำหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และทบทวนถึงเหตุผล ความคิด ความเชื่อ หลักฐานข้อมูล และผลที่เกิดขึ้น วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนในมุมมองต่าง ๆ สรุปลงความรู้ ความคิด และเสนอแนวทางและวิธีการใหม่ ๆ เพื่อการปรับปรุงพัฒนางานให้ดีขึ้น

ขั้นที่ ๓ ขั้นฝึกการคิดไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ (critical reflection) โดยให้ผู้สอนฝึกการนำประเด็นทางคุณธรรม จริยธรรม สังคมและการเมือง มาใช้ในการพิจารณาสถานการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้น และสร้างคำอธิบาย ความหมาย ความรู้ และการปฏิบัติที่เหมาะสมให้แก่ตนเองและสังคม

การฝึกทักษะการคิดไตร่ตรองให้แก่ ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษาหรือผู้สนใจอื่น ๆ สามารถทำได้ด้วยความช่วยเหลือจากนักวิชาการ ศึกษานิเทศก์ อาจารย์หรือผู้มีทักษะและประสบการณ์ โดยใช้ระบบการชี้แนะและระบบพี่เลี้ยง (coaching and mentoring) ในการฝึกและพัฒนา

๗. ความส่งท้าย

ภาพการสอนของครูส่วนใหญ่ที่พยายามทำหน้าที่ของตน โดยมุ่งสอนเนื้อหาสาระตามที่หลักสูตรกำหนด และให้ความสนใจและความสำคัญกับกิจกรรม และเทคนิควิธีการต่าง ๆ ซึ่งทำให้การสอนดูทันสมัย แต่ยังคงขาดการคิดไตร่ตรองถึงความเหมาะสมกับตัวแปรที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีกมาก เช่น ความแตกต่างกันของผู้เรียนทั้งทางด้านพื้นความรู้ ความสามารถ เจตคติ ความสนใจ ความถนัด ลีลาการเรียนรู้และความแตกต่างของบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ทั้งทางด้านครอบครัว ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ กายภาพ และจิตวิญญาณ ภาพการสอนนี้จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์มากขึ้น หากผู้สอนในทุกระดับการศึกษา มีการไตร่ตรองการสอน ภาพของครูคนใหม่ก็จะเกิดขึ้น เป็นภาพครูคนใหม่ที่ปฏิบัติการสอนหรือปฏิบัติงานใด ๆ โดยมีการคิดไตร่ตรอง มิใช่เพียงทำไปตามกรอบที่กำหนด ตามรูปแบบ หรือตามความเคยชิน แต่เป็นครูคนใหม่ที่ตระหนักรู้ในการกระทำของตนเอง รู้จุดแข็งจุดอ่อนของตน เข้าใจผู้เรียน เข้าใจปัญหาความต้องการของผู้เรียน และมีการปรับปรุงพัฒนาตนเองและพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง ภาพนี้คงเป็นภาพที่พึงปรารถนาของวงการศึกษา โดยเฉพาะในยุคที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้าน ซึ่งเป็นยุคที่ต้องการครูที่ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับ ประยุกต์ และใช้ความรู้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบท การไตร่ตรองการสอนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการคิดให้กว้างขึ้น โดยคำนึงถึงตัวแปรหลากหลายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งช่วยให้คิดได้ลึกซึ้งขึ้น ผ่านการคิดวิเคราะห์ การใช้เหตุผล (reasoning) การหาเหตุและผล (cause-effect) การเจาะลึกถึงความคิด ความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ และการวิพากษ์เพื่อคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดีขึ้น เหล่านี้ล้วนช่วยให้ผู้สอนสามารถตัดสินใจกระทำต่าง ๆ ได้อย่างชาญฉลาดมากขึ้น ดังนั้น การไตร่ตรองการสอนจึงเป็นแนวคิดแนวทางที่ครู อาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาควรให้ความสนใจ ศึกษา เรียนรู้ และนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น.

บรรณานุกรม

- Dewey, J. *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Chicago: Henry Regnery and Co., 1933.
- Taggart, G. *Promoting reflective thinking in teachers: 50 action strategies*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2005.
- Zeichner, K. M. Traditions of practice in US preservice teacher education programs. *Teaching and Teacher Education*, 9, pp. 1-13, 1993.

Abstract **Reflective Teaching**

Tisana Khemmani

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

Reflective teaching is an approach a teacher used to review and explore his own classroom practice, particularly focussing on the events, thoughts and feelings, reactions and responses occurred during the lesson. Reflective teaching should be done systematically by using various techniques, methods and instruments to collect and analyze data from the classroom and by examining teaching and learning behaviors, reasoning, moral and ethics, attitudes, beliefs, assumptions and social context. This process will help a teacher gain a deeper understanding of his own teaching, his students and his own self which will result in the improvement of his teaching and will contribute to his professional development.

Keywords: reflective teaching, reflective thinking, reflection, critical reflection, professional development

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

กฎหมายแข่งขันทางการค้าในประเทศจีน

ศักดิ์ดา ธนิตกุล

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

สภาประชาชนแห่งชาติของประเทศจีนได้ตรากฎหมายการแข่งขันทางการค้าออกมาบังคับใช้ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๒๐๐๗ โดยยกร่างตามกฎหมายแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรป มีองค์การบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าถึง ๓ องค์การ เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าระบบการเมืองการปกครองของประเทศจีนมีความแตกต่างกับระบบการเมืองการปกครองของรัฐสมาชิกทั้งหมดของสหภาพยุโรปเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ระบบเศรษฐกิจของประเทศจีนก็เพิ่งเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลาง มาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาดอย่างจริงจังในปลายทศวรรษ ๑๙๘๐ และยังมีรัฐวิสาหกิจจำนวนมากเหลืออยู่ เป็นความจริงที่ว่า องค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องและองค์กรบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าของประเทศจีน สามารถตราอนุบัญญัติกำหนดเกณฑ์ ขั้นตอน และรายละเอียดตามกฎหมายการแข่งขันทางการค้าได้มากกว่า ๓๐ ฉบับ ดำเนินการบังคับคดี และมีคำตัดสินเกือบ ๒๐๐ เรื่อง ในระยะเวลาประมาณ ๔ ปี (ค.ศ. ๒๐๐๘-๒๐๑๑) ซึ่งนับได้ว่าเป็นผลงานการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าที่น่าประทับใจ

คำสำคัญ : กฎหมายการแข่งขันทางการค้า, กฎหมายป้องกันการผูกขาด, การใช้อำนาจเหนือตลาดโดยมิชอบ, การตกลงร่วมกันจำกัดการแข่งขัน, การควบรวมกิจการ, พฤติกรรมต่อต้านการแข่งขัน

บทนำ

หลังชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ. ๑๙๔๙ ประเทศจีนเป็นประเทศที่ใช้ระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และใช้ระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลาง ซึ่งต่างกับประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกที่ใช้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และใช้ระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาด (market-oriented economy) การแข่งขันทางอุดมคติของ ๒ ระบบได้นำไปสู่สงครามเย็น (Cold War) ในยุคทศวรรษ ๑๙๕๐, ๑๙๖๐ และสงครามตัวแทน (proxy war) ในทศวรรษ ๑๙๗๐ เช่น

สงครามเวียดนาม สงครามในกัมพูชา และลาว ความไร้ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจของระบบเศรษฐกิจในการวางแผนจากส่วนกลางได้ปรากฏอย่างชัดเจนในทศวรรษ ๑๙๘๐ ระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางของบรรดาประเทศในระบบคอมมิวนิสต์ได้พังทลายอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเมื่อประชาชนในประเทศเยอรมนีตะวันออกได้พังกำแพงของเมืองเบอร์ลินลงใน ค.ศ. ๑๙๘๙ ซึ่งแสดงให้เห็นชัยชนะอย่างเด็ดขาดของระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาดที่มีประสิทธิภาพเหนือกว่าระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลาง ทำให้บรรดาประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ในระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางทั้งหลายรวมทั้งประเทศจีนด้วย ได้เริ่มดำเนินการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ (economic reform) ซึ่งในรูปธรรมคือการรับเอาระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาดมาใช้ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามที่จะรักษาระบบการปกครองแบบเดิมคือระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ไว้

ในระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาดนั้นต้องอาศัยสถาบันกฎหมาย (legal institution) ของระบบกฎหมายเอกชน ได้แก่ สิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล (private property rights) หลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract Doctrine) เพื่อให้กลไกตลาดทำงานได้ ซึ่งในการปฏิรูประบบเศรษฐกิจในช่วงแรก ๆ ของประเทศคอมมิวนิสต์นั้น สิ่งแรกที่รัฐบาลทำคือการรับรองสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ของเอกชน ได้แก่ การที่รัฐอนุญาตให้เอกชนทำสัญญาเช่าที่ดินกับรัฐได้ ซึ่งเท่ากับรัฐรับรองสิทธิตามสัญญาเช่าส่วนกฎหมายมหาชนที่สำคัญมากในระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาด ได้แก่ กฎหมายป้องกันการผูกขาด (antimonopoly law) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า กฎหมายแข่งขันทางการค้า (competition law) ซึ่งเปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญของระบบเศรษฐกิจเลยทีเดียว จึงเป็นกฎหมายที่สำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาด เพราะหากไม่มีกฎหมายดังกล่าวแล้วหากมีการผูกขาด (monopoly) ในตลาดสินค้าหรือตลาดบริการใดตลาดใดตลาดหนึ่ง (relevant market) กลไกตลาดย่อมไม่ทำงาน ซึ่งจะนำไปสู่การล้มเหลวของตลาด (market failure) ดังนั้น ประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกทั้งหลายจึงจำเป็นต้องมีกฎหมายป้องกันการผูกขาดไว้สำหรับใช้แทรกแซงตลาด เพื่อวัตถุประสงค์ในการที่จะทำให้ตลาดกลับคืนมาทำงานตามปกติ

การผูกขาดในตลาดสินค้าหรือตลาดบริการใด ตลาดใดตลาดหนึ่งนั้นย่อมทำให้เกิดผลเสีย ๓ ประการ ได้แก่ ประการที่ ๑ เกิดการถ่ายทอดความมั่งคั่งจากผู้บริโภคไปยังผู้ผูกขาด (transfer of wealth) ประการที่ ๒ คือ เกิดการสูญเสียสวัสดิการทางเศรษฐกิจ (deadweight loss) และประการสุดท้ายคือ ขาดการพัฒนาประสิทธิภาพและเทคโนโลยีใหม่ (no technological progress)

สรุปคือ หากประเทศจีนรับเอาระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาดมาใช้ ประเทศจีนก็มีความจำเป็นที่จะต้องรับเอารัฐธรรมนูญของระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาดจากประเทศอุตสาหกรรม

ตะวันตกมาใช้บังคับด้วยตัวเอง ในทศวรรษ ๑๙๙๐ ประเทศจีนได้ศึกษากฎหมายป้องกันการผูกขาดและกฎหมายแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา เยอรมนี เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และไต้หวัน โดยใช้ระยะเวลาในการศึกษาเปรียบเทียบมากกว่า ๑๓ ปี^๑

ประเด็นที่ขัดแย้งกันมากที่สุดคือ ระบบการปกครองที่ยังเป็นระบบรวมศูนย์แบบเผด็จการประชาธิปไตย โดยมีองค์กรทางการเมืองของรัฐที่มีอำนาจสูงสุดเพียงองค์กรเดียวคือ สภาประชาชนแห่งชาติ (แต่อำนาจสูงสุดในความเป็นจริงอยู่ที่พรรคคอมมิวนิสต์จีน และสภาที่ปรึกษาการเมืองแห่งชาติ)^๒ แทนที่จะเป็นระบบการปกครองที่ตั้งอยู่บนหลักการแบ่งแยกอำนาจ (separation of power) และการตรวจสอบถ่วงดุล (check and balance) ตามแนวของประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตยตะวันตก กับระบบเศรษฐกิจแบบอาศัยกลไกตลาดซึ่งประเทศจีนรับเอามาใช้ในทศวรรษ ๑๙๘๐ เพื่อปฏิรูปเศรษฐกิจดังที่กล่าวมาแล้ว ประเด็นของความขัดแย้งคือ ระบบการปกครองยังเป็นแบบระบบรวมศูนย์แบบเผด็จการอยู่ที่พรรคคอมมิวนิสต์ และสภาที่ปรึกษาการเมืองแห่งชาติ แต่ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบอาศัยกลไกตลาด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษากฎหมายแข่งขันทางการค้าของประเทศจีนจึงเป็นการศึกษากรณีที่เป็นข้อยกเว้น (exceptional case) แต่ก็มีคามจำเป็นในทางเศรษฐศาสตร์และธุรกิจระหว่างประเทศ เนื่องจากประเทศจีนเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์ภายในประเทศสูงเป็นอันดับ ๒ ของโลก และเป็นประเทศคู่ค้าอันดับต้น ๆ ของกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

๑. กฎหมายและอนุบัญญัติเกี่ยวกับการแข่งขันทางการค้าของจีน

๑.๑ กฎหมายระดับชาติ (National Laws)^๓

ก่อนที่จะมีการตรากฎหมายป้องกันการผูกขาดก่อนมาบังคับใช้รัฐบาลจีนใช้กฎหมาย ๒ ฉบับ ในการกำกับดูแลการแข่งขัน และระดับราคา ได้แก่

- กฎหมายต่อต้านการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมหรือเออูซีแอล (Anti-Unfair Competition Law-AUCL) ค.ศ. ๑๙๙๓ ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและปกป้องการแข่งขันที่เป็นธรรมในตลาด ห้ามพฤติกรรมการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม คุ้มครองปกป้องสิทธิและประโยชน์ของผู้ประกอบธุรกิจ และของผู้บริโภค

^๑ O' Melveny & Myers LLP, *Chinese Antitrust Law: First Five Years*, April 2013 p. 3

^๒ อาร์ม ตั้งนิรันดร. *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบกฎหมายจีน*. สำนักพิมพ์วิญญูชน ๒๕๕๗, หน้า ๘๓.

^๓ *The US-China Business Council, Competition Policy and Enforcement in China*, 2014 pp. 23-26

- กฎหมายราคา (Price Law) ค.ศ. ๑๙๙๘ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ราคามีเสถียรภาพ เพิ่มบทบาทให้กลไกราคาในการจัดทรัพยากรปกป้องคุ้มครองประโยชน์ของผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภค

นอกจากศึกษากฎหมายแข่งขันทางการค้าของต่างประเทศนานกว่า ๑๓ ปี ในที่สุดในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๐๗ สภาประชาชนแห่งชาติ (National People Congress) ซึ่งเป็นองค์กรทางปกครองสูงสุดทางการของประเทศจีนได้ตรากฎหมายต่อต้านการผูกขาดหรือเอเอ็มแอล (Anti-Monopoly Law-AML) ออกมา และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๐๐๘ โดยกฎหมายฉบับดังกล่าวได้รับอิทธิพลส่วนใหญ่มาจากกฎหมายแข่งขันทางการค้าของประเทศเยอรมนี^๔ โดยเป็นกฎหมายที่มีชื่อและวัตถุประสงค์ดังนี้

- กฎหมายป้องกันการผูกขาด (Anti-Monopoly Law) เป็นกฎหมายที่ถือว่าเป็นกฎหมายแข่งขันทางการค้าที่สมบูรณ์ของประเทศจีน โดยแบ่งกฎออกเป็น ๓ กลุ่มได้ดังนี้^๕

๑) กลุ่มของกฎซึ่งห้ามการร่วมกันจำกัดการแข่งขัน (restrictive agreement) และ การใช้อำนาจเหนือตลาดโดยมิชอบ (abuse of dominant position)^๖

๒) กลุ่มของกฎซึ่งควบคุมการควบรวมกิจการ (M&A) ที่มีขนาดใหญ่ และป้องกันการควบรวมกิจการ ซึ่งจำกัดการแข่งขัน^๗

๓) กลุ่มของกฎซึ่งห้ามการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบซึ่งจะนำไปสู่การจำกัดการแข่งขันทางการค้า^๘

ขอบเขตของการบังคับใช้ของกฎหมายป้องกันการผูกขาดกว้างขวางมาก โดยคำว่า “ผู้ประกอบการ (undertaking)” หมายถึง บุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคล หรือองค์กรใดๆ ซึ่งผลิตหรือทำธุรกิจเกี่ยวกับสินค้า หรือบริการ แม้ว่าบทบัญญัติของมาตรา ๗ ของกฎหมายป้องกันการผูกขาดจะมีความคลุมเครือว่ารัฐวิสาหกิจตกอยู่ในขอบเขตของการบังคับใช้ของกฎหมายฉบับนี้หรือไม่ แต่ความเห็นของคนส่วนใหญ่เห็นว่ารัฐวิสาหกิจตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายฉบับนี้ด้วย^๙ ภาคเศรษฐกิจที่ถูกตัดออกไปจากขอบเขตของการบังคับใช้กฎหมายนี้คือ ภาคการเกษตร และกิจกรรมขององค์กรเศรษฐกิจของภูมิภาคในแถบชนบท^{๑๐}

^๔ Norton Rose, *Antimonopoly Law in China*, 2012 p.6

^๕ เฟิงอ้าง.

^๖ เฟิงอ้าง.

^๗ เฟิงอ้าง.

^๘ เฟิงอ้าง.

^๙ เฟิงอ้าง.

^{๑๐} เฟิงอ้าง.

กฎหมายฉบับนี้มีขอบเขตบังคับใช้ทางภูมิศาสตร์ที่กว้างขวาง พฤติกรรมก้ำกั้หรือก้ำกั้การแข่งขันที่เกิดขึ้นในอาณาเขตของประเทศจีน (ยกเว้น เขตบริการพิเศษฮ่องกง มาเก๊า และได้หวัน) ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ละเมิดบทบัญญัติของกฎหมายแข่งขันทางการค้าของประเทศจีน หรือแม้ว่าผู้ประกอบการธุรกิจนั้นจะไม่มีสถานประกอบการธุรกิจที่เป็นทางการในประเทศจีนก็ตามแต่ผู้ประกอบการธุรกิจนั้นมีการขายหรือมีกิจกรรมเชิงพาณิชย์ในประเทศจีน (ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีการกำหนดราคา หรือมีกิจกรรมเชิงพาณิชย์) ผู้ประกอบการธุรกิจนั้นต้องปฏิบัติตามกฎหมายป้องกันการผูกขาดฉบับนี้ด้วย^{๑๑}

การฝ่าฝืนกฎหมายแข่งขันทางการค้าอาจมีผลเสียต่อผู้ประกอบการที่รุนแรงได้ กล่าวคือ การฝ่าฝืนบทบัญญัติว่าด้วยการร่วมกันจำกัดการแข่งขัน หรือการใช้อำนาจเหนือตลาดโดยมิชอบ จะได้รับโทษที่รุนแรงกว่าในประเทศอื่น ๆ ผู้ประกอบการที่ฝ่าฝืนจะถูกปรับเป็นเงินจำนวนมาก และผลประกอบการที่ได้มาโดยการกระทำที่ผิดกฎหมายยังอาจจะถูกริบด้วย^{๑๒}

ในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการกำกับดูแลและควบคุมการแข่งขันของผู้ประกอบการธุรกิจในประเทศจีน องค์กรบังคับใช้กฎหมายของประเทศจีนและศาลจะพิจารณานำกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งใน ๓ ฉบับที่กล่าวมา หรือทั้ง ๓ ฉบับรวมกันก็ได้ ดังนั้นการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการแข่งขันในประเทศจีนจึงไปไกลกว่าการใช้กฎหมายเพื่อแก้ปัญหาการผูกขาดอย่างเดียว^{๑๓}

๑.๒ กฎหมายระดับอนุบัญญัติ

๑.๒.๑ อนุบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันการผูกขาด/การแข่งขันทางการค้าที่ออกโดยคณะรัฐมนตรี (State Council)^{๑๔}

- ประกาศคณะรัฐมนตรีเรื่องบทบาทและองค์ประกอบคณะกรรมการต่อต้านการผูกขาด [Notice on the State Council Antimonopoly Commission Main Functions and Members (July 2008)] มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๐๘ ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับบทบาทของคณะกรรมการต่อต้านการผูกขาดภายใต้คณะรัฐมนตรี และการจัดตั้งคณะทำงานภายในกระทรวงพาณิชย์ (Ministry of Commerce–MOFCOM) และรายชื่อบุคคลที่เป็นคณะทำงาน

- บทบัญญัติว่าด้วยเกณฑ์การรวบอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการ [Provisions on the Notification Thresholds for Concentrations of Business Operators (August 2008)] มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๐๘ โดยกำหนดเกณฑ์การรวบอำนาจทาง

^{๑๑} เฟิงอ้าง.

^{๑๒} เฟิงอ้าง.

^{๑๓} เฟิงอ้าง.

^{๑๔} *The US-China Business Council*, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๓ หน้า ๒๓.

เศรษฐกิจของผู้ประกอบธุรกิจและกำหนดเกณฑ์การควบรวมกิจการที่ผู้ประกอบธุรกิจที่ต้องการจะควบรวมกิจการจะต้องแจ้งกระทรวงพาณิชย์

- แนวปฏิบัติเรื่องนิยามของตลาดที่เกี่ยวข้อง โดยคณะกรรมการต่อต้านการผูกขาด (Guidelines on the Definition of the Relevant Market by the Anti-Monopoly Commission of the State Council) มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๒๐๐๙ เป็นแนวปฏิบัติซึ่งให้เครื่องมือแก่องค์กรบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าในการให้คำนิยาม ตลาดที่เกี่ยวข้องและแนวทางในการนิยาม ผู้ถูกสันนิษฐานว่าเป็นผู้ผูกขาด (hypothetical monopolist)

- บทบัญญัติเรื่องโทษทางปกครองสำหรับพฤติกรรมเกี่ยวกับการฝ่าฝืนราคา (Provisions on Administrative Penalty for Price Violation Behavior) อนุบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๒๐๑๐ โดยบัญญัติรายละเอียดเกี่ยวกับโทษทางปกครองสำหรับการฝ่าฝืนราคาซึ่งยกเลิกอนุบัญญัติเดิมซึ่งออกมาบังคับใช้ใน ค.ศ. ๒๐๐๘ ก่อนจะมีการตรากฎหมายป้องกันการผูกขาดออกมาบังคับใช้

- ประกาศเรื่องการตั้งระบบการทบทวนเรื่องความมั่นคงเกี่ยวกับการควบรวมกิจการบริษัทในประเทศโดยนักลงทุนต่างประเทศ (Notice on Establishing a Security Review System Regarding M&A of Domestic Enterprises by Foreign Investors) ประกาศฉบับนี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ค.ศ. ๒๐๑๑ โดยประกาศฉบับนี้ได้จัดตั้งกระบวนการทบทวนเรื่องความมั่นคงในบางกรณีที่นักลงทุนต่างชาติเข้ามาซื้อกิจการของบริษัทในประเทศ โดยรวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อทบทวนและขวางกั้น หรือกำหนดเงื่อนไขเข้าไปในการควบรวมกิจการที่เกี่ยวข้อง

๑.๒.๒ อนุบัญญัติของกระทรวงพาณิชย์ (MOFCOM)^{๑๕}

- มาตรการชั่วคราวเรื่องการรวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับการรวบรวมอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบธุรกิจที่อยู่ใต้เกณฑ์แต่เป็นที่สงสัยว่ามีผลกระทบต่อการแข่งขัน (Interim Measure on Evidence Collection Related to Concentration of Business Operator that Fall Below Notification Thresholds but are Suspected of Anticompetitive Effects) (Draft) ร่างมาตรการชั่วคราวได้เปิดรับฟังความเห็นจากผู้เกี่ยวข้องในเดือนมกราคม และเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๐๙ แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ มาตรการชั่วคราวกำหนดวิธีการรวบรวมหลักฐานและกระบวนการทางวิธีพิจารณาให้กระทรวงพาณิชย์ (และหน่วยงานอื่น ๆ) ทบทวนการรวบรวมอำนาจทางเศรษฐกิจบางประเภท โดย

^{๑๕} เฟิงอ้าง.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ผู้ประกอบการธุรกิจ ซึ่งไม่ต้องแจ้งให้ทางการทราบเพราะอยู่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่ต้องแจ้ง แต่ว่าการควบรวมกิจการดังกล่าวอาจมีผลกระทบในแง่ลบต่อการแข่งขันได้

- มาตรการในการคำนวณยอดขายของการประกอบกิจการของสถาบันการเงินเพื่อควบคุมการควบรวมกิจการ (Measures on Calculating the Turnover of Concentration of Financial Institution Business Operators for Merger Control Purpose) ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๐๙ ซึ่งกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับเกณฑ์การแจ้งการควบรวมกิจการของสถาบันการเงิน และกำหนดแนวทางที่เฉพาะเจาะจงว่า การควบรวมกิจการของสถาบันการเงินเช่นใดจะต้องรายงาน

- มาตรการเรื่องการรายงานการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการธุรกิจ (Measures on Reporting Proposed Concentration of Business Operators) มาตรการดังกล่าวมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ. ๒๐๑๐ ให้คำนิยามและระบุแนวคิดบางประการเกี่ยวกับการคำนวณยอดขายของผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อจะได้ทราบถึงการได้มาซึ่งการควบคุมกิจการของผู้ประกอบการรายอื่น

- มาตรการชั่วคราวเกี่ยวกับการขายสินทรัพย์หรือธุรกิจออกไปเมื่อดำเนินการตามเงื่อนไขของทางการ (Interim Measures Concerning the Divestiture of Assets or Business Operators) เป็นมาตรการที่มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ค.ศ. ๒๐๑๐ กำหนดเงื่อนไขและกระบวนการวิธีให้กับบริษัทที่ต้องขายสินทรัพย์หรือธุรกิจออกไปตามเงื่อนไขที่กระทรวงพาณิชย์กำหนด หลังจากนี้ กระทรวงพาณิชย์ได้ทบทวนข้อเสนอควบรวมกิจการนั้นแล้ว

- บทบัญญัติเกี่ยวกับระบบการทบทวนเพื่อความมั่นคงในกรณีที่มีนักลงทุนต่างชาติซื้อกิจการของผู้ประกอบการธุรกิจในประเทศ (Provisions on the Implementation of a Security Review System for the Acquisitions of Domestic Enterprises by Foreign Investors) มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ กันยายน ค.ศ. ๒๐๑๑ เป็นอนุบัญญัติที่กำหนดโครงสร้างและกระบวนการในการทบทวนการเข้าซื้อกิจการของผู้ประกอบการธุรกิจในประเทศของนักลงทุนต่างชาติ โดยมีคณะกรรมการร่วมซึ่งประกอบด้วย กระทรวงพาณิชย์ และเอ็นดีอาร์ซี (National Development and Reform Commission-NDRC) อยู่บนสุดของคณะกรรมการร่วมชุดนี้

- อนุบัญญัติชั่วคราวว่าด้วยการประเมินผลกระทบของการรวมอำนาจเศรษฐกิจของผู้ประกอบการธุรกิจ (Interim Provisions on Evaluating the Competitive Effects of Concentrations of Business Operators) มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๒๐๑๑ อธิบายปัจจัยซึ่งกระทรวงพาณิชย์ควรนำมาพิจารณาในการประเมินผลกระทบด้านการแข่งขันของการควบรวมกิจการที่แจ้งขออนุญาตเข้ามา ตัวอย่างปัจจัยที่กล่าวข้างต้น ได้แก่ การควบรวมเศรษฐกิจของตลาด และผลกระทบต่อ การเข้าสู่ตลาดของผู้ประกอบการรายใหม่

- อนุบัญญัติชั่วคราวในการสอบสวนการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบธุรกิจที่ไม่ได้แจ้งตามกฎหมาย (Interim Measures on the Investigation of Concentrations of Business Operators not Notified in Accordance with Law) มาตรการดังกล่าวมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๕ ให้ข้อมูลที่ละเอียดชัดเจนเกี่ยวกับการสืบสวนการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบธุรกิจซึ่งอยู่เหนือเกณฑ์ แต่ผู้ประกอบธุรกิจรายนั้นไม่แจ้งให้ทางการทราบ

- บทบัญญัติเรื่องการทำให้การร่วมมือลงทุนในต่างประเทศเป็นพฤติกรรมการแข่งขันเป็นมาตรฐาน (Provisions on Standardizing Competitive Behavior in the Oversea Investment Cooperation) เป็นบทบัญญัติที่มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ค.ศ. ๒๐๑๓ โดยกำหนดกฎเรื่องการแข่งขันที่เป็นธรรม เกี่ยวกับการร่วมมือด้านการลงทุนในต่างประเทศและให้นิยามการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม

- บทบัญญัติชั่วคราวเรื่องมาตรฐานการพิจารณาการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจที่ไม่ยุ่งยาก (Interim Provisions on Standards Used for Simple Cases of Concentration of Business Operators) มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๔ กำหนดกระบวนการพิจารณาการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกระบวนการที่รวดเร็วในการอนุมัติข้อเสนอควบรวมกิจการของผู้ประกอบธุรกิจ

- แนวพิจารณาเรื่องการยื่นคำร้องเกี่ยวกับการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจที่ไม่ยุ่งยาก (Trial Guiding Opinions on Filing of Simple Cases of Concentration of Business Operators) มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ค.ศ. ๒๐๑๔ โดยกำหนดขั้นตอนเกี่ยวกับการยื่นคำร้องการประเมินการอนุมัติการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ประกอบธุรกิจภายใต้กระบวนการพิจารณาอนุมัติที่รวดเร็ว

๑.๒.๓ อนุบัญญัติของคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาและปฏิรูปแห่งชาติหรือเอ็นดีอาร์ซี (National Development and Reform Commission-NDRC)^{๑๖}

- บทบัญญัติชั่วคราวเรื่องห้ามการแสวงหากำไรเกินปรกติ (Interim Provisions Prohibiting on Seeking of Excessive Profit) เป็นบทบัญญัติซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๙๕ ให้อำนาจสาขาเอ็นดีอาร์ซีซึ่งตั้งอยู่ในมณฑลต่าง ๆ ประเมินและกำหนดกฎที่เหมาะสมสำหรับพฤติกรรมที่ตั้งราคาที่เหมาะสม ซึ่งพฤติกรรมซึ่งอยู่นอกขอบเขตดังกล่าวถือว่าเป็น “กำไรเกินปรกติ”

^{๑๖} เพิ่งอ้าง.

- บทบัญญัติชั่วคราวเรื่องห้ามการทุ่มตลาดโดยใช้ราคาต่ำกว่าทุน (Provisions Prohibiting Low-Cost Dumping) บทบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๙๙ กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการทุ่มตลาดหรือการขายสินค้า โดยตั้งราคาต่ำกว่าทุน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมต่อต้านการแข่งขัน

- บทบัญญัติต่อต้านการผูกขาดด้านราคา (Anti-Price Monopoly Provisions) บทบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๑ กำหนดนิยามและให้ความชัดเจนเกี่ยวกับพฤติกรรมผูกขาดที่เกี่ยวกับราคา ซึ่งหมายความรวมถึง ความตกลงเพื่อกำหนดราคาผูกขาด การใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม การใช้อำนาจปกครองอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อกำจัดคู่แข่งหรือจำกัดการแข่งขัน

- บทบัญญัติเรื่องกระบวนการพิจารณาสำหรับการบังคับใช้กฎหมายปกครองเกี่ยวกับการผูกขาดด้านราคา (Provisions on Procedures for Administrative Law Enforcement on Anti-Price Monopoly) เป็นบทบัญญัติซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๑ ให้ภาพรวมเกี่ยวกับกระบวนการวิธี อำนาจและหน้าที่ของเอ็นดีอาร์ซี เกี่ยวกับการผูกขาดด้านราคา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขั้นตอนและรายละเอียดเกี่ยวกับการสอบสวน การบริหารโครงการ และการลดหย่อนผ่อนโทษ

๑.๒.๔ อนุบัญญัติขององค์กรเพื่ออุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมแห่งชาติหรือเอสเอไอซี (State Administration for Industry and Commerce-SAIC)^{๑๗}

- บทบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาเรื่องห้ามใช้อำนาจปกครองเพื่อกำจัดหรือจำกัดการแข่งขัน (Procedural Provisions Prohibiting Behavior Abusing Administrative Power to Eliminate or Restrict Competition)

บทบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๐๙ โดยห้ามรัฐวิสาหกิจมิให้ใช้อำนาจปกครองเพื่อกำจัดหรือจำกัดการแข่งขัน และกำหนดขั้นตอนและกระบวนการให้เอสเอไอซีใช้พิจารณาความหมายของการใช้อำนาจปกครองโดยไม่ชอบธรรม

- บทบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาเรื่องการสอบสวนคดีเกี่ยวกับการห้ามตกลงกันเพื่อผูกขาด และการใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่ชอบธรรม (Procedural Provision on Investigation Cases Involving Prohibition on Monopoly Agreement and the Abuse of Dominant Position)

บทบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๐๙ โดยกำหนดกฎและกระบวนการพิจารณาให้เอสเอไอซี และสำนักงานสาขาในมณฑลต่าง ๆ สอบสวนคดีเกี่ยวกับความตกลงกันเพื่อผูกขาด และการใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่ชอบธรรม

^{๑๗} เพิ่งอ้าง.

- บทบัญญัติเรื่องห้ามทำลายความตกลงเพื่อผูกขาด (Provision on the Prohibition of Monopolistic Agreements)

บทบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๑ โดยกำหนดนิยามและเกณฑ์ในการพิจารณาว่าความหมายของความตกลงเพื่อผูกขาด และห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจตกลงกันเพื่อนำสู่การตกลงกันเพื่อผูกขาด

- บทบัญญัติเรื่องการห้ามใช้อำนาจเหนือตลาดโดยไม่ชอบธรรม (Provision on the Prohibition on the Abuse of a Dominant Market Position)

มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๑ โดยวางค่านิยามและเกณฑ์สำหรับพิจารณาว่า “ผู้มีอำนาจเหนือตลาด” หมายถึง ผู้ประกอบธุรกิจนี้มีอำนาจในการควบคุมราคา ปริมาณ หรือเงื่อนไขอื่น ๆ หรือมีความสามารถที่จะขัดขวาง หรือสร้างผลกระทบต่อผู้ประกอบธุรกิจอื่นได้

- บทบัญญัติเรื่องการใช้อำนาจปกครองโดยไม่ชอบธรรม (Provision on the Prohibition of the Anti-Competitive Abuse of Administrative Power)

มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๐๑๑ โดยมีกำหนดค่านิยามที่ละเอียดและขั้นตอนกระบวนการพิจารณาว่าความหมายของการใช้อำนาจปกครองโดยไม่ชอบธรรมและการพิจารณาว่าอะไรคือผลเสียต่อการแข่งขันของการใช้อำนาจปกครองโดยไม่ชอบธรรมดังกล่าว

- บทบัญญัติเรื่องห้ามใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาโดยไม่ชอบธรรม เพื่อจำกัดหรือจำกัดการแข่งขัน (Provisions to Prohibit Intellectual Property Abuse to Eliminate or Restrict Competition)

อนุบัญญัติฉบับนี้ยังไม่มีผลบังคับ แต่เปิดรับฟังความเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นอนุบัญญัติที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญากับการแข่งขัน วัตถุประสงค์ก็เพื่อวางแนวทางการพิจารณาให้เจ้าหน้าที่ องค์กรบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าพิจารณาว่า เมื่อไรที่การใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ทรงสิทธิได้กลายเป็นพฤติกรรมต่อต้านการแข่งขันไปแล้ว

๑.๒.๕ กฎของศาลฎีกาของประชาชน (Supreme People’s Court)^{๑๘}

- ประกาศเรื่องการศึกษาและนำกฎหมายป้องกันการผูกขาดไปปฏิบัติให้เกิดผล (Notice on Studying and Implementing the Antimonopoly Law)

^{๑๘} เพิ่งอ้าง.

ประกาศนี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๐๘ บัญญัติว่าให้ศาลประชาชนควรรับและพิจารณาคดีซึ่งมีผู้นำมาฟ้องว่า มีบุคคลใดมีพฤติกรรมการผูกขาด

- บทบัญญัติเกี่ยวกับประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการปรับใช้กฎหมายเพื่อพิจารณาข้อพิพาทเกี่ยวกับการผูกขาดทางแพ่ง (Provisions on Certain Issues relating to Application of Laws for Hearing Civil Monopoly Disputes)

บทบัญญัติของกฎฉบับนี้ รวมถึงหัวข้อเกี่ยวกับภาระการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการบังคับใช้กฎหมายนี้ทางปกครองและทางแพ่ง และเรื่องอายุความ เป็นต้น

๒. องค์การบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้า

ประเทศเกือบทั้งหมด ยกเว้นสหรัฐอเมริกา มีองค์กรบังคับใช้กฎหมายเพียงองค์กรเดียว แม้แต่สหรัฐอเมริกาเองก็มีเพียงกรมต่อต้านการผูกขาด (Antitrust Division) กระทรวงยุติธรรม (Department of Justice) ซึ่งดำเนินคดีเอาผิดทางอาญากับผู้ประกอบธุรกิจที่ฝ่าฝืนกฎหมาย ป้องกันการผูกขาด แต่ในประเทศจีนมีองค์กรบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้า ดังนี้

คณะกรรมการป้องกันการผูกขาดหรือเอเอ็มซี (The Antimonopoly Commission-AMC) โดยกฎหมายป้องกันการผูกขาดของประเทศจีน ได้มีบทบัญญัติให้จัดตั้งเอเอ็มซีขึ้นมาเพื่อกำหนดนโยบายการแข่งขันรับผิดชอบการจัดโครงสร้างองค์กรบังคับใช้กฎหมาย กำกับดูแลและประสานงานกับองค์กรบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าอื่น ๆ โดยเอเอ็มซีเป็นองค์กรสูงสุดในการกำหนดนโยบายแข่งขันทางการค้า และการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้า องค์กรประกอบของเอเอ็มซีเป็นผู้นำประเทศในระดับสูงมาก เช่น รองนายกรัฐมนตรีเป็นผู้อำนวยการเอเอ็มซี รองผู้อำนวยการเอเอ็มซีเป็นผู้แทนระดับสูงจากกระทรวงพาณิชย์ คณะกรรมการพัฒนาและปฏิรูปแห่งชาติ หรือเอ็นดีอาร์ซี (NDRC) องค์กรเพื่ออุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมแห่งชาติ (SAIC) และมีกรรมการ (commissioners) เป็นผู้แทนที่มีตำแหน่งระดับสูงจากกระทรวงอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร (MITI) กระทรวงกำกับดูแลกระทรวงการคลัง คณะกรรมการกำกับดูแลและเรียงสินทรัพย์ของรัฐ (SASAC) และมีกรรมการจากธนาคารพาณิชย์ บริษัทหลักทรัพย์ บริษัทประกันภัย แม้ว่าจะไม่มืบทบาทมากนักในการบังคับใช้กฎหมาย แต่เอเอ็มซี เป็นองค์กรบังคับใช้กฎหมายสูงสุด และองค์กรสูงสุดในการประสานกับองค์กรบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าองค์กรอื่น ๆ^{๑๙}

^{๑๙} Andrew Foster, *China in Katrina Groshinski and Caitlin Davies (eds.), Competition Law in Asia Pacific: A Practical Guide*, Wolters Kluwer: Law and Business, 2015, p. 95.

การบังคับใช้กฎหมายป้องกันการผูกขาดจริง ๆ จะตกอยู่กับองค์กรบังคับกฎหมายอีก ๓ องค์กร ได้แก่

(๑) สำนักต่อต้านการผูกขาด (The Anti-Monopoly Bureau) ของคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาและปฏิรูปแห่งชาติ ซึ่งบังคับใช้บทบัญญัติเกี่ยวกับราคาหากบัญญัติเกี่ยวกับความตกลงต่อต้านการแข่งขันและบทบัญญัติเกี่ยวกับความตกลงต่อต้านการแข่งขัน และบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่ชอบธรรมของกฎหมายต่อต้านการผูกขาดหรือเอเอ็มแอล (Anti-Monopoly Law-AML)^{๒๐}

(๒) สำนักต่อต้านการผูกขาด (The Anti-Monopoly Bureau) ขององค์กรเพื่ออุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมแห่งชาติ ซึ่งบังคับใช้บทบัญญัติซึ่งไม่เกี่ยวกับราคา (non-price related rules) และบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้อำนาจทางปกครองโดยไม่ชอบธรรมเพื่อจำกัดการแข่งขัน^{๒๑}

(๓) สำนักต่อต้านการผูกขาด (The Anti-Monopoly Bureau) ของกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งจะบังคับใช้บทบัญญัติเกี่ยวกับการควบรวมกิจการของ (M&A) ของกฎหมายต่อต้านการผูกขาด^{๒๒}

โดยภาพรวมแล้ว ผลสรุปองค์กรบังคับใช้และขอบเขตอำนาจหน้าที่ในการบังคับใช้ของ ๓ องค์กร ได้ดังนี้^{๒๓}

ในความเป็นจริงแล้ว ทั้งเอ็นดีอาร์ซี, เอสเอไอซี และกระทรวงพาณิชย์ จะมีหน่วยงานในสังกัดอยู่ในแต่ละมณฑล (provincial level) อยู่แล้ว และเอ็นดีอาร์ซี, เอสเอไอซี และกระทรวงพาณิชย์ จะมอบอำนาจหน้าที่ให้หน่วยงานในแต่ละมณฑลเป็นองค์กรบังคับใช้กฎหมายแทน^{๒๔}

^{๒๐} Slaughter and May, competition Law in China, January 2015, p. 2.

^{๒๑} เฟิ่งอ้าง.

^{๒๒} เฟิ่งอ้าง.

^{๒๓} เฟิ่งอ้าง.

^{๒๔} Foster อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๑๙

เอเอ็มแอลไม่ได้อธิบายหรือให้คำนิยามถึงความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมที่เกี่ยวกับราคา (price-related conduct) กับพฤติกรรมที่ไม่เกี่ยวกับราคา (non-price related conduct) ซึ่งทำให้มีการทับซ้อนของเขตอำนาจหน้าที่ของเอ็นดีอาร์ซี และเอสเอไอซี^{๒๕}

๓. พฤติกรรมการแข่งขันที่เอเอ็มแอลห้ามกระทำ

พฤติกรรมการแข่งขันที่เอเอ็มแอลห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจกระทำแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม พฤติกรรมตามภาพรวมขององค์กรบังคับใช้กฎหมายข้างต้นได้ ดังนี้

- (๑) ความตกลงจำกัดการแข่งขัน (Anti-Competition Agreement)
- (๒) การใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่เป็นธรรม (Abuse of Dominance)
- (๓) พฤติกรรมต่อต้านการแข่งขันที่ไม่เกี่ยวกับราคา (Non-Price Related Anti-Competition Conduct)
- (๔) การใช้อำนาจปกครองอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อจำกัดการแข่งขัน (Abuse of Administrative Power to Restrict Competition)

๓.๑ ความตกลงจำกัดการแข่งขัน [Anti-Competitive (“Monopoly”) Agreement]

ความตกลงจำกัดการแข่งขันถูกบัญญัติตามเอเอ็มแอล ว่าเป็น “Monopoly agreement” ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ถูกห้ามคล้ายกับ Article 101 ของสนธิสัญญาการทำงานของสหภาพยุโรป (the Treaty on the Functioning of the European Union)

พฤติกรรมที่ถูกเอเอ็มแอลห้ามกระทำนั้น เป็นไปตามบทบัญญัติของมาตรา ๑๓^{๒๖}

^{๒๕} เฟ็งอั้ง

^{๒๖} Article 13 ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “Competing undertakings are prohibited from concluding the following monopoly agreements :

- (1) on fixing or changing commodity prices ;
- (2) on restricting the amount of commodities manufactured or marketed ;
- (3) on splitting the sales market or the purchasing market for raw and semi-finished materials ;
- (4) on restricting the purchase of new technologies or equipment, or the development of new technologies or products ;
- (5) on joint boycotting of transactions ; and
- (6) other monopoly agreements confirmed as such by the authority for enforcement of the Anti-monopoly Law under the State Council. For the purposes of this Law, monopoly agreements include agreements, decisions and other concerted conducts designed to eliminate or restrict competition.”

และมาตรา ๑๔^{๒๗} ของเอเอ็มแอล ซึ่งได้แก่พฤติกรรมที่ผู้ประกอบการตั้งแต่สองรายขึ้นไปร่วมกันกำจัดหรือจำกัดการแข่งขัน โดยมาตรา ๑๓ และมาตรา ๑๔ ได้ระบุพฤติกรรมร่วมกันกำจัดหรือจำกัดการแข่งขันไว้โดยละเอียด อย่างไรก็ตามสามารถจัดกลุ่มพฤติกรรมดังกล่าวออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้ดังนี้

(ก) พฤติกรรมการตกลงร่วมกันกำจัดหรือจำกัดการแข่งขันในแนวระนาบ (Horizontal Monopoly Agreement) ได้แก่พฤติกรรมดังต่อไปนี้^{๒๘}

(๑) ความตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดราคา (Price-Fixing Agreement) ได้แก่พฤติกรรมร่วมกันกำจัดหรือจำกัดการแข่งขันในแนวระนาบเกี่ยวกับราคา เช่น ร่วมกันกำหนดหรือเปลี่ยนระดับราคาของสินค้าหรือบริการ ร่วมกันกำหนดหรือเปลี่ยนช่วงของระดับราคาของสินค้าหรือบริการ ร่วมกันกำหนดหรือเปลี่ยนค่าธรรมเนียมส่วนลด หรือค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อราคา ร่วมกันกำหนดราคาเพื่อใช้เป็นฐานในการทำธุรกรรมกับบุคคลที่ ๓ ตกลงร่วมกันที่จะใช้สูตรเดียวกันในการคำนวณราคา ตกลงร่วมกันที่จะไม่เปลี่ยนแปลงราคา โดยปราศจากความยินยอมของผู้ประกอบธุรกิจอีกฝ่ายหนึ่ง ตกลงร่วมกันกำหนดราคาหรือเปลี่ยนแปลงราคาในรูปแบบอื่น ๆ ของการตกลงร่วมกันกำหนดราคา

ข้อสังเกตคือ การตกลงร่วมกันกำหนดราคานอกจากจะเป็นพฤติกรรมฝ่าฝืนกฎหมายเอเอ็มแอลแล้ว ยังเป็นพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายราคาด้วย

(๒) ความตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดผลผลิต (Agreement to Restrict Output) ได้แก่ความตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดปริมาณผลผลิต หรือยอดขายของผลผลิต (sale volume of the product) ซึ่งพฤติกรรมที่ถูกห้ามกระทำ ได้แก่ การตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดผลผลิตหรือชนิดของสินค้า โดยการลดการผลิต กำหนดปริมาณที่จะผลิต หยุดการผลิต หรืออื่น ๆ การตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดยอดขาย โดยการปฏิเสธที่จะขาย การจำกัดปริมาณที่จะขาย หรือพฤติกรรมอื่น ๆ ในลักษณะทำนองเดียวกัน

^{๒๗} Article 14 ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “Undertakings are prohibited from concluding the following monopoly agreements with their trading counterparts :

- (1) on fixing the prices of commodities resold to a third party ;
- (2) on restricting the lowest prices for commodities resold to a third party ; and
- (3) other monopoly agreements confirmed as such by the authority for enforcement of the Anti-monopoly Law under the State Council.”

^{๒๘} Stephen Harris Jr., Peter Wang, Yizhe Zhang, Mark Cohen and Sebastien J. Evrard, *Anti-Monopoly Law and Practice in China*, 2011, pp. 70-78.

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

(๓) ความตกลงร่วมกันเพื่อแบ่งแยกราคา (Market Allocation Agreement) เช่น พฤติกรรมการตกลงร่วมกันของผู้ประกอบธุรกิจที่กำหนดให้มีการแบ่งแยกตลาด โดยการแบ่งแยกพื้นที่ ลูกค้า ชนิดของสินค้า หรือปริมาณ หรือการตกลงแบ่งแยกพื้นที่ในการจัดซื้อวัตถุดิบ วัตถุดิบสำเร็จรูป ชิ้นส่วน อุปกรณ์ หรือวัตถุดิบ หรือการตกลงแบ่งแยกพื้นที่เพื่อแบ่งแยกผู้ผลิต (surplices)

(๔) ความตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดการซื้อ หรือการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ หรือสถานที่อุปกรณ์การผลิต (Agreement to Restrict the Purchase or Development of New Technology or New Facilities) หมายถึง ความตกลงร่วมกันของผู้ประกอบธุรกิจตั้งแต่ ๒ รายขึ้นไป เพื่อจำกัดการซื้อ หรือการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ หรือสถานที่อุปกรณ์การผลิต ซึ่งตามอนุบัญญัติของเอสเอไอซีแล้ว หมายถึง ความตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดการซื้อ และการใช้เทคโนโลยีใหม่ หรือกระบวนการใหม่ ความตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดการซื้อ การเช่า หรือการใช้อุปกรณ์เครื่องมือใหม่ ๆ ความตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดการลงทุน และการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ กระบวนการวิธีใหม่ สินค้าชนิดใหม่ ความตกลงร่วมกันที่จะไม่ใช้เทคโนโลยีใหม่ กระบวนการวิธีใหม่ เครื่องมืออุปกรณ์ใหม่ ความตกลงร่วมกันที่จะไม่รับเอามาตรฐานของเทคนิคใหม่มาใช้ เป็นต้น

(๕) การร่วมกันปฏิเสธไม่ทำธุรกรรมด้วย (Joint Boycott) ตามอนุบัญญัติที่ออกโดยเอสเอไอซีแล้ว การร่วมกันปฏิเสธไม่ทำธุรกรรมด้วย หมายความว่ารวมถึงการร่วมกันปฏิเสธที่จะขาย สินค้าให้แก่ผู้ประกอบธุรกิจรายใดรายหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง หรือการร่วมกันปฏิเสธที่จะทำธุรกรรมกับผู้ประกอบธุรกิจคู่แข่งรายใดรายหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง

(๖) ความตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดการแข่งขันในรูปแบบอื่น ๆ (Other Monopoly Agreements as Recognized by the AMEA) อนุบัญญัติที่จะออกโดยเอสเอไอซี และเอ็นดีอาร์ซี ให้อำนาจแก่เอสเอไอซี และเอ็นดีอาร์ซี ที่จะระบุงการตกลงร่วมกันเพื่อจำกัดการแข่งขันได้

(๗) การร่วมกันจำกัดการแข่งขันในการประมูลราคา (Bid-Rigging) แม้ว่าการร่วมกันจำกัดการแข่งขันในการประมูลราคา (Bid-Rigging) จะไม่มีบัญญัติไว้อย่างชัดเจนในเอเอ็มแอล แต่อาจตีความได้ว่าบทบัญญัติมาตรา ๑๓ ของเอเอ็มแอลครอบคลุมถึงการร่วมกันจำกัดการแข่งขันในการประมูลได้ นอกจากนี้ พฤติกรรมดังกล่าวยังเป็นพฤติกรรมที่ถูกห้ามโดยชัดเจนตามกฎหมายราคา และยังมีกฎหมายเฉพาะคือ กฎหมายห้ามการร่วมกันจำกัดการแข่งขันในการประมูลราคา (the Bidding Law) ห้ามพฤติกรรมดังกล่าวด้วย

(ข) พฤติกรรมการตกลงร่วมกันจำกัดการแข่งขันในแนวดิ่ง (Vertical Monopoly Agreement)

(๑) การรักษาระดับราคาขายต่อ (Resale Price Maintenance) มาตรา ๑๔ ของเอเอ็มแอลบัญญัติถึงการตกลงร่วมกันจำกัดการแข่งขันในแนวดิ่ง ซึ่งห้ามการร่วมกันกำหนดราคาขายส่งแก่บุคคลที่ ๓ จำกัดเรื่องราคาขั้นต่ำที่จะขายให้แก่บุคคลที่ ๓

ในสหภาพยุโรปการกำหนดราคาขายต่อและการกำหนดราคาขั้นต่ำในการขายต่อถือว่าเป็นความผิดเนื่องจากเป็นพฤติกรรมต่อต้านการแข่งขันที่ชัดเจน ในสหรัฐอเมริกา ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาตัดสินใน ค.ศ. ๒๐๐๗ ว่าการกำหนดราคาขายต่อขั้นต่ำต้องใช้หลักเหตุผล (the rule of reason) พิจารณา (คดี Leegin creative Leather Products, Inc. vs. PSKS, Inc., 2007) และการกำหนดราคาขายต่อขั้นสูงก็ต้องใช้หลักเหตุผลพิจารณาเหมือนกัน (คดี State Oil vs. Khan, 1997) แต่ทั้งในสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา และประเทศอื่น ๆ ส่วนใหญ่ศาลจะถือว่าการใช้ราคาแนะนำ (recommended resale price) โดยผู้ขายไม่มีการลงโทษหรือขู่ว่าจะลงโทษผู้ขายต่อไม่เป็นความผิด

แต่อนุบัญญัติของเอ็นดีอาร์ซี มีบทบัญญัติห้ามการรักษาระดับราคาขายต่อ แต่ไม่มีคำอธิบายให้ชัดเจน ดังนั้นจึงต้องติดตามแนวทางการบังคับใช้มาตรา ๑๔ นี้ต่อไป

(๒) ความตกลงจำกัดการแข่งขันในแนวดิ่งอื่น ๆ (Other Vertical Agreement) มาตรา ๑๔ ของเอเอ็มแอลไม่ได้บัญญัติถึงความตกลงจำกัดการแข่งขันในแนวดิ่งอื่น ๆ อย่างชัดเจน เช่น การตั้งผู้จัดจำหน่ายสินค้าเพียงผู้เดียว (exclusive distributorship) การจำกัดเขตทางภูมิศาสตร์และการจำกัดลูกค้า (territorial and customer restraints) การขายควบ (tying arrangement) ความตกลงค่าตอบแทนซึ่งกันและกัน (reciprocal dealing agreement) ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเชื่อว่าตกอยู่ภายใต้บทบัญญัติของมาตรา ๑๔(๓) ซึ่งกว้างมาก ใช้ครอบคลุมพฤติกรรมการจำกัดการแข่งขันในแนวดิ่งทุกพฤติกรรมได้ (catchall cause) หรืออาจตกอยู่ภายใต้บทบัญญัติของมาตรา ๘ ของอนุบัญญัติชื่อ the Prohibition of Monopoly Agreement ซึ่งบัญญัติถึงพฤติกรรมการจำกัดการแข่งขันในแนวดิ่งว่าจะถูกพิจารณาภายใต้หลักเหตุผล

คำตัดสินเกี่ยวกับความตกลงจำกัดการแข่งขัน^{๒๙}

ชื่อ/เนื้อหาของคดี	ค่าปรับ
คดีการร่วมกันกำหนดราคาขายแอลซีดี (LCD) โดยบริษัทผู้ผลิตแอลซีดี ต่างชาติจำนวน ๖ ราย ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๒๐๑๓	ค่าปรับจำนวน ๓๕๓ ล้านหยวน (RMB) โดย Samsung ถูกปรับ ๑๐๑ ล้านหยวน (RMB) และ LG ถูกปรับ ๑๑๘ ล้านหยวน (RMB)
รัฐวิสาหกิจที่ผลิตสุราของรัฐคือ Kweichow Moutai Co., Ltd และ Wuliangye Group กำหนดราคาขายต่อ (resale price maintenance) ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๓	ค่าปรับรวมจำนวน ๔๔๙ ล้านหยวน (RMB) โดย Kweichow ถูกปรับ ๒๔๗ ล้านหยวน (RMB) และ Wuliangye ถูกปรับ ๒๐๒ ล้านหยวน (RMB)
บริษัทต่างชาติที่ผลิตนมผงเลี้ยงทารก ๙ บริษัท ได้กำหนดราคาขายต่อ (resale price maintenance) ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๑๓	ค่าปรับรวมจำนวน ๖๖๘.๗๓ ล้านหยวน (RMB) เพื่อลงโทษ ๖ บริษัท ส่วนอีก ๓ บริษัท ได้รับภัยโทษตามโครงการลดหย่อนผ่อนโทษ (leniency program)
บริษัทขายปลีกทองคำและเครื่องประดับอัญมณี ๕ บริษัท ในเซี่ยงไฮ้ (Shanghai) และสมาคมทองคำและเครื่องประดับของเมืองเซี่ยงไฮ้ ร่วมกันปั่นราคาทองคำและเครื่องประดับอัญมณี (price manipulation) เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๑๓	ทุกบริษัทถูกปรับร้อยละ ๑ ของรายได้ ค.ศ. ๒๐๑๒ รวมเป็นเงินค่าปรับ ๑๐.๐๙ ล้านหยวน (RMB) และสมาคมฯ ถูกปรับ ๕๐๐,๐๐๐ ล้านหยวน (RMB) ในฐานะเป็นผู้เริ่มให้การร่วมกันปั่นราคา
สาขาของธนาคารการพาณิชย์จำนวน ๖๔ แห่ง ได้เรียกเก็บค่าธรรมเนียมสูงมากเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๔	เอ็นดีอาร์ซีสิงคโปร์ปรับสาขาธนาคารพาณิชย์ทั้ง ๖๔ แห่ง เป็นเงินค่าปรับรวมกัน ๘๒๕ ล้านหยวน (RMB)
บริษัทผลิตชิ้นส่วนและตลับลูกปืนขนาดจิ๋วของญี่ปุ่น (ตั้งอยู่ในจีน) ร่วมกันกำหนดราคาสินค้าเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๑๔	เอ็นดีอาร์ซีสิงคโปร์ปรับเป็นเงินรวม ๑.๒๔ พันล้านหยวน (RMB)

๓.๒ การใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่เป็นธรรม (Abuse of Dominance)

บทบัญญัติมาตรานี้ยกร่างตาม Article 102 ของสนธิสัญญา Treaty on the Functioning of the European Union–TFEU ซึ่งพฤติกรรมที่ถือว่าผิดกฎหมาย คือ ผู้ประกอบธุรกิจเป็นผู้มีอำนาจเหนือตลาด และใช้อำนาจเหนือตลาดดังกล่าวอย่างไม่เป็นธรรม

^{๒๙} Slaughter and May, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๒๐.

นิยามของผู้มีอำนาจเหนือตลาด

สถานะของการมีอำนาจเหนือตลาด (dominant market position) หมายถึง ผู้ประกอบธุรกิจมีสถานะของการมีอำนาจเหนือตลาดซึ่งสามารถควบคุมราคาหรือปริมาณของสินค้า หรือควบคุมเงื่อนไขของการทำธุรกรรมในตลาดที่เกี่ยวข้อง กีดกัน หรือใช้อิทธิพลเหนือตลาดเข้าสู่ตลาดของผู้ประกอบธุรกิจรายอื่นในตลาดได้^{๓๐}

มาตรา ๑๙ ของเอเอ็มแอลให้สันนิษฐานว่าผู้ประกอบธุรกิจซึ่งมีส่วนแบ่งตลาดดังต่อไปนี้เป็นผู้ประกอบธุรกิจที่มีสถานะเป็นผู้มีอำนาจเหนือตลาด^{๓๑}

จำนวนผู้ประกอบธุรกิจ	ส่วนแบ่งตลาดร่วมกัน
๑	ครึ่งหนึ่ง
๒	๒ ใน ๓
๓	๓ ใน ๔

พฤติกรรมที่ถือว่าเป็นการใช้สถานะของผู้มีอำนาจเหนือตลาดอย่างไม่ธรรม

มาตรา ๑๗^{๓๒} ของเอเอ็มแอล และอนุบัญญัติที่ออกโดยเอ็นดีอาร์ซีได้บัญญัติรายการของพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมการใช้อำนาจเหนือตลาดของผู้ประกอบธุรกิจอย่างไม่เป็นธรรม (abuse) โดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มดังนี้คือ

^{๓๐} Article 17 ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “For the purposes of this Law, dominant market position means a market position held by undertakings that are capable of controlling the prices or quantities of commodities or other transaction terms in a relevant market, or preventing or exerting an influence on the access of other undertakings to the market.”

Article 19 ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “The conclusion that an undertaking holds a dominant market position may be deduced from any one of the following circumstances :

- (1) the market share of one undertaking accounts for half of the total in a relevant market ;
- (2) the joint market share of two undertakings accounts for two-thirds of the total, in a relevant market ; or
- (3) the joint market share of three undertakings accounts for three-fourths of the total in a relevant market.

Under the circumstance specified in Subparagraph (2) or (3) of the preceding paragraph, if the market share of one of the undertakings is less than one-tenths of the total, the undertakings shall not be considered to have a dominant market position.

^{๓๑} Where an undertaking that is considered to hold a dominant market position has evidence to the contrary, he shall not be considered to hold a dominant market position.”

^{๓๒} Article 17 ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “Undertakings holding dominant market positions are prohibited from doing the following by abusing their dominant market positions :

- (1) selling commodities at unfairly high prices or buying commodities at unfairly low prices ;
- (2) without justifiable reasons, selling commodities at prices below cost ;

การใช้อำนาจเหนือตลาดเพื่อขูดรีดเอาเปรียบ (Exploitative Abuses) เป็นการใช้อำนาจเหนือตลาดเพื่อขูดรีดเอาเปรียบผู้บริโภคหรือผู้ผลิต และขายสินค้าให้ตน เช่น การกำหนดราคาขายสูงเกินสมควรเพื่อขูดรีดเอาเปรียบผู้บริโภค การกำหนดราคาขายต่ำเกิดสมควรเพื่อขูดรีดเอาเปรียบผู้ผลิตที่ขายสินค้าให้ตน (suppliers)^{๓๓}

การใช้อำนาจเหนือตลาดเพื่อกีดกันคู่แข่ง (Exclusionary Abuses) เป็นการใช้อำนาจเหนือตลาดเพื่อกีดกันคู่แข่งชั้นในทางธุรกิจ เช่น การตั้งราคาขายต่ำกว่าทุน การปฏิเสธที่จะทำธุรกรรมด้วย (โดยปราศจากเหตุผลสมควร) บังคับให้ขายสินค้าของตนอย่างเดียว ขายควบ^{๓๔}

เมื่อรวบรวมพฤติกรรมการใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่เป็นธรรมแล้ว พอจะสรุปได้ว่า พฤติกรรมดังกล่าวได้แก่พฤติกรรมดังต่อไปนี้^{๓๕}

(๑) การกำหนดราคาสูงเกินสมควรหรือต่ำเกินสมควร (Unhighly High Price and Unfairly Low Price)

ปัจจัยตามอนุบัญญัติของเอ็นตีอาร์ซีซึ่งใช้ในการพิจารณาว่าราคาสูงเกินควรหรือต่ำเกินควร “อย่างไม่เป็นธรรม” ได้แก่ปัจจัยดังต่อไปนี้

- ราคาขายสูงเกินควร หรือราคาซื้อต่ำเกินควรอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับราคาขาย หรือราคาซื้อของผู้ประกอบธุรกิจรายอื่นซึ่งขายหรือซื้อสินค้าที่เหมือนกัน
- ยกระดับราคาขายขึ้นสูง หรือลดระดับราคาซื้อลงมาต่ำอย่างไม่สมควรเมื่อเปรียบเทียบกับเปอร์เซ็นต์กับระดับปกติทั้งที่ต้นทุนยังคงเดิม

อ้างอิง (ต่อ)

- (3) without justifiable reasons, refusing to enter into transactions with their trading counterparts ;
- (4) without justifiable reasons, allowing their trading counterparts to make transactions exclusively with them selves or with the undertakings designated by them ;
- (5) without justifiable reasons, conducting tie-in sale of commodities or adding other unreasonable trading conditions to transactions ;
- (6) without justifiable reasons, applying differential prices and other transaction terms among their trading counterparts who are on an equal footing ; or
- (7) other acts of abuse of dominant market positions confirmed as such by the authority for enforcement of the Anti-monopoly Law under the State Council.”

^{๓๓} Slaughter and May อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๒๐.

^{๓๔} เพิ่งอ้าง.

^{๓๕} Harris, Jr. Wang, Zhang, Cohen and Evrard, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๒๘.

● ราคาขายสูงชันมากเมื่อเทียบเป็นร้อยละกับต้นทุนที่สูงขึ้น หรือราคาซื้อต่ำลงอย่างมาก เมื่อเปรียบเป็นร้อยละกับต้นทุนที่ต่ำลงของผู้ประกอบธุรกิจคู่แข่ง

- ปัจจัยอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณา

(๒) การกำหนดราคาขายต่ำกว่าทุนเพื่อกำจัดคู่แข่ง (Predatory Pricing)

มาตรา ๑๗(๒) ของเอเอ็มแอลห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจที่มีอำนาจเหนือตลาดกำหนดราคาขายสินค้าต่ำกว่าต้นทุน

มาตรา ๑๒ ของอนุบัญญัติ Anti-Price Monopoly ของเอ็นดีอาร์ซีกำหนดสถานการณ์ (circumstances) ซึ่งเป็นเหตุผลที่อธิบายได้ และทำให้พฤติกรรมการตั้งราคาต่ำกว่าทุนไม่เป็นความผิด (valid justification) ดังนี้

● เป็นการขายลดราคาอาหารสด หรืออาหารที่มีชีวิต สินค้าตามฤดูกาล สินค้าที่กำลังจะหมดอายุ หรือสินค้าที่มีในสต็อกมากเกินไป

- เป็นการลดราคาเพื่อขายเอาเงินไปใช้หนี้ปิดกิจการ
- เป็นการลดราคาเพื่อส่งเสริมการขายสินค้าชนิดใหม่ที่เพิ่งวางตลาด
- เหตุผลอื่น ๆ ซึ่งอธิบายพฤติกรรมการขายต่ำกว่าทุนได้

(๓) การปฏิเสธที่จะทำธุรกรรมด้วย (Refuse to Deal)

อนุบัญญัติที่ออกโดยเอสเอไอซี เรื่อง the Prohibition of Abuses of Dominance ติความ Article 17(3) ว่าการปฏิเสธที่จะทำธุรกรรมหมายถึงพฤติกรรมดังนี้

● ลดปริมาณการซื้อขายกับผู้ประกอบธุรกิจซึ่งเป็นผู้ค้า

● เลื่อนหรือหยุดการทำธุรกรรมเดินสะพัดกับผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นผู้ค้า

● ปฏิเสธที่จะเปิดการทำธุรกรรมใหม่กับผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นผู้ค้า

● กำหนดเงื่อนไขให้ผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นผู้ค้าต้องรับและเงื่อนไขดังกล่าวทำให้ผู้ค้ามีอุปสรรคที่จะดำเนินธุรกิจกับผู้ที่มีอำนาจเหนือตลาดต่อไป

- ปฏิเสธมิให้ผู้ประกอบธุรกิจซึ่งเป็นผู้ค้าใช้โครงข่ายพื้นฐานที่จำเป็น (essential facilities)

(๔) การห้ามผู้ค้าทำธุรกรรมกับคู่แข่งของตน (Exclusive Dealing)

บทบัญญัติมาตรา ๑๗(๔) ห้ามผู้ประกอบธุรกิจที่มีอำนาจเหนือตลาดจำกัดผู้ค้าของตนให้ทำธุรกิจกับตนเท่านั้น หรือบังคับให้ผู้ค้าต้องทำธุรกิจกับบุคคลที่ตนกำหนดให้เท่านั้น

อนุบัญญัติของเอสเอไอซีระบุว่า ข้อสัญญาที่ห้ามผู้ค้าของตนไม่ให้ขายต่อสินค้าของผู้แข่งขันถือว่าเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติของมาตรา ๑๗

อนุบัญญัติของเอ็นดีอาร์ซี เรื่อง Anti-Price Monopoly ระบุว่า การใช้ “ส่วนลดพิเศษให้กับลูกค้าที่จงรักภักดี (loyalty discount) เพื่อชักจูงทางอ้อมให้ลูกค้าทำธุรกิจกับตนเท่านั้นไม่ให้ไปทำธุรกิจกับคู่แข่งก็ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติของอนุบัญญัติข้างต้นด้วย

ข้อยกเว้นว่าให้กระทำ exclusive dealing ได้ เป็นไปตามอนุบัญญัติเรื่องเดียวกันข้างต้นของเอ็นดีอาร์ซี ได้แก่สถานการณ์ดังนี้

- Exclusive dealing ทำไปเพื่อประกันคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้า
- Exclusive dealing ทำไปเพื่อรักษาภาพลักษณ์ของยี่ห้อสินค้า หรือปรับปรุงคุณภาพของการบริการให้สูงขึ้น
- Exclusive dealing ทำไปเพื่อลดต้นทุนหรือปรับปรุงประสิทธิภาพ ซึ่งผลประโยชน์ดังกล่าวจะตกอยู่กับผู้บริโภค
- เหตุผลอื่น ๆ ที่รับฟังได้

(๕) การขายควบหรือเงื่อนไขทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมอื่น ๆ (Tying and Imposing Other Unreasonable Trading Conditions)

มาตรา ๑๗(๕) ของเอเอ็มแอลห้ามผู้ประกอบการธุรกิจไม่ให้ขายควบหรือกำหนดเงื่อนไขทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมอื่นให้ลูกค้าต้องรับโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร

มาตรา ๖ ของอนุบัญญัติของเอสเอไอซี เรื่อง the Prohibition of Abuses of Dominance กำหนดสถานการณ์ ๔ แบบดังนี้ว่าเป็นการขายควบหรือพฤติกรรมกำหนดเงื่อนไขทางการค้าโดยไม่เป็นธรรม

- บังคับขายควบหรือขายพ่วงสินค้า โดยฝ่าฝืนธรรมเนียมทางการค้าหรือพฤติกรรมของผู้บริโภค หรือไม่คำนึงถึงการทำงานของสินค้า
- บังคับให้ลูกค้าต้องรับข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม วิธีการชำระเงิน การขนส่งสินค้า วิธีการส่งมอบ และวิธีการส่งมอบการบริการ เป็นต้น
- บังคับให้ลูกค้าต้องรับข้อสัญญาจำกัดเขตการขาย กลุ่มลูกค้าเป้าหมาย และบริการหลังขาย
- บังคับให้ลูกค้าต้องรับเงื่อนไขซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับธุรกรรมที่ทำเลย

(๖) การเลือกปฏิบัติ รวมถึงการตั้งราคาที่แตกต่างกัน (Discriminatory Treatment, Including Price Discrimination)

มาตรา ๑๗(๖) ของเอเอ็มแอลห้ามผู้ประกอบการธุรกิจที่มีอำนาจเหนือตลาดเลือกปฏิบัติเกี่ยวกับเงื่อนไขการทำธุรกิจ เช่น ราคา โดยปราศจากเหตุผลอันสมควร

มาตรา ๗ ของอนุบัญญัติของเอสเอไอซี เรื่อง the Prohibition of Abuse of Dominance อธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเลือกปฏิบัติที่ขัดกับมาตรา ๑๗(๖) ของ เอเอ็มแอล ดังนี้

- เสนอปริมาณ เกรด คุณภาพที่แตกต่างกัน
- เสนอเงื่อนไขที่เลือกปฏิบัติ เช่น การลดราคาที่แตกต่างกัน
- ใช้เงื่อนไขการชำระเงินที่แตกต่างกัน หรือวิธีการส่งมอบที่แตกต่างกัน
- ใช้วิธีการหลักการขายที่แตกต่างกัน เช่น ระยะเวลาประกันคุณภาพสินค้า วิธีการบำรุงรักษา ระยะเวลาบำรุงรักษาที่แตกต่างกัน ชิ้นส่วน หรือคำสั่งทางเทคนิคที่แตกต่างกัน เป็นต้น

(๗) การใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา (Abuse of a Dominant Market Position Involving Intellectual Property)

มาตรา ๕๕ ของเอเอ็มแอลซึ่งลอกเลียนมาจากบทบัญญัติของกฎหมายบังคับการผูกขาดของประเทศญี่ปุ่น มีเนื้อหาใกล้เคียงกันคือ การใช้ทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ทรงสิทธิในลักษณะที่ไม่ชอบธรรม (misuse/abuse) เพื่อกำจัด หรือจำกัดการแข่งขันถือว่าเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติของเอเอ็มแอล^{๓๖}

คดีสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่ชอบธรรม^{๓๗}

● *Qualcomm*

ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๓ เอ็นดีอาร์ซีได้ดำเนินการสอบสวนข้อกล่าวหาที่บริษัท Qualcomm ถูกกล่าวหาว่าใช้อำนาจเหนือตลาดโดยไม่ชอบธรรม กล่าวคือ การเรียกเก็บค่าธรรมเนียมที่สูงเกินสมควร การขายควบ หรือการบังคับให้ผู้ขออนุญาตใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (licensee) ต้องยอมอนุญาตให้ Qualcomm ใช้เทคโนโลยีของตนด้วย (cross-license)

● *Microsoft*

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๑๔ เจ้าหน้าที่ของเอสเอไอซีได้บุกโจมตีสํานักงานของบริษัท Microsoft ในประเทศจีน ตามข้อกล่าวหาที่ว่าบริษัท Microsoft ได้จำกัดการใช้ทดแทนกันของระบบปฏิบัติการ Window และซอฟต์แวร์อื่น ๆ รวมถึงการขายควบ (tying arrangements) ด้วย

^{๓๖} Article 55 ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “This law is not applicable to undertakings who exercise their intellectual property rights in accordance with the laws and administrative regulations on intellectual property rights; however, this Law shall be applicable to the undertakings who eliminate or restrict market competition by abusing their intellectual property rights.”

^{๓๗} Slaughter and May, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๒๐.

- **Tetra Pak**

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๑๓ เอสเอไอซีได้ประกาศว่าได้สอบสวนพฤติกรรมที่ Tetra Pak ถูกกล่าวหาว่าใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่เป็นธรรมกล่าวคือ Tetra Pak ถูกกล่าวหาว่าขายควบสินค้าประเภทแพคเกจจิ้งกับเครื่องจักร และพฤติกรรมเลือกปฏิบัติ โดยให้สิทธิพิเศษแก่ลูกค้าบางกลุ่ม

- **Shuntong/Huaxin**

Shuntong/Huaxin ซึ่งเป็นบริษัทผลิตรักษาโรค โดยบริษัททั้งสองได้ทำสัญญากับบริษัทผู้ผลิตสารเคมี promethazine hydrochloride ห้ามบริษัทผู้ผลิตขายสารเคมีดังกล่าวให้ผู้อื่น ทำให้บริษัททั้งสองสามารถควบคุมปริมาณสารเคมีดังกล่าวในตลาดได้แล้วจึงขึ้นราคาสารเคมีดังกล่าว เอ็นดีอาร์ซีสอบสวนและมีมติว่าบริษัททั้งสองฝ่าฝืนบทบัญญัติของเอเอ็มแอลจริง และสั่งปรับเป็นเงิน ๗ ล้านบาทในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๑

- **Unicom/Telecom**

เอ็นดีอาร์ซี ได้เริ่มทำการสอบสวนบริษัท China Unicom and Telecom ซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีพฤติกรรมการตั้งราคาแบบเลือกปฏิบัติในการให้บริการ Broadband Internet Service โดย Unicom and Telecom ได้เข้าทำสัญญากับเอ็นดีอาร์ซี (undertaking) ที่จะลดราคาค่าบริการลงในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๒๐๑๑ และทั้ง ๒ บริษัทส่งรายงานความก้าวหน้าในการปรับลดราคาลงมาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๒ เอ็นดีอาร์ซี จึงไม่ได้สั่งลงโทษปรับ

- **Unilever**

ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๒๐๑๑ บริษัท Unilever ถูกสั่งปรับโดยเอ็นดีอาร์ซีเป็นเงินค่าปรับ ๒ ล้านบาท เนื่องจากบริษัท Unilever ให้ความเห็นว่า อาจมีการปรับขึ้นราคาสินค้า โดยค่าปรับเป็นการปรับตาม the Price Law ไม่ใช่เอเอ็มแอล แต่พฤติกรรมดังกล่าวอาจทำให้เกิดการร่วมกันกำหนดราคาสินค้า (price-fixing cartel) เนื่องจากบริษัทอื่น ๆ พร้อมกันขึ้นราคาสินค้าของตนตาม Unilever

คดีผู้มีอำนาจเหนือตลาดใช้ทรัพย์สินทางปัญญาโดยไม่ชอบธรรม^{๓๘}

- **Huawei vs. Inter Digital**

โดยศาลของประชาชนเมืองเฉิ่นเจิ้น (Shenzhen) (the Shenzhen Intermediate People's Court) ตัดสินว่า Inter Digital ฝ่าฝืนบทบัญญัติของมาตรา ๕๕ เนื่องจากเสนอราคาการใช้

^{๓๘} Slaughter and May, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๒๐.

สิทธิที่สูงเกินควร (excessive royalties) ขยายควบ SEPs กับ non-SEPs ในช่วงเวลาการเจรจา บังคับให้ Huawei ต้องยอมให้ Inter Digital ใช้สิทธิบัตรของ Huawei ได้ยื่นคำร้องขอให้ศาลของ the District of Delaware คัดค้านข้อกล่าวหาในขณะที่กำลังเจรจากับ Huawei อยู่เพื่อกดดันให้ Huawei ต้องยอมรับข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

๓.๓ การควบรวมกิจการ (Merger Control)

Chapter IV ของเอเอ็มแอล และอนุบัญญัติที่ออกโดยคณะรัฐมนตรี (the State Council) เรียกว่า the Regulation on Notification Thresholds for Concentrations of Undertakings (๑ สิงหาคม ค.ศ. ๒๐๐๘) เป็นกฎหมายและอนุบัญญัติที่สำคัญที่สุดที่ควบคุมการควบรวมกิจการในประเทศไทย กล่าวคือ ภายใต้ระบบการควบคุมการควบรวมกิจการของประเทศไทยในปัจจุบัน การควบรวมกิจการ (business concentration) ที่เข้าเกณฑ์ต้องแจ้งเพราะมียอดขายถึงระดับที่กำหนดต้องแจ้งให้กระทรวงพาณิชย์ทราบและต้องได้รับอนุญาตจากกระทรวงพาณิชย์ก่อนจึงจะควบรวมได้^{๓๙}

ตั้งแต่มีการบังคับใช้เอเอ็มแอล ใน ค.ศ. ๒๐๐๗ กระทรวงพาณิชย์ได้รับแจ้งจากผู้ประกอบธุรกิจว่าประสงค์จะควบรวมกิจการเป็นจำนวนหลายร้อยเรื่อง และได้ตรวจสอบพิจารณาประมาณ ๔๐๐ เรื่อง โดยเกือบทั้งหมดกระทรวงพาณิชย์อนุญาตให้ควบรวมกิจการได้ มีเพียงเรื่องเดียวคือ กรณีที่บริษัท Coca-Cola จะซื้อกิจการของบริษัท Huiyan ซึ่งเป็นบริษัทผลิตน้ำผลไม้ในประเทศไทย ซึ่งกระทรวงพาณิชย์ไม่อนุญาต และมีอีก ๑๐ เรื่องที่กระทรวงพาณิชย์ให้ควบรวมได้โดยมีเงื่อนไข^{๔๐}

สถิติการควบคุมการควบรวมกิจการในประเทศไทย

	๒๐๐๘	๒๐๐๙	๒๐๑๐	๒๐๑๑
ตัดสินใจให้ควบรวมได้	๑๗	๘๐	๑๑๗	๑๖๘
ให้ควบรวมแต่มีเงื่อนไข	๑	๔	๑	๔
ห้ามไม่ให้ควบรวม	๐	๑	๐	๐

^{๓๙} Norton Rose, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๔.

^{๔๐} เพิ่งอ้าง.

รูปแบบของการควบรวม

มาตรา ๒๐^{๔๑} ของเอเอ็มแอลบัญญัติถึงรูปแบบของการควบรวมกิจการว่าหมายความรวมถึง

- การควบรวมกิจการ (merger)
- การเข้าซื้อหุ้นหรือสินทรัพย์เพื่อควบคุมผู้ประกอบการธุรกิจอื่น (acquisition of control of other undertaking by means of equity or asset purchase)
- การเข้าควบคุมหรือมีอิทธิพลเด็ดขาดเหนือผู้ประกอบการธุรกิจอื่น โดยวิธีการทำสัญญา หรือวิธีการอื่น ๆ (acquisition of control or decisive influence on other undertaking by contract or any other means.)

เกณฑ์ที่ต้องแจ้ง (Notification Thresholds)

การรวบอำนาจทางเศรษฐกิจ (concentration) ที่ถือว่าสำคัญและจำเป็นต้องแจ้งกระทรวงพาณิชย์ คือ ธุรกิจเกี่ยวกับการควบรวมกิจการที่มีระดับของยอดขายดังนี้^{๔๒}

- ในปีการเงินที่แล้ว (๑) ยอดขายทั่วโลกของผู้ประกอบการธุรกิจทั้งหมดในการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่า ๑๐,๐๐๐ ล้านบาท และ (๒) อย่างน้อยผู้ประกอบการ ๒ รายในบรรดาผู้ประกอบการธุรกิจใด (๑) มียอดขายในประเทศจีนมากกว่า ๔๐๐ ล้านบาท หรือ
- ในปีการเงินที่แล้วยอดขายแต่ละรายในประเทศจีนของผู้ประกอบการธุรกิจทั้งหมด ซึ่งรวมอยู่ใน การรวบอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่า ๒,๐๐๐ ล้านบาท และ (๒) อย่างน้อยผู้ประกอบการ ๒ ราย ในบรรดาผู้ประกอบการธุรกิจใด (๑) ต้องมียอดขายแต่ละรายในประเทศจีนมากกว่า ๔๐๐ ล้านบาท

ปัจจัยที่กระทรวงพาณิชย์ใช้ประเมิน

มาตรา ๒๗ ของเอเอ็มแอลได้บัญญัติถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่กระทรวงพาณิชย์ต้องใช้ในการพิจารณาว่าจะอนุญาตให้ผู้ประกอบการที่ขอควบรวมกิจการให้ควบรวมได้หรือไม่ ได้แก่ปัจจัยดังนี้^{๔๓}

^{๔๑} มาตรา ๒๐ ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “Concentration of undertakings means the following :

- (1) merger of undertakings ;
- (2) control over other undertakings gained by an undertaking through acquiring their shares or assets ; and
- (3) control over other undertakings or the ability capable of exerting a decisive influence on the same gained by an undertaking through signing contracts or other means.

^{๔๒} Norton Rose, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๔.

^{๔๓} มาตรา ๒๗ ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “The following factors shall be taken into consideration in the review of concentration of undertakings :

● ส่วนแบ่งตลาดของผู้ประกอบธุรกิจที่เสนอควรวรรวมและความสามารถในการควบคุมตลาด (หากอนุญาตให้ควรวรรวมกิจการได้)

● ระดับการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจในตลาดที่เกี่ยวข้อง

● ผลกระทบของการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจต่อการเข้าสู่ตลาดของผู้ประกอบธุรกิจรายอื่น และผลกระทบต่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยี

● ผลกระทบของการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจต่อผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจรายอื่น

● ผลกระทบของการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ

● ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาเรื่องการแข่งขัน

อย่างไรก็ตามในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๑๑ กระทรวงพาณิชย์ได้ออกอนุบัญญัติเรื่อง Interim Regulation on the Assessment of the Competitive Effects of Concentration of Undertakings ซึ่งให้รายละเอียดในการพิจารณาอนุญาตให้ควรวรรวมกิจการหรือไม่ โดยอนุบัญญัติได้อ้างอิงถึงแนวคิดเกี่ยวกับประเมินระดับการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจที่กฎหมายแข่งขันทางการค้าในประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกใช้ได้แก่ Herfindahl-Hirschman Index และ the Concentration Ratio ความเป็นไปได้ ระยะเวลา ความเพียงพอที่ผู้ประกอบธุรกิจที่เข้าสู่ตลาด และความยุ่งยากในการเข้าสู่ตลาด^{๔๔}

โทษของการไม่แจ้ง (Sanctions for failure to notify)

มาตรา ๔๘^{๔๕} ของเอเอ็มแอลกำหนดโทษของการไม่แจ้งไว้ว่า ผู้ประกอบธุรกิจที่ฝ่าฝืนอาจถูกปรับไม่เกิน ๕๐๐,๐๐๐ หยวน และถูกระงับการดำเนินการควรวรรวมกิจการ ให้จำหน่ายหุ้นหรือสินทรัพย์

อ้างอิง (ต่อ)

- (1) the market shares of the undertakings involved in concentration in a relevant market and their power of control over the market ;
- (2) the degree of concentration in relevant market ;
- (3) the impact of their concentration on assess to the market and technological advance ;
- (4) the impact of their concentration on consumers and the other relevant undertakings concerned ;
- (5) the impact of their concentration on the development of the national economy ; and
- (6) other factors which the authority for enforcement of the Anti-monopoly Law under the State Council deems to need consideration in terms of its impact on market competition.

^{๔๔} Norton Rose, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๔.

^{๔๕} มาตรา ๔๘ ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “Where the undertakings, in violation of the provisions of this Law, implement concentration, the authority for enforcement of the Anti-monopoly Law under the State Council shall instruct them to discontinue such concentration, and within a specified time limit to dispose of their shares or assets, transfer the business and adopt other necessary measures to return to the state prior to the concentration, and it may impose on them a fine of not more than 500,000 yuan.”

วารสารรายบั้นทิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ออกไป ให้โอนกิจการหรือมาตรการอื่น ๆ เพื่อให้สภาพตลาดกลับคืนมาสู่สภาพก่อนเกิดการควบรวมกิจการ

ตัวอย่างการควบรวมกิจการที่สำคัญ (๒๐๐๘-ปัจจุบัน)

เดือน/ปี	ธุรกิจ	ผู้ควบรวมกิจการ	ผล	เวลาที่ใช้พิจารณา
พ.ย. ๒๐๐๘	ผลิตเครื่องดื่ม	InBeu, Anheuser-Bush	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๗๐ วัน
มี.ค. ๒๐๐๙	ผลิตเครื่องดื่ม	Coca-Cola, Huiyan	ถูกปฏิเสธ	๑๘๒ วัน
เม.ย. ๒๐๐๙	ผลิตสารเคมี	Mitsubishi Rayon, Lucite	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๑๒๔ วัน
ก.ย. ๒๐๐๙	ผลิตรถยนต์	General Motors, Delphi	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๔๒ วัน
ก.ย. ๒๐๐๙	ยารักษาโรค	Pfizer, Wyeth	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๑๑๓ วัน
ต.ค. ๒๐๐๙	ผลิตแบตเตอรี่	Panasonic, Sanyo	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๒๘๓ วัน
ส.ค. ๒๐๑๐	ผลิตภัณฑ์ดูแลสุขภาพ	Novatis, Alcon	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๑๑๖ วัน
มิ.ย. ๒๐๑๐	สารเคมีปุ๋ย	Uralkali, Sivinit	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๘๑ วัน
ต.ค. ๒๐๑๐	ผลิตเครื่องทอผ้า	Alpha V, Savio	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๑๑๐ วัน
พ.ย. ๒๐๑๐	พลังงาน	General Electric Shenhua (จัดตั้ง JV)	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๒๑๒ วัน
ธ.ค. ๒๐๑๑	ชิ้นส่วนคำนวณ	Seagate, Samsung	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๒๐๘ วัน
ก.พ. ๒๐๑๒	ผลิตสารเคมี	Henkel Hong Kong, Tiande (จัดตั้ง JV)	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๑๘๖ วัน
มี.ค. ๒๐๑๒	ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์	Google, Motorola Mobility	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๓๓๖ วัน
พ.ค. ๒๐๑๒	ผลิตโทรศัพท์มือถือ	UTC, Goodrich	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๒๓๓ วัน
มิ.ย. ๒๐๑๒	ระบบอิเล็กทรอนิกส์ของการเดินอากาศ	Walmart,	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๑๘๗ วัน
ส.ค. ๒๐๑๒๐	E-Commerce	Yihaodian	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๒๔๒ วัน
ส.ค. ๒๐๑๓	เครื่องมือแพทย์	Baxter, Gambro	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๒๒๑ วัน
ส.ค. ๒๐๑๓	ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์	Mediatele, MStar	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๔๑๗ วัน

เดือน/ปี	ธุรกิจ	ผู้ควรวมกิจการ	ผล	เวลาที่ใช้พิจารณา
ม.ค. ๒๐๑๔	Biotechnology	Thermo Fisher, Life Technology	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๑๙๖ วัน
เม.ย. ๒๐๑๔	IT/Software	Microsoft, Nokia	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๒๐๘ วัน
พ.ค. ๒๐๑๔	ผลิต Mobile Device	Merck K, AZ Electronic Materials	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๑๐๖ วัน
มิ.ย. ๒๐๑๔	การขนส่งทางเรือ	Maer K, MSC CMA COM	ผ่านโดยมีเงื่อนไข	๒๗๓ วัน

ดังที่เห็นในเรื่องการเสนอควรวมกิจการเสนอควรวมกิจการของ General Electric กับ Shenhua และกรณีการเสนอควรวมกิจการของ Henkel Hong Kong กับ Tianda กระทรวงพาณิชย์ ควบคุมการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจในรูปแบบของ joint venture ด้วย โดยอนุบัญญัติเรื่อง Measures on the Notification of Proposed Concentration (๒๑ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๐๙) ซึ่งแสดงถึงการควบคุมกิจการร่วมค้า (joint venture) ด้วย^{๔๖}

๓.๔ การใช้อำนาจปกครองอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อจำกัดการแข่งขัน

บทที่ ๕ ของเอเอ็มแอลได้ห้ามรัฐบาลท้องถิ่น หรือรัฐวิสาหกิจไม่ให้ใช้อำนาจปกครองอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อจำกัดการแข่งขัน พฤติกรรมการใช้อำนาจปกครองอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อจำกัดการแข่งขัน ตามบทบัญญัติของบทที่ ๕ ของ เอเอ็มแอล หมายถึง การบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจหรือปัจเจกบุคคลต้องซื้อสินค้าจากบุคคลที่รัฐวิสาหกิจกำหนดเท่านั้น ขัดขวางการไหลเวียนของสินค้าระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ เช่น การเก็บค่าธรรมเนียมในอัตราที่แตกต่างกัน หรือกำหนดมาตรฐานสินค้าเพื่อกีดกันสินค้าที่ผลิตจากภูมิภาคอื่น ๆ หรือการใช้มาตรการเลือกปฏิบัติเพื่อจำกัดไม่ให้ผู้ประกอบธุรกิจจากภูมิภาคอื่น ๆ เข้ามาประกอบธุรกิจในท้องถิ่นของตน เช่น การเข้ามาร่วมเสนอราคาประมูล ตั้งสาขาในท้องถิ่น ลงทุนในท้องถิ่น

คดีเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจปกครองอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อจำกัดการแข่งขัน

คดีรัฐบาลท้องถิ่นของเมืองเหอหยวน (Heyuan) มณฑลกว่างตง (Guangdong) ประกาศให้ใช้จีพีเอส (GPS) ซึ่งพัฒนาโดยบริษัทในท้องถิ่นชื่อ Xinshikong ให้เป็น monitoring platform โดยปราศจากการประมูล หรือกระบวนการคัดเลือกที่โปร่งใส ทำให้ผู้ให้บริการจีพีเอสต้องอัปโหลดข้อมูล

^{๔๖} Norton Rose, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๔.

จีพีเอสของบริษัท เข้าไปในแพลตฟอร์ม (platform) ของบริษัท Xinshikong โดยต้องเสียค่าอัปโหลดข้อมูล เป็นรายเดือน สาขาของเอสเอไอซี มณฑลกว่างตงจึงออกข้อเสนอแนะอย่างเป็นทางการให้รัฐบาลท้องถิ่น เมืองเหอหยวน ให้แก้ไขเสีย เพราะการกระทำดังกล่าวเป็นการสร้างการผูกขาดที่ต้นน้ำของการให้บริการ จีพีเอส ซึ่งขัดกับมาตรา ๘^{๔๗} และมาตรา ๓๒^{๔๘} ของเอเอ็มแอล

๓.๕ การฟ้องร้องคดีโดยเอกชน (Private Action)

มาตรา ๕๐^{๔๙} ของเอเอ็มแอลให้อำนาจบุคคลธรรมดาหรือบริษัทที่จะสามารถฟ้อง ผู้ประกอบธุรกิจที่ตนเห็นว่าฝ่าฝืนบทบัญญัติของเอเอ็มแอลได้โดยตรง และศาลก็พร้อมที่จะรับคดีไว้ พิจารณาด้วยความเต็มใจ

คดีแรกที่มีคำพิพากษาคือคดี Beijing Sursan Electronic Co. Ltd. (“Sursen”) ฟ้อง บริษัท Shanda Interactive Entertainment and Ahanghai Xuanting Entertainment Information Technology ว่าจำเลยทั้งสองใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่เป็นธรรม โดยการบังคับให้ผู้แตงนิยาย ๒ คน ไม่ให้แตงนิยาย โดยศาล Shanghai No. ๑ Intermediate People’s Court พิพากษายกฟ้อง โดยให้เหตุผลว่าโจทก์ไม่สามารถให้ศาลเห็นว่า จำเลยทั้งสองเป็นผู้มีสถานะของการมีอำนาจเหนือตลาด และการกระทำของจำเลยเป็นการใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาโดยชอบธรรม ศาล Shanghai Higher People’s Court ยืนตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น^{๕๐}

นอกจากนี้ ยังมีคดีสำคัญและเป็นที่รู้จักกันในวงกว้างมากอีก ๓ คดี^{๕๑}

● *Qihoo vs. Tencent*

มีประเด็นสำคัญเรื่องคำนิยามของตลาด และเป็นคดีแรกที่ขึ้นสู่การพิพากษาศาลฎีกาของ ประเทศจีน (the Supreme People’s Court)

^{๔๗} มาตรา ๘ ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “Administrative departments or organizations authorized by laws or regulations to perform the function of administering public affairs may not abuse their administrative power to eliminate or restrict competition.”

^{๔๘} มาตรา ๓๒ ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “Administrative departments and other organizations authorized by laws or regulations to perform the function of administering public affairs may not abuse their administrative power to require, or require in disguised form, units or individuals to deal in, purchase or use only the commodities supplied by the undertakings designated by them.”

^{๔๙} มาตรา ๕๐ ของ เอเอ็มแอล บัญญัติว่า “Where the monopolistic conduct of an undertaking has caused losses to another person, it shall bear civil liabilities according to law.”

^{๕๐} Slaughter and May, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ ๒๐.

^{๕๑} เพิ่งอ้าง.

- *Rainbow Medical*

Equipment & E Supply Company vs. Johnson & Johnson ประเด็นสำคัญคือ พฤติกรรมการกำหนดราคาขายต่อ (resale price maintenance)

- *Huawei vs. Inter Digital*

ประเด็นสำคัญ คือ ทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวกับสิทธิบัตรที่จำเป็น (essential patents) โดยศาลต้องตัดสินว่าระดับของค่าตอบแทนการใช้สิทธิ (royalty) ที่เหมาะสมในการใช้สิทธิบัตรที่จำเป็น ควรเป็นเท่าไร

สรุปประสบการณ์การบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าของประเทศไทย

หลังจากมีการตรากฎหมายแข่งขันทางการค้าออกมาบังคับใช้ได้ไม่นาน องค์กรบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าก็สามารถออกอนุบัญญัติกำหนดรายละเอียด เกณฑ์ ขั้นตอนในการบังคับใช้กฎหมายจำนวนหลายสิบฉบับ ถือได้ว่าองค์กรบังคับใช้กฎหมายมีความสามารถและตั้งใจจริงที่จะนำกฎหมายแข่งขันทางการค้าไปบังคับใช้อย่างจริงจัง นอกจากนั้น องค์กรบังคับใช้กฎหมายยังดำเนินคดี และมีคำตัดสินจำนวนมากพอควรในระยะเวลาไม่กี่ปี จึงอาจกล่าวได้ว่าองค์กรบังคับใช้กฎหมายมีบุคลากรที่มีความสามารถ มีประสิทธิภาพ และมีความจริงจังในการปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินคดีกับรัฐวิสาหกิจที่ฝ่าฝืนกฎหมาย ส่วนในมุมมองแง่ลบนั้น ก็มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากบริษัทข้ามชาติในสื่อตะวันตกว่าองค์กรบังคับใช้กฎหมายของจีน จะเข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้ากับบริษัทข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการร่วมกันกำหนดราคาขาย (price - fixing cartel) และการเข้าซื้อกิจการของเอกชนจีน โดยองค์กรบังคับใช้กฎหมายของประเทศไทยถูกมองว่า มีอคติที่วางอยู่บนชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (economic nationalism) ผู้เขียนเห็นว่าข้อวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวก็มีความจริงอยู่พอสมควร

มองในภาพรวมแล้ว ผู้เขียนสรุปว่า แม้ประเทศไทยเคยใช้ระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนมาเป็นเวลานาน แต่ผู้นำประเทศมีความตั้งใจทางการเมือง (political will) ในการนำระบบเศรษฐกิจแบบอาคัยกลไกตลาดมาใช้แทนระบบเศรษฐกิจแบบเดิม พร้อมทั้งรับธรรมนูญของระบบเศรษฐกิจแบบอาคัยกลไกตลาด ได้แก่ กฎหมายแข่งขันทางการค้ามาใช้บังคับ โดยใช้สารบัญญัติของกฎหมายแข่งขันทางการค้าของสหภาพยุโรปเป็นต้นแบบในการยกร่าง แต่องค์กรบังคับใช้กฎหมายของประเทศไทยยังมีความสามารถบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าให้ทำงานได้จริง (operational) แม้ว่าโครงสร้างระบบการเมืองการปกครองของประเทศไทยจะมีความแตกต่างเป็นอย่างมากจากโครงสร้างระบบการเมืองการปกครองของสหภาพยุโรปซึ่งใช้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และการปกครองระบบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก เป็นเรื่องที่ได้ว่าเป็นความสำเร็จของการบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าที่น่าประทับใจ.

Abstract **Competition Law in China**

Sakda Thanitcul

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

The National People Congress enacted the Competition Act in July 2007. The Competition Law of the European Union was used as the model. There are three enforcement agencies responsible for enforcing the Competition Act. It is generally known that the political/administrative system in China is vastly different from those of all members of the European Union. In addition to that, China has just changed from central-planned economy to market-oriented economy and there are still a large number of state-owned-enterprise (SOEs) in China. It is the fact that related State organs and the three enforcement agencies were able to issue about 30 implementing regulations, prosecute and issue about 200 decisions in about four years (2008-2011). It can be said that the enforcement performance of the three enforcement agencies is impressive.

Keywords : competition law, antimonopoly law, abuse of dominant position, restrictive agreement, M&A, anti-competitive conduct

กลยุทธ์การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสาธารณรัฐสิงคโปร์

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์^๑

ราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

จิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร^๒

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอระบบการจัดการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานของสาธารณรัฐสิงคโปร์ และกลยุทธ์ที่ทำให้สาธารณรัฐสิงคโปร์ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลพื้นฐานของประเทศและระบบการศึกษาโดยเฉพาะระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศสิงคโปร์แล้วสามารถสรุปได้ว่า สาธารณรัฐสิงคโปร์เป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับว่ามีระบบการศึกษาที่ดีที่สุดในโลก และประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเนื่องมาจากกลยุทธ์ ๑๒ ประการ คือ ๑) การใช้มาตรฐานระดับนานาชาติ ๒) การศึกษาขั้นพื้นฐานตามมาตรฐานชาติในรูปแบบมาตรฐานผู้เรียน ๓) การทำหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการสิงคโปร์ ๔) การกำหนดวิสัยทัศน์และนโยบายที่โดนใจ ๕) การลงทุนทางการศึกษา ๖) การพัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูงอย่างแท้จริง ๗) การบริหารจัดการครูศึกษาเพื่อชาติ ๘) การประกันคุณภาพโดยการให้รางวัลและการเป็นที่ยอมรับ ๙) การสร้างดุลยภาพระหว่างภาวะเสรีกับความรับผิดชอบของสถานศึกษา ๑๐) High-stake Testing ๑๑) การออกแบบระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เรียน และ ๑๒) การให้เวลาเรียนกับวิชาสำคัญ

คำสำคัญ : กลยุทธ์, ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สาธารณรัฐสิงคโปร์

^๑ ศาสตราจารย์กิตติคุณ และราชบัณฑิต ประเภทวิชาสังคมศาสตร์ สาขาศึกษาศาสตร์ทางสารัตถะ

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

คำนำ

ในบทความนี้ได้สกัดมาจากผลงานวิจัยเกี่ยวกับระบบการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาและมาตรฐานการศึกษาของชาติ โดยได้ศึกษารวบรวมที่เกี่ยวข้อในต่างประเทศ พบว่า การจัดการศึกษาของประเทศสิงคโปร์ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นประเทศที่มีระบบการศึกษาที่ดีที่สุดในโลก และเป็นแบบอย่างที่ดีนำศึกษาและเรียนรู้ ทั้งนี้ยืนยันได้จากผลการประเมิน (PISA) ค.ศ. ๒๐๑๕ พบว่าสิงคโปร์มีคะแนนการประเมินด้านคณิตศาสตร์เป็นอันดับ ๒ ของโลก (๕๗๓ คะแนน) การประเมินด้านการอ่าน เป็นอันดับ ๓ ของโลก (๕๔๒ คะแนน) และการประเมินด้านวิทยาศาสตร์เป็นอันดับ ๓ ของโลก (๕๕๑ คะแนน) ในปีเดียวกัน (OECD) ได้ทำการประเมินจัดอันดับโรงเรียนจากคะแนนด้านคณิตศาสตร์และด้านวิทยาศาสตร์ของนักเรียน จาก ๗๖ ประเทศ พบว่า ๕ อันดับแรก เป็นของประเทศในทวีปเอเชีย โดยสิงคโปร์ได้คะแนนเป็นอันดับ ๑ ตามมาด้วยฮ่องกง เกาหลีใต้ ไต้หวัน และญี่ปุ่นอยู่ในลำดับที่ ๔ เท่ากัน (Coughlan, 2015) แสดงให้เห็นถึงระบบการศึกษาของประเทศสิงคโปร์ที่สามารถสร้างให้ผู้เรียนมีความสามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์และสร้างสรรค์นวัตกรรมต่าง ๆ ได้ในระดับแนวหน้าของโลก อันแสดงถึงการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาของแรงงานสิงคโปร์ให้มีความพร้อมต่อความต้องการของตลาดแรงงานในระบบเศรษฐกิจโลก บทความนี้จะนำเสนอที่จะศึกษาและนำเสนอกลยุทธ์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศสิงคโปร์ที่อาจเป็นกระจกส่องการศึกษาไทยในการที่จะปฏิรูปการศึกษาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในห้องเรียนและการเรียนรู้เป็นการปฏิรูปการศึกษาเพื่อผู้เรียนตามเจตนารมณ์ของกฎหมายการศึกษาของชาติอย่างต่อเนื่องต่อไปโดยอาจไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นใหม่ก็เป็นได้

คำนิยามสำคัญ

กลยุทธ์ หมายถึง กุศโลบายในการทำงานจัดกิจกรรมแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ โดยกำหนดแผนการที่จะทำอย่างสุขุมรอบคอบ กำหนดลำดับขั้นตอนของการกระทำให้มีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ตระหนักถึงปัจจัยแทรกซ้อนมุ่งให้สิ่งที่จะทำประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และสามารถเอาชนะคู่แข่งขั้นได้ (พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน : ๒๕๕๕) ในการพัฒนากลยุทธ์ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ๕ ขั้นตอนคือ ๑) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกเพื่อระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ๒) การกำหนดทิศทางขององค์การในรูปวิสัยทัศน์ พันธกิจเป้าประสงค์ และวัตถุประสงค์ ๓) การกำหนดกลยุทธ์ทั้งประเภทและระดับต่าง ๆ แล้วคัดเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสม มีความเป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ได้จริง ๔) การดำเนินกลยุทธ์โดยการจัดทำแผนที่กลยุทธ์ การจัดทำแผนปฏิบัติการและการกระจายแผนกลยุทธ์สู่ปฏิบัติ และ ๕) การกำกับติดตาม

และประเมินกลยุทธ์เพื่อปรับปรุงการดำเนินกลยุทธ์และเพิ่มโอกาสการบรรลุเป้าประสงค์ของกลยุทธ์ (พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ฉบับราชบัณฑิตยสภา : ๒๕๕๘)

การจัดการ หมายถึง การดำเนินการในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ (to make impossible possible) เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และเกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ สไตล์การจัดการแบ่งเป็น ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบการจัดการที่ยึดกระบวนการเป็นหลัก (process-oriented management) กับรูปแบบการจัดการยึดผลงานเป็นหลัก (results based management) โดยเน้นการควบคุมผลการปฏิบัติงาน การให้รางวัลหรือการลงโทษจากผลการปฏิบัติงานที่มักเป็นเชิงปริมาณและเกิดขึ้นในระยะเวลาสั้น

การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาที่จำเป็นเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในระบบการศึกษาไทยได้กำหนดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี คือ ระดับประถมศึกษา ๖ ปี และระดับมัธยมศึกษา ๖ ปี ในกรณีของสาธารณรัฐสิงคโปร์เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย ๑๐ ปี คือ ระดับประถมศึกษา ๖ ปี และระดับมัธยมศึกษา ๔-๕ ปี หลังจากจบการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว นักเรียนสามารถเลือกเรียนอาชีวศึกษา เทคนิค เตรียมอุดม หรือหลักสูตรเสริมจากระดับมัธยมศึกษาได้

สาธารณรัฐสิงคโปร์

สาธารณรัฐสิงคโปร์ (Republic of Singapore) ตั้งอยู่บนเกาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นประเทศที่มีขนาดเล็ก มีพื้นที่ประมาณ ๗๑๕.๘ ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันมีประชากรประมาณ ๕.๔๗ ล้านคน ประชากรประกอบด้วยชาวจีน (ร้อยละ ๗๖.๑) ชาวมาเลย์ (ร้อยละ ๑๕.๐) ชาวอินเดีย (ร้อยละ ๗.๔) และอื่น ๆ (ร้อยละ ๑.๕) (Department of Statistics Singapore, 2015) มีภาษาราชการทั้งสิ้น ๔ ภาษา คือ อังกฤษ จีน มลายูและทมิฬ

สิงคโปร์ได้รับการจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วเพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีฐานะทางเศรษฐกิจและการเงินที่มั่งคั่งที่สุดประเทศหนึ่งในโลก รายได้เฉลี่ยของประชากรวัดจากผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศใน พ.ศ. ๒๕๕๗ ต่อหัวสูงถึง ๕๖,๒๘๖.๘ ดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี (World Bank, 2015)

สิงคโปร์ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยแบบมีรัฐสภา มีประธานาธิบดีเป็นประมุขของรัฐ ซึ่งมีวาระ ๖ ปี และนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำรัฐบาลและหัวหน้าฝ่ายบริหารซึ่งมีวาระ ๕ ปี สิงคโปร์แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๕ เขต แต่ละเขตปกครองโดยนายกเทศมนตรี (Mayors) และมีกรรมการสภาท้องถิ่น

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร

๒๕๗

(community Development Councils) เพื่อดูแลในเขตต่าง ๆ ประกอบด้วยเทศบาลภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคตะวันตกเฉียงใต้

การปกครองให้อิสราภาพในลักษณะที่จำกัด คือ มีการใช้อำนาจของรัฐอย่างเด็ดขาดในการควบคุม สิทธิเสรีภาพของพลเมืองอย่างเข้มข้นโดยปราศจากการใช้ความรุนแรงทางกายภาพ แต่ใช้ผ่านกลไกชนิดต่าง ๆ เช่น การครอบงำทางอุดมการณ์ แนวคิดเรื่อง ประชาคมนิยม (Communitarianism) ที่เชิดชูความเป็นชาติเหนือกว่าปัจเจกบุคคลเพื่อธรรมาธิปไตยเรื่องความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวและความมั่นคงของรัฐและให้เสรีภาพทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่

สิงคโปร์เป็นประเทศพหุวัฒนธรรมที่อยู่กันอย่างกลมเกลียวและสันติ อันเป็นแนวคิดในการสร้างสาธารณรัฐสิงคโปร์ของ ลี กวน ยู ในการหล่อหลอมให้คนในชาติยอมรับการเป็นพหุสังคม ถือเป็นจุดแข็งและผลงานเด่นอย่างหนึ่งของ ลี กวน ยู และนำไปสู่การเป็นชาติที่มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น มีเสถียรภาพมากที่สุดประเทศหนึ่งในเชิงสังคม และการเมือง ทั้ง ๆ ที่สาธารณรัฐสิงคโปร์ตั้งอยู่บนดินแดนที่ไม่มีทรัพยากรธรรมชาติเป็นของตัวเองเลย จนบัดนี้รัฐบาลและผู้นำชุมชนของสิงคโปร์รุ่นต่อ ๆ มากมายสานต่อยึดมั่นในแนวคิดของ ลี กวน ยู เรื่องพหุสังคม จะเห็นได้ว่าสิงคโปร์ซึ่งมีอดีตผู้นำที่มากด้วยภูมิปัญญาการเมืองไกล สามารถนำพาประเทศและประชาชนไปสู่ความรุ่งเรือง สงบสุข แม้ไม่ได้เป็นประชาธิปไตยเต็มร้อยละ ๑๐๐ แต่ปกครองประเทศด้วยภูมิปัญญา เปี่ยมวุฒิภาวะ และมีคุณธรรม (นงนุช สิงหะเดชะ : ๒๕๕๙)

ความเป็นมาของระบบการศึกษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์

ประวัติศาสตร์การศึกษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงเวลาดังรายละเอียดต่อไปนี้

ช่วงแรกขับเคลื่อนเพื่อการอยู่รอด (ค.ศ. ๑๙๕๙-๑๙๗๘) หลังจากการแบ่งแยกจากประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ก็เหมือนประเทศอื่น ๆ ที่เคยเป็นอาณานิคมของสหราชอาณาจักร ซึ่งสหราชอาณาจักรไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักเมื่อเป็นเมืองขึ้น สหราชอาณาจักรได้เปลี่ยนสิงคโปร์จากหมู่บ้านหาปลาบนเกาะเล็ก ๆ เป็นเมืองท่า เมื่อสิงคโปร์เป็นอิสระ ได้มีการเริ่มต้นการวางรากฐานการศึกษา รัฐบาลสิงคโปร์ภายใต้การนำของนายลี กวน ยู รัฐบาลสิงคโปร์ได้ประกาศเป้าหมายในการพัฒนาการศึกษา “Produce a Good Man and a Useful Citizen” เนื่องจากในขณะนั้นสาธารณรัฐสิงคโปร์มีผลิตผลทางเศรษฐกิจร้อยละ ๗๐ อยู่บนพื้นฐานการขนส่งผ่านท่าเรือและโกดังเก็บสินค้า ซึ่งไม่เพียงพอต่อการเจริญเติบโตของประเทศอย่างยั่งยืน ในขณะที่อัตราการเกิดของประชากรและการว่างงานที่สูง รัฐบาลจึงมี

นโยบายขยายฐานภาคการผลิตอุตสาหกรรมโดยมีเป้าหมายเพื่อการส่งออกเนื่องจากตลาดภายในประเทศมีขนาดเล็กมาก จึงเกิดอุปสงค์ความต้องการแรงงานที่มีทักษะต่ำจากโรงงานอุตสาหกรรม อาทิ โรงงานสิ่งทอ โรงงานผลิตผลิตภัณฑ์ไม้ ที่เริ่มก่อตั้งขึ้นในช่วงนั้น

นอกจากนั้นในช่วงเวลานี้ การศึกษาของสิงคโปร์กระจุกตัวอยู่เพียงในกลุ่มชนชั้นสูงที่ร่ำรวย ในขณะที่ประชากรสิงคโปร์อีกกว่า ๒ ล้านคนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ และไร้ทักษะทางวิชาชีพ รัฐบาลจึงมีความประสงค์ที่จะขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานไปให้ได้อย่างรวดเร็วและแพร่หลายมากที่สุด จึงได้สร้างโรงเรียน และจ้างครูจำนวนมาก รวมทั้งได้มีการรวบรวมโรงเรียนที่ก่อตั้งจากศาสนา หรือกลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ เข้ามาไว้ด้วยกันในระบบการศึกษาของสิงคโปร์ และเริ่มนโยบายการศึกษาแบบสองภาษา คือ ภาษาตามเชื้อชาติ (ภาษาแม่) และภาษาอังกฤษ มีการก่อตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่ในการเขียนตำรา และแบบเรียน รัฐบาลได้วางรากฐานการศึกษาขั้นปฐมวัยที่เป็นแบบแผนเดียวกันใน ค.ศ. ๑๙๖๕ และการศึกษาระดับมัธยมต้นในต้นทศวรรษ ๑๙๗๐ และในปลายช่วงแรงขับเคลื่อนเพื่อการอยู่รอด สิงคโปร์จึงสามารถวางระบบการศึกษาให้แก่ประชาชนได้สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม คุณภาพของการศึกษาที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ยังไม่ดีนัก จากสถิติ พบว่า ในช่วงต้นทศวรรษ ๑๙๗๐ ระยะเวลา ๑๐ ปี มีนักเรียนเพียงร้อยละ ๔๕ ที่สามารถผ่านการศึกษาจากระดับประถมต้นไปสู่ระดับประถมปลาย และมีเพียงร้อยละ ๓๕ ที่สามารถสอบผ่าน O level Examination นอกจากนี้ ทุก ๆ ปีสิงคโปร์ยังขาดแคลนวิศวกรและแรงงานฝีมือจำนวน ๕๐๐ และ ๑,๐๐๐ คน ตามลำดับ (ระหว่างช่วง ค.ศ. ๑๙๗๐-๑๙๗๕)

ใน ค.ศ. ๑๙๗๓ ทั่วโลกเผชิญกับวิกฤตการณ์ราคาน้ำมัน และการแข่งขันของอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานไร้ทักษะเข้มข้นในประเทศภูมิภาคเอเชียทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้รัฐบาลสิงคโปร์พิจารณาแนวทางใหม่ในการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนด้วยการมุ่งไปสู่เศรษฐกิจที่ใช้แรงงานทักษะสูง นำไปสู่การปฏิรูประบบการศึกษาในช่วงเวลาต่อมา

ช่วงการขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพ (ค.ศ. ๑๙๗๙-๑๙๙๖) รัฐบาลสิงคโปร์มีเป้าหมายที่จะพัฒนาประเทศจากประเทศในกลุ่มกำลังพัฒนาไปสู่ประเทศพัฒนาแล้วที่ใช้ปัจจัยทุนและแรงงานทักษะสูง เป็นรากฐานของภาคการผลิต ดังนั้นใน ค.ศ. ๑๙๗๙ สิงคโปร์ได้ปฏิรูประบบการศึกษาจากเดิมที่มีแบบแผนการศึกษาเพียงแบบเดียวสำหรับประชาชน (One-Size-Fits-All Approach) มาเป็นระบบการศึกษาที่มีแนวทางการศึกษาที่หลากหลาย ซึ่งสามารถลดอัตราการ การออกกลางคัน (drop out) มีคุณภาพการศึกษาที่ดีขึ้น และมีแนวทางในการพัฒนาทักษะทางเทคนิคของผู้เรียนเพื่อให้สอดคล้องกับการปรับฐานการผลิตทางเศรษฐกิจ ด้วยระบบการศึกษาที่มีแนวทางที่หลากหลาย ผู้เรียนจะมีความยืดหยุ่นและ

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร

๒๕๙

มีเวลามากขึ้นในการเรียนให้สำเร็จในแต่ละระดับ โดยในการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีแนวทางหลัก ๓ แบบ คือ ๑) แบบมัธยมที่เน้นวิชาการ ซึ่งเตรียมพร้อมผู้เรียนเข้าสู่การศึกษาระดับอุดมศึกษา ๒) แบบโพลีเทคนิคที่เน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในการประกอบวิชาชีพ และเตรียมความพร้อมเข้าสู่การศึกษาจากวิทยาลัยเฉพาะทาง ๓) แบบสถาบันเทคนิค ที่มุ่งพัฒนาทักษะและความรู้ในการประกอบอาชีพสำหรับนักเรียนที่มีผลการเรียนกลุ่มท้าย นอกจากนี้ รัฐบาลสิงคโปร์ได้ก่อตั้งสถาบันพัฒนาหลักสูตรแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่ในการผลิตตำรา แบบเรียน และแบบกำกับการสอน ที่มีคุณภาพสูงสำหรับระบบการศึกษาที่มีแนวทางหลากหลาย

ใน ค.ศ. ๑๙๙๒ รัฐบาลสิงคโปร์ได้ก่อตั้งสถาบันสำหรับการศึกษาเชิงเทคนิค (The Institution for Technical Education: ITE) ด้วยเงินงบประมาณมหาศาล เพื่อทำหน้าที่ในการสร้างและพัฒนาการศึกษาสายอาชีพทางเทคนิคที่มีคุณภาพสูง ด้วยอุปกรณ์ สาธารณูปโภคขั้นหน้าที่ทันสมัยและครบครันเทียบเคียงได้กับสถาบันการศึกษาชั้นนำในสหรัฐอเมริกา ยุโรป นอกจากนี้ในแต่ละสาขาวิชาชีพยังได้รับคำแนะนำในการพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัย ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานและเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากบริษัทต่างชาติชั้นนำที่เข้ามาตั้งโรงงานและสาขาในสาธารณรัฐสิงคโปร์ ทำให้คุณภาพของผู้จบการศึกษาแบบสถาบันเทคนิคมีคุณภาพสูง และผู้เรียนที่ทำคะแนนได้ดียังมีโอกาสที่จะเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้อีกด้วย ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของการเรียนแบบสถาบันเทคนิคเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นมาก รวมทั้งมีการขยายตัวของมหาวิทยาลัยและสถาบันเทคนิคเพื่อเพิ่มกำลังการผลิตนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ

การปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นส่งผลให้อัตราการออกกลางคันลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ใน ค.ศ. ๑๙๘๔ อัตราการสอบผ่าน O level Examination เพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ ๙๐ และใน ค.ศ. ๑๙๙๕ นักเรียนจากสิงคโปร์มีคะแนนนำนักเรียนจากทั่วโลกในการสอบวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ของ TIMSS

ช่วงการพัฒนาตามพื้นฐานความสามารถและแรงบันดาลใจ (ค.ศ. ๑๙๙๗-ปัจจุบัน) จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ใน ค.ศ. ๑๙๙๗ เศรษฐกิจโลกได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้ความเป็นโลกาภิวัตน์ รัฐบาลสิงคโปร์จึงได้มีการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสอดรับกับการเปลี่ยนแปลงนี้ รัฐบาลได้ประกาศโครงการประเทศแห่งการศึกษา (National Education) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสุขภาพจิตอันยอดเยี่ยมและการเผชิญหน้ากับอนาคตอย่างมีความเชื่อมั่น ซึ่งโครงการนี้มุ่งบ่มเพาะคุณลักษณะความเป็นคนสิงคโปร์ที่เข้าใจรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ มีความพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอนาคต อันจะนำไปสู่คุณค่าหลักของสิงคโปร์ที่ประสบความสำเร็จและประชาชนมีความกินดีอยู่ดี โดยมุ่งเน้นการเรียนการสอนที่สร้างนวัตกรรม

ความคิดสร้างสรรค์ และการวิจัย โดยรัฐบาลได้จัดตั้งหน่วยงานหลัก คือ Government Agency for Science, Technology and Research (A* Star) ที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนระบบการศึกษาไปสู่แนวทางนี้โดยการจัดหาทุนในการทำวิจัยและสร้างความดึงดูดใจให้นักวิทยาศาสตร์และบริษัทที่มีเทคโนโลยีชั้นนำเข้ามาแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีกับสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีนันทยาง

ในระดับโรงเรียน รัฐบาลสิงคโปร์ได้สร้างวิสัยทัศน์ทางการศึกษา “Thinking School, Learning Nation” โดยมีความหมายถึง ภาพลักษณ์ของระบบการศึกษาที่สามารถพัฒนาทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ ความใฝ่เรียนตลอดชีวิต และการมีความรับผิดชอบพันธสัญญาต่อชาติบ้านเมืองในวัยเด็ก อีกทั้งยังมีความหมายในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้เป็นวัฒนธรรมแห่งชาติที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและงานวิจัย วิสัยทัศน์นี้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาของสิงคโปร์ครั้งใหญ่ ทั้งในด้านของหลักสูตร การสอบ ระบบการตรวจสอบ ประเมินผล และระบบการสร้างครูผู้สอน โดยเน้นออกแบบการศึกษาให้เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน ส่งผลให้เกิดความยืดหยุ่นและทางเลือกสำหรับผู้เรียน อีกทั้งในส่วนของครูผู้สอนมีการยกระดับคุณภาพของครู เส้นทางอาชีพครู และแรงจูงใจของครู สำหรับหลักสูตรและการประเมินผลได้ให้ความสำคัญกับวิชาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิชาทางด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา นอกจากนี้ ยังได้ผนวกความคิดสร้างสรรค์และงานโปรเจกต์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วย มีการให้รางวัลในการประเมินในด้านความคิดสร้างสรรค์และคิดวิเคราะห์

ตารางที่ ๑ แสดงเป้าประสงค์ในการเรียนรู้ที่คาดหวังในแต่ละระดับการศึกษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์

ระดับประถมศึกษา	ระดับมัธยมศึกษา	ระดับเตรียมอุดมศึกษา
สามารถแยกแยะความถูกต้อง	มีคุณธรรมและความซื่อสัตย์	มีคุณธรรมและกล้าหาญที่จะยืนหยัดเพื่อความถูกต้อง
รู้จักแข็งและสาขาที่สามารถพัฒนาได้ของตนเอง	เชื่อมั่นในความสามารถของตนเองที่จะพัฒนาเปลี่ยนแปลง	สงบนิ่ง รับความเห็นที่แตกต่าง
รู้จักสร้างความเป็นมิตรและแบ่งปันผู้อื่น	สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและเห็นคุณค่าของผู้อื่น	มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสามารถอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข

**ตารางที่ ๑ แสดงเป้าประสงค์ในการเรียนรู้ที่คาดหวังในแต่ละระดับการศึกษาของประเทศ
สาธารณรัฐสิงคโปร์ (ต่อ)**

ระดับประถมศึกษา	ระดับมัธยมศึกษา	ระดับเตรียมอุดมศึกษา
มีความสนใจใคร่รู้ในสิ่งต่าง ๆ	มีความสร้างสรรค์และสนใจใคร่รู้	มีความคิดสร้างสรรค์ในเชิงนวัตกรรมและจิตวิญญาณของผู้ประกอบการ
มีความสามารถในการคิดและแสดงออกอย่างเชื่อมั่น	รู้คุณค่าของความคิดเห็นที่แตกต่าง และสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ	มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการสื่อสารที่แน่นหนาเชิงชุมชนให้เห็นตาม
ภาคภูมิใจในงานของตนเอง	มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง	มีความตั้งมั่นในการแสวงหาความเป็นเลิศ
มีสุขนิสัยที่ดีและรักศิลปะ	สนุกกับการออกกำลังกายและสุนทรีย์กับงานศิลปะ	มีรูปแบบการใช้ชีวิตเพื่อสุขภาพที่ดีและเห็นคุณค่าของการกีฬา
รู้จักและรักสิงคโปร์	เชื่อมั่นในสิงคโปร์และเข้าใจว่าอะไรสำคัญสำหรับสิงคโปร์	มีความภาคภูมิใจในความเป็นชาวสิงคโปร์และเข้าใจในความสัมพันธ์ของสิงคโปร์กับต่างประเทศ

ที่มา : <http://www.moe.gov.sg/education/desired-outcomes/>

เป้าประสงค์ในการเรียนรู้ที่คาดหวัง (The Desired Outcomes of Education (DOE) มี ๘ ด้านในแต่ละระดับการศึกษาตามวิสัยทัศน์ “Thinking school, Learning Nation” เป็นเป้าประสงค์ที่รัฐบาลได้กำหนดไว้เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบหลักสูตรและวิธีการสอน อีกทั้งยังสามารถประเมินคุณภาพของระบบการสอนได้อีกด้วย

ในด้านการบริหารโรงเรียน ได้เปลี่ยนระบบการบริหารงานจากเดิมที่บริหารงานแบบรวมศูนย์จากบนลงล่างและมีการรวมกลุ่มเป็น Cluster ตามสถานที่ตั้งที่มีการดูแลควบคุมกันภายในกลุ่ม เปลี่ยนเป็นการบริหารงานแบบ Cluster Superintendents-Successful Former Principals มีการจ้างผู้บริหารงานที่เคยเป็นครูใหญ่หรือผู้อำนวยการเขตมาบริหารกลุ่มโรงเรียนเพื่อให้เกิดความโปร่งใส แต่ละโรงเรียนจะมีการตั้งเป้าหมายที่เหมาะสมกับบริบทของตน โดยจะมีการประเมินคุณภาพโรงเรียนจากรัฐบาลทุก ๆ ๖ ปี

นอกจากนี้ใน ค.ศ. ๑๙๙๗ รัฐบาลสิงคโปร์ยังมีแผนแม่บทในด้านข้อมูลเทคโนโลยี (The Master Plan for information Technology) ซึ่งกล่าวถึงโครงการลงทุนของกระทรวงศึกษาธิการในด้านข้อมูลและเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีเป้าหมายที่ร้อยละ ๓๐ ของหลักสูตรจะต้องมีการเรียนการสอนผ่านการใช้ระบบไอที (IT) โครงการต่าง ๆ ที่อยู่ในแผนแม่บทนี้ เป็นการจัดซื้อคอมพิวเตอร์ ระบบเชื่อมโยงของโรงเรียน โปรแกรม และการฝึกอบรมครู

ใน ค.ศ. ๒๐๐๔ รัฐบาลได้มีแนวความคิด “Teach Less, Learn More” ภายใต้วิสัยทัศน์ “Thinking School, Learning Nation” เพื่อเพิ่มพื้นที่ว่างในหลักสูตรการศึกษาที่จะสร้างความคล่องตัวในการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นจากการที่ครูผู้สอน มีเวลาว่างในการพัฒนาวิธีการสอนให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถร่วมกันหารือกับครูผู้สอนคนอื่น ๆ ด้านการวางแผนการสอนและสร้างความร่วมมือกัน บทบาทของครูในชั้นเรียนจะเปลี่ยนจากการเป็นศูนย์กลางในชั้นเรียน มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน นักเรียนมีส่วนร่วม ตอบสนองในการเรียนรู้มากกว่าเดิม โดยหลักสูตรจะพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ วิธีการสอนที่หลากหลาย ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสร้างให้เกิดคุณลักษณะของความเป็นนักประดิษฐ์ คิดค้น มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาเสริมสร้างให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยแนวความคิดนี้ ส่งผลให้ระบบการศึกษาของสิงคโปร์มีคุณภาพดีเยี่ยมในการเรียนทักษะด้านภาษา คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ในขณะที่เดียวกันก็มีการพัฒนาผู้เรียนทางด้านทักษะทางด้านเทคโนโลยี ศิลปะ ดนตรี กีฬา และอื่น ๆ

ใน ค.ศ. ๒๐๐๙ รัฐบาลมีการปรับปรุงหลักสูตรในระดับประถมต้น โดยเน้นให้ทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนเกิดจากความสงสัยใคร่รู้เฉพาะบุคคล เน้นทักษะด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา มากขึ้น พร้อมทั้งได้จัดทำหลักสูตรการเรียนสำหรับ ค.ศ. ๒๐๑๕ ที่เพิ่มเติมในส่วนของคุณธรรม และจริยธรรมเข้าไปในหลักสูตรด้วยอันจะนำไปสู่การเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic Education)

ระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาของสิงคโปร์ การศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย ๑๐ ปี ประกอบด้วย ชั้นประถมศึกษา ๖ ปี และชั้นมัธยม ๔-๕ ปี ซึ่งหลังจากจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียนสามารถเลือกเรียนอาชีวศึกษา เทคนิค เตรียมอุดมศึกษา หรือหลักสูตรเสริมจากมัธยมศึกษาก็ได้

สถานศึกษาของสิงคโปร์แบ่งออกเป็นสถานศึกษาของรัฐบาลซึ่งจะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลทั้งหมด สถานศึกษาเอกชนได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลบางส่วน และมีคณะกรรมการบริหารงานที่เป็นเอกชน และอีกประเภทหนึ่งคือ สถานศึกษาอิสระที่บริหารและกำหนดนโยบายรวมถึงหลักสูตรเอง

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร

๒๖๓

การศึกษาของสิงคโปร์ แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑) ระดับก่อนวัยเรียน ซึ่งรวมถึงการศึกษาในชั้นอนุบาลและสถานรับเลี้ยงเด็ก (อายุ ๓-๖ ปี) โรงเรียนอนุบาลซึ่งส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยภาคเอกชนอยู่ในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่เตรียมความพร้อมของเด็กเพื่อเข้าสู่ระดับประถม จัดการเรียนการสอน ๕ วันต่อสัปดาห์ ๑ วัน มี ๒ ช่วง โดยหลักสูตรจะประกอบไปด้วยวิชาภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๒ ส่วนสถานรับเลี้ยงเด็กอยู่ในความดูแลของกระทรวงพัฒนาสังคม

๒) ระดับประถมศึกษา (อายุ ๗-๑๒ ปี) ประกอบด้วย การเรียนชั้นประถมตอนต้น (Foundation Stage) ๔ ปี ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๔ และชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (Orientation Stage) อีก ๒ ปี การเรียนการสอนในระดับนี้จะเน้นความสามารถในการอ่านออกเขียนได้และการคำนวณ รวมทั้งมีการเสริมทักษะด้านอื่น ๆ อาทิ ศิลปะและงานฝีมือ สังคมศาสตร์ ดนตรี จริยธรรม พลศึกษา สำหรับวิชาวิทยาศาสตร์ จะเริ่มบรรจุเข้าไปในหลักสูตรในระดับประถมศึกษาปีที่ ๓ มีงานโปรเจกต์ที่ได้รับมอบหมายบ้างระหว่างการเรียนการสอน แต่จะไม่มีผลต่อการสอบประเมินผล

เมื่อนักเรียนจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ จะมีการแบ่งระดับความสามารถและความถนัดของนักเรียนออกเป็น ๓ แผนการเรียน คือ

๒.๑) EM1 สำหรับนักเรียนที่ทำคะแนนดีในวิชาภาษาอังกฤษ ภาษาที่ ๒ และคณิตศาสตร์ จะได้รับการจัดแผนการเรียนภาษาอังกฤษ และภาษาที่ ๒ ในระดับสูงขึ้นไป

๒.๒) EM2 สำหรับนักเรียนส่วนใหญ่ที่ทำคะแนนได้มาตรฐาน

๒.๓) EM3 สำหรับนักเรียนที่ไม่ถนัดด้านภาษา และคณิตศาสตร์ ก็จะได้รับแผนการเรียนภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์ขั้นพื้นฐาน และวิชาภาษาที่ ๒ ที่เน้นที่ทักษะการพูด การอ่าน และการฟัง เพื่อความเข้าใจ

ในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ การจบการศึกษาในระดับนี้ นักเรียนทุกคนต้องสอบ Primary School Leaving Examination ซึ่งเรียกว่า PSLE ซึ่งเป็นการสอบระดับประเทศช่วงเดือนสิงหาคมของทุกปี เพื่อเป็นเกณฑ์ในการเลือกแผนการเรียนในระดับมัธยมศึกษา

๓) ระดับมัธยมศึกษา มีให้เลือก หลัก ๆ ๓ แผน คือ

๓.๑) แผนเร่งรัด (Express Course) จะใช้เวลาเรียนเพียง ๔ ปี (อายุ ๑๓-๑๖ ปี) เป็นนักเรียนที่ได้คะแนนสูงสุดร้อยละ ๑๐ แรกของการสอบ PSLE ทั้งนี้ นักเรียนในแผนการเรียนพิเศษนี้ จะต้องเรียนภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๒ ในขั้นสูงกว่าแผนการเรียนปกติ และจะเรียนวิชาทั้งหมด ๗-๘ วิชา ทั้งนี้ นักเรียนที่มีผลการเรียนดีเป็นพิเศษอาจถูกจัดให้เรียนถึง ๙ วิชา ซึ่งประกอบไปด้วยวิชาในด้านต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น

- วิชาภาษาอังกฤษ และวิชาภาษาที่ ๒
- วิชาคณิตศาสตร์ และวิชาเลือก (คณิตศาสตร์เสริม หรือวิชาเลือกเสรี ๑ วิชา)
- วิชาบังคับเลือกสายวิทยาศาสตร์ ๑ วิชา (วิชาชีววิทยา วิชาฟิสิกส์ วิชาเคมี

วิชาวิทยาศาสตร์รวม)

เมื่อจบระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔ นักเรียนจะต้องสอบ Singapore-Cambridge General Certificate of Education ‘Ordinary’ (GCE ‘O’ Level)

๓.๒) แผนการเรียนปรกติ (Normal Academic Course) ใช้เวลาเรียน ๕ ปี จะได้เรียนวิชาที่เน้นความรู้ทางวิชาการ และจะต้องสอบ Singapore-Cambridge General Certificate of Education ‘Normal’ (GCE ‘N’ Level) เมื่อถึงปีที่ ๔ ก่อน แล้วจึงสามารถสอบ GCE ‘O’ Level เมื่อเรียนจบปีที่ ๕

๓.๓) แผนการเรียนสายเทคนิค (Normal Technical Course) จะได้เรียนวิชาความรู้ที่เน้นทักษะทางด้านเทคนิคการอาชีพศึกษา อาทิ วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาการศึกษาด้านเทคนิค วิชาศิลปะ และงานออกแบบ โดยใช้เวลาเรียน ๔ ปีเพื่อสอบ GCE ‘N’ Level แล้วจึงสามารถสอบ GCE ‘O’ Level เมื่อเรียนจบปีที่ ๕ สำหรับนักเรียนที่มีผลการสอบ GCE ‘O’ Level ที่ดี สามารถศึกษาต่อในจูเนียร์คอลเลจ โพลีเทคนิค หรือสถาบันเทคนิคได้ ส่วนนักเรียนที่ไม่สามารถสอบผ่านได้ในปีที่ ๕ จะมีทางเลือกศึกษาต่อทางด้านเทคนิคและอาชีพะในสถาบันอาชีพศึกษา (Institution of Technical Education College: ITE)

ในระดับมัธยมศึกษา แบ่งภาคการศึกษาออกเป็น ๔ ภาคเรียน แต่ละภาคเรียนมีระยะเวลาการเรียนการสอน ๑๐ สัปดาห์ โดยนักเรียนจะเริ่มเรียนเวลา ๗.๒๐ น. ถึง ๑๓.๓๐ น. หรือ ๑๔.๐๐ น. กล่าวคือ

มกราคม-มีนาคม	พัก	๑ สัปดาห์
มีนาคม-มิถุนายน	พัก	๔ สัปดาห์
กรกฎาคม-กันยายน	พัก	๑ สัปดาห์
กันยายน-ธันวาคม	พัก	๖ สัปดาห์

หลักสูตรการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาของสิงคโปร์ได้ออกแบบให้งานโปรเจกต์เป็นส่วนสำคัญที่จะพัฒนานักเรียนให้มีการเรียนรู้แบบองค์รวม คือสามารถค้นหาความสัมพันธ์ของความรู้เฉพาะทางในศาสตร์ต่าง ๆ อีกทั้งยังสามารถจุดประกายให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ นอกจากนี้ งานโปรเจกต์ยังได้รับการบรรจุอยู่ในการประเมินผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ และมีผลต่อการเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยใน พ.ศ. ๒๕๔๘

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีจันทร์

๒๖๕

นอกจากนี้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นต้นมา ระดับมัธยมศึกษายังมีทางเลือกใหม่เพิ่มอีก ๓ แผนคือ

๓.๔) แบบพิเศษ (Specialized Schools) เป็นการเรียนผสมผสานด้านเทคนิคและอาชีวศึกษาที่เน้นทางด้านเทคนิคและการอาชีวศึกษาอย่างเข้มข้นที่สามารถปฏิบัติได้จริงเพื่อมุ่งสู่สายอาชีพ (อายุ ๑๓-๑๖ ปี)

๓.๕) แบบอิสระพิเศษ (Specialized Independent Schools) เป็นแผนการเรียนสำหรับนักเรียนที่มีความสนใจเฉพาะทาง ทางด้านดนตรี ศิลปะ และกีฬา (อายุ ๑๓-๑๖ ปี) ใช้เวลาเรียน ๔ ปี และจะต้องสอบ GCE 'N' Level

๓.๖) แบบบูรณาการ (Integrated Program) เป็นแผนที่รวมการเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาต้นและระดับเตรียมอุดมศึกษาไว้ด้วยกัน (อายุ ๑๓-๑๘ ปี) ใช้เวลาเรียน ๔-๖ ปี และต้องสอบ GCE 'O' Level เพื่อจบการศึกษา

๔) ระดับเตรียมอุดมศึกษา (อายุ ๑๖-๑๙ ปี) มีให้เลือกทั้งสิ้น ๓ แผนย่อย ในสถาบันต่าง ๆ คือ

๔.๑) แผนการเรียนในวิทยาลัยชั้นต้น (Junior College) หรือสถาบันกลาง (Centralized institute) เมื่อนักเรียนสอบ GCE 'O' Level ได้สำเร็จแล้ว นักเรียนสามารถสมัครเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยชั้นต้นเป็นเวลา ๒ ปี หรือศึกษาที่สถาบันกลางการศึกษาเป็นเวลา ๓ ปี เพื่อเตรียมศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย โดยนักเรียนต้องสอบ GCE 'A' Level เพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัย

๔.๒) แผนการเรียนในโรงเรียนโพลีเทคนิค (Polytechnics) เมื่อนักเรียนสอบ GCE 'O' Level ได้สำเร็จแล้ว นักเรียนสามารถสมัครเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนโพลีเทคนิค เป็นเวลา ๓ ปี มุ่งเน้นให้สามารถไปประกอบอาชีพในอนาคต เช่น วิศวกรรม บริหารธุรกิจ การสื่อสารมวลชน การออกแบบดีไซน์ เทคโนโลยีสารสนเทศ และหลักสูตรเฉพาะทาง เช่น การวัดสายตา วิศวกรรมทางทะเล การศึกษาเกี่ยวกับการเดินเรือ พยาบาล การเลี้ยงดูเด็กอ่อน การทำภาพยนตร์ นักเรียนที่จบการศึกษาจากโพลีเทคนิคเป็นที่นิยมของบริษัทต่าง ๆ เมื่อจบจะได้วุฒิระดับอนุปริญญา (Diploma) และสามารถเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยได้

๔.๓) แผนการเรียนในสถาบันเทคนิคศึกษา (Institute of Technical Education : ITE) เป็นอีกหนึ่งทางเลือกของนักเรียนที่จบจากชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และต้องการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีและความรู้ทางอุตสาหกรรมแขนงต่าง ๆ นอกจากโปรแกรมฝึกอบรมเต็มเวลาสำหรับนักเรียนที่จบจากชั้นมัธยมศึกษาแล้ว (อายุ ๑๖-๑๙ ปี) จะใช้เวลาเรียน ๑-๒ ปี วิทยาลัยเทคนิค (Polytechnic) ของสิงคโปร์ มี ๔ แห่งได้แก่ Singapore Polytechnic, Ngee Ann Polytechnic, Temasek Polytechnic และ

Nanyang Polytechnic ส่วนวิทยาลัยผลิตครูของสิงคโปร์มีอยู่เพียงแห่งเดียว คือ National Institute of Education นอกจากนี้ยังมี Institute of Technical Education: ITE เป็นสถาบันที่จัดการศึกษาสำหรับผู้ต้องการทักษะทางช่างและช่างฝีมือ โดยสถาบันนี้มีหลักสูตรการอบรมองค์กรแบบเต็มเวลา การฝึกงานสำหรับนักเรียน และการศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้ทำงานอยู่

๕) **ระดับมหาวิทยาลัย (Universities)** มหาวิทยาลัยในสิงคโปร์มี ๔ แห่งด้วยกัน ได้แก่

๑) National University of Singapore (NUS) ก่อตั้งขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแรกของประเทศสิงคโปร์ เน้นให้การศึกษาที่ครอบคลุมทุกสาขาวิชา ไม่ว่าจะเป็นแพทยศาสตร์ ทันตแพทย์ ศิลปศาสตร์ กฎหมาย วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และการบริหารธุรกิจ ๒) Nanyang Technological University (NTU) ยกระดับขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยใน พ.ศ. ๒๕๓๔ จากเดิมที่เป็น Nanyang Technological Institute (NTI) เน้นการศึกษาด้านวิศวกรรมศาสตร์สาขาต่าง ๆ รวมถึงวิทยาศาสตร์ประยุกต์ และสาขาธุรกิจและการบัญชี นอกจากนี้ยังมี National Institute of Education (NIE) เป็นสถาบันครุศาสตร์แห่งชาติ ที่มีหลักสูตรการเรียนการสอน ๔ ปี เน้นการเป็นอาจารย์ ๓) Singapore Management University (SMU) เป็นมหาวิทยาลัยที่ได้รับการลงทุนและสนับสนุนจากภาครัฐ เน้นการเรียนการสอนด้านธุรกิจการจัดการ และ ๔) Singapore University of Technology and Design (SUTD)

นอกจากมหาวิทยาลัยภายในประเทศแล้ว สาธารณรัฐสิงคโปร์ยังมีสาขาของมหาวิทยาลัยระดับชั้นนำของโลกมาเปิดสาขาอยู่ด้วย อันเป็นผลมาจากนโยบาย World Class University ใน พ.ศ. ๒๕๔๑ ของสิงคโปร์ที่มีเป้าหมายในการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา (Global Schoolhouse) อาทิ University of Chicago Graduate School of Business และ INSEAD หรือมหาวิทยาลัยระดับชั้นนำที่มาร่วมมือกับสถาบันการศึกษาของสิงคโปร์ ได้แก่ Wharton School of University of Pennsylvania, Massachusetts Institute of Technology, Technische Universiteit Eindhoven

โครงสร้างการบริหารการศึกษาและการกำกับดูแล

หน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลงานด้านการศึกษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์คือ กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education) ทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและวางแผนสู่การปฏิบัติรวมทั้งวางแนวทางในการบริหารจัดการสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชนทุกระดับการศึกษา โดยกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนดหลักสูตรแกนกลาง (National Curriculum) ที่ใช้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ทุกโรงเรียน รวมถึงการดูแลเรื่องการสอบและการประเมินผลระดับชาติ ทั้ง ๓ ระดับ คือ เมื่อจบชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และเตรียมอุดมศึกษาอีกด้วย

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร

๒๖๗

โครงสร้างการปฏิบัติงานในกระทรวงศึกษาธิการแบ่งออกเป็น ๔ ฝ่ายหลัก ๆ คือ

๑) ฝ่ายจัดการการศึกษา (Professional Wings) เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านวิชาการ ได้แก่ กรมสถาบันฝึกอบรมครู กรมวางแผนและพัฒนาหลักสูตร กรมโปรแกรมการเรียนการสอน กรมบริการการศึกษา กรมเทคโนโลยีการศึกษา และกรมโรงเรียน

๒) ฝ่ายนโยบาย (Policy Wings) เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านนโยบายการศึกษา ได้แก่ กรมวิจัยวิชาการ กรมสื่อสารในองค์กร กรมปฏิบัติการอุดมศึกษา กรมนโยบายอุดมศึกษา กรมวางแผน กรมพัฒนาทักษะอนาคต และกรมพัฒนาหลักสูตรนักเรียน

๓) ฝ่ายบริการและสนับสนุน (Service Wings) เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านงานบริการ ด้านการศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ กรมการเงินและพัฒนา กรมข้อมูลและเทคโนโลยี กรมบุคลากร กรมพัฒนาองค์กร และกรมวางแผนโรงเรียน

๔) ฝ่ายตรวจสอบภายใน (Internal Audit) เป็นองค์กรอิสระที่ขึ้นตรงต่อกระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่ตรวจสอบการเงินและการปฏิบัติการ เพื่อรับรองคุณภาพของระบบการบริหารจัดการภายใน และก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานการศึกษา

นอกจากโครงสร้างและหน้าที่การปฏิบัติงานดังที่กล่าวมาแล้ว รัฐบาลสิงคโปร์ยังได้จัดตั้งคณะกรรมการแห่งชาติที่จัดตั้งตามกฎหมาย (Statutory Board) อีก ๑๐ คณะ เช่น สภาการศึกษาเอกชน ศูนย์วิทยาศาสตร์สิงคโปร์ สถาบันเทคนิคศึกษา คณะกรรมการประเมินผลและทดสอบแห่งชาติสิงคโปร์ ภายใต้กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกของรัฐบาลในการสนับสนุนการกำหนดนโยบายของภาครัฐ และกำกับดูแลการศึกษา โดยมีจุดเด่นคือ ความเป็นอิสระ มีความยืดหยุ่น และมีอำนาจในการดำเนินงาน ทำให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากกว่าหน่วยงานอื่น ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งยังได้รับมุมมองทางด้านการศึกษาที่หลากหลายจากการที่คณะกรรมการประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ

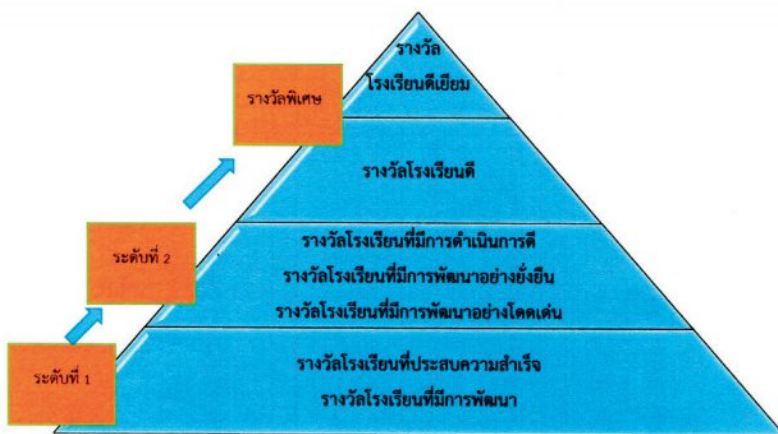
นอกจากการกำกับดูแลและบริหารนโยบายการศึกษาไปสู่ภาคปฏิบัติของกระทรวงศึกษาธิการ แล้วสิงคโปร์ยังมีการบริหารการศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา (Zonal branch) ที่ได้รับการมอบอำนาจให้มีหน้าที่ควบคุมดูแลกลุ่มโรงเรียน (School Clusters) ที่อยู่ในเขตเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่รัฐบาลได้ตั้งขึ้น และระดับกลุ่มโรงเรียน (School Clusters) ที่เกิดจากการรวมกลุ่มหลายโรงเรียนเข้าด้วยกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านวิชาการและทิศทางในการพัฒนาบริหารจัดการโรงเรียน ปัจจุบันมีการจัดตั้งกลุ่มทั้งสิ้น ๒๘ กลุ่มครอบคลุมทุกโรงเรียนในประเทศไทย แต่ละกลุ่มมีโรงเรียนในเครือข่ายประมาณ ๑๐-๑๔ โรงเรียน บางกลุ่มก็ประกอบด้วยโรงเรียนระดับแนวราบ (Horizontal Cluster) ซึ่งจะเป็นกลุ่มโรงเรียนในระดับเดียวกันทั้งหมด และบางกลุ่มก็ประกอบด้วยโรงเรียนหลาย ๆ ระดับมารวมกัน

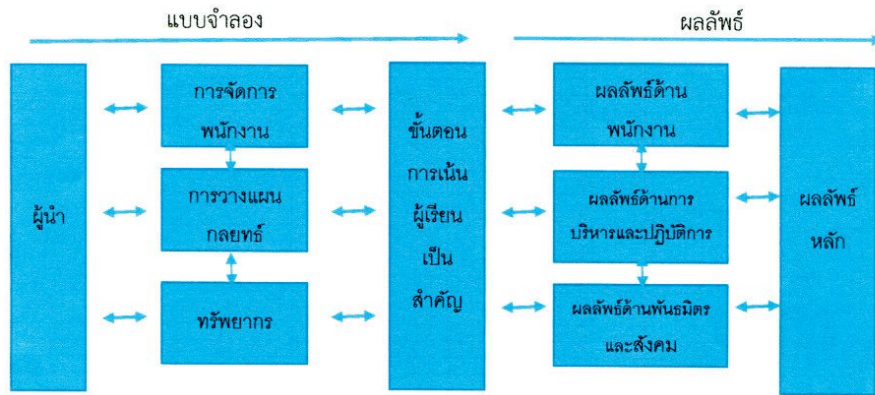
เป็นการรวมกลุ่มตามแนวตั้ง (Vertical Cluster) แต่ละกลุ่มจะมีการเลือกหัวหน้า (Cluster Superintendent) จากผู้บริหารโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีประสบการณ์ เพื่อทำหน้าที่ประสานงานและกำหนดทิศทางการบริหารจัดการให้แก่โรงเรียนในกลุ่ม โดยรัฐได้จัดสรรงบประมาณรายปีโดยตรงให้แก่หัวหน้ากลุ่มเพื่อใช้ในการบริหารจัดการพัฒนา ดูแล ช่วยเหลือ และแนะนำโรงเรียนในกลุ่ม โดยรัฐบาลจะประเมินความสามารถและประสิทธิผลของหัวหน้ากลุ่มว่ามีสมรรถภาพเช่นไร ใช้งบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ หากเป็นไปได้ด้วยดีรัฐก็จะมอบอำนาจความรับผิดชอบให้หัวหน้ากลุ่มมากขึ้น พร้อมให้อำนาจในการปกครองดูแลโรงเรียนของหัวหน้ากลุ่มเองได้อย่างมีอิสระกว่าโรงเรียนอื่น ๆ

ในท้ายที่สุด ระดับสถานศึกษา ซึ่งถือเป็นหน่วยงานย่อยที่สุดในการจัดการศึกษาที่มีระดับอิสระในการจัดการต่างกัน หากเป็นโรงเรียนแบบอิสระ (Independent Schools) และโรงเรียนในกำกับของรัฐ (Autonomous School) จะมีอิสระในการดูแลเรื่องการบริหารจัดการบุคลากร การเงิน และวิชาการบางส่วน เช่น การเลือกแบบเรียน ปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนมากกว่าโรงเรียนอื่น โดยโรงเรียนเหล่านี้ต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารโรงเรียนขึ้นโดยได้รับการอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ

สิงคโปร์มีระบบการประเมินการบริหารจัดการคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนโดยกระทรวงศึกษาธิการ มีการให้รางวัลแก่โรงเรียนที่มีการพัฒนาในเรื่องของการบริหารจัดการให้ได้สมดุลของโครงสร้างและความโปร่งใส การมีครูและผู้บริหารโรงเรียนที่ดี ดังแสดงในแผนภาพที่ ๑ และ ๒

แผนภาพที่ ๑ แผนแม่บทการให้รางวัลแก่โรงเรียนในสิงคโปร์

แผนภาพที่ ๒ แบบจำลองโรงเรียนดีเยี่ยม

ที่มา : Ministry of Education, Singapore

การเตรียมความพร้อมในการก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑

สืบเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงของประชากร และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี นักเรียนของสิงคโปร์จำเป็นต้องตระหนักถึงการเผชิญหน้ากับสิ่งท้าทายเหล่านี้ กระทรวงศึกษาธิการสิงคโปร์จึงได้จัดทำคุณลักษณะที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และผลลัพธ์ของนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ภายใต้ยุทธศาสตร์ “ตึง ผ่อน ตึง” (Tight, Loose, Tight Approach) ซึ่งหมายความถึง ๑) ตึง คือ การกำหนดปรัชญาการศึกษาที่ชัดเจน มีกรอบยุทธศาสตร์และทิศทางที่จับต้องได้ ๒) ผ่อน คือ การสร้างความยืดหยุ่น ให้อิสระแก่ผู้สอนในการปรับกลยุทธ์กระบวนการเรียนการสอน มีแบบแผนการเรียนที่หลากหลายเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้ตามแต่ความถนัดของแต่ละบุคคล ๓) ตึง คือ การวางกรอบมาตรฐานของผลลัพธ์ และรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

เมื่อผนวกกับแนวทางการเรียนรู้แบบองค์รวมจึงก่อให้เกิด คุณลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ และผลลัพธ์ของผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ภายใต้วิสัยทัศน์มีรากฐานที่มั่นคงสู่การเรียนรู้เพื่ออนาคต (Strong Fundamentals, Future Learning) ที่มีหลักการสำคัญ ดังนี้

๑. การวางนโยบายแบบมองไปข้างหน้า (Future Orientation) ด้วยการจัดการทบทวนหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ นำการวิจัยและนวัตกรรมที่สำคัญมาผนวกเข้ากับบทเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความทันสมัย ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

๒. การจัดหลักสูตรแบบกว้างและบูรณาการ (Broad-based Curriculum) ที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้อย่างเต็มที่ ค้นพบความถนัดเชี่ยวชาญของตน และ

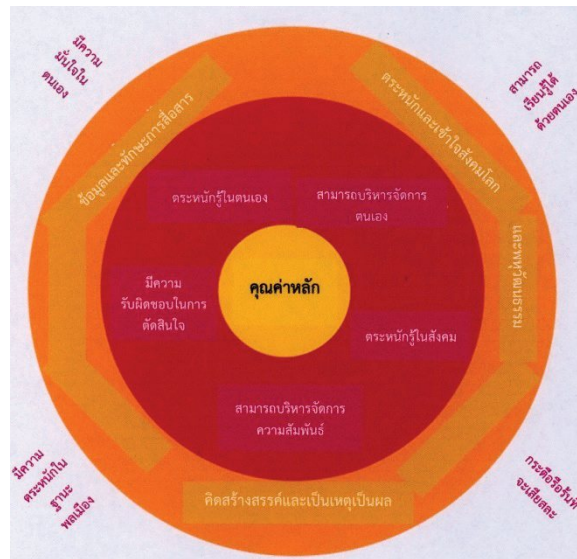

มีความสนใจใคร่รู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักสูตรนี้ประกอบด้วยเนื้อหาของวิชา ๑) ทางด้านภาษา ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาแม่ตามเชื้อชาติ ๒) คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ๓) มนุษยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ๔) พลศึกษา และ ๕) หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม

๓. การจัดการเรียนรู้แบบเฉพาะตัว (Finer Customization of Learning) เป็นการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความถนัดที่มีอยู่ได้อย่างเต็มศักยภาพ มีการจัดการเรียนรู้แบบเฉพาะตัวทั้งในเด็กที่มีความสามารถสูง และเด็กที่มีความสามารถน้อยกว่า ให้สามารถประสบความสำเร็จได้

๔. การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ท้าทายและสนุกสนาน (Challenging and Enjoyable learning Environment) ทั้งในด้านเทคโนโลยีและการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน

คุณลักษณะที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ แสดงในแผนภาพที่ ๓

แผนภาพที่ ๓ คุณลักษณะที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และผลลัพธ์ของนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑

ที่มา : Ministry of Education, Singapore

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร

๒๗๑

คุณค่าหลักประกอบด้วยความรู้และทักษะซึ่งแสดงถึงบุคลิกลักษณะของผู้เรียน คุณค่าหลักนี้เป็นคุณลักษณะที่ส่งผลถึงความเชื่อ ทศนคติ และการกระทำของผู้เรียน อันเป็นแก่นของคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑

วงแหวนตรงกลางสื่อถึงคุณลักษณะทางสังคมและอารมณ์ ที่ผู้เรียนต้องมีทักษะที่จำเป็นในการบริหารจัดการตนเองและความสัมพันธ์กับผู้อื่น มีความรับผิดชอบ และตระหนักรู้ถึงหน้าที่ต่อตนเองและสังคม

วงแหวนรอบนอก แสดงถึงทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ กล่าวคือ มีความตระหนักเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรม มีทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์และเป็นเหตุเป็นผล รวมทั้งมีข้อมูลและทักษะในการสื่อสาร

คุณลักษณะเหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์แบบในเชิงทักษะ อารมณ์ และวุฒิภาวะ เมื่อสำเร็จการศึกษา โดยผู้เรียนจะได้รับการบ่มเพาะและขัดเกลาให้มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

๑. มีความเชื่อมั่นในตนเองที่สามารถแยกแยะถูกผิด และนำไปประยุกต์ใช้ได้ตระหนักรู้ถึงหน้าที่ของตนเอง ความยุติธรรม และสามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ถูกครอบงำ

๒. สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีกระบวนการสร้างคำถาม สังเกต และรับผิดชอบต่อผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๓. มีความกระตือรือร้นในการเสียสละ มีความสามารถในการทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการคิดเชิงสร้างสรรค์ และมีความสามารถสรรค์สร้างความคิดให้เป็นรูปธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความเสี่ยงและความล้มเหลว

๔. ตระหนักถึงความเป็นพลเมืองที่มีรากเหง้าของสิงคโปร์ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมืองที่จะสร้างสรรค์สังคมที่ดีขึ้น

จะเห็นได้ว่า รัฐบาลสิงคโปร์ให้ความสำคัญในการปลูกฝัง และหล่อหลอมผู้เรียนที่จะเป็นอนาคตของชาติผ่านการศึกษา ให้มีการเรียนรู้ที่ได้สมดุล รอบด้าน พัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ตามความถนัดที่ผู้เรียนแต่ละคนมีผ่านแนวทางการเรียนที่มีความหลากหลาย และยืดหยุ่น พุ่มพักให้มีความตระหนักถึงหน้าที่ความเป็นพลเมือง สำนึกในรากเหง้าของสิงคโปร์ และมีความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างของพื้นเพ เชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม (ขวัญสรวย อติโพธิ, ๒๕๕๗) โดยสถาบันครอบครัวและชุมชน ต่างถือเป็นหุ้นส่วนในการร่วมกันปลูกฝังและหล่อหลอมอนาคตของชาติ นอกเหนือไปจากรัฐบาล และสถาบันการศึกษา

บทบาทของครูในระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาสิงคโปร์ มีกลยุทธ์เอี่ยมยอดในการดึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาเป็นครูในระบบ เริ่มตั้งแต่การให้การศึกษาด้านหลักสูตรของ National Institute of Education (NIE) ซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งใน Nanyang Technological University (NTU) ที่ให้การศึกษาด้านวิชาชีพครูในทุกระดับ ตั้งแต่หลักสูตรการเตรียมความพร้อมในการเป็นครู จนถึงหลักสูตรการบริหารงานสถาบันการศึกษา ใน ค.ศ. ๒๐๑๓ NIE ได้รับการจัดอันดับจาก QS World University Ranking ด้านการศึกษา เป็นอันดับที่ ๑๐ ของโลก และอันดับที่ ๒ ของเอเชีย นอกจากนี้ NIE ยังเป็นหน่วยงานหลักในการทำวิจัยด้านการศึกษานานภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเพื่อคิดค้นวิธีการในการเรียนการสอน สร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ให้ดีขึ้น จะเห็นได้ว่า ระบบการศึกษาของสิงคโปร์มีการประสานงานกันในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ระหว่าง ๑) กระทรวงศึกษาธิการที่ทำหน้าที่ในการออกแบนโยบาย ๒) NIE ที่ทำหน้าที่ในการฝึกสอนครู และทำการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอน และ ๓) โรงเรียน นักวิจัยของ NIE จะแจ้งผลที่ได้จากการวิจัยจากการใช้นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการให้กระทรวงทราบเพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนา ในขณะที่เดียวกัน NIE จะรับนโยบายและทิศทางในการศึกษาที่รัฐบาลต้องการมาวางหลักสูตรเพื่อฝึกสอนวิชาชีพครู จากนั้นจะส่งต่อผู้สำเร็จการศึกษาเข้าสู่ระบบการคัดเลือกครูเป็นข้าราชการ

แผนภาพที่ ๔ แบบจำลองพันธมิตรหลักในการพัฒนาหลักสูตรครู

ที่มา : A Teacher Education Model for the 21 century, National Institute of Education, Singapore

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร

๒๗๓

สำหรับเกณฑ์ในการรับครูเข้าเป็นข้าราชการ จะคัดเลือกจากนักศึกษาครูที่จบด้วยคะแนนสูงสุดร้อยละ ๓๓ ของแต่ละรุ่น ครูทุกระดับชั้นต้องจบตรงสาขาวิชาที่สอน ครูประมาณร้อยละ ๑๐-๑๕ ที่ได้รับบรรจุในทุก ๆ ปี จะได้รับทุนการศึกษาและรางวัลอันเป็นเครื่องแสดงถึงความสามารถที่เป็นผลให้ได้รับผลตอบแทนที่ดีกว่า ครูทุกคนต้องผ่านการสัมภาษณ์และคัดเลือกจากคณะครูใหญ่ผู้มีประสบการณ์ ครูที่จบใหม่ต้องเข้าโปรแกรมเพื่อฝึกหัดการสอนโดย National Institute of Education (NIE) และในขณะที่เข้ารับการอบรมระหว่างเป็นครูฝึกหัดจะได้รับเงินเดือนที่สูงอีกด้วย

กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอโครงการเพื่อเข้าไปจัดการดูแลวิชาชีพครู ที่เรียกว่า แผนการพัฒนาวิชาชีพและความก้าวหน้าในอาชีพ (Education Service Professional Development and Career Plan: EduPac) ตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๐๑ โครงการนี้เปิดโอกาสให้ครูได้เห็นช่องทางการเจริญเติบโตในสายอาชีพของตนที่ ๓ เส้นทางไม่ว่าจะเป็น ๑) สายการสอน ๒) สายการบริหาร หรือ ๓) ผู้ชำนาญการด้านต่าง ๆ รวมทั้งมีระบบสวัสดิการที่ดีเมื่อครูดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้น อาทิ ครูใหญ่ที่ทำงานครบ ๖ ปี จะมีสิทธิได้ลาพักก่อนนานถึง ๒ เดือน ที่มีนโยบายเช่นนี้ เพื่อมิให้ครูต้องเปรียบเทียบกับการทำงานสายอาชีพอื่นที่ได้รับเงินเดือนสูงทันทีที่เรียนจบ แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับวิชาชีพครูที่ถือเป็นวิชาชีพชั้นสูงอย่างแท้จริงในสิงคโปร์ และป้องกันปัญหาสมองไหลไปสู่อาชีพอื่น ๆ

ในส่วนของการให้ค่าตอบแทนครู สิงคโปร์จะพิจารณาจากผลงาน (Performance-based Compensation) ซึ่งช่วยให้ครูมีกำลังใจในการทำผลงานให้ดียิ่งขึ้นด้วยการดูแลครูที่ดี ต่างกับประเทศส่วนใหญ่มักวัดผลงานจากอายุงาน (Seniority-based Compensation)

ด้านการพัฒนาครู สิงคโปร์กำหนดให้ในแต่ละปี ครูในระบบทุกคนต้องเข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ชั่วโมง รวมถึงบุคลากรทางการศึกษาทุกคนก็ต้องได้รับการอบรมด้วยเช่นกัน โดยมีการวางแผนการอบรมให้แต่ละคนอย่างต่อเนื่องโดยเชื่อว่า ครูที่ผ่านการอบรมยิ่งมาก ก็ยังสามารถสะสมองค์ความรู้และพัฒนาตนเองได้ดียิ่งขึ้น จึงทำให้ครูที่ผ่านการอบรมมากก็ยังมีโอกาสที่เจริญก้าวหน้าในสายวิชาชีพมากขึ้น โดยรัฐบาลได้จัดตั้งหน่วยงานและองค์กรเพื่อเข้ามาให้ความช่วยเหลือครูและบุคลากรในสายการศึกษา ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น มีการจัดตั้ง Academy of Singapore Teachers เข้ามาเพื่อช่วยยกระดับความเป็นมืออาชีพทางการศึกษาด้านต่าง ๆ แก่ครู มีการจัดตั้งสถาบันครูพลศึกษาและกีฬา (Physical Education and Sports Teacher Academy: PESTA) จัดตั้งสถาบันการเรียนรู้ของครูด้านศิลปะ (Singapore Teacher's Academy for the Arts: STAR) จัดตั้งสถาบันภาษาอังกฤษแห่งสิงคโปร์ (English Language Institute of Singapore: ELIS) เพื่อเข้ามาช่วยเรื่องความสามารถทางภาษาอังกฤษของครู

นอกจากการอบรมด้านวิชาการแล้ว ภายใต้วิสัยทัศน์ทางการศึกษา “Teaching Less, Learning More” ที่หลักสูตรใหม่นี้ได้ลดเนื้อหาการสอนในแต่ละวิชาลง เปลี่ยนบทบาทของครูจากการเป็นศูนย์กลางของห้องเรียนมาเป็นผู้กระตุ้นสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในห้องเรียน จัดตั้งเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้แบบมืออาชีพ (Professional Learning Communities: PLCs) ทำให้ครูมีเวลาว่างเพิ่มมากขึ้นร้อยละ ๑๐-๒๐ เรียกว่า “White Space” ซึ่งครูสามารถนำเวลาเหล่านี้ไปค้นคว้า ทดลอง การเรียนการสอนแบบใหม่ ๆ ให้เหมาะสมกับนักเรียนของตนได้มากขึ้น และการจัดตั้งศูนย์พัฒนาครู (Teacher Development Center: TDC) ให้เป็นพื้นที่สำหรับครูในการรวบรวมผลงานและทำงานร่วมกัน เพื่อการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ รัฐบาลได้กำหนดให้ครูใช้เวลาอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๒ ชั่วโมง เพื่อปรึกษาหารือร่วมกันในการวางแผนการสอน และอีก ๑ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในการสะท้อนและอภิปรายแผนการสอนของตนร่วมกับทีม

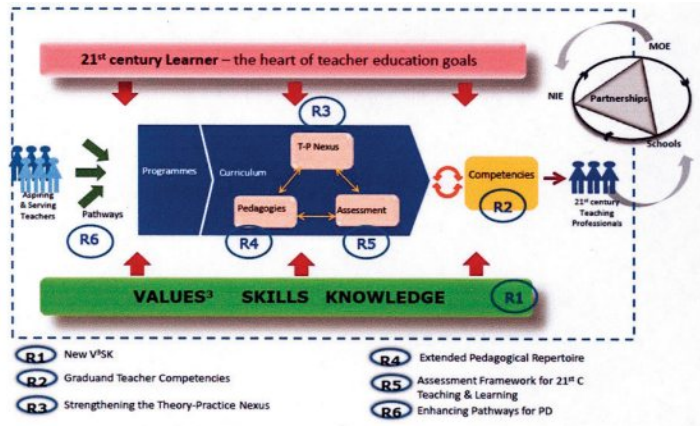
ในด้านการบริหารงานบุคลากรทางการศึกษา ปัจจุบัน รัฐบาลได้เริ่มให้อำนาจแก่โรงเรียนมากขึ้น โดยการให้โรงเรียนมีอิสระในการบริหารงานบุคคลด้วยตนเอง เช่น อนุญาตให้โรงเรียนจ้างบุคลากรชั่วคราวได้ในยามเร่งด่วน จัดจ้างตำแหน่งที่เกี่ยวกับธุรการและครูได้ อนุญาตให้มีการเพิ่มตำแหน่งที่ เรียกว่า ผู้บริหารแผนการเรียนร่วม (Co-Curricular Program Executives: CCPE) เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระงานในส่วน of ครูเพื่อให้ครูมีเวลาในการเตรียมการสอนที่มากขึ้น นโยบายต่าง ๆ ที่ออกมาในภายหลังช่วยให้โรงเรียนสามารถทำงานได้อย่างคล่องตัวมากขึ้นแต่ยังคงต้องอยู่ในขอบเขตที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

เพื่อให้ทิศทางของระบบการศึกษาสำหรับเตรียมการในการเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นไปตามที่รัฐบาลกำหนดไว้ในคุณลักษณะของกระบวนการเรียนรู้และผลลัพธ์ของนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ NIE ได้สร้างแบบจำลองในการพัฒนาหลักสูตรครูเพื่อสร้างนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ และข้อเสนอแนะ ๖ กลุ่มตั้งแผนภาพต่อไปนี้

วารสารราชบัณฑิตยสภา

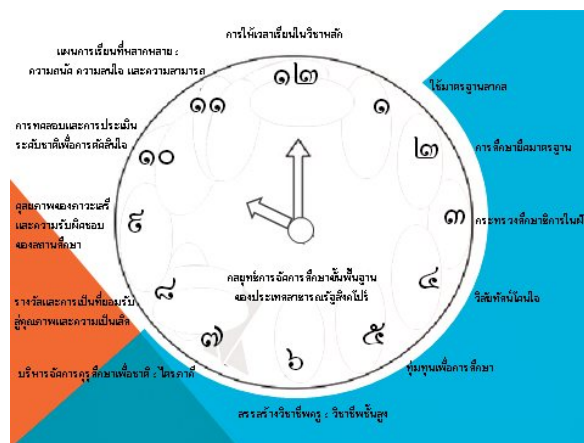
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

แผนภาพที่ ๕ แบบจำลองในการพัฒนาหลักสูตรครูเพื่อสร้างนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ และข้อเสนอแนะ ๖ กลุ่ม
ที่มา : A Teacher Education Model for the 21 century, National Institute of Education, Singapore

นอกจากนี้ รัฐบาลของสาธารณรัฐสิงคโปร์ยังได้ลงทุนในการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ
ทางการศึกษาเข้ามาใช้ ภายใต้โครงการ Flexible School Infrastructure (FlexSI) ค.ศ. ๒๐๐๕ เพื่อช่วย
ให้ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาสามารถมีสื่อการสอนและห้องเรียนที่รองรับเทคโนโลยีทันสมัย
ได้อย่างเพียงพอ

กลยุทธ์การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แผนภาพที่ ๖ แสดงกลยุทธ์การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสาธารณรัฐสิงคโปร์

จากเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์ ความสำเร็จจากการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสิงคโปร์น่าจะมาจากกลยุทธ์ต่อไปนี้

๑. กลยุทธ์การใช้มาตรฐานระดับนานาชาติเป็นมาตรฐานการศึกษาของชาติสิงคโปร์ กล่าวคือ สิงคโปร์ได้เข้าร่วมทดสอบระดับนานาชาติต่าง ๆ เช่น The International Mathematics and Science Study (TIMSS) Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS) The Program for International Student Assessment (PISA) และอื่น ๆ ทำให้มาตรฐานการศึกษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์ทุกระดับการศึกษาอยู่ในระดับสากล ในระดับอุดมศึกษา สิงคโปร์ได้เข้าร่วมการจัดอันดับมหาวิทยาลัยระดับโลก ประจำปี ๒๐๑๕/๒๐๑๖ โดย QS University Ranking พบว่า National University of Singapore (NUS) เป็นมหาวิทยาลัยอันดับ ๑ ในเอเชียและเป็นอันดับที่ ๑๒ ของโลก และ Nanyang Technological University (NTU) เป็นมหาวิทยาลัยอันดับ ๒ ของเอเชียและเป็นอันดับที่ ๑๓ ของโลก กลยุทธ์นี้ทำให้เกิดการตื่นตัวและมีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสิงคโปร์ รุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง อันส่งผลต่อการพัฒนาสาธารณรัฐสิงคโปร์จนได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว

๒. กลยุทธ์การกำหนดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ยึดมาตรฐานของชาติ (National Standard-Based Basic Education) ในรูปมาตรฐานของนักเรียน โดยการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ให้ชัดเจน ดังแสดงในแผนภาพที่ ๓ ซึ่งนำไปสู่การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนรวมทั้งการประเมิน เพื่อนักเรียนและ NIE จะกำหนดแบบจำลองเพื่อผลิตและพัฒนาครูและผู้บริหารการศึกษา (แผนภาพที่ ๕) ให้สามารถบ่มเพาะให้ได้นักเรียนตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าว เพื่ออนาคตของสาธารณรัฐสิงคโปร์ ทั้งนี้ รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการรับเป็นเจ้าภาพจัดงบประมาณสนับสนุนและควบคุมการใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพไร้ปัญหาคอรัปชันทางการศึกษา

จุดเด่นประการสำคัญแสดงในตารางที่ ๑ มีการกำหนดเป้าประสงค์ในการเรียนรู้ที่คาดหวังที่ถักทอ สอดคล้องกันตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับเตรียมอุดมศึกษา ถือเป็น การปฏิบัติที่เป็นเลิศในการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

๓. กลยุทธ์การทำหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการสาธารณรัฐสิงคโปร์คือ การกำหนดนโยบายการศึกษาที่เป็นผลจากงานวิจัยของ NIE แล้วนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ จัดงบประมาณสนับสนุน NIE และสถานศึกษาอย่างเพียงพออีกทั้งให้สถานศึกษามีอิสระในการบริหารงาน ภายใต้นโยบายและมาตรฐานการศึกษาของชาติในรูปคุณลักษณะครูสิงคโปร์ที่พึงประสงค์ กระทรวงศึกษาธิการสิงคโปร์ทราบดีว่าคุณภาพการศึกษาคืออนาคตของนักเรียนและอนาคตของสาธารณรัฐสิงคโปร์ ขึ้นอยู่กับสถานศึกษาเป็นสำคัญ กระทรวงศึกษาธิการสิงคโปร์จึงให้สถานศึกษามีบทบาทในการจัดการ

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร

๒๗๗

ศึกษาที่มีคุณภาพตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งมีความต่อเนื่องสูงในแบบที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด นโยบาย สนับสนุนการปฏิบัติตามนโยบาย และการกำกับติดตามประเมินความสำเร็จของนโยบาย กระทรวงศึกษาธิการของสิงคโปร์ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล คือ ให้มีเอกภาพเชิงนโยบาย และมาตรฐานคุณภาพนักเรียน แต่หลากหลายการปฏิบัติ โดยสถานศึกษาภายใต้ขอบเขต ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

๔. กลยุทธ์การกำหนดวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาที่โดนใจครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และสาธารณชน เช่น “Thinking school, Learning Nation” “Teach less, Learn more” “Strong Fundamentals, Future Learning) รวมทั้งกลยุทธ์ “Tight, Loose, Tight Approach” ทำให้ครู และผู้เกี่ยวข้องดำเนินการตามนโยบายเพื่อสนองวิสัยทัศน์ดังกล่าวอย่างมีเอกภาพ

๕. กลยุทธ์การลงทุนทางการศึกษา สาธารณรัฐสิงคโปร์ลงทุนทางการศึกษาพื้นฐาน สูงมากและมีการควบคุมค่าใช้จ่ายงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ สาธารณรัฐสิงคโปร์มี ค่าใช้จ่ายต่อหัวสะสมสำหรับนักเรียนตั้งแต่อายุ ๖-๑๕ ปี เป็น ๘๕,๒๖๔ ดอลลาร์สหรัฐ สูงสุดใน ภูมิภาคนี้และสูงกว่าประเทศ OECD หลายประเทศ จากผลการศึกษาพบว่า นอกจากทรัพยากรแล้ว วิธีการใช้ทรัพยากรก็สำคัญมากเท่ากับปริมาณของทรัพยากรที่มีอยู่ และโดยทั่วไป ข้อมูลชี้ว่าประเทศที่มี ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาต่ำกว่า มักมีผลประเมินจากคะแนน PISA ต่ำกว่า (สสวท. : ๒๕๕๙)

๖. กลยุทธ์การพัฒนาให้วิชาชีพครูในสิงคโปร์เป็นวิชาชีพชั้นสูงอย่างแท้จริง เป็นวิชาชีพที่มีการแข่งขันและคัดสรรสูงมาก มีการคัดสรรผู้เรียนที่เป็นคนเก่งในแต่ละรุ่นร้อยละ ๓๓ มาเรียนเพื่อเป็น ครูที่ NIE โดยได้รับทุนการศึกษาแล้วผ่านการคัดกรองรอบที่ ๒ ประมาณร้อยละ ๑๐-๑๕ ได้เป็นครู ผู้เป็นครูในฐานะผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูงจะได้รับเงินเดือนและสวัสดิการเช่นเดียวกับวิชาชีพชั้นสูงอื่น ๆ จึงทำให้มั่นใจในคุณภาพและมาตรฐานสูงของครู ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาในระดับการศึกษา ชั้นพื้นฐานในสาธารณรัฐสิงคโปร์ อีกทั้งครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา ยังได้รับการอบรมพัฒนา ไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ชั่วโมงต่อปี ทั้งนี้ เพื่ออนาคตของเด็กสิงคโปร์และอนาคตของสาธารณรัฐสิงคโปร์นั่นเอง

๗. กลยุทธ์การบริหารจัดการครูศึกษา (Governance in Teacher education) เพื่อชาติ ใน ค.ศ. ๑๙๙๗ Siong Guan Lim ปลัดกระทรวงศึกษาธิการของสิงคโปร์บริหารกระทรวง ศึกษาธิการภายใต้นโยบายของรัฐบาล คือ “Thinking School, Learning Nation” ทั้งนี้ประสงค์ให้ กระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานสร้างสรรค์นโยบายที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยการเชื่อมโยงการทำงานของหน่วยงานสำคัญ ๓ หน่วย คือ NIE ซึ่งเป็นสถาบันผลิตและพัฒนาครูและ ผู้บริหารสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และโรงเรียน (แผนภาพที่ ๔) โดยมีกลยุทธ์ให้ NIE เป็นหัวจักร ขับเคลื่อนระบบการศึกษาของชาติ โดยระบุผลลัพธ์ที่กระทรวงศึกษาธิการต้องการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ

ความต้องการและความสำเร็จของโรงเรียนในการพัฒนาผู้เรียน และสนับสนุนให้ NIE วิจัยพัฒนาการศึกษาขั้น ก้าวคือ ๑) เป็นการเชื่อมโยงภารกิจของ NIE กับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ๒) ผลักดันให้ NIE พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วยการสร้างงานวิจัย เพื่อตอบคำถามสำคัญในเรื่อง การเรียนการสอน การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา และวิธีการบริหารจัดการศึกษาของสาธารณรัฐ สิงคโปร์ให้ดียิ่งขึ้น และ ๓) สร้างองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเรียน การสอนในห้องเรียน เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับห้องเรียน เป็นประโยชน์ต่อครูและนักเรียน เป็นข้อมูล สำคัญ เพื่อกำหนดนโยบายและประเมินความสำเร็จของกระทรวงศึกษาธิการ รัฐบาลโดยกระทรวง ศึกษาธิการได้สนับสนุนงบประมาณจำนวนมหาศาล เพื่อผลักดันให้ NIE เป็นสมองในการพัฒนาการศึกษา ของชาติ ระหว่าง ค.ศ. ๒๐๐๓-๒๐๑๒ กระทรวงศึกษาธิการสนับสนุนงบประมาณวิจัยให้ NIE จำนวน ๓,๖๐๐ ล้านบาท โดยเฉลี่ยปีละ ๔๐๐ ล้านบาท ทำให้เกิดศูนย์วิจัยศาสตร์การสอนและการจัดการเรียน การสอน ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์การเรียนรู้ และสำนักงานวิจัยการศึกษาเพื่อให้ NIE ปฏิบัติภารกิจ ที่สำคัญในการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางครุศึกษา การผลิตและพัฒนาครู ผู้บริหารและบุคลากร ทางการศึกษา (แผนภาพที่ ๕) เพื่อความสำเร็จของผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑ และเพื่ออนาคตของสาธารณรัฐ สิงคโปร์ จะเห็นได้ว่า รัฐบาลสิงคโปร์รับเป็นเจ้าภาพมอบภารกิจสำคัญให้ NIE พร้อมสนับสนุนเงินเพื่อ พัฒนาคน สร้างองค์ความรู้ให้ NIE เป็นหัวจักรนำขบวนขับเคลื่อนระบบการศึกษาของชาติ ล่าสุด NIE ได้รับการจัดอันดับโดย QS University Ranking อยู่อันดับ ๑๐ ของโลกในสาขาศึกษาศาสตร์

๘. กลยุทธ์การประกันคุณภาพการศึกษากระทรวงศึกษาธิการของสาธารณรัฐสิงคโปร์ ได้ประกาศใช้ School Excellence Model โดยยึดหลักการให้รางวัลและการเป็นที่ยอมรับเป็นกลไก ในการขับเคลื่อนยกระดับมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา โดยกำหนดให้มีแผนแม่บทในการมอบรางวัล ให้สถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพ โดยแบ่งเป็นรางวัลระดับ ๑ รางวัลระดับ ๒ และรางวัลพิเศษเป็นการมอบรางวัลเกียรตินิยมให้สถานศึกษา และรางวัลความเป็นเลิศของสถานศึกษา จากกลยุทธ์นี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของสาธารณรัฐสิงคโปร์ได้ก้าวข้าม การประเมินคุณภาพภายนอก เพื่อรับรองหรือไม่รับรองมาตรฐานไปแล้ว (Compliance approach) สิ่งที่สาธารณรัฐสิงคโปร์ใช้ในการขับเคลื่อนคุณภาพ คือ School Excellence Model โดยใช้ reward and recognition นั้นเอง

๙. กลยุทธ์การสร้างดุลยภาพระหว่างความมีอิสระหรือภาวะเสรี (autonomy) กับความ รับผิดชอบ (accountability) ของสถานศึกษาในการบริหารสถานศึกษาเพื่อผู้เรียนและเพื่อพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการของสิงคโปร์ได้กระจายอำนาจให้แก่ สถานศึกษามากขึ้น โดยสถานศึกษามีอิสระในการบริหารงานบุคคลด้วยตนเอง เช่น การอนุญาตให้

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีฉัตร

๒๗๙

สถานศึกษาแจ้งบุคลากรชั่วคราวในยามเร่งด่วน จัดจ้างครูและเจ้าหน้าที่ธุรการได้ และอนุญาตให้เพิ่มตำแหน่งผู้บริหารหลักสูตรเรียนร่วม เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระครู ให้ครูมีเวลาสอนมากขึ้น นโยบายของรัฐบาลเหล่านี้ช่วยให้สถานศึกษาสามารถทำงานได้อย่างคล่องตัวมากขึ้น แต่ต้องอยู่ในขอบเขตที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

๑๐. กลยุทธ์การใช้ผลการทดสอบเพื่อการตัดสินใจในการเลือกแผนการเรียน รวมทั้งการสำเร็จการศึกษา (High-Stake Testing) จะเห็นว่าสาธารณรัฐสิงคโปร์ได้นำระบบการศึกษาและระบบการทดสอบจากประเทศอังกฤษมาใช้ เช่น การสอบ O-Level, A-Level การสอบจบประถมศึกษาที่เรียกว่า Primary School Leaving Examination นักเรียนที่เรียนแผนเร่งรัดในระดับมัธยมศึกษา เมื่อจบระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จะต้องสอบ Singapore-Cambridge General Certificate of Education Ordinary (GCE 'O' Level) สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาที่เรียนแผนการเรียนปกติใช้เวลาเรียน ๕ ปี เมื่อเรียนถึงปีที่ ๔ ต้องสอบ GCE 'N' Level ก่อนแล้วจึงสามารถสอบ GCE 'O' Level เมื่อเรียนจบปีที่ ๕

๑๑. กลยุทธ์การออกแบบระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อผู้เรียน โดยจัดให้มีแผนการเรียนที่หลากหลาย เพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน และเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนในแผนการเรียนที่ตรงตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจตั้งแต่ระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ป. ๕-๖) อันเป็นหลักประกันในความสำเร็จในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล นำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตของชาวสิงคโปร์ทุกคน เช่น เมื่อนักเรียนจบประถมศึกษาปีที่ ๔ จะมีการแบ่งระดับความสามารถและความถนัดของนักเรียนเป็น ๓ แผนการเรียน คือ EM1 สำหรับนักเรียนที่เรียนดีในวิชาภาษาอังกฤษ ภาษาที่ ๒ และคณิตศาสตร์ EM2 สำหรับนักเรียนที่อยู่ระดับมาตรฐาน และ EM3 สำหรับนักเรียนที่ไม่ถนัดด้านภาษา

ในระดับมัธยมศึกษา มีแผนการเรียนให้เลือก ๓ แผน คือ แผนเร่งรัดสำหรับนักเรียนเก่งที่ได้คะแนนสูงสุดร้อยละ ๑๐ จากการสอบจบ ป.๖ (PSLE) ใช้เวลาเรียน ๔ ปี แผนการเรียนปกติใช้เวลาเรียน ๕ ปี และแผนการเรียนสายเทคนิค ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๙ ในระดับมัธยมศึกษา มีทางเลือกใหม่ เพิ่มอีก ๓ แผนการเรียน คือ แบบพิเศษ เป็นการเรียนผสมผสานด้านเทคนิคกับอาชีพศึกษา เพื่อมุ่งสู่สหอาชีพ แผนแบบอิสระพิเศษ สำหรับนักเรียนที่มีความสนใจเฉพาะทาง เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬาใช้เวลาเรียน ๔ ปี และแผนการเรียนแบบบูรณาการ เป็นการรวมการเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับเตรียมอุดมศึกษาไว้ด้วยกัน ใช้เวลาเรียน ๔-๖ ปี

นอกจากนี้ยังมีระดับเตรียมอุดมศึกษา (อายุ ๑๖-๑๙ ปี) โดยมีให้เลือก ๓ แผนย่อย คือ แผนการเรียนในวิทยาลัยขั้นต้นหรือสถาบันกลางใช้เวลา ๓ ปี แผนการเรียนในโรงเรียนโพลีเทคนิคใช้เวลา ๓ ปี และแผนการเรียนในสถาบันเทคนิคศึกษาจะใช้เวลาเรียน ๑-๒ ปี

๑๒. กลยุทธ์การให้เวลาเรียนกับวิชาที่สำคัญทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ ในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของสาธารณรัฐสิงคโปร์จัดให้นักเรียนเรียนคณิตศาสตร์ ๒๘๗.๘ นาทีต่อสัปดาห์

ซึ่งมากกว่าประเทศ OECD ที่โดยเฉลี่ยให้นักเรียนเรียนคณิตศาสตร์สัปดาห์ละ ๒๑๘ นาที (ไทย ๒๐๕.๙ นาทีต่อสัปดาห์) ระบบการศึกษาของสิงคโปร์ให้นักเรียน เรียนภาษาแม่และภาษาอังกฤษ ๒๒๓.๖ นาทีต่อสัปดาห์ สูงกว่านักเรียนในกลุ่มประเทศ OECD ที่เรียนภาษาสัปดาห์ละ ๒๑๕ นาที (ไทย ๑๓๘.๖ นาทีต่อสัปดาห์) และระบบการศึกษาของสิงคโปร์ให้นักเรียนเรียนวิทยาศาสตร์สัปดาห์ละ ๓๐๒.๒ นาที ซึ่งสูงกว่าในกลุ่มประเทศ OECD ที่ให้นักเรียนเรียนวิทยาศาสตร์ ๒๐๐ นาทีต่อสัปดาห์ (ไทย ๒๖๒.๔ นาทีต่อสัปดาห์) โดยรวมในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของสิงคโปร์ นักเรียนสิงคโปร์ ใช้เวลาเรียน ๓ วิชา รวม ๗๗๐.๗ นาทีต่อสัปดาห์ ซึ่งสูงกว่านักเรียนในกลุ่มประเทศ OECD ได้เรียน ๓ วิชา ใช้เวลา ๖๓๓ นาทีต่อสัปดาห์ ในขณะที่นักเรียนไทยได้ใช้เวลาเรียน ๓ วิชา รวม ๖๐๙.๐ นาทีต่อสัปดาห์

จากการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีเวลาเรียนคณิตศาสตร์มากมักมีคะแนนคณิตศาสตร์สูงกว่า (สสวท. : ๒๕๕๙).

กลยุทธ์การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสาธารณรัฐสิงคโปร์ในอนาคต

๑. วิสัยทัศน์ “ครูดีขึ้น โรงเรียนดีขึ้น” โดยสร้างความเชื่อและศรัทธาต่อวิชาชีพครู ส่งเสริมให้ครูสู่ความเป็นเลิศ และจัดตั้ง teacher academies

๒. สร้างความพร้อมให้ชาวสิงคโปร์สู่ออนาคต โดยกำหนดคุณลักษณะและสมรรถนะชาวสิงคโปร์ในศตวรรษที่ ๒๑ ศึกษาทบทวนการประถมศึกษา และเพิ่มความสำคัญของวิชาพลศึกษา ศิลปะ และดนตรี ในการหล่อหลอมความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรง มีน้ำใจนักกีฬา และมีสุนทรียภาพ

๓. ใน ค.ศ. ๒๐๑๗ สาธารณรัฐสิงคโปร์กำหนดวันแห่งความเอื้ออาทรและมีน้ำใจต่อกัน (Singapore Kindness Day) ซึ่งเป็นการขยายวิสัยทัศน์จากการดำเนินโครงการ Singapore Kindness Movement โดยเริ่มทดลองกับเด็กประถมศึกษาจำนวน ๒,๐๐๐ คน โดยการสอน อบรม ฝึกฝนให้เป็นเด็กดี มีน้ำใจ มีวินัย รักษาความสะอาด ช่วยกันเก็บขยะ และเอื้ออาทรต่อกัน ภายใน ๑ ปีได้ขยายจำนวนสมาชิกร่วมโครงการนี้เป็น ๘๐,๐๐๐ คน สาธารณรัฐสิงคโปร์เชื่อในการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างชาติสิงคโปร์โดยการสร้างคนดี ซื่อสัตย์ อดทน เสียสละเพื่อส่วนรวมและเพื่อชาติ มีความสุขในการทำงานเพื่อส่วนรวม ใน ค.ศ. ๒๐๑๖ สาธารณรัฐสิงคโปร์ริเริ่มโครงการชวนเพื่อนบ้านกินข้าว ให้เพื่อนบ้านมาพบปะ พูดคุย สังสรรค์ และรับประทานอาหารร่วมกัน เพื่อให้พหุสังคมของสาธารณรัฐสิงคโปร์มีความสามัคคี และใน ค.ศ. ๒๐๑๗ จะกำหนดวันสำคัญในระดับชาติ คือ Singapore Kindness Day วันแห่งความเอื้ออาทรและมีน้ำใจต่อกัน เพื่อให้สาธารณรัฐสิงคโปร์มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม กล่าวคือ เป็นพหุสังคมที่เอื้ออาทร มีเมตตา และมีน้ำใจต่อกัน

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีจันทร์

๒๘๑

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานของประเทศไทย

๑. นักการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยน่าจะพิจารณาทบทวนสิ่งที่ดี เช่น การประกันคุณภาพ โดยการให้รางวัลและการเป็นที่ยอมรับ แทนการรับรองมาตรฐาน การบริหารจัดการสถาบันผลิตและพัฒนาครูเพื่อขับเคลื่อนระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน การให้นักเรียนได้เรียนตามความถนัด ความสนใจ และความสามารถ การหล่อหลอมให้เป็นคนมีวินัย ซื่อสัตย์ และเสียสละเพื่อชาติและส่วนรวม การบูรณาการวิชาการและสายอาชีพศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒. การหล่อหลอมให้เด็กไทยมีความสุขเกิดจากภายในจากการทำเพื่อคนอื่น เพื่อส่วนรวม และเพื่อชาติ ควบคู่กับการมีความสุขเฉพาะตน เพื่อให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขสนุกกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้พึงดำเนินการพัฒนาเด็กให้เป็นเด็กดีเป็นประการแรกตามกลยุทธ์พระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๓. ทบทวนมาตรฐานการศึกษาของชาติ และการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับความเป็นไทยที่มีความเป็นสากลในศตวรรษที่ ๒๑

บรรณานุกรม

- ขวัญสุวรรณ อติโพธิ. คิออย่างมีชาติเอกสารกระทรวงศึกษาธิการสิงคโปร์ เรื่อง *Moulding the Future of our Nation*. ไทยโพสต์ (กรกฎาคม). ๒๕๕๗.
- นงนุช สิงหเดชะ. *เปรียบเทียบสิงคโปร์ (ที่ไม่เป็น ปชต.) กับอเมริกา ยุคที่ “ทรัมป์” อาจได้เป็น ปธน.* มติชนรายสัปดาห์ ฉบับประจำวันที ๑-๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙ ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑๘๕๙, ๕๔. ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๕.
- ศีลชัย เกียรติภาพันธุ์. *ปฏิรูปการศึกษาสิงคโปร์ ประชาชาติธุรกิจออนไลน์*, ๒๔-๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๘ ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๔๗๖๐, หน้า ๒๓. ๒๕๕๘.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) กระทรวงศึกษาธิการ. *Focus ประเด็นจาก PISA*, ๑ มกราคม ๒๕๕๙
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และคณะ. (๒๕๕๗). *รายงานผลการศึกษาโครงการวิจัยพัฒนาการออกแบบและพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาเสนอต่อ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา*. (เอกสารอัดสำเนา).
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และคณะ. (๒๕๕๙). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนามาตรฐานการศึกษาของชาติในศตวรรษที่ ๒๑ เสนอ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา*. (เอกสารอัดสำเนา).
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ฉบับราชบัณฑิตยสภา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ๒๕๕๘.
- Chia, Y. (2012). History Education for Nation Building and State Formation: the Case of Singapore. *Citizenship Teaching & Learning*, 7(2), 191-207.
- Coughlan, S. (2015, May 13). *Asia Topped Biggest Global School Rankings*. *BBC News*, p. 1. Retrieved from: <http://www.bbc.com/news/business-32608772>
- Department of Statistics Singapore, (2015). *2014 Population in Brief*. Retrieved from: <http://www.nptd.gov.sg/portals/0/homepage/highlights/population-in-brief-2014.pdf>.
- Ministry of Education of Singapore, (2013). *21st Century Competencies*. Retrieved from: <http://www.moe.gov.sg/education/21cc/>

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และจิราทัศน์ รัตนมณีจันทร์

๒๘๓

- Ministry of Education of Singapore, (2013). *Our Organization Structure*. Retrieved from: <http://www.moe.gov.sg/about/org-structure/>
- National Institute of Education. (2010). *A Teacher Education Model for the 21 Century*. National Institute of Education.
- OECD. (2010). Singapore: Rapid Improvement Followed by Strong Performance. *Strong Performance and Successful Reformers in Education: Lessons from PISA for the United States*. OECD Publishing.
- Quacquarelli, S. (2015, May). *QS World University Rankings by Subject 2015 – Education*.
- Ministry of Singapore. (2013). 21st Century Competencies. Retrieved from: <http://www.moe.gov.sg/education/21 cc/>
- Ministry of Singapore. (2013). *Our Organization Structure*. Retrieved form: <http://www.moe.gov.sg/about/org-structure/>

Abstract **Strategies for Basic Education Management of Republic of Singapore**

Somwung Pitivanuwat

Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,

The Royal Society of Thailand

Chiratus Ratanamaneichat

The objectives of this article are to present the education system of Republic of Singapore, particularly at the basic education level and to demonstrate the strategies, which lead to the success of the basic education system. We depict Singapore structure and education system, especially at the basic education level, which lead to the conclusion that Republic of Singapore has the best education system in the world, especially the system of the basic education level. There are 12 strategies facilitating and resulting in the success of the basic education system as follows: 1) Adopting international education standards 2) Using the national basic education standard in terms of student standards 3) Policy and support functions of Ministry of Education of Singapore 4) Righteous and attractive visions and policies 5) Investing on education 6) Developing teaching career as a highly respected career 7) Governance in teachers' education for the Nation 8) Quality assurance by giving awards and recognition 9) Generating Balance between autonomy and accountability of schools 10) High-stake Testing 11) Designing the student-centered basic education system with diversity of study plans and 12) Major time allocation to main subjects.

Keywords: Strategies, Basic Education Level, Republic of Singapore

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

การลงทุนโดยตรงในกลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำ

พรชัย ชุนหจินดา
ภาควิชาสถิติ สำนักเศรษฐศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

การลงทุนโดยตรงเป็นรูปแบบหนึ่งของการลงทุนระหว่างประเทศที่ได้รับความนิยมอย่างสูงมาเป็นเวลานาน ซึ่งสามารถยืนยันได้จากมูลค่าสะสมของการลงทุนโดยตรงในระดับโลก ทั้งฝั่งไหลเข้าและไหลออกที่สูงกว่าร้อยละ ๓๐ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ แต่เมื่อพิจารณาตามระดับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ พบว่า ประเทศพัฒนาแล้วมีสัดส่วนของเงินลงทุนโดยตรงไหลออกสูงกว่าไหลเข้า ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนามีสัดส่วนของเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้ามากกว่าไหลออกเนื่องจากจำเป็นต้องใช้เงินลงทุนเพื่อการพัฒนาประเทศ สำหรับกลุ่มประเทศอาเซียนตลอดช่วงเวลา ๑๓ ปีที่ผ่านมา (ค.ศ. ๒๐๐๓-๒๐๑๕) มีเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าสะสมสูงถึง ๑.๐๔ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยเป็นของประเทศสิงคโปร์ถึง ๕.๓ แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ และเป็นของประเทศอาเซียนชั้นนำอีก ๕ ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และเวียดนาม อีก ๔.๗ แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ ขณะที่ประเทศอาเซียนที่เหลืออีก ๔ ประเทศ รับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าสะสมตลอด ๑๓ ปี เพียง ๔ หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐ นอกจากนี้ การวิจัยในเชิงประจักษ์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ดึงดูดเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำทั้ง ๖ ประเทศ พบปัจจัยที่มีนัยสำคัญ คือ ประเทศอาเซียนชั้นนำมีตลาดขนาดใหญ่ มีการสร้างบรรยากาศการลงทุนที่ดี มีอัตราการว่างงานต่ำ และมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ดีที่เอื้อต่อการลงทุน

คำสำคัญ : การลงทุนโดยตรง, กลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำ, ปัจจัยดึงดูดเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้า

๑. บทนำ

การลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ (Foreign Direct Investment: FDI) ตามคำจำกัดความของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF)^๑ หมายถึง การลงทุนระยะยาว

^๑ IMF Committee on Balance of Payments Statistics and OECD Workshop on International Investment Statistics, Direct Investment Technical Expert Group (DITEG), Issues Paper (DITEG) # 20, Definition of Foreign Direct Investment (FDI) Terms, November 2004.

ในกิจการใด ๆ ที่อยู่นอกประเทศของเจ้าของเงินลงทุน โดยเจ้าของเงินลงทุนซึ่งอาจเป็นบุคคลคนเดียว กลุ่มบุคคล หรือบริษัทข้ามชาติประสงค์ที่จะมีอำนาจควบคุม จัดการ หรือมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ในกิจการที่ลงทุนอยู่ในต่างประเทศนั้น

สำหรับแนวคิดที่ใช้อธิบายความนิยมในการลงทุนแบบโดยตรงที่มีเหนือการลงทุนในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การให้สิทธิบัตร การทำกิจการร่วมค้า และการหาพันธมิตรทางการค้า คือ กระบวนทัศน์โอแอลไอ (OLI Paradigm) ซึ่ง Buckley and Casson (1976) และ Dunning (1977) เป็นผู้นำเสนอ แนวคิดนี้ จากวิสัยทัศน์และปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนรากฐานการมองโลกด้วยความเป็นจริง ทั้งนี้ กระบวนทัศน์โอแอลไอ สามารถแยกองค์ประกอบได้ ๓ ส่วน ดังนี้ คือ

องค์ประกอบที่ ๑ คือ O (Owner-specific advantages) หมายถึง ความได้เปรียบจากการเป็นเจ้าของลักษณะเฉพาะที่เป็นความเฉพาะตัวของบริษัท หรือของผลิตภัณฑ์ที่บริษัทผลิตจำหน่าย ซึ่งยากต่อการลอกเลียนแบบและดัดแปลงโดยบริษัทคู่แข่ง อย่างไรก็ตาม ลักษณะเฉพาะนั้น ๆ จะต้องสามารถถ่ายโอนไปให้บริษัทย่อยในต่างประเทศได้

องค์ประกอบที่ ๒ คือ L (Location-specific advantages) หมายถึง ความได้เปรียบจากการมีทำเลที่ตั้งเฉพาะ ซึ่งหมายรวมถึงการที่บริษัทตั้งอยู่ในแหล่งที่มีแรงงานมีฝีมือหรือมีผลิตภาพสูง เป็นแหล่งที่มีวัตถุดิบที่เหมาะสมกับกระบวนการผลิตของบริษัท เป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีกำลังซื้อสูง หรือเป็นแหล่งที่มีเทคโนโลยีขั้นสูงที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจการของบริษัท

องค์ประกอบที่ ๓ คือ I (Internalization) หมายถึง การที่บริษัทสามารถครอบครองข้อมูลภายในที่เป็นประโยชน์กับตัวบริษัทเอง รวมถึงความสามารถในการรักษาทุนมนุษย์ไว้ให้ยังคงอยู่กับบริษัท เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่บริษัทต่อไปในอนาคต

บทความนี้ จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอมิติที่น่าสนใจของการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ เช่น ตัวเลขมูลค่าการลงทุนที่สะท้อนถึงความนิยมของการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ ทั้งฝั่งไหลเข้า และไหลออกในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ตัวเลขมูลค่าสะสมของเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งเป็นภูมิภาคที่เป็นผู้รับเงินลงทุนสุทธิจากแหล่งอื่นมาเป็นเวลานาน และปิดท้ายด้วยงานวิจัยในเชิงประจักษ์ของการลงทุนโดยตรงไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำ ซึ่งเน้นการศึกษาเพื่อหาปัจจัยที่อธิบายความเชื่อมโยงของการลงทุนโดยตรงไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำ ๖ ประเทศ อันได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม

๒. การขยายตัวของการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ^๒

ในส่วนี้ จะได้นำเสนอข้อมูลที่แสดงถึงความนิยมและการขยายตัวของการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ ทั้งนี้ ในการพิจารณาเรื่องขนาดของการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศมีตัวเลขสถิติที่นิยมอ้างอิงกันอย่างแพร่หลาย ๒ ตัวเลข คือ มูลค่าสะสมของการลงทุนโดยตรง (Stock of FDI) และกระแสเงินของการลงทุนโดยตรง (Flows of FDI) โดยมูลค่าสะสมของการลงทุนโดยตรง หมายถึง มูลค่าการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศที่สะสมมาตลอดจนถึง ณ วันที่มีการรายงานตัวเลขสถิติ ส่วนกระแสเงินของการลงทุนโดยตรง หมายถึง มูลค่าการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศที่เก็บรวบรวมไว้ในรอบระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นรอบระยะเวลา ๑ ปี นอกจากนี้ กระแสเงินที่เกิดขึ้นจากการลงทุนโดยตรง ยังสามารถแบ่งออกได้เป็นกระแสเงินไหลเข้าของการลงทุนโดยตรง (Inflows of FDI) และกระแสเงินไหลออกของการลงทุนโดยตรง (Outflows of FDI)

ตารางที่ ๑ แสดงมูลค่ากระแสเงินไหลเข้าของการลงทุนโดยตรงแยกตามภูมิภาคและสถานภาพทางเศรษฐกิจตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๐ ถึง ค.ศ. ๒๐๑๕ โดยจะเห็นได้ว่า มูลค่ารวมของเงินไหลเข้าเพื่อการลงทุนโดยตรงของทุกประเทศรวมกันเคยมีมูลค่าสูงสุดถึง ๑,๕๖๗ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ใน ค.ศ. ๒๐๑๑ จากนั้น มูลค่าการลงทุนโดยตรงได้ลดต่ำลงจนถึงจุดต่ำสุดใน ค.ศ. ๒๐๑๔ ที่มีมูลค่าการลงทุนเหลือประมาณ ๑,๒๗๗ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ก่อนที่จะปรับตัวสูงขึ้นเป็นประวัติการณ์ใน ค.ศ. ๒๐๑๕ ซึ่งมีมูลค่าการลงทุนไหลเข้าสูงถึง ๑,๗๖๒ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวน่าจะเป็นผลสืบเนื่องจากวิกฤตซับไพร์มที่ก่อตัวขึ้นที่สหรัฐอเมริกาในช่วง ค.ศ. ๒๐๐๘-๒๐๐๙ และลูกกลมเข้าสู่ประเทศในภูมิภาคยุโรปช่วง ค.ศ. ๒๐๑๐-๒๐๑๑ จนกลายเป็นปัญหาเศรษฐกิจถดถอยระดับโลกจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลใน ค.ศ. ๒๐๑๕ สะท้อนให้เห็นถึงการฟื้นตัวอย่างแข็งแกร่งของการลงทุนโดยตรงอีกครั้งหนึ่ง

จากข้อมูลในตารางที่ ๑ เมื่อพิจารณาเฉพาะตัวเลข ค.ศ. ๒๐๑๕ สามารถแยกเป็นกระแสเงินไหลเข้าในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว มูลค่าประมาณ ๙๖๒ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๕ ของมูลค่ากระแสเงินไหลเข้ารวม ในส่วนของกระแสเงินไหลเข้าในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนามีมูลค่าประมาณ ๗๖๕ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ ๔๓ ของมูลค่ากระแสเงินไหลเข้ารวม โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมาตลอดตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๐ ยกเว้นเพียง ค.ศ. ๒๐๑๔ ที่มูลค่าลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าในกลุ่มของประเทศที่พัฒนาแล้ว มีกระแสเงินไหลเข้าเพื่อลงทุนโดยตรงในประเทศกลุ่มสหภาพยุโรปในสัดส่วนสูงที่สุดประมาณร้อยละ ๔๖ และรองลงไป คือ ภูมิภาคอเมริกาเหนือ

^๒ เพิ่มเติมจาก พรชัย ชุนหจินดา (๒๕๕๘) การบริหารการเงินระหว่างประเทศ (ฉบับปรับปรุงพิมพ์ครั้งที่ ๖) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อีกประมาณร้อยละ ๔๕ สำหรับในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนามีกระแสเงินไหลเข้าไปลงทุนโดยตรง ในภูมิภาคเอเชียในสัดส่วนสูงที่สุดประมาณร้อยละ ๗๑ และรองลงไปคือ ในภูมิภาคลาตินอเมริกาและแคริบเบียนอีกประมาณร้อยละ ๒๒

ตารางที่ ๑ มูลค่ากระแสเงินไหลเข้าของการลงทุนโดยตรงแยกตามภูมิภาค และสถานภาพทางเศรษฐกิจระหว่าง ค.ศ. ๒๐๑๐-๒๐๑๕

ภูมิภาคเจ้าบ้าน	๒๐๑๐	๒๐๑๑	๒๐๑๒	๒๐๑๓	๒๐๑๔	๒๐๑๕
โลก	๑,๓๘๙	๑,๕๖๗	๑,๕๑๑	๑,๔๒๗	๑,๒๗๗	๑,๗๖๒
ประเทศพัฒนาแล้ว	๗๐๐	๘๑๗	๗๘๗	๖๘๐	๕๒๒	๙๖๒
สหภาพยุโรป	๓๘๕	๔๒๖	๔๔๖	๓๑๙	๒๙๒	๔๓๙
ประเทศยุโรปอื่น	๔๗	๕๒	๓๗	๔	๑๔	๖๔
อเมริกาเหนือ	๒๒๖	๒๗๐	๓๒๓	๒๘๓	๑๖๕	๔๒๙
ประเทศพัฒนาแล้วอื่น ๆ	๔๒	๗๐	๗๓	๗๔	๕๑	๓๐
ประเทศกำลังพัฒนา	๖๒๕	๖๗๐	๖๕๙	๖๖๒	๖๙๘	๗๖๕
แอฟริกา	๔๔	๔๘	๕๕	๕๒	๕๘	๕๔
ลาตินอเมริกาและแคริบเบียน	๑๖๗	๑๙๓	๑๙๑	๑๗๖	๑๗๐	๑๖๘
เอเชีย	๔๑๒	๔๒๗	๔๑๐	๔๓๑	๔๖๘	๕๔๑
เศรษฐกิจกำลังเปลี่ยนผ่าน	๖๔	๗๙	๖๕	๘๕	๕๖	๓๕

แหล่งข้อมูล : UNCTAD, FDI/TNC databasc (www.unctad.org/fdistatistics). World Investment Report 2016 (Annex Table 1).

ตารางที่ ๒ แสดงมูลค่ากระแสเงินไหลออกของการลงทุนโดยตรง แยกตามภูมิภาคและสถานภาพทางเศรษฐกิจตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๐ ถึง ค.ศ. ๒๐๑๕ ในทำนองเดียวกับกระแสเงินไหลเข้าที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มูลค่าของกระแสเงินไหลออกเพื่อการลงทุนโดยตรงของประเทศรวมกันมีมูลค่าสูงที่สุดใน ค.ศ. ๒๐๑๑ ถึง ๑,๕๕๘ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยแยกเป็นกระแสเงินไหลออกจากกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วจำนวน ๑,๑๒๘ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณร้อยละ ๗๒ ของมูลค่ากระแสเงินไหลออกรวมและเป็นของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาอีกจำนวน ๓๗๔ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณร้อยละ ๒๔ ของมูลค่ากระแสเงินไหลออกรวม จะเห็นได้ว่าสัดส่วนดังกล่าวแตกต่างไปจากสัดส่วนในกรณีของกระแสเงินไหลเข้าอย่างมีนัยสำคัญ ปรากฏการณ์นี้น่าจะอธิบายได้จากลักษณะ

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เฉพาะของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่มักเป็นผู้รับการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติมากกว่าที่จะออกไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนายังขาดแคลนเงินทุนเพื่อการพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจภายในประเทศ ประกอบกับโอกาสของการลงทุนภายในประเทศกำลังพัฒนาเองยังมีความน่าสนใจมาก

ตารางที่ ๒ มูลค่ากระแสเงินไหลออกของการลงทุนโดยตรงแยกตามภูมิภาคและสถานภาพทางเศรษฐกิจระหว่าง ค.ศ. ๒๐๑๐-๒๐๑๕

ภูมิภาคเจ้าบ้าน	๒๐๑๐	๒๐๑๑	๒๐๑๒	๒๐๑๓	๒๐๑๔	๒๐๑๕
โลก	๑,๓๙๒	๑,๕๕๘	๑,๓๐๙	๑,๓๑๑	๑,๓๑๘	๑,๔๗๔
ประเทศพัฒนาแล้ว	๙๘๓	๑,๑๒๘	๙๑๘	๘๒๖	๘๐๑	๑,๐๖๕
สหภาพยุโรป	๔๗๙	๔๙๒	๓๕๒	๒๗๓	๒๙๖	๔๘๗
ประเทศยุโรปอื่น	๑๐๗	๖๗	๖๐	๔๗	๑๕	๘๙
อเมริกาเหนือ	๓๑๓	๔๔๙	๓๗๔	๓๖๓	๓๗๒	๓๖๗
ประเทศพัฒนาแล้วอื่น ๆ	๘๕	๑๒๑	๑๓๒	๑๔๓	๑๑๗	๑๒๒
ประเทศกำลังพัฒนา	๓๕๘	๓๗๔	๓๕๘	๔๐๙	๔๔๖	๓๗๘
แอฟริกา	๙	๖	๑๒	๑๖	๑๕	๑๑
ลาตินอเมริกาและแคริบเบียน	๕๗	๔๘	๔๒	๓๒	๓๑	๓๓
เอเชีย	๒๙๑	๓๑๙	๓๐๒	๓๕๙	๓๙๘	๓๓๒
เศรษฐกิจกำลังเปลี่ยนผ่าน	๕๐	๕๖	๓๓	๗๖	๗๒	๓๑

แหล่งข้อมูล : UNCTAD, FDI/TNC databasc (www.unctad.org/fdistatistics). World Investment Report 2016 (Annex Table 1).

เมื่อพิจารณาข้อมูลของกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยใช้ตัวเลข ค.ศ. ๒๐๑๕ จะเห็นว่า มีกระแสเงินไหลออกจากกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปในสัดส่วนสูงที่สุดประมาณร้อยละ ๔๖ และรองลงไปคือ กลุ่มภูมิภาคอเมริกาเหนืออีกประมาณร้อยละ ๓๔ สำหรับในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนานั้นมีกระแสเงินไหลออกเพื่อการลงทุนโดยตรงจากภูมิภาคเอเชียในสัดส่วนสูงที่สุดประมาณร้อยละ ๘๘ และรองลงไปคือ จากภูมิภาคลาตินอเมริกาและแคริบเบียนอีกประมาณร้อยละ ๙

ในทำนองเดียวกันกับเงินไหลเข้าของการลงทุนโดยตรง คือ นับจาก ค.ศ. ๒๐๑๒ มูลค่าเงินไหลออกจากการลงทุนโดยตรงมีมูลค่าลดลง และทรงตัวอยู่จนกระทั่งถึง ค.ศ. ๒๐๑๔ แล้วจึงปรับสูงขึ้นใน ค.ศ. ๒๐๑๕ โดยเฉพาะจากกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป ซึ่งมีมูลค่าลดลงเหลือเพียง ๒๙๖

พินล้าันดอลลาร์สหรัฐ ใน ค.ศ. ๒๐๑๔ และปรับตัวสูงขึ้นเป็น ๔๘๗ พินล้าันดอลลาร์สหรัฐ ใน ค.ศ. ๒๐๑๕ ขณะที่เงินไหลออกจากภูมิภาคอเมริกาเหนือก็มีมูลค่าลดลงเช่นเดียวกัน โดยเหลือประมาณ ๓๖๗ พินล้าันดอลลาร์สหรัฐ ใน ค.ศ. ๒๐๑๕ สำหรับเงินไหลออกจากกลุ่มประเทศกำลังพัฒนานั้น กลับมีมูลค่าลดลงเหลือประมาณ ๓๗๘ พินล้าันดอลลาร์สหรัฐใน ค.ศ. ๒๐๑๕

ตารางที่ ๓ มูลค่าสะสมของการลงทุนโดยตรงไหลเข้าและไหลออก เทียบเป็นร้อยละของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ แยกตามภูมิภาคและสถานภาพทางเศรษฐกิจ ณ สิ้น ค.ศ. ๒๐๑๐-๒๐๑๕

ภูมิภาคเจ้าบ้าน	๒๐๑๐	๒๐๑๑	๒๐๑๒	๒๐๑๓	๒๐๑๔	๒๐๑๕
โลก						
ไหลเข้า	๓๐.๔	๒๘.๔	๓๐.๑	๓๑.๙	๓๑.๘	๓๓.๖
ไหลออก	๓๑.๕	๒๙.๑	๓๐.๔	๓๒.๓	๓๑.๗	๑๔.๐
ประเทศพัฒนาแล้ว						
ไหลเข้า	๓๒.๐	๓๐.๘	๓๒.๘	๓๕.๗	๓๕.๖	๓๗.๓
ไหลออก	๔๑.๖	๓๘.๙	๔๑.๑	๔๔.๑	๔๒.๕	๔๕.๓
ประเทศกำลังพัฒนา						
ไหลเข้า	๒๗.๒	๒๔.๕	๒๖.๑	๒๖.๔	๒๖.๙	๒๘.๕
ไหลออก	๑๓.๗	๑๓.๔	๑๔.๖	๑๕.๕	๑๖.๘	๑๘.๓
ลาตินอเมริกา และแคริบเบียน						
ไหลเข้า	๓๐.๖	๒๗.๑	๒๙.๔	๒๙.๖	๓๐.๐	๑๔.๑
ไหลออก	๘.๐	๗.๔	๙.๑	๙.๒	๙.๑	๑๑.๐
เอเชีย						
ไหลเข้า	๒๕.๘	๒๓.๔	๒๕.๑	๒๕.๔	๒๖.๑	๒๗.๐
ไหลออก	๑๖.๖	๑๖.๒	๑๗.๒	๑๘.๑	๑๙.๗	๒๐.๗
เศรษฐกิจกำลังเปลี่ยนผ่าน						
ไหลเข้า	๓๑.๙	๒๕.๖	๒๖.๒	๒๗.๐	๒๒.๗	๓๑.๒
ไหลออก	๑๗.๓	๑๓.๕	๑๓.๔	๑๔.๘	๑๓.๔	๑๖.๙

แหล่งข้อมูล : UNCTAD, FDI/TNC databasc (www.unctad.org/fdistatistics). World Investment Report 2016 (Annex Table 1).

ตารางที่ ๓ แสดงมูลค่าสะสมของการลงทุนโดยตรง (Stock of FDI) ทั้งด้านกระแสเงินไหลเข้า (inward) และกระแสเงินไหลออก (outward) เทียบเป็นร้อยละ (%) ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศหรือจีดีพี (gross domestic product-GDP) ของภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก ณ สิ้น ค.ศ. ๒๐๑๐ ถึงสิ้น ค.ศ. ๒๐๑๕ สำหรับภาพรวมนั้น กล่าวได้ว่าใน ค.ศ. ๒๐๑๕ ทั้งกระแสเงินไหลเข้าและไหลออกคิดเป็นประมาณร้อยละ ๓๔ ของจีดีพี ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วมีมูลค่าสะสมของการลงทุนโดยตรง ด้านกระแสเงินไหลเข้า คิดเป็นร้อยละของจีดีพี (ร้อยละ ๓๗) น้อยกว่าเมื่อเทียบกับเงินไหลออก (ร้อยละ ๔๕) โดยแนวโน้มดังกล่าวได้ปรากฏให้เห็นมาโดยตลอดตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๐

สำหรับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนามีมูลค่าสะสมของการลงทุนโดยตรงด้านกระแสเงินไหลเข้าเป็นสัดส่วนที่สูงมากเมื่อเทียบกับจีดีพี กล่าวคือ ประมาณร้อยละ ๒๙ ใน ค.ศ. ๒๐๑๕ ส่วนมูลค่าสะสมของด้านกระแสเงินไหลออกก็มีมูลค่าเพียงประมาณร้อยละ ๑๘ ของจีดีพีสำหรับกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียและลาตินอเมริกามีรูปแบบการลงทุนที่คล้ายคลึงกันและสอดคล้องกับภาพรวมของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา กล่าวคือ มีกระแสเงินไหลเข้าคิดเป็นร้อยละของจีดีพีสูงกว่าในกรณีของกระแสเงินไหลออกมาก ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้

๓. การลงทุนโดยตรงในกลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำ

ในส่วนนี้จะได้อธิบายถึงการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศที่ไหลเข้าไปลงทุนในกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN) โดยใน ค.ศ. ๑๙๖๗ ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ๕ ประเทศได้รวมตัวกันจัดตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) ขึ้น จากนั้นประเทศสมาชิกได้เพิ่มจำนวนขึ้นจนเป็น ๑๐ ประเทศในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วย บรูไน กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย เมียนมา ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม ต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๙๒ ประเทศสมาชิกได้ร่วมกันลงนามจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนหรืออาฟตา (ASEAN Free Trade Area-AFTA) ขึ้นเพื่อเพิ่มระดับความสามารถทางการแข่งขันให้กับภูมิภาค โดยการกำจัดอุปสรรคทางการค้าทั้งในเรื่องภาษีและไม่ใช่ภาษีระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน ต่อมา ความร่วมมือได้มีความก้าวหน้าไปถึงขั้นมีการรวมตัวเป็นหนึ่งเดียวทางด้านเศรษฐกิจที่เรียกว่า ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือเออีซี (ASEAN Economic Community-AEC) ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ค.ศ. ๒๐๑๕

วัตถุประสงค์หลักข้อหนึ่งของอาฟตา คือ การดึงดูดเงินลงทุนโดยตรงเข้าสู่ภูมิภาคอาเซียน ทั้งนี้ ตารางที่ ๔ แสดงมูลค่าสะสมของเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียนตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๐๓ ถึง ค.ศ. ๒๐๑๕ (รวม ๑๓ ปี) จากข้อมูลในตารางจะเห็นได้ว่า ประเทศสิงคโปร์เป็นผู้รับการลงทุนโดยตรง

สะสมจำนวนสูงถึง ๕๒๙.๙ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๐.๗๓ ของเงินลงทุนโดยตรงสะสมในกลุ่มประเทศอาเซียนทั้งหมดตลอดช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ ประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และเวียดนาม (อาเซียน ๕) ได้รับเงินลงทุนโดยตรงสะสมรวมกันจำนวน ๔๗๓.๕ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓๓ ขณะที่ประเทศอาเซียนที่เหลืออีก ๔ ประเทศ คือ บรูไน กัมพูชา ลาว และเมียนมาได้รับเงินลงทุนโดยตรงสะสมเพียงร้อยละ ๓.๙๔ ตลอดช่วงระยะเวลา ๑๓ ปีนั้น ข้อมูลสถิติเบื้องต้นนี้ทำให้เกิดประเด็นคำถามจากมุมมองของประเทศเจ้าบ้าน (Host Country) ผู้รับการลงทุนว่ามีปัจจัยภายในใดที่เป็นตัวกำหนด (Determinants) การลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้ามาลงทุนในกลุ่มประเทศอาเซียน เนื่องจากประเทศสมาชิกแต่ละประเทศจะได้รับเงินลงทุนโดยตรงในจำนวนที่แตกต่างกันมาก

ตารางที่ ๔ มูลค่าสะสมของเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียนตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๐๓ ถึง ค.ศ. ๒๐๑๕ (รวม ๑๓ ปี)

ประเทศเจ้าบ้าน	ล้านดอลลาร์สหรัฐ	ร้อยละ
บรูไน	๙,๓๕๓	๐.๙๐
กัมพูชา	๑๑,๒๓๖	๑.๐๘
อินโดนีเซีย	๑๔๕,๔๕๙	๑๓.๙๓
ลาว	๔,๖๓๔	๐.๔๔
มาเลเซีย	๙๙,๒๘๓	๙.๕๑
เมียนมา	๑๕,๙๑๓	๑.๕๒
ฟิลิปปินส์	๓๔,๐๗๒	๓.๒๖
สิงคโปร์	๕๒๙,๘๗๙	๕๐.๗๓
ไทย	๑๐๙,๕๖๕	๑๐.๔๙
เวียดนาม	๘๕,๐๘๐	๘.๑๕
รวมอาเซียน	๑,๐๔๔,๔๗๓	๑๐๐.๐๐
อาเซียน ๕*	๔๗๓,๔๕๘	๔๕.๓๓

แหล่งข้อมูล : The ASEAN Secretariat, 2016, and ASEAN Foreign Direct Investment Statistics Database as of 05 October 2016

*อาเซียน ๕ ประกอบด้วย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และเวียดนาม

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

นอกจากนี้ ตารางที่ ๕ ยังแสดงตัวเลขมูลค่าเงินลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้าสู่ประเทศอาเซียน ๑๐ ประเทศแยกเป็นรายปีตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๐ ถึง ค.ศ. ๒๐๑๕

ตารางที่ ๕ มูลค่าเงินลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้ากลุ่มประเทศอาเซียนแยกเป็นรายปีตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๐ ถึง ค.ศ. ๒๐๑๕

ประเทศเจ้าบ้าน	๒๐๑๐	๒๐๑๑	๒๐๑๒	๒๐๑๓	๒๐๑๔	๒๐๑๕
บรูไน	๖๒๕.๔๐	๑,๒๐๘.๓๐	๘๖๔.๘๐	๗๒๕.๕๐	๕๖๘.๒๐	๑๗๑.๓๐
กัมพูชา	๗๘๒.๐๐	๘๙๑.๗๐	๑,๕๕๗.๑๐	๑,๒๗๔.๙๐	๑,๗๒๖.๕๐	๑,๗๐๑.๐๐
อินโดนีเซีย	๑๓,๗๗๐.๙๐	๑๙,๒๔๑.๖๐	๑๙,๑๓๗.๙๐	๑๘,๔๔๓.๘๐	๒๑,๘๑๐.๔๐	๑๖,๙๑๖.๘๐
ลาว	๓๓๒.๖๐	๓๐๐.๗๐	๒๙๔.๔๐	๕๒๖.๗๐	๙๑๓.๒๐	๑,๐๗๙.๒๐
มาเลเซีย	๙,๑๕๕.๙๐	๑๒,๐๐๐.๙๐	๙,๔๐๐.๐๐	๑๒,๒๙๗.๔๐	๑๐,๘๗๕.๓๐	๑๑,๒๘๙.๖๐
เมียนมา	๒,๒๔๙.๐๐	๒,๐๕๗.๐๐	๑,๓๕๕.๒๐	๒,๖๒๐.๙๐	๙๔๖.๒๐	๒,๘๒๕.๕๐
ฟิลิปปินส์	๑,๒๙๘.๐๐	๑,๘๑๕.๙๐	๒,๗๙๗.๐๐	๓,๘๕๙.๘๐	๕,๘๑๔.๖๐	๕,๗๒๔.๒๐
สิงคโปร์	๕๓,๕๔๗.๐๐	๕๕,๒๘๕.๒๐	๖๐,๙๘๐.๓๐	๖๐,๓๗๙.๖๐	๗๔,๔๒๐.๓๐	๖๑,๒๘๔.๘๐
ไทย	๙,๑๑๑.๖๐	๘,๙๙๙.๔๐	๑๐,๖๙๙.๒๐	๑๕,๙๓๖.๐๐	๓,๗๒๐.๒๐	๘,๐๒๗.๕๐
เวียดนาม	๘,๐๐๐.๐๐	๗,๕๑๙.๐๐	๘,๓๖๘.๐๐	๘,๙๐๑.๐๐	๙,๒๐๐.๑๐	๑๑,๘๐๐.๐๐
รวมอาเซียน	๙๘,๘๗๓.๐๐	๑๐๙,๓๑๙.๗๐	๑๑๕,๔๕๒.๙๐	๑๒๔,๘๖๔.๖๐	๑๒๙,๙๙๕.๑๐	๑๒๐,๘๑๘.๘๐
อาเซียน ๕*	๔๑,๓๓๖.๔๐	๔๙,๕๗๖.๘๐	๕๐,๔๐๒.๑๐	๕๙,๔๓๗.๐๐	๕๑,๔๒๐.๖๐	๕๓,๗๕๘.๑๐
สัดส่วนของอาเซียน ๕ (ร้อยละ)	๔๑.๘๐	๔๕.๓๕	๔๓.๖๖	๔๗.๖๐	๓๙.๕๖	๔๔.๔๙

แหล่งข้อมูล : ASEAN Foreign Direct Investment Statistics Database as of 05 October 2016

* อาเซียน ๕ ประกอบด้วย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และเวียดนาม

ตัวเลขเงินลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้ากลุ่มประเทศอาเซียนเพิ่มสูงขึ้นจาก ค.ศ. ๒๐๑๐ ที่จำนวน ๙๘.๘๗ พันล้านดอลลาร์สหรัฐเป็นจำนวน ๑๒๐.๘๒ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ใน ค.ศ. ๒๕๑๕ โดยที่ประเทศสิงคโปร์ยังคงเป็นผู้รับการลงทุนโดยตรงสูงสุดในกลุ่มประเทศอาเซียน กล่าวคือ เกินกว่าร้อยละ ๕๐ ของจำนวนเงินลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้ามาลงทุนในภูมิภาคอาเซียนทั้งหมด โดยส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในภาคการเงินและภาคบริการ ขณะที่เงินลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้ากลุ่มประเทศอาเซียน ๕ มีจำนวนรวมกันเพิ่มขึ้นจาก ค.ศ. ๒๐๑๐ ที่เท่ากับ ๔๑.๓๔ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือร้อยละ ๔๑.๘

เป็นจำนวน ๕๓.๗๖ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือร้อยละ ๔๔.๕ ใน ค.ศ. ๒๐๑๕ ขณะที่ประเทศอาเซียนที่เหลืออีก ๔ ประเทศ คือ บรูไน กัมพูชา ลาว และเมียนมา ได้รับเงินลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในสัดส่วนที่น้อยมาก คือ เพียงร้อยละ ๔.๘ ในปีดังกล่าว

ตารางที่ ๖ การลงทุนโดยตรงไหลเข้ากลุ่มประเทศอาเซียนจาก ๑๐ ผู้ลงทุนสูงสุด

ประเภท/ภูมิภาค	มูลค่า (ล้านดอลลาร์สหรัฐ)			สัดส่วน (ร้อยละ)		
	๒๐๑๓	๒๐๑๔	๒๐๑๕	๒๐๑๓	๒๐๑๔	๒๐๑๕
อาเซียน	๑๙,๕๖๒.๒	๒๒,๑๓๔.๕	๒๒,๒๓๒.๒	๒๐.๓	๒๐.๑	๒๑.๗
สหภาพยุโรป	๒๔,๕๑๑.๓	๒๔,๙๘๙.๙	๒๐,๑๒๗.๖	๒๕.๕	๒๒.๗	๑๙.๗
ญี่ปุ่น	๒๔,๗๕๘๐.๒	๑๕,๗๐๕.๔	๑๗,๕๕๙.๔	๒๕.๗	๑๔.๒	๑๗.๒
สหรัฐอเมริกา	๗,๑๕๗.๒	๑๔,๗๔๘.๕	๑๓,๖๔๖.๐	๗.๔	๑๓.๔	๑๓.๓
จีน	๖,๔๒๖.๒	๖,๙๙๐.๑	๘,๒๕๖.๕	๖.๗	๖.๓	๘.๑
เกาหลีใต้	๔,๓๐๓.๓	๕,๗๕๐.๗	๕,๗๑๐.๔	๔.๕	๕.๒	๕.๖
ออสเตรเลีย	๒,๕๘๗.๗	๖,๒๘๑.๕	๕,๒๔๖.๗	๒.๗	๕.๗	๕.๑
ฮ่องกง	๕,๒๕๑.๒	๙,๘๑๓.๒	๔,๕๔๒.๙	๕.๕	๘.๙	๔.๔
ไต้หวัน	๑,๓๘๑.๘	๓,๒๕๓.๙	๒,๘๐๗.๐	๑.๔	๓.๐	๒.๗
นิวซีแลนด์	๓๓๕.๙	๕๕๐.๐	๒,๒๔๑.๒	๐.๓	๐.๕	๒.๒
รวม ๑๐ ผู้ลงทุนสูงสุด	๙๖,๒๖๗.๑	๑๑๐,๒๑๗.๗	๑๐๒,๓๗๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐

แหล่งข้อมูล : ASEAN Foreign Direct Investment Statistics Database as of 05 October 2016

ตารางที่ ๖ แสดงตัวเลขมูลค่าการลงทุนโดยตรงไหลเข้ากลุ่มประเทศอาเซียนจากผู้ลงทุน ๑๐ แหล่งที่มีมูลค่าการลงทุนสูงสุดในช่วง ค.ศ. ๒๐๑๓-๒๐๑๕ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลปีล่าสุด คือ ค.ศ. ๒๐๑๕ พบว่ากลุ่มประเทศอาเซียนเป็นผู้ลงทุนในภูมิภาคเดียวกันเองเป็นสัดส่วนสูงที่สุด คือ ร้อยละ ๒๑.๗ ของมูลค่าเงินลงทุนไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียนทั้งหมด หรือคิดเป็นมูลค่าสูงถึง ๒๒,๒๓๒.๒ ล้านดอลลาร์สหรัฐ ลักษณะการลงทุนกันเองในภูมิภาคอาเซียนนี้ มีความใกล้เคียงกับกลุ่มประเทศในสหภาพยุโรป (EU) ที่มีการลงทุนโดยตรงกันเองภายในภูมิภาคในสัดส่วนที่สูงเช่นเดียวกัน ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่าปัจจุบันเศรษฐกิจของประเทศในกลุ่มอาเซียนมีการพึ่งพิงซึ่งกันและกันในระดับที่สูงขึ้นกว่าในอดีตมาก สำหรับผู้ลงทุนโดยตรงในกลุ่มประเทศอาเซียนสูงเป็นอันดับ ๒ คือ กลุ่มสหภาพยุโรปมีสัดส่วนการลงทุนเท่ากับ

ร้อยละ ๑๙.๗ ของเงินลงทุนไหลเข้าภูมิภาคอาเซียน โดยเป็นสัดส่วนที่ลดลงเมื่อเทียบกับ ค.ศ. ๒๐๑๓ ซึ่งมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ ๒๕.๕ ขณะที่ประเทศญี่ปุ่นจะเป็นผู้ลงทุนโดยตรงในกลุ่มประเทศอาเซียนสูงเป็นอันดับที่ ๓ โดยมีสัดส่วนการลงทุนใน ค.ศ. ๒๐๑๕ ที่ร้อยละ ๑๗.๒ ซึ่งลดลงอย่างมากจาก ค.ศ. ๒๐๑๓ ที่มีสัดส่วนร้อยละ ๒๕.๗ ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าสหรัฐอเมริกามีส่วนการลงทุนโดยตรงในกลุ่มประเทศอาเซียนสูงขึ้น สวนทางกับกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปและประเทศญี่ปุ่น กล่าวคือ มีสัดส่วนการลงทุนในกลุ่มประเทศอาเซียนใน ค.ศ. ๒๐๑๕ ที่ร้อยละ ๑๓.๓ ซึ่งสูงขึ้นจากสัดส่วนการลงทุนใน ค.ศ. ๒๐๑๓ ที่มีเพียงร้อยละ ๗.๔

๔. การศึกษาเชิงประจักษ์เรื่องปัจจัยกำหนดการลงทุนโดยตรงในกลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำ

๔.๑ ทบทวนวรรณกรรมเรื่องปัจจัยที่กำหนดการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ

งานวิจัยหลายชิ้นศึกษาเรื่องการลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้าไปลงทุนในประเทศกำลังพัฒนาประเทศใดประเทศหนึ่ง เช่น Angelo et al. (2010) ศึกษาประเทศบราซิลและพบว่า การบริโภคภายในประเทศเป็นปัจจัยกำหนดเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศบราซิล

Sun et al. (2002) ศึกษาประเทศจีนลึกลงไปในระดับจังหวัด ๓๐ จังหวัด และพบว่าคุณภาพของแรงงาน ระบบสาธารณสุข ปลอดภัย เสถียรภาพทางการเมือง และระดับการเปิดกว้างต่อต่างชาติ เป็นปัจจัยที่อธิบายการลงทุนโดยตรงไหลเข้าสู่ประเทศจีน นอกจากนี้ Giner and Giner (2004) ซึ่งศึกษาประเทศจีนเช่นเดียวกันพบว่า ความเสี่ยงทางการเมือง ความเสี่ยงทางการดำเนินงาน และสัดส่วนการส่งออกต่อจีดีพีของประเทศมีความสัมพันธ์กับเงินลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้าประเทศจีน

Singhania and Gupta (2011) ศึกษาประเทศอินเดียและพบว่าจีดีพีของประเทศ อัตราเงินเฟ้อและระดับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ มีนัยสำคัญต่อการลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้าประเทศอินเดีย Fedderke and Romm (2006) ศึกษาประเทศแอฟริกาใต้และพบว่า ขนาดของตลาด มูลค่าการส่งออก และเสถียรภาพทางการเมือง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้าประเทศ ขณะที่ปัจจัยเรื่องภาษี ค่าแรงขั้นต่ำ และมูลค่าการนำเข้า มีผลทางลบต่อการลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศแอฟริกาใต้ Chien and Zhang (2012) ศึกษาประเทศเวียดนามและพบว่า ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลและคุณภาพของระบบสาธารณสุขมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศเวียดนาม

งานวิจัยบางชิ้นศึกษาเรื่องปัจจัยกำหนดการลงทุนโดยตรงไหลเข้าในหลาย ๆ ประเทศพร้อมกัน เช่น Hsiao and Gastanaga (2001) ศึกษาการลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศกำลังพัฒนา ๒๓ ประเทศ ในทุกภูมิภาคในช่วง ค.ศ. ๑๙๗๐-๑๙๙๕ และพบว่า อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

ดัชนีวัดการปราศจากความล่าช้าของระบบราชการ และดัชนีวัดการปราศจากการคอร์รัปชัน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการลงทุนโดยตรงไหลเข้ากลุ่มประเทศกำลังพัฒนาซึ่งวัดเป็นร้อยละของจีดีพี Alemu (2013) ศึกษาถึงผลกระทบของการคอร์รัปชันที่มีต่อการลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศในภูมิภาคเอเชีย ๑๖ ประเทศจาก ค.ศ. ๑๙๙๕-๒๐๐๙ และพบว่า การเพิ่มขึ้น ๑ หน่วยของระดับการคอร์รัปชัน ส่งผลให้การลงทุนโดยตรง ไหลเข้าลดลงประมาณร้อยละ ๙.๑ การศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Mathur and Singh (2013) ซึ่งศึกษา ๒๙ ประเทศและพบว่า ประเทศที่มีดัชนีการคอร์รัปชันสูงจะนำไปสู่การมีเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าต่ำ

Williams (2015) ศึกษาประเทศกำลังพัฒนา ๖๘ ประเทศ และพบว่า โครงสร้างพื้นฐานที่ดี จะช่วยดึงดูดเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าสู่กลุ่มประเทศลาตินอเมริกาและแคริบเบียน

๔.๒ การกำหนดตัวแปรต้นและตัวแปรตาม

ในส่วนนี้จะได้สรุปผลการศึกษาของ Chunhachinda and Li (2016) ซึ่งทำการศึกษาปัจจัยที่กำหนดการลงทุนโดยตรงไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำ ๖ ประเทศอันประกอบด้วย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๘๐-๒๐๑๓ โดยเหตุที่เลือกศึกษาเพียง ๖ ประเทศดังกล่าว เนื่องจากตัวเลขสถิติที่แสดงในตารางที่ ๔ และ ๕ ก่อนหน้านี้ ปรากฏชัดเจนว่า ทั้ง ๖ ประเทศเป็นผู้รับเงินลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในสัดส่วนที่สูงมาก เมื่อเทียบกับประเทศอาเซียนอื่น ๆ ที่เหลืออีก ๔ ประเทศ นอกจากนี้ การเลือกช่วงเวลาทำการศึกษาคือตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๘๐ นั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากประเทศญี่ปุ่น ได้รับการสนับสนุนจากประเทศในภูมิภาคอาเซียนอย่างจริงจังและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ค.ศ. ๑๙๙๗ เงินลงทุนโดยตรงจากประเทศพัฒนาแล้ว จึงหลังไหลเข้ามาสมทบในภูมิภาคอาเซียนมากขึ้น

จากผลการศึกษาในอดีตที่มีการสรุปไว้ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรมหัวข้อ ๔.๑ การศึกษาของ Chunhachinda and Li (2016) จึงใช้เป็นแนวทางในการเลือกตัวแปรที่จะนำมาใช้ในการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ^๓ ดังนี้ คือ ตัวแปรตามกำหนดเป็นร้อยละของเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าสู่สุทธิ เทียบกับจีดีพีของประเทศ (FDI) และตัวแปรต้นอีก ๕ ตัวแปร คือ อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ (GDPG) การสะสมทุนภายในประเทศ (CAP) ต้นทุนซึ่งวัดโดยร้อยละของการว่างงาน (UNEMP) ระดับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ (TELE) และความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยน (FXRISK) โดยใช้การทดสอบสมการถดถอยกำลังสองน้อยที่สุด (OLS) และตั้งสมมุติฐานของทิศทางความสัมพันธ์

^๓ ตัวแปรบางตัวไม่สามารถหาข้อมูลได้ครบถ้วน เนื่องจากบางประเทศในอาเซียนมีข้อมูลครบถ้วน ขณะที่บางประเทศไม่มีข้อมูลเลยหรือมีเพียงระยะสั้น ๆ จึงเป็นข้อจำกัดของการศึกษาที่เลือกใช้ตัวแปรเท่าที่มีการจัดเก็บไว้อย่างครบถ้วนในฐานะข้อมูลที่เป็นทางการ

ของตัวแปรต่าง ๆ ตามที่แสดงไว้ในตารางที่ ๗ ทั้งนี้ การทดสอบสมการถดถอยจะแยกทำเป็นรายประเทศจนครบทั้ง ๖ ประเทศ เพื่อหาปัจจัยที่กำหนดเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้ารายประเทศนั้น ๆ จากนั้นจะทำการทดสอบสมการถดถอยแบบรวม ๕ ประเทศ (ไม่รวมสิงคโปร์) และแบบรวม ๖ ประเทศ (รวมสิงคโปร์) เพื่อหาปัจจัยร่วมที่กำหนดเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้ากลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำทั้ง ๕ และ ๖ ประเทศนั้น

ตารางที่ ๗ ตัวแปรต้นและตัวแปรตามที่ใช้ในการทดสอบสมการถดถอยกำลังสองน้อยที่สุดและทิศทางความสัมพันธ์ตามข้อสมมุติฐาน

Variable	Measurement	Expected effect on FDI
Dependent variable: Foreign direct investment	FDI: thratio of net foreign investment inflows to the GDP	
Independent variables:		
1. Market size	CDPG: annual CDP growth rate	+
2. FDI substitute	CAP: gross capital formation, or gross domestic investment	-
3. Cost	UNEMP: the percentage of unemployment to total labor foree	+
4. Infrastructure	TELE: the number of fixed telephone subscriptions per 100 people	+
5. Exchange risk	FXRISK: the annual percentage movement of the official exchange rate	-

๔.๓ ผลการศึกษาในเชิงประจักษ์^๔

ผลการทดสอบสมการถดถอยกำลังสองน้อยที่สุดพบว่า ตัวแปรต้นที่ ๑ คือ อัตราการขยายตัวของจีดีพี (GDPG) ไม่มีนัยสำคัญต่อเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าแยกเป็นรายประเทศ แต่กลับมีความสัมพันธ์ทางบวก อย่างมีนัยสำคัญเมื่อทดสอบแบบรวมทั้ง ๕ และ ๖ ประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับ

^๔ รายละเอียดของผลการศึกษาทั้งแบบแยกรายประเทศและแบบรวมกลุ่มประเทศไม่ได้แสดงไว้ในบทความนี้ เพื่อความกระชับและประหยัดพื้นที่ แต่ผู้สนใจสามารถติดต่อขอรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากผู้ทำวิจัย

การศึกษาในอดีตอีกหลาย ๆ งานที่พบว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศนั้น ๆ

ตัวแปรต้นที่ ๒ คือ การสะสมทุนภายในประเทศ (CAP) พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศอินโดนีเซีย แต่กลับมีความสัมพันธ์ทางลบกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศสิงคโปร์ นอกจากนี้ ยังพบว่าการสะสมทุนภายในประเทศมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญกับการลงทุนโดยตรงไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียน ๕ เท่านั้น โดยที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้อาจเกิดขึ้นจากลักษณะของกลุ่มประเทศอาเซียน ๕ ที่ยังมีระดับการพัฒนาที่ต่ำกว่าประเทศสิงคโปร์มาก การสะสมทุนภายในประเทศจึงยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจึงมีความสัมพันธ์เป็นบวกกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศ

ตัวแปรต้นที่ ๓ คือ อัตราการว่างงาน (UNEMP) ที่สูงหรือต้นทุนค่าแรงงานที่ต่ำพบว่ามีสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้า ๒ ประเทศ คือ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ อย่างไรก็ตาม ผลการทดสอบกับกลุ่มประเทศอาเซียน ๕ และ ๖ กลับได้ผลในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ พบว่าอัตราการว่างงานที่สูงมีความสัมพันธ์ทางลบกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าในกลุ่มประเทศอาเซียนทั้ง ๕ และ ๖ ประเทศ ซึ่งอาจตีความได้ว่าอัตราการว่างงานในประเทศที่ต่ำสะท้อนถึงความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจของประเทศนั้น ๆ จึงเป็นปัจจัยดึงดูดเงินลงทุนโดยตรงให้ไหลเข้าประเทศ

ตัวแปรต้นที่ ๔ คือ ระดับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ (TELE) ซึ่งวัดจากร้อยละของจำนวนเลขหมายโทรศัพท์ต่อจำนวนประชากร พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศไทย นอกจากนี้ ระดับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศยังมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าทั้งกลุ่มประเทศอาเซียน ๕ และ ๖ อีกด้วย โดยผลการศึกษาที่สอดคล้องกับการศึกษาในอดีตที่พบความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน

ตัวแปรต้นที่ ๕ คือ ความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยน (FXRISK) พบว่ามีทิศทางความสัมพันธ์กับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าที่ไม่แน่นอน กล่าวคือ พบความสัมพันธ์ทางลบกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศไทย แต่พบความสัมพันธ์ทางบวกกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าประเทศฟิลิปปินส์ และเวียดนาม ขณะเดียวกันเมื่อทดสอบกับกลุ่มประเทศอาเซียน ๕ และ ๖ ก็พบความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญกับเงินลงทุนโดยตรงไหลเข้าเช่นเดียวกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของค่าเงินส่งผลต่อการลงทุนโดยตรงไหลเข้ากลุ่มประเทศอาเซียนแตกต่างกัน

๔.๔ สรุป

กล่าวโดยภาพรวมได้ว่า การลงทุนโดยตรงในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกได้มีการปรับตัวสูงขึ้นอย่างชัดเจนใน ค.ศ. ๒๐๑๕ จนเกือบใกล้เคียงกับจุดสูงสุดในอดีต หลังจากที่มีการชะลอตัวมาตลอดระยะเวลาหลายปีก่อนหน้า ซึ่งเป็นผลมาจากวิกฤตซับไพร์มที่ลุกลามจากสหรัฐอเมริกาเข้าสู่ภูมิภาคยุโรป และกลายเป็นปัญหาเศรษฐกิจโลกชะลอตัวต่อมา นอกจากนี้ยังพบว่า ประเทศกำลังพัฒนาเป็นผู้รับการลงทุนสุทธิจากแหล่งอื่น ขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นผู้ลงทุนสุทธิในแหล่งอื่น และเมื่อพิจารณาเฉพาะในภูมิภาคอาเซียน พบว่า กลุ่มประเทศอาเซียนมีการลงทุนกันเองภายในภูมิภาคในสัดส่วนสูงที่สุด ขณะที่สหภาพยุโรปและประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้ลงทุนในภูมิภาคอาเซียนมากเป็นอันดับที่ ๒ และ ๓ ตามลำดับ

สำหรับการศึกษาเรื่องการลงทุนโดยตรงในระดับภูมิภาคอาเซียนพบว่า การลงทุนโดยตรงที่ไหลเข้ากลุ่มประเทศอาเซียนชั้นนำทั้ง ๖ ประเทศจะได้รับการดึงดูดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ คือ ปัจจัยที่ ๑ กลุ่มประเทศอาเซียนเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศสูง ปัจจัยที่ ๒ รัฐบาลของกลุ่มประเทศอาเซียนมีการสร้างบรรยากาศการลงทุนภายในที่ดี ปัจจัยที่ ๓ ประเทศกลุ่มอาเซียนมีอัตราการว่างงานต่ำซึ่งเป็นตัวสะท้อนศักยภาพภายในของภูมิภาค ปัจจัยที่ ๔ ประเทศกลุ่มอาเซียนชั้นนำมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ดีที่เอื้อต่อการลงทุน และปัจจัยที่ ๕ การแข็งค่าของเงินตราสกุลท้องถิ่นของประเทศอาเซียน ดังนั้น รัฐบาลของประเทศอาเซียนชั้นนำทั้ง ๖ ประเทศควรกำหนดนโยบายที่มุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาและรักษาระดับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ การลดอัตราการว่างงานภายในประเทศ ตลอดจนการสร้างบรรยากาศการลงทุนในประเทศที่ดีเพื่อรองรับและดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศเข้าสู่ประเทศและภูมิภาค.

บรรณานุกรม

- Alemu, A.M. (2013). The effect of corruption on FDI inflow: Empirical evidence from Asian economies. *Global Conference on Business and Finance Proceedings*, 8, 280-288.
- Angelo, C.F. de, Eunni, R.V., and NMMD Fouto (2010). Determinants of FDI in emerging markets: Evidence from Brazil. *International Journal of Commerce and Management*, 20, 203-216.
- Buckley, P.J. and M.C. Casson. (1976). *The future of the multinational enterprise*. London: MacMillan.
- Chien, N.D. and K. Zhang. (2012). FDI of Vietnam; Two-way linkages between FDI and GDP, competition among provinces and effects of laws. *iBusiness*, 4, 157-163.
- Chunhachinda, P. and L. Li. (2016). Determinants of Foreign Direct Investment in Major ASEAN Countries. Working Paper presented at Multinational Finance Society Conference, Stockholm, Sweden, June 2016.
- Dunning, J.H. (1977). Trade, location and economic activity and the multinational enterprise: a search for an eclectic approach In Ohlin, B.P. Hesselborn, & P. Wijkman, editors, *The International Allocation of Economic Activities*. London: MacMillan.
- Fedderke, J.W. and A.T. Romm. (2006). Growth impact and determinants of foreign direct investment into South Africa, 1956-2003. *Economic Modelling*, 23, 738-760.
- Giner, J.M. and G. Giner. (2004). An interpretative model of foreign direct investment in China: An economic policy approach. *China Economic Review*, 15, 268-280.
- Hsiao, C. and V. Gastanaga. (2001). Factors affecting foreign direct investment—with an analysis of the disparity between the coastal and western regions of China. *Review of Pacific Basin Financial Markets and Policies*, 4, No. 4, 479-493.
- Mathur, A. and K. Singh. (2013). Foreign direct investment, corruption and democracy. *Applied Economics*, 45, 991-1002.

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

- OECD. (2014). Southeast Asia investment policy perspectives. <http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/Southeast-Asia-Investment-Policy-Perspectives-2014.pdf>.
- Singhania, M. and A. Gupta. (2011). Determinants of foreign direct investment in India. *Journal of International Trade Law and Policy*, 10, 64-82.
- Sun, Q., Tong, W., and Q. Yu. (2002). Determinants of foreign direct investment across China. *Journal of International Money and Finance*, 21, 79-113.
- The ASEAN Secretariat. (2016). *ASEAN Statistical Yearbook 2015*. Jakarta, Indonesia.
- Williams, K. (2015). Foreign direct investment in Latin America and the Caribbean: An empirical analysis. *Latin American Journal of Economics*, 52, 57-77.

Abstract Foreign Direct Investment in Leading ASEAN Countries

Pornchai Chunchachinda

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

Foreign Direct Investment (FDI) has been one of the most popular method of international investment for quite a long time. This can be confirmed by the stock of FDI for both inflow and outflow which are accounted for over 30 percent of world GDP. Developed countries are found to have higher portion of FDI outflow than inflow, while developing countries have higher portion of FDI inflow than outflow due to insufficient fund to develop the countries. For 10 ASEAN countries, during the 13 years from 2003 to 2015, the stock of FDI inflow is as high as 10.4 trillion U.S. dollar. Singapore has received the most highest amount of 5.3 trillion U.S. dollar. The other 5 leading ASEAN countries namely Indonesia, Malaysia, the Philippines, Thailand and Vietnam received 4.7 trillion U.S. dollar. The rest four small ASEAN countries received only 4 billion U.S. dollar of FDI inflow during those thirteen years period. In addition, the empirical study on determinants factors of FDI inflow to 6 leading ASEAN countries has found 4 significant factors which are big market size, good investment climate, low unemployment and good infrastructure.

Keywords: Foreign Direct Investment, Leading ASEAN countries, Determinant Factors of FDI Inflow.

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

บทบาทของสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกา ในขบวนการเลิกทาส

วงเดือน นาราสิัจจ์

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาซึ่งมีกำเนิดเป็นทาสหรือเป็นเสรีชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและส่งเสริมขบวนการเลิกทาสในสหรัฐอเมริการะหว่างทศวรรษ ๑๘๓๐-๑๘๖๐ บุคคลเหล่านี้เข้าใจความทุกข์ยากของชนผิวดำทุกสถานะที่ถูกกดขี่และถูกแบ่งแยกโดยชนผิวขาวมาช้านาน ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมทางสังคมสร้างแรงบันดาลใจให้สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาหลายคน มีอุดมการณ์และความมุ่งมั่นที่จะต่อสู้เพื่ออิสรภาพและความเท่าเทียมกันในสังคม ผลงานของพวกเขาคือช่วยให้ทาสผิวดำจำนวนมากได้รับเสรีภาพ ทำให้ความขัดแย้งระหว่างภาคเหนือกับภาคใต้เกี่ยวกับปัญหาการมีทาสในสังคมอเมริกันขยายตัวอย่างรุนแรง และกระตุ้นให้สังคมอเมริกันตระหนักถึงคุณค่าของเสรีภาพ อิสรภาพ และความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกสีผิว

คำสำคัญ : สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกา, ขบวนการเลิกทาส, ขบวนการรถไฟใต้ดิน, โซเจอร์เนอร์ ทรูท, แฮร์เรียต ทับแมน, มาเรีย สจวร์ต, ชาราห์ พาร์เกอร์ เรมอนต์

การเคลื่อนไหวของสมาชิกขบวนการเลิกทาส (Abolitionists)^๑ ในสหรัฐอเมริกาช่วงทศวรรษ ๑๘๓๐-๑๘๖๐ ช่วยให้ทาสผิวดำจำนวนมากได้รับเสรีภาพ สามารถหลุดพ้นจากการเป็นทาส และทำให้ความขัดแย้งระหว่างภาคเหนือกับภาคใต้เกี่ยวกับปัญหาการมีทาสในสังคมอเมริกันขยายตัวอย่างรุนแรง ผลงานที่โดดเด่นของขบวนการนี้เกิดจากการร่วมมือกันของนักเลิกทาสทั้งชนผิวขาวและผิวดำ รวมทั้งสตรีผิวดำซึ่งมีทั้งเสรีชนและอดีตทาส

^๑ ดู “Abolitionists : สมาชิกขบวนการล้มล้างระบบทาสกลุ่มหัวรุนแรง”, สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๑ อักษร A-B ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม). (พ.ศ. ๒๕๕๗), หน้า ๑-๓.

บทบาทของขบวนการเลิกทาสในสหรัฐอเมริกา

ชนผิวดำเชื้อสายแอฟริกาส่วนใหญ่ถูกนำเข้ามาในสังคมอเมริกันในฐานะทาสเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของภาคใต้เป็นหลัก แม้กฎหมายของสหรัฐอเมริกาให้การรับรองสถานะของทาสไว้ชัดเจน แต่สถานะและความเป็นอยู่ที่ทุกข์ยากของทาสผิวดำก็ทำให้ชาวอเมริกันที่เคร่งศาสนาในภาคเหนือบางกลุ่มมีความรู้สึกเห็นใจและต่อต้านการมีทาสในสังคมอเมริกัน กลุ่มต่อต้านการมีทาสได้รับแรงค์ช่วยเหลือเพื่อปลดปล่อยทาสหลายวิธี กระทั่งพัฒนาเป็นขบวนการเลิกทาส

ที่มาขบวนการเลิกทาสในสหรัฐอเมริกา

ในค.ศ. ๑๖๑๙ หลังก่อตั้งอาณานิคมอเมริกาใต้ไม่นาน ชาวผิวขาวได้นำแรงงานผิวดำเชื้อสายแอฟริกาจำนวน ๒๐ คน เข้ามาทำงานในอาณานิคมเวอร์จิเนียในฐานะแรงงานตามสัญญา (indentured servants)^๒ ซึ่งได้รับอิสรภาพและที่ดินทำกินเมื่อปฏิบัติงานครบตามสัญญาเช่นเดียวกับแรงงานผิวขาวที่นำเข้ามาจากอังกฤษในฐานะแรงงานตามสัญญา อย่างไรก็ตามตั้งแต่ทศวรรษ ๑๖๖๐ เป็นต้นมา อาณานิคมในภาคใต้บางแห่ง เช่น เวอร์จิเนียและ

แผลเป็นบนหลังทาสที่ถูกโบย

แมริแลนด์เริ่มออกกฎหมายที่กำหนดให้แรงงานผิวดำที่ถูกนำเข้ามาภายหลังมีสถานะเป็นทาสที่ต้องทำงานรับใช้เจ้าของทาสตลอดชีวิต และลูกของชนผิวดำที่เกิดในดินแดนอเมริกาก็มีสถานะเดียวกับมารดา ผู้ให้กำเนิด ต่อมา กฎหมายลักษณะดังกล่าวได้แพร่ขยายไปยัง อาณานิคมอื่นๆ ด้วย ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ จำนวนทาสผิวดำในสหรัฐอเมริกาเพิ่มมากขึ้นถึง ๖๙๗,๖๒๔ คน ขณะที่มีชนผิวดำเสรีเพียง ๕๙,๕๕๗ คน^๓ เนื่องจากการนำเข้าแรงงานทาสผิวดำจากแอฟริกาจำนวนมาก เพื่อรองรับการขยายตัวของทำไร่ขนาดใหญ่ในภาคใต้ที่อาศัยแรงงานทาสผิวดำเป็นหลัก เฉพาะช่วง ค.ศ. ๑๘๑๐-๑๘๓๐ จำนวนทาสเพิ่มขึ้นจาก ๑,๒๐๐,๐๐๐ คนเป็นมากกว่า ๒,๐๐๐,๐๐๐ คน^๔ จำนวนทาสที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วสะท้อนถึงความสำคัญของทาสที่เป็นกำลังสำคัญของเศรษฐกิจภาคใต้และเป็นทรัพย์สินหวงแหนของเจ้าของทาสที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย แต่การที่เจ้าของทาสส่วนใหญ่บังคับใช้งานทาสอย่างหนักตลอดเวลาและ

^๒ John Hope Franklin and Alfred A. Moss, Jr. (1994), *From Slavery to Freedom : A History of African American*, p.56.

^๓ *ibid.*, p. 85.

^๔ Paul S. Boyer and others, (1995), *Enduring Vision: A History of the American People*, p.221.

กตซีทาร์ธูณทาสจนถึงขั้นทำร้ายร่างกายบาดเจ็บสาหัสโดยไม่ผิดกฎหมาย ทำให้กลุ่มเคร่งศาสนาบางกลุ่มต่อต้านการมีทาสในสหรัฐอเมริกา และสนับสนุนขบวนการเลิกทาสที่ช่วยเหลือให้ทาสหลบหนี

แนวคิดต่อต้านการมีทาสในสหรัฐอเมริกาเริ่มแพร่หลายหลังจากชาวคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์กลุ่มเมนโนไนต์ (Mennonites) จากสวิตเซอร์แลนด์และเนเธอร์แลนด์ซึ่งเคร่งศาสนาได้ร่วมลงนามต่อต้านการมีทาสในทวีปอเมริกาเหนือเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ค.ศ. ๑๖๘๘^๕ แต่แนวคิดดังกล่าวยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มเคร่งศาสนาบางกลุ่ม เช่น เมนโนไนต์ ควอกเกอร์ (Quakers) ต่อมาใน ค.ศ. ๑๘๐๘ สหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมายห้ามไม่ให้มีการนำทาสเข้ามาในประเทศอีก หากยังคงระบบทาสไว้ตามเดิมเพื่อผลประโยชน์ของเจ้าของไร่ในภาคใต้ ทำให้กระแสต่อต้านการมีทาสขยายตัวในกลุ่มเคร่งศาสนาทางภาคเหนือและแสดงออกในรูปบทความทางหนังสือพิมพ์ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๒๑ แต่ก็ยังคงอยู่ในวงจำกัด

การต่อต้านการมีทาสอย่างแพร่หลายเกิดขึ้นใน ค.ศ. ๑๘๓๑ เมื่อวิลเลียม ลอยด์ แกร์ริสัน (William Lloyd Garrison) นักเลิกทาสหัวรุนแรง ได้ออกหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ชื่อ *The Liberator* ที่เมืองบอสตัน มลรัฐแมสซาชูเซตส์ เพื่อเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับการเลิกทาสอย่างจริงจัง นอกจากนี้ใน ค.ศ. ๑๘๓๓ แกร์ริสันได้ร่วมมือกับทีโอดอร์ ดไวต์ เวลด์ (Theodore Dwight Weld) ก่อตั้งสมาคมต่อต้านการมีทาสของสหรัฐอเมริกา (American Anti-Slavery Society)^๖ ที่เมืองฟิลาเดลเฟีย มลรัฐเพนซิลเวเนีย โดยได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากทั้งชนผิวขาวและผิวดำ และมีสมาชิกเข้าร่วมรณรงค์เผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับการเลิกทาสจำนวนมาก ประกอบด้วย นักธุรกิจ นักศึกษา สตรี และคนผิวดำ หลังจากนั้นอีกไม่กี่ปีต่อมา เกิดความแตกแยกทางความคิดภายในสมาคมต่อต้านการมีทาสระหว่างผู้นำกลุ่มหัวรุนแรงที่นำโดย แกร์ริสัน เวนเดลล์ ฟิลลิปส์ (Wendell Phillips) และจอห์น บราวน์ (John Brown) ซึ่งต้องการให้ล้มเลิกระบบทาสทันทีโดยไม่มีเงื่อนไข กับกลุ่มสายกลางที่มีเวลด์เป็นผู้นำและต้องการให้เลิกทาสแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยใช้กระบวนการทางศาสนาและการเมืองช่วยผลักดัน ดังนั้นตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๔๐ เป็นต้นไป กลุ่มที่มีแนวคิดสายกลางจึงแยกตัวออกไปตั้งสมาคมใหม่ชื่อ American and Foreign Anti-Slavery Society ที่เน้นเฉพาะสมาชิกเพศชาย ส่วนกลุ่มหัวรุนแรงก็ขยายเครือข่ายเพื่อล้างระบบทาสในสหรัฐอเมริกาอย่างกว้างขวางและเป็นรูปธรรมมากขึ้น มีสาขาย่อยตามเมืองต่าง ๆ มากกว่า ๑,๕๐๐ สาขา โดยแต่ละสาขามีการดำเนินงานเป็นอิสระต่อกัน ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้มีสมาชิกและสาขาย่อยเพิ่มขึ้นจำนวนมาก คือ การที่กลุ่มหัวรุนแรงสนับสนุนบทบาททาสสตรีที่มีกลุ่มเรียกร้องสิทธิสตรี (feminism) เป็นแกนนำ

^๕ Kem Knapp Sawyer, (2010), *Harriet Tubman*, p.14.

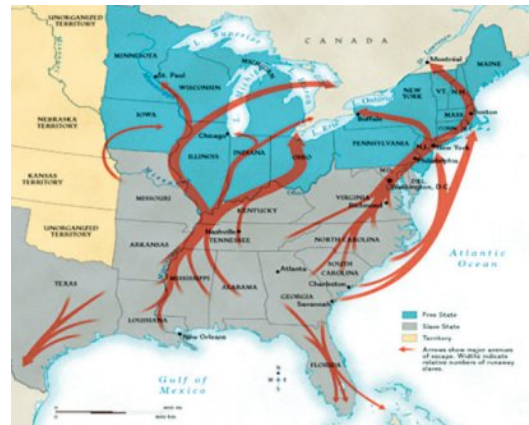
^๖ ดู “American Anti-Slavery Society (1833) : สมาคมต่อต้านการมีทาสของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ.๒๓๗๖),” *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๑ อักษร A-B ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม)*, หน้า ๕๘-๖๐.

วิธีการของขบวนการเลิกทาส

ขบวนการเลิกทาสใช้วิธีการการล้มล้างระบบทาสหลากหลายวิธี ที่สำคัญคือ การต่อสู้ของกลุ่มหัวรุนแรงที่เน้นการช่วยเหลือให้ทาสหลบหนีจากภาคใต้ไปยังมลรัฐเสรี (Free States) ในภาคเหนือและแคนาดาของอังกฤษ โดยรวมถึงการพัฒนาเครือข่ายช่วยเหลือทาสที่หลบหนีให้รอดพ้นจากการไล่ล่าของเจ้าของทาส นอกจากนี้ยังใช้กำลังและความรุนแรงต่อต้านกลุ่มเจ้าของทาสที่ไล่ล่าตัวทาสซึ่งหลบหนี รวมทั้งวิธีการรณรงค์ด้วยการใช้สื่อสิ่งพิมพ์เผยแพร่งานเขียนและการแสดงปาฐกถา/บรรยายเพื่อโน้มน้าวให้สังคมโดยเฉพาะชาวภาคเหนือและผู้เคร่งศาสนาคล้อยตาม

ขบวนการรถไฟใต้ดิน (Underground Railroad) กิจกรรมหลักของขบวนการเลิกทาสคือการช่วยเหลือทาสที่หลบหนีให้รอดพ้นจากการไล่ล่าของเจ้าของทาสที่ต้องการจับตัวทาสกลับคืนตามกฏหมายชื่อ Fugitive Slave Law ค.ศ. ๑๗๙๓ ได้ให้อำนาจแก่เจ้าของทาสจับกุมทาสที่หลบหนีได้เต็มที่ วิธีการช่วยเหลือทาสที่หลบหนีเห็นผลชัดเจนและรวดเร็วเพราะทำให้ทาสได้รับเสรีภาพในทันที แต่เป็นวิธีที่ผิดกฎหมายและเสี่ยงอันตรายมากที่สุด ทั้งต่อชีวิตของทาสที่หลบหนีและกลุ่มผู้ช่วยเหลือทาส เครือข่ายช่วยเหลือทาสที่หลบหนีทำกันเป็นขบวนการใต้ดินและปกปิดเป็นความลับ เรียกกันว่า “รถไฟใต้ดิน” ซึ่งสันนิษฐานว่าเริ่มมาตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘^๗ ขบวนการนี้เริ่มจากการที่ผู้ใจบุญทั้งผิวขาวและผิวดำในภาคใต้ซึ่งต่อต้านระบบทาสได้ช่วยกันสังเคราะห์จัดหาที่หลบซ่อนชั่วคราวแก่ทาสที่หลบหนีเจ้าของทาส จากนั้นในยามค่ำคืนก็แอบช่วยส่งต่อไปหลบซ่อนในที่ปลอดภัยแห่งใหม่ หรือสถานีใหม่ (stations) เป็นทอด ๆ จนถึงที่หมาย คือเขตแดนของมลรัฐเสรีหรือดินแดนแคนาดา โดยมีอาสาสมัครช่วยพาทาสหลบหนีหรือคนนำทางที่เรียกว่า “conductors” ซึ่งมีทั้งคนผิวขาวและคนผิวดำจำนวนมากทำหน้าที่พาทาสเดินทางไปยังสถานีต่าง ๆ จนถึงจุดหมายปลายทาง และมีนายสถานี (stationmasters) ซึ่งมีทั้งคนรวยและคนจน ผิวดำและผิวขาว ที่ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของบ้านหรือเจ้าของสถานที่ช่วยอำนวยความสะดวกและประสานงาน การเดินทางระหว่างสถานี

แผนที่แสดงเส้นทางเครือข่ายของรถไฟใต้ดินเชื่อมกับมลรัฐเสรีในภาคเหนือทั้ง ๑๔ มลรัฐ

^๗ John Hope Franklin and Alfred A. Moss, Jr. (1994), *Op.cit.*, p.183.

มักใช้วิธีซ่อนตัวทาสอย่างมิดชิดในประทุนเกวียนหรือรถม้า นอกจากนี้ในบางครั้งยังมีการส่งต่อทาสที่หลบหนีเป็นกล่องพัสดุไปทางบกและทางเรือด้วย

การช่วยเหลือทาสหลบหนีโดยขบวนการรถไฟใต้ดินจัดทำอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ นับเป็นกิจกรรมหลักของขบวนการเลิกทาส วีรกรรมต่าง ๆ ของขบวนการรถไฟใต้ดินกระตุ้นให้ชาวภาคเหนือตื่นตัว ทำให้สามารถระดมทุนและหาสมาชิก ตลอดจนอาสาสมัครช่วยเหลือทาสที่หลบหนีได้จำนวนมาก สามารถสร้างเครือข่ายของเส้นทางรถไฟใต้ดินที่เชื่อมต่อถึงมลรัฐเสรีทั้ง ๑๔ มลรัฐ สมาชิกของขบวนการเลิกทาสให้ความช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมของขบวนการรถไฟใต้ดินอย่างเข้มแข็ง โดยระดมทุนจำนวนมากเพื่อสนับสนุนปฏิบัติการของอาสาสมัครพาทาสหลบหนี ตลอดจนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะค่าพาหนะของทาสที่ต้องเดินทางไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ในดินแดนเสรี นอกจากนี้ด้วยจิตอาสาของอาสาสมัครซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนผิวดำที่ยอมเสี่ยงชีวิตนับครั้งไม่ถ้วนเพื่อลอบช่วยเหลือทาสจำนวนมากจากภาคใต้ให้ได้รับเสรีภาพ ทำให้ในช่วง ค.ศ. ๑๘๑๐-๑๘๕๐ มีทาสผิวดำได้รับการช่วยเหลือให้เป็นอิสระมากถึง ๑๐๐,๐๐๐ คน นับเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูงถึง ๓๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยในจำนวนนี้ใช้เส้นทางหลบหนีด้วยวิธีการข้ามแม่น้ำโอไฮโอมากถึง ๔๐,๐๐๐ คน^๘ อย่างไรก็ตาม อาสาสมัครช่วยเหลือทาสหลายรายต้องติดคุกหรือหลบหนีไปอยู่ที่อื่น เมื่อมีการไล่ล่าหรือถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

การต่อสู้กับฝ่ายเจ้าของทาสโดยใช้กำลังและความรุนแรง สมาชิกคนสำคัญในขบวนการเลิกทาสที่นิยมใช้กำลังและความรุนแรงคือ จอห์น บราวน์^๙ ซึ่งมีความเชื่อว่าตนเองได้รับเลือกจากพระเจ้าให้เป็นผู้ปลดปล่อยทาสและใช้ความรุนแรงเพื่อล้มล้างระบบทาส เขาก่อเหตุการณ์แคนซัสนองเลือด (Bleeding Kansas)^{๑๐} โดยนำพรรคพวกไปลอบสังหารกลุ่มนักล่าทาส ๕ คนที่ตั้งค่ายอยู่บริเวณลำธารพอตตาวาโตมี (Pottawatomie) ดินแดนแคนซัส เป็นเหตุให้กลุ่มสนับสนุนระบบทาสจากภาคใต้ราว ๓๐๐ คนบุกเข้าไปเผาที่พักของบราวน์และพรรคพวกในเมืองโอซาวาโตมี (Osawatomie) รวม ๔๐ หลัง และสังหารผู้คนจำนวนหนึ่ง นอกจากนี้ บราวน์ยังก่อคดีสะเทือนขวัญโดยนำพรรคพวกทั้งคนผิวดำและผิวดำจำนวน ๒๒ คนไปโจมตีคลังสรรพาวุธของรัฐบาลกลางที่ฮาร์เปอร์เฟอรี่ (Harper Ferry) ในมลรัฐเวอร์จิเนีย ทำให้กองทัพบกของมลรัฐเวอร์จิเนียและแมริแลนด์ส่งกำลังเข้าปราบปราม พรรคพวกของบราวน์ ๑๐ คนซึ่งรวมถึงบุตรชายของเขา ๒ คนถูกสังหาร ส่วนบราวน์และพรรคพวกรวม ๗ คนถูกจับกุมและถูกลงโทษด้วยการแขวนคอ

^๘ *Ibid.*, p.188.

^๙ ดู “Brown, John (1800-1859) : นายจอห์น บราวน์ (พ.ศ. ๒๓๔๓-๒๔๐๒)”, ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๑ อักษร A-B ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม)*. หน้า ๒๗๕-๒๗๗ เพิ่มเติม

^{๑๐} ดู “Bleeding Kansas (1856) : แคนซัสนองเลือด (พ.ศ. ๒๓๙๙)”, ใน *เพ็ญอ้อ*. หน้า ๒๗๕-๒๗๗ เพิ่มเติม

เหตุการณ์นี้ทำให้บราวน์ได้รับการยกย่องจากคนภาคเหนือที่ต่อต้านระบบทาสให้เป็นวีรบุรุษผู้ยอมสละชีวิตตนเองและลูกหลานเพื่อปลดปล่อยทาส แต่พฤติกรรมที่ใช้ความรุนแรงของบราวน์ไม่ได้รับการยอมรับจากคนภาคเหนือที่ไม่นิยมความรุนแรง และทำให้คนภาคใต้ส่วนใหญ่มีความรู้สึกต่อต้านคนภาคเหนือ โดยเชื่อว่าการโจมตีระบบทาสของภาคใต้คือการหาสาเหตุทำลายเศรษฐกิจของภาคใต้

การรณรงค์ให้ยกเลิกระบบทาสโดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์และปาฐกถา/บรรยายโน้มน้าว สื่อสิ่งพิมพ์และสุนทรพจน์เป็นอาวุธเริ่มแรกของขบวนการเลิกทาส นับตั้งแต่แกร์ริสันผู้นำของขบวนการเลิกทาสได้ก่อตั้งหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ชื่อ *The Liberator* เพื่อเป็นกระบอกเสียงของกลุ่มต่อต้านการมีทาสในภาคเหนืออย่างเปิดเผย หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนผิวดำเสรีเฉพาะในช่วงแรกที่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ออกวางจำหน่าย มีสมาชิกบอกรับหนังสือพิมพ์ที่เป็นคนผิวดำถึง ๔๐๐ คนจากจำนวนทั้งสิ้น ๕๕๐ คน สมาชิกคนหนึ่งถึงกับส่งเงินบริจาคสมทบให้อีก ๕๐ ดอลลาร์สหรัฐเป็นพิเศษด้วย^{๑๑} นอกจากหนังสือพิมพ์ฉบับนี้แล้ว ยังมีการพิมพ์เผยแพร่บทความและกวีนิพนธ์ต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารอื่น ๆ ในมลรัฐอื่นทางภาคเหนือที่เป็นเครือข่ายของขบวนการเลิกทาส รวมถึงหนังสือพิมพ์ที่มีเจ้าของเป็นคนผิวดำ (Black Newspapers) เช่น *North Star* และ *Frederic Douglass's Paper* ซึ่งมีเฟรเดอริก ดักลาสส์เป็นเจ้าของ ตลอดจนหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นอื่น ๆ ของคนผิวดำซึ่งมีสภาพล้มลุกคลุกคลานเพราะขาดสมาชิกอุดหนุน เนื่องจากคนผิวดำส่วนใหญ่ยากจน ไม่สามารถซื้อหนังสือพิมพ์อ่าน^{๑๒} แต่หนังสือพิมพ์เหล่านี้ก็สามารถปลุกเร้าความรู้สึกต่อต้านระบบทาสในสังคมภาคเหนือให้กับผู้อ่านได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

สิ่งพิมพ์ที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดคือ นวนิยายเรื่อง *Uncle Tom's Cabin: Life Among the Lowly* ของแฮร์เรียต บีเชอร์ สโตว์ (Harriet Beecher Stowe) ซึ่งเป็นสมาชิกขบวนการเลิกทาสและเป็นบุตรสาวของลีแมน บีเชอร์ (Lyman Beecher) สมาชิกกระดับแกนนำของขบวนการเลิกทาส นวนิยายเรื่องนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตและความลำเค็ญของทาสผิวดำในภาคใต้และการหลบหนีสู่อิสรภาพ โดยผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกในครอบครัวและสมาชิกของขบวนการเลิกทาสคนอื่น ๆ รวมทั้งอดีตทาสที่หลบหนีไปอยู่ภาคเหนือ

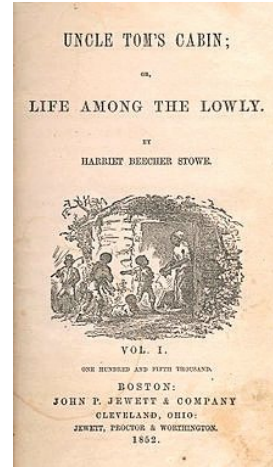
นวนิยายเรื่องนี้เริ่มพิมพ์เผยแพร่เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ชื่อ *The National Era* ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ของขบวนการเลิกทาสในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ใน ค.ศ. ๑๘๕๑ และได้รับการตอบรับจากผู้อ่านอย่างล้นหลามทั่วโลกเมื่อมีการพิมพ์รวมเล่มเป็น ๒ เล่มครั้งแรกในปีถัดมา

^{๑๑} John Hope Franklin and Alfred A. Moss, Jr. (1994), *Op.cit.*, p.178.

^{๑๒} ดู Darlene Clark Hine, William C. Hine and Stanley Harrold, (2000), *The African-American Odyssey*, p.191-192.

Harriet Beecher Stowe

ปกของนวนิยายเมื่อพิมพ์จำหน่ายครั้งแรก

โดยติดอันดับหนังสือขายดีในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ยุโรป และเอเชีย เฉพาะสัปดาห์แรกที่ออกวางจำหน่ายในสหรัฐอเมริกาสามารถขายได้ถึง ๑๐,๐๐๐ เล่ม ภายในปีแรกสามารถขายในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษได้ถึง ๓๐๐,๐๐๐ เล่ม โดยรวมตลอดทั้งปีสามารถขายได้ถึง ๑,๕๐๐,๐๐๐ เล่ม^{๑๓} รวมทั้งยังได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ รวม ๖๐ ภาษา ที่สำคัญหนังสือเล่มนี้ได้ปลุกกระแสต่อต้านการมีทาสในสังคมอเมริกัน โดยเฉพาะในมลรัฐเสรีทางภาคเหนืออย่างรุนแรง ดังนั้นเมื่อแฮร์เรียต บีเชอร์ สโตว์มีโอกาสพบกับประธานาธิบดีเอברהแฮม ลินคอล์นที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. หลังสงครามกลางเมืองอเมริกัน (American Civil War, ค.ศ. ๑๘๖๑-๑๘๖๕) ยุติลง เธอจึงได้รับคำทักทายจากลินคอล์นว่า “สตรีตัวเล็ก ๆ ผู้เขียนหนังสือที่จุดไฟสงครามที่ยิ่งใหญ่นี้” (.. the little woman who wrote the book that started this great war.)^{๑๔}

นอกจากชื่อเสียงแล้ว ผู้นำของขบวนการเลิกทาสซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเทศน์และนักคิดจำนวนมากที่มีวาทศิลป์ดีก็มักแสดงปาฐกถาหรือบรรยายเกี่ยวกับความเลวร้ายของระบบทาสในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะการเทศน์ที่โบสถ์ของท้องถิ่นในวันอาทิตย์ ซึ่งสามารถโน้มน้าวกลุ่มเคร่งศาสนา ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในภาคเหนือให้เกิดความคิดต่อต้านระบบทาสและยินดีสนับสนุนขบวนการเลิกทาส ทั้งโดยการบริจาคเงินสมทบทุน การหารายได้ และการร่วมกิจกรรมในฐานะสมาชิกอย่างแข็งขัน นอกจากนี้ยังมีโบสถ์ของคนผิวดำ (Black Churches) ที่นักเทศน์ผิวดำก็พยายามปลุกกระตุ้นความคิดของสมาชิกให้

^{๑๓} “Uncle Tom’s Cabin,” <https://www.harrietbeecherstowecenter.org/utc/> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔} “Harriet Beecher Stowe,” <http://www.biography.com/people/harriet-beecher-stowe-9496479> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ต่อต้านระบบทาส กล่าวได้ว่าแม้วิธีการนี้ไม่ใช่การเผชิญหน้ากับชาวภาคใต้โดยตรง เพราะไม่ได้กระทำพฤติกรรมที่กระทบผลประโยชน์เฉพาะหน้าของภาคใต้เช่นเดียวกับการช่วยเหลือทาสที่หลบหนี แต่ก็ส่งผลกระทบทางจิตวิทยาต่อประชาชนในภาคเหนืออย่างมหาศาล สามารถโน้มน้าวให้คนจำนวนมากคล้อยตามความคิดของขบวนการเลิกทาสได้ในที่สุด ขณะเดียวกันก็สามารถเรียกรายเงินจากผู้ฟังเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของขบวนการเลิกทาสด้วย

สมาชิกของขบวนการเลิกทาส

ในช่วงทศวรรษ ๑๘๓๐-๑๘๖๐ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเลิกทาสประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ คือการที่สามารถระดมสมาชิกร่วมอุดมการณ์และยินดีทำงานเพื่อสนับสนุนเสรีภาพของทาสอย่างเต็มที่ได้อีกจำนวนมาก เฉพาะสมาชิกระดับปฏิบัติการของขบวนการรถไฟใต้ดินซึ่งมีทั้งบุคคลที่มีชื่อเสียงและได้รับการจารึกไว้ในประวัติศาสตร์และผู้ไม่ปรากฏชื่อเสียงเรียงนามใด ๆ มีประมาณ ๓,๒๐๐ คน^{๑๕} เนื่องจากขบวนการเลิกทาสยินดีต้อนรับสมาชิกหลากหลายจากทุกสาขาอาชีพ ทั้งผิวขาวและผิวดำ เพศชายและเพศหญิง ทำให้สมาชิกระดับแกนนำคนสำคัญ ๆ มีทั้งเพศชายและเพศหญิง ผิวดำและผิวดำร่วมอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก เช่น เฟรเดอริก ดักลาส^{๑๖} (Frederick Douglass) ซึ่งเป็นอดีตทาสและผู้นำการต่อสู้เพื่อสิทธิของชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกันและสิทธิพลเมืองของชาวอเมริกันคนสำคัญ ตลอดจนผู้นำกลุ่มสตรีผิวดำที่สนับสนุนขบวนการเลิกทาสอย่างแข็งขัน เช่น ลูครีเซีย มอตต์ (Lucretia Mott) ซาราห์ กริมเก (Sarah Grimke) และแอนเจลินา กริมเก (Angelina Grimke) ซึ่งได้รับยกย่องเป็นผู้นำสตรีรุ่นบุกเบิกของขบวนการเลิกทาส อย่างไรก็ตาม บทความนี้ต้องการเน้นศึกษาเฉพาะบทบาทของสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในขบวนการเลิกทาสที่อุทิศตนเพื่อสนับสนุนขบวนการล้มล้างทาสอย่างเต็มที่และสร้างผลงานยิ่งใหญ่ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม แต่บุคคลกลุ่มนี้ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันมากนัก

บทบาทของสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาในขบวนการเลิกทาส

ในช่วงก่อนสงครามกลางเมืองอเมริกัน สถานะของสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาจัดอยู่ในระดับต่ำเนื่องจากเป็นทั้งคนผิวดำและยังเป็นเพศหญิงซึ่งมีฐานะต่ำกว่าเพศชายในสังคมอเมริกัน แต่มีสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาจำนวนไม่น้อยที่กล้ายืนหยัดต่อสู้เพื่อล้มล้างระบบทาสที่ตนคิดว่าเป็นสิ่งเลวร้ายและต้อง

^{๑๕} John Hope Franklin and Alfred A. Moss, Jr. (1994), *Op.cit.*, p.185. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๑๖} ดู “Douglass, Frederick (1817-1895) : นายเฟรเดอริก ดักลาส (พ.ศ. ๒๓๖๐-๒๔๓๘),” *สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๒ อักษร C-D ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม)*. (พ.ศ. ๒๕๕๘), หน้า ๓๖๒-๓๖๔.

ช่วยกันจัดให้หมดสิ้น โดยไม่หวั่นเกรงอันตรายในการปฏิบัติงานหรือเกรงว่าจะเป็นเป้าของการถูกโจมตีบุคคลเหล่านี้มีทั้งสตรีผิวดำที่เป็นอดีตทาสและที่เป็นเสรีชนโดยกำเนิดซึ่งต่างใช้สติปัญญาและประสบการณ์ของแต่ละคนอาสาทำงานที่ถนัดให้กับขบวนการเลิกทาสเพื่ออิสรภาพของทาสผิวดำในสหรัฐอเมริกา

สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาที่เป็นอดีตทาส

กลุ่มสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาที่เป็นอดีตทาสและมีบทบาทโดดเด่นในฐานะสมาชิกขบวนการเลิกทาสมีจำนวนจำกัด เนื่องจากการเป็นทาสทำให้ขาดโอกาสทางการศึกษาและเสรีภาพที่จะช่วยเหลือสนับสนุนขบวนการเลิกทาสได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตามสตรีหลายคนที่เป็นอดีตทาสได้อุทิศตนเพื่อต่อต้านการมีทาสอย่างแข็งขัน โดยเฉพาะสตรี ๒ คนที่มีบทบาทโดดเด่นมากในขบวนการเลิกทาสของสหรัฐอเมริกา คือ โซเจอร์เนอร์ ทูท (Sojourner Truth) ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังในฐานะผู้หญิงแอฟริกันที่เคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิของทาส คนผิวดำและสตรี และแฮร์เรียต ทับแมน (Harriet Tubman) ซึ่งอุทิศตนยอมเสี่ยงภัยเพื่อช่วยเหลือทาสจำนวนมากให้ได้รับเสรีภาพโดยไม่หวั่นเกรงอันตรายใด ๆ จนได้รับยกย่องว่าเป็นสมาชิกที่มีบทบาทโดดเด่นมากที่สุดคนหนึ่งของขบวนการเลิกทาส

โซเจอร์เนอร์ ทูท^{๑๗} (ประมาณ ค.ศ. ๑๗๙๗-๑๘๘๓) เป็นลูกของทาส มีชื่อเดิมว่า อีซาเบลลา บอมฟรี (Isabella Baumfree) เกิดเมื่อประมาณ ค.ศ. ๑๗๙๗ ในมลรัฐนิวยอร์ก หลังจากนายทาสของบิดามารดาที่มีเชื้อสายดัตช์เสียชีวิต ทูทถูกขายให้นายทาสคนใหม่ที่โหดร้ายทารุณและถูกขายต่อ ๆ ไปอีก ๓ ครั้ง ใน ค.ศ. ๑๘๑๗ นายทาสชื่อ จอห์น ดุมองต์ (John Dumont) จัดการให้ทูทแต่งงานกับทาสคนหนึ่ง หลังจากนั้น ทูทให้กำเนิดบุตรชาย ๑ คนและบุตรสาว ๒ คนซึ่งกลายเป็นทรัพย์สินของเจ้าของทาสตามกฎหมาย ใน ค.ศ. ๑๘๒๖ ทูทได้ข่าวว่ามลรัฐนิวยอร์กจะยกเลิกการมีทาสตั้งแต่วันที่ ๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๒๗ แต่เธอรอไม่ได้ จึงหลบหนีไปพร้อมกับบุตรสาวที่ยังเป็นทารก ต่อมา ทูทได้ข่าวว่าดุมองต์ได้แอบนำบุตรชายของเธอซึ่งมีอายุเพียง ๕ ปีไปขายให้แก่ชาวภาคใต้ในมลรัฐแอละแบมาโดยผิดกฎหมาย ทูทจึงดำเนินฟ้องร้องต่อศาลในนิวยอร์ก กระทั่งนำบุตรชายกลับคืนมาได้ คดีนี้เป็นครั้งแรกๆ ในประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกาที่สตรีผิวดำสามารถฟ้องร้องเอาชนะชายผิวดำได้สำเร็จ

ช่วงทศวรรษ ๑๘๓๐ ทูทพำนักอยู่ในนิวยอร์กและทำงานหนักเพื่อหาเลี้ยงตนเองและลูก ๆ ส่วนใหญ่ทำหน้าที่คนรับใช้ในบ้านนักเผยแผ่ศาสนา (evangelist) และนักเทศน์ ทำให้ทูทซึมซับหลักธรรมคำสอนของศาสนาคริสต์ แต่ระหว่างนั้นเธอได้รับวิบากกรรมเนื่องจากถูกใส่ความว่าเกี่ยวข้องกับการเสียชีวิตของอดีตนายจ้าง แต่เมื่อพิสูจน์ได้ว่าเธอและผู้ต้องหาคือ ๑ คนไม่เกี่ยวข้องกับการเสียชีวิตของผู้ตาย ทูท

^{๑๗} ดู “Sojourner Truth: A Life and Legacy of Faith,” <http://www.sojournertruth.org/Library/Archive/LegacyOfFaith.htm> ประกอบ สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

จึงฟ้องหมั้นประมาทผู้ที่กล่าวหาเธอและชนะคดี นับเป็นคดีแรก ๆ ในประวัติศาสตร์ที่สตรีผิวดำฟ้องคดีหมั้นประมาทคนผิวขาวและได้รับชัยชนะ จุดหักเหสำคัญในชีวิตของทรูทเกิดขึ้นใน ค.ศ. ๑๘๔๓ เมื่อทรูทตัดสินใจเปลี่ยนชื่อจาก อีซาเบลลา เป็น โซเจอร์เนอร์ ทรูท และประกาศตนเป็นสาวกของนิกายเมทอดิสต์ (Methodism) หลังจากนั้นได้เดินทางออกจากนิวยอร์ก เนื่องจากได้ยินเสียงเรียกร้องจากจิตวิญญาณ ('The Spirit calls me there, and I must go.')^{๑๘} ทั้งยังอุทิศตนให้การเผยแพร่ศาสนา การเลิกทาส ตลอดจนการต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรีและคนผิวดำ

ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๔๔-๑๘๔๖ ทรูทเข้าร่วมกับสมาคมการศึกษาและอุตสาหกรรมนอร์แทมป์ตัน (Northampton Association of Education and Industry) ในเมืองนอร์แทมป์ตัน มลรัฐแมสซาชูเซตส์ โดยอาศัยอยู่ร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในพื้นที่ของสมาคมซึ่งมีกิจกรรมหลากหลาย ที่สำคัญเช่น สนับสนุนขบวนการเลิกทาส และการต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี ทำให้ทรูทมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับนักปฏิรูปสังคม รวมถึงผู้นำขบวนการเลิกทาสคนสำคัญ เช่น แกร์ริสัน ดักลาส ดังนั้นเมื่อสมาคมนี้สลายตัวใน ค.ศ. ๑๘๔๖ ทรูทจึงดำเนินกิจกรรมตามอุดมการณ์ของตนเองตามลำพัง โดยออกเดินทางไปแสดงสุนทรพจน์ต่อหน้าฝูงชนจำนวนมากเกี่ยวกับความทุกข์ยากลำเค็ญของทาส การรณรงค์ให้เลิกทาส และการเรียกร้องสิทธิของสตรีและคนผิวดำเสรีที่ขาดความเสมอภาค เธอหาเลี้ยงตนเองด้วยการจำหน่ายหนังสืออัตตชีวะประวัติชื่อ *Narative of Sojourner Truth, A Northern Slave* ที่พิมพ์เผยแพร่ใน ค.ศ. ๑๘๕๐ หนังสือเรื่องนี้เรียบเรียงจากคำบอกเล่าของเธอโดย โอลิเวอร์ กิลเบิร์ต (Oliver Gilbert) เนื่องจากทรูทอ่านหนังสือไม่ออกและเขียนไม่ได้ และมีแกร์ริสันเป็นผู้เขียนคำนำ นอกจากนี้ ทรูทยังมีรายได้จากการจำหน่ายภาพถ่ายของเธอเอง ซึ่งมีคำบรรยายท้ายภาพว่า

“I Sell the Shadow to Support my Substance SOJOURNER TRUTH”

ทรูทมีพรสวรรค์ที่โดดเด่นในการแสดงสุนทรพจน์ต่อสาธารณชน ด้วยบุคลิกที่เป็นคนสูงใหญ่ คือสูงถึง ๑.๘๐ เมตร (๖ ฟุต) มีน้ำเสียงดังทรงพลัง จึงมีลักษณะเด่นน่าเกรงขาม ประกอบกับภาษาพูดที่แปร่งออกสำเนียงชาติตซ์ก็สามารถดึงดูดความสนใจผู้ฟังได้มาก นอกจากนี้ วิธีบรรยายและการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ของตนเองที่ไม่มีบทพูด แต่กลั่นออกมาจากจิตวิญญาณ ก็สามารถสะกดผู้ฟังจำนวนมากซึ่งรวมทั้งสมาชิกขบวนการเลิกทาสและบุคคลทั่วไปได้ทุกครั้ง ทำให้เธอสามารถเผยแพร่ความคิดและจุดประกายให้แก่สังคมได้มาก โดยรวม ผลงานโดดเด่นตลอดระยะเวลาที่ยาวนานที่ทำให้ทรูทได้รับยกย่อง

^{๑๘} “Narrative of Sojourner Truth, A Northern Slave,” <http://digital.library.upenn.edu/women/truth/1850/1850.html> pp. 97-101 สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ในฐานะผู้นำสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาคนสำคัญคือ การเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับสิทธิพลเมือง การช่วยเหลือทาสผิวดำที่หลบหนีเข้ามาในภาคเหนือ และการต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี ดังนี้

การเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับสิทธิพลเมือง ทรุทเรียกร้องเสรีภาพให้กับทาสผิวดำ รวมทั้งความเสมอภาคระหว่างคนผิวขาวกับคนผิวดำที่เป็นเสรีชน โดยเฉพาะการแบ่งแยกผิวในการใช้รถรางสาธารณะที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ที่เธอประสบด้วยตนเอง นอกจากนี้ ทรุทยังเรียกร้องให้มีการปฏิรูประบบเรือนจำและการลงโทษโดยรัฐ

การช่วยเหลือทาสผิวดำที่หลบหนีเข้ามาในภาคเหนือ ทรุทไม่ได้เป็นอาสาสมัครของขบวนการรถไฟใต้ดิน แต่เธอก็มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือหาที่พักพิงในดินแดนตะวันตกให้แก่พวกอดีตทาสที่ไร้ถิ่นพำนักและอาชีพในมลรัฐเสรี รวมทั้งยังพยายามเรียกร้องรัฐบาลกลางให้จัดหาที่ดินทำกิน รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้พวกอดีตทาสมีโอกาสไปตั้งถิ่นฐานชีวิตใหม่ โดยล่าสายเซ็นเพื่อทำประชามติยื่นต่อรัฐบาล แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ อนึ่ง ในช่วงสงครามกลางเมือง มีคนผิวดำที่หนีภัยสงครามเข้ามายังกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. จำนวนมาก โดยที่รัฐบาลไม่ได้วางแผนและเตรียมมาตรการรองรับปัญหาล่องหนไว้ใน ค.ศ. ๑๘๖๔ รัฐบาลได้เรียกตัวทรุทจากบ้านพักในมลรัฐมิชิแกนให้ไปช่วยงานของสำนักงานเสรีชน (Freedman's Bureau) เพื่อช่วยเหลืออดีตทาสผิวดำที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ทำให้ทรุทมีโอกาสพบและแสดงความคิดเห็นกับประธานาธิบดีลิงคอล์น นอกจากนี้ ทรุทยังช่วยเกณฑ์ทหารอาสาสมัครผิวดำไปช่วยรบในสงครามกลางเมือง โดยการแสดงสุนทรพจน์นี้มน้ำวคนผิวดำให้อสาไปรบและขอเรียไรเงินจากผู้มีจิตศรัทธาเพื่อซื้ออาหารและเสื้อผ้าให้แก่ทหารอาสาสมัครผิวดำ

การต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี ทรุทได้รับยกย่องว่าเป็นสตรีแถวหน้าในขบวนการสิทธิสตรีของสหรัฐอเมริกา ใน ค.ศ. ๑๘๕๑ ทรุทได้รับเชิญให้ไปแสดงปาฐกถาที่เมืองแครอน (Akron) มลรัฐโอไฮโอ และได้กล่าวประโยคทองที่ว่า “Ain’t I A Woman?” (ฉันไม่ใช่ผู้หญิงหรือ) ซึ่งกลายเป็นชื่อของปาฐกถาเกี่ยวกับขบวนการสิทธิสตรีของสหรัฐอเมริกาที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยกย่องมากที่สุดชิ้นหนึ่ง เนื้อความกล่าวถึงการที่สตรีผิวดำไม่ได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกับสตรีผิวขาว และเพศหญิงไม่ได้รับความเสมอภาคเท่ากับเพศชาย โดยมีข้อความบางตอน ดังนี้

...That man over there says that women need to be helped into carriages, and lifted over ditches, and to have the best place everywhere. Nobody ever helps me into carriages, or over mud-puddles, or gives me any best place! And ain't I a woman?

(ชายที่อยู่ตรงนั้นกล่าวว่า พวกผู้หญิงจำเป็นต้องให้ช่วยพยุงขึ้นรถม้า และช่วยอุ้มข้ามคูน้ำ และได้ที่นั่งที่ดีที่สุดในทุกแห่ง แต่ไม่มีใครช่วยพยุงฉันขึ้นรถม้า หรืออุ้มข้ามแอ่งโคลน หรือให้ที่นั่งที่ดีที่สุดแก่ฉัน แล้วฉันไม่ใช่ผู้หญิงหรือ)

... What's that got to do with women's rights or negroes' rights? If my cup won't hold but a pint, and yours holds a quart, wouldn't you be mean not to let me have my little half measure full?

(ควรทำอย่างไรกับสิทธิสตรีและสิทธิของชนผิวดำ ถ้าถ้วยของฉันได้ของแค่ ๑ โป인트 แต่ถ้วยของพวกคุณได้ ๑ ควอร์ต คุณคงไม่ได้หมายความว่าจะไม่ให้ฉันเต็มส่วนครึ่งที่น้อยนิดให้เต็มนะ)

Then that little man in black there, he says women can't have as much rights as men, 'cause Christ wasn't a woman! Where did your Christ come from? Where did your Christ come from? From God and a woman! Man had nothing to do with Him.^{๑๙}

^{๑๙} “Sojourner Truth,” <https://www.nps.gov/wori/learn/historyculture/sojourner-truth.htm> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ขณะเดียวกันก็เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานของขบวนการเลิกทาส ตลอดจนได้แลกเปลี่ยนความคิดกับสมาชิกของขบวนการเลิกทาสคนอื่นด้วย

ทับบแมนทำงานในขบวนการรถไฟใต้ดินตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๕๐ เริ่มจากการช่วยเหลือหลานสาวและครอบครัวของเธอให้หลบหนีจากเมืองบอลทิมอร์ (Baltimore) มลรัฐแมริแลนด์ไปยังเมืองฟิลาเดลเฟีย (Philadelphia) ในมลรัฐเพนซิลเวเนีย หลังจากนั้นทับบแมนได้แอบย้อนกลับไปทีออร์เซสเตอร์เคาน์ตีอีกครั้งหนึ่งเพื่อช่วยพาสามีของเธอหนี แต่พบว่าสามีของเธอแต่งงานใหม่แล้ว และไม่ต้องการย้ายไปไหน เธอจึงช่วยเหลือทาสอีก ๔-๕ คนที่กำลังหลบหนีแทนเพราะเชื่อว่าเป็นความประสงค์ของพระเจ้า ทับบแมนมุ่งมั่นช่วยเหลือทาสที่หลบหนีด้วยขบวนการรถไฟใต้ดินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แต่เนื่องจากรัฐสภาสหรัฐอเมริกาได้ผ่านกฎหมายเกี่ยวกับทาสที่หลบหนีฉบับใหม่ คือ Fugitive Slave Act of 1850^{๒๑} ซึ่งให้อำนาจจับกุมทาสที่หลบหนีอยู่ในเขตมลรัฐเสรีได้ และให้ลงโทษปรับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายด้วย ทำให้การทำงานของขบวนการรถไฟใต้ดินยากลำบากมากขึ้น เพราะทาสที่หลบหนีไม่สามารถใช้ชีวิตปกติในมลรัฐเสรีทางภาคเหนือได้อีกต่อไป ทับบแมนจึงตัดสินใจเปลี่ยนเส้นทางหลบหนีไปยังแคนาดาแทน

ต้น ค.ศ. ๑๘๕๕ ทับบแมนช่วยพาพี่ชายน้องชายของเธอรวมทั้งครอบครัวของพวกเขาไปตั้งรกรากที่เมืองเซนต์แคเทอริน (St. Catherine) ในดินแดนแคนาดาซึ่งอยู่ห่างจากพรมแดนสหรัฐอเมริกาเพียง ๑๘ กิโลเมตร ทั้งเป็นสถานที่ที่ปลอดภัยจากการถูกจับตัวส่งกลับไปเป็นทาสดั้งเดิม และยังมีโอกาสตั้งต้นชีวิตใหม่ได้ง่ายเพราะสามารถหางานทำเลี้ยงตนเองได้ด้วย หลังจากนั้นทับบแมนได้พาสมาชิกมาสมทบที่เมืองนี้อีกจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่เป็นครอบครัวของญาติและเพื่อนของเธอ รวมทั้งบิดามารดาของเธอเอง โดยรวม ทับบแมนช่วยนำผู้หลบหนีจากมลรัฐแมริแลนด์ไปยังแคนาดาประมาณ ๑๓ คน^{๒๒} เฉลี่ยคณะละประมาณ ๖-๗ คน อย่างไรก็ตาม การพาทาสหลบหนีไปยังแคนาดามีค่าใช้จ่ายสูง โดยเฉพาะค่าเดินทางของบรรดาผู้หลบหนี ทับบแมนจึงต้องทำงานหนักเพื่อเก็บเงินไว้ช่วยเหลือผู้หลบหนีแต่ละชุด ขณะเดียวกันทับบแมนก็ได้รับเงินบริจาคสมทบเมื่อได้รับเชิญไปแสดงปาฐกถาในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งมีผู้ฟังเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากทับบแมนมีบุคลิกตรงไปตรงมา มีลักษณะจริงใจ และเล่าเรื่องจากประสบการณ์ตรงของเธอเองที่น่าตื่นเต้นและชวนติดตาม

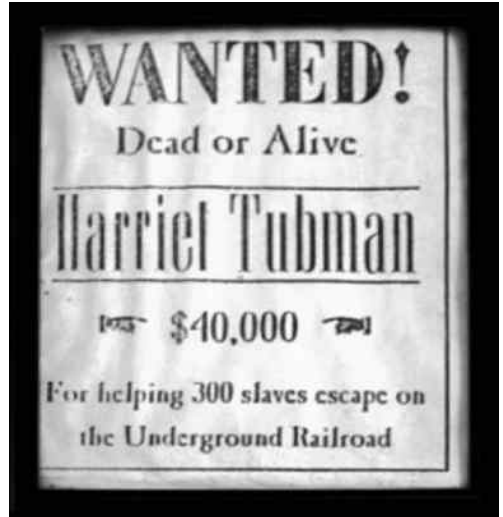
ทับบแมนได้รับสมญาว่า “Moses of Her People” ซึ่งเป็นการนำวีรกรรมของเธอไปเปรียบกับโมเสส ผู้นำชนชาวยิวหนีออกจากอียิปต์ไปสู่ดินแดนของพระเจ้าในปาเลสไตน์ เนื่องจากเธอมีความมุ่งมั่น

^{๒๑} คุรยละเอียดของกฎหมายฉบับนี้ใน http://avalon.law.yale.edu/19th_century/fugitive.asp สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๒๒} ดู “Harriet Tubman and the Underground Railroad,” <http://www.harrietubmanbiography.com/TubmansUGRR.html> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ช่วยเหลือทาสหลบหนีคนละต่าง ๆ โดยไม่หวาดเกรง ภัยอันตรายใด ๆ ทั้ง ๆ ที่ตัวเธอเองก็มีค่าหัวนำจับสูงถึง ๔๐,๐๐๐ ดอลลาร์สหรัฐ แต่ไม่มีใครสามารถจับกุมได้ เพราะทับบแมนมีความชำนาญในการใช้เส้นทางหลบหนี เพื่อไม่ให้คนไล่ล่าทาสที่หลบหนีตามพร่องรอยของเธอ บางครั้งเธอต้องใช้ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในการควบคุมผู้หลบหนี เช่น ใช้ปืนจ่อศีรษะบังคับไม่ให้ผู้ที่อ่อนแอหวาดกลัวหันหลังกลับเพราะเกรงจะถูกตามพร่องรอย ทำให้มีค่ากล่าวถึงการทำงานของเธอนิฐานะอาสาสมัครพาทาสหลบหนีว่า “ไม่มีผู้หลบหนีที่มีโมเสสเป็นผู้นำคนใดเคยถูกจับกุม” (No fugitive was ever captured who had Moses for a leader^{๒๓}) นอกจากนี้ จอห์น บราวน์ ผู้นำ

ประกาศนำจับแฮร์เรียต ทับบแมน

ของกลุ่มล้มล้างระบบทาสหัวรุนแรงยังยกย่องทับบแมนว่าเป็นขุนพลของขบวนการรถไฟใต้ดิน เนื่องจากเป็น “คนที่ดีที่สุดและกล้าหาญมากที่สุดคนหนึ่งของทวีปอเมริกา” (...one of the best and bravest persons of the continent.) โดยรวม จากผลการวิจัยของ เคท คลิฟฟอร์ด ลาร์สัน (Kate Clifford Larson) ในหนังสือชื่อ *Bound For the Promised Land: Harriet Tubman, Portrait of an American Hero* พบว่าทับบแมนมีผลงานและการช่วยเหลือทาสที่หลบหนีทั้งโดยตรงที่เธอเดินทางไปเป็นอาสาสมัครพาทาสหลบหนีตลอดเส้นทางด้วยตนเอง และการช่วยเหลือทางอ้อม คือให้คำแนะนำเรื่องเส้นทางหลบหนีและช่วยประสานงานอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งสิ้นประมาณ ๑๒๐-๑๔๐ คน^{๒๔}

ในช่วงสงครามกลางเมืองของชาวอเมริกัน ทับบแมนช่วยอาสาทำงานในกองทัพของฝ่ายสหภาพ โดยเริ่มจากการทำหน้าที่คนครัวและพยาบาล ต่อมาได้อาสาทำหน้าที่เป็นนักแกะรอยและสายสืบ (scout and spy) ให้กับกองทัพ จึงได้ชื่อว่าเป็นสตรีคนแรกที่ช่วยนำทางให้กองกำลังในสงครามจิวโจมช่วยเหลือปลดปล่อยทาสมากกว่า ๗๐๐ คนในมลรัฐเซาท์แคโรไลนา^{๒๕} หลังสงครามกลางเมืองยุติลง ทับบแมนยังช่วยเหลือสงครามห่าคนผิวดำอย่างต่อเนื่อง เธอมีรายได้จากการจำหน่ายหนังสืออัตชีวประวัติ

^{๒๓} Kem Knapp Sawyer, (2010), *Op.Cit.*, p.65.

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน “Harriet Tubman and the Underground Railroad,” <http://www.harriettubmanbiography.com/Tubman-SUGRR.html>. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕} www.biography.com/people/harriet-tubman-9511430 สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ของเธอชื่อ *Scenes in Life of Harriet Tubman* (ค.ศ. ๑๘๖๘) และ *Harriet, the Moses of Her People* (ค.ศ. ๑๘๘๖) ซึ่งเรียบเรียงจากคำบอกเล่าของเธอโดย ซาราห์ เอช. แบรดฟอร์ด (Sarah H. Bradford) ซึ่งมีความนิยมทั่วมันเป็นการส่วนตัว นอกจากนี้ ในช่วงปลายชีวิต แฮร์เรียตได้บริจาคที่ดินในบริเวณบ้านของเธอที่เมืองออบิเอร์น (Auburn) มลรัฐนิวยอร์กเพื่อสร้างโบสถ์สำหรับคนผิวดำชื่อ African Methodist Episcopal Church ใน ค.ศ. ๑๙๐๓ และสร้างบ้านพักคนชราซึ่งตั้งชื่อตามเธอว่า “Harriet Tubman Home for the Aged” ใน ค.ศ. ๑๙๐๘ ก่อนถึงแก่กรรมใน ค.ศ. ๑๙๑๓

วีรกรรมของทับบแมนที่ได้รับการบันทึกในประวัติศาสตร์ของชาติ ทำให้เธอได้รับการยกย่องสรรเสริญจากสังคมอเมริกันอย่างต่อเนื่อง ใน ค.ศ. ๑๙๑๔ หลังจากถึงแก่กรรมเพียง ๑ ปี ทับบแมนได้รับยกย่องเป็นปูชนียบุคคลของชาวอเมริกัน ใน ค.ศ. ๑๙๙๐ ประธานาธิบดีจอร์จ บุช (George Bush, ค.ศ. ๑๙๘๙-๑๙๙๓) ได้ประกาศให้วันที่ ๑๐ มีนาคม ซึ่งตรงกับวันเสียชีวิตของทับบแมนเป็นวันแฮร์เรียต ทับบแมน (Harriet Tubman Day) นอกจากนี้ใน ค.ศ. ๒๐๑๓ ประธานาธิบดีบารัค โอบามา (Barak Obama, ค.ศ. ๒๐๐๘-๒๐๑๖) ยังประกาศสดุดีวีรกรรมของทับบแมนในโอกาสที่มีการสร้างอนุสาวรีย์แห่งชาติ ชื่อ Harriet Tubman Underground Railroad National Monument ที่ดอร์เชสเตอร์เคาน์ตี บ้านเกิดของทับบแมน ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

ชุดแต่งกายของทับบแมนในช่วงสงครามกลางเมือง

Harriet Tubman is an American hero. She was born enslaved, liberated herself, and returned to the area of her birth many times to lead family, friends, and other enslaved African Americans north to freedom. Harriet Tubman fought tirelessly for the Union cause, for the rights of enslaved people, for the rights of women, and for the rights

of all. She was a leader in the struggle for civil rights who was forever motivated by her love of family and community and by her deep and abiding faith.^{๒๖}

(แฮร์เรียต ทับแมนเป็นวีรสตรีของชาวอเมริกัน เธอมีกำเนิดเป็นทาส ได้ปลดปล่อยตนเองสู่อิสรภาพ และย้อนกลับไปถวิลกำเนิดหลายครั้งเพื่อนำครอบครัว เพื่อน และชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาคนอื่น ๆ ที่เป็นทาสไปสู่อิสรภาพในภาคเหนือ แฮร์เรียต ทับแมนต่อสู้อย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อยเพื่อสภภาพ เพื่อสิทธิของประชาชนที่เป็นทาส เพื่อสิทธิของสตรี และเพื่อสิทธิของทุกคน เธอเป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อสิทธิพลเมืองซึ่งได้รับแรงบันดาลใจตลอดกาลจากความรักที่เธอมีต่อครอบครัวและชุมชน และจากศรัทธาที่ลึกซึ้งและเป็นนิรันดร์ของเธอ)

เกียรติคุณและวีรกรรมของแฮร์เรียต ทับแมนที่อยู่ในใจของชาวอเมริกันมาตลอด ทำให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังของสหรัฐอเมริกาประกาศในเดือนเมษายน ค.ศ. ๒๐๑๖ ว่าจะมีการนำรูปของแฮร์เรียต ทับแมนมาพิมพ์บนธนบัตรราคา ๒๐ ดอลลาร์สหรัฐ และนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาที่จะมีการพิมพ์รูปสตรีในธนบัตรของสหรัฐอเมริกา

สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาที่เป็นเสรีชนโดยกำเนิด

สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาที่เป็นเสรีชนโดยกำเนิดในภาคเหนือจำนวนมากได้ทุ่มเทการทำงานเพื่อเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับการล้มล้างระบบทาสในสังคมอเมริกัน โดยมีแรงบันดาลใจจากการที่คนผิวดำถูกกีดกันและหยามเหยียดในแผ่นดินเกิดของตนเอง ทั้งผู้ที่เป็นเสรีชนผิวดำและเป็นทาสที่ปราศจากอิสรภาพ นอกจากนี้ยังเห็นว่าการมีทาสขัดต่อหลักศาสนาและมนุษยธรรม สตรีกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ใช้สติปัญญาและความรู้ของตนเผยแพร่ความคิด ทั้งการออกหนังสือพิมพ์ การเขียนหนังสือ บทความ และบทกวีต่อต้านระบบทาสและปัญหาสิทธิพลเมือง ตลอดจนการแสดงปาฐกถาหรือบรรยายในโอกาสต่าง ๆ เพื่อบอกเล่าถึงความทุกข์ยากของทาสที่ถูกกดขี่ และร่วมรณรงค์กิจกรรมของขบวนการเลิกทาส ซึ่งรวมถึงการจัดกิจกรรมหาเงินทุนและขอเรียไรเงินสนับสนุนจากผู้มีใจกุศลทั้งผิวขาวและผิวดำ สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาที่เป็นเสรีชนโดยกำเนิดคนสำคัญที่มีบทบาทโดดเด่นในขบวนการเลิกทาสบางคน ได้แก่ มาเรีย สจวร์ต และซาราห์ พาร์เกอร์ เรมอนด์

^{๒๖} “Presidential Proclamation – Harriet Tubman Underground Railroad National Monument,” <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/03/25/presidential-proclamation-harriet-tubman-underground-railroad-national-m> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

มาเรีย สจวร์ต (Maria Stewart, ค.ศ. ๑๘๐๓-๑๘๗๙)

เป็นนักเลิกทาส นักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี นักเขียน นักพูดและนักการศึกษา ชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกัน สจวร์ตเกิดที่เมืองฮาร์ตฟอร์ด มลรัฐคอนเนตทิคัต ในครอบครัวของเสรีชนผิวดำ มีชื่อเดิมว่ามาเรีย มิลเลอร์ (Maria Miller) เธอมีชีวิตที่ยากลำบากในวัยเด็กเนื่องจากเป็นกำพร้า ตั้งแต่มีอายุเพียง ๕ ปี จึงต้องทำงานเป็นเด็กรับใช้และศึกษาด้วยตนเองจากหนังสือในห้องสมุดของนายจ้าง เมื่อโตขึ้นจึงได้เรียนหนังสือในโรงเรียนวันอาทิตย์ที่จัดสอนตามโบสถ์ต่าง ๆ

มาเรีย สจวร์ต

ใน ค.ศ. ๑๘๒๖ สจวร์ตสมรสกับเจมส์ ดับเบิลยู. สจวร์ต (James W. Stewart) ซึ่งเป็นทหารผ่านศึกเชื้อสายแอฟริกันและอยู่ในฐานะชนชั้นกลางของเมืองบอสตัน อีก ๓ ปีต่อมา สามีของเธอเสียชีวิตและทิ้งมรดกไว้ให้เธอ แต่ก็ถูกผู้จัดการมรดกชาวผิวขาวโกงไปจนหมดสิ้น ความสิ้นหวังในชีวิตทำให้สจวร์ตหันไปพึ่งศาสนาและพระเป็นเจ้า ซึ่งทำให้เธอมีความมั่นใจในการพูดและแสดงความคิดเห็น ต่อมาเมื่อแกร์ริสันออกหนังสือพิมพ์ *The Liberator* ใน ค.ศ. ๑๘๓๑ และต้องการให้สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาสะท้อนความเห็นเกี่ยวกับปัญหาทาสในภาคใต้และการแบ่งแยกผิวในภาคเหนือ สจวร์ตจึงส่งบทความของเธอไปตีพิมพ์ บทความชิ้นแรกของเธอชื่อ “Religion and the Pure Principles of Morality” ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ใน ค.ศ. ๑๘๓๑ มีเนื้อหาเรียกร้องให้ชนผิวดำร่วมกันก่อตั้งองค์กรเพื่อต่อต้านการมีทาสในภาคใต้และต่อต้านการแบ่งแยกผิวในภาคเหนือ รวมทั้งเรียกร้องเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจของคนผิวดำ สิทธิของสตรี และการศึกษาของคนผิวดำ

ใน ค.ศ. ๑๘๓๒ สจวร์ตเริ่มแสดงปาฐกถาต่อสมาคมของกลุ่มสตรีเชื้อสายแอฟริกาในเมืองบอสตัน เรียกร้องให้สตรีผิวดำลุกขึ้นเพื่อเรียกร้องสิทธิ แทนที่จะอดทนต่อความเจ็บปวดโดยไม่มีปากเสียง โดยกล่าวว่า “ไม่มีประโยชน์อีกต่อไปที่พวกเราจะนั่งประสานมือ ตำหนิคนผิวขาว เพราะสิ่งเหล่านี้จะไม่ได้ช่วยยกฐานะของพวกแต่อย่างใด” (It is useless for us any longer to sit with our hands folded, reproaching the whites; for that will never elevate us.^{๒๗}) ในปีเดียวกันนั้นสจวร์ตได้แสดงปาฐกถาครั้งที่ ๒ ต่อที่ประชุมซึ่งมีผู้ฟังทั้งหญิงและชาย หลังจากนั้นในปีถัดมา เธอได้แสดงปาฐกถาอีก ๒ ครั้ง โดยแต่ละครั้ง สจวร์ตได้แสดงพรสวรรค์ในการพูดที่ยอดเยี่ยม อ้างอิงเหตุผลและความคิด

^{๒๗} “Maria W. Stewart,” <http://originalpeople.org/maria-w-stewart-african-american-woman-lecture-womens-rights/> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ของเธอด้วยคัมภีร์ไบเบิล รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา และวรรณกรรมหลากหลาย ประเด็นที่นำเสนอมักเกี่ยวข้องกับ การต่อต้านสภาพสังคมที่ไม่มีความเท่าเทียมกัน ตลอดจนประเด็นทางการเมืองต่าง ๆ แต่ การที่สจวร์ตเป็นสตรีเชื้อสายแอฟริกาคนแรกที่บรรยายเกี่ยวกับสิทธิสตรีและสิทธิของสตรีผิวดำต่อหน้า ผู้ฟังที่มีทั้งหญิงและชาย รวมทั้งยังเป็นสตรีเชื้อสายแอฟริกาคนแรกที่กล้าแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ในที่สาธารณะและประเด็นต่อต้านระบบทาสซึ่งเป็นสิ่งแปลกใหม่ในสังคมอเมริกันขณะนั้นที่ยังไม่ให้คุณค่าความเป็นมนุษย์แก่ชนผิวดำเท่ากับชนผิวขาว ทำให้สจวร์ตถูกต่อต้านอย่างรุนแรงในฐานะที่มี พฤติกรรมผิดแบบแผนและจารีตของสังคม กระทั่งสจวร์ตตัดสินใจย้ายไปอยู่ที่นครนิวยอร์กและประกอบ อาชีพสอนหนังสือ อย่างไรก็ตามเมื่อแกรริสันนำเอกสารการบรรยายของสจวร์ตไปพิมพ์รวมเล่มชื่อ *Production of Mrs. Maria W. Stewart* ใน ค.ศ. ๑๘๓๕ ผลงานชิ้นนี้ได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้ สตรีอเมริกันจำนวนมาก ทั้งผิวขาวและผิวดำยึดตามแนวทางของสจวร์ตในการแสดงความคิดเห็นด้วย การบรรยายในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งโบสถ์และห้องประชุมต่าง ๆ ทั่วประเทศ ที่สำคัญคือ ทำให้สตรี อเมริกันตื่นตัวทางความคิดและกล้าแสดงออกในประเด็นที่เกี่ยวกับสิทธิสตรี สิทธิพลเมือง และการเลิกทาส ในเวลาต่อมา

สจวร์ตอุทิศตนให้กับการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง ในช่วงสงครามกลางเมือง เธอย้ายไปยัง กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. เพื่อช่วยสอนหนังสือให้แก่เด็ก ๆ ที่เป็นลูกของทาสที่อพยพมาจากภาคใต้ แต่ ในช่วงหลังทศวรรษ ๑๘๗๐ สจวร์ตได้รับมอบหมายให้ ทำหน้าที่หัวหน้าแม่บ้านของโรงพยาบาลสำหรับพวก เสรีชนและผู้อพยพที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. แต่เธอก็ยังหาเวลา สอนหนังสือให้กับผู้อพยพผิวดำที่ไม่รู้หนังสือ ในปลาย ค.ศ. ๑๘๗๙ สจวร์ตพิมพ์หนังสือรวมเล่มของเธอชื่อ *Meditations from the Pen of Mrs. Maria W. Stewart* เป็นครั้งที่ ๒ และเสียชีวิตหลังจากนั้นไม่นาน ต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๘๗ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยอินดีแอนา (Indiana University Press) ได้นำผลงานทั้งหมดของสจวร์ตมาพิมพ์ รวมเล่มชื่อ *Maria M. Stewart, America's First Black Woman Political Writer: Essays and Speeches* ซึ่งนับเป็นการกลับมารำลึกถึงสตรีอเมริกันผู้บุกเบิกการพูด และการเขียนที่จุดประกายให้แก่นักคิดและนักเคลื่อนไหว ทางการเมืองในการต่อสู้เพื่อความเสมอภาคในสังคมอเมริกัน

ซาราห์ พาร์เกอร์ เรมอนด์

ซาราห์ พาร์เกอร์ เรมอนด์ (Sarah Parker Remond, ค.ศ. ๑๘๒๖-๑๘๙๔) เป็นสมาชิกขบวนการเลิกทาส แพทย์และนักพูดชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาเสรีที่มีบทบาทโดดเด่นในการทำงานสนับสนุนขบวนการเลิกทาส เรมอนด์เกิดที่เมืองซาเลม (Salem) ในมลรัฐแมสซาชูเซตส์ในครอบครัวคนผิวดำชั้นกลาง ในวัยเด็ก เรมอนด์ได้รับการศึกษาไม่มากนัก เพราะถูกกีดกันไม่ให้เข้าศึกษาระดับมัธยมที่บ้านเกิด ทำให้บิดาของเธอต้องรณรงค์เพื่อเรียกร้องไม่ให้มีการแบ่งแยกผิวในโรงเรียน ประสบการณ์จากการถูกแบ่งแยกผิวในสังคม ประกอบกับการหล่อหลอมในครอบครัวที่ต่อต้านระบบทาสและการต่อสู้เพื่อสิทธิของคนผิวดำในสังคมอเมริกันทำให้เรมอนด์เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครเดินทางไปบรรยายเกี่ยวกับความเลวร้ายของระบบทาสในมลรัฐต่าง ๆ ทางแถบตะวันตกตอนกลาง แม้ว่าเธอจะต้องเผชิญกับการเหยียดผิวและการต่อต้านคนผิวดำเสรีจากคนผิวขาวตลอดทุกพื้นที่ก็ตาม

ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๖๑ เรมอนด์ได้รับเชิญให้ไปบรรยายเกี่ยวกับปัญหาทาส การกดขี่ทาสสตรี และการแบ่งแยกผิวในสังคมอเมริกันที่อังกฤษ เธอได้รับเกียรติให้บรรยายในประเด็นต่าง ๆ รวม ๑๔ ครั้ง ทั้งในเกาะอังกฤษ สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์ และได้รับการยกย่องจากสื่อมวลชนอังกฤษอย่างมากผลงานของเธอช่วยให้สามารถระดมเงินทุนก้อนใหญ่ช่วยเหลือขบวนการเลิกทาสได้ ต่อมาเมื่อเกิดสงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกา เรมอนด์ได้แสดงปาฐกถาเพื่อเรียกร้องให้อังกฤษสนับสนุนฝ่ายสหภาพซึ่งทำสงครามต่อต้านการแบ่งแยกประเทศของฝ่ายที่ต้องการรักษาระบบทาสไว้ต่อไป นอกจากนี้เมื่อสงครามกลางเมืองยุติลง เรมอนด์ยังคงบรรยายเกี่ยวกับเสรีภาพเพื่อระดมทุนช่วยเหลือจากชาวอังกฤษไปสนับสนุนคนผิวดำที่ได้รับอิสรภาพหลังสงคราม โดยเป็นสมาชิกที่แข็งขันของสมาคมเลิกทาสแห่งลอนดอน (London Emancipation Society) และสมาคมช่วยเหลือเสรีชนผิวดำ (Freeman's Aid Association)

ใน ค.ศ. ๑๘๖๖ เรมอนด์ย้ายไปอยู่ที่เมืองฟลอเรนซ์ (Florence) ประเทศอิตาลี และเข้าศึกษาต่อด้านวิชาแพทยศาสตร์ขณะมีอายุ ๔๒ ปี หลังจากนั้นก็ประกอบวิชาแพทย์อยู่นั้นโดยไม่ยอมกลับไปสหรัฐอเมริกาอีก เพราะเธอไม่สามารถทนอยู่ภายใต้เงามืดของระบบแบ่งแยกสีผิว (the gigantic shadow of racism) ในสังคมอเมริกัน

สรุป

สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและส่งเสริมให้ขบวนการเลิกทาสในสหรัฐอเมริกาบรรลุจุดประสงค์เพื่อล้มเลิกระบบทาส สตรีเหล่านี้มีภูมิหลังแตกต่างกันทั้งชาติกำเนิด วิถีชีวิต การศึกษา สภาพแวดล้อมทางสังคม และประสบการณ์ในการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ซึ่งทำให้แต่ละคนมีบทบาทและวิธีการทำงานเพื่อขบวนการเลิกทาสในสหรัฐอเมริกาต่างกัน อย่างไรก็ตาม

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

วงเดือน นาราลัจจ์

๓๒๓

ก็ตามสตรีเหล่านี้มีจุดร่วมเดียวกันคือ เข้าใจความทุกข์ยาก ขมขื่นของชนผิวดำทั้งที่เป็นทาสและเสรีชน ซึ่งต่างถูกกดขี่และแบ่งแยกความเป็นมนุษย์จากชนผิวขาวในแผ่นดินที่ได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพ ที่พระเป็นเจ้าประทานให้เพียงเพราะความแตกต่างทางกายภาพ ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลก่อให้เกิดแรงบันดาลใจ อุดมการณ์ และความมุ่งมั่นที่จะต่อสู้เพื่อล้มเลิกระบบทาส นำมาซึ่งสิทธิและความเท่าเทียมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือชาย ผิวขาวหรือผิวดำ

ความแตกต่างด้านทักษะ พรสวรรค์ และประสบการณ์ชีวิตของสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาเหล่านี้ช่วยกันเติมเต็มเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพและผลสำเร็จให้กับขบวนการเลิกทาสและขบวนการสิทธิสตรีของสหรัฐอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นการสร้างปัญญาให้สังคมเข้าใจและตระหนักถึงความจำเป็นที่ชาวอเมริกันทั้งหญิงและชายต้องช่วยกันสร้างความเท่าเทียมและความยุติธรรมในสังคม ด้วยการเลิกทาส เคารพต่อสิทธิพลเมืองและสิทธิสตรี เพื่อความก้าวหน้าและยั่งยืนของสังคมอเมริกัน สตรีเหล่านี้ใช้ทักษะและพรสวรรค์ในการพูด เล่าเรื่อง และถ่ายทอดความคิด ตลอดจนประสบการณ์ผ่านการบรรยายในสถานที่ต่าง ๆ การเขียนบทความและบทกวี เพื่อกระตุ้นและปลุกเร้าพลังเจียบในสังคมให้ลุกขึ้นยืนหยัดร่วมกันสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม นอกจากนี้ สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาบางคน เช่น แฮร์เรียต ทับแมน ซึ่งมีพลังกายและพลังใจที่หาว่าหาญและเข้มแข็งก็เป็นผู้นำในการพาทาสหลบหนีไปสู่อิสรภาพ ผลงานของเธอไม่เพียงแต่ช่วยปลดปล่อยให้ทาสผิวดำจำนวนมากได้รับเสรีภาพ หากยังเป็นการเร่งจุดชนวนความขัดแย้งที่รัวลิกระหว่างภาคเหนือกับภาคใต้ให้ไปสู่จุดแตกหักในสงครามกลางเมืองอเมริกัน กระนั้นการทำงานของทับแมนและขบวนการเลิกทาสก็อาจไม่ราบรื่นและประสบความสำเร็จมากนัก หากไม่ได้รับแรงสนับสนุนจากสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกันที่อยู่เบื้องหลังอีกจำนวนมากที่ช่วยกันจัดกิจกรรมระดมทุนเพื่อช่วยให้กิจกรรมของขบวนการเลิกทาสเป็นรูปธรรมมากขึ้น กระทั่งประสบความสำเร็จในที่สุด

สหรัฐอเมริกาได้ใช้เวลายาวนานหลายสิบปีต่อสู้เพื่อเสรีภาพของทาสผิวดำและสิทธิพลเมืองสำหรับชาวอเมริกันทุกคน ความร่วมมือร่วมใจเสียสละจากสมาชิกขบวนการเลิกทาส รวมทั้งกลุ่มเคร่งศาสนาและผู้ใจบุญ โดยเฉพาะจากสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาทั้งที่เป็นทาสและเสรีชนซึ่งเป็นคนกลุ่มเล็ก ๆ ในสังคมที่ถูกกละเลย คือปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้สังคมอเมริกันตระหนักถึงคุณค่าของเสรีภาพ อิสรภาพ และความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกสีผิว อันเป็นการวางรากฐานพลเมืองที่แข็งแกร่งให้สตรีอเมริกันยืนหยัดเพื่อประกาศความเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพแก่ชาวโลกในปัจจุบัน บทบาทของสตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาในขบวนการเลิกทาสดังกล่าวนับเป็นตัวอย่างที่ช่วยให้สังคมไทยเข้าใจถึงความสำคัญของพลังประชาชนที่เข้มแข็งซึ่งเป็นปัจจัยหลักของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้ยั่งยืน.

บรรณานุกรม

- สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๑ อักษร A-B. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม).
๒๕๔๗. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๒ อักษร C-D. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม).
๒๕๕๘. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล : อเมริกา เล่ม ๓ อักษร E-G. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๕๐.
กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- Boyer, Paul S. and Others. 1995. *The Enduring Vision: A History of the American People*.
Lexington: D.C. Heath and Company.
- Brinkley, Alan. 2004. *The Unfinished Nation: A Concise History of the American People*.
4th ed. Boston: McGraw-Hill.
- Davidson, James West and Others. 2002. *Nation of Nations: A Concise Narrative of the
American Republic*. Boston: McGraw-Hill. Seattle: University of Washington
Press.
- Franklin, John Hope and Alfred A. Moss, Jr. 1994. *From Slavery to Freedom*. 7th ed.
New York: McGraw-Hill.
- Hine, Darlene Clark, William C. Hine and Stanley Harrold. 2000. *The African-American
Odyssey*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice-Hall.
- McPherson, James M. 2001. *Ordeal by Fire: The civil War and Reconstruction*. 3rd ed.
Boston: McGraw-Hill.
- Murphy, Derrick, Kathryn Cooper and Mark Waldron. 2001. *United States 1776-1992*.
London: Collins Educational.
- Patterson, Thomas E. and Gary M. Halter. 2008. *The American Democracy*. 8th ed. Texas
Edition,
- Perman, Michael. Ed. 1998. *Major Problems in the Civil War and Reconstruction*. 2nd ed.
Boston: Houghton Mifflin Company.
- Pinkney, Alphonso. 1993. *Black Americans*. 4th ed. Englewood Cliffs, New Jersey:
Prentice-Hall.

- Sawyer, Kem Knapp. 2010. *Harriet Tubman*. New York: DK Publishing. D.C. Heath and Company.
- “Fugitive Slave Act 1850,” Available from: URL: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/fugitive.asp
- “Harriet Beecher Stowe,” Available from: URL: <http://www.biography.com/people/harriet-beecher-stowe-9496479>
- “Harriet Tubman and the Underground Railroad,” Available from: URL: <http://www.harriettubmanbiography.com/TubmansUGRR.html>
- “Harriet Tubman’s Flight to Freedom,” Available from: URL: <http://www.harriettubmanbiography.com/harriet-tubman-s-flight-to-freedom.html>
- “Maria W. Stewart,” Available from: URL: <http://originalpeople.org/maria-w-stewart-african-american-woman-lecture-womens-rights/>
- “Narrative of Sojourner Truth, A Northern Slave,” Available from: URL: <http://digital.library.upenn.edu/women/truth/1850/1850.html>
- “Presidential Proclamation – Harriet Tubman Underground Railroad National Monument,” Available from: URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/03/25/presidential-proclamation-harriet-tubman-underground-railroad-national-m>
- “Sojourner Truth,” Available from: URL: <https://www.nps.gov/wori/learn/historyculture/sojourner-truth.htm>
- “Sojourner Truth: A Life and Legacy of Faith,” Available from: URL: <http://www.sojournertruth.org/Library/Archive/LegacyOfFaith.htm>
- “Uncle Tom’s Cabin,” Available from: URL: <https://www.harrietbeecherstowecenter.org/utc/>

Abstract : The Roles of African American Women in the Abolitionist Movement

Wongduen Narasuj

Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,

The Royal Society of Thailand

African American women who were born slave or freemen had significant roles in supporting and promoting the abolitionist movement in the United States during 1830s – 1860s. These women realized the bitter sufferings of all Black Americans, either enslaved or free, who had been oppressed and separated by the white men for a long period. Experiences and environmental conditions of several African American women helped to inspire their ideology and aims to fight for liberty and equality. Their tasks helped to free a lot of black slaves, exacerbated conflict between the North and the South on slavery issue in American society and motivated American society to realize the value of freedom, liberty and equality of human beings of all colors.

Keywords: African American women, Abolitionist movement, Underground Railroad, Sojourner Truth, Harriet Tubman, Maria Stewart, Sarah Parker Remond

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ลม : กายภาพของบรรยากาศบนพื้นโลกที่น้ำรู้

มนัส สุวรรณ

ภาควิชาเคมี สำนักธรรมชาติศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

แม้นักวิทยาศาสตร์ได้อนุมานเอาไว้ว่าโลกเราก่อกำเนิดมาแล้วราว ๔,๖๐๐ ล้านปี จนดูเหมือนนานพอที่จะทำให้องค์ประกอบทางกายภาพและชีวภาพบนพื้นโลกอยู่ในสภาพสมดุลแล้วก็ตาม แต่โดยความเป็นจริงแล้วยังไม่มีอะไรที่หยุดนิ่ง ทุกสิ่งทุกอย่างบนพื้นโลกยังมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่ว่าในหลายกรณี เราไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสของเรา เช่น การโคจรของโลกรอบตัวเองด้วยความเร็วถึง ๑,๖๕๕ กิโลเมตร/ชั่วโมง นอกเหนือจากการที่เราไม่สามารถรับรู้การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบต่าง ๆ ของโลกเราไปนี้แล้ว มีหลายกรณีเช่นกันที่เราไม่รู้หรือไม่เข้าใจด้วยซ้ำไปว่าการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร และเกิดจากสาเหตุใด

บทความนี้จึงเป็นความพยายามอย่างหนึ่งที่จะให้ความรู้และความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบนพื้นโลก โดยเลือกการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของบรรยากาศเฉพาะคือ “ลม” มานำเสนออย่างน้อยก็เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่เคยรู้และเคยเรียนมาก่อน

คำสำคัญ : ลม, ประเภท, ทิศทางของลม, พายุไต้ฝุ่น, พายุเฮอริเคน, พายุทอร์นาโด

บทนำ

โลกจัดเป็นดาวเคราะห์ดวงที่ ๓ ในระบบสุริยะ (solar system) เมื่อพิจารณาตามระยะห่างจากดวงอาทิตย์ต่อดาวพุธและดาวศุกร์อุบัติขึ้นเมื่อไรและอย่างไร ไม่มีใครทราบเป็นการแน่ชัด นักวิทยาศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักฟิสิกส์ นักธรณีวิทยา และนักดาราศาสตร์ต่างพยายามคาดประมาณอายุและการกำเนิดของโลกโดยอาศัยหลักฐานข้อมูลเท่าที่พอจะรวบรวมได้ และจากการสร้างแบบจำลอง ที่สุดแล้ว เป็นที่ยอมรับกันในทางวิชาการว่าโลกของเราไปนี้ถือกำเนิดในยุคพรีแคมเบรียน (Precambrian period) เมื่อประมาณ ๔,๖๐๐ ล้านปีที่ผ่านมา กรณีที่ว่าโลกของเราอุบัติขึ้นมาได้อย่างไรนั้น ยังคงเป็นประเด็นโต้แย้งและยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่ชัดเจนได้ อย่งไรก็ตาม มีความเชื่อเกี่ยวกับความน่าจะเป็นหรือที่เรียกว่า สมมติฐาน (hypothesis) ที่ยังคงรอการพิสูจน์อยู่ ๒ สมมติฐาน คือ (๑) สมมติฐานเนบิวลา (Nebular hypothesis) และ (๒) สมมติฐานระเบิดอันยิ่งใหญ่ (Big-bang hypothesis)

สมมติฐานเนบิวลาตั้งอยู่บนฐานความคิดที่ว่า ก๊าซที่ร้อนระอุและฝุ่นละอองจำนวนมากศาลที่ล่องลอยอยู่ในอวกาศ (Nebular) ได้เย็นและหดตัวเล็กลง แต่กลับมีการเคลื่อนที่ในลักษณะของการหมุนเหวี่ยงที่เร็วขึ้น ด้วยแรงโน้มถ่วงในตัวเองทำให้ก๊าซและฝุ่นละอองดังกล่าวจับตัวกันเป็นก้อนและรวมตัวเข้าสู่ศูนย์กลางหลายจุดโดยมีความเป็นอิสระต่อกัน ท้ายที่สุดวัตถุที่เกิดจากการรวมตัวของเนบิวลาเหล่านี้ได้ถูกบีบอัดเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นดวงอาทิตย์ ก๊าซและฝุ่นละอองส่วนหนึ่งแตกตัวออกเป็นแผ่นบาง ๆ คล้ายจานล่องลอยอยู่รอบ ๆ ดวงอาทิตย์ มีการรวมตัวกันเป็นมวลอัดแน่นหลายชิ้นและกลายเป็นดาวเคราะห์ต่าง ๆ รวมทั้งโลกของเราด้วย (www.universetoday.com) อย่างไรก็ตามนักวิทยาศาสตร์เชื่อว่ามีความน่าจะเป็นได้น้อยมากที่โลกจะถือกำเนิดตามสมมติฐานดังกล่าวข้างต้น ตรงกันข้าม ปรากฏการณ์ที่นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่าน่าจะเป็นต้นเหตุที่นำไปสู่การกำเนิดโลกคือเหตุการณ์ตามสมมติฐานระเบิดอันยิ่งใหญ่ นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่าการแตกตัวอย่างรุนแรงของปรมาณู (Atom) ที่มีความร้อนและมวลอันมหาศาลที่เรียกว่า “Big Bang” ทำให้เกิดดวงดาวต่าง ๆ มากมายจนกลายเป็นจักรวาล (นักวิทยาศาสตร์จำนวนหนึ่งได้ใช้ทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป (General Relativity) ของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) อธิบายสนับสนุนสมมติฐานนี้) (www.myfirstbrain.com) ภายในจักรวาลประกอบไปด้วยสรรพสิ่งมากมายโดยเฉพาะกลุ่มดาวที่เรียกว่า ดาราจักร (Galaxy) และส่วนของก๊าซและฝุ่นละออง หนึ่งในดาราจักรของจักรวาลคือ ดาราจักรทางช้างเผือก (Milky Way Galaxy) มีกลุ่มดาวเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งซึ่งมีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางและมีดาวเคราะห์น้อยใหญ่จำนวนมากหนึ่งเป็นบริวารโคจรรอบ โดยรอบ กลุ่มดาวเล็ก ๆ กลุ่มนี้รู้จักและเรียกขานกันในทางวิทยาศาสตร์ว่า “ระบบสุริยะ” และดาวดวงหนึ่งในระบบสุริยะคือ “โลก” ที่เราอาศัยอยู่ในปัจจุบัน

ความจริงจะเป็นอย่างไรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดโลกมิใช่ประเด็นหลักของบทความนี้ เพราะเป็นเรื่องของอดีต สาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอ ณ ที่นี้จะเน้นไปที่ความเป็นไปในปัจจุบันของโลก ซึ่งมีสิ่งที่มีมนุษย์ในฐานะองค์ประกอบส่วนหนึ่งน่าจะรับรู้ เจมส์ (James, 1972) นักภูมิศาสตร์ชาวอเมริกันในตอนปลายยุคสมัยใหม่ทางภูมิศาสตร์ก่อนเข้าสู่ยุคของการปฏิรูปกล่าวเปรียบเทียบกับไว้อย่างน่าสนใจว่า ถ้าดวงอาทิตย์มีขนาดเท่าผลส้ม โลกของเราจะมีขนาดเท่ากับหัวเข็มหมุด และทั้ง ๒ สิ่งอยู่ห่างกันราว ๓๐ เซนติเมตร ระยะเปรียบเทียบนี้เท่ากับระยะห่างจริงโดยเฉลี่ยระหว่างดวงอาทิตย์กับโลกคือ ๑๕๓ ล้านกิโลเมตร (๙๓ ล้านไมล์) ด้วยระยะห่างดังกล่าวทำให้เกิดภาวะสมดุลตามธรรมชาติของแรงโน้มถ่วงของดวงอาทิตย์และแรงโน้มถ่วงของโลกที่ส่งผลให้น้ำซึ่งมีสถานะเป็นของเหลวสามารถปรากฏอยู่บนพื้นโลก และบรรยากาศซึ่งมีสถานะเป็นก๊าซสามารถหุ้มห่ออยู่โดยรอบผิวโลก เมื่อรวมเข้ากับภาคพื้นดินซึ่งมีสถานะเป็นของแข็งได้กลายเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญของโลก ๓ ส่วน ประกอบด้วย ส่วนของพื้นดิน (lithosphere) ส่วนของพื้นน้ำ (hydrosphere) และส่วนของบรรยากาศ (atmosphere)

โดยธรรมชาติ ทั้ง ๓ องค์ประกอบ จะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันจนทำให้ดูเหมือนว่ามีความเหมาะสมพอเหมาะพอดีสำหรับสิ่งมีชีวิตที่จะอาศัยอยู่ได้อย่างสงบสุขบนโลกใบนี้ ที่ดูว่าทุกสิ่งทุกอย่างบนพื้นโลกอยู่ในภาวะสมดุลและมั่นคงโดยจะไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงอีกนั้น จัดว่าเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน แท้จริงแล้วทั้งดิน น้ำ อากาศ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตทั้งหลายบนโลก ยังมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่บางครั้งเราไม่สามารถบ่งบอกความเคลื่อนไหวหรือการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ด้วยประสาทสัมผัสของเรา

ส่วนของพื้นดิน ยังคงมีความเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงในลักษณะของปรากฏการณ์การแตกร้าวของเปลือกโลก แผ่นดินไหว และ/หรือการระเบิดของภูเขาไฟ ในขณะที่ส่วนของภาคพื้นน้ำก็มีการเคลื่อนไหวหรือการเปลี่ยนแปลงในรูปของกระแสน้ำ และการเปลี่ยนสถานะเป็นของแข็งหรือเป็นก๊าซ ส่วนของบรรยากาศซึ่งมีสถานะเป็นก๊าซมีการเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างชัดเจนกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงของอีก ๒ องค์ประกอบ การเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศมีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ การได้รู้และเข้าใจในธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศน่าจะมีส่วนทำให้เราทั้งหลายสามารถปรับตัว และ/หรือใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงนั้นแทนที่จะเป็นแต่เพียงผู้รับผลกระทบอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม มีสาระค่อนข้างมากที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศ บทความนี้จึงนำเสนอเฉพาะในส่วนที่นำรู้หรือควรรู้เป็นการเบื้องต้นก่อนคือเรื่องของ “ลม”

ลม : ธรรมชาติและการกำเนิด

ลม คือ การเคลื่อนที่ของมวลอากาศตามแนวนอนไปบนพื้นผิวของโลก (การเคลื่อนที่ของมวลอากาศตามแนวตั้งเรียก “กระแสลม”) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความแตกต่างของความกดอากาศ (air pressure) ระหว่างพื้นที่ โดยธรรมชาติ ลมคือตัวการเชิงบรรยากาศในการสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่ที่มีความกดอากาศไม่เท่ากัน ยิ่งไปกว่านี้ในทางกายภาพ ลมยังมีบทบาทสำคัญในการปรับพลังงานความร้อนบนพื้นโลกให้อยู่ในภาวะสมดุล โดยเฉลี่ยอาณาบริเวณบนพื้นโลกที่ตั้งอยู่ระหว่างละติจูด (latitude) ๓๘ องศาเหนือ กับ ๓๘ องศาใต้จะได้รับพลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์มากกว่าส่วนที่สูญเสีย ในขณะที่อาณาบริเวณที่อยู่เกินกว่า ๓๘ องศาเหนือและ ๓๘ องศาใต้ขึ้นไปจะสูญเสียพลังงานความร้อนมากกว่าส่วนที่ได้รับ หากไม่มีการเคลื่อนที่ของมวลอากาศที่เรียกว่า “ลม” อาณาบริเวณโดยรอบเส้นศูนย์สูตรจะร้อนขึ้นและร้อนขึ้นเรื่อย ๆ อันเนื่องมาจากการสะสมพลังงานจากดวงอาทิตย์ ในทางกลับกันอาณาบริเวณที่อยู่ใกล้กับขั้วโลกจะเย็นลงและเย็นลงอย่างต่อเนื่อง (Gabler, et. al., 2004)

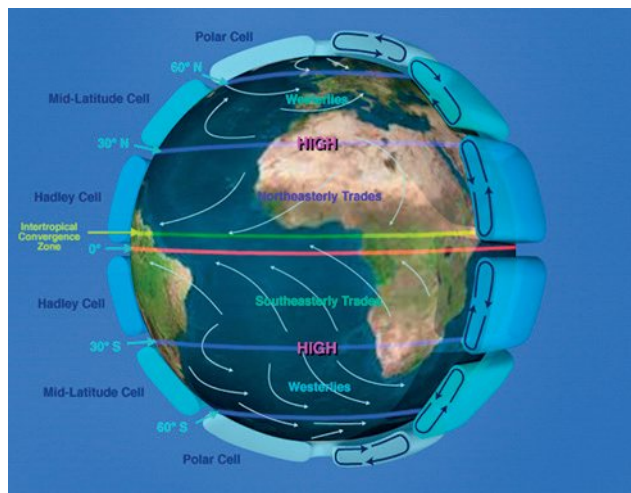
ธรรมชาติของลมมิใช่เพียงตัวการในการรักษาหรือปรับสมดุลระหว่างความกดอากาศและระหว่างการกระจายที่ไม่เท่าเทียมกันของพลังงานบนพื้นผิวโลกเท่านั้น ลมยังเป็นพาหะสำคัญในการพัดพาความชุ่มชื้น หรือความแห้งแล้งจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งบนพื้นผิวโลกเช่นกันที่รู้เห็นและเข้าใจได้ในเชิงประจักษ์กรณีของประเทศไทย คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (SW Monsoon) ที่พัดพาเอาความชุ่มชื้นจากมหาสมุทรอินเดียเข้าสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ในขณะที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (NE Monsoon) พัดพาเอาความแห้งแล้งและหนาวเย็นเข้าสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศในทำนองที่ตรงข้ามกัน

เมื่อกล่าวถึงกำเนิดของลม มีนักวิชาการและข้อเขียนของนักวิชาการจำนวนหนึ่งแสดงความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า เหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดลม คือ ความแตกต่างของความกดอากาศระหว่างพื้นที่ (www.wikipedia.com; www.weatherwizkids.com; Gabler, 2004; และศูนย์การเรียนรู้วิทยาศาสตร์โลกและดาราศาสตร์, ๒๐๑๖) ความคิดเห็นดังกล่าวเป็นความคิดเห็นเชิงอนุมานหรือการสรุปโดยรวมที่ยังขาดคำอธิบายที่ชัดเจน ความจริงแล้วการเกิดลมมีมิติและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลายอย่าง เช่น พลังสุริยะ (Solar energy) สัณฐานของโลก การวางตัวของภาคพื้นทวีปและภาคพื้นมหาสมุทร ส่วนประกอบของบรรยากาศ เมื่อพิจารณาตามหลักของความเป็นเหตุและผลแล้ว มิติหรือองค์ประกอบเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลทำให้เกิดความแตกต่างของความกดอากาศระหว่างพื้นที่ทั้งสิ้น ในขณะที่พลังสุริยะหรือพลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์ทำหน้าที่เป็นตัวการขับเคลื่อนสำคัญที่ก่อให้เกิดความแตกต่างในอุณหภูมิของดิน น้ำ และอากาศบนพื้นผิวโลก สัณฐานในลักษณะที่เป็นทรงกลมของโลกมีส่วนทำให้พื้นที่ต่าง ๆ ได้รับความร้อนจากดวงอาทิตย์ไม่เท่ากัน อาณาบริเวณที่ครอบคลุมอยู่โดยรอบเส้นศูนย์สูตรจะได้รับพลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์ค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับอาณาบริเวณที่อยู่ใกล้กับขั้วโลก การกระจายตัวของภาคพื้นดินและมหาสมุทรซึ่งเป็นสสารที่มีสถานะแตกต่างกัน มีส่วนอย่างมากเช่นกันที่ทำให้อุณหภูมิบนผิวโลกในที่ต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน สุดท้ายคือองค์ประกอบของบรรยากาศ ในเชิงปริมาณและความเข้มข้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก๊าซ ฝุ่นละออง และไอน้ำ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวกลางดูดซับพลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์ บรรยากาศที่มีปริมาณและความเข้มข้นขององค์ประกอบดังกล่าวมากย่อมหมายถึงการสะสมพลังงานความร้อนเอาไว้มาก ตรงข้ามกับบริเวณอื่นที่บรรยากาศมีปริมาณและความเข้มข้นขององค์ประกอบดังกล่าวน้อยกว่า

บรรยากาศซึ่งเป็นสสารที่มีสถานะเป็นก๊าซมีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ ไม่ว่าจะได้รับมาจากพลังสุริยะโดยตรง หรือจากการถ่ายเทระหว่างบรรยากาศกับภาคพื้นดินและภาคพื้นมหาสมุทร มวลอากาศที่ได้รับพลังงานความร้อนจะมีน้ำหนักเบา [ความกดอากาศต่ำ (low pressure)] กระจาย

และลอยตัวสู่เบื้องบน เปิดโอกาสให้มวลอากาศที่เย็นกว่าซึ่งมีน้ำหนักมากกว่า [ความกดอากาศสูง (high pressure)] เคลื่อนเข้ามาแทนที่ ทำให้เกิดเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่า“ลม” อนึ่ง การเคลื่อนที่ของลมจากบริเวณที่มีความกดอากาศสูงไปยังบริเวณที่มีความกดอากาศต่ำเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้ ๒ ลักษณะคือ ลมที่เคลื่อนที่เข้าหากัน (convergent winds) และลมที่เคลื่อนที่ออกจากกัน (divergent winds) จากรูปที่ ๑ ประกอบ

รูปที่ ๑ ทิศทางการพัดเข้าหากัน และพัดออกจากกันของลมประจำ

ที่มา : www.google.co.th

ประเภทของลม

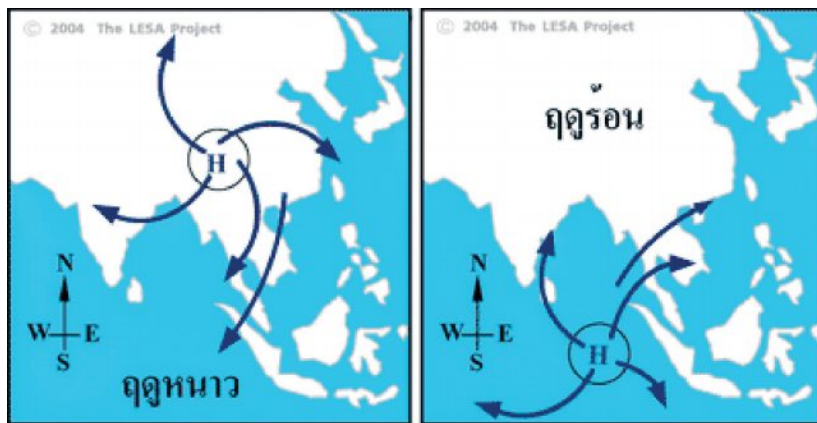
โดยความเป็นจริง มิได้มีกฎเกณฑ์สำหรับกำหนดชนิดหรือประเภทของลม นักภูมิอากาศวิทยาบางกลุ่มแบ่งประเภทของลมตามแหล่งที่เกิด ในขณะที่บางกลุ่มแบ่งตามช่วงระยะเวลาทิศทางการพัด หรือตามความรุนแรง (intensity) ของลม อย่างไรก็ตาม ในทางภูมิศาสตร์ได้มีการแบ่งประเภทของลมเป็น ๕ ประเภทโดยการผสมผสานลักษณะดังกล่าวข้างต้นเข้าด้วยกัน (Strahler & Strahler, 1997; Christopherson, 2004; ศูนย์การเรียนรู้วิทยาศาสตร์โลกและดาราศาสตร์, ๒๕๕๙) แม้จะไม่มีแนวคิดหรือทฤษฎีมาสนับสนุนการแบ่งประเภทของลมดังกล่าวก็ตาม แต่ด้วยปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ที่เป็นอยู่ก็ทำให้ลมทั้ง ๕ ประเภทเป็นที่ยอมรับและกล่าวอ้างอิงกันมากที่สุดในทางวิชาการลักษณะโดยสังเขปของลมทั้ง ๕ ประเภท สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑. ลมประจำหรือลมประจำปี (prevailing wind) คือ การเคลื่อนที่ของมวลอากาศจากบริเวณห่อความกดอากาศสูงไปยังบริเวณห่อความกดอากาศต่ำในทิศทางและอาณาบริเวณแถบ

เดียวกันเป็นประจำตลอดทั้งปี ทั้งนี้ พื้นที่ที่ลมประจำพัดผ่านเป็นประจำจะขยับขึ้น-ลงตามแนวละติจูดอันเนื่องมาจากตำแหน่งการโคจรของโลกรอบดวงอาทิตย์ ลมประจำที่สำคัญบนพื้นโลกคือ ลมสินค้า (trade wind) ลมประจำตะวันตก (prevailing westerly) และลมขั้วโลก (polar easteries) จากรูปที่ ๑ ประกอบ

๒. ลมประจำฤดู (seasonal wind) คือ ลมที่เกิดจากการเคลื่อนที่ของมวลอากาศที่มีทิศทางเปลี่ยนแปลงไปจากฤดูกาลหนึ่งไปสู่อีกฤดูกาลหนึ่ง เหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทาง การเคลื่อนที่ของลมประจำฤดูคือความแตกต่างระหว่างอุณหภูมิของอากาศเหนือภาคพื้นดินกับอุณหภูมิของอากาศเหนือภาคพื้นน้ำในแต่ละช่วงเวลาของปี ช่วงฤดูหนาวในซีกโลกเหนือ อุณหภูมิของอากาศจะลดต่ำลงกลายเป็นหย่อมความกดอากาศสูง ในขณะที่เดียวกันซีกโลกใต้จะได้รับพลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์มากกว่า อุณหภูมิของอากาศจะสูงกลายเป็นบริเวณที่มีความกดอากาศต่ำ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนที่ของมวลอากาศจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ เรียกลมประจำฤดูนี้ว่า “ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ” (northeast monsoon)^๑ ในทางกลับกัน ช่วงฤดูร้อนของซีกโลกเหนืออุณหภูมิของอากาศเหนือภาคพื้นดินจะสูง เกิดเป็นหย่อมความกดอากาศต่ำ ในขณะที่อุณหภูมิของอากาศในซีกโลกใต้จะต่ำกว่า เกิดเป็นหย่อมความกดอากาศสูง สภาพการณ์เช่นนี้ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนที่ของมวลอากาศจากทิศใต้สู่ทิศเหนือ เรียกลมประจำฤดูนี้ว่า “ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้” (Southwest Monsoon) (จากรูปที่ ๒ ประกอบ)

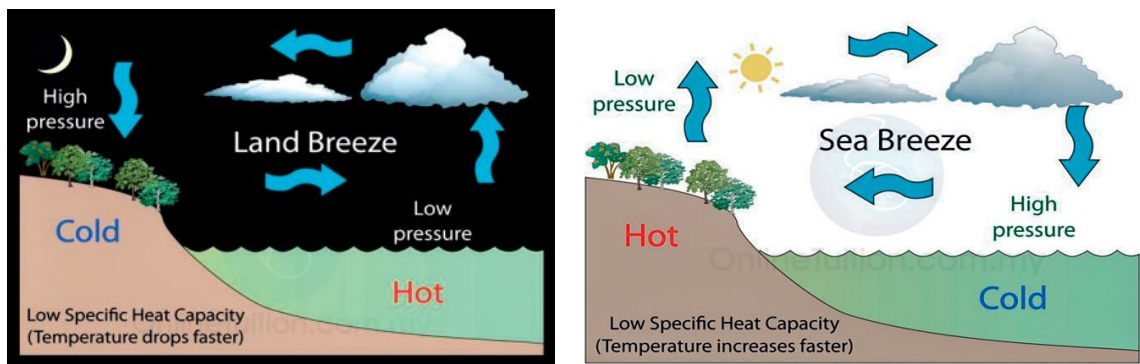
รูปที่ ๒ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ที่มา : www.google.co.th

^๑ Monsoon มาจากคำว่า mausim ในภาษาอาหรับแปลว่า “ฤดูกาล” นักอุตุนิยมวิทยาใช้คำว่า monsoon เพื่อเป็นการอ้างอิงถึงการเปลี่ยนแปลงทิศทางพัดของลมจากทิศหนึ่งไปยังอีกทิศหนึ่งในฤดูกาลที่ต่างกัน (Gabler, et al., 2004)

๓. ลมประจำเวลา (Diurnal winds) คือ การเคลื่อนที่ของมวลอากาศที่เกิดจากความแตกต่างระหว่างความกดอากาศของสองพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลาของวัน โดยปกติเวลากลางวันและกลางคืนพื้นผิวโลกจะได้รับพลังงานความร้อนจากดวงอาทิตย์ไม่เท่ากัน ความกดอากาศของพื้นผิวโลกระหว่างเวลากลางวันกับเวลากลางคืนจึงไม่เท่ากัน การเคลื่อนที่ของมวลอากาศสลับกันไปมาในช่วงเวลากลางวันและกลางคืนของอย่างน้อย ๒ บริเวณบนพื้นโลกจึงเกิดขึ้น ลมบก (Land breeze) ลมทะเล (Sea breeze) ลมภูเขา (Mountain breeze) ลมหุบเขา (Valley breeze) คือ ชนิดของลมประจำเวลาที่สามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจนที่สุด ลมบกและลมภูเขาเป็นลมประจำเวลาที่เกิดในเวลากลางคืน ส่วนลมทะเลและลมหุบเขาเป็นลมประจำเวลาที่เกิดขึ้นในเวลากลางวัน (ดูรูปที่ ๓ ประกอบ)

รูปที่ ๓ ปรากฏการณ์ลมบก (land breeze) และลมทะเล (sea breeze)

ที่มา : www.google.co.th

๔. ลมประจำถิ่นหรือลมท้องถิ่น (local wind) ลมประจำถิ่นคือลมที่พัดอยู่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งเป็นการเฉพาะ ในแต่ละประเทศและ/หรือในแต่ละภูมิภาคของประเทศอาจมีลมประจำถิ่นที่เรียกชื่อแตกต่างกันไป กรณีของประเทศไทย มีลมประจำถิ่นที่เป็นที่รู้จักและคุ้นหูคือลมว่าวและลมตะเภา ลมว่าวเป็นลมเย็นเกิดขึ้นในช่วงต้นของฤดูหนาวโดยมีทิศทางการพัดจากทิศเหนือสู่ที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยา เนื่องจากเป็นลมที่พัดเบา คนสมัยก่อนจึงนิยมใช้ประโยชน์จากลมนี้ในการเล่นว่าว ความจริงชาวบ้านส่วนหนึ่งเรียกลมว่าวนี้ว่า “ลมข้าวเบา” เพราะเป็นลมที่พัดมาในช่วงของการเก็บเกี่ยวข้าวเบา (Dry rice) กรณีของลมตะเภาหรือบางครั้งก็เรียกว่า “ลมตะเภาในอ่าวไทย” เป็นลมที่มีต้นกำเนิดในอ่าวไทยแล้วพัดเข้าสู่ที่ราบภาคกลางในช่วงก่อนเข้าฤดูฝนระหว่างเดือนมีนาคมและเดือนเมษายน

๕. ลมพายุ (storm) พายุคือ การเคลื่อนที่ของมวลอากาศที่มีความแปรปรวนและรุนแรง อันเนื่องมาจากความกดอากาศระหว่างพื้นที่ (pressure gradient) ที่มีความแตกต่างกันมาก เมื่อมีลมเกิดขึ้นในบริเวณใดก็ตามมักพบเสมอว่ามีการสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนค่อนข้างมาก ในทางอุตุนิยมวิทยา ลมพายุแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทย่อยคือ (๑) พายุฤดูร้อนหรือพายุฝนฟ้าคะนอง (thunderstorms) (๒) พายุหมุนเขตร้อน (tropical cyclones) และ (๓) พายุทอร์นาโด (tornadoes) (christopherson, 1994)

๕.๑ พายุฤดูร้อนหรือพายุฝนฟ้าคะนอง คือ ลมแปรปรวนที่เกิดขึ้นในบริเวณอากาศร้อน แถบศูนย์สูตรทั้งในซีกโลกเหนือและซีกโลกใต้ ด้วยสภาพของอากาศที่มีอุณหภูมิสูงและมีความชื้นสัมพัทธ์ (relative humidity) ค่อนข้างสูง เมื่อลอยตัวสูงขึ้นปะทะกับความเย็นของอากาศเบื้องบนความชื้นสัมพัทธ์จะเพิ่มสูงขึ้นจนก่อตัวเป็นเมฆและกลั่นตัวเป็นฝนในที่สุด แทนที่จะตกลงสู่พื้นดิน ฝนจะถูกความแปรปรวนของอากาศพัดกวและตกลงกลับไปมาอยู่หลายครั้งจนทำให้น้ำฝนจับตัวเป็นก้อนน้ำแข็งที่เรียกว่า ลูกเห็บ (hail) ควบคู่ไปกับเหตุการณ์ดังกล่าวมักจะมีปรากฏการณ์ฟ้าแลบ (lightning) ฟ้าร้อง (thunder) และฟ้าผ่า (lightning bolt) เกิดขึ้นด้วยเสมอ

๕.๒ พายุหมุนเขตร้อน คือ ลมแปรปรวนที่มีขนาดใหญ่และมีความเร็วของลมสูง การก่อตัวของพายุหมุนเขตร้อนจะปรากฏบริเวณโดยรอบเส้นศูนย์สูตร ระหว่างละติจูด ๒๕ องศาเหนือและใต้โดยประมาณและมักเริ่มก่อตัวในมหาสมุทร การสะสมพลังงานความร้อนอันมหาศาลจากดวงอาทิตย์ของมวลน้ำในมหาสมุทรในช่วงฤดูร้อนส่งผลให้มวลอากาศเหนือผิวน้ำซึ่งมีปริมาณไอน้ำมากมีอุณหภูมิสูงลอยตัวขึ้นสู่เบื้องบน มวลอากาศเย็นกว่าโดยรอบเคลื่อนเข้าแทนที่ในลักษณะของการหมุนเข้าหาศูนย์กลางด้วยแรงคอริโอลิส (Coriolis force) กลายเป็นพายุหมุนขนาดใหญ่ซึ่งเรียกชื่อตามความเร็วของลมและสถานที่เกิดแตกต่างกันไป ดังแสดงในตารางข้างล่างนี้

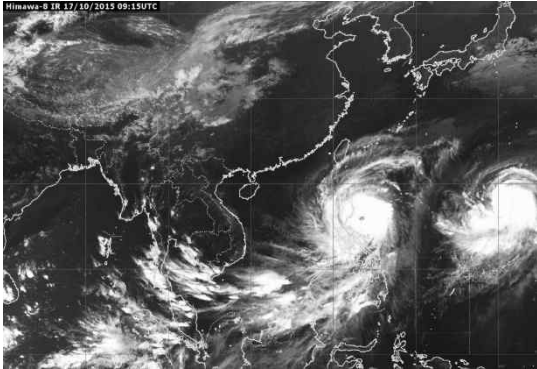
วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ชื่อเรียก	ลักษณะ/ความเร็วลม
- ลมแปรปรวนในเขตร้อน (tropical disturbance)	- แปรปรวน ความเร็วลมไม่เกิน ๖๓ กม./ชม. (< 30 knots)
- พายุดีเปรสชัน (depression)	- ความเร็วลม ๖๓ – ๑๑๗.๕ กม./ชม. (30 – 64 knots)
- ไต้ฝุ่น (typhoon) บริเวณ มหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตกชายฝั่ง	- ความเร็วลมมากกว่า ๑๑๗.๕ กม./ชม. (> 65 knots)
- ไซโคลน (cyclone) บริเวณมหาสมุทร อินเดีย	
- บาเกียว (baguios) บริเวณประเทศ ฟิลิปปินส์	
- เฮอริริเคน (hurricane) บริเวณ มหาสมุทรแอตแลนติก และชายฝั่ง มหาสมุทรแปซิฟิกตะวันออก	

ที่มา : Christopherson, 1994.

๕.๓ พายุทอร์นาโด คือ พายุหมุนอีกลักษณะหนึ่งซึ่งมีขนาดเล็กกว่าพายุหมุนเขตร้อน และส่วนใหญ่เกิดขึ้นบนภาคพื้นทวีปโดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนกลางของสหรัฐอเมริกา กำเนิดของพายุทอร์นาโดคล้ายกับการเกิดลมประเภทอื่น กล่าวคือ เกิดจากความแตกต่างของความกดของอากาศระหว่างพื้นที่ ที่พบว่าเกิดขึ้นบริเวณตอนกลางของสหรัฐอเมริกาเพราะมีเหตุปัจจัยหลักจากความแตกต่างของมวลอากาศร้อนและชื้นในอ่าวเม็กซิโกกับมวลอากาศเย็นและแห้งในแคนาดา โดยปรกติการเกิดพายุทอร์นาโดจะเริ่มจากการเกิดพายุฝนฟ้าคะนองก่อน จากนั้นจึงขยายตัวในลักษณะของพายุหมุนเป็นแท่งในแนวตั้ง พายุทอร์นาโดจะมีความเร็วของลมมากกว่า ๑๘๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง (ความเร็วสูงสุดของลมชนิดนี้อาจเกินกว่า ๕๐๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง) อานาจการทำลายล้างและสร้างความเสียหายจึงมีสูงมาก พายุทอร์นาโดที่ก่อตัวบนภาคพื้นดินมีลักษณะเป็นแท่งตามแนวตั้งคล้ายวงช้าง (funnel cloud) บางครั้งจึงเรียกว่า “พายุวงช้าง” เมื่อเกิดขึ้นในทะเลหรือมหาสมุทรจะมีลักษณะเป็นแท่งน้ำสูงขึ้นไปในอากาศและเรียกว่า “กาเล่นน้ำ” (water spout)

(ก)

(ข)

รูปที่ ๔ พายุไต้ฝุ่นในทะเลจีนใต้ (ก) และพายุทอร์นาโดในสหรัฐอเมริกา (ข)

ที่มา : www.google.co.th

กายภาพของลมที่น้ำรู้

มีประเด็นทางกายภาพที่น้ำรู้เกี่ยวกับลมอยู่ค่อนข้างหลากหลาย ณ ที่นี้จะขอนำเสนอเฉพาะบางประเด็นที่น่าจะต้องรู้จริงๆ เพราะอย่างน้อยที่สุดเมื่อรู้หรือเข้าใจแล้วจะได้นำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

๑. **ความกดอากาศ**^๒ แต่ละอองของก๊าซแทบจะกล่าวได้ว่าไม่สามารถวัดและกำหนดค่าน้ำหนักได้ เมื่อใดก็ตามที่มีการรวมตัวและอัดแน่นเข้าด้วยกันของแต่ละอนุภาคกลายเป็นมวลของอากาศเมื่อนั้นจะเกิดน้ำหนักซึ่งอยู่ในลักษณะของแรงกดทับโดยเฉลี่ย ๑.๐๓๔ กิโลกรัมต่อตารางเซนติเมตร (๑๔.๗ ปอนด์ต่อตารางนิ้ว) บนพื้นผิวโลก ทำไมเราจึงไม่รู้สึกรู้ว่าทุกขณะที่เราอยู่บนพื้นโลก มวลอากาศหนักเป็นพันกิโลกรัมกดทับตัวเราอยู่ตลอดเวลา ด้วยขนาดของแรงกดทับดังกล่าว ร่างกายของเราจะแตกสลายเสียด้วยซ้ำไป อย่างไรก็ตาม เหตุที่ไม่เป็นเช่นนั้นเพราะในร่างกายของเรามีทั้งน้ำและอากาศเป็นองค์ประกอบอยู่ในเลือด ในเนื้อเยื่อ และในเซลล์ซึ่งสามารถสร้างแรงกดดันภายในให้สมดุลกับแรงกดดันของอากาศภายนอก เราจะสามารถสัมผัสหรือรับรู้ในพลังของความกดดันอากาศได้จากอาการหุ้อเมื่อต้องเคลื่อนที่ไปยังบริเวณที่มีระดับความสูง-ต่ำต่างกันมาก เช่น การลดระดับเพดานบินของเครื่องบิน หรือดำน้ำลงไปลึกๆ

^๒ ศิษย์เอกของกาลิเลโอ (Galileo) คือ อีวันเจลิस्ता ตอร์ริเชลลี (Evangelista Torricelli) ได้ทำการทดลองสร้างเครื่องมือวัดความกดอากาศขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๖๔๓ เรียกว่า “mercury barometer” และพบว่าความกดอากาศมาตรฐาน ณ ระดับทะเลปานกลาง ๑๐๑๓.๒ มิลลิบาร์ ส่งผลให้ปรอทในหลอดแก้วสูงชัน ๗๖ เซนติเมตร (๒๙.๙๒ นิ้ว) (Gabler, et al., 2004)

๒. ทิศทางลม โดยธรรมชาติ ลมคือการเคลื่อนที่ของมวลอากาศจากบริเวณหย่อมความกดอากาศสูง (H) ไปยังบริเวณที่มีความกดอากาศต่ำ (L) ด้วยเหตุนี้ การกำหนดทิศทางลมจึงไม่สามารถกำหนดได้เป็นการแน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นลมที่เกิดขึ้นในพื้นที่หรือในช่วงเวลาที่ไม่แน่นอน อย่างไรก็ตาม กรณีของลมที่พัดประจำทั้งในเชิงพื้นที่และเวลาการกำหนดทิศทางลมสามารถทำได้ค่อนข้างชัดเจน การเรียกชื่อลมอาจเรียกตามถิ่นหรือทิศที่เป็นต้นกำเนิดลม เช่น ลมบกพัดจากภาคพื้นทวีปสู่ทะเล ในขณะที่ลมทะเลพัดจากทะเลสู่ภาคพื้นทวีป ลมตะวันตก (Westerly) พัดจากทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออก และลมตะวันออก (Easterly) พัดจากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก เป็นต้น (ดูรูปที่ ๑ และรูปที่ ๓ ประกอบ)

พิจารณาโดยรวม ลมที่เคลื่อนที่อยู่เป็นประจำบนพื้นโลกไม่ได้มีทิศทางในแนวเหนือ-ใต้ระหว่างบริเวณที่มีหย่อมความกดอากาศสูงกับบริเวณที่มีหย่อมความกดอากาศต่ำ ทิศทางของลมจะเบี่ยงไปตามอิทธิพลของแรงคอริโอลิส (coriolis effect) ซึ่งเป็นแรงที่เกิดจากการโคจรรอบตัวเองของโลกจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก วิลเลียม เฟอร์เรล (William Ferrel) นักอุตุนิยมวิทยาชาวอเมริกันพบว่า แรงดังกล่าวมีส่วนทำให้เกิดการเคลื่อนที่ของลมเบี่ยงไปทางขวามือในซีกโลกเหนือและเบี่ยงไปทางซ้ายมือในซีกโลกใต้ ข้อค้นพบนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในทางภูมิศาสตร์ว่า “กฎของเฟอร์เรล” (Ferrel’s Law) (www.en.wikipedia.org) ปรากฏการณ์ตามกฎของเฟอร์เรลสามารถใช้เป็นฐานในการอธิบายว่าทำไมจึงเรียกลมมรสุมฤดูร้อนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า “มรสุมตะวันตกเฉียงใต้” และทำไมจึงเรียกลมมรสุมฤดูหนาวว่า “มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ”

๓. พายุฤดูร้อน หรือ พายุฝนฟ้าคะนอง ทำไมพายุฝนฟ้าคะนองต้องเกิดในฤดูร้อนและทำไมเมื่อเกิดพายุฤดูร้อนจึงมักมีลมกระโชกแรง เกิดฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า และลูกเห็บ ด้วยเสมอ ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเกิดพายุฝนฟ้าคะนอง คือ อุณหภูมิของอากาศ ความชื้นในอากาศ และแรงยกตัวของอากาศ พายุประเภทนี้เกิดขึ้นเฉพาะในช่วงฤดูร้อนเนื่องจากอุณหภูมิของอากาศจะสูงเป็นพิเศษ อากาศที่เบาและกระจายตัว ประกอบกับการมีความชื้นสัมพัทธ์ค่อนข้างสูงลอยตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว อากาศที่เย็นกว่าเคลื่อนเข้าแทนที่อย่างรวดเร็วเช่นกันจนกลายเป็นลมกระโชก อากาศร้อนที่ลอยตัวสูงขึ้นจะเริ่มเย็นตัวลง ความชื้นสัมพัทธ์เพิ่มมากขึ้นจนถึงจุดของความชื้นสัมบูรณ์ (absolute humidity) และก่อตัวเป็นเมฆฝนด้วยความแปรปรวนของอากาศที่มีค่อนข้างสูงมากทำให้เมฆที่กลั่นตัวเป็นฝนยังตกลงไม่ถึงพื้นดิน แต่ถูกลมพัดตกลงกลับขึ้นไปเบื้องบนอีกหลายต่อหลายครั้ง (ขึ้นอยู่กับระดับความแปรปรวนของอากาศ) การก่อตัวเป็นลูกเห็บเกิดขึ้นจากปรากฏการณ์นี้ ยิ่งน้ำฝนถูกพัดตกลงขึ้นไปมากครั้งเท่าไร ขนาดของลูกเห็บก็จะจับตัวเป็นก้อนใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ จนมีน้ำหนักมากพอที่จะต้านลมแปรปรวนตกลงสู่พื้นดิน

รูปที่ ๕ ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพายุฝนฟ้าคะนอง
ที่มา : www.google.co.th

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

กรณีของการเกิดฟ้าร้องและฟ้าผ่าควบคู่กันไปกับการเกิดพายุฝนฟ้าคะนองก็เป็นปรากฏการณ์ทางกายภาพของบรรยากาศ ฝนที่เย็นและจับตัวกันเป็นก้อนน้ำแข็งแล้วถูกพัดตกลงขึ้นไปจะเคลื่อนที่และเสียดสีกันจนเกิดเป็นประจุไฟฟ้า (electric charge) ประจุบวก (proton) จะก่อดัวยบนส่วนยอดของเมฆและบนพื้นดิน ในขณะที่ประจุลบ (electron) ก่อดัวยอยู่บริเวณส่วนล่างของเมฆ การเคลื่อนที่ของกระแสไฟฟ้าต่างประจุกลายเป็นสายฟ้าที่รู้จักและเรียกกันว่า “ฟ้าแลบ” การเคลื่อนที่ของประจุไฟฟ้าที่แหวกไปในอากาศอย่างรวดเร็วนี้ทำให้เกิดเป็นช่อง (channel) เมื่อสายฟ้าผ่านพ้นไป อากาศจะเคลื่อนกลับเข้าหากันอย่างรวดเร็วจนเกิดเป็นคลื่นเสียงที่รู้และเรียกกันว่า “ฟ้าร้อง” กรณีของ “ฟ้าผ่า” เป็นปรากฏการณ์ฟ้าแลบที่การเคลื่อนที่ของสายฟ้าจากก้อนเมฆ (ประจุลบ) สู่ภาคพื้นดิน (ประจุบวก) แล้วก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สิน สิ่งปลูกสร้าง และ/หรือความสูญเสียต่อชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืช

๔. การเรียกชื่อพายุหมุนในมหาสมุทรแปซิฟิกฝั่งตะวันตก : เดิมทีการกำหนดหรือตั้งชื่อพายุกระทำโดยกรมอุตุนิยมวิทยาของสหรัฐอเมริกา เนื่องด้วยเป็นองค์กรที่มีองค์ความรู้ด้านพายุเป็นการเฉพาะและมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการติดตามและตรวจสอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพายุหมุนเขตร้อน ที่น่าสังเกตคือ การตั้งชื่อพายุเท่าที่ผ่านมาจะกำหนดชื่อเป็นภาษาอังกฤษและเป็นชื่อของสตรีเพื่อให้ดูอ่อนโยน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ (ค.ศ. ๑๙๕๐) ได้มีการตกลงให้ตั้งชื่อพายุเรียงตามลำดับตัวอักษร A - Z และให้ตั้งชื่อได้ทั้งที่เป็นชื่อของบุรุษและสตรี จวบจน พ.ศ. ๒๕๔๓ (ค.ศ. ๒๐๐๐) คณะกรรมการพายุไต้ฝุ่นขององค์การอุตุนิยมวิทยาโลก (WMO Typhoon Committee) ได้ตกลงให้มีการจัดระบบการตั้งชื่อพายุหมุนเขตร้อนกันใหม่ หลักการที่สำคัญคือ ให้กลุ่มประเทศที่มีส่วนได้รับผลกระทบจากพายุหมุนเขตร้อนรวมกลุ่มกันในการตั้งชื่อ ทั้งนี้ ชื่อพายุต้องกำหนดเป็นชื่อท้องถิ่นของแต่ละประเทศ

ประเทศไทยร่วมกับประเทศอื่นอีก ๑๓ ประเทศได้รับการจัดให้อยู่ในกลุ่มพายุที่เกิดขึ้นในมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตก คณะกรรมการไต้ฝุ่นฯ ตกลงให้แต่ละประเทศในกลุ่มตั้งชื่อพายุเป็นภาษาถิ่นของตนประเทศละ ๑๐ ชื่อ รวมทั้งสิ้น ๑๔๐ ชื่อ โดยแบ่งเป็น ๕ ชุด ชุดละ ๒๘ ชื่อ (ดังแสดงในตารางข้างล่างนี้) การตั้งชื่อพายุที่เกิดขึ้นจริงให้เริ่มใช้ตั้งแต่ชื่อแรกของชุดที่ ๑ (ดอมเรย) ไปจนครบ (จามี) แล้วเริ่มต้นชื่อแรกของชุดที่ ๒ (กองเรย) เรียงไปเรื่อย ๆ เมื่อครบชื่อที่ ๑๔๐ (ซาวลา) แล้วให้กลับมาเริ่มต้นที่ชื่อแรกของตาราง (ดอมเรย) ใหม่

รายชื่อ ๑๔๐ พายุที่ดังตามชื่อของแต่ละประเทศในแถบมหาสมุทรแปซิฟิกตอนบนกับทะเลจีนใต้ ๑๔ ประเทศกลุ่มที่ ๑					
ประเทศที่ตั้งชื่อ	I	II	III	IV	V
กัมพูชา	Damrey (ดอมเรย)	Kong-rey (กองเรย)	Nakri (นากรี)	Krovann (กรอวานญ)	Sarika (ซาเรกะ)
จีน	Longwang (หลงหวาง)	Yutu (ยูตู)	Fengshen (ฟงเฉิน)	Dujuan (ตู้เจี้ยน)	Haima (ไหหม่า)
เกาหลีเหนือ	Kirogi (ไคโรจี)	Toraji (โทรจาจี)	Kalmaegi (คัลเมจี)	Maemi (เมมี)	Meari (มีเอริ)
ฮ่องกง(จีน)	Kai-tak (ไคตั๊ก)	Manyi (มานหยี่)	Fungwong (ฟองวอง)	Choiwan (ชอยหวั่น)	Maon (หม่าอัน)
ญี่ปุ่น	Tembin (เทมบิง)	Usagi (อุซางิ)	Kammuri (คัมมูริ)	Koppu (คอปปู)	Tokage (โทคะกะ)
ลาว	Bolaven (โบลาวเอน)	Pabuk (ปาลาบัก)	Phanfone (พันฟั่น)	Kitsana (กฤษณา)	Nocten (นอคะเต็น)
มาเก๊า	Chanchu (จันจู)	Wutip (หวู่ตีบ)	Vongfong (หว่องฟง)	Parma (ป้าหม่า)	Muifa (มุยฟ้า)
มาเลเซีย	Jelawat (เจอลาวัต)	Sepat (เซอปีต)	Rusa (รูซา)	Melor (เมอโลร์)	Merbok (เมอร์บุค)
ไมโครนีเชีย*	Ewiniar (เอวินีแยร์)	Fitow (ฟีโหว์)	Sinlaku (ซินลากู)	Nepartak (เนพาร์ตัก)	Nanmadol (นันมาดอล)
ฟิลิปปินส์	Bilis (บิลิส)	Danas (ดานัส)	Hagupit (ฮาคุปีต)	Lupit (ลูปีต)	Talas(ทาลัส)
เกาหลีใต้	Kaemi (เคมี)	Nari (นารี)	Changmi (ชังมี)	Sudal (ซูแดล)	Noru (โนรู)
ไทย	Prapiroon (พระพิรุณ)	Wipha (วิภา)	Mekkhala (เมขลา)	Nida (นิดา)	Kulab (กุลลาบ)
สหรัฐอเมริกา	Maria (มาเรีย)	Francisco(ฟรานซิสโก)	Higos (ฮิโกส)	Omais (โอไมส์)	Roke (โรคิ)
เวียดนาม	Soamai (ซาวไม)	Lekima (เลกิม่า)	Bavi(บาหวี)	Conson (โกนเซิน)	Sonca (เซินกา)

กลุ่มที่ ๒

ประเทศที่ตั้งชื่อ	I	II	III	IV	V
กัมพูชา	Bopha (โบพา)	Krosa (กรอซา)	Maysak (ไมสัก)	Chanthu (จันตู)	Nesat (เนสาด)
จีน	WuKong (หวู่กง)	Haiyan (ไหเยี้ยน)	Haishen (ไหเฉิน)	Dainmu (เตี้ยนหมู่)	Haitang (ไหถ่าง)
เกาหลีเหนือ	Sonamu (โซนามู)	Podul (โพดูล)	Pongsona (พงโซนา)	Mindulle (มินดอลเล)	Nalgae (นาลเก)
ฮ่องกง(จีน)	Shanshan (ซานซาน)	Lingling (หลิ่งหลิ่ง)	Yanyan (ยันยัน)	Tingting (เต็งเต็ง)	Banyan (บันยัน)
ญี่ปุ่น	Yagi (ยาจิ)	Kajiki (คะจิกิ)	Kujira (คุจิระ)	Kompasu (คอมปาซุ)	Washi (วาชิ)
ลาว	Xangsane (ซังซาง)	Faxai (ฟ้าไซ)	Chanhom (จันทรหอม)	Namteun (นัมเท็น)	Matsa (มัสยา)
มาเก๊า	Bebinca (เบบินคา)	Vamei (อัวเหมย)	Linfa (หลินฟ้า)	Malou (หม่าโหล)	Sanvu (ซันหู่)
มาเลเซีย	Rumbia (รัมเบีย)	Tapah (ตาปาห์)	Nangka (นังกา)	Meranti (เมอร์รันตี)	Mawar (มาวาร์)
ไมโครนีเชีย*	Soulik (ซูลิค)	Mitag (มินเทก)	Soudelor (เซาเคโลร์)	Ranim (รานานิ)	Guchol (กูโชล)
ฟิลิปปินส์	Cimaron (ซีมารอน)	Hagibis (ฮาภิบิส)	Imbudo (อิมบูโด)	Malakas (มาลากัส)	Talim (ตาลีม)
เกาหลีใต้	Chebi (เชบี)	Noguri (โนกูรี)	Koni (โคนี)	Megi (เมกิ)	Nabi (นาบี)
ไทย	Durian (ทุเรียน)	Rammasun (รามสูร)	Morakot (มรกด)	Chaba (ชบา)	Khanun (ขนุน)
สหรัฐอเมริกา	Utor (อุเตอร์)	Chataan (ชาทาทอน)	Etou (เอตาว)	Aere (ฮาเอเรย์)	Vicente (วีเซนเต)
เวียดนาม	Trami (จามี)	Halong (หาลอง)	Vamco (หว่ามก่อ)	Songda (ซงด่า)	Saola (ซาวลา)

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา

๕. เอลนีโญ (El Nino) และลานีญา (La Nina) : เป็นภาวะความผิดปกติของสภาพอากาศในมหาสมุทรแปซิฟิกซึ่งมีผลโดยตรงต่อปริมาณน้ำฝนบริเวณภาคพื้นทวีปทั้งชายฝั่งตะวันตกของสหรัฐอเมริกาและเม็กซิโก และชายฝั่งตะวันออกของทวีปออสเตรเลียและกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในสภาวะปกติ กระแสน้ำอุ่นนิแควเตอร์ (Equatorial Current) จะมีทิศทางการเคลื่อนที่จากมหาสมุทรแปซิฟิกฝั่งตะวันออกไปยังฝั่งตะวันตก การถ่ายเทพลังงานความร้อนระหว่างภาคพื้นน้ำกับบรรยากาศ มีผลทำให้ชายฝั่งทวีปออสเตรเลียและด้านตะวันออกของกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความกดอากาศต่ำและลอยตัวสูงขึ้น มวลอากาศที่เย็นกว่าและชุ่มชื้นกว่าจากมหาสมุทรแปซิฟิกเคลื่อนเข้าแทนที่ สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้เกิดฝนตกต้องตามฤดูกาลในภูมิภาคชายฝั่งแปซิฟิกด้านตะวันตก

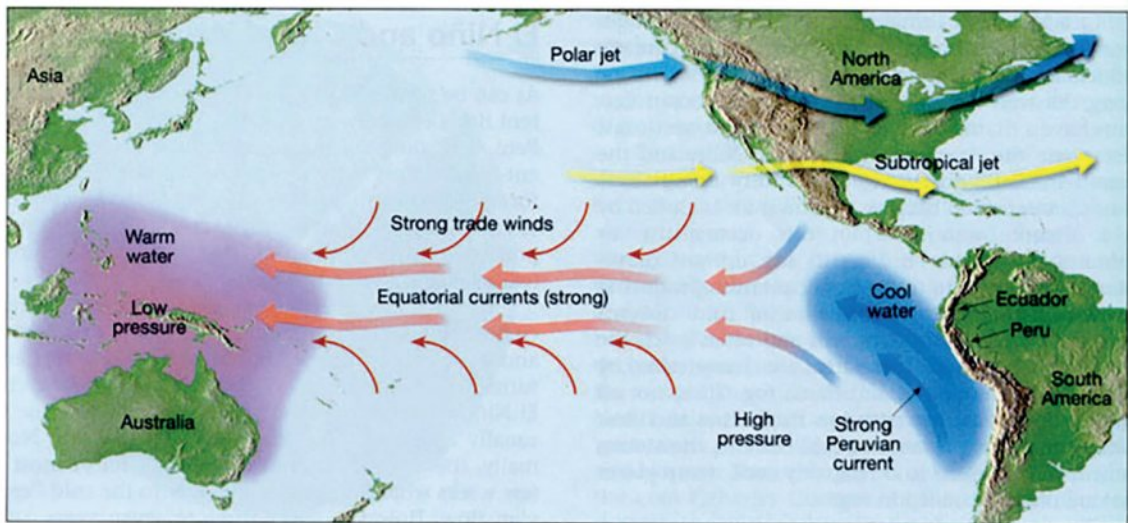

Fig.6 Normally, the trade winds and strong equatorial currents flow toward the west. At the same time, an intense Peruvian current causes upwelling of cold water along the west coast of South America.

รูปที่ ๖ ปรากฏการณ์ปกติทางกายภาพของลมในมหาสมุทรแปซิฟิก

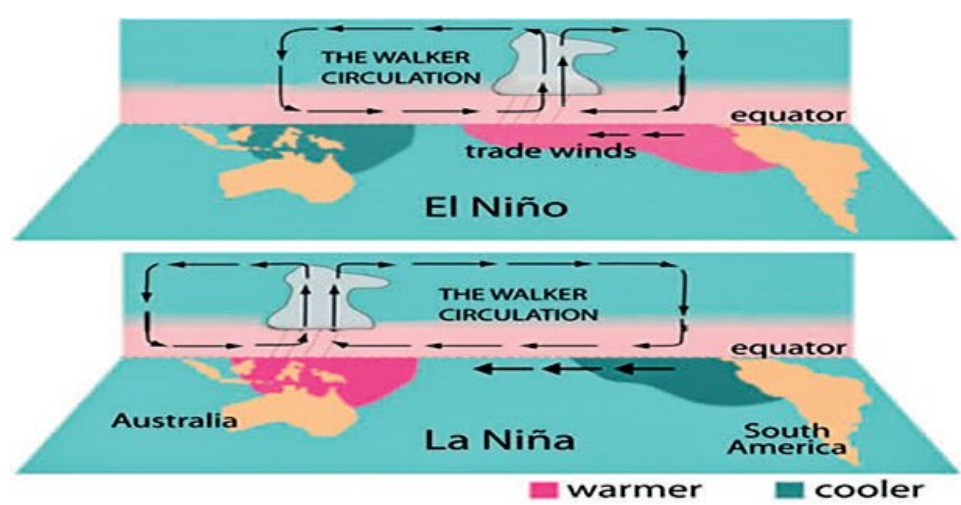
ที่มา : www.google.co.th

เอลนีโญปรากฏขึ้นด้วยเหตุของธรรมชาติที่กระแสน้ำเย็นเปรู (Peruvian Current) บริเวณชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันออกลดความเข้มข้นและเคลื่อนตัวอยู่ในระดับลึกลงไปจากพื้นผิวมหาสมุทร ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้มวลอากาศร้อนซึ่งเคยปรากฏอยู่บริเวณชายฝั่งด้านตะวันตกของมหาสมุทรแปซิฟิกเคลื่อนที่มาทางด้านตะวันออก (บางปีที่ปรากฏการณ์ เอลนีโญมีความเข้มข้นมาก ลมเคยเคลื่อนเข้าสู่

ภาคพื้นทวีปทางฝั่งตะวันตกของสหรัฐอเมริกาและเม็กซิโก) สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้มีฝนตกชุกมากขึ้น ทางชายฝั่งแปซิฟิกตะวันออกซึ่งอยู่ในเขตทะเลทรายและกึ่งทะเลทราย บริเวณฝั่งตะวันตกของมหาสมุทรแปซิฟิกในทวีปออสเตรเลีย และประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเคยมีความชุ่มชื้นจากปริมาณน้ำฝนที่ได้รับในภาวะปกติ กลับต้องประสบกับความแห้งแล้ง (ไฟป่าในออสเตรเลียและอินโดนีเซียช่วงที่เกิดเอลนีโญจะลุกลามเป็นบริเวณกว้างและดับได้ยาก แม้ประเทศไทยจะไม่มีปรากฏการณ์เช่นนี้ แต่ก็ได้รับผลกระทบจากหมอกควันของไฟป่าดังกล่าวที่พัดเข้าสู่ภาคใต้บ่อยครั้ง)

ลานีญาเป็นปรากฏการณ์ในลักษณะที่ตรงกันข้ามกับเอลนีโญ กล่าวคือ กระแสน้ำเย็นจากขั้วโลกใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสน้ำเย็นเปรูหรือกระแสน้ำเย็นฮัมโบลด์ต์ (Humboldt Current) มีความเข้มข้นและยกตัวสูงขึ้นมาบริเวณใกล้ผิวน้ำ (upwelling) อุณหภูมิของอากาศเหนือมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันออกจะลดต่ำลงกว่าปกติ เมื่อผนวกเข้ากับอิทธิพลของลมสินค้าตะวันออกทำให้เกิดการเคลื่อนตัวของมวลอากาศเย็นไปทางตะวันตกตามแนวศูนย์สูตร ปรากฏการณ์เช่นนี้ส่งผลให้เกิดฝนตกเป็นปริมาณมากกว่าปกติบริเวณภาคพื้นทวีปของออสเตรเลียและกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ดูรูปที่ ๗ ประกอบ)

รูปที่ ๗ ปรากฏการณ์เอลนีโญ (El Niño) และลานีญา (La Niña)
ที่มา : www.google.co.th

บทวิเคราะห์และสรุป

ท่านทั้งหลายเคยคิดและเคยประสบกับตัวเองบ้างหรือไม่ว่าหลายครั้งหลายครั้นเราไม่ค่อยใส่ใจในเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวหรือเรื่องที่เราควรจะต้องรู้มากขึ้น ทั้ง ๆ ที่เรื่องเหล่านั้นอาจมีผลกระทบทั้งโดยตรงและทางอ้อมต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเรา หลายคนไม่เคยวิตกกังวลกับการเกิดภัยแล้งหรือภัยน้ำท่วม ในขณะที่อีกหลายคนก็มิเคยให้ความสนใจกับการประกาศเตือนภัยว่าจะเกิดแผ่นดินไหว หรือพายุฝนฟ้าคะนอง ความไม่ใส่ใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่นว่านี้ อาจเป็นเพราะแต่ละคนต่างคิดว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ นาน ๆ จะเกิดสักครั้ง การปรับและ/หรือการเตรียมตัวเพื่อรับมือกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นจึงอยู่ในระดับต่ำ ถ้าภัยธรรมชาติที่มีการแจ้งเตือนไม่เกิดขึ้นก็ดีไป แต่ถ้าเกิดขึ้นและคนเราขาดการเตรียมตัวที่ดี นั่นอาจหมายถึงความสูญเสียที่เกิดต่อชีวิตและทรัพย์สิน การได้เรียนรู้และเข้าใจในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจึงมีใช้เรื่องไร้สาระ ตรงกันข้ามกลับเป็นเรื่องที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของเรามากกว่า

บทความนี้ให้ความสำคัญกับกายภาพของโลกในเรื่องของ “ลม” เป็นการเฉพาะ ทั้งนี้เพราะเห็นว่าลมเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างต่อเนื่องและเป็นปรากฏการณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์จากพลังงานลมมาตั้งแต่อดึกดึกที่สำคัญคือ การใช้พลังงานลมเพื่อการเดินเรือ ปั่นกังหันลมเพื่อสีข้าว ผันน้ำเพื่อทำนาเกลือ เป็นต้น ยิ่งไปกว่านี้ ในสภาพของการขาดแคลนพลังงานชีวมวล (fossil fuels) ของโลกในปัจจุบัน พลังงานลมคือแหล่งของพลังงานทดแทนที่สำคัญที่มีต้นทุนด้านทรัพยากรต่ำ ในทางกลับกัน ลมสามารถส่งผลกระทบต่อด้านลบต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ สัตว์ พืช และต่อธรรมชาติด้วยกันเองในหลากหลายรูปแบบ ลมพายุสามารถสร้างความสูญเสียมหาศาลต่อชีวิตและทรัพย์สิน ทำนองคล้ายกัน ลมยังสามารถทำให้เกิดการสึกกร่อนของสิ่งปลูกสร้างและสภาพภูมิประเทศจากกระบวนการกัดกร่อน (degradation) และกระบวนการทับถม (deposition) ความรู้และความเข้าใจในธรรมชาติของลมจึงมีใช้เรื่องที่ไม่มีประโยชน์ตรงกันข้าม ความรู้และความเข้าใจเรื่องของลมที่ดีกลับจะทำให้เราสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างราบรื่นปลอดภัย และรู้เท่าทัน

การรู้ทิศทางลมที่พัดอยู่เป็นประจำไม่ว่าจะเป็นลมประจำปี หรือลมประจำฤดู อย่างน้อยก็ช่วยให้เราสามารถออกแบบบ้าน และสร้างบ้านได้เหมาะสมกับสภาพอากาศ อาจเป็นไปได้ในรูปแบบของการสร้างบ้านให้มีหน้าต่างมาก ๆ หรือออกแบบการปิด-เปิดหน้าต่างให้รับลมแต่ไม่รับฝน

ประกาศแจ้งเตือนภัยจากพายุฝนฟ้าคะนองโดยกรมอุตุนิยมวิทยาเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องรับรู้และใส่ใจเป็นพิเศษ ที่สำคัญมากคือต้องปฏิบัติตามคำแนะนำไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการหลบอยู่ในอาคารที่มีความมั่นคงแข็งแรง หรือหลีกเลี่ยงการอยู่ในที่โล่งแจ้ง ถ้าไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ต้องทำตัวให้ขนานกับ

พื้นและอยู่ให้ไกลจากวัสดุอุปกรณ์ที่ทำด้วยโลหะ ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยจากพลังงานทำลายของพายุ และจากการเกิดปรากฏการณ์ฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า และลูกเห็บ

หากมีคำถามว่า ถ้าท่านประสงค์จะไปเที่ยวพักผ่อนชายทะเลของภาคใต้ในช่วงฤดูร้อน ท่านจะเลือกไปชายฝั่งอ่าวไทยหรือชายฝั่งอันดามัน ตรงกันข้ามในช่วงฤดูหนาวท่านจะเลือกไปเที่ยวชายฝั่งใด จึงจะทำให้ท่านได้รื่นรมย์กับลมทะเลที่แผ่วเบาและพื้นทะเลที่สงบราบเรียบ ความรู้และความเข้าใจในธรรมชาติของลมประจำฤดูหรือลมมรสุมสามารถช่วยให้ตัดสินใจเลือกพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม ช่วงเวลาของฤดูร้อนควรเลือกไปเที่ยวพักผ่อนชายทะเลภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย เพราะจะปลอดภัยจากพายุคลื่นลมแรงจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ในทางกลับกัน ช่วงฤดูหนาวควรเลือกไปเที่ยวชายฝั่งอันดามัน เพราะลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจะส่งผลให้อากาศเย็นสบายและทะเลปราศจากคลื่นลมแรง (ช่วงเดือนพฤศจิกายนและธันวาคมภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยจะมีฝนตกหนักและน้ำท่วมเกือบทุกปีอันเนื่องมาจากอิทธิพลของมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่าน)

ท่านทั้งหลายมีประสบการณ์การเดินทางไปต่างประเทศ ท่านเคยสังเกตหรือถามตัวเองบ้างหรือไม่ว่า การเดินทางจากประเทศไทยไปยังประเทศใดประเทศหนึ่งใช้เวลาเดินทางเที่ยวไปและเที่ยวกลับไม่เท่ากันทั้ง ๆ ที่ระยะทางเท่ากัน ยิ่งไปกว่านี้ ท่านเคยทราบหรือไม่ว่าการเดินทางจากประเทศไทยไปประเทศที่อยู่ทางทิศตะวันออกจะใช้เวลาเดินทางเที่ยวไป (outbound) น้อยกว่าการเดินทางเที่ยวกลับ (inbound) (จากกรุงเทพมหานครไปกรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ เที่ยวไปใช้เวลาเดินทาง ๕.๒๕ ชั่วโมง เที่ยวกลับใช้เวลาเดินทาง ๕.๕๐ ชั่วโมง) ในทางกลับกัน การเดินทางไปยังประเทศที่อยู่ทางทิศตะวันตกจะใช้เวลาเดินทางเที่ยวไปมากกว่าการเดินทางเที่ยวกลับ (จากกรุงเทพมหานครไปกรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร เที่ยวไปใช้เวลาเดินทาง ๑๒.๐๕ ชั่วโมง เที่ยวกลับใช้เวลาเดินทาง ๑๑.๑๕ ชั่วโมง) (ข้อมูลจากวารสาร *Sawasdee* ฉบับเดือนเมษายน ๒๕๕๙) ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นเพราะอิทธิพลของลมประจำ ขึ้นอยู่กับว่าการเดินทางแต่ละกรณีนั้นมีลมประจำเป็นลมต้าน (head wind) หรือเป็นลมส่ง (tail wind)

ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างส่วนหนึ่งที่ต้องการสนับสนุนความคิดที่ว่า การได้รู้และเข้าใจในธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งกายภาพของ “ลม” สามารถช่วยให้ปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์ได้อย่างเหมาะสม มิใช่เพียงความปลอดภัยจากปรากฏการณ์การเกิดพายุเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการใช้ประโยชน์จากลมในเชิงพลังงานและในเชิงันทนาการอีกด้วย การเรียนรู้และรับรู้ธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัวหรือลักษณะทางกายภาพที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำเป็นเรื่องดี แต่จะดียิ่งขึ้นไปอีกถ้าการเรียนรู้และรับรู้นั้นมีใช้การเรียนรู้หรือรับรู้เพียงสิ่งที่ปรากฏ แต่ต้องเรียนรู้และรับรู้ให้ลึกลงไปว่า ทำไมจึงปรากฏ และอะไรคือเหตุปัจจัยทำให้ปรากฏ ดีที่สุดคือ การนำเอาความรู้และความเข้าใจนั้นไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น ที่บอกไว้ในชื่อบทความว่า “ลม : กายภาพของบรรยากาศบนพื้นโลกที่นำรู้” นั้น เจตนาที่แท้จริง มิใช่ต้องการให้รู้เท่านั้น แต่ต้องการให้เข้าใจและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้ด้วย.

บรรณานุกรม

- กรมอุตุนิยมวิทยา. “รายชื่อพายุไต้ฝุ่น”, สืบค้นจาก <http://www.cmmet.tmd.go.th> เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๙.
- “การตั้งชื่อพายุหมุนเขตร้อน”, สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org> เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๙.
- “ทฤษฎีกำเนิดโลก”. สืบค้นจาก <https://maneesudalpru.com> เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๕๙.
- ““บิกแบง”กับการกำเนิดขึ้นของ“จักรวาล””, สืบค้นจาก <http://www.myfirstbrain.com> เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๙.
- ศูนย์การเรียนรู้วิทยาศาสตร์โลกและดาราศาสตร์. “ลม”, สืบค้นจาก <http://www.lesa.biz> เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.
- ศูนย์สารสนเทศ สำนักชลประทานที่ ๑๔, “ลม”, สืบค้นจาก www.kmcenter.rid.go.th เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๕๙.
- Christopherson, Robert W. *Elemental Geosystems*. New Jersey: Pearson Education, Inc., 2004.
- Geosystems: An Introduction to Physical Geography*. New Jersey: Macmillan College Publishing Company, 1994.
- Gabler, Robert E., James E. Petersen and L. Michael Trapasso. *Essentials of Physical Geography*. Belmont: Thomson Learning, 2004.
- James, Preston E. *All Possible World: A Historical Of Geographical Ideas*. New York: Bobbs-Merrill Company, Inc., 1972.
- “Nebular Theory”, Retrieved from www.universetoday.com on May ๑๗, ๒๐๑๖.
- “Route Table”, *Sawasdee*. April 2016. Bangkok: Media Expertise International (Thailand) Co., Ltd., 2016.
- Strahler, Alen and Arthur Strahler. *Physical Geography: Science and Systems of the Human Environment*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1997.
- “Wind”, Retrieved from <https://en.wikipedia.org> on February 4, 2016.
- “Wind”, Retrieved from <http://www.weatherwizkids.com> on February 4, 2016.

Abstract: Wind: Physical Atmospheric Element on Earth that We Should Know

Manas Suwan

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

Scientists have estimated that the Earth had originated approximately 4,600 million years ago. That's long enough to make one believe that all things on this planet earth are in the static stage in which nothing have been changed anymore. In fact, nothing on this planet is static, but has been dynamic at all time. Only we could not notice the changes with our personal senses. Not only that we could not recognize changes on this planet earth, in many cases we could not even understand how such changes occurred, and what were the causal factors of those changes. This article is an attempt to provide knowledge and understanding of what have changed and how. The physical change of "wind" has been chosen as the case. In doing so is just to verify that we still remember and understand what we had learned in schools long time ago.

Keywords: wind, types and directions of wind, typhoon, hurricane, tornado

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ปฏิรูปกระบวนการพัฒนาการรู้คิด (Cognition) ในการพัฒนาเด็กให้ดีและเก่งด้วยการศึกษา

พรพนทิพย์ (เกะนันท์) ศิริวรรณบุศย์
ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

ประเทศไทยประสบปัญหานานัปการทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และปัญหาสังคม เช่นเดียวกับประเทศส่วนใหญ่ในโลกปัจจุบัน แนวทางที่ดีที่สุดที่จะแก้ปัญหาวิกฤตที่กำลังเผชิญในปัจจุบันคือ การเร่งพัฒนาคนโดยเฉพาะด้านการพัฒนาเยาวชนปัญญาและคุณธรรม จริยธรรม เช่นเดียวกับการปฏิรูปประเทศหรือการปฏิรูประบบการเมืองการปกครองจะสำเร็จได้ต้องเกิดจากการพัฒนาทรัพยากรพื้นฐานคือ ประชากรที่ดีและเก่งของประเทศโดยการพัฒนาความรับผิดชอบทางจริยธรรม ค่านิยม และศีลธรรม ควบคู่ไปกับเยาวชนปัญญา ผลการวิจัยระบุชัดเจนว่าระบบการศึกษาที่มีคุณภาพคือ คำตอบว่าประชากรไทยในอนาคตจะพัฒนาอย่างมีคุณภาพหรือด้วยคุณภาพ ระบบการศึกษาของไทยต้องน้อมนำพระราชดำริจากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมาเป็นวิธีการจัดการศึกษา พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเน้นถึงความสำคัญของครูในกิจกรรมทางการศึกษา การสอนเด็กด้วยความรักและความเข้าใจ อบรมเด็กทั้งด้านปัญญา จิตใจและคุณธรรม เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะนำไปปฏิบัติต่อผู้อื่น และทรงเน้นให้ครูสอนเด็กนอกห้องเรียนมากกว่าสอนในชั้นเรียนแบบทางการ

ถ้าเราไม่สามารถปฏิรูปเด็กและเยาวชนของประเทศได้ เราก็จะไม่สามารถปฏิรูปประเทศไทยได้เลย

คำสำคัญ : การพัฒนาการรู้คิด, พัฒนาการเด็ก, การศึกษา

ในปัจจุบันประเทศไทยประสบปัญหานานัปการ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง เมื่อวิเคราะห์ถึงรากเหง้าของปัญหาที่เกิดขึ้นจะพบว่า สาเหตุสำคัญคือ ประชากรส่วนใหญ่ยังไม่มีคุณภาพที่เหมาะสม และไม่เอื้อต่อการปฏิรูปประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของสถาบันหลักในการพัฒนาคน ตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา รวมไปถึงสถาบันอื่น ๆ ในสังคม เช่น สถาบันทางการเมือง สถาบันสื่อมวลชน สถาบันทางศาสนา ผลการวิจัยส่วนใหญ่พบว่า สถาบันการศึกษาเป็นสถาบันหลักถัดจากครอบครัวในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

กระบวนการพัฒนาคนถ่ายทอดโดยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization process) ซึ่งหมายถึงรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่เด็กได้รับจากครอบครัว ระบบการศึกษา และนอกเหนือจากนี้ เด็กยังจะได้รับอิทธิพลจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบสารสนเทศ และระบบการเมือง ความด้อยประสิทธิภาพของสถาบันต่าง ๆ รวมทั้งระบบการศึกษาจึงเป็นปัจจัยหลักของอุปสรรคในการพัฒนาประชากรของชาติ เด็กที่ดีและเก่งของสังคมไทยควรมีลักษณะเช่นไร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของทรัพยากรมนุษย์ด้านคุณสมบัติเชิงพุทธธรรม ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมจากแหล่งอ้างอิงต่าง ๆ ไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. มีฉันทะและวิริยะ
๒. มีความอดทนอดกลั้นและจิตใจเข้มแข็ง
๓. มีความตั้งใจจริงและจริงจัง
๔. ดำรงความถูกต้องและยุติธรรม
๕. มีความเมตตาและเสียสละ
๖. มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน
๗. มีความสุจริต
๘. มีความกตัญญู
๙. มีวินัยในการดำเนินชีวิต
๑๐. มีความพยายามและกล้าเผชิญทุกสิ่ง

พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในส่วนที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของเด็กและเยาวชนที่ดีและเก่งนั้น ทรงมุ่งย้ำ ๓ ประเด็น คือ

๑. บุคคลจักต้องรู้จักหน้าที่ของตนเอง
๒. บุคคลจักต้องมีแผนการทำงานที่ยังความสัมฤทธิ์ผลแก่งานที่ทำ
๓. บุคคลจักต้องมีคุณธรรมประจำตัว (ไกรยทศ คีรตยาคีนันท์, ๒๕๓๑) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรายละเอียดไว้ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ดังผู้เขียนจะยกไว้พอสมควร ดังนี้

“ถ้าคนเรามีความยุติธรรมในใจและสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้ทุกอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และประโยชน์แก่ตนเองเพราะว่าความยุติธรรมนี้คือ มีความคิดที่มีเหตุผล” (๔ ธันวาคม ๒๕๑๖)

“ความจริงใจต่อฐานะหน้าที่ของตนเอง ไม่หลอกลวงตนเอง ไม่หลอกลวงกันและกัน มูลเหตุสำคัญของความผิดพลาดล้มเหลวของภาระการทั้งปวง ความจริงใจทำให้บุคคลเข้าถึงกัน เข้าถึงงาน เข้าถึงเป้าประสงค์ได้โดยตรงและช่วยให้สามารถสร้างสรรค์ความดีความเจริญได้โดยอิสระ คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ” (๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

พรรณทิพย์ (ภกชนันท์) ศิริวรรณมุขย์

๓๔๙

“การที่มีความคิดจิตใจอันกระจำเริญแจ่มแจ้งและหนักแน่นอยู่เสมอ จัดเป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่งของแต่ละบุคคล เป็นเครื่องนำบุคคลไปให้ประสบความสำเร็จสวัสดิ” (๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๓)

ท่านพุทธทาส (๒๕๑๑) ได้ให้ความหมายลักษณะเยาวชนที่พึงปรารถนาว่า ต้องเป็นเยาวชนที่สามารถสร้างสังคมใหม่ที่คิดดีกว่าเก่าหรือสร้างโลกใหม่ที่แปลกออกไปในลักษณะที่พึงปรารถนา นอกจากนี้ท่านพุทธทาสยังกำหนดว่า บุคคลทั่วไปรวมถึงเด็กและเยาวชนจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขถ้ามีคุณลักษณะ ๒ ประการ คือ

๑. ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด รู้ว่าตนมีหน้าที่อะไรบ้าง และทำหน้าที่ให้ดีที่สุด
๒. รักเพื่อนบ้าน คือ มีจิตเมตตาปรารถนาดีกับทุกคนที่อยู่กับเราไม่ว่าจะเป็นบุคคลในบ้าน บุคคลในที่ทำงาน หรือบุคคลในสังคม

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, ๒๕๕๗) ได้กล่าวถึงเด็กที่ดีและเก่งว่าอย่างน้อยต้องมีลักษณะ ๔ ข้อ คือ

๑. เข้าถึงธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักปฏิบัติต่อวัตถุสร้างสรรค์ของมนุษย์ตลอดจนเทคโนโลยีในแง่ที่โยงกับธรรมชาติ ให้สำนึกตระหนักถึงกัน ให้เกื้อกูลหนุนกัน
๒. ไม่ขาดไมตรี หมายถึง อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีทั้งสิ่งแวดล้อมด้านเพื่อนมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมด้านธรรมชาติ รวมถึงโลกแห่งวัตถุทั้งหมด
๓. มีจิตตั้งมั่น หมายถึง มีจิตเข้มแข็ง มีพื้นฐานจิตใจที่มุ่งมั่นจะพัฒนาชีวิตตนให้เจริญงอกงามเต็มศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของตนเอง
๔. ใช้ปัญญาพาชีวิตถึงจุดมุ่งหมาย คือ มีปัญญาที่สามารถแก้ปัญหาได้ นำพาชีวิตไปให้ถึงจุดมุ่งหมาย คุณสมบัตินี้ ๓ ข้อนี้เบื้องต้นนั้นจะสัมฤทธิ์ได้ก็ด้วยมีปัญญาเป็นหลักประกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, ๒๕๕๗) ให้ความเห็นว่า ในสังคมไทยปัจจุบันไม่มีวัฒนธรรมทางปัญญาในคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งเริ่มตั้งแต่ขาดความใฝ่แสวงปัญญา ใฝ่รู้และการค้นคว้าหาความรู้ เด็กไทยปัจจุบันขาดแคลนวัฒนธรรมทางจิตใจ ความมีน้ำใจในสังคมไทยค่อย ๆ เสื่อมหายไป ในสังคมปัจจุบันมีแต่วัฒนธรรมการเสพบริโภคเพลินรับแต่วัฒนธรรมตะวันตกเพื่อการเสพบริโภคแต่ไม่รับวัฒนธรรมทางปัญญาของตะวันตกมาด้วย จึงไม่มีความคิดอย่างคนตะวันตกเพียงแต่เสพบริโภคสิ่งฟุ่มเฟือยจากตะวันตกเท่านั้น

การพัฒนาเด็กและเยาวชน แม้เริ่มจากครอบครัวแต่ครอบครัวปัจจุบันอยู่ในภาวะล่มสลาย มีอัตราการหย่าร้างสูงขึ้น ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น ฉะนั้น เวลาที่ให้ในการพัฒนาลูกจึงน้อยลง สารหลักในการพัฒนาเด็กให้เก่งและดีจึงติดอยู่กับสถาบันการศึกษาเป็นสำคัญ แต่สถาบัน

การศึกษามีคุณภาพไม่เท่าเทียมกัน เด็กและเยาวชนจึงมีโอกาสในการแสวงหาความรู้และได้รับการศึกษาไม่เท่ากัน

ในการปฏิรูปประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๕๕๘ เมื่อพิจารณาจากเอกสาร เจตนารมณ์ นโยบาย คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) พบว่า คณะ คสช. มีเจตนารมณ์ที่จะยุติความขัดแย้งในชาติ เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจและฟื้นฟูความเชื่อมั่นในชาติและนานาชาติภายใต้ระบบบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ โดยมุ่งผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก เน้นการยกระดับการศึกษา สร้างมาตรฐานการดำรงชีวิต ของประชาชนในสังคมไทยตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่กำหนดนโยบายบริหารราชการ ๑๔ ด้าน (เจตนารมณ์ คสช., ๒๕๕๘) และการศึกษาเป็นด้านที่สำคัญที่ต้องการการพัฒนาโดยเร็ว ตรงตามนโยบาย คสช. ในข้อที่ ๗ เกี่ยวกับการศึกษาได้แก่

(๗) ด้านการศึกษา ต้องส่งเสริมการศึกษาในทุกช่วงวัย บูรณาการการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ต้อง พัฒนาคูและบุคลากรทางการศึกษา ใช้เทคโนโลยีนำการศึกษาสู่ความทันสมัยโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สร้างจิตสำนึกเยาวชนไทยให้รักความเป็นไทย ภูมิใจในประวัติศาสตร์ของประเทศ เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ปลุกจิตสำนึกในการตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน ให้ทุกฝ่ายร่วมมือกับสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนา ประชาชนให้มีระเบียบวินัย เข้มแข็ง มีความแข็งแรงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ พร้อมทั้งพัฒนาภูมิคุ้มกันให้ เยาวชนเพื่อเป็นพลังอำนาจของชาติในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

เจตนารมณ์การปฏิรูปนั้นสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) มีวิสัยทัศน์ว่า “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” โดยระบุพันธกิจเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพคนไว้ดังนี้

พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีคุณธรรม เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ในแต่ละช่วงวัย สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ กล่าวถึงการพัฒนาคนไทย คือ การให้ คนไทยได้มีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาพที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม และสถาบันทางสังคมมีความ เข้มแข็ง แต่ตัวชี้วัดกลับเป็นจำนวนปีการศึกษาโดยเฉลี่ยของคนไทย เพิ่มสัดส่วนประชากรที่เข้าใจโครง ข่ายคมนาคมและอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง แต่มิได้มีการกล่าวถึงการพัฒนาเยาวชนปัญญา หรือสุขภาพทาง กาย อารมณ์ และพฤติกรรมสังคมของเด็กและเยาวชนไทยอย่างชัดเจน นอกเหนือจากนโยบาย คสช. และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ แล้ว รัฐบาลปัจจุบันยังเน้นการพัฒนาค่านิยม ๑๒ ข้อ (เจตนารมณ์ คสช., ๒๕๕๘) ได้แก่

๑. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
๒. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

๓. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์
 ๔. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม
 ๕. รักษาวัฒนธรรมและประเพณีอันงดงาม
 ๖. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เพื่อแม่และแบ่งปัน
 ๗. เข้าใจเรียนรู้การประเมินประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
 ๘. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
 ๙. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ๑๐. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้ยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่าย จำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม มีภูมิคุ้มกันที่ดี
 ๑๑. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาป ตามหลักศาสนา
 ๑๒. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง
- จากการศึกษาแนวคิดและผลงานวิจัย (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ และคณะ, ๒๕๕๕) อาจสรุปคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเยาวชนไทยตามผู้เขียนรวบรวมได้ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๑ : สรุปเด็กและเยาวชนมีคุณภาพดีและเก่งของสังคมไทยจากผลการวิจัย

พัฒนาการด้านต่าง ๆ	คุณลักษณะที่พึงประสงค์
๑. ร่างกายและสุขภาพ	<ol style="list-style-type: none"> ๑. มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ ๒. มีสุขภาพจิตดี ๓. มีภูมิคุ้มกันโรคต่าง ๆ ๔. มีพัฒนาการเติบโตสมบูรณ์ตามวัย ๕. ไม่ติดสารเสพติด
๒. ปัญญาเขาวرن	<ol style="list-style-type: none"> ๑. รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และแก้ปัญหา ๒. รู้จักคิดสร้างสรรค์ และมีจินตนาการ ๓. ใฝ่รู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ๔. มีทักษะการสื่อสารที่ดีทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ๕. รู้และใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ

พัฒนาการด้านต่าง ๆ	คุณลักษณะที่พึงประสงค์
๓. อารมณ์และบุคลิกภาพ	๑. มีน้ำใจ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ๒. มีระเบียบวินัย และรับผิดชอบในหน้าที่ ๓. มีความขยัน อดทน ประหยัดมัธยัสถ์ พอเพียง ๔. ไม่ก้าวร้าวรุนแรง เก็บความรู้สึกได้ดี ๕. เห็นคุณค่าตนเอง ำรง แจ่มใส มีทักษะทางสังคม
๔. พฤติกรรมสังคมและจริยธรรม	๑. มีคุณธรรมและจริยธรรม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความกตัญญูรู้คุณ ๒. มีความภูมิใจในความเป็นไทย มีจิตสำนึกประชาธิปไตย ๓. มีศักยภาพและความพร้อมในการประกอบอาชีพ ๔. เสียสละ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ๕. รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

ตามที่กล่าวมาเบื้องต้นคือ เป้าหมายที่คาดหวังจะให้เยาวชนพัฒนา แต่จะเกิดขึ้นได้อย่างไร คุณลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องถูกพัฒนาและปลูกฝังจากสถาบันหลักเมื่อชีวิตเริ่มอุบัติขึ้น คือครอบครัว ถัดจากครอบครัวก็คือ สถาบันการศึกษานั้นเอง

ในปัจจุบันนี้สิ่งที่กล่าวไว้เบื้องต้นว่า สถาบันครอบครัวกล่าวได้ว่าล่มสลายและยากที่จะเยียวยา หรือพัฒนา เพราะคู่สมรสส่วนใหญ่ขาดความอดทนที่จะอยู่ร่วมกัน การหย่าร้างมีอัตราสูงขึ้น แต่ผู้เขียนยังไม่พบแผนพัฒนาสถาบันครอบครัวของรัฐบาลแม้แต่ในแผนงานของกระทรวงที่เกี่ยวข้องไม่มีระบุถึงสิ่งสำคัญในการพัฒนาสถาบันครอบครัว เช่น การให้การศึกษแก่พ่อแม่ การดูแลสุขภาพเด็กและผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะเป็นแผนงานของเอกชนและมูลนิธิการกุศล

ในการพัฒนาเด็กนั้น เมื่อเด็กก้าวออกจากครอบครัวเด็กก็ต้องเข้าสู่ระบบการศึกษา ด้วยทุกฝ่ายตระหนักดีว่าการศึกษาคือเครื่องมือพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพ ประชากรโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน รัฐบาลปัจจุบันได้กำหนดนโยบายด้านการศึกษา (๒๕๕๘) อาจอธิบายได้โดยสังเขปดังนี้

๑. ส่งเสริมและยกระดับการศึกษาในทุกช่วงวัย ให้ทุกส่วนบูรณาการอย่างต่อเนื่อง ไม่แยกงานการศึกษาจนทำให้ขาดแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ
๒. พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนระบบเทคโนโลยีทางการศึกษาสู่ความทันสมัย โดยมีเด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

พรรณทิพย์ (ภกชนันท์) ศิริวรรณมุขัย

๓๕๓

๓. ปลุกฝังให้เด็กและเยาวชนมีจิตสำนึกความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เรียนรู้และภูมิใจ
ในประวัติศาสตร์ สำนึกในการตอบแทนคุณแผ่นดิน

๔. ให้ฝ่ายความมั่นคงให้ความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา เพื่อสร้างความมีระเบียบวินัย
ให้ความเข้มแข็งทั้งด้านร่างกาย จิตใจ เพื่อเป็นพลังอำนาจของชาติในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

นโยบายทั้งหมดนี้คือ พันธกิจที่รัฐจะต้องทำด้านการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางไปสู่วิสัยทัศน์
ในการปฏิรูปประเทศไทยที่ว่า “สังคมไทยเป็นสังคมสงบสุข สมานฉันท์ ปราศจากการใช้ความรุนแรงใน
การแก้ปัญหา มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รวมทั้งมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อ
เสริมสร้างรากฐานความมั่นคงทางสังคมให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนการเสริมสร้าง
ศักยภาพในการแข่งขัน และเป็นที่ยอมรับในระดับสากล”

ด้วยเจตนารมณ์ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนรู้คุณค่าและเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน ยก
ระดับคุณภาพชีวิต ปรับปรุงระบบการศึกษา เสริมสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นไทยให้ชัดเจน ส่งเสริมการ
อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นเสริมสร้างการวิจัย
และพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ตอบสนองความต้องการทั้งภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม
เสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงรุก และเสริมสร้างศักยภาพทุกด้าน รองรับการแข่งขัน
ประชาคมอาเซียนและสังคมโลก

ส่วนกลยุทธ์ที่จะทำให้พันธกิจบรรลุเป้าหมายได้นั้น ต้องกลับไปพิจารณาในระบบการศึกษา
ทุกชั้นตอน

สิ่งสำคัญที่สุดผู้ที่เข้ามารับผิดชอบด้านจัดการศึกษาของชาติต้องมีหลักธรรมาภิบาล (Good
Governance) ๖ ประการ ดังนี้

๑. หลักนิติธรรม คือ ปฏิบัติตามหลักกฎหมายและกฎระเบียบต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด เป็นธรรม
๒. หลักคุณธรรม คือ ยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม เช่น มีพรหมวิหาร ๔ ขยัน
หมั่นเพียร เสียสละ มีระเบียบวินัย

๓. หลักความโปร่งใส คือ การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่สามารถตรวจสอบความถูกต้องได้
ทุกระดับ เปิดเผยข้อมูลข่าวสารให้ทุกคนเข้าถึงได้

๔. หลักการมีส่วนร่วม คือ เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญต่อส่วนรวม
ขจัดการผูกขาดโดยภาครัฐหรือภาคธุรกิจเอกชน ทำให้เกิดความสามัคคีและการร่วมมือกับทุกฝ่าย

๕. หลักความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานของตนโดยตั้งจุดมุ่งหมายไปที่ส่วนรวม

๖. หลักความคุ้มค่า ผู้บริหารต้องตระหนักว่าทรัพยากรนั้นมีจำกัด ดังนั้น การบริหารจัดการต้องยึดหลักความพอเพียง ประหยัด และคุ้มค่า ต้องตั้งจุดมุ่งหมายให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนหรือกลุ่มตน (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, ๒๕๕๘)

ปัจจุบันนี้ ปัญหาบุคลากรทางการศึกษามีสูงมากทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม จริยธรรม การปฏิรูปจึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนเพราะหากไม่สามารถพัฒนาคุณภาพประชากรได้ การปฏิรูปประเทศก็จะเกิดขึ้นได้ยากมาก

หากการบริหารระดับนโยบายการศึกษาของชาติกระทำโดยยึดหลักธรรมาภิบาลแล้ว พันธกิจต่าง ๆ ที่สำคัญก็จะกระทำได้โดยเร่งด่วน คือ การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาโดยเฉพาะครูต้องมีคุณธรรม และรักความเป็นครู นอกเหนือความเด่นทางวิชาการ เพราะวิญญาณครูนั้นต้องมีคุณธรรมนำความรู้และเขวavnปัญญาเสมอ จึงจะสามารถเสียสละเพื่อความเจริญงอกงามของศิษย์ได้ และครูที่มีคุณธรรมเท่านั้นจึงจะสามารถช่วยปลูกฝังคุณธรรมนำความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชน

รัฐบาลได้แถลงถึงจุดเน้นนโยบายในการขับเคลื่อนด้านการศึกษา (๒๕๕๘) ว่าประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ

๑. กระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันได้แก่

๑.๑ ให้ครูรักเด็กและเด็กรักครู

๑.๒ ให้ครูสอนเด็กให้มีน้ำใจต่อเพื่อน ไม่ให้แข่งขันกันเท่านั้น แต่ให้เด็กแข่งกับตนเองด้วย และให้เด็กที่เรียนเก่งกว่าช่วยสอนเพื่อนที่เรียนช้ากว่า

๑.๓ ให้ครูจัดกิจกรรมให้เด็กทำร่วมกัน เพื่อให้เห็นคุณค่าของความสามัคคี

๒. ส่วนนโยบายของนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา (๒๕๕๘) ได้ให้แนวนโยบายโดยสรุปว่า ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ภายในเดือนกันยายน ๒๕๕๙ ให้มากที่สุด ให้ประชาชนและสังคมพึงพอใจ และให้ประเทศได้ประชากรมีคุณภาพ ปรับหลักสูตรให้เด็ก ครู ผู้ปกครอง มีความสุข ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา จัดการศึกษาให้ทั่วถึงและมีคุณภาพ

โดย คสช. (๒๕๕๘) ได้มีนโยบายเกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการไว้โดยสรุป ๙ ประการ คือ

๑. สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ ความสามัคคี

๒. กระจายโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน

๓. เพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ เน้นพัฒนากำลังคนระดับกลางและระดับสูงสู่การพัฒนาประเทศ

วาระสาราษบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

๔. ปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอน โดยเน้นกระบวนการคิดเชิงระบบ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และปลูกฝังความกตัญญูในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

๕. ปฏิรูประบบการสร้างครู ให้คนดีและเก่งมาเป็นครู

๖. ปฏิรูประบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ โดยมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคม

๗. พัฒนาการจัดการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเร่งด่วน

๘. เตรียมความพร้อมเพื่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

๙. พัฒนาระบบการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาให้ทันสมัย

จากนโยบายทางการศึกษาของ คสช. นำสู่การกำหนดนโยบายทั่วไปด้านการศึกษาของ
รัฐบาล (๒๕๕๘) ปัจจุบันไว้ ๑๗ ข้อโดยสังเขปดังนี้

๑. จัดทำแผนงานโครงการที่เริ่มใหม่ให้ครบวงจร กำหนดงานหลักและงานรองให้ชัดเจน

๒. ปรับปรุงแผนงานของโครงการเดิมที่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลโดยพิจารณาที่มาของปัญหา

๓. ศึกษาแผนงานโครงการพระราชดำริ เพื่อให้การสนับสนุนตามบทบาทของกระทรวง
ศึกษาธิการ

๔. งบประมาณจัดสรรให้เป็นระบบ และพิจารณาตามลำดับความจำเป็น

๕. จัดให้มีการสื่อสารภายในและนอกองค์กรอย่างมีระบบ โดยนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วย
เพื่อสร้างความเข้าใจในองค์กรและสามารถรายงานเหตุการณ์ได้อย่างรวดเร็ว

๖. อำนวยความสะดวกเมื่อเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินให้ทันท่วงที ให้ผู้รับผิดชอบในการแก้ปัญหา
เฉพาะหน้าทั้งระยะสั้นและระยะยาว

๗. พัฒนาความร่วมมือกับภาคเอกชนและภาคประชาสังคมโดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม
ให้ครบวงจร

๘. ให้ความสำคัญกับการบริหารงานส่วนภูมิภาคและเขตพื้นที่ต่าง ๆ ทบทวนบทบาทหน้าที่
อย่างสม่ำเสมอ

๙. ในการจัดโครงการจัดอบรมสัมมนาต้องตอบโจทย์ที่ตั้งไว้

๑๐. ยกระดับมาตรฐานภาษาอังกฤษในทุกหลักสูตร

๑๑. ให้มีการนำเทคโนโลยีทางการสื่อสารเข้ามาใช้ในการบริหารงานในกระทรวงอย่างกว้างขวาง
ในการจัดการศึกษา การสารสนเทศ และการประชาสัมพันธ์

๑๒. ให้ความสำคัญกับเทคนิคการสอนและสื่อการสอน

๑๓. ให้ความสำคัญกับบรรยากาศในการทำงาน และการรักษาความปลอดภัย

๑๔. ลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนของครู

๑๕. การประเมินเพื่อความก้าวหน้าต้องสอดคล้องกับผลการพัฒนาผู้เรียน ทั้งความรู้ คุณลักษณะ และทักษะชีวิต
๑๖. เร่งรัดแก้ไขปัญหาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้
๑๗. นำเด็กนักเรียนและครูออกนอกห้องเรียนเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต

สิ่งสำคัญในระดับทั่วไปคือ ต้องดูแลการศึกษาทุกระดับให้อึดและสอดคล้องกันไม่แยกเป็นแห่ง ๆ แม้ต่างสำนักัน การพัฒนาคนต้องสนับสนุนและตอบสนองซึ่งกันและกันในทุกภาคส่วน ตั้งแต่การปรับปรุงหลักสูตร วัสดุอุปกรณ์ไปจนถึงการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา นโยบายของแต่ละภาคส่วนของการศึกษาต้องสอดคล้องกันและต้องสอดคล้องกับนโยบายการศึกษาหลักของประเทศ ไม่ซ้ำซ้อนหรือแตกต่างกัน โดยทุกภาคส่วนต้องคำนึงถึงการพัฒนาเยาวชนของชาติให้มีคุณภาพนั้นคือมุ่งพัฒนาไปสู่การเป็นคนดีและเก่ง

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๙) พลเอก ดาว์พงษ์ รัตนสุวรรณ ได้ให้แนวทางการทำงานของบุคลากรไว้ ๓ ลักษณะ เพื่อขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาข้างต้นทั้งหมด ได้แก่

๑. ทำงานแบบตีโจทย์ให้แตก (Hit the Point) กล่าวคือ งานทุกงานต้องพิจารณาปัญหาให้ถ่องแท้ ตลอดจนหาทริคเฉพาะและทริคแฝงให้เจอ เพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหานั้นได้ตรงจุด
๒. ทำงานแบบพลวัต (Dynamic) หมายถึง การขับเคลื่อนงานตลอดเวลา หยุดไม่ได้ เมื่อมีการสั่งงานไปแล้ว จะไม่หยุดนิ่งอย่างแน่นอน จะขับเคลื่อนงาน ดูแล และช่วยแก้ปัญหา หากงานนั้นจะต้องข้ามแห่งทางการศึกษา ก็ต้องข้ามไม่หยุดและจะไม่มีการหยุด
๓. การทำงานแบบมีชีวิตจิตใจ (Lively) ซึ่งการจะทำงานแบบนี้ได้ ผู้ร่วมงานต้องมีความเข้าใจเนื้องานตรงกัน สร้างให้ทุกคนเข้าใจเนื้องานที่จะทำ สร้างให้เห็นประโยชน์ร่วมกันกับสิ่งที่กำลังทำ เมื่อเข้าใจตรงกันและเห็นประโยชน์ร่วมกัน ก็จะมีความสุขที่จะทำ เพราะใจเราจะไม่ต่อต้าน ถึงแม้จะเหนื่อยแต่ก็มีความสุข และจะมีชีวิตจิตใจในการทำงาน (การแถลงนโยบายด้านการศึกษา, ๒๕๕๘)

เมื่อรัฐกำหนดยุทธศาสตร์พฤติกรรมเด็กและเยาวชนแล้ว รัฐต้องกำหนดยุทธวิธีในการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยยุทธวิธี 4D ตามแนวคิดของ สุวิทย์ เมษินทรีย์ (๒๕๔๘) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. วาดฝัน (Dream) วางวิสัยทัศน์หรือคุณลักษณะพึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนไทย สำหรับอนาคต อาจเป็นทศวรรษหน้า ปี ๒๕๗๐
๒. วาดแผน (Desire) สร้างกลวิธีและกระบวนการให้ชัดเจนโดยเฉพาะระบบการศึกษาของชาติว่า เป็นการศึกษาภาคบังคับกี่ปี ทำอย่างไรให้โรงเรียนทุกแห่งมีคุณภาพในมาตรฐานเดียวกันเด็กทุกท้องถิ่นสามารถ

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

พรรณทิพย์ (ภกชนันท์) ศิริวรรณนุศย์

๓๕๗

- มีโอกาสได้รับการศึกษา มีคุณภาพเท่าเทียมกัน นอกเหนือจาก
ว่าจะต้องทำอะไรแล้วยังต้องวางแผนให้เห็นว่าทำอย่างไรด้วย
๓. กล้าลงมือทำ (Dare) มีพลังที่จะลงมือทำ การเปลี่ยนแปลงต้องมีเสียงขัดแย้ง
แต่ผู้ดำเนินการต้องมีพลังใจที่เข้มแข็งที่จะลงมือทำถ้าเชื่อ
แน่ว่าการทํานี้ เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ผลประโยชน์
ของชาติ
๔. ลงมือทำ (Do) การคิดฝันจะไม่เกิดประโยชน์ถ้าไม่ลงมือทำทันที อาจพูดดี
มีความคิดบุกเบิก แต่ถ้าไม่ลงมือทำก็ไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ

ในการปฏิรูปทางการศึกษาสิ่งแรกที่ต้องทำคือ การสร้างครูที่มีคุณธรรมและความรู้เพื่อเป็น
ต้นแบบให้แก่เยาวชน สถาบันสร้างครูต้องคำนึงในสิ่งนี้ตั้งแต่การคัดเลือกบุคคลที่จะเป็นครู ปฏิรูป
กระบวนการสร้างครูอย่างเป็นรูปธรรม ครูต้องเป็นบุคคลที่มีศักยภาพที่พัฒนาได้ทั้งทางเขาวนปัญญา
บุคลิกภาพ อารมณ์ และคุณธรรม จริยธรรม

กระบวนการสร้างการรู้คิดในการพัฒนาเด็กให้ดีและเก่งนอกจากระบบการศึกษาแล้ว โดยสรุป
สถาบันต่าง ๆ ได้แก่ รัฐบาล สื่อสารมวลชน และสังคม ควรกำหนดหน้าที่ดังนี้

๑. รัฐบาลต้องมีนโยบายชัดเจนในการพัฒนาคุณภาพ “คน” มิใช่แค่จุดมุ่งหมายเพื่อเป็น
ทรัพยากรสำหรับอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่การพัฒนาคนต้องมุ่งประโยชน์ชาติโดยรวม
๒. สื่อสารมวลชน ต้องรับผิดชอบต่อการนำเสนอข่าวอย่างมีคุณธรรมและชัดเจนสำหรับ
เยาวชน เช่น ค่านิยม “โกงไม่ผิด” ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง
๓. สังคมต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อเด็กและเยาวชน เช่น เน้นสิทธิเด็กในเรื่องต่าง ๆ
ต้องเห็นเด็กและเยาวชนเป็น “บุคคล” มิใช่สมบัติของใคร แม้นแต่พ่อแม่
๔. สถาบันศาสนา ต้องมีความชัดเจนในหลักคุณธรรมในศาสนา ต้องใกล้ชิดเด็กและเยาวชน
ต้องมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับบ้านและโรงเรียน

ที่สำคัญที่สุดรัฐบาลต้องกำหนดหน้าที่ของสถานศึกษาในการพัฒนาคนให้ชัดเจน ดังนี้

๑. ส่งเสริมประชากรให้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ทั้งองค์ความรู้และเทคโนโลยี
๒. สร้างความเสมอภาคในการให้โอกาสทางการศึกษา
๓. เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเน้นคุณภาพคน
๔. พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาให้อยู่ระดับเดียวกันทุกท้องถิ่น
๕. พัฒนาคุณภาพและคุณธรรมครูในสถาบันสร้างครูอย่างเป็นรูปธรรม

๖. พัฒนาการความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) อย่างจริงจังเพื่อการพัฒนาเด็ก
๗. ยกสถานภาพ “ครู” ในสังคม

ดังที่กล่าวในเบื้องต้นว่าปัจจุบันนี้ปัญหาบุคลากรทางการศึกษามีสูงมากทั้งด้านความรู้ความสามารถ และคุณธรรม จริยธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, ๒๕๕๗) ได้ให้คุณสมบัติของผู้สอนในพุทธวิธีว่า

๑. มีบุคลิกภาพที่ดี ตั้งแต่รูปร่างภายนอก เสียง และอากัปภิกิริยา การแต่งกายต้องเรียบร้อย สะอาดสะอ้าน น้ำเสียงชวนฟังและชัดเจน คำพูดต้องสุภาพสละสลวย เนื้อความต้องให้ผู้ฟังเข้าใจได้ชัดแจ้ง มีอากัปภิกิริยามารยาทที่มีความน่าประทับใจผู้เรียน

๒. มีคุณธรรม ตามแนวพระคุณ ๓ คือ

๒.๑ **พระปัญญาคุณ** เกี่ยวกับงานสอน ต้องมีเขวามันปัญญา ศึกษาค้นคว้า ใฝ่รู้ ประกอบด้วย

๒.๑.๑ **ทศพลญาณ** คือ ญาณที่ทำให้มีความรู้ความเข้าใจขอบเขตกฎเกณฑ์ รู้ขีดความสามารถของผู้เรียน ทศพลญาณประกอบด้วย ญาณ ๑๐ ประการ คือ

๑. **ฐานาฐานญาณ** คือ ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชา หลักการ และกฎเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการสอน
๒. **กรรมวิปากญาณ** คือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการและกระบวนการพฤติกรรมของมนุษย์เป็นอย่างดี
๓. **สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ** คือ รู้วิธีการและกลวิธีที่นำสู่วิสัยทัศน์ หรือเป้าหมายของการศึกษาชาติ
๔. **นानาธาตญาณ** คือ มีความรู้เกี่ยวกับวิชาวิทยาศาสตร์พฤติกรรม และจิตวิทยาที่นำมาใช้ในกระบวนการ การเรียนรู้ของมนุษย์ มีเจตคติที่ถูกต้อง เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการสอนยิ่งขึ้น
๕. **นानาธิมุตติญาณ** คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในความสนใจ และความถนัด
๖. **อินทริยปโรปริยัตตญาณ** คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลด้านสติปัญญาและความพร้อมที่จะเรียนรู้
๗. **ฉานาทิสังกิเลสาทิญาณ** คือ รู้ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคถ่วงหรือปัจจัยที่ส่งเสริมเพิ่มพูนผลสำเร็จของ

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

พรรณทิพย์ (ภกชนันท์) ศิริวรรณคุณย์

๓๕๙

การเรียนรู้ และการฝึกอบรมในระดับต่าง ๆ และรู้จักใช้เทคโนโลยีเข้ามาแก้ไขหรือส่งเสริมการเรียนรู้ให้ก้าวหน้า

๘. **บุพเพนิวาสานุสสติญาณ** คือ รู้ประวัติและประสบการณ์ของผู้เรียน
๙. **จุตูปปาตญาณ** คือ สามารถรู้เท่าทันและเข้าใจพฤติกรรมของผู้เรียน มองเห็นปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือแก้ไข
๑๐. **อัสวักขยญาณ** คือ เข้าใจและแน่ใจว่าสามารถกระทำให้ผลสัมฤทธิ์เกิดขึ้นได้จริง

๒.๑.๒ **ปฏิสัมพันธ์** คือ การมีปัญญาแตกฉานในด้านต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา มี ๔ ประการ คือ

๑. **อรรถปฏิสัมพันธ์** คือ การมีปัญญาแตกฉานในอรรถ ได้แก่ เข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำ
๒. **ธรรมปฏิสัมพันธ์** คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม ได้แก่ เข้าใจแจ่มแจ้งในหลักและธรรมปฏิบัติ
๓. **นิรุตติปฏิสัมพันธ์** คือ การมีปัญญาแตกฉานในนิรุตติ ได้แก่ รู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงให้คนเข้าใจมีความรู้แตกฉานในภาษา
๔. **ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์** คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ได้แก่ ความมีไหวพริบสามารถเข้าใจเหตุและผล สามารถเชื่อมโยงความรู้เข้าด้วยกัน

๒.๒ **พระวิสุทธิคุณ** ความบริสุทธิ์เป็นพระคุณสำคัญยิ่ง เกี่ยวกับความเชื่อถือและเลื่อมใสของผู้เรียนตามหลักพุทธศาสนา ครูหรือผู้สอนต้องมีความบริสุทธิ์ทำให้คนเชื่อถือและเลื่อมใส ไม่มีเหตุให้บุคคลอื่นยกขึ้นตำหนิได้ และสอนอย่างไรก็ต้องประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่น การสอนต้องมุ่งผลประโยชน์ของผู้เรียนอย่างเดียว ไม่เคือบแฝงผลประโยชน์ส่วนตน

๒.๓ **พระกรุณาคุณ** คือการสอนที่ไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากของครู เป็นความกรุณาของครูที่แสดงออกในการอบรมสั่งสอน เป็นส่วนประกอบสำคัญทำให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนอย่างที่เรียกว่าองค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ

๑. **ปิโย** - เป็นการเข้าถึงจิตใจและสร้างความรู้สึกสนิทสนม
๒. **ครุ** - เป็นที่เคารพให้เกิดความอบอุ่นใจว่าฟังได้และปลอดภัย
๓. **ภาวนีโย** - เป็นที่น่ายกย่อง ด้วยมีความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง
๔. **วตดา** - เป็นที่ปรึกษาที่ดี รู้จักพูดให้กำลังใจ คอยแนะนำว่ากล่าวตักเตือน
๕. **วจนกขโม** - อดทนรับฟังได้ พร้อมทั้งฟังคำซักถามต่าง ๆ ไม่เบื่อหน่าย
๖. **คมภีรณจ กถิ กตดา** - ชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งได้
๗. **โน จฏฐาเน นियोชเย** - ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย

ทางพุทธศาสนาถือว่า ความสัมพันธ์ของผู้สอนกับผู้เรียนนั้นอยู่ในฐานะกัลยาณมิตรคือ เป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำผู้เรียนให้ดำเนินก้าวหน้าไปตามมรรคาแห่งการฝึกอบรม

ส่วนในทฤษฎีการสอนแบบตะวันตกนั้นผู้เชี่ยวชาญศึกษาหลักการสอนจากหลากหลายแหล่งพบว่า โดยทั่วไปจะกำหนดคุณสมบัติของผู้สอน สามารถประมวลได้ดังนี้

๑. **มีเชาวน์ปัญญา** ที่ต้องใช้แสวงหาและสะสมความรู้ให้ทันสมัย ศึกษาปรัชญาทางการศึกษาที่ให้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน
๒. **รู้ลักษณะผู้เรียน** เข้าใจผู้เรียน รู้จักผู้เรียนเป็นอย่างดี รู้ความแตกต่างและความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน การผลิตคนที่มีคุณภาพมิใช่ผลิตสินค้าแบรนด์เนมที่ทุกกระเปาะหรือทุกชิ้นเหมือนกัน
๓. **รู้หลักการสอน** รู้ทฤษฎีการสอนที่ทันสมัย มีประโยชน์สูงสุดในการเรียนรู้ของผู้เรียน
๔. **มีคุณธรรมและจิตวิญญาณครู** ผู้สอนต้องมีความเป็นครู รักความเป็นครู และมีจริยธรรมนำความรู้เสมอ

สถาบันการศึกษาในโลกยุคปัจจุบันมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก ฉะนั้น รัฐต้องปฏิรูประบบการศึกษาอย่างเร่งด่วนมิให้ไทยเป็นระดับที่ ๘ ในอาเซียน ๑๐ ประเทศ เน้นนานต่อไป ต้องพัฒนาให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น ดังที่กล่าวมาเบื้องต้นสิ่งแรกที่ต้องปฏิรูปคือ การพัฒนาครู อันนำไปสู่หัวใจการพัฒนาเด็กและเยาวชน แต่การจะพัฒนาครูต้องเห็นคุณค่าของความเป็นครูที่มีให้เห็น ครูเป็นแค่เรือจ้างรับส่งเด็ก แต่หากครูคือผู้สร้างจิตวิญญาณของเด็ก โดยเฉพาะครูในโรงเรียนอนุบาลและเด็กปฐมวัย ครูจะมีบทบาทเสมือนเป็นแม่พิมพ์ในการเจริญเติบโตของเด็กวัยนี้เพราะพัฒนาการเด็กอยู่ในระยะวิกฤติ (critical period) ที่เด็กจะเรียนรู้และลอกแบบพฤติกรรมครู ในอดีตกาลเด็กจะมีพ่อแม่

และปู้ย่ายตายเป็นต้นแบบ แต่ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของโลกทำให้เด็กออกจากครอบครัวเร็วขึ้น
ต้นแบบของเด็กคือครูคนแรกของเขา นั่นเอง

“ฉะนั้น เด็กจะดีและเก่งได้ต้องขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของครูคนแรกของเขา”

เด็กและเยาวชนที่ดีและเก่งในความคิดเห็นของผู้เขียนอาจจะแตกต่างจากผู้อื่น เด็กที่มีจิตใจงาม
และเก่งในทักษะของผู้เขียน มีดังนี้

๑. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี
๒. มีเหตุผล มีความรับผิดชอบ มีวิจารณ์ญาณ ใฝ่แสวงหาความรู้
๓. มีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต
๔. มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติ
๕. เสียสละเพื่อส่วนรวม เห็นผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าตนเอง

การสร้างจิตใจที่งดงามของเด็กหรือการพัฒนาเด็กให้เก่งนั้น สิ่งผู้ใหญ่หรือผู้รับผิดชอบอบรม
เลี้ยงดูต้องตระหนักว่า เด็กคือผ้าขาวที่พร้อมยอมรับสีต่าง ๆ ที่ผู้ใหญ่จะป้ายลงไป ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า
เยาวชนที่มีคุณภาพเกิดจากรูปแบบการกล่อมเกลาที่มีคุณภาพของบุคคลที่อบรมดูแลเด็กนั่นเอง ดังที่
โดโรที ลอว์ โนลต์ (Dorothy Law Nolt, 1972) ได้เขียนไว้ในแผ่นปลิวเพื่อแจกจ่ายทั่วไป และถอดความ
โดย พรรณทิพย์ ภกษณันท์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ดังนี้

ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยคำตำหนิ	เขาก็จะเป็นคนล้มเหลว
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยความก้าวร้าว	เขาก็จะเป็นคนที่แข็งกร้าว
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยคำเหยียดหยัน	เขาก็จะเป็นคนขลาดอาย
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยละอายนกลัวผิด	เขาก็จะเป็นคนขี้หวาดระแวง
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยความมานะ	เขาก็จะเป็นคนที่อดทน
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยการให้กำลังใจ	เขาก็จะเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตน
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยความชื่นชม	เขาก็จะเป็นคนที่ซึ่งในคุณค่า
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยความยุติธรรม	เขาก็จะเป็นคนที่รักความยุติธรรม
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยความรักและอบอุ่น	เขาก็จะเป็นคนที่มีศรัทธาในชีวิต
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยการยอมรับ	เขาก็จะเป็นคนที่พอใจในตนเอง
ถ้าเด็กถูกเลี้ยงด้วยความเป็นมิตร	เขาก็จะเป็นคนเต็มไปด้วยความรักและเมตตา ต่อเพื่อนมนุษย์

จากบทความข้อคิดของโนลด์ พบว่า พฤติกรรมที่ถูกปลูกฝังในเด็กนั้นมาจากผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบดูแลเด็กอย่างแท้จริง ฉะนั้น นอกเหนือจากครอบครัวแล้ว ครูจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเด็กให้ดีและเก่ง เพื่อการพัฒนาชาติต่อไป

บทสรุป

การปฏิรูปประเทศจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากประชากรไม่มีความพร้อมพัฒนาทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และบุคลิกภาพ ฉะนั้น หากจะนำประเทศไปสู่เป้าหมายของการปฏิรูปการร่วมมือระหว่างสถาบันคือ บ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) จึงเป็นสิ่งสำคัญ ทุกภาคส่วนต้องมียุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่ชัดเจนและใช้ทฤษฎี 4D คือ วาดฝัน วางแผน กล้าทำ และทำทันที ไม่ต้องฟังกรรมการ อนุกรรมการ ศึกษามากมายหลายขั้นตอนเพื่อประวิงเวลาอีกต่อไป และที่สำคัญที่สุดต้องน้อมนำพระราชกระแสฯ เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมาปรับใช้ในการเรียนการสอน คือ

“ให้ครูรักเด็กและเด็กรักครู”

“ให้ครูสอนเด็กให้มั่นใจต่อเพื่อน ไม่ให้แข่งขันกันและให้เด็กแข่งกับตัวเอง ให้เด็กที่เรียนเก่งกว่าช่วยสอนเพื่อนที่เรียนช้ากว่า”

“ให้ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนทำร่วมกันเพื่อให้เห็นคุณค่าของความสามัคคี”

น้อมรับมาปฏิบัติอย่างเข้าใจ เพื่อการสอนที่ยังประโยชน์แก่เยาวชนของชาติต่อไป.

บรรณานุกรม

- ไกรยุทธ ธีรตยาคีนันท์. *แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*.
กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษาและฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.
- ข่าวสำนักงานรัฐมนตรี ๒๘๔/๒๕๕๘ การแถลงนโยบายด้านการศึกษา ของพลเอก ดาว์พงษ์ รัตนสุวรรณ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๘. [http://www.moe.go.th/
websm/2015/aug/284.html](http://www.moe.go.th/websm/2015/aug/284.html)
- คณะทำงานส่งเสริมการทำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ในโรงเรียน ศูนย์จิตวิทยา การศึกษา มูลนิธิยุวสถิรคุณ
สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา กรุงเทพฯ : ศูนย์จิตวิทยาการศึกษา (CEP), ๒๕๕๘.
เจตนารมณ์ คสช. <http://www.org.uk.edreform.moe.go.th>, 2558.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *การเสริมสร้างคุณลักษณะเด็กไทย และพุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพฯ : เจริญดีมีนคองการพิมพ์, ๒๕๕๗.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง) *การพัฒนาคนมีคุณภาพ
ของสังคมไทย* เอกสารแจกในการประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง กรกฎาคม ๒๕๕๗.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, ธีระพร อูวรรณโณ, เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์, สุภาพรณ โคตรจรัส, ศักดิ์นางค์
มณีศรี และพรรณระพี สุทธิวรรณ (๒๕๕๕). *ทุนอุดหนุนงบประมาณแผ่นดิน การศึกษา
รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของคนไทยกับกระบวนการสังคมประกิตของครอบครัว
ในปัจจุบันที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ*. โรเนียวเย็บเล่ม คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. *การพัฒนาเยาวชนสู่การปฏิรูปประเทศไทย*. เอกสารนำเสนอในที่ประชุมสำนัก
ธรรมศาสตร์และการเมือง, ๒๕๕๘.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. *จิตวิทยาครอบครัว*. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. “จิตวิทยาครอบครัว” ในวารสารราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : บริษัท
ออฟเซ็ทพลัสจำกัด, ๒๕๕๗.
- พุทธทาสภิกขุ *ชุมนุมข้อคิดอิสระ*. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๑.
- สุมน อมรวิวัฒน์. *สังคมใหม่ สังคมเสมือน (จริง)*, เอกสารแจกในการอบรมนักศึกษาบัณฑิตศึกษา, ๒๕๕๙.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. เอกสารบรรยายในหลักสูตรการเมืองการปกครองสำหรับผู้บริหารระดับสูง
สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๘.

Baumrind, D. The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance
use. *Journal of Early Adolescent* 11, 19, 1996.

Harlow, Harry F., Zimmerman, Robert. Affectional responses in the infant monkey,
Foundation of animal behavior. (1996) xvi, 843, 376-387.

Nolt, Dorothy Law. *Children Learn What They Live*. <http://www.empawnmrt.resgavircse.com>. 1972.

Abstract: Reformation on Process of Cognitive Development to be Good Person and have best Achievement in Child Development by Education.

Puntip Sirivunnabood

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand*

Thailand like most countries, has witnessed economical, political and social crises. An intelligent pluralism is the most appropriate way to find proper solution to the crisis encountered. The reformation of political system should constitute the basic resources for the development of moral responsibility and ethical values necessary for developing good and smart citizen for Thai society. Researches indicate that good education process for important factors to questions whether future Thai citizens will develop in a good or bad way. The Thai educational procedure should adopt the royal address in education of King Bhumibol Adulyadej for the education program. The King put emphasis on the importance of teachers in educational activities, teaching children with love and understanding, train them mentally and morally so they know how to act to others. And then teaching outside classroom more than inside classrovm.

If we don't reform the young Thai citizens', we can't reform Thailand.

Keywords: Cognitive Development, Child development, Education.

พลังการหลากไหลของกระแสข่าวโลก : กรณีศึกษาวินาศกรรมกรุงปารีส

สุกัญญา สุตบรรทัด

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

ข่าว หมายถึงเหตุการณ์ในสังคมที่สื่อมวลชนนำไปรายงานต่อสาธารณะ โดยใช้สื่อหลากหลาย ทั้งสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยยึดหลักการแห่งวิชาชีพคือ ภาววิสัย ได้แก่ ความเที่ยงธรรม ความจริง และความไม่เข้าใครออกใคร แต่เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างอินเทอร์เน็ตปรากฏบนภูมิทัศน์สื่อ คนทั่วไปก็สามารถเป็นสื่อเสียเองได้โดยไม่ต้องมีวิชาชีพ ทำให้ความเห็นและอารมณ์ปะปนอยู่ในข่าวจนไม่อาจรักษาภาววิสัยได้อีกต่อไป พลเมืองเน็ตเฝ้าดูข่าวความรุนแรงที่เกิดขึ้นในโลกและแลกเปลี่ยนข่าวสารและความกลัวไปพร้อมกัน

อภิสารในสื่อเป็นปรากฏการณ์ที่มีพลังยิ่งเนื่องจากการประสานกันระหว่างข้อมูลข่าวสารกับเทคโนโลยีการสื่อสาร ถือได้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของการสื่อสารแห่งศตวรรษที่ ๒๑ เกิดการทำงานข้ามสื่อโดยเรื่องราวทั้งหลายในรูปของเสียง ภาพ และตัวอักษรกระจายข้ามภูมิทัศน์สื่อหลากหลายชนิด กระแสข่าวโลกไหลบ่าข้ามเวลาและสถานที่ พลเมืองเน็ตถกทอเรื่องเล่าลงในเครือข่ายโลกอย่างรวดเร็ว กรณีศึกษาวินาศกรรมกรุงปารีสแสดงให้เห็นพลังอภิสารของเรื่องเล่าซึ่งข้อเท็จจริงและอารมณ์ไหลไปตามกระบวนการสื่อสารแล้วส่งอิทธิพลต่อเหตุการณ์นั่นเอง

คำสำคัญ : พลังการหลากไหล, กระแสข่าวโลก, วินาศกรรมกรุงปารีส, สื่อต่างภูมิทัศน์, สื่อสังคมออนไลน์, การเล่าข่าว

ข่าว หมายถึงเหตุการณ์ในสังคมที่สื่อ้นำไปรายงานต่อสาธารณะ ทำให้ประชาชนได้รับรู้ว่ามิอะไรเกิดขึ้นบ้างในแต่ละวัน สื่อจึงเป็นประตูกระจกสะท้อนเหตุการณ์อย่างตรงไปตรงมา พลังของข่าวในอดีตมีอยู่ในพื้นที่อันจำกัดที่สื่อและสารเดินทางไปถึง

เทคโนโลยีทำให้ระบบการสื่อสารของโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โครงสร้างระบบการสื่อสารแต่เดิมมีลักษณะแบบแนวตั้งมากกว่าแนวนอน กล่าวคือ สื่อทำหน้าที่ส่งสารไปสู่มวลชนซึ่งมีบทบาทเป็น

เพียงผู้บริโภคว่าสาร ทำให้สื่อซึ่งทำหน้าที่เป็นนายประตูข่าวสาร (Gatekeeper) มีอิทธิพลในฐานะที่เป็นผู้เปิดช่องทางข่าวสารสาธารณะ แต่ปัจจุบันโครงสร้างของสื่อเป็นแนวนอนมากขึ้น เพราะประชาชนสามารถเข้าถึงสื่อและผลิตสื่อเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริโภคพลิกกลับมาเป็นผู้ผลิต ผู้ผลิตเดิมกลับมาบริโภคสื่อใหม่ที่ประชาชนสร้างขึ้น ทั้งหมดนี้ประจวบเหมาะกับการพลิกยุคข่าวสารครั้งที่ ๒ จากยุคสื่อสารมวลชนสู่ยุคสื่อใหม่ โดยการพลิกยุคครั้งที่ ๑ หมายถึงการพลิกระบบสื่อสารจากยุคเกษตรที่ไร้เทคโนโลยีมาสู่ยุคเทคโนโลยีสื่อสารมวลชนหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘

ความลึกลับจะถูกเปิดเผยมากขึ้น ไม่น่าเชื่อว่าเทคโนโลยีจะทำให้โลกเปลี่ยนไปมาก ชาวโลกจับตามองการละลายของน้ำแข็งขั้วโลกจากภาพถ่ายทางอากาศด้วยความกระวนกระวาย การค้นหาความจริงเกิดขึ้นทั้งในอวกาศและใต้พิภพ เมืองที่ถล่มจมหายไปนานได้รับการค้นพบและนำเสนอในรายการที่ชาวโลกเฝ้าดู ความลับทางเอกสารหลุดรั่วในระดับโลกครั้งแล้วครั้งเล่า บรรดาความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสื่อสารทั้งหมด จุดที่สำคัญที่สุดน่าจะเป็นเรื่องการเพิ่มขีดสมรรถนะของผู้รับสารและการเกิดของ “ความจริง” จำนวนนับไม่ถ้วนจนกระทั่งไปกระทบเข้ากับชุด “ความจริง” หรือชนบทที่เคยยึดถือมาแต่ดั้งเดิม พลังการหลอกหลอนของกระแสข่าวสารท่วมทับเกินความสามารถของมนุษย์ที่จะจดจำ จึงต้องเลือกรับข่าวสารเฉพาะที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และความต้องการของตนเอง และหล่อหลอมเป็นความเห็น เป็นทัศนคติใช้ในการมองโลก และบางครั้งยึดมั่นว่านั่นคือความจริงที่เจืออารมณ์ ความหลากหลายและการเคลื่อนไหวกำลังเข้ามาท้าทายการหยุดนิ่งในจารีตเก่าแก่ มนุษย์ต่างเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา และความเชื่อ มีความรู้สึกหวั่นไหวต่อการถูกกระทบกระเทือน

เมื่อเป็นเช่นนั้นจะควบคุมระบบการไหลของน้ำได้อย่างไร การปิดกั้น การตรวจสอบ อาจทำได้ในระดับหนึ่ง แต่ความหลากหลายมหาศาลนั้นก็ยากต่อการทำความเข้าใจ การเปิดกอกเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำที่ต้องการต้องเผชิญกับหยดน้ำมหาศาลที่มีจำนวนมากว่า ยิ่งไปกว่านั้นในห้วงมหาสมุทรข่าวสารยังเต็มไปด้วยโจรสลัดไซเบอร์ที่สร้างประวัติการณ์ของการเข้ามาล้วงลึก หลุดรั่ว และปล้นสะดม

ชาวที่เคยเป็นเพียงกลไกส่งส่งคมใดส่งคมหนึ่งกำลังทำหน้าที่ที่ไกลไปกว่านั้น เหตุการณ์ในซีกโลกหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่ออีกซีกโลกหนึ่งแบบยืดเยื้อยาวนาน การสื่อสารของมนุษย์ได้เปลี่ยนไปจากการสื่อสารแบบทางเดียวไปสู่การสื่อสารแบบเครือข่าย เป็นสารที่ยากต่อการควบคุมเนื่องจากสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อยๆ ตามการแทรกแซงของผู้ใช้ สามารถกระจายไปอย่างรวดเร็วข้ามกาลเวลาและสถานที่ สร้างเมืองหลวงใหม่และชายขอบใหม่ ๆ ได้ตลอดเวลา กล่าวคือ ที่ใดที่เกิดเหตุการณ์ใหญ่ ที่นั่นจะกลายเป็นศูนย์แห่งความสนใจของชาวโลก และส่วนอื่น ๆ กลายเป็นชายขอบของหมู่บ้านโลก (Global Village) เนื่องจากพัฒนาการเหล่านี้เป็นของใหม่ บทความนี้จะวิเคราะห์การไหลของกระแสข่าวสารดังกล่าวว่าเปลี่ยนจากอดีตไปสู่รูปแบบที่มีพลังมากขึ้นได้อย่างไร โดยดูความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งใน

ด้านตัวสื่อและเนื้อหา การเปลี่ยนภูมิทัศน์ไปสู่การเกาะเกี่ยวระหว่างโลกจริง (reality) และโลกเสมือนจริง (virtual reality) การผันแปรหลักการวารสารศาสตร์ที่เคยยึดถือมาแต่อดีต และการสร้างผลกระทบที่กระจายไปทั่วโลก ทั้งนี้ จะใช้กรณีศึกษาเหตุวินาศกรรมกรุงปารีส

ทฤษฎีอภิสารหรือทฤษฎีคอนเวอร์เจนซ์ (Convergence Theory)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของ อภิ ว่า ยิ่ง วิเศษ เหนือ ดังนั้น “อภิสาร” จึงหมายถึง “สารอันยิ่ง” หรือสารที่เหนือสารปกติ หรืออาจหมายถึงการสื่อสารที่ใช้ “แก่น” อันยิ่ง คือระบบใหม่ที่ใช้สื่อหลากชนิดมาทำงานผลิตสารร่วมกันโดยมีผู้รับสารเป็นส่วนสำคัญ เกือบจะเรียกได้ว่า เป็นการปฏิวัติของหน่วยหนึ่งในกระบวนการสื่อสารคือตัว R (Receiver)

รูปแบบ SMCR เดิมของแชนนอนและวีเวอร์ (Shannon and Weaver Model of Communication in Communication Models, Interpersonal Communication) กล่าวถึง (S) Source (M) Message (C) Channel (R) Receiver ซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นตรงและมองไม่เห็นบทบาทที่ชัดเจนของตัว R คือ ผู้รับสาร โดยทั่วไป ผู้รับสารถูกจัดให้เป็นเพียงผู้บริโภคสื่อที่ไร้สิทธิ์ไร้เสียง เป็นผู้ถูกกระทำจากสื่อที่คิดแต่ประโยชน์ส่วนตน แต่การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีทำให้เกิดการปฏิวัติของ R ที่พลิกบทบาทมาเป็นผู้กระทำด้วย

ทฤษฎีการสื่อสารแบบอภิสาร (The convergence theory of communication) เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๔ โดยลอว์เรนซ์ ดี. คินเคด (Lawrence D. Kincaid) เพื่อสร้างระบบสารชนิดใหม่ที่มีข้อจำกัดน้อยกว่าของแชนนอนและวีเวอร์เข้ามาแทนที่ โมเดลของคินเคดอธิบายการสื่อสารแบบอภิสารว่ามีลักษณะ ๑) เป็นกระบวนการ มิใช่เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นแล้วจบลงครั้งเดียว ๒) เป็นการมีส่วนร่วมหรือแลกเปลี่ยนสาร มากกว่าจะเป็นการสื่อสารทางเดียว ๓) มีคู่สนทนามากกว่าหนึ่ง ๔) เป็นกระบวนการโต้ตอบ (feedback) ที่ปรับตัวเองไปได้ตลอด ปรับแก้ ปรับแก้จนผู้ส่งสารหลาย ๆ คน (ฝ่าย) บรรจบลงที่เป้าหมายหนึ่งใดที่ตนต้องการ

เฮนรี เจนกินส์ (Jenkins : 2006) ชูประเด็นวัฒนธรรมอภิสารในหนังสือของเขาเรื่องวัฒนธรรมอภิสาร “Convergence Culture” โดยการวิเคราะห์หลากหลายรูปแบบของสื่ออภิสารที่สร้างนิยามใหม่ในบริบทของสื่อทั้งโลก ทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และชีวศาสตร์ ในลักษณะทั้งบนลงล่าง และล่างสู่บน กล่าวคือ ในประดิษฐกรรมใหม่ ๆ เพื่อให้เข้าไปใช้ได้จริงนั้นทั้งผู้ประดิษฐ์และผู้บริโภคต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน ดังนั้น ไม่ว่าผู้ประดิษฐ์สินค้าจะคิดหรือวางแผนสร้างอะไรขึ้นมา ผู้บริโภคต่างหากที่เป็นผู้ตัดสินชะตากรรมของสินค้านั้นว่าจะติดตลาดหรือไม่

นักวิชาการมีข้อสรุปพร้อมกันสำหรับอภิสารว่า คือ “การมาด้วยกันของ ๒ สิ่งหรือมากกว่านั้น” (coming together of two or more things) แต่ปัญหาก็คือ อะไร ที่มาด้วยกัน ในด้านหนึ่ง อภิสารอาจหมายถึง “การมาด้วยกันของเครื่องมือหลายชนิดเพื่อการผลิตและแพร่กระจายข่าวสาร”^๑ แต่อีกด้านหนึ่งอาจหมายถึง “กระแสข่าวสารข้ามภูมิภาคที่คนสื่อหลากหลายชนิด” (flow of content across multiple media platforms) โดยต้องตระหนักว่าทุกวันนี้ผู้บริโภคสื่อมีบทบาทอย่างเข้มข้นในการสร้างและกระจายเนื้อหา ได้กระทบซึ่งกันและกันอย่างเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จึงมิได้หมายถึงการรื้อถอนสื่อเก่า แต่หมายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสื่อหลายชนิดต่างหาก นักวิชาการบางคนว่าน่าจะหมายถึงการประสานสัมพันธ์ระหว่างสื่อที่เคยอยู่กันอย่างอิสระ บ้างก็ว่าหมายถึง “การหลอมรวมอุตสาหกรรมสื่อ โทรคมนาคม และคอมพิวเตอร์ เข้าด้วยกัน เท่ากับเป็นกระบวนการที่ทำให้พรมแดนระหว่างภูมิภาคที่คนสื่อ (media platform) แต่ละชนิดพรมัวและรวมพวกเป็นรูปแบบดิจิทัลหนึ่งเดียว”^๒ ซึ่งทำให้กระแสข่าวสารไหลเร็วและทรงพลัง

ความเปลี่ยนแปลงจากสื่อเก่าไปสู่สื่อใหม่

๑. การเกิดสื่อมวลชนแบบใหม่และการเกาะเกี่ยวระหว่างสื่อต่างภูมิภาค

นักวิชาการตะวันตกเรียกสื่อมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ที่พัฒนามาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ว่า สื่อเก่า (Old Media) เพราะเหตุว่ายังใช้ระบบสื่อสารแบบเก่าหรือออฟไลน์ และเรียกสื่อที่พัฒนาขึ้นด้วยเทคโนโลยีใหม่ว่า สื่อใหม่ (New Media) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ก็ได้รับการพัฒนาด้วยเทคโนโลยีใหม่และเข้าไปผสมกับสื่อออนไลน์ทำให้ยากจะเรียกสื่อมวลชนว่าเป็นสื่อเก่าได้อีกต่อไป การให้คำจำกัดความโดยการดูที่ปฏิสัมพันธ์เครือข่ายอันเกิดจากเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์จะชัดเจนกว่าดังนี้

สื่อจาริต (สื่อประเพณี) → สื่อมวลชนวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เน้นให้ข่าวสารมาก แลกเปลี่ยนน้อย ก่อนคอมพิวเตอร์เทคโนโลยี → สื่อใหม่ (วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์หลังคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีทั้งออฟไลน์ ออนไลน์+สื่อออนไลน์และเครือข่ายสังคมผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ)

สื่อเก่าจึงหมายถึง สื่อแบบเดิมก่อนเข้าสู่ยุคคอมพิวเตอร์ ส่วนสื่อใหม่เกิดขึ้นในยุคหลัง ซึ่งสื่อมวลชนทุกชนิดไม่ว่าออฟไลน์หรือออนไลน์ต่างใช้คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือผลิตข่าวสารที่สำคัญ จึงรวมเรียกว่า สื่อใหม่ด้วยกันทั้งสิ้น

^๑ ‘coming together of different equipment and tools for producing and distributing news’ (ibid.). Jenkins (2006:3)

^๒ Burnett and Marshall cited in Grant and Wilkinson (2008:5) explain convergence as ‘blending of the media, telecommunications and computer industries’ or, in other words, as the process of blurring the boundaries between different media platforms and uniting them into one digital form.

การเปลี่ยนยุคอารยธรรมของมนุษย์เห็นได้ชัดจากการเปลี่ยนระบบการสื่อสารจากสถานที่จริง (reality) ไปสู่สถานที่เสมือนจริง (virtual reality) สื่อเครือข่ายสังคมเข้ามาช่วงชิงพื้นที่ในชีวิตประจำวัน และเม็ดเงินโฆษณา ช่วงทศวรรษที่ผ่านมา วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ซึ่งเคยครอบครองอาณาจักรของข่าว ได้ลดความสำคัญลงไปเรื่อย ๆ ในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษซึ่งเป็นต้นแบบการหนังสือพิมพ์แห่งยุคอุตสาหกรรม หนังสือพิมพ์หลายฉบับต้องปิดตัวเองไป ในอังกฤษ หนังสือพิมพ์ *ดิ อินดีเพนเดนต์* ยุติการพิมพ์เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เหลือนำเสนอเฉพาะทางออนไลน์ ทั้งนี้เพราะยอดขายตกจาก ๔๒๐,๐๐๐ ฉบับต่อวัน เหลือเพียง ๔๐,๐๐๐ ฉบับ และตลาดโฆษณาได้ย้ายจากหนังสือพิมพ์ไปยังเว็บไซต์ และสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ อย่างไรก็ตาม แม้จะต้องเกิดการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ *ดิ อินดีเพนเดนต์* ก็ยังพยายามรักษาหลักการและจิตวิญญาณวารสารศาสตร์ (Spirit of Journalism) เหมือนเดิม^๓

ในขณะเดียวกัน สื่อโทรทัศน์ออฟไลน์หรือแอนะล็อก^๔ (Analog) ก็ได้รับผลกระทบจากความเฟื่องฟูของโทรทัศน์ดาวเทียม เคเบิล และโทรทัศน์ดิจิทัล เกิดช่องสถานีใหม่เน้นร้อยละ ๑๐ ของการมาถึงของเทคโนโลยีทีวีดิจิทัล มีบทบาทสำคัญต่อการสลายสภาพการผูกขาดของอุตสาหกรรมโทรทัศน์ในประเทศไทย การเกิดสถานีโทรทัศน์จำนวนมากทำให้เกิดการช่วงชิงเม็ดเงินโฆษณา ในทางตรงข้ามสื่ออินเทอร์เน็ตกลับเติบโตสวนทางเพราะสามารถทำงานข้ามภูมิทัศน์เป็นส่วนสำคัญ

ระบบการสื่อสารยุคใหม่มีการเกาะเกี่ยวของสื่อต่างภูมิทัศน์ (platforms) ซึ่งหมายถึงความแตกต่างทางคุณลักษณะพื้นฐานของสื่อ (elements) ได้แก่สมรรถนะในการถ่ายทอด และลักษณะเฉพาะตัว (unique features) ของสื่อแต่ละชนิด ดังนี้

โทรทัศน์ คุณลักษณะพื้นฐานคือ ถ่ายทอดด้วยภาพและเสียงผ่านหน้าจอ มีนักข่าวที่ต้องทำหน้าที่แสวงหาข่าวสาร และมีระบบสื่อข่าวตามมาตรฐานวิชาชีพ ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารทางเดียว การพัฒนาทางเทคโนโลยีทำให้เข้าสู่ระบบดิจิทัลถือเป็นสื่อมวลชนยุคใหม่ มีลักษณะเฉพาะตัวคือมีรายการทั้งสาระและบันเทิง มีผู้ประกาศข่าวที่สามารถสร้างชื่อเสียงของตนเองให้เป็นที่นิยม เข้าถึงผู้ชมได้อย่างกว้างขวาง เป็นการค้า

หนังสือพิมพ์ คุณลักษณะพื้นฐานคือ ถ่ายทอดด้วยตัวอักษรผ่านแผ่นกระดาษ มีนักข่าวที่ต้องทำหน้าที่แสวงหาข่าวสารและมีระบบสื่อข่าวตามมาตรฐานวิชาชีพ ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารทางเดียว การพัฒนาทางเทคโนโลยีทำให้เข้าสู่ระบบดิจิทัลถือเป็นสื่อมวลชนยุคใหม่ รายงานเหตุการณ์ตามระยะเวลา

^๓ สถานีคิดเลขที่ ๑๒ หนังสือพิมพ์มติชน ๓๐ มีนาคม ๕๙

^๔ ระบบแอนะล็อก (Analog) หมายถึง ระบบที่สัญญาณต่อเนื่องเป็นเชิงเส้น แตกต่างจากดิจิทัล (Digital) ซึ่งสัญญาณเป็น logic 0, 1 แอนะล็อกมีความละเอียดของภาพต่ำกว่าดิจิทัล มีความปลอดภัยน้อยกว่า และไม่สามารถส่งสัญญาณไกลได้

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

สุกัญญา สุตบรรทัด

๓๗๑

ที่กำหนดไว้ เช่นรายวัน รายสัปดาห์ ทำเป็นการค้า มีลักษณะเฉพาะตัวคือเป็นสื่อมวลชนที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นต้นแบบมาตรฐานทางวิชาชีพ มีค่านิยมที่สร้างชื่อเสียงของตนเองให้เป็นที่นิยม มีการเสนอข่าวด้านต่าง ๆ ทั้งการเมือง สังคม เศรษฐกิจ อย่างรวดเร็วและมีผลกระทบต่อผู้อ่านซึ่งสามารถกลับมาอ่านได้บ่อยครั้งตามต้องการและเป็นการค้า

ภาพยนตร์ คุณลักษณะพื้นฐานคือ ถ่ายทอดด้วยภาพเคลื่อนไหว มีเสียงประกอบ เป็นการสื่อสารทางเดียว มีเวลาฉายที่กำหนดแน่นอนและสามารถกลับมาฉายได้หลายครั้ง และมีลักษณะเฉพาะตัวคือ การสร้างเรื่องราวขนาดยาวที่ส่งผลกระทบต่อทางอารมณ์ การนำวรรณกรรมหรือนวนิยายขายดีมาผลิตซ้ำทำให้เข้าถึงผู้ชมได้ทั่วโลก มีดารานักแสดงที่คนทั้งโลกรู้จักและชื่นชม เป็นการค้าที่สามารถทำเงินแก่ผู้สร้างได้อย่างมหาศาล

วรรณกรรม คุณลักษณะพื้นฐานคือ ถ่ายทอดด้วยตัวอักษรและมักมีความยาว ลักษณะพิเศษคือ การใช้ภาษาที่งดงาม สะเทือนอารมณ์ และปลุกเร้าจินตนาการ

โทรศัพท์มือถือ นับได้ว่าเป็นสื่อใหม่ที่ได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและสะดวกต่อผู้ใช้มากขึ้น ลักษณะพื้นฐานคือ สามารถติดต่อสื่อสารเรื่องต่าง ๆ กับผู้อื่นได้ในทุกหนแห่ง ลักษณะพิเศษคือพูดคุยได้ทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

สื่อสังคมออนไลน์ (Online Social Media) คุณลักษณะพื้นฐานคือ ถ่ายทอดด้วยวีดิทัศน์เสียง ตัวอักษร ภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว เป็นเครือข่าย สื่อสารอย่างรวดเร็วและเป็นปฏิสัมพันธ์ ลักษณะเฉพาะ คือ ปฏิสัมพันธ์ตรงระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ ซึ่งมีส่วนร่วมและสามารถส่งผลกระทบต่อเรื่องราวที่กำลังดำเนินอยู่ มีสะพานเชื่อมต่อระหว่างเรื่องที่กำลังเล่ากับโลกจริงหรือโลกกายภาพ

คนไทยมักเรียกสื่อเครือข่ายแบบรวม ๆ กันไปทั้งหมดว่า สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Online Social Network) แต่นักวิชาการต่างประเทศมักแยกย่อยลงไปอีกเป็นระดับเครือข่ายสังคม (Social Network) เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook) กูเกิล (Google) อินสตาแกรม (Instagram) ทวิตเตอร์ (Twitter) และระดับสนทนาออนไลน์ พวกเมสเซนเจอร์ (Messenger) ที่สนทนาด้วยข้อความแลกเปลี่ยนกันจากบุคคลแรกไปสู่บุคคลอื่นได้นับล้าน ๆ คน แชตแอปป์ (chat App) คือการส่งข้อความ เสียง ภาพ และภาพเคลื่อนไหวแลกเปลี่ยนกับคนจำนวนมาก สามารถเลือกติดต่อกับผู้คนที่สนนิมเดียวกันได้แก่ ไลน์ (Line), เฟซบุ๊ก (Facebook) เมสเซนเจอร์ (Messenger), วอตส์แอปป์ (WhatsApp) โปรแกรมแชตอย่างหนึ่ง ที่มีลักษณะการทำงานคล้าย ๆ กับ สไกป์ (Skype)

ในกระแสข่าวสารโลก สื่อต่างภูมิทัศน์เหล่านี้ได้พัฒนากลายเป็นสื่อใหม่ดังกล่าวแล้ว จากนั้นสื่อแยกย่อยแต่ละชนิด ต่างก็ทำงานร่วมกันไปแบบคู่ขนานที่เรียกว่าภิศาร หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ไม่ว่าจะเป็ น ซีเอ็นเอ็น (CNN), บีบีซี (BBC), ฟอกซ์นิวส์ (Foxnews) หลอมตัวเข้ากับสื่อออนไลน์ และเกาะตัวเข้ากับสื่อสังคมออนไลน์แบบภิศาร

รายงานการวิจัยอิสระเมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๕ ที่สนับสนุนโดยไอเซ็นเทีย (iSentia) ยืนยันความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่าโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ กับสื่อสังคมออนไลน์มีการพึ่งพากันหรือเกาะเกี่ยวกัน ทั้งในแง่การกำหนดประเด็นข่าว และการแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมทำให้วงจรข่าวแบบดั้งเดิมหรือวันต่อวัน ๒๔ ชั่วโมง (ตัวอย่างเช่นหนังสือพิมพ์มีรายวัน) ที่ถือว่าเร็วที่สุดแล้ว กลายเป็นเรื่องล้าสมัย ข่าวสาร และข้อมูลต่าง ๆ อยู่ในรูปแบบลักษณะของการไขว้กัน ตัดกัน สลับกัน ซัดแย้งกัน โดยมีการเดินทางในรูปแบบที่มีการหยุดพักระหว่างขั้นตอนเป็นช่วงเวลาในวงจรข่าวสารนั้น ในกรณีวิชาศรกรรมในปารีสที่กำลังศึกษาอยู่นี้ โทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ก็คือสื่อใหม่ชนิดหนึ่งที่ผลักดันการไหลของข่าวผสมกับสื่อสังคมออนไลน์

สื่อ	คุณลักษณะพื้นฐาน (elements)	ลักษณะเฉพาะตัว (unique features)
โทรทัศน์	ภาพ เสียง ผ่านจอ มีมาตรฐานวิชาชีพ	สาระบันเทิง เข้าถึงทั่วประเทศ
หนังสือพิมพ์	อักษร กระดาษ ต้นแบบ มาตรฐานวิชาชีพ	เป็ นสื่อเก่าแก่ที่สุด เก็บไว้ได้นาน มีพลังทางการเมือง
ภาพยนตร์	ถ่ายทอดด้วยภาพและเสียง	สร้างจินตนาการ
วรรณกรรม	สื่อตัวอักษร มีความยาว	ภาษาสวยงาม เร้าจินตนาการ
โทรศัพท์มือถือ	สะดวก เข้าถึงได้ทุกเวลา	สื่อสารทั้งเรื่องส่วนตัวและงาน
สื่อสังคมออนไลน์	ถ่ายทอดด้วยภาพ เสียง เครือข่าย	ผู้รับสลับเป็นผู้ส่ง มีส่วนร่วมในเนื้อหาที่กำลังสื่อสาร เชื่อม virtual กับ reality

ภาพที่ ๑ คุณลักษณะพื้นฐานและลักษณะเฉพาะตัวของสื่อแต่ละชนิด

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

ในสภาพอภิสาร โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วรรณกรรม ทำงานประสานกับโทรศัพท์มือถือ สื่อออนไลน์ และสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งแต่ละชนิดมีคุณลักษณะพื้นฐานและลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสังคมออนไลน์สามารถถ่ายทอดทั้งภาพ เสียง และเป็นเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ ผู้รับเป็นผู้ส่งได้ด้วย และสามารถไหลไปมาข้ามระหว่างออฟไลน์และออนไลน์ ก่อให้เกิดการไหลของข้อมูลข่าวสารอย่างมหาศาล

๒. การใช้สื่อใหม่ของประชาชน

สมาร์ตโฟนประสานกับโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สร้างพลังของการไหล

การเคลื่อนที่ของอุปกรณ์ที่เล็กและไร้สายและทำหลายหน้าที่ ปัจจุบัน ผู้คนใช้โทรศัพท์มือถือกันอย่างเป็นเรื่องปรกติเนื่องจากราคาไม่แพง สะดวกต่อการนำติดตัวไปทุกหนแห่ง สามารถทำหลายหน้าที่ ทั้งติดต่อสื่อสาร ถ่ายภาพอัดเสียง ดูภาพยนตร์ ฟังดนตรี อุปกรณ์เหล่านี้ไม่คำนึงถึงสถานที่และเวลา ผู้คนเข้าถึงกันได้ง่ายตลอดเวลา ตอบสนองความอยากรู้ข่าวสารของมนุษย์ทั่วโลกในเวลาเดียวกัน

จากการสำรวจการใช้สมาร์ตโฟนของสถาบันรอยเตอร์ (Reuters Institute) ระหว่าง ค.ศ. ๒๐๑๒-๒๐๑๕^๕ พบว่า ประชาชนในซีกโลกพัฒนาแล้วใช้สมาร์ตโฟนเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในเดนมาร์ก สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เพิ่มขึ้นถึง ๒ เท่าในระยะเวลา ๔ ปี ในอังกฤษประชาชนใช้สมาร์ตโฟนบริโภคข่าวจากบีบีซีมากที่สุดถึงร้อยละ ๕๑ ในเรื่องการบริโภคข่าวสาร ทั้งนี้เพราะมีช่องทางของการเสพข่าวมากมายผ่านสมาร์ตโฟน และยังสามารถหาข่าวเพิ่มเติมได้ผ่านสื่อชนิดอื่นจากการเปรียบเทียบการใช้สื่อระหว่างประเทศพบว่า ระหว่าง ค.ศ. ๒๐๑๒-๒๐๑๕ ในสหรัฐอเมริกาและเดนมาร์ก ประชาชนรับข่าวจากโทรทัศน์น้อยลงในขณะที่รับจากสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์และสนทนาออนไลน์มากขึ้น ในเยอรมนีโทรทัศน์ยังมีบทบาทอยู่มาก โดยมีสื่อสังคมออนไลน์ตามมาห่าง ๆ และกำลังเพิ่มความสำคัญมากขึ้น อังกฤษมีแนวโน้มใกล้เคียงกัน ในทุกประเทศ หนังสือพิมพ์กำลังเสื่อมถอยถึงแม้จะมีความพยายามรักษามรดกทางประวัติศาสตร์นี้อยู่บ้างในอังกฤษระหว่าง ค.ศ. ๒๐๑๒-๒๐๑๓ แต่ก็ดูจะไม่ได้ช่วยอะไรมากนัก

ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ในโลกตะวันตกสื่อสังคมออนไลน์กำลังแซงหน้าสื่อทุกชนิดรวมทั้งสื่อที่ยังมีฐานอยู่ในภูมิทัศน์เดิม คือยังใช้หน้าจอโทรทัศน์หรือกระดาษหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้เพราะมีอุปกรณ์ขนาดเล็กที่ใส่สะดวกกว่าเข้ามาให้เป็นทางเลือกใหม่ และมีแอปพลิเคชันที่ผู้ใช้สามารถเลือกดูได้

^๕ Nic Newman with David A.L.Levy and Rasmus Kleis Nielsen, REUTERS INSTITUTE DIGITAL NEWS REPORT 2015 TRACKING THE FUTURE OF NEWS , Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford

ตามต้องการตลอดจนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม ผู้รับข่าวสารยังใช้สื่อมวลชนอยู่เพียงแต่ลดสถานะความเป็นแหล่งข่าวอยู่ในระดับรอง

เมื่อเปรียบกับการใช้สื่อในประเทศไทย จากการสำรวจโดยสถิติ Digital, Social, และ Mobile Media ของประเทศไทย ค.ศ. ๒๐๑๖^๖ ในประเทศไทยมีการใช้อินเทอร์เน็ตร้อยละ ๕๖ โดยมีการใช้แล็ปท็อปมากกว่าสมาร์ตโฟนเล็กน้อย โดยการใช้ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อต่อเข้ากับเครือข่ายสังคม (social network) โดยมีอัตราการเพิ่มถึงร้อยละ ๒๑ ต่อปี ทั้งนี้ สื่อสนทนาอย่าง Line, Facebook Messenger เป็นแหล่งข่าวสำคัญระดับสูงในประเทศไทย

๓. การไหลของกระแสข่าวข้ามพรมแดนอย่างรวดเร็วและเกาะเกี่ยวกัน

การไหลของกระแสข่าวสารโลกนั้นยังอยู่ในระดับของการศึกษาวิจัย โดยเดอเบียร์ [De Beer (2010)]^๗ กล่าวว่า เนื้อหาข่าวในโลกที่แคบลงนี้มีสภาพที่หาขอบเขตได้ยากเพราะมันไหลข้ามพรมแดนประเทศและทวีป จึงเป็นการยากที่จัดประเภทว่าเป็นข่าวในประเทศหรือต่างประเทศ เพราะเหตุการณ์ที่เกิดในต่างประเทศเกี่ยวโยงเข้ามาถึงในประเทศได้เสมอ มันยังข้ามเชื้อชาติ ศาสนา เผ่าพันธุ์^๘ อีกด้วย เรื่องของคนต่างชาติศาสนาสามารถไหลลงมาสู่สื่อท้องถิ่นซึ่งจะจับประเด็นตามความรู้ ความเชื่อของตน และสร้างเนื้อหาใหม่ ๆ ขึ้นมาในกระแสสื่อสารที่ตนครอบครองพื้นที่อยู่

สำหรับประเด็นข่าวต่างประเทศและข่าวการเมืองนั้น ในบรรดาสื่อทั้งหลายนั้น ยูทูบ (YouTube) มีผู้ใช้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข่าวการเมืองและข่าวต่างประเทศ ส่วนทวีตเตอร์ใช้แลกเปลี่ยนข่าวสารด้านเทคโนโลยี สื่อแสดงว่าพลเมืองเน็ต (netizen) นิยมข่าวสารจากวิดีโอทัศน์ ซึ่งช่วยให้เห็นเหตุการณ์จริงหลังจากเกิดเหตุเพียงไม่นาน บางครั้งสามารถเห็นเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นด้วยตาตนเองเพราะมีการถ่ายทอดทาง ยูทูบซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่ความรวดเร็ว ประหนึ่งผู้ชมได้เข้าไปเห็นเหตุการณ์จริงจึงเอาชนะสื่อมวลชนแบบเก่าได้โดยง่าย ดังนั้น สื่อในภูมิภาคเดิมจึงมิใช่ผู้กำหนดวาระข่าวสารแต่ผู้เดียวเหมือนในอดีต เพราะกระแสข่าวสารมีต้นทางมาจากนอกพรมแดน แล้วเข้ามาสู่การจัดการของคนในพื้นที่ในสิ่งแวดล้อมการสื่อสารที่มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครือข่ายมากขึ้น ทั้งยังมีการสนทนาแลกเปลี่ยนกันเป็นก้อนข้อมูลข่าวขนาดมหึมา

^๖ See more at: <http://www.veedvil.com/news/digital-in-thailand-2016/#sthash.NGzFVIKT.dpuf>

^๗ De Beer, Arnold, S. (Ed.) (2009). Global Journalism: topical issues and media system, 5th edition, Boston: Pearson

^๘ Chang, Tsan-kuo Luo, T. Y. and Hao, Xiaoming (2000). From the United States with News and more: International flow, TV coverage and world system, Gazette62 (6) Pp 505-522

ลักษณะการเกาะเกี่ยวกันระหว่างสื่อ ปรากฏจากผลสำรวจของเว็บไซต์ Vouchercode-spro.co.uk^๔ ระบุว่า ใน ค.ศ. ๒๐๑๒ ที่ผ่านมามีพบว่า การใช้งานโซเชียลมีเดีย วิดีโอออนไลน์ รวมไปถึงหนังสือพิมพ์ออนไลน์และวิทยุโทรทัศน์ออนไลน์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสื่อออนไลน์ พบว่าเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมและเริ่มมีสัดส่วนการใช้งานเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ทำการสำรวจตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๐-๒๐๑๓ ในขณะที่สัดส่วนการสื่อประเภทอื่นในรูปแบบออฟไลน์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร กลับได้รับความนิยมลดลงสวนทางกับการใช้สื่อออนไลน์อย่างชัดเจน

๔. เรื่องเล่าดิจิทัล และข่าวดิจิทัล

เรื่องเล่า ในภาษาอังกฤษว่า storytelling และ narrative ซึ่งมีความหมายคล้ายกัน แต่คำว่า narrative มีความหมายกว้างกว่า โดยมีความหมายครอบคลุมไปถึงการใช้สื่อและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคมในภาพรวมใหญ่ ในขณะที่ storytelling เน้นลงไปที่การเล่าเรื่องแต่ละเรื่อง เมื่อเกิดเทคโนโลยีดิจิทัล จึงมีพัฒนาการจาก Storytelling แบบเล่านิทานก่อนนอน การเล่าข่าวผ่านสื่อเดิมสู่เรื่องเล่าดิจิทัล (digital storytelling) ซึ่งครอบคลุม นิทาน สารคดี บทกวี ร้อยกรอง ร้อยแก้ว เพลง การร่ายรำที่มีลักษณะบอกเล่าเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบ หรือแม้กระทั่งการเล่าข่าวก็ถือว่าเป็นการเล่าเรื่องประเภทหนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่า บทความข่าว (News Article)

ข่าว เป็นเนื้อหาที่แปลงตัวเองไปเรื่อย ๆ พร้อมกับความเร็วของการไหล ความเร็วของสื่อ จะทำให้ข่าวหรือการเล่าเหตุการณ์ที่เป็นข่าวปรับตัวไปอย่างรวดเร็ว เพราะเรื่องเดียวนั้นจะเข้าหาผู้คนจากสื่อหลายประเภท และตัวของผู้รับแต่ละคนก็สามารถเสริมเติมเรื่องเล่าเหล่านั้นได้ ดังนั้น ภายในไม่กี่วันเรื่อง ๆ หนึ่งอาจพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่ออย่างรวดเร็ว เช่น การสังหารผู้นำศาสนาในประเทศหนึ่ง ทำให้เกิดการแพร่กระจายข่าวสารเรื่องนั้นอย่างมีรายละเอียดเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เกิดอารมณ์จากการดูคลิป มีการดาวน์โหลด แชร์ภาพ จนอาจเกิดปฏิกิริยาจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องที่สร้างเรื่องต่อเนื้ออย่างลูกโซ่

สื่อใหม่ ทำให้เกิดเครือข่ายการสื่อสารที่กว้างขวางไร้พรมแดน ผู้คนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบสื่อสารนี้อย่างเข้มข้นโดยเข้าไปผลิตสื่อเองและสร้างเนื้อหาเอง ส่งผลกระทบต่อสังคมในทุกด้าน สิ่งที่เราเรียกว่า “ข่าว” จึงมีรายละเอียดแตกต่างไปจากเหตุการณ์ที่เข้ามาสู่กองบรรณาธิการจากทุกทิศ (North เหนือ East ตะวันออก West ตะวันตก South ใต้=NEWS) เพราะมันเข้าไปสู่การรับรู้ของผู้คนพร้อมกันไปด้วย หรือประชาชนอาจได้รับข่าวก่อนกองบรรณาธิการของสื่อมวลชนก็เป็นอยู่

^๔ “สถิติมันฟ้อง...ปี ๒๐๑๒ สื่อออนไลน์โตสวนทางสื่ออื่นๆ ที่หดตัวอย่างชัดเจน” (Infographic) by thumbsupteam | June 20, 2013

โดยปกติ นอกจากนั้น ลักษณะของข่าวแต่เดิมที่มักจะเป็นการบอกเหตุการณ์อย่างสั้น ๆ ที่เกิดขึ้นและจบลงอย่างรวดเร็ว ก็แปรสภาพเป็นการเล่าข่าวที่มีเนื้อหายาวขึ้นแบบวันต่อวันวันละหลายรอบ มีความหลากหลายด้วยรายละเอียดที่มีผู้ส่งเข้าสู่เครือข่าย

ข่าวดิจิทัล^{๑๐} มีลักษณะพิเศษคือ

ก. **ข้ามสื่อ** สามารถเดินทางไปมาข้ามภูมิทัศน์สื่อได้ คือสามารถปรับรูปลักษณะและสัญญาณตามชนิดของสื่อที่มาบรรจบกัน

คาลอส สคอลารี (Scolari: 2013)^{๑๑} อธิบายการเล่าเรื่องแบบข้ามสื่อ (Transmedia Storytelling) ว่า คือการที่เนื้อหาเดียว ถูกปรับเปลี่ยนบ้าง แล้วนำไปผลิตข้ามสื่อ ในแต่ละผลผลิตอาจมุ่งหมายผู้รับสารแฝงเช่นสร้างภาพยนตร์การ์ตูนเรื่องหนุมาน มีผู้ชมแน่นอนคือเด็ก ๆ แต่ผู้ใหญ่ก็ดูได้เพราะเกี่ยวกับการทำศึกสงคราม และความจงรักภักดีต่อพระราชินี และเรื่องนี่ยังถูกผลิตออกมาหลากหลายทั้งในรูปแบบหนังสือ และเกม เหตุใดเรื่องหนุมานจึงสามารถมีผู้รับสารหลายระดับ ก็เพราะโครงเรื่องมีหลายชั้นที่อาจดึงดูดคนหลายวัย ผู้รับสารตีความสารตามภูมิหลังของตน

ข. **ข้ามกาลเวลา** สามารถข้ามกาลเวลาจากสื่อเก่ามาสู่สื่อใหม่ที่มีเทคโนโลยีสูงกว่า

ค. **ข้ามพรมแดน** สามารถข้ามพรมแดนของประเทศไปสู่ระดับโลก

ง. **ข้ามเนื้อหา** สามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาได้หลากหลายแต่บนแกนเรื่องหลักแบบเดิม หรืออาจนำไปสู่การสร้างเรื่องใหม่ขยายตัวออกไปอีก

การสร้างเรื่องที่ขยายการเล่าข่าวออกไปจากเดิม มี ๔ ชนิดคือ

ชนิดที่ ๑. **การสร้างเรื่องย่อยในระหว่างการดำเนินเรื่องใหญ่** (Creation of *interstitial microstories*) เช่น ซอยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหนึ่งปีเป็นฤดูกาล

ชนิดที่ ๒. **สร้างเรื่องขนาน** (Creation of *parallel stories*) เป็นเรื่องซ้อนเรื่อง ซึ่งจะคลี่คลายพร้อมกับเรื่องใหญ่

ชนิดที่ ๓. **การสร้างเรื่องแบบอ้อมค้อม** ซึ่งในท้ายที่สุดอาจจะหลุดจากเรื่องใหญ่ไปเลยก็ได้ (Creation of *peripheral stories*)

ชนิดที่ ๔. **การสร้างเรื่องโดยอาศัยผู้อ่านเป็นตัวผลักดัน** (Creation of *user-generated content platforms like blogs, wikis, etc.*)^{๑๒}

^{๑๐} Transmedia and Crossmedia Convergence in a Connected World กล่าวว่าการเล่าเรื่องแบบผนึกสื่อต่างฐานคือสื่อแอนะล็อกและสื่อดิจิทัล ทำให้เกิดการเล่าเรื่อง หรือเล่าข่าวแบบใหม่ที่เรียกว่า narrative convergence ศัพท์บัญญัติในเบื้องต้นของคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ราชบัณฑิตยสถานคือ อภิศาร

^{๑๑} Scolari, 2013

^{๑๒} Jenkins, 2006a, 2006b

จากลักษณะข้างต้นทำให้ข่าวที่ใช้การผนึกร่วมของสื่อต่างภูมิทัศน์ถูกถกทอเป็นกระแสใหญ่บ้างเล็กบ้าง โดยทุกคนสามารถมีส่วนอยู่ในเส้นใยนั้น โลกข่าวสารในอนาคตเหมือนเส้นใยแมงมุมที่ต่อเชื่อมหรือพันกัน มนุษย์กลายเป็นส่วนต่อในสังคม ไม่ใช่เพียงรับรู้แต่อยู่แยกกันเหมือนในอดีต

๕. ผลกระทบต่อวิชาชีพสื่อ

เมื่อเกิดเหตุวินาศกรรมกรุงปารีส สื่อมวลชนได้รายงานเหตุการณ์อย่างรวดเร็ว นำผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในเหตุการณ์จนส่งผลกระทบต่อเข้ากับตัวเหตุการณ์นั้นชนิดข้ามพรมแดน ในขณะที่เดียวกันสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นเน็ตเวิร์กก็สร้างความสนใจและดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาส่วนร่วมเป็นอันมาก อีกทั้งยังเป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกเสมือนจริงและโลกจริง ผู้คนพากันพูดถึงเรื่องที่เกิดขึ้นทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์เกิดขึ้นในอีกด้านหนึ่งของโลกที่ห่างไกล

ผลกระทบต่ออาชีพนักเล่าเรื่อง หรือนักเล่าข่าว (The Narrator, The Reporter)

ความเปลี่ยนแปลงของระบบการสื่อสารส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบวิชาชีพนี้ หรือคนทั่วไปที่เข้ามามีส่วนในกระแสที่กำลังเลื่อนไหลนี้ นักข่าวโทรทัศน์ นักข่าวหนังสือพิมพ์ ยังเป็นนักข่าวออนไลน์ที่ต้องตระหนักเรื่องของการสร้างพลังแห่งความเคลื่อนไหวของข้อมูลข่าวสารโดยตระหนักว่าตนจะเล่าเรื่องผ่านสื่อชนิดใดบ้าง จะเล่าผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ หรือวิทยุโทรทัศน์ หรือสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อวัตถุประสงค์แจ้งข่าวสาร หรือเพื่อโน้มน้าวใจ หรือเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของตัวเอง เขาต้องตระหนักถึงความเร็วของกระแสที่หลากไหลอย่างต่อเนื่อง และปรับตนเองไปตามลำดับที่ได้ข้อมูลใหม่

การข้ามสื่อทำให้เกิดการข้ามอาชีพ ในระบบการสื่อสารของไทย แต่ก่อนคำว่า journalism มีความหมายถึงหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุโทรทัศน์ มหาวิทยาลัยสอนให้นักศึกษาจบออกไปเป็นนักข่าว บรรณาธิการ ช่างภาพ นักแสดง แต่ปัจจุบัน เด็กเล็ก ๆ ก็ออกสื่อได้ เด็กวัยรุ่นไปรับการอบรมนิดหน่อยก็สามารถสร้างคลิปออกยูทูบ หรือเว็บไซต์ดั่ง ๆ ให้เพื่อน ๆ หรือพี่น้องดูได้ที่บ้าน มีการส่งต่อคลิปที่ถ่ายทันควัน ณ ที่เกิดเหตุ พวกนี้เป็นเนื้อหา เป็นเรื่องเล่า หรือเป็น “ข่าว” สำหรับผู้ใช้สื่อจำนวนมาก

นักเล่าข่าวต้องมีหลายทักษะ (The Multiskilled Journalist) ผู้ที่เรียกตัวเองว่าเป็นสื่อเดิมหมายถึงผู้สื่อข่าว ด้วยการเก็บข้อมูลและนำเสนอแก่ประชาชน พวกเขารู้จักการสร้างเรื่องใช้ภาษา สังเกตเหตุการณ์ ถ่ายทอดความรู้สึกของผู้คนออกไปอย่างกว้างขวาง ปัจจุบัน อาจหมายถึงนักเล่าเรื่อง (storytellers) ที่มีศิลปะในการทำงานข้ามชนิดของสื่อ จะต้องรู้วิธีสร้างสาร ในสื่อสิ่งพิมพ์ต้องมีความสามารถในการเขียน รู้จักการใช้สี การกำหนดกรอบสาร ตัวอักษร สัญลักษณ์ ต้องสร้างวิถีทัศน์เป็นต้องเป็นนักพูด ระมัดระวังในการแต่งกาย แสดงกิริยาท่าทาง และสามารถพูดต่อหน้ากล้อง สื่ออาชีพต้องรู้จักการตั้งคำถามที่ไม่กดดันหรือหยาบคายต่อแหล่งข่าว มีจิตวิทยา ช่างสังเกต รู้กฎหมาย รู้จริยธรรม และหลักอื่น ๆ ของสื่อมวลชน

สำหรับผู้เป็นสื่อ บัดนี้ผู้รับสารคือมนุษย์ที่ต้องการรู้เรื่องราวที่สด ใหม่ และน่าตื่นตันทลาดแห่งความเห็นปัจจุบันมิใช่ตลาดแคบ ๆ แต่เป็นตลาดโลกที่เปิดช่องการปฏิสัมพันธ์กับผู้รับสารไว้เสมอ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องให้ความสำคัญกับการละเมิดสิทธิ์ การสงวนสิทธิ์ในข่าวสาร ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ง่ายในระหว่งการหมุนเวียนของสาร

ดูเหมือนว่าไม่มีสารใดที่ “เป็นกลาง” เพราะขึ้นอยู่กัใครเป็นผู้ส่งและเลือกรับ ไม่มีสารใดที่ “ถูกถ่วง” เพราะยากต่อการชี้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก มีหลายชั้น (layers) เหมือนขนมชั้น หมายถึงการที่คนต่างชนชั้น ต่างวัย ต่างอาชีพ ต่างก็เสพสื่อและสารเดียวกันไปตามความชอบของตัว สังคมกำลังก้าวเข้าสู่การหลอกโหลที่ไร้ความตายตัว เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน และก้าวเข้าสู่ความเป็นพหุลักษณะทั้งทางความรู้ความสามารถ วัฒนธรรม ความคิด ความรู้ ความเชื่อ และความจริง ซึ่งท้าทายความหยุดนิ่งและเชื่องช้า และทำให้ธรรมเนียมวารสารศาสตร์ต้องเปลี่ยนแปลง

กรณีศึกษาการเล่าข่าวแห่งศตวรรษที่ ๒๑ : วินาศกรรมกรุงปารีส

เหตุการณ์วินาศกรรมกรุงปารีสเป็นตัวอย่างการเล่าข่าวข้ามพรมแดนแบบใหม่ให้เห็นได้อย่างชัดเจน เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ผู้ก่อการร้ายโจมตีบางจุดในปารีสและเมืองใกล้เคียงคือ แซงเดอนี ทำให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บหลายร้อยคน เป็นเหตุการณ์ที่สร้างความตื่นตะลึงให้แก่ชาวโลก ในการนี้ สถานีข่าวซีเอ็นเอ็น (CNN) รายงานข่าวอย่างเกาะติด ขนานไปกับสื่อชนิดอื่นทั้งสิ่งพิมพ์และเครือข่ายออนไลน์

๑. ซีเอ็นเอ็น (CNN)

ภาพที่ ๒ การรายงานข่าวของซีเอ็นเอ็น (CNN)

ในฐานะเป็นสื่อหลักระดับสากลซีเอ็นเอ็นทำข่าวอย่างเกาะติด รายงานพัฒนาการของเหตุการณ์ ชั่วโมงต่อชั่วโมง ในภาพผู้สื่อข่าวกำลังเสนอความเห็นของสันตะปาปาถึงความเป็นไปได้ของสงครามโลก ครั้งที่ ๓ มีการโยงไปถึงกรณีชาร์ลี เฮบโด (Charlie Hebdo)^{๑๓} (เล่าชนิดที่ ๑ สร้างเรื่องย่อยในการดำเนินเรื่องใหญ่) ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในอดีตและกลับมาเล่าใหม่ ส่งผลกระทบทางอารมณ์ทั้งความโกรธแค้น เกลียดสงสาร และกดดันให้เจ้าหน้าที่ต้องคลี่คลายเหตุการณ์โดยเร็ว (เล่าชนิดที่ ๔ การสร้างเรื่องโดยอาศัยผู้อ่านเป็นตัวผลักดัน)

ในซีเอ็นเอ็นที่ยกมาเป็นตัวอย่าง มีการระดมผู้สื่อข่าวที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก เช่น คริสเตียน อะแมนพัวร์ (Christiane Amanpour), วอล์ฟ บลิตเซอร์ (Wolf Blitzer) แอนเดอร์สัน คูเปอร์ (Anderson Cooper) จอร์จ โฮเวลล์ (George Howell) นักข่าวเหล่านี้ล้วนสร้างช่องทางสื่อสารของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทวิตเตอร์ ซึ่งผู้ชมสามารถเข้ามาแสดงความเห็นได้ อีกทั้งยังมีช่องทางนักข่าวพลเมือง ซีเอ็นเอ็นไอรีพอร์ต (CNN iReport) ซึ่งชวนเชิญให้ผู้เห็นเหตุการณ์ส่งภาพและวิดีโอเข้ามา (เล่าชนิดที่ ๒ สร้างเรื่องขนาน) ทำให้การรายงานข่าวเป็นไปอย่างรวดเร็วและเจาะลึกลงไปในพื้นที่ ซึ่งซีเอ็นเอ็นก็เตือนให้ผู้ส่งระวังอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นได้

๒. สื่อสังคมออนไลน์ เป็นอีกสื่อหนึ่งที่มีบทบาทมาก เนื่องจากโทรศัพท์และหนังสือพิมพ์ล้วนเปิดภาคออนไลน์เพื่อให้ได้รับข่าวสารอย่างรวดเร็ว โดยผู้รับข่าวสามารถมีส่วนร่วมด้วยการส่งต่อ และกดชอบ ได้ด้วย

๒.๑ เว็บไซต์เดอะมิร์เรอร์ (The Mirror Website) รายงานนาทิต่อนาที มีการเปิดวงสนทนา โดยกล่าวถึงการที่กลุ่ม “นิรนาม” (Anonymous) เข้าไปแฮ็กเว็บไซต์ของผู้ก่อการร้าย เป็นเรื่องเล็ก ๆ ที่เป็นสีสันของเรื่องเล่า

ภาพที่ ๓ ภาพสื่อหนังสือพิมพ์ออนไลน์เสนอข่าวสาร

^{๑๓} ซีเอ็นเอ็นรายงานข่าวฝรั่งเศสที่ล้อเลียนศาสดาโมฮัมมัด

บุคคลในภาพสวมหน้ากาก กาย ฟอกส์ (Guy Fawkes) รูปตัว วี (V) ซึ่งย่อมาจาก V for Vendetta มีเรื่องเล่าย่อยที่แฝงอยู่ (เล่าชนิดที่ ๑ สร้างเรื่องย่อยในการดำเนินเรื่องใหญ่) ในรูปนี้กาย ฟอกส์ คือชายผู้หนึ่งที่วางแผนระเบิดรัฐสภาในกรุงลอนดอนเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๐๕ เป้าหมายคือการโค่นล้มพระเจ้าเจมส์ แต่แผนการนี้ล้มเหลว เขาถูกจับและถูกส่งขึ้นตะแลงแกงเพื่อแขวนคอ ในขณะที่เขาสะบัดหลุดและกระโจนลงมาจากยกพื้นประหารและตกลงมาคอหักตาย เรื่องของเขาถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ และนำไปขยายต่อในโลกออนไลน์จนถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มแฮ็กเกอร์ที่เรียกตัวเองว่า นีรนาม

นอกจากนั้น เว็บไซต์เดอะมิร์เรอร์ยังเสนอวิดีโอที่มือปืนฆาตบุกยิงผู้คนในภัตตาคาร ทำให้ชาวโลกได้เห็นเหตุการณ์ราวกับไปอยู่ในสถานที่จริงและยังเล่าข่าวที่โรงเรียนในอังกฤษสั่งห้ามครูและนักเรียนไปทัศนศึกษาที่ฝรั่งเศส (เรื่องเล่าชนิดที่ ๓ การสร้างเรื่องแบบอ้อมค้อม ซึ่งอาจหลุดจากเรื่องใหญ่ไปเลยก็ได้)

๒.๒ ทวิตเตอร์ (Twitter) มีการทวิตถึงกันแบบนาทีต่อนาที ๑๑.๔๑ น.-๑๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๕ ประธานาธิบดีบารัค โอบามา (Barak Obama) ทวิตเข้าไปเกี่ยวกับการที่ผู้ก่อการร้ายแฝงตัวมากับผู้อพยพเขากล่าวว่าสหรัฐอเมริกาจะเปิดให้ผู้อพยพจากซีเรียจำนวนหนึ่งหมื่นคนในปีหน้ามีผู้ทวิตแลกเปลี่ยนกับเขาจำนวนมาก

ต่อมาเวลา ๑๑.๔๙ น.-๑๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๕ เขากล่าวว่าการปิดประตูใส่หน้าผู้อพยพคือการทรยศต่ออุดมการณ์มนุษยชนของชาติ มีการตอบกลับจำนวนมาก

คำกล่าวของโอบามาก่อให้เกิดเรื่องเล่าแบบขนาน (ชนิดที่ ๒) โดยมีผู้อ่านเป็นตัวหลักต้น (ชนิดที่ ๔) กล่าวคือ ผู้สมัครแข่งขันเป็นประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา นายดอนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) หาเสียงแบบโต้แย้งโดยชูประเด็นการกีดกันทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อิสลามซึ่งผลสำรวจโพลทำให้เขาได้คะแนนเสียงเพิ่มอีกเป็นอันมาก สำนักข่าวซีเอ็นเอ็นได้ไปสำรวจความเห็นของคนอเมริกันจำนวนมากถึงเหตุผลที่นิยมการหาเสียงของทรัมป์ เกิดเรื่องเล่าอีกหลายเรื่องเกี่ยวกับข้อสงสัยศรัทธาทางศาสนาของโอบามา และเรื่องความไม่พอใจของกลุ่มคนที่ถูกกีดกัน

๓. หนังสือพิมพ์ ส่วนใหญ่เป็นสื่อในยุโรปและอเมริกา หนังสือพิมพ์*นิวยอร์กไทมส์* ฉบับวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๕ พาดหัวข่าวว่าการโจมตีที่ปารีสแสดงให้เห็นพัฒนาการการโจมตีเป้าหมายของกลุ่มผู้ก่อการร้ายที่เรียกตัวเองว่า ไอซิส (ISIS)^{๑๔} มีการวิเคราะห์ประกอบการรายงานเหตุการณ์

หนังสือพิมพ์ *เดอะเทเลกราฟ* ฉบับวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๕ รายงานข่าวการโจมตีในกรุงปารีส ประเด็นว่าคนวางแผนก่อการร้ายชื่ออาบาอูด ถูกสังหารไปแล้วหรือไม่ การรายงานข่าวในวันนี้เป็นไปแข่งกับเวลาล้วนเป็นเรื่องที่ขยายออกมาจากเรื่องใหญ่อันจะทำให้ผู้ชมเข้าใจเหตุการณ์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเยียวยาความเจ็บปวดอันเกิดจากการถูกระงับโดยผู้ก่อการร้ายในครั้งนี้ (เรื่องเล่าชนิดที่ ๔)

- ตำรวจฝรั่งเศสพยายามสืบชื่อผู้ก่อการร้ายที่ถูกยิงตาย
- รายงานข่าวแจ้งว่าผู้วางแผนครั้งนี้คือนายอับเดลฮามิด อาบาอูด
- เทียบบินจากออร์ซอไปอียิปต์ถูกยกเลิกหลังจากมีการชู้วางระเบิด
- หลังการล้อมปราบด้วยการยิงถล่มกว่า ๕๐๐๐ นัด กลางกรุงปารีส ผู้ก่อการร้ายตาย ๒ ถูกจับ ๗ ตำรวจบาดเจ็บ ๕ และล่าสุด มีประเด็นว่าผู้ก่อการร้ายอาจเตรียมใช้อาวุธเคมี

ภาพที่ ๔ การตุนในหนังสือพิมพ์ออนไลน์แสดงการโจมตีฝรั่งเศสโดยผู้ก่อการร้ายจากซีเรีย

^{๑๔} ISIS : Islamic State of Iraq and Syria

การ์ตูน เป็นสื่อที่เข้าใจง่าย เพียงภาพเดียวก็สื่อได้หลายประเด็นสุดแต่คนจะคิด ในช่วงเวลาดังกล่าวสื่อหลายชาติมีการผลิตการ์ตูนของตนออกมา

สื่อไทยก็อยู่ในกระแสเดียวกัน แต่ส่วนใหญ่เล่าข่าวจากแหล่งที่มาคือสื่อต่างประเทศ ทำให้ข่าวก่อการร้ายในปารีสเป็นที่รับรู้ในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เช่นเดียวกับในประเทศอื่น ๆ การนำเสนอเน้นความตื่นเต้นด้วยภาพหัวข่าวหน้าหนึ่ง ดังตัวอย่างในหนังสือพิมพ์รายวัน *คมชัดลึก* ภาพหัวข่าวใหญ่ว่าโลกช็อก!

ภาพที่ ๕ ภาพข่าวหน้าหนึ่งในหนังสือพิมพ์ไทย

และเนื่องจากหนังสือพิมพ์ได้พัฒนาตนเองขึ้นเป็นสื่อออนไลน์ ดังนั้นนอกจากการเสนอบนหน้ากระดาษ ก็มีการเปิดช่องทางให้ผู้อ่านเข้ามาแสดงความคิดเห็นด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการแสดงความรู้สึกตกใจ เศร้าสลด และประณามผู้ก่อการร้าย

เดลินิวส์
ประชาชนดับกว่า ๑๐๐ ศพ เหตุก่อการร้ายถล่มปารีส | *เดลินิวส์*

“ประชาชนดับกว่า ๑๐๐ ศพ เหตุก่อการร้ายถล่มปารีสฝรั่งเศสประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินพร้อมสั่งปิดพรมแดนอย่างไม่มีกำหนดหลังเหตุก่อการร้ายหลายจุดในกรุงปารีสวันศุกร์ที่ ๑๓ ยอดผู้เสียชีวิตรวมกันมากกว่า ๑๐๐ ศพแล้ว”
“บอกต่อ : ๑๑,๗๑๐”

อ่านต่อที่ : <http://www.dailynews.co.th/foreign/360757>

๔. โทรทัศน์

โทรทัศน์ไทยทุกช่องให้ความสำคัญกับข่าวนี้อย่างมาก เนื่องจากคุณสมบัติของข่าวที่มีความน่าตื่นเต้น และอาจขึ้นในประเทศไทยได้ วิธีการรายงานข่าวส่วนใหญ่ใช้ข้อมูลจากโทรทัศน์ต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งซีเอ็นเอ็น และมีการขยายความเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้อง มีการให้ผู้ชมส่งข้อความเข้ามาแสดงความคิดเห็นโดยปรายลงในช่องด้านล่างของจอภาพ

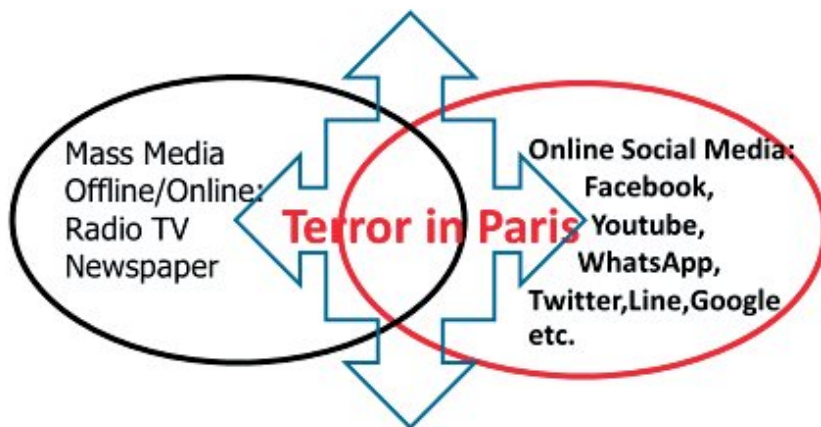

ภาพที่ ๖ ภาพข่าวโทรทัศน์ไทย

เรื่องเล่าชิ้นนี้ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๘ นำข่าวหลักจากซีเอ็นเอ็นมาขยายต่อ โดยนำมาปรับเปลี่ยนเป็นภาษาไทย ในภาพแสดงช่วงตึกที่เชื่อว่ามีผู้ก่อการร้ายหลบซ่อนอยู่ มีการบรรยายภาพว่า “ดร.ฝรั่งเศสลุยค้นรังไอเอสกลางกรุงปารีส ปะทะผู้ก่อการร้าย ดับ ๒”

การทำงานแบบอภิสารระหว่างสื่อมวลชนกับสื่อสังคมออนไลน์ในกรณีศึกษาวิกฤติการณ์กรุงปารีสอาจสรุปได้เป็นภาพ ดังนี้

Convergence Journalism

ภาพที่ ๗ วารสารศาสตร์อภิสาร

จากภาพนี้ จะเห็นการประสานกันหรือบรรจบกันของสื่อหลายชนิดโดยใช้หัวข้อ วิกฤติการณ์กรุงปารีสเป็นตัวเชื่อม แล้วแต่ละสื่อก็ปล่อยเนื้อหาออกไปตามองค์ประกอบการสื่อข่าวของตน โดยสื่อมวลชนทั้งออฟไลน์ (วงซ้าย) และออนไลน์ (วงขวา) ทำงานแบบเกาะเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์ ประเด็นข่าววิทยุสมัครการบินกรุงปารีสข่าวอยู่ในลูกศรหมุนไปได้รอบตัวแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวทั้งเนื้อหาและระยะเวลา

การเล่าข่าวแบบใหม่กับผลกระทบ

ข่าว มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ความสดใหม่ (Timeliness) หรือ ความรวดเร็ว (immediacy) ปุถุชนสนใจ (human interest) มีความใกล้ชิดตัว (proximity of nearness) ความมีชื่อเสียง หรือความสำคัญ (prominence) มีผลกระทบกระเทือน (consequence) ความขัดแย้ง (conflict) มีเงื่อนงำ (suspense) ความแปลกประหลาด (oddity or unusualness) มีองค์ประกอบทางเพศ (sex) เกี่ยวกับความก้าวหน้า (progress)

วิทยุสมัครการบินกรุงปารีสมีองค์ประกอบสำคัญของข่าวเกือบครบ และมันยังเกี่ยวข้องกับความโหดเหี้ยม สงคราม ความพลัดพราก ความกลัว ตลอดจนอนาคตที่น่าหวาดระแวงของมนุษยชาติ ทำให้ข่าวนี้แพร่ไปอย่างรวดเร็วทั่วโลกโดยอาศัยสื่อแห่งยุคสมัย

๑. การบรรจบกันของสื่อใหม่ต่างภูมิทัศน์

เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้สื่อใหม่ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับโลก รายงานข่าวออกไปอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างซีเอ็นเอ็นทำให้เห็นการบรรจบกันระหว่างสื่อโทรทัศน์กับสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งมีลักษณะโต้กระทบกันไปมา ประชาชนทั้งบริโภคข่าวสารและผลิตสื่อเข้าไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรข่าวระดับโลก พลังของผู้รับสารเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้รับสารคือ R (receiver) ขึ้นมาทำหน้าที่ sender หรือผู้ส่งสาร องค์ประกอบของข่าวที่ปรากฏในกรณีศึกษานี้ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาเกาะติดสถานการณ์อย่างรวดเร็วในรูปของเครือข่ายและมีส่วนร่วมในความยกย่องของน้ำไหล จินตนาการแห่งโลกเสมือนจริงถูกสร้างจากฉากของการก่อการร้ายและการไล่ล่าราวกับภาพยนตร์ฮอลลีวูด

๒. อารมณ์และความรู้สึกที่เกิดพร้อมกันทั่วโลก

เนื้อหาของข่าว ข้ามทั้งเวลาและสถานที่ ในด้านเวลา ประชาชนทั่วโลกอยู่ต่างโซนเวลา แต่เสพข่าวพร้อมกัน เกิดอารมณ์และความรู้สึกพร้อมกัน ในขณะเดียวกันก็ข้ามพรมแดน โลกเสมือนจริงถูกสร้างขึ้นควบคู่กับปฏิบัติการในโลกจริง มีการรายงานการโจมตีของเครื่องบินทิ้งระเบิดฝรั่งเศสในซีเรีย การรวมตัวของฝ่ายพันธมิตรยุโรป แลกเปลี่ยนของประธานาธิบดีโอบามาที่จะต่อต้านไอซิส อย่างถึงที่สุด

ความกลัว ความเจ็บแค้นทำให้เกิดเหตุการณ์อื่นตามมา ข้อที่น่าสนใจคือการขับเคลื่อนของเว็บไซต์ชื่อกลุ่มนิรนาม ได้ออกแถลงการณ์เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายนผ่านทางยูทูบ ประกาศทำสงครามกับไอซิสเพื่อแก้แค้น โดยเปิดบัญชีทวีตเตอร์ชื่อปฏิบัติการปารีส (Operation Paris) เพื่อแจ้งสถานการณ์ล่าสุดในวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ได้ประกาศว่า ได้จัดการกับบัญชีทวีตเตอร์ของสมาชิกผู้ก่อการร้ายไปแล้วมากกว่า ๕,๕๐๐ บัญชี

ความหวาดระแวงกระจายออกไปทั่วโลก สื่อออนไลน์มิได้เป็นประโยชน์แต่กับโลกตะวันตกเท่านั้น จากการสืบค้นของเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสพบว่า เหตุที่ไม่สามารถคาดการณ์ก่อการร้ายล่วงหน้าได้ เป็นเพราะผู้ก่อการร้ายสื่อสารถึงกันด้วยโค้ดลับออนไลน์ซึ่งทำให้เกิดการส่งข้อมูลถึงกันอย่างกว้างขวางโดยพลเมืองโลกออนไลน์โดยไม่รู้ตัว ในยุโรปซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มึนคลั่งอพยพชาวมุสลิมหลังไหลเข้าไปเป็นจำนวนมากเกิดกระแสต่อต้านอิสลามที่เรียกว่า Islamophobia เช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกา

เรื่องโหราศาสตร์ หมอดู ถูกหยิบยกขึ้นมาสนทนา ในโลกออนไลน์มีหลายคนหยิบยกคำทำนายของเกจิอาจารย์และโหราว่าด้วยสงครามโลก สงครามกลางเมือง แลกเปลี่ยนกันและส่งไลน์ถึงกัน พวกเขาสามารถแสดงความรู้สึกและโต้แย้งกันได้อย่างเต็มที่

ในประเทศไทย สื่อไทยทั้งโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ออกข่าวซึ่งส่วนใหญ่อิงข่าวของโลกตะวันตก เน้นความโกลาหล น่าสะพรึงกลัว และอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นต่อไทย การวิจารณ์ในเว็บเพจทำให้เห็นคลื่นอารมณ์ของคนไทยที่มีต่อความรุนแรงทางศาสนาครั้งนี้ในระดับหนึ่ง

อารมณ์และความรู้สึกของชาวโลกในเหตุการณ์นี้ย่อมแตกต่างกันไปตามการเลือกรับรู้ของแต่ละคน ซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นชาติ ศาสนา ของแต่ละกลุ่มคนด้วย ชาติตะวันตกอาจเกิดความขุ่นแค้นขัดเคืองต่อการหลั่งไหลของผู้อพยพเข้ามาในประเทศของตน ชาติตะวันออกกลางก็จะคิดไปอีกแบบหนึ่ง ส่วนคนไทยอาจจะเกิดความหวาดระแวงต่อคนต่างชาติต่างศาสนามากขึ้น

๓. ผลกระทบด้านเหตุการณ์ในเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ (Time and Space)

เหตุการณ์มากมายเกิดขึ้นทั่วโลกหลังจากความรุนแรงในปารีส ภายในหนึ่งสัปดาห์หลังจากเหตุการณ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ฝรั่งเศสส่งเครื่องบินรบไปที่ทิ้งระเบิดที่ร็อกเกาะห์ (Raqqah) ซึ่งเป็นที่ตั้งกองกำลังของผู้ก่อการร้ายหัวรุนแรงในซีเรีย และโลกตะวันตกประกาศให้ความร่วมมือ มีการชูรางวัลเบิรตนิวยอร์กซึ่งส่งผลให้ราว ๒๐ รัฐของสหรัฐอเมริกาประกาศไม่รับผู้อพยพชาวซีเรีย เนื่องจากการข่าวพบว่าผู้ก่อการร้ายคนหนึ่งแฝงตัวมากับขบวนผู้อพยพ เหตุการณ์ครั้งนี้สะท้อนระบบมนุษยชนว่าด้วยความเมตตาต่อผู้อพยพ มีการกล่าวถึงชนวนสงครามโลกครั้งที่ ๓ ซึ่งเป็นสงครามที่แตกต่างจากครั้งก่อน ๆ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์และศาสนา และเกิดเป็นหย่อม ๆ กระจายไปในหลายภูมิภาค กินเวลายาวนาน หนังสือพิมพ์ไทย โดยมติชนพาดหัวข่าว “ยุโรปผวา” (๒๓ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๕) บางฉบับเตือนให้ระวังภัยความเกลียดชังทางศาสนาในประเทศไทยที่อาจจะเกิดขึ้นได้เหมือนเมียนมา

เหตุการณ์พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว มีการจับกุมผู้ต้องสงสัยอีกจำนวนมากในประเทศเบลเยียม ในขณะเดียวกัน สหรัฐอเมริกาได้เพิ่มการระงับภัยในประเทศของตนเนื่องจากเป็นเป้าหมายสำคัญของผู้ก่อการร้ายหัวรุนแรง

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๕ ซีเอ็นเอ็นเผยแพร่สื่อบทข่าวจีนสำคัญเรื่องมูบอดเกี่ยวกับการเขย่าโลกของไอซิส (#Blindsided How ISIS Shook the World) วิเคราะห์อีกมุมมองหนึ่งที่ไม่มีใครมองเห็นถึงสาเหตุที่เกิดไอซิส และเป้าหมายของคนกลุ่มนี้ โดยกล่าวถึงการระดมพลตั้งแต่เหตุการณ์ระเบิดตึกเวิลด์เทรดในนิวยอร์กเป็นต้นมาที่สหรัฐอเมริกาบุกอิรักได้สร้างโศกนาฏกรรมขึ้นอย่างมากมายในประเทศนี้ การสังหารบินลาเด็นไม่ทำให้เรื่องยุติ โศกนาฏกรรมในประเทศที่ถูกชาติตะวันตกโจมตีกลายมาเป็นหัวข้อโฆษณาชวนเชื่อถึงยุวชนที่มีปัญหาอยู่แล้วในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งสหรัฐอเมริกาและยุโรปเข้ามาร่วมด้วยเป็นอันมาก คนเหล่านี้ไม่มีงานไม่มีโอกาสสร้างชีวิตให้ดีขึ้น และเกลียดชังรัฐบาลของตนที่คอร์รัปชันได้เดินทางเข้ามาร่วมฝืนกับกองทัพไอซิสที่สัญญาชีวิตที่ดีกว่า ไอซิส ใช้สื่อตะวันตกนั้นเองมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการโฆษณาชวนเชื่อ ทั้งสื่อออนไลน์ สื่อโทรทัศน์ ระดับโลก ที่เผยแพร่ความล้มเหลวบางจุดของกองทัพอเมริกันในสงครามอ่าว เช่นเฮลิคอปเตอร์ตก คนอเมริกันถูกสังหาร บทความนี้วิเคราะห์ว่า โลกตะวันตกเหมือนคนตาบอดที่ไม่มีความเข้าใจในสาเหตุและการมองโลกของไอซิส จึงทำการตอบโต้แบบเปะปะ

มีความน่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เมื่อเริ่มต้นเหตุการณ์ ข่าวหมุนไปรอบตัวอย่างกระชั้นถี่ หลังจากนั้นซาลง แต่มีใช้หมายความว่า จะหายไปทั้งหมดจากพื้นที่ข่าว เพราะโลกยังให้ความสนใจกับหัวข้อการก่อการร้ายซึ่งมีเหตุการณ์ย่อย ๆ เกิดขึ้นมากมาย และมีการวิเคราะห์เรื่องการก่อการร้ายมากขึ้นในเดือนธันวาคมกระแสข่าวเรื่องปารีสค่อย ๆ ซาลง สื่อหันไปจับเรื่องสงครามย่อยในตะวันออกกลาง ซีเอ็นเอ็นหันไปทำข่าวมือปืนชาวตะวันออกกลางยิงประชาชนที่แคลิฟอร์เนีย และภัยธรรมชาติทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ หลังจากนั้นอีกหลายเดือนในประเทศไทยหนังสือพิมพ์มติชนลงบทสัมภาษณ์นักวิชาการที่วิเคราะห์การก่อการร้ายในอีกด้านหนึ่งที่แตกต่างจากบทความเรื่อง มูบอดเกี่ยวกับการเขย่าโลกโดยกฤติกร วงศ์สว่างพานิช เชื่อว่าการก่อการร้ายในยุโรปคือการที่ไอซิสส่งสารไปถึงคนตะวันออกกลางด้วยกันเองที่อพยพเข้าไปอยู่ในยุโรปอย่างไร้หวังการสร้างชีวิตที่เป็นปรกติสุขในยุโรปเพราะความหวังไม่มีอยู่จริงไม่ว่าจะหนีไปไหนพวกเขา (ไอซิส) ก็ยังตามไปได้ อีกทั้งยังทำให้ชาวยุโรปกลัวพวกเขาอพยพอีกด้วย ดังนั้นสำหรับผู้ที่กำลังจะหนีจากแผ่นดินเกิดของตัวเองก็ให้เลิกล้มที่จะหนี “และมาร่วมกับเราจะดีกว่า” เขากล่าวว่าการก่อการร้ายเพียงครั้งสองครั้งไม่สามารถจะล้มประเทศในยุโรปได้^{๑๕}

^{๑๕} “รู้ทัน-เอาตัวรอดในโลกสมัยใหม่ สงครามลับ ก่อการร้าย และความตึ๊งกั๊ว” คอลัมน์ประชาชน มติชน ๘ เมษายน ๒๕๕๙

พลังแห่งความเคลื่อนไหว (The Power of Flux)^{๑๖}

จากตัวอย่างเบื้องต้นจะเห็นพลังแห่งความเคลื่อนไหวแห่งสื่อและสาร ที่เคลื่อนไปข้างหน้า (พัฒนาการของเหตุการณ์) ไหลวน (อยู่ในที่เกิดเหตุ) หรือย้อนกลับ (สู่เหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมา) แล้วแผ่กระจายออกไป เหมือนกระแสน้ำในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ กระแสข่าวสารกลายเป็นของเหลวที่หลากไหลข้ามประเทศ ข้ามทวีป มีทั้งส่วนที่มองเห็นได้ และส่วนที่ไหลลึกจนมองไม่เห็น มีพลังรุนแรงในหลาย ๆ ด้าน เข้าใจยากเพราะมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งในตัวสื่อเองและสารอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งระบบการสื่อสารเป็นเชิงซ้อนและเกาะเกี่ยวกัน ทำให้การเล่าเรื่องแบบใหม่ของโลกมี**ลักษณะคล้ายวงมโหรี** ตัวสารสามารถแปลงร่างหรือแตกหน่อเป็นเรื่องอื่น ซับเคลื่อนไปเรื่อยสู่จุดจบซึ่งมักเป็นจุดชั่วคราวเพื่อรอการเกิดใหม่ มีวิธีการเล่าเรื่องที่หลากหลาย และส่งผลกระทบต่ออย่างรวดเร็ว ซับซ้อน จนยากจะจินตนาการ และยากต่อการควบคุมโดยใช้อำนาจรัฐ

สมรรถนะของสื่อใหม่ได้ดึงคนจากทั่วโลกเข้ามาในพื้นที่ของข่าว โดยไม่คำนึงว่าผู้นั้นเป็นใคร นับถือศาสนาใด อาศัยอยู่ในภูมิภาคใดของโลก ทำให้คำว่า “หมู่บ้านโลก” (Global Village) มีความหมายชัดเจนมากขึ้น ไม่ใช่ในแง่ภูมิศาสตร์กายภาพ แต่เป็นภูมิศาสตร์เทียม (virtual) ของการเป็นหมู่บ้านที่มีศูนย์กลางที่เกิดเหตุ (ปารีส) และชายขอบ (ที่อื่นทั่วโลก)

ในแง่สังคมและวัฒนธรรม ทอมัส ฟริตแมน (Friedman: 2005) ในหนังสือเรื่องโลกแบน (The World Is Flat) ของเขา กล่าวว่า ไม่เคยมีมาก่อนเลยในประวัติศาสตร์โลกที่มนุษยชาติสามารถรู้เรื่องของคนอื่นได้มากมายเช่นนี้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทั้งในด้านภาษาและวัฒนธรรม ตลอดจนการเมือง การปกครอง การรับรู้ความแตกต่างทำให้แต่ละฝ่ายพยายามรักษาอัตลักษณ์และความเชื่อของตนเองไว้ (ราวกับจะกลัวความเป็นตัวตนของตนจะหลุดหายไปใ้ในกระแสข่าวสารอันเชี่ยวกราก) หรือดิ้นรนเพื่อป้องกันหรือสถาปนาความคิดหรืออุดมการณ์ของตน และซามูเอล ฮันติงตัน (Huntington: 2003) เสนอว่า สื่อโลกคือตัวจุดประกายความไม่พอใจด้วยการหอบเอาวัฒนธรรมข้ามชาติเข้าไปคุกคามวัฒนธรรมเดิมจนเกิดการแยก “พวกเรา” “พวกเขา” ที่ร้ายแรงก็คือการแยกนี้ไปเกี่ยวเนื่องกับเผ่าพันธุ์ ประวัติศาสตร์ และศาสนาที่เป็นรากเดิม บล็อกใหม่จึงถูกสร้างขึ้นโดยมีเส้นแบ่งแยกใหม่ที่น่ากลัวคือ “รอยแผ่นดินแตก” (Fault Line) แทนที่เส้นทางอุดมการณ์ที่แยกระหว่างโลกคอมมิวนิสต์กับโลกเสรีในอดีต การคุกคามทางวัฒนธรรมกลายเป็นการคุกคามพระเจ้า หรือคุกคามความเป็นชาติ คำว่าสื่อโลก ฮันติงตันอาจหมายถึงสื่อใหญ่อย่าง ซีเอ็นเอ็น (CNN) หรือ อัลจาซีรา (Al-Jazeera)

^{๑๖} Flux: 1. The action or process of flowing or flowing out 2. Continuous change (The whole system is in a state of flux), changeability, variability, instability, unsteadiness, fluctuation, variation, shift, movement, oscillation, alternation, rise and fall

แต่ในกรณีวินาศกรรมกรุงปารีสเราจะเห็นการจับกลุ่มพวกในระบบสื่ออภิสาร เป็นพวกเรา พวกเขา มีการแบ่งเส้นกันหรือ “รอยแผ่นดินแตก” ระหว่างชาติมหาอำนาจตะวันตกกับชาติตะวันออกกลางด้วยเรื่อง ความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์และศาสนาอย่างชัดเจน ซึ่ง “รอยแผ่นดินแตก” ที่ว่านี้อาจเกิดขึ้นในประเทศใด ก็ได้ด้วยรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามปัจจัยทางสังคมของประเทศนั้น ๆ

ในแง่ของพลเมือง เกิดพลเมืองชนิดใหม่ที่ด้านหนึ่งเป็นพลเมืองทางกายภาพ^{๑๗} มีตัวตน มีบัตร ประชาชน มีญาติสนิทมิตรสหายที่ชัดเจน เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่มีคุณค่าตามกฎหมาย อีกด้านหนึ่งเป็น พลเมืองเน็ตหรือพลเมืองไซเบอร์ที่สามารถแปลงร่างตามอวตาร (avatar) คือรูปภาพที่ใช้เป็นตัวแทน มีมิตร สหายที่ภูมิหลังไม่ชัดเจน เป็นได้ทั้งพลเมืองที่ประกอบสัมมาชีพและโจรสลัด กลุ่มหลังนี้ชอบเข้าไปป่วนใน โลกไซเบอร์ แอ็กข้อมูล ขโมยความลับของลูกค้าธนาคาร แม้กระทั่งใช้ระบบออนไลน์เป็นเครื่องมือสื่อสาร การก่อการร้าย แต่ส่วนใหญ่เป็นคนทั่วไปที่เข้าไปรับรู้ และสื่อสารกันทั้งข้อมูลข่าวสารและอารมณ์ และกลุ่มนี้ มีพลังมากขึ้นเรื่อย ๆ ยิ่งเทคโนโลยีใช้ง่าย เข้าถึงง่าย โลกก็จะยิ่งเห็นพลังของคนกลุ่มนี้

ในแง่ของความไม่เที่ยงของสถานที่และเวลา สถานที่อาจย้ายจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง ส่วนเวลาก็วูบวาบ เดียวก็ลูกโป่ง เดียวก็ซาลง แล้วในที่สุดก็เจียบหายจนกว่าจะมีคนไปจุดขึ้นมาใหม่ ทั่วโลกตระหนกถึงเชื้อไฟที่จุดไปได้ทั่ว เกิดความหวาดระแวงทางศาสนา เกิดมาตรการความมั่นคงเพื่อ ป้องกันเหตุร้ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา รวมทั้งในประเทศไทย แม้เหตุการณ์รุนแรง ในปารีสจะลดคุณค่าของความเป็นชาวลงไปเพียงในช่วงเวลาเดือนเศษแต่ปัญหาก็มิได้ยุติลง หนังสือพิมพ์ ผู้จัดการออนไลน์ รายงานว่าเช้าที่เจียบสงบของวันอังคารที่ ๒๒ มีนาคม ค.ศ. ๒๐๑๖ ที่กรุงบรัสเซลส์ เมืองหลวง ของเบลเยียมซึ่งเป็นที่ตั้งของหน่วยงานและองค์กรสำคัญของทวีปยุโรปหลายแห่ง เกิดวินาศกรรมที่ทำให้มี ผู้เสียชีวิตอย่างน้อย ๓๑ ราย และมีผู้ได้รับบาดเจ็บอีกไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ คนซึ่งเป็นผลพวงมาจากการโจมตี ของมือระเบิดฆ่าตัวตาย ๓ รายที่มีหลักฐานบ่งชี้ว่า ทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องกับการก่อการร้ายที่ปารีส เมื่อเพียง ๔ เดือนก่อนหน้านี้ ลักษณะการโจมตีก็คล้ายกันคือจุดแรกที่สนามบินบรัสเซลส์และจุดที่ ๒ ที่สถานีรถไฟใต้ดินมาลบิก เหตุการณ์นี้ยืนยันความจำเป็นของนานาประเทศที่จะต้องตั้งรับความรุนแรง ที่อาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้

ในแง่เศรษฐกิจ อาจส่งผลกระทบต่อตลาดหุ้น และความหวาดระแวงของนักท่องเที่ยว ในการเดินทางไปยุโรป ความหวาดผวาท่อการเดินทางโดยเครื่องบินหรือการเข้าไปในสนามกีฬา ภัตตาคาร สถานที่ท่องเที่ยวหรือศูนย์การค้าที่มีคนมาก

^{๑๗} ดูงานวิจัยของ สุกัญญา สุตบรรทัด และคณะ เรื่อง “แบบจำลองการสร้างเครือข่ายคุณธรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของเด็กและเยาวชนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ” ทุนสนับสนุนจาก สสส. ๒๕๕๐.

ในเชิงบวก ทอมัส ฟรีดแมน (Friedman: 2005) กล่าวว่า ในหมู่บ้านโลกใคร ๆ ก็แลกเปลี่ยนข่าวสารได้ในแนวราบ โลกกลายเป็นเหมือนสนามฟุตบอลที่ทุกคนสามารถเข้าไปแข่งขัน ความแตกต่างทางอายุ เพศ ชนชั้น และความเป็นบริษัทใหญ่ เล็ก ลดน้อยลง ประเทศไทยเองให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจดิจิทัล คือ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศโดยการนำเอาไอทีหรือเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต เพิ่มผลงาน โดยใช้เวลาน้อยลงและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อให้เราแข่งขันกับชาติต่าง ๆ ได้

ในแง่ความมั่นคง ฝรั่งเศสและนานาประเทศในโลกตะวันตกเพิ่มความระวังเรื่องการก่อการร้าย มีการตรวจสอบเรื่องผู้อพยพมากขึ้น ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ปัญหาความมั่นคงทำให้รัฐบาลไทยต้องพิจารณาการควบคุมข่าวสารยิ่งขึ้น

ในแง่วารสารศาสตร์ ระบบสื่อสารมีผู้เล่นมากมายทั้งเล่นอย่างเปิดเผย (ทำตัวให้เป็นข่าว) และอย่างลับ ๆ (ใช้รหัส ส่งข่าวสารแบบลับ ๆ) นักข่าวต้องเดินทางหรือส่งทอดการรายงานข่าวข้ามพรมแดน ต้องไหวทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ นักข่าวก็มีทั้งด้านกายภาพและด้านเน็ตซึ่งมีหลักการในการทำสื่อแตกต่างกัน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องแข่งกับพลเมืองเน็ตที่ส่งข่าวโดยปราศจากหลักเกณฑ์ทางวารสารศาสตร์

ทั้งหมดนี้ทำให้หลักการวารสารศาสตร์เดิมพร่ามัว ความหมายของข่าวที่จำกัดแคบในเชิงภูมิศาสตร์ถูกขยายให้กว้างขึ้น การจุดประเด็นข่าวอาจจะเริ่มจากจุดใดก็ได้ เนื้อหาจากสื่อต่างชนิดกันมีการเกาะเกี่ยวกัน พาดพิงถึงกัน ขยายออกจากกัน รับถูกัน ไขว้กัน ขัดแย้งกัน แทรกแซงเข้ามาได้ตลอดทาง ที่เคยมีการแยกสื่อออกเป็นชนิดต่าง ๆ กลายเป็นการผนึกรวม จริยธรรมที่เดิมจำกัดขอบเขตอยู่ที่สื่อต้องขยายมาถึงทุกคนที่เข้าไปใช้สื่อ เพราะผลกระทบต่อสังคมนั้นมีไซมิเพียงสื่อที่เป็นผู้สร้าง แต่มีพลเมืองไซเบอร์เข้าไปสร้างด้วยอย่างมีพลัง

พลังการเลื่อนไหลของข่าวสารทำให้เกิดการเลื่อนไหลของ “ความจริง” สื่อออนไลน์แพร่อาวรณ์ออกไปได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ความโกรธ เกลียด อาจนำไปสู่สภาวะการณ์อะไรก็ได้ เรื่องเล่าแบบอภิสารในกรณีข่าววินาศกรรมกรุงปารีสชี้ให้เห็นความแตกต่างทางความคิดของกลุ่มคนชาวฝรั่งเศสผู้เคยเป็นมหาอำนาจและเข้าไปยึดครองดินแดนในทวีปอื่นรับรู้การหมิ่นหมั่นจากผู้ที่เคยด้อยกว่า ชาวอเมริกันรับรู้ผลกระทบจากการที่นำชาติเข้าสู่สงครามอ่าวและก่อทัศนคตินิยมต่อต้านมุสลิม, ชาวเบลเยียมตระหนักถึงความใกล้ขีดของเขตแดนสองประเทศและอันตรายจากการทำงานลับของผู้ก่อการร้ายในประเทศของตน, ชาวตะวันออกกลางมีความรู้สึกว่าตนถูกคุกคามโดยชาติตะวันตกและมีแรงผลักดันทางศาสนาที่จะดิ้นรนให้เป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่, ประชาชาติอื่นที่ไม่ใช่คู่กรณีได้รับรู้ความรุนแรงด้วยอารมณ์ตระหนกมากกว่าจะเข้าใจต้นสายปลายเหตุของเรื่องราวและเริ่มสร้างชุดความจริงเกี่ยวกับการดำรงรักษาชาติพันธุ์และศาสนาของตน

ทั้งหมดนี้เกินกว่าสื่อมวลชนแห่งยุคอดีตจะนำเสนอความจริงได้หมด ความจริงชุดต่าง ๆ แพร่ไปทั่วโลกด้วยสื่ออิสารซึ่งจะนำไปสู่อะไรก็ได้ ดังนั้น สิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างรีบด่วนก็คือการเผยแพร่การรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่ออิสารที่ทำงานเหมือน “วงมโหรี” ต่างคนต่างตีตามทักษะของตัวเองแต่รวมร้อยกันเป็นเพลง ต้องเข้าใจว่าการทำงานทั้งระบบของมันจะนำไปสู่ความจริงหลายชุด และต้องเข้าใจว่าพื้นที่ข่าวสารเช่นนั้นมียุทธศาสตร์มากมายเข้าไปแพร่กระจาย

พลังแห่งข่าวเกิดขึ้นจากการถักทอเนื้อเรื่องมีความสลับซับซ้อนสูงกว่าการเล่านิทานแบบตรง ๆ เหมือนนิทานอีสป การสร้างเรื่องย่อยในระหว่างการเดินทางเรื่องใหญ่ การสร้างเรื่องขนาน การสร้างเรื่องแบบอ้อมค้อม ช่วยเสริมสร้างจินตนาการแบบเป็นจริงเป็นจังและดึงเรื่องที่อยู่ห่างไกลมาใกล้ตัวเพราะผู้อ่านสามารถเข้าไปช่วยเหลือเรื่องได้ด้วย การผนึกกรรมของสื่อต่างภูมิทัศน์ผลกระทบข่าวดิจิทัลข้ามพรมแดน วินาศกรรมกรุงปารีสเป็นประเด็นข่าวสำคัญในกรุงเทพฯ ไม่แพ้ที่อื่นใดในโลก เราได้รับรู้ข่าวสารและต้องรู้เท่าทันข่าวสารว่ามันคือผลของการทำงานแบบมโหรีของสื่อที่ตัวของเราเองก็อาจจะเข้าไปเป็นส่วนของวงมโหรีนั้นด้วย จึงต้องใช้สื่ออย่างมีสติ เนื่องจากประเทศไทยก็มีผู้นับถือศาสนาอื่นอยู่จำนวนมากไม่น้อย

การรับรู้ข่าวสารร่วมกันของมนุษยชาติทำให้อารยธรรมของมนุษย์พัฒนาแบบบริโภคนิยมทั้งเสพทั้งกดขี่บอร์ดแบบมีส่วนร่วมแล้วข้ามสะพาน (ที่มองไม่เห็น) ลงมาสู่ปฏิบัติการในโลกจริงทางกายภาพ สื่อสร้างกระจกบานใหญ่ที่ส่องให้เห็นประเทศที่รวยที่สุด งตงามที่สุด จนที่สุด พร้อม ๆ กับภาพผู้คนที่ยอดคืดขาดแคลนที่สุด เราเห็นความสงบสันติ การสรรค์สร้าง การถือกำเนิด การช่วยเหลือกันของเพื่อนมนุษย์และความเสมอภาค พร้อม ๆ กับสงคราม จลาจล การทำลาย อาชญากรรม ความตาย ต่อหน้าต่อตา การเบียดเบียนและการแบ่งชั้นวรรณะ เรารู้สึกสิ้นสะเทือนไปด้วยการคุกคามจากคนที่มีความคิดความเชื่อแตกต่างจากเรา เป็นเรื่องที่น่ากลัวหากกระแสพลังด้านมืดได้แก่ความถือเขาถือเรา ความเกลียดชัง ความโกรธแค้นรุนแรงแทรกซึมเข้าสู่มนัสานิกของทุกคนแล้วนำไปสู่ปฏิบัติการเช่นที่เกิดในกรุงปารีส

โลกได้สร้างเทคโนโลยีใหม่ล้ำไปข้างหน้าแล้ว หลายปีที่ผ่านมาผู้คนได้นำสื่อใหม่ไปใช้อย่างกว้างขวาง เมื่อเวลาผ่านไปเราก็ได้เห็นด้านลบของเทคโนโลยีในแง่ที่มันปลุกเร้าอารมณ์จากข้อมูลที่หละหลวม ปลอมปน แต่งเติม ปลุกเร้าและไล่ล่า นำไปสู่ข้อสังเกตเป็นคำถามว่าเหตุใดบางประเทศที่เคยใช้สื่อออนไลน์เพื่อการต่อสู้ของประชาชนจึงลงเอยด้วยสงครามกลางเมืองและความพังพินาศของอารยธรรมที่สั่งสมกันมานับพันปี และทำไมข่าวสารวินาศกรรมในกรุงปารีสแม้จะกระจายไปทั่วโลกแต่ก็ไม่สามารถยุติความขัดแย้งที่นับวันจะรุนแรงมากขึ้น

บทความนี้เรียกร่องกระบวนทัศน์ใหม่ (new paradigm) ในการทำความเข้าใจกับกระบวนการสื่อสารแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ที่มีลักษณะเสมือนน้ำที่หลอกหลอนข้ามพรมแดนประเทศทำความเข้าใจกับเรื่องเล่าของชาวโลกที่เกิดและดับไปอย่างรวดเร็วไม่มีสิ่งใดที่ตั้งมั่นอยู่ได้นานทำความเข้าใจกับ

โลกที่เปลี่ยนจากรูปพีระมิดแบ่งชนชั้น ศาสนา วัฒนธรรม เพศ ผิวดำขาว อายุ มาเป็นโลกแนวราบ ที่ทุกคนสามารถใช้ชีวิตอยู่บนถนนซูเปอร์ไฮเวย์ทางข่าวสารร่วมกันแม้จะแตกต่างกัน เพราะความพยายามที่จำกัดกรอบยอมยากเย็นสำหรับสิ่งที่สั้นไหวมีการเกิดดับใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เราต้องรู้เท่าทันกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้และนำมาใช้ในเชิงบวก เราต้องสร้างวิสัยทัศน์ใหม่ (new vision) และทักษะการสื่อสารใหม่ (new communication skill) อย่างหนึ่งอย่างใดที่จะช่วยให้พลังกระแสน้ำวนของข่าวสารเป็นไปอย่างสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติอย่างแท้จริง.

บรรณานุกรม

- สุกัญญา สุตบรรทัด และคณะ. ๒๕๕๐. เรื่อง “แบบจำลองการสร้างเครือข่ายคุณธรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึก
สาธารณะของเด็กและเยาวชนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ” ทุนสนับสนุนจาก สสส.
- Burnett, P. D. Marshall. 2003. *Web Theory, An Introduction*. London- New York.
- Chang, Tsan-kuo Luo, T. Y. and Hao, Xiaoming. 2000. *From the United States with
News and more: International flow, TV coverage and world system*, Gazette 62.
- De Beer, Arnold, S. (Ed.) 2009. *Global Journalism: topical issues and media system*, 5th
edition, Boston: Pearson.
- Friedman, Thomas. 2005. *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*.
USA: Farrar, Straus and Giroux.
- Huntington, Samuel. 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*.
USA: Simon & Schuster.
- Jenkins, Henry . 2008. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. NY:
New York University Press.
- Newman, Nic with Levy, David A.L. and Nielsen, Rasmus Kleis. 2015. REUTERS INSTITUTE
DIGITAL NEWS REPORT TRACKING THE FUTURE OF NEWS, Reuters Institute for
the Study of Journalism, UK: University of Oxford .
- Scolari, Carlos Alberto 2013. *Transmedia (TS)*. Transmedia Storytelling: Implicit Consumers,
Narrative Worlds, and Branding in Contemporary Media Production. Spain:
University of VicCatalunya.

Abstract **The Power of World News Flux: Terror in Paris Case**

Sukanya Sudbanthad

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand.*

News is information about current events. Journalists provide news through many different media, based on word of mouth, printing, broadcasting, and electronic communication. Journalistic objectivity which refers to fairness, factuality, and nonpartisanship is the main principle of journalistic professionalism. But when digital technologies such as the Internet appear on media landscape, both professionals and non-professionals become senders of the message; opinion and emotion intermingle with news in such a way that objective reporting nearly comes to an end. People watch violence and exchange facts and fears along the global network

Media convergence, powerful phenomenon involving the interconnection of information and communications technologies, is one of the most significant communication changes of the 21st century. The remixing of media into what has been termed a 'transmedia' model, where stories and media content (for example, sounds, images, written text) are dispersed across multiple media platforms, expands the range of world news flow across time and space. Netizens help weaving stories into the global network in high speed. The Terror in Paris Case reveals the force of narrative convergence along which facts and emotions flew in the communication process and then influenced over the event itself.

Keywords: media convergence, world news flux, terror in Paris, media platforms, netizen

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

การปฏิบัติเศรษฐกิจธรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ

วรวิทย์ หิรัญรักษ์*

ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสภา

บทคัดย่อ

การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา กำลังเป็นที่นิยมของคนหนุ่มสาวมีการปฏิบัติธรรมอย่างแพร่หลายมากขึ้น ทั้งในวัด สำนักสงฆ์ สถานปฏิบัติธรรมอิสระ รีสอร์ท บ้านพัก โรงแรม ที่อยู่ในเมือง ในป่าและชนบทห่างไกล การปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่ประกอบด้วย กิจกรรมการสวดมนต์ภาวนา บูชา พระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ และการทำสมาธิ เพื่อทำให้สงบปล่อยวางไม่ยึดมั่นอยู่กับสิ่งของภายนอกและร่างกาย ไม่สนใจโลกภายนอก นอกเหนือจากการสวดมนต์ภาวนา การปฏิบัติเศรษฐกิจธรรมเป็นการนำความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์การพัฒนาและกิจกรรมเสริมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสอดแทรกเข้าไปในกิจกรรมการปฏิบัติธรรมทั่วไป ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นคนดีมีคุณธรรม มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งจะช่วยให้ประเทศไทยมีคนที่มีความรู้ความกระตือรือร้น มีคุณธรรม มีวินัย เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเพิ่มเติมกิจกรรมการสวดมนต์ภาวนาการปฏิญาณตนเป็นคนดี การปวารณาตนเองที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำอธิษฐานได้ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

คำสำคัญ: การสวดมนต์ภาวนา, การทำสมาธิ, คำปฏิญาณ: ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ, การปวารณาตนเองที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, คำอธิษฐาน: ปฏิทินของคุณภาพชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย, บทสวดมนต์อุทิศส่วนกุศล, กิจกรรมหลังการสวดมนต์ภาวนา และการเดินจงกรม บริกรรม

คำนำ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะประยุกต์ผสมผสานแนวความคิดด้านเศรษฐศาสตร์การพัฒนาเข้ากับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนาตามประเพณีนิยมและความเชื่อทางศาสนาของคนไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาศาสนา และคุณภาพชีวิตของประชาชนคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา

* บทความนี้ ดัดแปลงจากบทความเรื่อง พุทธเศรษฐศาสตร์: การปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ โดย รองศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ หิรัญรักษ์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ บรรยายในที่ประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง สำนักงานราชบัณฑิตยสภา วันพุธที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๙

ความสำคัญของคุณธรรมในใจคนที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

ในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การพัฒนา ปัจจัยที่ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ได้แก่ ปัจจัยการผลิตทางเศรษฐศาสตร์ทั้ง ๔ ประการ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ แรงงาน ทุน และผู้ประกอบการ และปัจจัยที่มีใช่เศรษฐกิจ โดยสามารถเขียนเป็นฟังก์ชันสมการการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ ดังนี้

$$G = f(N, L, K, E, X)$$

โดยที่ G ได้แก่ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth rate)

N ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources)

L ได้แก่ แรงงาน (Labour)

K ได้แก่ ทุน (Capital)

E ได้แก่ ผู้ประกอบการ (Entrepreneur)

X ได้แก่ ปัจจัยที่มีใช่เศรษฐกิจ (Non-Economic Factors)

ซึ่งหมายความว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (G) ขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ (N) แรงงาน (L) ทุน (K) และผู้ประกอบการ (E) ที่มีอยู่ในประเทศ และปัจจัยที่มีใช่เศรษฐกิจต่าง ๆ (X) ซึ่งอาจมีผลในทางบวกหรือทางลบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น ศาสนา การทุจริตคอร์รัปชัน การชุมนุมประท้วงทางการเมืองที่ยืดเยื้อ สงครามกลางเมือง ภัยพิบัติทางธรรมชาติต่าง ๆ

ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources)

ทรัพยากรธรรมชาติหมายความรวมทั้งที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ของประเทศที่มีอยู่ทั้งหมด ทั้งบนดิน ใต้ดิน และในอากาศ ประกอบด้วย ที่ดินที่ใช้เป็นแหล่งที่ตั้งของบ้านที่อยู่อาศัย อาคารสำนักงาน ร้านค้า โรงงานอุตสาหกรรม ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม ทั้งเรือกสวนไร่นา ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร ทะเล มหาสมุทร แร่ธาตุ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่มีอยู่บนบก ในน้ำ ในอากาศ ได้แก่ สัตว์บก นก ปลา แมลง จุลินทรีย์ต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ใช้เป็นแหล่งอาหารหรือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ได้ รวมทั้งดินฟ้าอากาศ สายลม แสงแดด ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ในทางเศรษฐศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายจะมีจำนวนจำกัด เมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการของมนุษย์ และมีแนวโน้มที่จะลดลง ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ จึงมีแนวโน้มที่จะมีราคาสูงขึ้น

วารสารราชบัณฑิตยสภา
ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

เรื่อย ๆ เมื่อเวลาผ่านไป โดยเฉพาะที่ดิน ซึ่งราคาของที่ดิน คือค่าเช่าจะมีราคาสูงขึ้นตลอดเวลา ที่ดินที่อยู่ในแหล่งที่ตั้งที่ดีหรือมีคุณภาพดีจะมีค่าเช่าสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ก็มีโอกาที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แร่ธาตุ น้ำมัน หินปูนจากภูเขา รวมทั้งน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ จะมีปริมาณลดลงจากการขุดค้นนำไปใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึงมีราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ

แรงงาน (Labour) หมายถึง คนที่ถูกจ้างให้ใช้แรงงานทำงานผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม แรงงานในไร่นาและภาคเกษตรกรรม แรงงานในบริษัท ห้างร้าน ธนาคาร สถานบริการต่าง ๆ รวมถึงแรงงานในภาครัฐบาล ทั้งที่เป็นข้าราชการและลูกจ้างของกระทรวง ทบวง กรม และรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ แรงงานทั้งหมดจะได้รับค่าตอบแทนในรูปของค่าจ้าง (Wage) รายวัน หรือรายสัปดาห์ หรือรายเดือน (Salary) แรงงานที่มีฝีมือ มีทักษะในการทำงาน มีความกระตือรือร้น ขยันขันแข็งในการทำงาน เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพ ก็จะได้รับค่าจ้างแรงงานสูงกว่าแรงงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ ขาดความกระตือรือร้น หรือแรงงานที่ไม่มีระเบียบวินัย

ทุน (Capital) หมายถึง เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิตต่าง ๆ โรงงาน และสินค้าคงคลังต่าง ๆ ปัจจัยทุนเหล่านี้จะช่วยให้การผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เครื่องจักรและเครื่องอุปกรณ์การผลิตที่ทันสมัยในโรงงานจะช่วยทำให้สามารถผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ได้เป็นปริมาณที่มากกว่าและรวดเร็วกว่าการใช้มือทำอย่างเดียวโดยไม่ใช้เครื่องจักร เครื่องมือ และอุปกรณ์การผลิตอื่น ๆ ช่วย ในทางเศรษฐศาสตร์ ผลตอบแทนของปัจจัยทุน ได้แก่ ดอกเบี้ย (Interest) ซึ่งเปรียบเทียบกับผลตอบแทนที่ควรได้รับจากการนำเอาเงินทุนที่ควรนำไปซื้อเครื่องจักร อุปกรณ์การผลิตต่าง ๆ รวมทั้งโรงงานอุตสาหกรรม ไปฝากธนาคาร หรือนำไปให้บุคคลอื่นกู้ยืมไปลงทุนต่อ

ผู้ประกอบการ (Entrepreneur) หมายถึง ผู้ที่ดำเนินกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ ทั้งในภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม การประกอบธุรกิจค้าขายและบริการต่าง ๆ ผู้ประกอบการเป็นผู้ตัดสินใจในการบริหารจัดการ นำเอาปัจจัยที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ แรงงาน และทุน มาใช้ร่วมกันเพื่อประกอบการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ผู้ประกอบการที่ชาญฉลาดจะสามารถระดมเงินทุนมาทำการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถบริหารจัดการ ทำให้ต้นทุนการผลิต หรือค่าใช้จ่ายหรือค่าตอบแทนแก่ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่ใช้ในการผลิต ทั้งที่ดิน แรงงาน และทุน อยู่ในระดับต่ำ ก็จะสามารถมีผลกำไรสูง ทำให้สามารถขยายกิจการให้เจริญเติบโตต่อไปได้ และทำให้มีการจ้างแรงงานและใช้ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

ปัจจัยที่มีไขปัจจัยทางเศรษฐกิจ (X) ได้แก่ปัจจัยต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมโดยนักวางแผนเศรษฐกิจ เช่น ภัยพิบัติทางธรรมชาติ น้ำท่วม ฝนแล้ง สงครามกลางเมือง การชุมนุมทางการเมือง การปิดกั้นถนนทางสัญจรของประชาชนอย่างยืดเยื้อ ทำให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจหรือคำสั่งสอนหรือความเชื่อทางศาสนา มีส่วนส่งเสริมให้ประเทศมีความสงบสุข เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรืองได้

คนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะคนเป็นทั้งเจ้าของที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เป็นเจ้าของแรงงาน เป็นเจ้าของทุน และเป็นผู้ประกอบการ ถ้าประเทศมีคนที่มีความรู้ความสามารถทั้งร่างกายและจิตใจเป็นจำนวนมาก ก็จะสามารถผลิตสินค้าและบริการที่มีความรู้ความสามารถออกมาได้เป็นจำนวนมาก สามารถตอบสนองความต้องการบริโภคภายในประเทศได้อย่างพอเพียงและมีเหลือสำหรับส่งออกไปขายต่างประเทศ ทำให้ได้เงินตราต่างประเทศเข้ามาใช้จ่ายในการพัฒนาประเทศได้ ประเทศก็จะมีเศรษฐกิจรุ่งเรือง ประชาชนมีงานทำ มีรายได้ รัฐบาลมีรายได้จากภาษีอากรมาใช้ในการพัฒนาประเทศได้ มีการสร้างสรรค์สวัสดิการสังคม ระบบสาธารณสุขโรค สาธารณูปการที่ดีและเพียงพอ ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าทันสมัย ประชาชนส่วนใหญ่มีความสุขกันถ้วนหน้า

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ประเทศจะมีความเจริญก้าวหน้า มีรายได้ประชาชาติสูง ประชาชนมีงานทำ และมีรายได้สูง แต่ถ้าหากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเป็นคนที่มีขาดคุณธรรมหรือขาดศีลธรรมประจำใจ ไม่มีจิตสำนึกในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หรือแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือไม่มีจิตสำนึกในการเสียสละเพื่อส่วนรวม ประเทศก็จะไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง เพราะผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของการพัฒนาประเทศจะตกเป็นของกลุ่มน้อยที่เป็นผู้มีรายได้สูง ในขณะที่คนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ซึ่งได้รับส่วนแบ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพียงเล็กน้อย คนที่เป็นเจ้าของที่ดินขูดรีดค่าเช่าจากผู้เช่าที่ดิน นายจ้างกดค่าจ้างแรงงานของลูกจ้างให้อยู่ในระดับต่ำสุด เจ้าของเงินทุนขูดรีดอัตราดอกเบี้ยจากผู้กู้เงินในอัตราสูง เจ้าของกิจการร้านค้าและสถานบริการต่าง ๆ พยายามผูกขาดการค้าและแสวงหากำไรให้มากที่สุด ผู้บริโภคก็ต้องซื้อสินค้าและบริการที่มีความรู้ความสามารถต่ำ ในราคาที่แพงมาก ข้าราชการประจำและนักการเมืองจะทุจริต คอร์รัปชัน นักธุรกิจ พ่อค้า ประชาชนที่มีรายได้สูง พยายามหลีกเลี่ยงภาษีอากร ทำให้รัฐบาลขาดงบประมาณที่จะใช้ในการพัฒนาประเทศ คนในประเทศขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ ร่อยหรอและเสื่อมโทรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยทั่วไปตกต่ำ ดังนั้น การพัฒนาคนของประเทศให้มีคุณธรรมและศีลธรรมในใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย

บทบาทของศาสนาพุทธในการพัฒนาเศรษฐกิจ

การเรียนการศึกษา การฝึกอบรมในโรงเรียน ทั้งโรงเรียนสายสามัญและสายวิชาชีพ โรงเรียนอาชีวศึกษา วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมทั้งการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยการฝึกอบรมในโรงงานอุตสาหกรรมและสถานประกอบการต่าง ๆ ทำให้คนของประเทศ (ทรัพยากรมนุษย์) มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพในด้านการประกอบอาชีพในสถานประกอบการและมีความสามารถในการสร้างงานและรายได้ให้แก่ตนเองได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาเหล่านี้ภายหลังจากผ่านการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษามาแล้ว จะให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนในเรื่องวิชาชีพมากกว่า การเรียนการสอนในด้านศีลธรรมและคุณธรรม มักปล่อยเป็นหน้าที่ของวัด โบสถ์ และมัสยิดของศาสนาต่าง ๆ ทำหน้าที่ในการสร้างจิตสำนึกในด้านคุณธรรมและการช่วยเหลือแบ่งปัน การรับผิดชอบต่อสังคมให้แก่ศาสนิกชนของแต่ละศาสนา

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือ วัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่เข้าไปปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา วัดเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางด้านการทำบุญ ตักบาตร การสวดมนต์ภาวนา ฟังพระธรรมเทศนา และทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี เช่น การบวชพระสงฆ์และชี การทอดกฐินทอดผ้าป่า การแห่เทียนเข้าพรรษา การก่อพระเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์ การจัดตลาดนัดชุมชน และการฌาปนกิจศพ วัดยังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางการเมือง โดยวัดมักถูกใช้เป็นสถานที่ตั้งของคูหาเลือกตั้งต่าง ๆ และการนัดประชุมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและการเมืองระดับท้องถิ่น เนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน วัดในพระพุทธศาสนาทางวัดยังเป็นที่รวมของการทำกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น การจัดตั้งศูนย์เด็กในวัด การอบรมเด็กและเยาวชน การทำโครงการฝึกอาชีพ การทำธนาคารข้าว หรือการส่งเสริมแพทย์พื้นบ้าน ให้คำแนะนำด้านสุขภาพอนามัย รวมทั้งส่งเสริมแพทย์พื้นบ้าน การส่งเสริมด้านการเกษตรผสมผสานหรือการเกษตรแบบพึ่งตนเอง เป็นการให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชนเพิ่มเติมจากการเรียนในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย

ดังนั้น ถ้าหากมีการผสมผสานแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชนเข้าไปรวมอยู่ในกิจกรรมทางศาสนาในวัดหรือศาสนสถานต่าง ๆ ซึ่งมีประชาชนจำนวนมากเข้าไปรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางศาสนาด้วยกันอยู่ก็จะช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและชุมชนได้เป็นอย่างดี

การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันการปฏิบัติธรรมเป็นกิจกรรมที่กำลังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในกลุ่มคนรุ่นหนุ่มสาวในวัยทำงานกันมากขึ้น มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะวัดในชนบท ในวัดสาย

วัดป่าในชนบท และมีการขยายการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมเข้าในสำนักสงฆ์และสถานปฏิบัติธรรมต่าง ๆ รวมทั้งยังมีการขยายกิจกรรมการปฏิบัติธรรมเข้าไปจัดในรีสอร์ทและโรงแรมในต่างจังหวัด และบ้านพักของประชาชนผู้มีจิตศรัทธาที่ดัดแปลงเป็นสถานปฏิบัติธรรม วัดหลายแห่งก็มีการทำป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนเข้าไปปฏิบัติธรรมในวัด

โดยทั่วไป การปฏิบัติธรรมจะประกอบด้วย การสวดมนต์ภาวนา การเดินจงกรม บริกรรม การฝึกการทำสมาธิ เพื่อทำให้จิตใจสงบแน่วแน่โดยใช้เวลาอยู่ในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมและช่วยทำงานในสถานปฏิบัติธรรม เช่น งานครัวและการทำความสะอาดวัดและสถานปฏิบัติธรรมในระหว่างวันที่อยู่ปฏิบัติธรรม ตั้งแต่ ๑ วัน และหลักสูตรปฏิบัติธรรมระยะสั้น ตั้งแต่ ๒ วัน, ๓ วัน, ๕ วัน, ๗ วัน, ๑๕ วัน, ๑ เดือน และ ๓ เดือน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมจะแต่งกายด้วยชุดขาว เสื้อ กางเกงขายาว หรือกระโปรงสีขาว ค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติธรรมก็มีทั้งการเรียกเก็บค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามที่สถานปฏิบัติธรรมกำหนด หรือโดยการบริจาคตามศรัทธาของผู้เข้าปฏิบัติธรรม การสนับสนุนของผู้มีจิตศรัทธา บริษัทห้างร้าน หรือองค์กรการกุศลที่มีจิตศรัทธา มีการเชิญวิทยากรซึ่งอาจจะเป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง หรือนักพูด นักเทศน์มาบรรยายอบรมแนะนำเกี่ยวกับการฝึกสมาธิและการทำใจว่าง การปล่อยวางทางโลก โดยที่ผู้ปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าการปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ภาวนาจะเป็นการสะสมบุญ เพื่อให้ชีวิตดีขึ้น หายเจ็บป่วย มีโชคกลาง และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วก็จะได้ขึ้นสู่สวรรค์ เพราะผู้ที่ปฏิบัติธรรมเป็นคนดีมีศีลธรรม มีบุญสะสมไว้มาก ส่วนคนที่ไม่ปฏิบัติธรรม ไม่สวดมนต์ภาวนาจะเป็นคนที่ไม่ได้สะสมบุญไว้เพื่อชาติหน้า

โดยทั่วไป การปฏิบัติธรรมโดยการสวดมนต์ภาวนาเป็นภาษาบาลี การทำสมาธิ และการสวดอุทิศส่วนกุศลร่วมกัน จะทำวันละ ๒ รอบ หรือ ๓ รอบ ขึ้นอยู่กับว่าพระสงฆ์ในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมนั้นฉันภัตตาหารวันละกี่มื้อ ถ้าเป็นวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำสวดมนต์ มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยมาก พระสงฆ์ฉันภัตตาหารวันละ ๑ มื้อ คือมื้อเช้ามื้อเดียว ก็จะมีการสวดมนต์ภาวนาและทำสมาธิร่วมกัน วันละ ๒ รอบ คือ รอบเช้า (ทำวัตรเช้า) พระสงฆ์นำสวดมนต์ภาวนา ทำสมาธิ และสวดอุทิศส่วนกุศลร่วมกันในโบสถ์ วิหาร หอโถง หรือหอประชุม ตั้งแต่เช้ามีดให้เสร็จเรียบร้อย แล้วจึงถวายภัตตาหารเข้าแก่พระสงฆ์ หลังจากนั้น อุบาสกอุบาสิกาผู้ปฏิบัติธรรมจะไปทานอาหารร่วมกันในโรงทานหรือโรงอาหาร เสร็จแล้วแยกย้ายกันไปทำกิจกรรม เช่น ช่วยล้างจานชามภาชนะครัว หรือทำความสะอาดวัด เดินจงกรม ไปฝึกสมาธิในห้องพักในอาคารพัก หรือจับกลุ่มสนทนาธรรมกันในช่วงบ่าย ตอนค่ำ (ทำวัตรเย็น) แล้วจึงมาสวดมนต์ภาวนาทำสมาธิร่วมกันอีกครั้งหนึ่งให้เสร็จเรียบร้อยก่อนถวายน้ำปานะแก่พระสงฆ์ และแยกย้ายกันไปฝึกสมาธิก่อนนอนในห้องพักของแต่ละบุคคล การทานอาหารมื้อกลางวัน

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

หรือมือเย็นของผู้ปฏิบัติธรรมที่ไม่สามารถทานอาหารมือเดียวได้ก็อาจจะไปหาทานได้จากโรงอาหารหรือ
โรงทาน โดยการซื้อหรือทางวัดจัดหรือสถานปฏิบัติธรรมจัดหาสำรองไว้ให้

ส่วนวัดที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหารวันละ ๒ มื้อ ก็จะมีการปฏิบัติธรรมสวดมนต์ภาวนา ทำสมาธิ
และอุทิศส่วนกุศลร่วมกัน วันละ ๓ รอบ คือ รอบเช้า (วัตรเช้า) รอบก่อนเพล (ถวายภัตตาหารเพลแก่พระ
สงฆ์) และรอบค่ำ (วัตรเย็น) ตั้งแต่ ๖ โมงเย็น ก่อนแยกย้ายกันไปทำสมาธิก่อนนอน

การแต่งกายด้วยชุดขาว ห้ามนำโทรศัพท์หรือเครื่องมือสื่อสารติดต่อกับบุคคลภายนอก
วัตถุประสงคเพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมตัดขาดจากโลกภายนอก มีสมาธิในการปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติธรรมชาย
หญิงพักกันคนละอาคารที่พัก

บทสวดมนต์ประกอบการปฏิบัติธรรม

บทสวดมนต์ในการปฏิบัติธรรมของวัดและสถานปฏิบัติธรรม ส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน
ผู้เขียนขอนำบทสวดมนต์ของสวนโมกขพลารามซึ่งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ซึ่งมีทั้งบท
สวดมนต์เป็นภาษาบาลีและคำแปลเป็นภาษาไทยทั้ง ๑๑ บท ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ต้องการปฏิบัติธรรมสวด
มนต์ภาวนานำไปปฏิบัติต่อ ดังนี้

ชื่อ	เนื้อหา
๑. คำบูชาพระรัตนตรัย	บูชาพระรัตนตรัย (พระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์)
๒. ปุพพภาคนมัสการ	เริ่มต้นนมัสการ (นะโม)
๓. บทสรรเสริญพุทธคุณ	สรรเสริญพุทธคุณ (ความดีของพระพุทธเจ้า)
๔. บทสรรเสริญธรรมคุณ	สรรเสริญธรรมคุณ (ความดีของพระธรรม)
๕. บทสรรเสริญสังฆคุณ	สรรเสริญสังฆคุณ (ความดีของพระสงฆ์)
๖. บทสรรเสริญพระรัตนตรัย	สรรเสริญพระรัตนตรัย
๗. สังเวคปริกิตตนปาฐะ	สังเวคถา กล่าวถึงธรรมที่แสดงเรื่องความทุกข์เกี่ยวกับ ชั้น ๕ เพื่อให้รู้และกำหนดความทุกข์ที่เกิดขึ้นโดย ใช้ธรรมะจัดการกับความทุกข์โดยถูกวิธี
๘. ภัทเทกรัตตถกา	คำสอนเกี่ยวกับการไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้วและสิ่งที่ ยังมาไม่ถึง โดยให้พิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันให้ ริบเร่งทำความดี เพราะไม่มีใครทราบได้ว่าเราจะตาย เมื่อไหร่ เพราะฉะนั้นจึงต้องพยายามรีบทำความดี ในปัจจุบัน

ชื่อ	เนื้อหา
๙. บทพิจารณาอาการ ๓๒	บทพิจารณาให้เห็นส่วนประกอบต่าง ๆ ในร่างกาย
๑๐. บทพิจารณาสังขาร	บทพิจารณาสังขาร เพื่อให้ใช้ปัญญาพิจารณาว่าสังขารของบุคคลย่อมไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในร่างกายอันเป็นทางแห่งพระนิพพาน
๑๑. สัพพัตติทานกถา	เกี่ยวกับการแผ่ส่วนบุญกุศลในการทำความดีให้แก่สรรพสัตว์

ผู้ที่สนใจในการปฏิบัติธรรมในแนวทางนี้ สามารถไปค้นคว้าบทสวดมนต์เพิ่มเติมด้วยตนเอง ที่สวนโมกขพลาราม (วัดธารน้ำไหล) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การทำสมาธิ

หลังจากเสร็จการสวดมนต์แล้ว ผู้ปฏิบัติธรรมจะทำสมาธิทำจิตให้สงบแน่วแน่ โดยอาจนั่งขัดสมาธิ นั่งพับเพียบ หรือนั่งบนเก้าอี้ นั่งหลังให้ตรง โดยยึดท่ายานั่งของพระพุทธรูปเป็นตัวอย่าง นั่งหลับตา กำหนดลมหายใจเข้าลึก ๆ หายใจออกยาว ๆ ให้มีความรู้สึกตัวอยู่กับลมหายใจเข้าออก ปล่อยวางอดีต ไม่คิดถึงเรื่องเก่าที่ผ่านมา ไม่คิดถึงเรื่องอนาคตที่ยังไม่มี มีสติกำหนดรู้เฉพาะปัจจุบัน เป็นการทำความสมาธิบนหลักการของการเจริญอานาปานสติ เป็นการฝึกให้มีสติสัมปชัญญะอยู่กับลมหายใจในแต่ละครั้ง

การฝึกลมหายใจเข้าออกเพื่อให้รู้มีสติ รู้จักสภาวะภายนอกและภายในจิตใจ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยผู้ฝึกสมาธิอาจท่อง นะโม พุทธโธ ระหว่างหายใจเข้าออกแต่ละครั้ง หรือนับ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕... ต่อไปเรื่อย ๆ ในใจ ระหว่างทำสมาธิให้จิตใจแน่วแน่

การฝึกสมาธิอาจปฏิบัติแนวสติปัฏฐาน ๔ โดยบริกรรม ยุบหนอพองหนอ ไม่ยึดมั่นถือมั่น ห่วงโน้น ห่วงนี้ ห่วงนั้น ไม่สนใจอะไรทั้งสิ้น

การนั่งทำสมาธิในแต่ละครั้ง อาจจะใช้เวลาตั้งแต่ ๓๐ นาทีขึ้นไป

การแผ่เมตตา

ก่อนจะจบการทำสมาธิ ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องแผ่เมตตาในใจ ดังนี้

สัพเพ สัตตาอะเวรธา, อัพพะยาปิฆมา, อะนินฺหา สุขี อตฺตานิัง ปะริหะรันตฺ,
 สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย
จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย
จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้ทุกข์กายทุกข์ใจเลย
จงมีความสุขกาย สุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเทอญ

การปฏิบัติเศรษฐกิจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ

การปฏิบัติเศรษฐกิจ เป็น การปฏิบัติธรรมที่นำหลักเศรษฐศาสตร์และแนวความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจมาผสมผสานเข้าไปในการสวดมนต์และการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีความรู้ความเข้าใจชัดเจนมากขึ้นในหลักคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ที่ควรนำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีจิตสำนึกและเข้าใจอย่างแท้จริงในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ทั้งยังช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนคนไทยมากขึ้น ในขณะเดียวกัน การปฏิบัติเศรษฐกิจจะช่วยส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ไม่ท้อถอย ปฏิบัติตนไปในแนวทางที่จะส่งเสริมให้สังคมไทยก้าวหน้าไปในทิศทางที่เหมาะสม ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเศรษฐกิจไทยได้อย่างมีความสุข และช่วยส่งเสริมให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง ในระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

การปฏิบัติเศรษฐกิจอาจจัดขึ้นในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมสำหรับประชาชนทั่วไป โดยเพิ่มเนื้อหาความรู้ด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจเข้าไป หรือจัดให้เฉพาะกลุ่มประชาชนหรือข้าราชการ นักวิชาการ และนักศึกษา ที่มีความสนใจในด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น ก็ได้

การปฏิบัติเศรษฐกิจจะยึดแนวทางการปฏิบัติธรรมทั่วไป แต่แทรกกิจกรรมความรู้ด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจเข้าไป ประกอบด้วย

๑. การสวดมนต์ภาวนา
๒. การทำสมาธิ
๓. การเดินจงกรม
๔. การปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันนอกเหนือจากการสวดมนต์ภาวนาภายในสำนักปฏิบัติธรรม
๕. การปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนใกล้เคียงสำนักปฏิบัติธรรม

บทสวดมนต์ในการปฏิบัติเศรษฐกรรม

บทสวดมนต์ในการปฏิบัติเศรษฐกรรมจะใช้ภาษาไทยในการสวด เพื่อให้ผู้สวดมนต์ได้มีความรู้ความเข้าใจ ในสิ่งที่ตนสวดมนต์ภาวนาอยู่ได้ชัดเจน ประกอบด้วย

๑. คำกราบพระรัตนตรัย

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภาวะวา

พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง

พุทฺธัง ภาวะวันตัง อะภิวาเทมิ ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

อริยสัจ ๔ หรือความจริง อันประเสริฐ เป็นคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. ทุกข์ ได้แก่ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ
๒. สมุทัย ได้แก่ สาเหตุของทุกข์ คือ ตัณหา หรือ ความอยาก
๓. นิโรธ ได้แก่ ภาวะที่ปราศจากทุกข์ หรือนิพพาน
๔. มรรค ได้แก่ วิธีดับทุกข์ หรือ วิธีแก้ปัญหา

โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือ การปฏิบัติตนในทางสายกลาง ไม่ปฏิบัติตนให้สุดโต่ง หรือ การปฏิบัติตนในด้านใดด้านหนึ่ง ไม่ให้ตั้งไปด้านใดด้านหนึ่ง ทั้งทางด้านการหลงใหลในกามคุณหรือการบำเพ็ญทุกข์ให้ร่างกายได้รับความทุกข์ทรมาน เพราะคิดว่าเป็นหนทางแห่งการหลุดพ้น

หนทางดับทุกข์ด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ มรรคองค์ ๘ คือ

๑. สัมมาทิฐิ เห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ คิดชอบ
๓. สัมมาวาจา พูดชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ
๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
๖. สัมมาวายะมะ เพียรชอบ
๗. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ
๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

เมื่อข้าพเจ้าเกิดปัญหาชีวิต ข้าพเจ้าจะใช้วิธีสัจ ๔ แก่ไข โดย

๑. จะพิจารณาทุกข์ ทุกข์นี้คืออะไร (ทุกข์)
๒. มาจากสาเหตุอะไร (สมุทัย)
๓. มีทางออกอย่างไร (นิโรธ)
๔. จะลงมือแก้ไขอย่างไร (มรรค) โดยปฏิบัติธรรมตามอริยมรรค ๘ องค์ เพื่อให้พ้นทุกข์โดยสงบ

(กราบ)

สวากขาโต ภาวะวะตาธัมโม

พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว

ธัมมัง นมะสสามิ ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม

ข้าพเจ้าขอน้อมนำพระธรรม เบญจศีล เบญจธรรม มาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ดังนี้
เบญจศีล ได้แก่ ศีล ๕ ข้อ เพื่อรักษาเจตนาที่จะควบคุมกายและวาจาให้เป็นปกติ ไม่ทำบาป
โดยการละเว้น ๕ ประการ คือ

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี ข้าพเจ้าจะละเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเบียดเบียนสัตว์ โดยการฆ่าโดยตนเอง หรือการใช้ผู้อื่นฆ่า
๒. อทินนาทานา เวรมณี ข้าพเจ้าจะละเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ละเว้นจากการลักทรัพย์ด้วยตนเอง หรือใช้ให้คนอื่นลักทรัพย์มาให้ตน
๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี ข้าพเจ้าจะละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ไม่รวมประเวณีในบุรุษและสตรี ที่มีใช้สามภรรยาคุ้มครองของตน
๔. มุสาวาทา เวรมณี ข้าพเจ้าจะละเว้นจากการพูดเท็จ งดจากการพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ
๕. สุราเมรยะ มัชชะ ปมาทัฏฐานา เวรมณี ข้าพเจ้าจะเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

เบญจธรรม เป็นหลักธรรมที่ควรปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ๕ ประการ ได้แก่

๑. เมตตากรุณา ข้าพเจ้าจะมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น และมีความสงสารคิดช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
๒. สัมมาอาชีวะ ข้าพเจ้าจะเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ประกอบด้วยธรรม ประกอบด้วยอาชีพ มีรายได้ รู้จักใช้จ่าย รู้จักคำว่าพอดี และมีหิริโอตตปละ
๓. กามสังวร ข้าพเจ้าจะมีความสำรวมในกาม ไม่ลุ่มหลงยึดติดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส
๔. สัจจะ ข้าพเจ้าจะยึดมั่นในความมีสัตย์ มีความจริงใจ พูดความจริง ไม่พูดเท็จ พูดจริง ทำจริง
๕. สติสัมปชัญญะ ข้าพเจ้าจะมีความรู้ตัว รู้สึกตัว อยู่ตัว เพื่อให้ชีวิตไม่ตกอยู่ในความประมาท ข้าพเจ้าจะไม่แกเลือกกลัวในสิ่งที่จะทำให้ชีวิตตกต่ำ ไม่ดื่มสุรามึนเมา และขาดสติ (กราบ)

สุปะฏิปันโน ภาวะวะโต สภาวะกะสังโฆ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า, ปฏิบัติดีแล้ว

สังฆัง นะมามิ ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์ที่ไม่ประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ไม่ชอบตามพระธรรมวินัย อันเป็นเหตุของ อาบัติปาราชิก ๔ ข้อ ในศีล ๒๒๗ ได้แก่

๑. เสพเมถุน ร่วมสัมพันธ์ทางเพศกับมนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ หรือแม้แต่ซากศพ
๒. ถือนาหารที่เจ้าของไม่ได้ให้ มาเป็นของตนเอง จากบ้านก็ดี จากปากก็ดี (ขโมย)

ได้ราคา ๕ มาสก (๕ มาสกเท่ากับ ๑ บาททองคำ)

๓. พรากกายมนุษย์จากชีวิต (ฆ่าคน) แสวงหาและใช้เครื่องมือ กระทำเอง หรือจ้างวานฆ่าคน หรือพูดพรณนาคุณแห่งความตายให้คนนั้น ๆ ยินดีที่จะตาย (โดยมีเจตนาหวังให้ตาย) ไม่เว้นแม้แต่การแทงเด็กในครรภ์มารดา

๔. กล่าวอวดอุตริมนุสธรรมที่ไม่เป็นจริง อันเป็นความเห็นอย่างประเสริฐ อย่างสามารถน้อมเข้าไปในตัวว่าข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ ข้าพเจ้าเห็นอย่างนั้น (ไม่รู้จริงแต่โอ้อวดความสามารถของตัวเองยกเว้นสำคัญตนผิด)

(กราบ)

(ที่มา : วิกิพีเดีย ศาสนาพุทธ <https://th.wikipedia.org/wiki/ปาราชิก>)

คำปฏิญาณตน : ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ

ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า

๑. ข้าพเจ้าจะมีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
๒. ข้าพเจ้าจะมีความซื่อสัตย์ ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงาม เพื่อส่วนรวม
๓. ข้าพเจ้าจะเป็นคนที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
๔. ข้าพเจ้าจะเป็นผู้ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม
๕. ข้าพเจ้าจะรักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม
๖. ข้าพเจ้าจะเป็นผู้มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน
๗. ข้าพเจ้าจะศึกษาทำความเข้าใจ เรียนรู้การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
๘. ข้าพเจ้าจะเป็นคนมีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
๙. ข้าพเจ้าจะเป็นคนมีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
๑๐. ข้าพเจ้าจะรู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี
๑๑. ข้าพเจ้าจะมีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมพ่ายแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาป ตามหลักของศาสนา
๑๒. ข้าพเจ้าจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง (ที่มา คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการตามนโยบาย คสช.) ๑๑ ก.ค. ๒๕๕๗

การปวารณาตนเอง ดำเนินชีวิตตนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ให้สามารถดำรงได้อย่างมั่นคงยั่งยืน ในกระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ข้าพเจ้าขออน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังนี้

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข

๓ ห่วง ได้แก่

๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป ชัดตรงไม่โลภมาก ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๒. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นอย่างรอบคอบ

๓. การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล เช่น มีการออมเพื่อเก็บไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน

๒ เงื่อนไข ได้แก่

การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน

๑. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๒. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวมและการแบ่งปัน ฯลฯ ตลอดเวลาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญา

คำอธิษฐาน : ปฏิทินของคุณภาพชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้เมื่อข้าพเจ้าสิ้นชีวิตในโลกนี้ไปแล้ว ดวงวิญญาณของข้าพเจ้าได้ไปสู่สุรวงสวรรค์ แต่ถ้าหากข้าพเจ้าต้องกลับมาเกิดใหม่ในชาติหน้า

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

วารุณี หิรัญรักษ์

๔๐๗

*ขอให้ข้าพเจ้าได้ไปเกิดในประเทศที่พัฒนาแล้วที่มีความเจริญรุ่งเรือง มีความศิวิไลซ์ มีการสื่อสารคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ที่สะดวกสบายสุขสมบูรณ์ทัดเทียมกับนานาประเทศที่พัฒนาแล้วอื่น ๆ

*ขอให้ข้าพเจ้าได้ไปเกิดในประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

*ขอให้ข้าพเจ้าได้ไปเกิดในประเทศที่มีรัฐบาลพลเรือนที่มาจาก การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม มีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนความยากจนของประชาชน มีรัฐสภาที่มีวุฒิสมาชิกและผู้แทนราษฎรที่มีคุณภาพ มีความคิดเป็นอิสระเป็นของตนเอง มีเหตุมีผล คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน นักการเมืองและข้าราชการประจำมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน ประชาชนส่วนใหญ่มีความฉลาด ไม่ถูกบั่นทอนหรือถูกชักจูงให้กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องเพื่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มได้โดยง่าย

*ขอให้ข้าพเจ้าได้ไปเกิดในประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นหลักของชาติ ประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้มีคุณธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ผู้ทรงศีลมีกิจวัตรที่ตึงตามเป็นที่เคารพนับถือของศาสนิกชน ไม่ประพฤติตนไปในทางที่เสื่อมเสีย

*ขอให้ข้าพเจ้าได้ไปเกิดในประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี ไม่มีน้ำท่วมใหญ่ ไม่มีน้ำแล้ง ไม่มีควันพิษในอากาศ ไม่มีเสียงดังรบกวนประสาทหู การเกษตร การอุตสาหกรรม การค้าขายเจริญดีทุกปี ประชาชนส่วนใหญ่มีงานทำ มีรายได้พอเพียงแก่การเลี้ยงชีพตามอัตภาพ ไม่มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ทั้งโจรผู้ร้ายโดยสันดานและโจรผู้ร้ายในเครื่องแบบ

*เมื่อข้าพเจ้าอยู่ในครรภ์ของแม่ ขอให้แม่ของข้าพเจ้าได้รับประทานอาหารที่มีคุณประโยชน์ ได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีในเรื่องสุขอนามัยและสวัสดิการของแม่และเด็กจากรัฐบาล พ่อและแม่ของข้าพเจ้าไม่มีลูกหลายคน และได้รับการบริการเรื่องการวางแผนครอบครัวอย่างดี พ่อแม่ของข้าพเจ้ามีความรักใคร่กลมเกลียว มีเวลาดูแลเอาใจใส่ให้ความอบอุ่นแก่ลูกได้เป็นอย่างดี ขอให้พ่อแม่ของข้าพเจ้ามีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัว ทำให้ชีวิตไม่ต้องเคร่งเครียดและมีเวลาดูแลบุตร และครอบครัวให้มีความสุขได้

*เมื่อข้าพเจ้าอยู่ในวัยเรียน ขอให้ข้าพเจ้าได้เรียนหนังสือในโรงเรียนที่มีมาตรฐานการสอนที่ดี และอยู่ใกล้บ้าน พี่น้องของข้าพเจ้าทุกคนก็ได้เรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน จะได้มีความรู้ มีคุณธรรม มีสติปัญญาไปทำมาหากินได้ ถ้าหากข้าพเจ้ามีสติปัญญาเรียนชั้นสูง ๆ ก็ขอให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเรียนจนสูงที่สุด ไม่ว่าจะพ่อแม่ของข้าพเจ้าจะรวยหรือยากจน ไม่ว่าจะข้าพเจ้าจะอยู่ในเมืองหรือในชนบทห่างไกล เมื่อเรียน

สำเร็จแล้ว ก็ขอให้ข้าพเจ้ามีงานทำ มีอาชีพที่ดีมีความหมาย มีรายได้พอเพียงกับการดำรงชีพอยู่ในสังคมตามอัตภาพ เพื่อที่ข้าพเจ้าจะมีกำลังใจในการทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดคดโกงทุจริตคอร์รัปชัน ไม่ต้องประจบสอพลอผู้มีอำนาจ เพื่อเลื่อนตำแหน่งการงาน จะทำให้ข้าพเจ้าได้ภูมิใจว่าตนเองได้ทำงานให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ

*ถ้าหากข้าพเจ้าเป็นเกษตรกรชาวไร่ชาวนา คนเลี้ยงปศุสัตว์ เป็ด ไก่ ห่าน วัว ควาย โคนม โคนเนื้อ โคขุน ก็ขอให้ข้าพเจ้ามีที่ดินเป็นของตนเอง ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป มีขนาดพอเหมาะที่จะเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ให้ได้ผลผลิตที่ดี มีน้ำชลประทานอุดมสมบูรณ์ มีเครื่องจักรเกษตรเป็นของตนเอง แต่ถ้าหากต้องไปเช่าหรือจ้างเขาทำ ก็ขออย่าให้ต้องเสียค่าเช่าหรือค่าจ้างในที่แพงมากเกินไป ขอให้มิป่วยชีพภาพบารุงดิน ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีทำลายดิน มีหญ้าพอเพียงใช้เลี้ยงปศุสัตว์ อาหารสัตว์มีราคาไม่แพงใช้เลี้ยงเป็ดไก่ มีผลผลิตเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ขายได้ราคาดีทุกปี ไม่ถูกพ่อค้าคนกลางตัดราคา มีสหกรณ์ช่วยดูแลเรื่องการจำหน่ายผลผลิต และปัจจัยการผลิต ไม่ถูกสหกรณ์คดโกงเงินฝากในสหกรณ์ เมื่อหมดฤดูเพาะปลูกแล้วก็ขอให้มีการเสริมทำในพื้นที่ชนบทจะได้ไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นไปหางานทำในเมืองในฤดูแล้ง

*ถ้าหากข้าพเจ้าเป็นชาวประมง ก็ขอให้มียุทธศาสตร์น้ำตามธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ตลอดไป ไม่ร่อยหรอไปเพราะถูกเรือประมงขนาดใหญ่ใช้ฉวนลากกวาดไปจนหมดเกลี้ยง หรือถูกโรงแรมรีสอร์ทและโรงงานอุตสาหกรรมริมทะเล ปล่อยน้ำเน่าและสารพิษลงทะเลทำลายสภาพแวดล้อมและทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเล สัตว์น้ำที่จับมาได้ ขายได้ราคาดี ไม่สูงเกินไป ทำให้ประชาชนในประเทศมีอาหารโปรตีนรับประทานอย่างพอเพียง แรงงานในเรือประมงก็เป็นคนพื้นบ้านไม่ต้องใช้แรงงานต่างชาติ

*ถ้าหากข้าพเจ้าเป็นลูกจ้างกรรมกรในร้านค้า บริษัท โรงงานอุตสาหกรรม ก็ขอให้ได้รับเงินค่าจ้าง เงินเดือน เงินล่วงเวลา และโบนัส ไม่ต่ำเกินไป มีสวัสดิการแรงงานและบริการประกันสังคมที่ดี มีบ้านอาศัยเลี้ยงชีพที่ดี ขอให้ข้าพเจ้าได้มีหุ้นส่วนในร้านค้า บริษัทและโรงงานที่ข้าพเจ้าทำงานอยู่ด้วย

*ถ้าหากข้าพเจ้าเป็นเจ้าของกิจการ ร้านค้า บริษัท โรงงานอุตสาหกรรม ก็ขอให้กิจการของข้าพเจ้าเจริญรุ่งเรือง มีกำไรพอสมควร ไม่ถูกรีดไถจากข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ในเครื่องแบบใด ๆ เพราะข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของทางราชการทุกประการและเสียภาษีอากรอย่างถูกต้อง ข้าพเจ้าจะไม่เอาเปรียบผู้บริโภคและลูกจ้างของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะบริจากรายได้ของข้าพเจ้า เพื่อการกุศลอย่างสม่ำเสมอ

*ถ้าหากข้าพเจ้าเป็นนักการเมือง ก็ขอให้ได้รับการเลือกตั้งทุกสมัย มีความเจริญก้าวหน้าได้เป็นถึงรัฐมนตรี ถ้าหากข้าพเจ้าเป็นข้าราชการประจำ ก็ขอให้มีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพข้าราชการ ได้เป็นถึงปลัดกระทรวง ข้าพเจ้าจะได้ทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดคดโกงชาติ ขออย่าให้ข้าพเจ้าต้องถูกปลดออกหรือไล่ออกหรือถูกศาลจำคุกเพราะคดีทุจริตคอร์รัปชัน

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

วารุณี หิรัญรักษ์

๔๐๙

*ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ขอให้ข้าพเจ้ามีเวลาพักผ่อนหย่อนใจ ได้ออกจากบ้านไปเที่ยวเตร่พักผ่อน กับครอบครัวบ้าง มีเวลาได้อ่านหนังสือพิมพ์ ได้อ่านไลน์จากเพื่อน ๆ ได้อ่านข่าวสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ได้ฟังวิทยุได้ดูโทรทัศน์ โดยไม่ถูกโฆษณาชวนเชื่อ หลอกหลวงให้มากเกินไป

*ขอให้ข้าพเจ้ามีสุขภาพอนามัยที่ดีและรัฐบาลให้บริการป้องกันโรคและการบริการการแพทย์ รักษาพยาบาลอย่างถูกต้องดี เมื่อเจ็บป่วยหาหมอหาพยาบาลได้สะดวก

*ข้าพเจ้าจะเสียภาษีอากรให้แก่รัฐตามความเป็นจริงไม่หลีกเลี่ยงภาษี เพื่อที่รัฐบาลจะได้ มีรายได้ นำมาจัดสวัสดิการสังคมที่ดีให้แก่ประชาชนได้

*ขอให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยขอชะตาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ของชาติได้โดยไม่ถูกกลั่นแกล้ง ถูกจับกุมเพียงเพราะวิจารณ์การทำงานของรัฐบาล หรือเพราะชูมือชูนิ้วแสดง สัญลักษณ์ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลในที่สาธารณะหรือถูกยิงหรือถูกปาระเบิดใส่ ขณะยื่นฟังการอภิปรายแสดง ความคิดเห็นปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ภรรยาของข้าพเจ้าก็ควรมีโอกาสเช่นกัน และเราทั้งสอง ควรจะได้รับความรู้ และบริการวางแผนครอบครัว เมื่อเข้าสู่วัยชราก็ขอให้ข้าพเจ้าและภรรยาได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการประกันสังคม ซึ่งข้าพเจ้าและภรรยาได้จ่ายบำรุงตลอดมาตั้งแต่เริ่มต้นทำงาน ประกอบอาชีพ มีรายได้ เป็นต้นมา

*บ้านเมืองที่ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ จะต้องต้องมีมีแป มีศาลสถิตยุติธรรมเป็นที่พึ่งได้ ไม่มีการข่มขู่ ประทุษร้ายกัน กลุ่มพลังมวลชน ไม่ประพฤติตนเป็นนักเลงอันธพาล ยึดถนนปิดกั้นทางสัญจรของประชาชน หรือบุกรุกยึดที่ทำกรารัฐบาลและสถานที่ราชการ ยึดศูนย์การค้า เผาบ้านเผาเมืองกันได้ตามอำเภอใจ ทหารและเจ้าหน้าที่ตำรวจข้าราชการประจำวางตัวเป็นกลาง อำนวยความสะดวกให้ประชาชน ไม่เข้ายึด อำนาจการปกครองประเทศโดยไม่ชอบธรรม ประชาชนไม่สนใจค้าขายยาเสพติดให้โทษ ค้าสัตว์ป่าคุ้มครอง ประชาชนไม่ตัดไม้ทำลายป่าหรือค้ำมนุษย์

*ขอให้นักปราชญ์ ราชบัณฑิต นักวิชาการของประเทศ มีอุดมการณ์ มีคุณธรรม ไม่ประจบ สอพลอผู้มีอำนาจทางการเมือง

*พระสงฆ์ผู้ทรงศีล ไม่หลอกหลวงประชาชนให้มกมายกับเรื่องนรกสวรรค์ พระสงฆ์ผู้ใหญ่ไม่ร่วมมือกับผู้บริหารสหกรณ์และสถาบันการเงิน ทุจริตฉ้อโกง ยักยอกเงินฝากของประชาชนนำมาทำบุญให้วัด เพื่อขึ้นสวรรค์

*ขอให้ประเทศของข้าพเจ้ามีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้านชายแดนใกล้เคียงและ ประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งการค้าชายแดนและการค้าต่างประเทศห่างไกล ขอให้ประเทศของข้าพเจ้าไม่ ต้องถูกตัดสิทธิพิเศษทางการค้าจากประเทศที่พัฒนาแล้วเพราะไม่พอใจที่รัฐบาลของประเทศข้าพเจ้าเป็น

รัฐบาลทหารเผด็จการที่มาจาก การปฏิวัติรัฐประหาร เพื่อที่ประเทศของข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสได้รับเงินตรา จากต่างประเทศ ทั้งจากการค้าขายและเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศเข้ามาใช้ในการพัฒนาประเทศ คนใน ประเทศของข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสเรียนรู้อิทธิพลและเทคโนโลยีใหม่ๆ จากต่างประเทศ ทำให้มีความฉลาด ทัดเทียมกับคนในประเทศที่พัฒนาแล้ว

*เมื่อถึงเวลาจะตาย ก็ขอให้ข้าพเจ้าได้ตายอย่างสุขสงบ ไม่ต้องทุกข์ทรมานก่อนตาย ขออย่า ให้ตายอย่างโง่ ๆ อย่าต้องตายในสงครามกลางเมือง อย่าต้องตายเพราะการชุมนุมประท้วงทางการเมือง อย่างบ้าคลั่งไร้สติ อย่าต้องตายเพราะถูกมีดมีดขว้างระเบิดใส่หรือยิงปืนใส่ในที่สาธารณะ หรือตายเพราะ อุบัติรถยนต์ รถบัสคว่ำ คนติดยาเสพติดขับรถพุ่งชนหรือถูกรถจักรยานยนต์ (มอเตอร์ไซด์) ของแก๊งค์วัยรุ่น (เด็กแว้น) ชน รถไฟคว่ำตกราง เครื่องบินตก หรือตายเพราะน้ำ น้ำท่วม หรือเรือข้ามฟากล่ม โปะล่ม หรือตายเพราะอากาศเป็นพิษ

*เมื่อตายแล้ว ข้าพเจ้าจะมอบร่างกายให้โรงเรียนแพทย์หรือวิทยาลัยแพทย์ เพื่อนำร่างกายของ ข้าพเจ้าไปให้นักเรียนแพทย์และนักเรียนพยาบาลได้นำไปศึกษาต่อ เมื่อเสร็จแล้ว ก็ขอให้เผาข้าพเจ้าอย่า ผิงเพื่อที่คนอื่นจะได้มีที่ดินอาศัยและทำกิน และไม่ต้องทำศพให้วุ่นวายไปหรือโศกเศร้าจนเกินไป เมื่อเสร็จ พิธีศพแล้ว ทรัพย์สินของข้าพเจ้าที่เหลืออยู่ ให้แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนหนึ่งมอบให้พ่อแม่ของข้าพเจ้า ถ้ายังมีชีวิตอยู่ ถ้าไม่มีชีวิตแล้ว ก็ให้มอบมรดกส่วนนี้ให้แก่ภรรยาและลูกของข้าพเจ้า ส่วนที่สองมอบให้ ภรรยาและลูก ๆ และหลาน ๆ ของข้าพเจ้า อีกส่วนหนึ่งบริจาคมอบให้เป็นเงินสาธารณกุศล มอบเป็นทุน การศึกษาแก่โรงเรียนเพื่อช่วยเหลือนักเรียนยากจน และมอบให้โรงพยาบาล สำหรับผู้ป่วยที่ยากไร้ต่อไป

สาธุ สาธุ สาธุ

(กราบ)

(เรียบเรียงและดัดแปลงจากบทความเรื่องคุณภาพชีวิต ปฏิทินแห่งความหวังจากครรภ์ มารดาถึงเชิงตะกอน ของ ศ. ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย, ตุลาคม ๒๕๑๖)

บทสวดอุทิศส่วนกุศล

ในการปฏิบัติเศรษฐกิจ ผู้ปฏิบัติธรรมจะอุทิศส่วนกุศลผลบุญโดยทอ้งภาวนาว่า ข้าพเจ้า ขออุทิศส่วนบุญที่ข้าพเจ้าได้กระทำให้มา เช่น การทำบุญตักบาตร การบริจาคเงินบำรุงพระพุทธศาสนา การเสียภาษีอากรให้รัฐ การบริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือ คนชราที่ยากจน การบริจาคเงินให้โรงพยาบาล เพื่อช่วยเหลือคนเจ็บป่วยที่ยากไร้ การบริจาคเงินให้โรงเรียน มหาวิทยาลัย เพื่อช่วยเหลือนักเรียน นักศึกษา ที่ยากจนและการทำงานบริการสังคมต่าง ๆ ถวายแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรม

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

วารุณี หิรัญรักษ์

๔๑๑

ราชินีนาถ พระราชบุตร พระราชธิดา และเชื้อพระวงศ์ทุกพระองค์ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ครูอาจารย์
ญาติมิตร เจ้ากรรมนายเวร ทหารตำรวจ เจ้าหน้าที่ข้าราชการพลเรือนและประชาชนผู้ที่เสียสละชีพ
เพื่อพัฒนาและรักษาประเทศชาติของข้าพเจ้าทุกคน และนักการเมืองและข้าราชการที่ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน
ที่วายชนม์ไปแล้วทุกคน

สาธุ สาธุ สาธุ

(กราบ)

กิจกรรมหลังการสวดมนต์ภาวนา

ในการปฏิบัติเศรษฐกิจธรรม ภายหลังจากสวดมนต์ภาวนาและทำสมาธิในภาคเช้า ภาคบ่ายแล้ว
อาจมีการจัดกิจกรรมกลุ่มสนทนาธรรมในหัวข้อต่อไปนี้เพิ่มเติมจากการฝึกทำวิปัสสนาสมาธิ

๑. หลักธรรมะของพระพุทธศาสนาที่ควรนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
๒. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
๓. การฝึกอบรมอาชีพเบื้องต้น เช่น การเกษตรเบื้องต้น การเพาะปลูกพืชปลอดสารพิษใน
ครัวเรือน การทำอาหารสำเร็จรูปเพื่อจำหน่าย งานหัตถกรรม งานฝีมือต่าง ๆ

๔. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายในชีวิตประจำวัน

๕. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการค้า การบริหารธุรกิจ

๖. ความรู้เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๗. การพัฒนาชุมชน การพัฒนาชนบท การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนั้น ก็อาจจัดให้มีกิจกรรมนอกสำนักปฏิบัติธรรม โดยการรวมกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม
ออกไปเยี่ยมชุมชน ที่อยู่ใกล้วัด หรือสำนักปฏิบัติเศรษฐกิจธรรม เพื่อให้ได้พบปะพูดคุยกับคนในชุมชน
เพื่อทำความรู้ความเข้าใจกับชีวิตในชุมชนและปัญหาของชุมชน และหาทางช่วยเหลือสนับสนุนต่อไปทั้ง
ในด้านการศึกษาของเยาวชนในชุมชน การให้การสนับสนุนด้านการแพทย์และอนามัย การเกษตรและ
การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยรวบรวมหรือระดมเงินทุน หรือสิ่งของที่ขาดแคลน
มอบให้แก่โรงเรียนยากจนในชุมชน โรงพยาบาลชุมชน โครงการเกษตรชุมชน และโครงการอนุรักษ์ป่าไม้
ในพื้นที่บริเวณรอบ ๆ สำนักปฏิบัติธรรม

การเดินทางกรม บริการกรม

การเดินทางกรม เดินทางบริการกรม โดยทำจิตใจสงบแน่วแน่ โดยการท่องเที่ยวระหว่างเดินทาง
ไปตลอดทางว่า

นะโม นะโม นะโม พุทโธ พุทโธ พุทโธ

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ ประชาธิปไตย การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม
การพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศพัฒนาเจริญรุ่งเรือง

การทำวิปัสสนาสมาธิ

ในการนั่งขัดสมาธิตัวตรงหลังตรง ฟังจิตทำวิปัสสนาสมาธิอยู่ ถ้าหากเห็นภาพนิมิตใด ๆ ขึ้น
มาก็ให้นึกคิดถึงการจัดทำ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ โครงการการพัฒนาชุมชนและสังคมต่าง ๆ ขึ้นมา
เพื่อแก้ไขปัญหาที่นั่น ๆ ไม่ใช่เพื่อทำใจปล่อยวางไม่สนใจทุกสิ่งทุกอย่างหรือปลงตก

*ถ้าหากเกิดนิมิตเห็นทารกแรกเกิด ก็ให้นึกถึงโครงการพัฒนาสุขภาพอนามัยของแม่และเด็ก
การบริหารแม่และเด็ก

*ถ้าหากเกิดนิมิตเห็นคนหนุ่มสาว ให้นึกถึงโครงการพัฒนาการศึกษาของเยาวชน โครงการ
สร้างงานสำหรับประชาชนในพื้นที่ทั้งงานเกษตรกรรมและงานอุตสาหกรรม การค้าขาย โครงการประกัน
สังคมและสวัสดิการแรงงาน

*ถ้าหากเกิดนิมิตเห็นคนแก่ คนเจ็บป่วย คนตาย ก็ให้นึกถึงโครงการสร้างสถานสงเคราะห์
คนชรา โครงการพัฒนาสาธารณสุข การบริการการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยที่ยากจน

การวิปัสสนาสมาธิจึงควรเป็นเวลาให้ผู้ปฏิบัติเศรษฐกิจใช้นั่งคิดพัฒนาหรือจัดทำโครงการ
พัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้เป็นอย่างดี
มากกว่าที่จะคิดสละกิเลสหรือออกบวช ปลีกตัวหนีออกไปจากสังคม หนีออกไปจากปัญหาต่าง ๆ โดย
ไม่คิดแก้ไขปัญหาใด ๆ ที่มีอยู่เลย

บทสรุป

ปัจจุบันการปฏิบัติธรรมกำลังอยู่ในความนิยมของกลุ่มคนหนุ่มสาวที่อยู่ในวัยทำงานเพิ่มขึ้น
มีการปฏิบัติธรรมกันในวันว่าง สำนึกสงฆ์ สถานที่ปฏิบัติธรรมอิสระ โรงแรมและรีสอร์ท ที่ตั้งอยู่ในเมือง และ
ชนบทห่างไกล โดยให้ความสำคัญกับการสวดมนต์ภาวนา การทำสมาธิให้จิตใจสงบ การสวดมนต์เพื่อบูชา
สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ได้แก่ พระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรมคุณและพระสังฆคุณ และการสวดมนต์

วารสารราชบัณฑิตยสภา

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๙

วารุณี หิรัญรักษ์

๔๑๓

เพื่อให้ผู้สวดไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งของนอกกายและร่างกายของตนให้ปล่อยวางทุกสิ่งไม่สนใจที่จะสะสมทรัพย์สินในชีวิตปัจจุบัน แต่จะทำบุญสะสมบุญเพื่อเก็บไว้ใช้ในชาติหน้า เมื่อตายแล้วจะได้ไปสู่สวรรค์

ในขณะที่สถานปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการสวดมนต์ภาวนา การฝึกสมาธิให้จิตใจสงบนิ่ง และการปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่นกับทรัพย์สินนอกกาย ไม่หลงไหลยึดติดกับกิเลสตัณหา ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีจิตสำนึกในเรื่องคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่โลภ ไม่คิดทุจริตคดโกงคอร์รัปชัน ไม่เอาเปรียบสังคม ซึ่งจะเป็นผลดีต่อตัวผู้ปฏิบัติธรรมและแก่สังคมส่วนรวม แต่ก็ยังมีบางวัดบางสำนักปฏิบัติธรรมที่มีการชักจูงใจให้ผู้ปฏิบัติธรรมหลงเชื่ออย่างมกมายว่าการปฏิบัติธรรมโดยการสวดมนต์ภาวนา และการบริจาคเงินให้วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมอย่างมาก จะเป็นการสะสมบุญ ที่จะนำให้ผู้ปฏิบัติธรรมไปสู่สวรรค์ได้ มีการสร้างสื่อวีดิทัศน์และภาพต่าง ๆ และอุปกรณ์โฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ เช่น สร้างค้อนทองคำ สำหรับใช้เคาะประตูสวรรค์ให้เปิดรับผู้ปฏิบัติธรรม สร้างจรวดทองคำและจานบินที่จะนำผู้ปฏิบัติธรรมไปสู่สวรรค์ได้ ซึ่งเป็นการหลอกลวงประชาชน ถึงขั้นทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมบางคนที่เป็นผู้บริหารสถาบันการเงินกระทำทุจริตยักยอกเงินฝากของสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์เครดิตยูเนียนจำนวนหลายหมื่นล้านบาทนำมาทำบุญ เพื่อหวังที่จะได้ขึ้นสวรรค์ในชาติหน้า สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนที่เป็นผู้ฝากเงินเป็นอย่างมาก และทำให้ประชาชนที่รู้ทันไม่ได้เชื่อถืออย่างมกมาย เสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น

การปฏิบัติเศรษฐกิจที่ผู้เขียนนำเสนอ เป็นการนำเอาหลักเศรษฐศาสตร์และแนวความคิดในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และการเมือง สอดแทรกเข้าไปในบทสวดมนต์ และกิจกรรมของการปฏิบัติธรรมโดยทั่วไป โดยการสอดแทรกบทสวดมนต์เรื่องเบญจศีล เบญจธรรม อริยสัจ ๔ และมีขณิมาปฏิบัติทาหรือทางสายกลาง ซึ่งเป็นคำสอนหลักของพระพุทธศาสนาที่ประชาชนควรยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตประจำวันแทนที่จะสวดบูชาพระรัตนตรัย พระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์คุณเท่านั้น

การปฏิบัติเศรษฐกิจ ยังได้นำแนวคิดเรื่องค่านิยมหลัก ๑๒ ประการของคนไทย ที่นำเสนอโดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ และบทความเรื่องคุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวังจากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน แต่งโดยศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย มาปรับปรุงดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติเศรษฐกิจ ซึ่งปัจจุบันเป็นคนรุ่นหนุ่มสาวในวัยทำงาน จะได้มีจิตสำนึกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตัวเอง และมีแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาสังคม ศาสนา และการเมืองของประเทศ ทำให้เป็นคนมีเหตุมีผล ไม่โง่งมมกมาย

รู้จักพอเพียงพอประมาณ รู้จักสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเอง สนใจแสวงหาความรู้และมีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ประกอบอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ สร้างความสุขให้ชีวิตในโลกปัจจุบัน ไม่เป็นคนที่นั่งเฉยปล่อยวางทุกสิ่ง ไม่สนใจที่จะแก้ปัญหาใด ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตปัจจุบัน เอาแต่ทำบุญสวดมนต์ภาวนาเพื่อรอขึ้นสวรรค์ในชาติหน้า ซึ่งจะไม่เป็นประโยชน์ ใด ๆ แก่ตัวเองในชีวิตปัจจุบันและแก่ประเทศชาติที่กำลังต้องการคนหรือทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ และมีความกระตือรือร้นในชีวิตมาช่วยพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้มีความเจริญทัดเทียมนานาชาติ อารยประเทศ การปฏิบัติเศรษฐกิจอย่างแพร่หลาย จะมีส่วนช่วยให้ประเทศไทยมีทรัพยากรมนุษย์ ที่มีคุณภาพ มีความรู้ความเข้าใจและมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง และพัฒนาสังคม พัฒนาศาสนาและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้.

บรรณานุกรม

- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. *ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการตามนโยบายของ คสช.* สืบค้นหา <http://www.mnre.go.th/ewt-news.php?nid=3230> 26/2/59 14:51 หน้า ๑ จาก ๑.
- ไกรวิท วงศ์อำมาตย์. *เบญจศีล-เบญจธรรม.* สารคดี ๑ ศาสนา ศีลธรรม อริยะธรรม <http://sasanpor4.com/th/> สืบค้นจาก <http://www.sammajivasil.net/noble.htm> 26/2/59 14:55
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ หน้า ๑ จาก ๔ และสังคมแห่งชาติ เศรษฐกิจพอเพียง <http://www.sto.deu.ac.th/s-emean-th.html>
- จุฑามาศ วารีแสงทิพย์. *การฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายด้วยธรรมปฏิบัติ.* วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๒
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา.* วัดญาณเวศกวัน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม : โรงพิมพ์เจริญตีพิมพ์ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๘.
- ไพเสริฐ ธรรมานุธรรม. *สิ่งที่ชาวพุทธส่วนมากไม่รู้และแนวทางปฏิบัติ มหาสติปัฏฐาน ๔ เบื้องต้น.* บริษัท แคมโพร์ พรินติ้ง จำกัด กันยายน ๒๕๕๔.

นุชนาฏ พงษ์เวช วิชาเบญจศีล-เบญจธรรม ธรรมศึกษาชั้นตรี (อรรถสาสมาธิ) วัดธรรมมงคล สืบค้นจาก
<http://www.sammajivasil.net/noble.htm> 26/2/59 14:55 หน้า ๑ จาก ๔

วิกิพีเดีย - ศาสนาพุทธ เบญจธรรม <http://th.m.wikipedia.org/wiki/เบญจธรรม> 26/2/59 14:57
หน้า ๑ จาก ๓

- ศาสนาพุทธ ปาราชิก <http://th.m.m.wikipeki.org/wiki/ปาราชิก>

- เศรษฐกิจพอเพียง <http://th.m.wikipedia.org/wiki/เศรษฐกิจพอเพียง>

ป่วย อึ้งภากรณ์. *คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวังจากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน*. ตุลาคม ๒๕๑๖.
(เอกสารเผยแพร่ที่ระลึก ๑๐๐ ปี ชาตกาล ป่วย อึ้งภากรณ์ ๒๕๕๙)

The World Buddhist University, What Did the Buddha Teach?

A Tribute to H. H. Somdet Phra Nyanasamvara, The Late 19th Supreme Patriarch
of Thailand. 16 December B. E. 2558/C. E. 2015.

Abstract: Economic Dharma Practice to support Economic Development

Vorawoot Hirunruk

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Society of Thailand.*

Dharma Practice in Buddhism is becoming more popular among young people of Thailand. Dharma Practice are widely made in many temples, dwellings of priests, independent Dharma retreats, hotels and resorts in urban and remote areas. Activities of Dharma Practices mainly consist of chantings and meditations, aiming to give practitioner peaceful mindness, release and non-adherence to exteriors and self-body and to ignore the outside world. The Economic Dharma Practice is to add the element of economic Development contents and economic development activities to general Dharma Practice curriculum. Economic Dharma Practice consists of chanting, meditation, vowing to be good citizens, and wish for good quality from birth to death. Economic Dharma Practice will help to generate Thai citizens with good morality and self-disciplinary and initiative minds to support self-development and social and economic development of the country.

Keywords: Dharmma Practice, Economic Dharmma Practice, Chanting, Meditation, Vowing Self-dedication, Wish